

THEOLOGIA
DOGMATICA ET MORALIS

AD MENTEM

S. THOMÆ AQUINATIS ET S. ALPHONSI DE LIGORIO

THEOLOGIA

DOGMATICA ET MORALIS

AD APOSTOLUM

A THOMAS AQUINATIS ET A GREGORIO DE TROBIS

LIBRARIUS
P. M. 12

LIBRARIUS
P. M. 12

THEOLOGIA DOGMATICA ET MORALIS

AD MENTEM

S. THOMÆ AQUINATIS ET S. ALPHONSI DE LIGORIO

NECNON JUXTA RECENTIORA SEDIS APOSTOLICÆ DOCUMENTA

ACCURATE EXPLANATA

AUCTORIBUS

PROFESSORIBUS THEOLOGICÆ SEMINARII CLAROMONTENSIS

E Societate Sancti Sulpitii

APPROBANTIBUS

ILL^{mo} AC REV^{mo} DD JOANNE PETRO BOYER, ARCHIEP. BITUR.

ET

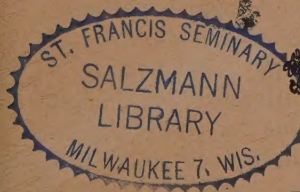
ILL^{mo} ac REV^{mo} DD. Petro Maria BELMONT, Episc. Clarom.

EDITIO SEPTIMA

TOMUS QUINTUS

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS — DE CONSCIENTIA — DE LEGIBUS
DE PECCATIS — DE VIRTUTIBUS IN GENESE — DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS
DE PRÆCEPTIS DE ET ECCLESIA

WITHDRAWN

PARISIIS

APUD A. ROGER ET F. CHERNOVIZ, EDITORES

Via vulgo dicta Grands-Augustins, 7

1895

Bx

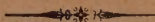
1751

7496

1895

v.5

THEOLOGIA MORALIS

PROOEMIUM GENERALE

Ab exordio hujusce operis (*Theol. proleg.*) multa fuerunt opportune præmissa, ex quibus jam intelligitur quænam sint Theologiæ moralis materia et methodus. Expedire tamen videtur ut ea quæ sunt huic propria plenius ostendantur, proindeque hoc loco peculiariter agatur de Theologiæ moralis objecto et fontibus. Postea dicetur de auctoritate et usu casuistarum, imprimis S. Ligorii, in Theologia morali.

I. DE THEOLOGIAE MORALIS OBJECTO ET FONTIBUS

1. — 1. Objectum Theologiæ moralis optime a S. Thoma declaratur, cum dicit in ea tractari *de motu rationalis creaturæ in Deum* (1). Revera, postquam in Theologia dogmatica disputatum est de Deo et de mysteriis et operibus quæ ut creator, redemptor et sanctificator, propter creaturas rationales et præsertim propter homines operatus est, necesse est ut, in alia parte Theologiæ, de eo ut ultimo fine ac de reditu hominis ad ipsum disseratur. Jam vero, cum homo ad Deum finem suum ultimum nonnisi per actiones liberas, quæ *mores* vocantur, tendere ac pervenire possit, inde fit ut hæc pars Theologiæ pro objecto habeat actus humanos seu mores hominum dirigendos ad Deum; quare *Theologia moralis* dicitur (2).

Finis autem ille ultimus, ad quem hominis mores sunt dirigendi, vere et essentialiter supernaturalis est; siquidem, ut demonstratum est in Tractatu *de Deo creatore*, est ipse Deus,

(1) S. Th., 1 p., q. 2.

(2) Cf. S. Th., 1. 2, *prolog.*

non solius rationis lumine comprehendendus, sed intuitive lumine gloriæ videndus et immediate possidendus. Sed, quotiescumque finem aliquem Deus suis creaturis præfigit, media quoque ad finem conducentia disponit ac parat; idcirco Deus homini sic elevato vivendi rationem præscripsit quæ legem mere naturalem prætergreditur. Porro hujusmodi via supernaturalis qua ad Deum tendendum est, simul ac auxilia quibus homo ad hoc indiget, per Christum Redemptorem præbentur; ipse enim ait (*Joan.*, xiv, 6): « Ego sum via, et » veritas, et vita. » Quapropter præcepta morum quæ Theologia moralis tradit, non modo ex lege naturali, sed etiam ex verbo revelato, potissimum ex Evangelio, atque etiam ex legibus Ecclesiæ Christi depromuntur.

Recte igitur definitur Theologia moralis: *Ea pars Theologiæ quæ tractat de actuum humanorum directione ad Deum seu finem ultimum supernaturalem secundum principia revelationis christianæ et præcepta legis naturalis.*

2. — 2. Discrimen Theologiæ moralis ab Ethica naturali.

Hinc apparet quantum sit discrimen inter disciplinam moralem quæ a philosophis docetur et eam quæ in Theologia traditur, quantumque posterior priori prævaleat: — 1. Pro fine illa respicit *felicitem mere naturalem*, hæc vero *supernaturalem beatitudinem* atque æternam Dei possessionem; — 2. regulam honesti et inhonesti illa ex *ratione*, hæc vero potissime ex *revelatione divina* accipit; — 3. illa tandem suis præceptis *hominem honestum*, hæc vero *Christianum*, id est, Christi discipulum et imitorem efficit.

E duobus autem fontibus Theologia christiana haurit scientiam moralem, nempe ex revelatione divina et ex ratione humana. Jam in Tractatu *de Locis theologicis* explicatum fuit, quænam sint utriusque munera in doctrina sacra tradenda et scientifice exponenda. Paucis igitur exponentur ea tantum quæ disciplinam morum proprie spectant.

3. — 3. Assertio 1^a: Revelatio divina est fons PRIMARIUS Theologiæ moralis, — tum quoad præcepta religionis SUPERNATURALIS, — tum etiam quoad præcepta legis NATURALIS.

PROB. 1^a PARS : *Quoad præcepta religionis supernaturalis.* Finis ultimus qui homini præfigitur attingendus, ejus naturam ita excedit, ut ad illum solis propriis viribus pervenire nequeat; ergo præcepta naturalia, quæ homo secundum suam proportionem adimplere potest, non sufficiunt ad eum ordinandum in talem finem; ergo oportet ut divinitus superadantur et revelentur præcepta virtutum altioris ordinis (1).

PROB. 2^a PARS : *Quoad præcepta legis naturalis.* Ut omnia ab omnibus firma certitudine et nullo admixto errore cognoscantur, revelationem divinam esse moraliter necessariam demonstratum est in Tractatu *de Vera Religione* (2). Ergo ad legem divinam et ad revelationem tanquam ad fontem primum et infallibilem recurrendum est, etiam in iis quæ legis naturalis sunt. — Imo Theologia, etsi auxilium rationis humanæ non dedignetur sed potius utiliter adhibeat, præcepta tamen moralia considerat, non prout naturali lumine manifestantur, sed prout continentur in principiis a Deo revelatis.

4. — 4. Assertio 2^a : *Ratio humana haberi debet tanquam fons SECUNDARIUS Theologiæ moralis.*

Nomine rationis hic accipitur, non intellectus speculativus qui sistit in sola veritatis consideratione, sed *intellectus practicus* qui veritatem cognitam ordinat ad opus (3).

Ratio autem humana

1. Est *fons* Theologiæ moralis, et quidem duplici modo : — 1. quia ipsa per se sufficit ad præcepta legis naturalis certo cognoscenda et demonstranda, ut expresse dicit Apostolus (*Rom.*, II, 12), et aliunde probatur contra Traditionalistas in Tractatibus *de Vera Religione* et *de Legibus*; quare usu constanti apud theologos moralistas usurpatur in plerisque quæstionibus et controversiis, præsertim de Decalogo; — 2. quia in Theologia morali, sicut in dogmatica, ratio humana neces-

(1) Cf. S. Th., I, 2, q. 62, a. 1.

(2) « Ut homo, ait S. Thomas (I, 2, q. 91, a. 4), absque ulla dubitatione scire possit quid ei sit agendum, quid vitandum, necessarium fuit, ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat quod non potest errare. »

(3) S. Th., I p., q. 76, a. 11.

saria est ad conclusiones eruendas ex principiis fidei, et ad plenius manifestandum ea quæ in revelatione divina traduntur (1).

2. Est fons tantum *secundarius* respectu *legis divinitus revelatæ*, quæ, utpote authentica et infallibilis manifestatio voluntatis Dei, iudicio fallibili rationis anteponi debet.

5. — 5. Corollaria. — I. Idem est fons primarius Theologiæ moralis ac Theologiæ dogmaticæ, scilicet *divina revelatio*, sive immediate credenda et agenda revelet, sive mediante discursu applicetur conclusionibus plus minusve remotis.

Hoc igitur discrimen versatur inter philosophiam moralem et Theologiam moralem, quod in illa *priorem* locum *ratio* tenet, *posteriorem auctoritas*; e contra in Theologia morali *priorem* sibi locum vindicat *auctoritas*, *posteriorem humana ratio*.

6. — 6. II. Sola auctoritas divinæ revelationis, seu potius Ecclesia Christi interpres ejus infallibilis, est *judex* tum legis divinæ positivæ tum legis naturalis, ideoque omnium præceptorum quæ ad mores pertinent; rationis vero officium est tantum præcepta utriusque legis agnoscere et explicare (2).

7. — 7. III. Theologus moralista, de quacumque quæstione agat etiam legis naturalis, *prius* inquirere debet duce Ecclesia *quid Scriptura vel Traditio doceat, quam quid humana ratio dictet*.

Unde, si reperiantur testimonia perspicua Scripturæ vel Traditionis et definitiones Ecclesiæ, primum moralistæ officium est his subicere omne iudicium rationis, juxta illud Apostoli (II Cor., x, 5) : « In captivitatem redigentes omnem » intellectum in obsequium Christi ; » — quo facto, recte et utiliter poterit auctoritati divinæ adjicere propria sua argumenta sive demonstrativa sive probabilia, atque ex doctrina revelata conclusiones remotiores ad casus particulares deducere (3).

(1) S. Th., 1 p., q. 1, a. 8, ad 2.

(2) Cf. prop. 3 in Syllab. damn.

(3) S. Th., 1 p., q. 1, a. 8, ad 2.

Si vero omnino sileat divina revelatio, desitque Ecclesiæ definitio, quæstio solius rationis iudicio dimitti debet; et ejus solutio investiganda est, sive ex argumentis intrinsecis quæ ratio unicuique suppeditat, sive ex auctoritate theologorum, uti statim explicabitur.

II. DE AUCTORITATE ET USU CASUISTARUM

8. — 8. Casuistæ dicuntur theologi qui ex principiis revelatis et ex ratione *doctrinam morum exponendam* assumunt, eamque *applicant casibus particularibus*.

Casus autem conscientiæ solvunt, non quidem ut Ecclesiæ pastores aut doctores a Deo constituti, sed ut privati interpretes legum moralium sive divinarum sive humanarum. — Convenientius *theologi morales* vocantur, quia non tantum casibus particularibus solvendis incumbunt, sed doctrinam morum eadem methodo scientifica tradunt ac cæteri theologi scholastici qui doctrinæ fidei operam dant (1).

Casuistarum auctoritas ad utrumque fontem supradictum doctrinæ moralis, diverso tamen titulo, referri debet, ut sequitur.

9. — 9. Principia. — I. *Allegari possunt casuistæ in probationem REVELATIONIS DIVINÆ, utpote TESTES TRADITIONIS in Ecclesia vigentis.*

Id de auctoritate theologorum in genere statuitur in Tractatu *de Locis theologicis*; sed a fortiori de theologis moralibus tenendum est. Etenim horum doctrina, utpote ad praxim pertinens, celerius et universalius apud fideles diffunditur ac doctrina mere dogmatica et speculativa; eosque ideo, si ipsi in ea errent, majori periculo errandi exponunt. Inde fit, ut Ecclesia errorem in doctrina morum, præsertim si communis evadat, nunquam dissimulet. Ergo casuistæ haberi possunt, ut testes doctrinæ moralis a Deo revelatæ et ab Ecclesia propositæ.

(1) Theologiæ casuisticæ originem et historiam reperies expositas, tum in *Diss. proleg. Zachariæ ad S. Ligorii Theol. mor.*, p. 1, cap. 6, tum in *Introd. ad Theol. mor. P. Cl. Marc.*, § 4.

10. — 10. II. *Allegari possunt casuistæ in confirmationem probationis EX RATIONE HUMANA desumptæ, ideoque probabilitatis alicujus opinionis.*

Casuistæ, sicut quilibet docti, ratione utuntur et in sua scientia sunt periti; ideo eorum sententia est magni habenda.

Quapropter regulæ sequentes dari possunt.

11. — 11. Regulæ. — I. Quoties in aliqua quæstione morali *omnes omnino casuistæ concordant*, affirmantes aliquid licitum vel illicitum esse, haberi debent ut testes doctrinæ revelatæ, aut saltem quæ sit proxima revelatæ; proinde saltem hæresi proximum est ab eorum opinione unanimi discedere.

12. — 12. II. Si casuistæ *fere omnes in communem sententiam convenient*, habetur adeo probabile argumentum veritatis, ut tali sententiæ refragari temerarium sit, nisi forte obstet ratio aut auctoritas plane gravis et perspicua, nemini antea perspecta.

13. — 13. III. Sententia casuistarum sive paucorum sive multorum, quam *impugnant alii viri docti*, tantum valet ad probabilitatem statuendam, *quantum valent, tum ipsæ rationes* ab illis illatæ, tum etiam *gravior aut levior auctoritas* qua unusquisque gaudet in Theologia morali.

Jam vero, si in tali conflictu opinionum, *rationes allatæ ponderentur*, exsurgit probabilitas quæ dicitur *intrinseca*; — si vero comparetur *auctoritas* theologorum, exsurgit *immediate* probabilitas quæ vocatur *extrinseca*, *mediate* vero *prudens præsumptio probabilitatis intrinsecæ*, ob præsumptionem, ut ait S. Lig. (lib. 1, n. 365), « quod doctores illi, qui opinionem aliquam docuerint, rationibus innixi veritatem perpendunt. »

Imo fieri potest aliquando, ut *unicus casuista*, cujus auctoritas in Theologia morali est omni exceptione major, si afferat rationem quam alii non considerarint, vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commode solvat, sufficiat ad opinionem reddendam extrinsece aut intrinsece probabilem (1).

(1) Zach., *diss. cit.*, 2 p., cap. 5; Lacroix et Melch. Can., *ibid. cit.*

III. DE AUCTORITATE S. LIGORII IN THEOLOGIA MORALI

14. — 14. Assertio : *Auctoritas S. Ligorii in rebus morum quam maxime valet apud theologos.*

PROB. 1. Ejus doctrina moralis magnopere commendatur, — tum ex eo quod S. Doctor omnium insignium auctorum qui de re morali disseruerunt placita in medium profert, eorumque opiniones diu investigatas sagaci ingenio ponderat, ita ut illius Theologia cæteros doctores supplere possit; — tum ex eo quod non nisi post multos sacri ministerii annos, in missionibus indefesse peractos, scripsit, quod aliis theologis generatim est insolitum; — tum ex eo quod, cum eximia sanctitate claruerit, precibus et virtutum exercitio meruit qui luminis cœlestis auxilio singulari adjuvaretur (1).

PROB. 2. Accedunt *laudes egregiæ* quibus ejus doctrina moralis fuit exornata, nostris præsertim temporibus, occasione postulationis tituli Doctoris: — 1. Ipsum scholæ et gymnasia, academiæ ac societates præclarissimæ doctorum hominum, theologi perinsignes et religiosorum ordinum antistites, quasi ex unanimi concentu celebrarunt ceu « ducem certissimum, insignem magistrum divinitus concessum, principem theologiæ moralis. » — 2. Ipsum maxima pars episcoporum Ecclesiæ (ultra octingentos) dignum censuit, qui inter doctores Ecclesiæ connumeraretur, ea potissimum ratione quod ejus scripta « in scholis catholicis acceptata, jure merito tanquam tuta, sana ac perpetua regula ab ipsis reputantur » (2).

PROB. 3. *Solemnia præsertim S. Sedis judicia* præstantissimam conferunt auctoritatem scriptis moralibus S. Ligorii. Porro, prætermisiss aliis plurimis testimoniis Benedicti XIV, Clementis XIII, Pii VII, Leonis XII, Pii VIII, Gregorii XVI et Pii IX (3), sufficiant sequentia :

1. S. Congregatio Rituum, in decreto super revisione et

(1) Neyraguet, *Comp. theol. mor. præf.*

(2) *Acta Doctoratus*, p. 7.

(3) Illa apud *Vind. Alph.*, Diss. procem. de *Auctorit. doctrin. mor. S. Alph.*, n. 7-36, reperiuntur.

approbatione operum Ven. Alphonsi, quod probavit Pius VII, die 18 maii 1803, declaravit « *nihil in iis censura dignum repertum fuisse.* »

2. S. Pœnitentiaria, Gregorio XVI approbante et confirmante (5 jul. 1831), — huic quæsito : « Utrum sacræ theologiæ professor opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur Beatus Alphonsus a Ligorio, sequi tuto possit ac profiteri ? » respondit : « *Affirmative*, quin tamen inde reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur ; » — et alteri quæsito : « An sit inquietandus confessarius qui omnes beati Alphonsi a Ligorio sequitur opiniones in praxi sacri pœnitentiæ tribunalis, *hac sola ratione* quod a S. Sede apostolica *nihil in operibus censura dignum repertum fuerit* ? Confessarius, de quo in dubio, non legit opera Beati Doctoris *nisi ad cognoscendum accurate ejus doctrinam*, non perpendens momenta rationesve quibus variæ nituntur opiniones ; sed existimat se tuto agere, eo ipso quod doctrinam quæ nihil censura dignum continet, prudenter judicare queat *sanam* esse, *tutam nec nullatenus sanctitati evangelicæ contrariam* ; » respondit : « *Negative*, habita ratione mentis Sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis. »

3. Bulla canonizationis S. Alphonsi de Ligorio (data a Gregorio XVI, die 26 maii 1839), declarat « ejusdem opera *inoffenso prorsus pede* percurri a fidelibus posse. »

4. Tandem Pius IX, in decreto Urbis et Orbis super concessione tituli doctoris (die 23 mart. 1871) hæc habet : « Ipse (S. Alphonsus) errorum tenebras ab incredulis et Jansenistis late diffusas, doctis operibus, *maximeque Theologiæ moralis tractationibus*, dispulit atque dimovit, obscura insuper dilucidavit, dubiaque declaravit, cum inter implexas theologorum sive laxiores sive rigidiores sententias, *tutam straverit viam*, per quam christifidelium animarum moderatores *inoffenso pede* incedere possent » (1).

Ex his S. Sedis judiciis tria defluunt corollaria.

(1) Cf. Litt. Apost. die 7 jul. 1871, *super confirm. tit. doct.*

15. — 15. Corollaria. — I. Doctrinæ morali S. Ligorii convenit ea saltem Ecclesiæ *approbatio* quæ *negative* seu *permissiva* dicitur.

Ejusmodi approbatio illa est qua Ecclesia *doctrinam aliquam ab omni censura immunem declarat*, quin tamen eam *positive* laudet aut commendet.

Ad vim hujus declarationis explicandam, duo notare juvat :

1. Ipsa fit per *verum et expressum Ecclesiæ judicium*, ac proinde, vi talis approbationis, scripta S. Ligorii, — *non modo tolerata* censenda sunt (eodem prorsus sensu quo tolerata erant ante Ecclesiæ judicium), ita ut nec constet in iis esse errorem nec constet non esse, — imo *nec sunt* tantum *permissa*, eo scilicet tantum modo quo permissa dicuntur scripta quæ cum licentia superiorum ecclesiasticorum typis vulgantur, — sed *authentico* et *expresso* judicio S. Sedis declarata sunt *tuta et sana*, doctrinaque in ipsis contenta ab omni censura theologica immunis.

2. Eadem declaratio, cum enuntietur per propositionem *universalem negativam*, « nihil censura dignum, » extenditur, vi regularum dialecticæ, non tantum ad complexum doctrinæ moralis, sed etiam ad *omnes et singulas* propositiones et opiniones *nulla prorsus excepta*. Unde tenendum est, in operibus S. Doctoris, in integra ejus Theologia morali, nullum statui principium, nullam deduci conclusionem, nullam doceri opinionem, quæ aliqua censura theologica qualificari possint a privatis.

16. — 16. II. Doctrinæ morali S. Ligorii convenire videtur etiam Ecclesiæ *approbatio* quæ vocatur *positiva* seu *electiva*.

Adest hujusmodi approbatio, si doctrina quædam *explicite laudatur et commendatur*, uti quæ *tuto in praxi* teneri potest, quin tamen sint reprehendendi qui contrariam sequuntur.

Porro, quisquis verba S. Sedis attento animo perpenderit, facile intelliget tam splendida testimonia non modo approbationem negativam continere, sed etiam positiva esse atque explicita judicia de præcellenti merito doctrinæ S. Ligorii.

Etenim SS. Pontifices — 1. solemniter testantur ipsum

« doctis æque ac laboriosis operibus in lucem editis, *rem christianam mirifice juvisse*, » in quibus « sive ad morum doctrinam tuendam, sive ad plenam sacri ordinis institutionem » conscriptis, « *inusitatum vim, copiam varietatemque doctrinæ* demirari licet » (1); — 2. illum confessariis in tribunali pœnitentiæ quasi oraculum constituunt responsione supra allata de confessario qui omnes S. Ligorii opiniones sequitur; — 3. eum tandem sanctis Ecclesiæ doctoribus adscribendum esse Pius IX solemnè judicio decrevit, « ita quidem, ut *in Universali Catholica Ecclesia semper is doctor habeatur* » (2).

Vis autem talis approbationis hæc est :

1. Doctrinæ S. Ligorii confert *veram et solidam* probabilitatem *extrinsecam*, illam nempe quæ *auctoritate* fundatur; siquidem, ex responsis S. Sedis, ille tuto agit qui, supradicta approbatione fretus, judicat doctrinam hujus B. Doctoris sanam esse ac tutam.

2. Ex hac probabilitate extrinseca, splendidisque laudibus quibus SS. Pontifices eandem doctrinam commendarunt, legitime infertur *præsumptio*, et *prudentissima* quidem, probabilitatis *intrinsecæ*; probabilitas enim extrinseca intrinsecam supponit, imo, juxta ipsum S. Ligorium (3), huic aliquando æquiparanda est; idque eo magis quo magis auctor fuerit sanctus, prudens, doctus, universæ Ecclesiæ acceptus, atque a S. Sede commendatus.

17. — 17. III. Doctrinæ morali S. Ligorii non est tamen tribuenda approbatio Ecclesiæ quæ dicitur *dogmatica et definitiva*.

Siquidem approbatio operum S. Ligori, etsi maxime laudativa sit, non est usque eo extollenda ut *omnes et singulæ* S. Doctoris sententiæ *directe* per eam exhibeantur tanquam *absolute veræ*, aut etiam *intrinsece probabiles*, atque uti tales *definitive* haberi debeant.

Hæc enim approbatio *non est exclusiva*, nullas dirimit con-

(1) Greg. XVI, *Bulla canon.*

(2) Litt. Apost., *Sup. confirm. tit. doct.*

(3) Lig., diss. 2, *de Usu opin.*, n. 115.

troversias, opinionisque ab opinionibus S. Ligorii alienas ipsive contrarias nullatenus improbat. — Insuper data fuit super doctrina considerata non absolute et in seipsa, sed *relative ad tempus et alias circumstantias* in quibus S. Doctor eam docuit, neque Sedes Apostolica pronuntiavit quascumque ipsius opiniones semper remansuras esse sanas ac tutas omnique censura immunes.

Unde fieri potest, ut intercedat aliqua posterior auctoritatis competentis authentica declaratio, qua contra opinionem Sancti solvatur aliqua quæstio, vel etiam ut ex scientiæ moralis profectu aliqua sententia pariter contraria certa evadat, sensu Ecclesiæ communi aut theologorum consensione unanimi (1).

Jam vero ex his omnibus proum erit deducere regulas sequentes.

18. — 18. Regulæ circa usum doctrinæ moralis S. Ligorii.

— I. Circa licentiam et modum *amplectendi* sententias S. Doctoris.

1. Licite et prudenter agit, ideoque tuta conscientia esse potest qui, *non valens ulterius de veritate opinionum inquirere, omnes et singulas* sententias S. Ligorii sequitur, auctoritate innixus tanti doctoris et approbationis S. Sedis (2).

2. Prudenter etiam agit qui, *ex propria scientia* et investigatione *persuasum habens* opinionem suam opinione S. Ligorii *probabiliorem* esse, hanc tamen privato suo sensui practice anteponit, *propter eandem hujus doctoris auctoritatem* (3).

3. Prudenter adhuc agit qui, *ex privata scientia* reputans quidem aliquam S. Doctoris opinionem *non esse probabilem*, illam nihilominus sequitur, quia *suam persuasionem mutavit* ex illo principio reflexo : Eximius hic doctor, tanta prudentia ac scientia præditus, multo melius meipso rationes rei perscrutari novit, ideoque multo minus errare potuit in hac con-

(1) Cf. Vind. Alph., *diss. proæm.* § 2, passim.

(2) Cf. Resp. cit. S. Pœnit.

(3) Cf. S. Th., 2. 2, q. 4, a. 8, ad 2; S. Lig., *Diss. schol. mor.*, cap. 4, n. 114; Scavini, *Theol. mor.*, n. 164; Gury, *Cas. consc.*, n. 73; ap. Vind. Alph., *loc. cit.*, n. 68.

troversia. — Attamen secus dicendum esset, si quis (quod rarissime eveniet) opinionem S. Ligorii prorsus et certo improbabilem et falsam haberet; nam contra persuasionem et certitudinem subjectivam non licet agere (1).

4. *Nulla tamen unquam adest obligatio* in rebus controversis opinionem S. Doctoris præ cæteris amplectendi ob ejus auctoritatem; nec ullatenus reprehendendi sunt qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur (2)..

5. Imo utiliter se gerit ille qui non modo curat doctrinam moralem S. Ligorii cognoscere, sed eam *examinat* et *ponderat*, ejus argumenta sive intrinseca sive extrinseca ad trutinam revocando, atque etiam alios auctores adit, ut totam quæstionem melius intelligat, et opinionem *veriore*m, pro gradu auctoritatis et valore rationum, *seligat*.

19. — 19. II. Circa licentiam et modum *impugnandi* et *reprobandi* opiniones S. Doctoris.

1. Si opinio S. Ligorii alicui *videatur improbabilis*, ei prorsus citra ullam temeritatis notam *licebit* hanc debita cum reverentia *impugnare*, modo modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit (3).

2. Nemini vero licet *qualemcumque* propositionem aut opinionem S. Doctoris *qualibet censura theologica* qualificare *privata auctoritate* (4).

3. Nemini pariter licitum est *inquietare*, sive *professorem* qui *omnes opiniones S. Ligorii* profitetur et docet, sive *confessarium* qui *omnes et singulas* ejusdem doctoris decisiones sequitur in praxi sacri pœnitentiæ tribunalis, nisi propter aliquod posterius Ecclesiæ documentum, aut communem sensum theologorum, quædam ex ejus sententiis amittat omnem probabilitatem, ac desinat esse tuta (5).

(1) In his autem omnibus hypothesibus diligenter cavendum est, ne S. Ligorio adscribantur opiniones aliorum, ab ipso quidem relatæ, sed non positive ut probabiles admissæ (Gury, *Cas. consc.*, n. 73, 74).

(2) Resp. S. Pœn. cit.

(3) Bened. XIV, *de Serv. Dei beatif.*, lib. 2, cap. 34, n. 12.

(4) Decr. Urban. VIII; cf. Bened. XIV, *de Serv. Dei beatif.*, lib. 2, c. 28, n. 2, 5.

(5) Resp. cit. S. Pœnit.

4. Nemini tandem licet, iisdem positis exceptionibus, etsi improbabilem habeat iudicio privato aliquam opinionem nostri doctoris, alios *sub peccato prohibere* ab ea sequenda; proinde confessarius non potest privatam suam opinionem imponere pœnitenti, qui, opinionibus S. Ligorii innixus et alioquin recte dispositus, absolutionem petit (1).

(1) Gury, *Cas. consc.*, n. 74; Vind. Alph., *loc. cit.*, n. 77.

TRACTATUS

DE

ACTIBUS HUMANIS

NOTIONES PRÆVIÆ

20. — 1. Tractatus objectum et utilitas. Tota ratio Theologiæ moralis in eo sita est (ex dictis *Proœm. gen.*, n. 1), ut hominem ad propositum sibi finem, beatitudinem scilicet æternam, perducatur. Porro, ut docet S. Thomas (1. 2, q. 6, *proœm.*), non aliter quam per actus nobis proprios ad beatitudinem æternam tendere possumus; unde actus humani recte dicuntur a S. Bernardo *æternitatis semina*. Perspiciendum est igitur quinam actus ad beatitudinem illam consequendam apti sint, et e contra quibusnam actibus ab ea consequenda præpediamur.

Sed antequam ad actus humanos in specie deveniamus, primum necesse est ut eos *in genere* consideremus, et exponamus *conditiones generales* moralitatis quæ in quolibet actu impleri debent. Hujusmodi vero conditiones aliæ ex parte *ipsius actus humani* accipiuntur, aliæ ex parte *regulæ moralitatis*; priores sunt objectum præsentis Tractatus, posteriores objectum Tractatum *de Conscientia* et *de Legibus*.

Tractatus de *Actibus humanis* utilitas et necessitas exinde facili negotio infertur. Siquidem patet ejusmodi disputationem jure merito haberi veluti fundamentum aliarum; principia enim generalia quæ in ea statuuntur, singulas quæstiones particulares illuminant, ac toti Theologiæ morali imperant; unde ex eorum veritate aut falsitate veritas aut falsitas pendet

omnium solutionum quæ de casibus specialibus postea afferentur (1).

21. — 2. Actuum humanorum notio. Actus qui ab homine fiunt, sunt duplicis generis : alii dicuntur *hominis*, alii *humani*.

I. Illi soli dicuntur proprie *humani* qui procedunt ab homine ut homo est, id est, ut differt ab irrationalibus creaturis, non tantum quoad *substantiam*, sed etiam quoad *modum operandi*; ab his autem differt homo quoad *modum operandi* in eo quod agit libere seu ex deliberata voluntate; unde illæ solæ actiones dicuntur proprie humanæ *quæ ex voluntate deliberata procedunt*.

II. Illi vero actus dicuntur actus *hominis* qui ab homine quidem procedunt, sed non ex deliberata voluntate. Hujus generis sunt : — 1. plures actus qui homini ut homo est, quoad substantiam quidem conveniunt, *non vero quoad modum operandi*, quales sunt motus *indeliberati* tam intellectus quam voluntatis, et similiter actus ridendi, flendi, admirandi, prævenientes omnem deliberationem rationis; dicuntur motus *primo-primi*; — 2. a fortiori, actus illi omnes qui *ne quoad substantiam quidem* homini quatenus homini conveniunt, sed ei et irrationalibus entibus sunt communes; ad hanc speciem pertinent omnes actus somniantium, delirantium, amentium, ebriorum, puerorum, et omnium qui usu rationis sunt quomodocumque destituti (2).

Jam vero in Theologia morali ratio habetur actuum humanorum, non actuum hominis; siquidem homo ad finem sibi proprium tendere non potest nisi per actus quos producit ut homo est.

22. — 3. Eorum divisio. Multipliciter dividuntur actus humani, præsertim autem duplici ratione; cum enim agatur de

(1) De Actibus humanis optime disseruerunt : S. Thomas (1. 2, q. 6-24), S. Ligorius (*Th. mor.*, Tract. *de Act. hum.*), Suarez (in 1. 2, Tract. 2), Billuart (Tract. *de Act. hum.*, diss. 1-4), Theol. Wirceb., Gury, Scavini, Lehmkühl, Marc, etc.

(2) S. Th., 1.2, q. 1, a. 1; Billuart, *de Ult. fin.*, diss. 1, art. 2.

actibus humanis, quatenus moralitatis capaces sunt, eorum species distinguendæ sunt, — tum sub ea ratione *qua* sunt *actus humani* abstrahendo a moralitate, — tum sub ea ratione *qua* sunt *actus morales*.

I. Actus humanus, *ut est humanus*, id est, ut a voluntate deliberata procedit, dividitur in *elicitedum* et *imperatum*.

1. *Elicitedus* dicitur actus qui a voluntate *immediate* perficitur, id est, absque ullo imperio prævio ipsius voluntatis producit, et insuper absque ullo adminiculo alterius facultatis consummatur; ut sunt volitiones et nolitiones pure internæ.

2. *Imperatus* vero vocatur actus qui ex imperio prævio voluntatis producit, et quidem, sive ab ipsa voluntate, sive ab aliis potentiis; scilicet, — *ab ipsa voluntate* exercentur actus imperati, quando voluntas producit actus interiores, v. g. caritatis, pœnitentiæ, etc., quos ipsa sibi volitione prævia imperavit; — *ab aliis potentiis* perficiuntur actus imperati, quando illæ per voluntatem ad agendum moventur et applicantur; sic actus cogitandi de re aliqua, actus loquendi, actus scribendi, actus ambulandi, etc., sunt actus a voluntate imperati sed ab alia facultate consummati.

Actus elicitedus est *semper internus*.

Sed actus imperatus potest esse *internus* aut *externus* : —

1. *internus*, si facultas quæ imperium voluntatis exsequitur, est aliqua e facultatibus internis animæ, ut fit in actibus amandi, cogitandi; — 2. *externus*, si voluntas agit per organa corporis, ut fit in actibus scribendi, ambulandi. — Ordinarie actus internus simpliciter *actus* dicitur, actus externus potius *actio* vocatur.

II. Actus humanus, *ut est moralis*, distinguitur in bonum, malum et indifferentem : — 1. *bonus* est actus qui conformis est regulis morum; — 2. *malus*, qui eisdem contrarius est; — 3. *indifferens*, qui neque conformis est dictis regulis, neque contrarius.

Actus autem sive bonus sive indifferens dicitur etiam *licitus*, utpote nulla lege prohibitus; — actus malus dicitur *illicitus*, utpote lege naturali aut positiva prohibitus.

Actus bonus distinguitur in naturalem et supernaturalem :

— 1. *naturalis* est, si solis naturæ viribus perficitur et ad finem mere naturalem perducit; — 2. *supernaturalis*, si adjuvante Dei gratia producitur et ad finem supernaturalem tendit.

23. — 4. Ordo dicendorum. Tota ratio præsentis Tractatus in hac quæstione solvenda constat : quænam requirantur ad *moralitatem* actuum *humanorum* ? seu : quid sit actus humanus, quatenus *humanus*, et quatenus *moralis* ?

Duæ igitur erunt partes : — 1. de principio constitutivo actus humani considerati *ut humani*; — 2. de ejus *moralitate*.

PARS I

DE PRINCIPIO CONSTITUTIVO ACTUUM HUMANORUM

24. — 5. Actus humanus juxta S. Thomam est ille qui ex voluntate deliberata procedit; vox autem *deliberata* usum rationis simul et libertatis significat; ergo tria esse videntur principia actuum humanorum : *ratio, voluntas, libertas*.

Sed cognitio *rationis* videtur potius *conditio prærequisita* ad exercitium voluntatis, juxta axioma : « Nihil volitum, quin præcognitum. » — Insuper *libertas*, juxta philosophos, nihil aliud est quam illa *voluntatis proprietas* per quam ipsa in suis actibus exerendis a necessitate est immunis (1). — Unicum est igitur principium constitutivum actus humani, nempe *voluntas* quatenus *libere* agit, seu ut aiunt theologi, *voluntarium liberum*.

Dicetur : — 1. de natura voluntarii liberi, — 2. de ejus existentia et necessitate, — 3. de causis quæ voluntarium liberum tollunt, vel minuunt.

CAPUT I

DE NATURA VOLUNTARII LIBERI

Natura voluntarii liberi ex ejus notione et divisionibus innotescet; unde duplex articulus.

(1) Radix libertatis, inquit S. Thomas, est voluntas sicut subjectum (1. 2, q. 17, a. 1, ad 2).

ARTICULUS I

De notione voluntarii liberi

25. — 6. Definitio voluntarii. Actus voluntarius ille est qui a voluntate producitur; quoniam autem exercitium voluntatis prærequirit cognitionem, hæc datur a S. Thoma (1) definitio voluntarii : *id quod est a principio intrinseco cum cognitione finis*, quibus verbis multi addunt : *et singulorum in quibus operatio consistit*.

Dicitur 1. *a principio intrinseco*; si enim quis invitus ac renitens ab extrinseco moveatur, motus ille non est voluntarius.

Dicitur 2. *cum cognitione*; voluntas enim non fertur in incognitum.

Dicitur 3. *cum cognitione finis*, quia omne agens equidem sua actione tendit ad finem, sed proprium est agentium quæ rationem habent ut seipsa ad finem moveant, ac proinde ut cognoscant finem ad quem tendunt (2).

Dicitur 4. *cum cognitione singulorum in quibus operatio consistit*, id est cum cognitione circumstantiarum; nam finis, cujus cognitio ad voluntarium prærequiritur, sumitur pro termino voluntatis *in concreto* seu cum omnibus circumstantiis.

Attamen ejusmodi cognitio non in eo sensu requiritur, quod nullus actus est voluntarius, quin cognoscantur omnes omnino circumstantiæ, sed quod *illæ tantum circumstantiæ sunt voluntariæ quæ sunt præcognitæ*. Unde, si substantia actus co-

(1) S. Th., 1. 2, q. 6, a. 1.

(2) S. Th., 1. 2, q. 1, a. 2. Ideo voluntarium jure dicitur *esse perfecte a principio intrinseco*. Duplex enim est principium seu causa cujuslibet actus, scilicet *efficiens* et *finale*; et illa perfecte moventur a principio intrinseco quæ habent in seipsis principium sui actus, non solum *ut agent*, sed etiam *ut agent propter finem*. Porro id locum habet in voluntario, in quo nimirum reperire est, non modo principium intrinsecum *efficiens*, sed principium intrinsecum *finale*, id est præviam cognitionem finis; siquidem finis non movet nisi per cognitionem. Ergo actus voluntarii, iique soli, sunt perfecte ab intrinseco.

gnoscat, sed aliqua circumstantia agentem lateat, actus erit voluntarius quoad substantiam cognitam, sed involuntarius quoad circumstantiam quæ ignoratur; sic qui occidit sacerdotem, si talem esse cognoscat, homicidii reus est simul et sacrilegii; si sciat esse hominem, at ignoret esse sacerdotem, homicidii tantum reus est; si invincibiliter putet esse feram, non peccat.

Igitur per allatam notionem, voluntarium distinguitur: —

1. a *violento*, cujus principium est extra; — 2. a *volito simpliciter*, quod est objectum et terminus voluntatis, sive ab ea procedat, sive ab alia causa; sic pluvia in terram aridam effusa quoad agricolam dicitur volita, non autem voluntaria; — 3. a *motu physico*, v. g., cordis, qui, licet sit a principio intrinseco efficiente, non tamen est a principio intrinseco finali seu cum cognitione finis; — 4. a *motu spontaneo* seu *instinctivo*, qui fit cum cognitione mere sensitiva et materiali finis, et in brutis etiam reperitur.

Voluntarium est necessarium vel liberum; quoniam vero in actibus quibus homo viator ad finem suum tendit, voluntarium est semper liberum, statim ad definitionem voluntarii liberi progredimur, neglecto voluntario necessario.

26. — 7. Notio et distinctiones liberi. Liberum opponitur necessario, ac proinde definitur *id quod a necessitate est immune*.

Duplex autem necessitas distinguitur: necessitas *externa* et necessitas *interna*. — 1. *Necessitas externa* seu *coactio* aut *violentia* est vis ab extrinseco principio illata contra voluntatis reluctantis inclinationem. — 2. *Necessitas interna* est ineluctabilis determinatio ad unum.

Hinc duplex libertas: libertas *a coactione*, et libertas *a necessitate interna*. — 1. Libertas *a coactione* est immunitas a vi externa; dicitur etiam *spontaneitas*, et reperitur in omnibus entibus quæ agunt juxta suam inclinationem etiam necessitantem. — 2. Libertas *a necessitate interna* seu simpliciter *a necessitate* est immunitas ab ineluctabili determinatione ad

unum, ita ut voluntas sit prorsus domina actuum suorum; unde *libertas arbitrii* vel *liberum arbitrium* appellari solet.

27. — 8. Definitio et divisio libertatis arbitrii. Libertas arbitrii definitur: *potestas eligendi inter plura*, et merito; nam libertas arbitrii, ut dictum est, reddit voluntatem immunem a quavis necessitate etiam interna; ergo efficit ut ipsa dominetur suis actibus; voluntas autem suis actibus dominari dicitur ex eo quod potest hoc vel illud eligere (1). — Hinc libertas arbitrii recte vocatur libertas *indifferentiæ*, quia ille qui gaudet libertate arbitrii non est determinatus ad unum sed indifferens ad alia.

Indifferentia liberi arbitrii versari potest:

1. Vel circa objecta *contradictoria*, inter quæ non datur medium, puta circa actum et ejus omissionem, quatenus nempe voluntas potest elicere vel non elicere aliquem actum, v. g., amare vel non amare aliquid; tunc libertas dicitur libertas *exercitii* seu *contradictionis*;

2. Vel circa actus specie *contrarios*, quatenus scilicet voluntas potest velle aliquod objectum vel ejus contrarium, v. g. bonum vel malum; tunc libertas dicitur libertas *contrarietatis*;

3. Vel circa actus specie simpliciter *diversos*, sed non contrarios, quatenus voluntas potest velle hoc vel quidpiam aliud, v. g., orare vel studere; tunc libertas dicitur libertas *specificationis*.

His datis notionibus, remanet expendendum in quam ex his variis speciebus sita sit essentia libertatis, seu aliis verbis, utrum indifferentia sit libertati essentialis, et qualis indifferentia ad eam constituendam requiratur et sufficiat.

28. — 9. Assertio 1^a: *Essentia libertatis non consistit in sola immunitate a coactione sed in IMMUNITATE A NECESSITATE seu libertate INDIFFERENTIÆ.*

PROB. 1. *Decisionibus Ecclesiæ.* Concilium Tridentinum

(1) S. Th., 1 p., q. 82, art. 1, ad 3; q. 83, a. 3.

(sess. 6, can. 5) anathematizat Lutherum et Calvinum tanquam negantes liberum arbitrium hominis; porro illi hæresiarchæ non libertatem a coactione sed ipsam libertatem a necessitate negabant (1); ergo libertas arbitrii, juxta conc. Trid., non consistit in sola immunitate a coactione. — S. Pius V, Gregorius XIII et Urbanus VIII damnarunt sequentes propositiones Baii: « Quod voluntarie fit, *etiamsi necessario* fiat, libere tamen fit (n. 39). *Sola violentia* repugnat libertati hominis naturali (n. 66); » ergo ad veram libertatem non sufficit immunitas a coactione.

PROB. 2. SS. *Patribus*. Pro omnibus sit S. Augustinus, juxta quem (2) conciliato libertatis cum gratia ita est difficilis, « ut, quando asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri; » porro difficultas nulla esset, si libertas in immunitate a coactione consisteret; ergo (3).

PROB. 3. *Ratione*. Ad veram et essentialem arbitrii libertatem requiritur ut agens actus suos in potestate sua habeat, et eorum dominus sit. Atqui actus a sola coactione immunes non sunt in potestate et dominio agentis; nam, ut ait S. Thomas (4) « sumus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere; » sed qui ad unum necessario fertur, quantumvis spontanee, non potest hoc vel illud eligere; ergo actionis suæ non est dominus; ergo non est liber.

29. — 10. Assertio 2^a: Ad essentiam libertatis non requiritur indifferentia CONTRARIETATIS ad bonum vel malum, sed sufficit indifferentia CONTRADICTIONIS.

PROB. 1. *Auctoritate Leonis XIII* (Encyc. *Libertas præstantissimum*, 20 jun. 1888): « Sicut errare posse reque ipsa errare vitium est, quod mentem non omni parte perfectam arguit, eodem modo *arripere fallax fictumque bonum*, esto indicium

(1) Luth., lib. *de Serv. arbit.*; Calv., lib. 2, *de Lib. arbit.*

(2) S. Aug., lib. *de Grat. Christ.*, c. 47, n. 52; *Patr. lat.*, XLIV, 383.

(3) S. Thomas, ait (1 p., q. 83, a. 3): « Ex hoc liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere, alio recusato, quod est eligere, et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet. »

(4) S. Th., 1 p., q. 82, a. 1.

liberi arbitrii, sicut ægritudo vitæ, est tamen *vitium* quoddam *libertatis*. »

PROB. 2. *Rationibus* ex S. Thoma depromptis (1).

1. In Deo et in Christo est perfecta libertas et perfectior quam in nobis ; nam libertas est perfectio *simpliciter simplex*, id est nullam imperfectionem præ se ferens, quæ ipsis denegari non potest ; atqui non habent indifferentiam contrarietatis ad bonum et malum sed solam indifferentiam contradictionis ; ergo ad libertatem non requiritur indifferentia contrarietatis (2).

2. Ad libertatem arbitrii sufficit ut voluntas sit domina sui actus ; atqui eo ipso quod est indifferens ad ponendum vel non ponendum aliquem actum, est hujus domina ; ergo ad libertatem sufficit indifferentia contradictionis.

3. Liberum arbitrium sic se habet ad eligendum ea quæ sunt ad finem sicut se habet intellectus ad conclusiones deducendas ex principiis ; atqui non pertinet ad perfectionem intellectus, sed ad ejus defectum, quod ex principiis veris falsas eruat conclusiones ; ergo pariter non pertinet ad perfectionem libertatis, sed ad ejus defectum, quod possit ad finem attingendum mala eligere media et peccare (3) ; ergo indifferentia contrarietatis non requiritur ad libertatem (4).

(1) Cf. Billuart, *de Act. hum.*, diss. 2, art. 5.

(2) Idem ipsum argumentum his verbis exponit Leo XIII (Enc. *Libertas præstantissimum*, 20 jun. 1888) : « Si posse deficere a bono secundum naturam esset perfectionemque libertatis, jam Deus, Jesus Christus, Angeli, Beati, in quibus omnibus ea potestas non est, aut non essent liberi, aut certe minus perfecte essent, quam homo viator atque imperfectus. » Cf. S. Th., *Cont. Gent.*, l. 2, c. 48 ; S. Th., 1 p., q. 62, a. 8, ad 3 ; in 2, dist. 25, q. 1, a. 1, ad 2 ; *De verit.*, q. 22, a. 6.

(3) Et vero voluntas necessario tendit in bonum ; ergo liberum arbitrium per se in bonum ordinatum est, nec in malum tendit nisi propter defectum quo malum apprehenditur ut bonum ; ergo ubi perfectissimum est liberum arbitrium, in malum tendere non potest ; ergo ad rationem liberi arbitrii non pertinet ut indifferenter se habeat ad bonum vel malum.

(4) Unde optime definitur libertas : *facultas electiva mediorum, servato ordine finis*. — 1. *Facultas*, id est facilis potestas propter remotionem impimenti ; liberum enim arbitrium nec coactione nec necessitate interna impeditur a propria operatione. — 2. *Facultas electiva*, quia, ex dictis, in eo situm est liberum arbitrium ut possit

ARTICULUS II

De divisionibus voluntarii liberi

Voluntarii liberi divisiones desumuntur, sive ex parte intellectus, sive ex parte voluntatis, sive ex parte signi quo exterius declaratur.

30. — 11. I. Ex parte intellectus dupliciter potissimum dividitur voluntarium :

1. In *perfectum* et *imperfectum*.

Voluntarium *perfectum* est illud quod fit cum perfecta seu plena cognitione et advertentia, v. g. si quis perfecte sciens et advertens carnes die vetito manducat.

Voluntarium *imperfectum* seu *semivoluntarium* illud est quod fit cum imperfecta seu semiplena cognitione et advertentia, qualiter evenit in semiamentibus, aut semidormientibus, aut semiebriis, aut etiam ad alia distractis. — Advertendum est quod in semiplena advertentia multiplex gradus haberi potest.

2. In *explicitum* et *implicitum*.

Voluntarium *explicitum* illud est quo volumus aliquid in se distincte cognitum et cogitatum.

Voluntarium vero *implicitum* illud est quo volumus aliquid indeterminate tantum cognitum aut confuse cogitatum, volendo nempe aliud in quo continetur ; sic qui voluntarie aliquem statum amplectitur, v. g., matrimonii, aut religionis, aut sacerdotii, cognoscens in confuso gravia onera annexa, implicite vult sese obligare ad illa onera, quamvis de illis determinate non cogitet.

unum eligere alio recusato. — 3. Facultas electiva *mediorum*, quia electio proprie non est de fine ut finis est, sed de mediis tantum. Dicitur *de fine ut finis est*, quia sæpe aliquis finis ordinatur ad alium finem ulteriorem, et tunc finis ille proximus accipitur ut medium, et sic cadit sub electione. — 4. *Servato ordine finis* ; probatum fuit enim ex Doctore Angelico in hoc reponendam esse perfectionem libertatis arbitrii ut a suo fine, id est a bono, non divertat ; unde potestas peccandi non pertinet ad essentiam libertatis, sed ad ejus defectum. (S. Th., *sup. cit.*, et insuper 1 p., q. 83, a. 3 et 4 ; Billuart, diss. 2, a. 1).

31. — 12. II. Ex parte voluntatis sic dividitur voluntarium.

I. Ratione INCLINATIONIS voluntatis, dividitur in voluntarium *simpliciter*, et voluntarium *secundum quid*; sed duplici modo hæc divisio adhibetur a theologis post S. Thomam :

Priori modo acceptum, — voluntarium *simpliciter* seu *purum* illud est quod procedit ex plena voluntatis inclinatione sine ulla ipsius repugnantia; — voluntarium vero *secundum quid* seu *mixtum* illud est quod procedit quidem ex voluntatis consensu, sed cum repugnantia, seu aliqua inclinatione voluntatis in oppositum; hujusmodi est projectio mercium in mare facta metu naufragii (1).

Posteriori modo, — voluntarium *simpliciter* definitur id quod a voluntate efficaciter intenditur, non obstante ejus repugnantia, seu inclinatione in oppositum; sic mercium projectio in mare, imminente naufragio, est voluntaria *simpliciter*; — voluntarium vero *secundum quid*, seu *velleitas*, id quod ineffaciter intenditur, seu quod non fit, quamvis ad id agendum per se voluntas aliquatenus inclinet; sic in eo qui metu naufragii merces in mare projicit, earum conservatio est voluntaria *secundum quid* (2).

32. — 13. II. Ratione INTENTIONIS voluntatis, dividitur voluntarium in *directum* et *indirectum* (3).

(1) S. Th., 2. 2, q. 142, a. 3; S. Lig., *de Act. hum.*, n. 9.

(2) S. T., 1. 2, q. 6, a. 6; S. Lig., *ibid.*, n. 21.

(3) Auctores plurimi eam divisionem expriment nomine voluntarii *in se* et voluntarii *in causa*. — Sed alii, ad ordinem executionis attendentes potius quam ad ordinem intentionis, dicunt voluntarium *in se* illud quod sine ullo medio efficitur, v. g., si Petrus voluntarie et propria manu Paulum occidat; voluntarium vero *in causa*, illud quod mediante aliqua causa efficitur, v. g., si Petrus incendat domum, sciens Paulum in ea inclusum incendio esse periturum.

Juxta hos auctores voluntarium *in se* est semper voluntarium directum, ut patet; sed voluntarium *in causa* potest esse directum vel indirectum, prout effectus ex causa secuturus positive et proprie intenditur, vel tantum prævidetur et permittitur; sic v. g., occisio Pauli erit directe voluntaria, si Petrus domum incendat, cum ea præcise intentione ut Paulus in ea comburatur et moriatur; indirecte autem voluntaria, si Petrus domum incendat, non ex intentione Paulum occidendi, sed ex alia intentione, prævidens tamen Paulum esse in domo comburendum.

Voluntarium *directum* est illud quod in se et per se intenditur, id est, quod in ordine intentionis est immediatum objectum voluntatis (quamvis forte ultimum sit in ordine executionis), ut furtum a fure patratum, vel occisio a malevolo homicida intenta.

Voluntarium *indirectum* est illud quod a voluntate non intenditur, sed ex alio directe voluto secuturum prævidetur et permittitur, v. g., ebrietas ex potatione excessiva, vel homicidium ex temeraria lapidis projectione (1).

33. — 14. III. Ratione INFLUXUS voluntatis in actum externum, voluntarium dividitur in *actuale*, *virtuale*, *habituale* et *interpretativum*.

Voluntarium *actuale* est illud quod a voluntate hic et nunc influente procedit (2).

Voluntarium *virtuale* est illud quod existit virtute actus voluntatis prius positi et in agentem moraliter influere pergentis; talis est intentio in sacerdote, qui ex voluntate actuali consecrandi Missam inchoavit, sed postea mente distracta consecrat.

Voluntarium *habituale* est illud quod fuit pro futuro olim actualiter elicitedum, nec postea fuit revocatum, sed nunc, nec directe, nec per virtutem moraliter perseverantem, influit in actum; v. g. si quis sacerdos heri actualiter intendit fructum Missæ, quam hodie celebraturus erat, tali personæ applicare, hodie vero immemor hujus intentionis celebravit.

Voluntarium *interpretativum* vocatur, si nullatenus est

(1) Multi theologi, præsertim veteres, nomine voluntarii directi et indirecti cum S. Thoma (1. 2, q. 6, a. 3) utuntur ad designandum voluntarium *positivum*, id est, quod est a voluntate reipsa et positive agente, et voluntarium *negativum*, id est, quod procedit ex omissione actus a voluntate dependentis, qualis est ommissio missæ in eo qui ad instantem ejus celebrationem advertens nihilominus studio domi vacare pergit (Gury, n. 5; Billuart, diss. 1, art. 1).

(2) Id fieri potest dupliciter : — vel per actum *signatum*, cum quis per reflexionem signat actum quem exercet vel exerciturus est : v. g., volo consecrare ; — vel per actum *exercitum*, cum quis sine tali super suum actum reflexione attente agit ; v. g., sacerdos consecraturus, qui, etsi non consideret se habere voluntatem consecrationis, vult tamen consecrare.

habitum, sed prudenter præsumi potest, et haberetur, si de eo cogitaretur, aut cogitari posset. Sic infirmus sensibus destitutus, qui christiane vixit, censetur extremam unctionem velle suscipere (1).

Patet ex his definitionibus voluntarium actuale et virtuale jure merito voluntarii nomine donari, voluntarium vero, tum habituale, tum interpretativum, non nisi improprie dici voluntarium.

34. — 15. III. Ex parte signi quo voluntarium exterius declaratur, duplex distinguitur : *expressum et tacitum*.

Voluntarium *expressum* est illud quod verbo aut alio signo distincte declaratur.

Voluntarium *tacitum* est illud quod distincte non declaratur, sed ex quodam facto aut facti omissione colligitur, juxta hanc regulam juris : Qui tacet consentire videtur (2).

CAPUT II

DE EXISTENTIA ET NECESSITATE VOLUNTARII LIBERI IN ACTIBUS HUMANIS

35. — 16. Errores. Circa libertatem errant :

1. Fatalistæ qui contendunt nullam homini competere

(1) Cf. Gury, n. 5; Thom. ex Charm., *de Act. hum.*, cap. 2, q. 1.

(2) Taciturnitas in foro externo consensui æquivalere censetur præsertim in duplici casu : — 1. Quando *aliquid favorable proponitur*, non vero quando id quod proponitur est onerosum ; nam nemo censendus est recusare quod commodum est, bene vero quod onerosum. Hinc, si aliquo tibi promittente vel donante taceas, censeris acceptare ; sed e contra, si quis dicat puellæ : promittisne mihi matrimonium, quamvis ipsa taceat, non ideo consentire videtur, quia matrimonium est onerosum. — 2. Quando *ille qui tacet, loqui tenetur*, non vero cum loqui non tenetur. Hinc pater, dominus, superior, qui subditos quos vident delinquere non corripiunt, cum facile possunt, eorum vitia approbare censentur ; non autem si taceant quia prudenter timent ne ex sua correptione graviora exurgant mala aut scandala ; nam in primo casu loqui tenentur, non in secundo.

libertatem, sed omnia fato et ineluctabili necessitate regi.

2. Wiclefistæ, Lutherani et Calvinistæ qui dicunt liberum arbitrium Adæ peccato fuisse penitus exstinctum, et hominem non agere nisi sub imperio, aut gratiæ, aut cupiditatis, quibus resistere non potest.

Jansenius qui libertatem nomine admittit et re adimit, eam reponendo in immunitate a necessitate absoluta, non vero in immunitate a necessitate relativa (1).

36. — 17. Assertio 1^a : *Homo lapsus est liber non tantum a coactione SED ETIAM A NECESSITATE.*

EST DE FIDE. Conc. Trid. sic definivit (sess. 6, can. 5) : « Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et exstinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana inventum in Ecclesiam, anathema sit. »

PROB. 1. *Script. S. (Eccli., xv, 14)* : « Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum *in manu consilii sui*. Adjecit » *mandata et præcepta* sua : *si volueris* mandata servare, con- » servabunt te.... Apposuit tibi aquam et ignem; *ad quod* » *volueris* porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, » bonum et malum; *quod placuerit ei* dabitur illi. » Unde sic : homo est *in manu consilii sui*, dantur illi *mandata et præcepta*, illa servare potest *si vult*, potest *eligere* inter ignem et aquam, vitam et mortem, bonum et malum, *quod placuerit ei*; porro in his omnibus sita est libertas electionis seu libertas a necessitate; ergo homo ista libertate donatur.

PROB. 2. SS. *Patribus*, imprimis S. Augustino, qui ait (2) :

(1) Hæc sunt puncta doctrinæ Jansenianæ : — 1. Homo in præsentī statu naturæ lapsæ semper agit ex prædominante delectatione, sive terrestri quæ est cupiditas, sive cœlesti quæ est gratia; — 2. Delectationi autem dominanti necessario adhæret, neque, quamdiu illa dominatur, ad oppositum vires sufficientes servat; — 3. Quoniam vero non eadem delectatio semper dominatur, sed modo prævalet cupiditas, modo gratia, homo sub delectatione necessitante remanet liber, siquidem sita est libertas in eo quod, quamvis in præsentibus circumstantiis non adsit potestas ad oppositum, aderit, si mutantur circumstantiæ.

(2) S. Aug., lib. *de Gratia et lib. arb.*, c. 2, n. 2; *Patr. lat.*, XLIV, 882.

« Divina præcepta homini non prodessent, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens, ad promissa præmia perveniret. » Et insuper (1) : « Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire, propriæ voluntatis est. »

PROB. 3. *Ratione*. Semper et ubique terrarum hominibus data sunt consilia et præcepta cum adhortationibus, præmiis et pœnis; porro hæc supponunt libertatem non tantum a coactione sed etiam a necessitate interna; nam omnia ista hominibus utilia esse nequeunt, nisi ea conditione ut in iis eligendis sint liberi (2).

37. — 18. Assertio 2^a : *Ad merendum vel demerendum in præsentī statu naturæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a NECESSITATE.*

EST DE FIDE; propositio contradictoria Jansenii damnata fuit ut hæretica ab Innocentio X : « Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. »

PROB. 1. *Script.* S. (*Eccli.*, xxxi, 40) : « Erit illi gloria » æterna qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit. » Unde sic : Illud ad merendum requiritur ex quo Scriptura repetit meritum; atqui Scriptura repetit meritum ex libertate a necessitate, nempe ex eo quod scilicet potuit homo transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit; ergo.

PROB. 2. *SS. Patribus*. S. Hieronymus (3) sic habet : « Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutem nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin ubi necessitas, nec corona est. » — S. Augustinus (4) ait : « Quis peccat in eo quod nullo modo caveri potest? Peccatur autem; caveri igitur potest. »

PROB. 3. *Ratione*. Omne meritum et demeritum fundatur in bonitate vel malitia morali actuum nostrorum. Atqui actus immunes tantum a coactione sed necessarii necessitate interna

(1) S. Aug., lib. *de Spir. et litt.*, c. 34, n. 60; *Patr. lat.*, XLIV, 240.

(2) S. Th., 1. 2, q. 83, a. 1.

(3) S. Hier., lib. 2, *cont. Jovin.*, l. 2, c. 3; *Patr. lat.*, XXIII, 286.

(4) S. Aug., lib. 3, *de Lib. arb.*, c. 19, n. 53; *Patr. lat.*, XXXII, 1297.

non sunt capaces bonitatis aut malitiæ moralis; nam actus in tantum capaces sunt bonitatis aut malitiæ moralis, in quantum subjiciuntur regulis morum, et ab iis dirigi possunt; porro actus necessarii necessitate interna non possunt subjici regulis morum neque ab iis dirigi, siquidem sunt invariables, et frustraneum sane foret adhibere regulam actioni quæ aliter esse non posset; ergo (1).

38. — 19. Assertio 3^a : *Libertas CONTRARIETATIS pertinet quidem ad statum hominis viatoris, — sed AD MERENDUM NON EST NECESSARIA.*

PROB. 1^a PARS omnibus fere testimoniis Sacræ Scripturæ et SS. Patrum quæ ad præcedentes assertiones probandas retulimus; in his enim liberum arbitrium hominis explicatur per potestatem faciendi bonum aut malum, eligendi vitam vel mortem (2).

PROB. 2^a PARS. Christus erat impeccabilis, et tamen meruit; pariter ipsa B. Virgo confirmata in gratia meruit, quamvis peccare non potuerit. — Et vero, per libertatem contradictionis agens est dominus sui actus boni; potest enim eum ponere vel non ponere; atqui eo ipso quod talis actus potest poni vel non poni, cadit sub regulis morum, a legislatore potest præcipi; ergo est moralis et consequenter meritorius.

(1) Billuart, *de Act. hum.*, diss. 2, art. 3. — Et vero meritum dicit jus ad præmium accipiendum; porro ut quis illud jus acquirat, debet aliquid dare de suo seu aliquid quod est in sua potestate. Ergo per actum proprium mereri non possumus, nisi sit in nostra potestate illum ponere et non ponere. Sed actus necessarii non sunt in nostra potestate. Ergo nec meritorii sunt, nec demeritorii.

(2) Ad rem S. Hieronymus (Ep. xxi, n. 40; *Patr. lat.*, xxi, 393) ait : « Solus Deus est in quem peccatum non cadit; cætera, cum sint liberi arbitrii, in utramque partem suam possunt flectere voluntatem. »

CAPUT III

DE CAUSIS QUÆ VOLUNTARIUM LIBERUM TOLLUNT,
VEL MINUUNT

39. — 20. Determinantur ejusmodi causæ. Ex definitione supra data (n. 25) duo voluntarium requiruntur, scilicet ut sit a principio intrinseco seu a voluntate, et fiat cum cognitione. Voluntarium igitur omnino tollitur, si defecerit alterutra conditio, et minuitur, si, manente essentia utriusque, aliquid desit de unius aut alterius conditionis perfectione. Porro — duæ sunt causæ quæ tollunt aut minuunt primam conditionem, nempe *violentia* et *metus*; — duæ pariter quæ tollunt aut minuunt secundam, scilicet *concupiscentia* et *ignorantia* (1).

ARTICULUS I

De violentia seu coactione

40. — 21. Definitio et divisio. *Violentia est vis ab extrinseco principio illata contra voluntatis reluctantis inclinationem.*

Dicitur 1. *ab extrinseco* principio; nemo enim sibimetipsi vim infert, alioquin simul vellet et nollet.

Dicitur 2. *contra voluntatis reluctantis inclinationem*; quia ad violentum non sufficit ut quis se mere negative habeat,

(1) Dum vero dicitur his causis tolli aut minui voluntarium et causari involuntarium, non est sensus, quod violentia, metus, concupiscentia aut ignorantia involuntarietatem, ut ita dicam, in ipso actu voluntatis physice producant, sed quod physice vel moraliter moveant ad actum qui vel simpliciter vel secundum quid contrariatur inclinationi voluntatis. — Unde illa involuntarietas causatur ab amore alicujus boni oppositi; sic, v. g., dum quis metu naufragii movetur ad projiciendas merces, ista projectio est involuntaria secundum quid, quia repugnat affectui quem projiciens habet conservandi suas merces; involuntarium igitur quod reperitur in ista projectione, non causatur a metu sed ab amore mercium (Billuart, *de Act. hum.*, dissert. 1, art. 6).

alioquin justificatio infantis per baptismum foret violenta; sed requiritur ut patiens *positive* reluctetur.

Violentia distinguitur in *absolutam* et *secundum quid*. — Quando patiens totis viribus agenti resistit prout hic et nunc potest et debet, dicitur pati violentiam *absolutam*; — quando resistit aliquo modo, sed non omnino quantum potest et debet, dicitur pati violentiam *secundum quid*.

Ut dignoscatur influxus violentiæ in actus humanos, tria debent determinari : — 1. actus voluntatis qui violentia cogi possunt; — 2. effectus violentiæ in voluntarium; — 3. obligatio resistendi violentiæ.

41. — 22. I. Actus voluntatis qui violentia cogi possunt.

Voluntas non potest cogi quoad *suum proprium actum*, bene vero quoad *actus cæterarum facultatum ab ipsa imperatos* (1).

1um constat, quia actus proprius voluntatis est essentialiter voluntarius; actus autem essentialiter voluntarius non potest esse coactus; siquidem voluntarium est id quod fit juxta inclinationem voluntatis, et coactum seu violentum id quod est contra inclinationem patientis; ergo.

2um constat quoque, quia membra corporis seu potentiæ exteriores, quibus fiunt actus imperati, possunt per violentiam impediri ne imperium voluntatis exsequantur, aut moveri ad actus voluntati contrarios; v. g., si voluntas oculis imperet ut videant, potest quis vi claudere oculos, et si imperet ut non videant, potest vi aperire oculos, et sic de cæteris. — Imo ipsæ animi facultates inferiores (recte ait Marc, n. 284), ut sunt phantasia, appetitus sensitivus, actione angeli tum boni tum mali, aut causæ naturalis, voluntate reluctante, ad quosdam actus moveri possunt, puta ad distractiones, ad imaginationes obscenas, etc.

42. — 23. II. Effectus violentiæ in voluntarium liberum.

— Distinguendum est, prout violentia est absoluta vel secundum quid.

(1) S. Th., 1. 2, q. 6, a. 4.

1. *Violentia absoluta* voluntarium liberum *omnino tollit*. Nam actio quæ fit a principio extrinseco contra omnem voluntatis resistantiam est penitus involuntaria; atqui actio quæ fit per violentiam absolutam, juxta definitionem, fit a principio extrinseco contra omnem voluntatis resistantiam; ergo.

2. *Violentia secundum quid* non tollit, sed *minuit* voluntarium liberum, idque plus vel minus pro majori vel minori resistantia aut resistendi difficultate, et etiam pro majori vel minori affectu quo quis vim patitur; sed nunquam ita minuit, ut culpa ex mortali venialis fiat.

Dicitur 1. *non tollit*, quia cum voluntas non omni modo quo potest contra vim resistat, remanet in actu aliqua ratio voluntarii; siquidem actus est partim contra, partim juxta voluntatis inclinationem; ergo est partim voluntarius, partim involuntarius.

Dicitur 2. *sed minuit*, id patet ex præcedenti ratione.

Dicitur 3. *magis vel minus pro majori vel minori*, etc., nam duplex est mensura hujusmodi voluntarii; — una *externa*, ex gradu nempe resistantiæ aut ex resistendi difficultate desumpta; patet enim actum externum coactum eo minus esse voluntarium, quo quis magis resistit, aut resistantia est difficilior; — altera *interna*, id est, desumpta ex ipso ad talem actum affectu quem servat voluntas patientis; siquidem in hoc affectu residet ipsum voluntarium.

Dicitur 4. *nunquam ita minuit ut culpa ex mortali venialis fiat*; nam talis violentia cognitionem intellectus per se non tollit, imo nec minuit, et proinde non impedit quin actus sit *perfecte* voluntarius, etsi eum reddat involuntarium *secundum quid*; sic, qui vi externa coactus ad actum idololatriæ aut aliud crimen committendum, violentiæ partim resistit, partim cedit, peccati mortalis semper reus est habendus. — Excipe casum in quo violentia rationem patientis perturbat; pariter casum in quo actus ad quem violentia patientem impellit, non est intrinsece malus; ob rationes infra de metu (n. 27) dicendas.

43. — 24. III. Obligatio resistendi violentiæ. Distinguendum est : vel efficax prævidetur resistantia ad impediendum

actum pravum, vel inefficax cum periculo consentiendi, vel inefficax sine tali periculo.

1. Si *efficax* prævideatur *resistentia*, nec illius incommoda sint malo agendo graviora, resistendum est; alioquin actus pravus fieret voluntarius.

2. Quamvis *inefficax* prævideatur *resistentia*, resistendum est quando, sublata *resistentia*, *adest periculum assentiendi actui malo*; ratio est quia nunquam licet se exponere periculo proximo peccandi formaliter. — Inde infert S. Lig. (lib. 4, n. 368) *resistentiam* in actibus luxuriæ omnino suadendam esse in praxi, quia periculum consensus ex defectu *resistentiæ* facile exurgere potest.

3. Si *inefficax* prævideatur *resistentia*, *et absit periculum consensus*, non existit obligatio resistendi, juxta axioma: nemo tenetur ad actum inutilem. Sic martyres, vi ad idolorum templa ducti, non peccabant, quamvis ipsi incederent. — Attamen, si ex *resistentiæ* omissione sequeretur religionis detrimentum aut proximi scandalum, quæstionis solutio penderet ex principiis statuendis ubi de caritate et de scandalo.

ARTICULUS II

De metu

44. — 25. Definitio et divisio. Metus est *trepidatio mentis ob aliquod malum quod quis sibi aut suis videt imminere*.

Dicitur *aut suis*, scilicet personis conjunctis per cognationem aut conjugium aut singularem amicitiam.

Metus, respective ad voluntarium, debet præsertim *subjective* seu in agente considerari, et est gravis aut levis, prout gravis aut levis est *trepidatio agentis*, quacumque ex causa proveniat hujusmodi *trepidatio*.

Ordinarie tamen ad discernendum metum gravem a levi ratio habenda est *objecti*, quia per se ei proportionatur, ac proinde — metus est *gravis*, si timetur malum grave et probabiliter imminens, uti mors, mutilatio, dura carceratio, notabile famæ detrimentum, magna bonorum jactura; — est e

contrario *levis*, si timetur mediocre incommodum, aut etiam grave, sed parum probabile aut facile vitandum.

Metus autem gravis subdividitur in *absolute* et *respective* gravem.

Metus dicitur *absolute* gravis, quando timetur malum *in se* grave et ex causa vere probabili imminens, seu malum ex quo vir constans graviter commoveri solet; communiter censentur mala gravia, mors, mutilatio membrorum, enormia verbera, durus carcer, exilium, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum sine quibus non potest victum sibi laborando quærere, etc. (1).

Metus est *respective* gravis, quando timetur malum leve in se aut parum probabile, sed ex quo tamen quædam personæ graviter commoventur; sic pueri, mulieres, senes, timore majori in eodem periculo affici solent, quam viri ætate maturi; talis metus non differt a metu quem diximus subjective gravem.

Huc revocatur metus *reverentialis*, quo nempe quis timet ne parentes suos aut alios quibus debet reverentiam habeat offensos, et ideo veretur eis resistere. Hinc erit gravis vel levis, habita ratione personæ reverendæ et personæ reverentis.

His præmissis definiuntur : — 1. influxus metus in voluntarium; — 2. ejus vis ad excusandum a culpa.

45. — 26. I. Influxus metus in voluntarium. Nulli dubium esse potest quin metus *absolute simul et respective levis* nec tollat nec minuat voluntarium liberum; talis enim metus facile contemni potest, et proinde non impedit quominus homo sua sponte agat.

Pariter certum est metu gravi *quo rationis usus tollitur*, voluntarium omnino tolli; si autem talis metus usum rationis non auferat quidem sed notabiliter impediat, actus erit imperfecte voluntarius ob imperfectionem cognitionis.

Quæstio igitur remanet expendenda circa metum gravem

(1) S. Lig. de Act. hum., n. 20.

quo stante homo est omnino sui compos ; hæc autem statuuntur :

1. Actus qui fit ex metu *quantumvis gravi est absolute et perfecte* voluntarius et liber. Ratio est, quia agens cum tali metu servat intellectus cognitionem et voluntatis determinationem : sic mercator qui ex metu naufragii projicit merces suas in mare, scit se merces suas in mare projicere, et vult realiter actum istum, quamvis de illa actione doleat. — Unde christiani qui metu tormentorum et mortis, manentes tamen sui compotes, Christum negarunt, enorme commiserunt peccatum, atque merito ab Ecclesia excommunicati fuerunt (1).

2. Attamen quæ fiunt ex metu gravi sunt *mixta voluntario et involuntario*, seu sunt *voluntaria simpliciter et involuntaria secundum quid*. Nam in tali casu duæ sunt in agente voluntatis inclinationes ad invicem oppositæ, una quæ actui consentit, et altera quæ eidem repugnat ; actus igitur est *voluntarius simpliciter*, quatenus est ex priori inclinatione voluntatis, quæ ex hypothesi metui libere cedit ; sed est etiam *involuntarius secundum quid*, quatenus est contra posteriorem inclinationem voluntatis, quæ nimirum, dum metui cedit, servat affectum ad oppositum. Sic, in exemplo mercatoris, projectio mercium est voluntaria, quia vult servare vitam, propter quod projicit merces in mare ; est involuntaria, quia vellet merces servare, propter quod eas projicit contra propriam inclinationem. Ergo quæ fiunt ex metu sunt voluntaria *simpliciter et involuntaria secundum quid* (2).

46. — 27. II. Ejus vis ad excusandum a culpa. Ex dictis patet metum levem a culpa non excusare ; contra vero metum gravem ab omni culpa excusare, si rationem omnino perturbet ; a culpa autem gravi excusare, si rationem ita impedit ut adsit tantum semiplena advertentia.

Sed quæstio est de metu *gravi qui rationis usum nullatenus impedit.*

Distinguendum est :

(1) S. Th., 1. 2, q. 6, a. 6 ; S. Lig., de Act. hum., n. 21.

(2) Ibid.

1. Si ea quæ fiunt ex metu non sunt intrinsece et per se mala, sed tantummodo *prohibita lege positiva* aut etiam præceptis *secundariis legis naturalis*, ordinarie metus gravis a tota culpa excusat, quia tunc obligatio cessat (1). — Dicitur *ordinarie*, quia, si quis metu gravi compelleretur ad legem aliquam positivam violandam in contèptum legitimæ auctoritatis vel religionis, aut cum gravi scandalo publico, gravis metus tunc non excusaret a culpa transgressionis; plus enim refert religionem et potestatem legitimam non contemni et scandalum publicum omitti, quam vitari damnum privati.

2. Si e contra quæ fiunt ex metu *sunt intrinsece et per se mala*, certum est metum quantumvis gravem (dummodo non perturbet rationem) nunquam excusare a tota culpa; quia repugnat intrinsece mala fieri aliquando licita. — Attamen, cum actus sit simul involuntarius secundum quid, culpa minuitur, non ita tamen ut ex mortali fiat venialis, ut patet ex supra dictis de actibus ex violentia secundum quid positus (2).

ARTICULUS III

De concupiscentia

47. — 28. Notio concupiscentiæ. Concupiscentia, qualis hic accipitur, est *motus appetitus sensitivi bonum sensibile prosequentis* (3). — Hujusmodi autem motus concupiscentiæ, præsertim si sint cum aliqua commotione corporali, proprie dicuntur *passiones*.

Concupiscentia non est mala *secundum se*; sed in præsentî naturæ lapsæ statu, quoniam motus concupiscentiæ jam non subjiçiuntur imperio rationis et voluntatis, sæpeque homines extra limites rationis appetitu sensitivo trahuntur ad pecca-

(1) Cf. Tr. de Legibus, n, 21, 22, 58, 78.

(2) Scavini, de Act. hum., disp. 1, art. 2, § 2.

(3) Est appetitus sensitivus illa facultas qua anima tendit in objectum sensibus propositum, et apprehensum tanquam sibi consentaneum. Duplex siquidem appetitus homini inest pro duplici cognitione qua objectum aliquod ab ipso apprehenditur; sensitivam nempe cognitionem appetitus sensitivus sequitur, intellectivam vero appetitus intellectivus seu rationalis qui est ipsa voluntas.

tnm, inde fit ut passiones in vulgari suo vocabulo uti malæ motiones habeantur, easque theologi sub nomine *fomitis peccati* designent.

Hic autem a tali inordinatione abstrahimus, passionesque et concupiscentiam *secundum se* accipimus, et inquirimus an et quatenus earum motus in voluntarium liberum influant.

48. — 29. Divisio concupiscentiæ. Duplex distinguitur : una *antecedens*, alia *consequens*.

Prior quemlibet antecedit actum voluntatis, eamque ad consentiendum trahit et inclinât, v. g., dum viso inimico exardescit ira movetque voluntatem ad eum ulciscendum. — Tales motus concupiscentiæ vocantur *primo-primi*, quia omnem prorsus voluntatis consensum anteverunt; si vero iis præbeantur semiplena advertentia et semiplenus consensus, dicuntur *secundo-primi*; denique, quando accedit advertentia plena cum perfecto consensu, dicuntur *secundi* (1).

Posterior oritur ex prævio voluntatis consensu alicui rei jam præstito; idque duplici modo, *directe* nempe aut *indirecte*; — *directe* quidem, quando voluntas ex industria partem sensibilem excitat, quo majori vi in objectum feratur, v. g., si quis acceptam injuriam mente revolvit, ad iram in seipso provocandam; — *indirecte*, per quamdam redundantiam naturalem, qua fit ut voluntatis vehementior affectus etiam partem sensibilem naturali sympathia commoveat (2).

49. — 30. Assertio 1^a : *Concupiscentia ANTECEDENS quæ usum rationis OMNINO AUERT, eo ipso voluntarium liberum TOLLIT; — ea autem quæ RELINQUIT usum rationis, voluntarium liberum NON TOLLIT, sed potius AUGET ratione inclinationis VOLUNTATIS, — MINUIT vero ratione LIBERTATIS.*

PROB. 1^a PARS, quia in vehementissima passione, v. g., iræ, tristitiæ, intellectus aliquando adeo turbatur, ut omne rationis iudicium impediatur proindeque omnis consensus volun-

(1) S. Lig., *de Act. hum.*, n. 25.

(2) S. Lig., *de Act. hum.*, n. 23; Gury, n. 15; Lehmkuhl, n. 20; Cl. Marc, *Instit. Alph.*, n. 290.

tatis. — In praxi, concupiscentia antecedens sæpe libertatem aufert pro actibus mere internis, v. g. dilectionis vel odii, qui immediate ex sola concupiscentia procedunt; raro id fit pro verbis, rarius pro factis.

Hinc concupiscentiæ motus *primo-primi*, quia omnem rationis advertentiam et voluntatis consensum antevertunt, non sunt peccata nec actus virtutum.

PROB. 2^a PARS. Per concupiscentiam voluntas inclinatur ad volendum id quod concupiscit; impellente enim concupiscentia, intellectus in qualitatibus sensibilibus objecti considerandis magis occupatur, et exinde proponit voluntati objectum ut magis concupiscibile, majorique efficacia proseguendum; ergo concupiscentia auget voluntarium (1).

PROB. 3^a PARS, quia concupiscentia antecedens obscurat rationem, et minuit cognitionem finis ad quem actus tendit, atque circumstantiarum quæ illum comitantur; siquidem impedit ne mens ab objecto sensibili illecta totam turpitudinem moralem actus et Dei offensam consideret.

Hinc concupiscentia antecedens *minuit sive meritum actus boni sive demeritum peccati*: minuit enim liberum, ex quo habet actus ut sit laude vel vituperio dignus, meriti vel demeriti capax (2). — Itaque minus reus est qui ex impetu gravis concupiscentiæ antecedentis commotus peccat, quam ille qui actu spontaneo voluntatis malum eligit; peccata prioris generis dicuntur peccata infirmitatis, alia vero peccata malitiæ.

50. — 31. Assertio 2^a: *Concupiscentia* CONSEQUENS voluntarium LIBERUM per se NEC AUGET NEC MINUIT, — sed est SIGNUM intensi VOLUNTARIUM.

PROB. 1^a PARS. Illud tantum potest voluntarium liberum augere vel minuere, quod influit in actum voluntatis; atqui, in hypothesi concupiscentiæ consequentis, non motus concupiscentiæ in actum voluntatis, sed contra actus voluntatis in motum concupiscentiæ influit, sicut causa in effectum; ergo.

(1) S. Th., 1. 2, q. 6, a. 1; Billuart, de Act. hum., diss. 1, art. 8.

(2) S. Th., 1. 2, q. 77, a. 6, ad 2.

PROB. 2^a PARS. Concupiscentia consequens, ut supra diximus (n. 48), procedit, sive ex directa excitatione voluntatis, quæ eam impellit de industria in pravum objectum, sive ex naturali redundantia vehementioris affectus voluntatis in partem inferiorem; atqui manifestum est talem concupiscentiam demonstrare intentionem voluntatis majorem ad actum, atque ideo, ut ait S. Thomas, esse signum magnitudinis voluntarii; ergo.

Hinc concupiscentia consequens est *indicium majoris meriti vel demeriti*, et eo sensu illud augere dicitur (1). Itaque si quis excitet in se, v. g. vini desiderium, ut possit immoderatus bibere, magis peccat bibendo; sicut ex opposito si quis excitet in se commiserationis actum, ut largiorem stipem eroget, magis meretur stipem erogando.

51. — 32. Scholium de habitibus sive bonis sive malis.
Eadem accommodari debent principia habitibus, ac concupiscentiæ motibus.

1. Quatenus libere sunt acquisiti ex iteratis actibus, et libere conservantur, dici possunt *consequentes*, et proinde demonstrant majorem et constantiorem voluntatis inclinationem, sicque augment meritum aut demeritum agentis.

Unde inferes, in eo qui actus alicujus virtutis operatur ex habitu acquisito, etsi majori facilitate minorique repugnantia agat, meritum non minui sed augeri, quia talis habitus supponit voluntarium magis intensum. — Inferes pariter peccantem ex habitu a peccato non excusari, quin potius magis accusari et gravius peccare, quia majori inclinatione et deliberatione peccat quam si sine habitu peccaret, et ideo S. Thomas (q. 78, a. 2) docet peccantem ex habitu peccare ex malitia.

2. Si vero voluntas habitus acquisitos retractavit et mediis idoneis eradicare conatur, tales habitus dicendi sunt *antece-*

(1) « Hoc modo, ait D. Angelicus, verum est quod ille qui cum majori compassione facit eleemosynam, magis meretur, et qui cum majori libidine facit peccatum, magis peccat, quia hoc est signum quod motus voluntatis sit fortior » (*De mal.*, q. 3, art. 11; S. Th., 1. 2, q. 77, a. 6).

dentes, ideoque augent quidem voluntarium ratione propensionis voluntatis, haud secus ac concupiscentia antecedens; — sed illud minuunt, aut etiam tollunt ratione deliberationis et indifferentiæ libertatis.

Hinc motus mali ex habitu sic retractato effluentes, v. g., blasphemiae, a *tanto* peccato excusantur, id est, minuitur eorum malitia; imo fieri potest, ut aliquando etiam a *toto* excusentur, seu nullatenus sint peccata, quia desinunt esse liberi in suo principio.

ARTICULUS IV

De ignorantia

52. — 33. Ignorantiæ notio. Ignorantia est *carentia* scientiæ in *subjecto sciendi capaci*; nam in *subjecto sciendi incapaci*, ut in infante aut amente, dicitur potius nescientia.

Est positiva vel negativa. — Ignorantia *positiva* est *carentia scientiæ debitæ*, id est, cognitionis eorum quæ quis tenetur scire, v. g., *carentia scientiæ theologicæ in paracho*. — Ignorantia *negativa* est *carentia scientiæ non debitæ*, v. g., *theologiæ in rustico*.

53. — 34. Species ignorantiae. Dividitur ignorantia ratione *objecti, subjecti et actionis* quæ ponitur :

I. Ratione **OBJECTI** dividitur : — In ignorantiam *juris* seu *legis*, si quis ignorat aliquid esse præceptum aut prohibitum, v. g. si ignorat jejunandum esse in vigilia festi Assumptionis; — ignorantiam *facti*, si quis ignorat factum esse legi cognitæ oppositum, v. g., si ignorat præsentem diem esse vigiliam Assumptionis B. Virginis Mariæ.

II. Ratione **SUBJECTI** dividitur in ignorantiam *invincibilem* seu inculpabilem et *vincibilem* seu culpabilem.

Invincibilis seu inculpabilis dicitur illa ignorantia quæ adhibita diligentia debita vinci non potuit; *vincibilis* vero seu culpabilis, ea quæ potuit et debuit vinci.

Potest autem esse invincibilis *physice* vel *moraliter* : — *physice*, si nullo modo depelli potuit; — *moraliter*, si adhibita ea diligentia quam viri prudentes ejusdem conditionis, pro rei

gravitate, adhibere solent, depelli non potuit. Apud theologos ignorantia invincibilis moraliter, non physice, accipitur.

Quod ad praxim attinet, ignorantia invincibilis a vincibili per hoc dignoscitur, quod — *invincibilis* habenda est ignorantia, si nulla cogitatio nullumque dubium erroris veniat in mentem operantis, ne in confuso quidem, dum operatur vel actionis causam ponit; — *vincibilis* vero, si operans vel errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, simulque ad obligationem illum vincendi advertit, et nihilominus illum vincere negligit (1).

III. Ratione ACTIONIS quæ ponitur, dividitur in ignorantiam *antecedentem*, *concomitantem* et *consequentem*.

1. Ignorantia *antecedens* est illa quæ præcedit omnem actum voluntatis, ideoque est nullo modo volita, et tamen est causa cur agens ponit actum quem non poneret si sciret; talis est ignorantia illius qui, adhibita sufficienti diligentia, occidit amicum, putans invicibiliter esse cervum, quem non occidisset si scivisset esse amicum.

2. Ignorantia *concomitans* est illa quæ pariter præcedit omnem actum voluntatis, ideoque est nullo modo volita, sed non est causa ponendi actionem, quia agens adhuc eam poneret si abesset ignorantia; talis est ignorantia illius qui hostem occidit, putans occidere cervum, ita dispositus ut, si sciret, etiam occideret. — Hæc ignorantia, cum non sit causa actionis, sed tantum eam per accidens comitetur, dicitur *concomitans*.

3. Ignorantia *consequens* est illa quæ sequitur actum voluntatis, ideoque est libere volita. Subdividitur in ignorantiam *affectatam* et *negligentem*.

Prima est *directe* voluntaria, et adest quando quis directe et positive vult aliquid ignorare, vel ut excusationem peccati jam commissi habeat, vel ut non retrahatur a peccato committendo. Hac ignorantia laborant ii qui, data opera, nec consilium petunt in dubio, nec conciones et catecheses adeunt, ne a suo proposito deterreantur.

Secunda est *indirecte* tantum voluntaria, et adest quando

(1) S. Lig., *De consc.*, n. 3.

quis non affectat quidem ignorare, sed negligit addiscere ea quæ scire potest et debet. — Si hæc negligentia fuerit gravis, ita ut vel nullum vel leve admodum pro rei qualitate adhibeatur studium in veritate indaganda, ignorantia dicitur *crassa* seu *supina*. — Si vero negligentia fuerit levis, ita ut adhibita fuerit diligentia aliqua in discendo, non tamen omnino sufficiens, ignorantia dicitur *levis* aut *levissima*, pro diligentia adhibita respective ad rem addiscendam.

Jam vero si duæ ultimæ divisiones ad invicem conferantur, liquet omnem ignorantiam antecedentem aut concomitantem esse invincibilem, eo quod utraque est involuntaria, ut patet ex definitionibus; omnem autem ignorantiam consequentem esse vincibilem, et vice versa, eo quod est voluntaria.

His positis, ita solvimus quæstionem an et quatenus ignorantia voluntarium liberum tollat, minuat vel augeat; cætera vero quæ ignorantiam spectant, opportunius tractabuntur in Tractatibus *de Conscientia*, *de Legibus* et *de Peccatis*.

54. — 35. Assertio 1^a : *Ignorantia* INVINCIBILIS ANTECEDENS voluntarium liberum OMNINO TOLLIT.

Ratio est quia ibi tollitur voluntarium liberum ubi actus fit sine cognitione intellectus et sine liberò voluntatis consensu; porro ignorantia antecedens ex definitione omnem intellectus cognitionem præcedit, et ideo liberum impedit consensum qui nimirum non datur sine cognitione; ergo data ignorantia invincibili antecedente tollitur voluntarium liberum (1).

Utrum vero dari possit hujusmodi ignorantia de præceptis etiam juris naturalis, ita ut agens a peccato excusetur, exponetur in Tractatu *de Legibus* (n. 19).

55. — 36 Assertio 2^a : *Ignorantia* INVINCIBILIS CONCOMITANS nec

(1) Quin etiam opus ex tali ignorantia procedens, nedum sit voluntarium, est quoad circumstantiam ignoratam contra inclinationem agentis; ex hypothesi enim operans censetur ita dispositus ut, si ignorantia abesset, opus non præstaret: id patet exemplo illius qui sufficienti diligentia adhibita, occidit amicum putans occidere feram.

voluntarium facit, — nec involuntarium positive, — sed INVOLUNTARIUM NEGATIVE tantum.

1. *Non facit voluntarium*; nam opus illud non potest dici voluntarium quod non est cognitum; atqui opus externum quod fit cum ignorantia concomitante invincibili nullatenus est cognitum; ergo non est voluntarium.

2. *Nec facit involuntarium positive*; id enim non potest dici *positive* involuntarium quod non fit contra voluntatis inclinationem; atqui actus qui ponitur cum ignorantia concomitante non est contra voluntatis inclinationem, sed potius sæpe fit cum magna voluntatis propensione, ut patet in eo qui, credens se feram occidere, hostem suum occidit, quem deinde occidisse gaudet, ut rescivit; ergo non est *positive* involuntarius.

3. *Sed facit involuntarium negative tantum* seu *non voluntarium*; nam adest involuntarium *negative*, quando voluntas simpliciter non vult aliquid, quod tamen ipsi voluntati non displicet *positive*; sed in casu posito, opus certe non est volitum, cum non possit esse volitum quod ignoratur; ergo est involuntarium *negative* (1).

56. — 37. Assertio 3^a: *Ignorantia CONSEQUENS seu VINCIBILIS voluntarium liberum NON TOLLIT; — imo, si sit affectata seu DIRECTE voluntaria, illud AUGET; — si autem non sit affectata sed INDIRECTE tantum voluntaria, illud MINUIT.*

1. *Non tollit voluntarium liberum*; nam qui ignorantiam depellere potest et debet, et tamen in ea manet, recte censeatur eam scienter et libere velle; sed qui vult causam vult et effectum; ergo actus qui ex illa ignorantia fit, habendus est ut voluntarius, non *formaliter* et *in se*, sed *virtualiter* et *in causa*.

2. *Ignorantia consequens, si sit affectata, voluntarium liberum auget*; illud enim auget voluntarium, quod procedit ex majori deliberatione et affectu vehementiori; atqui talis est ignorantia affectata, ut si quis ideo scientiam repudiet ut

(1) S. Lig., *de Act. hum.*, n. 28.

liberius et sine remorsu peccet; hæc enim ignorantia arguit formalem contemptum legis, et est peccatum malitiæ.

3. *Ignorantia consequens indirecte tantum voluntaria minuit voluntarium*, seu opus ex ea procedens est involuntarium *secundum quid*; nam illud est involuntarium secundum quid quod fit contra aliquam voluntatis inclinationem; atqui effectus proveniens ex ignorantia supra dicta est contra aliquam voluntatis inclinationem; agens enim in hoc casu ita affectus esse censetur, ut, si adesset scientia, non poneret opus; quare scientia postea adveniente tristatur; id patet in eo qui, non facta sufficienti diligentia, putans occidere feram, occidit amicum; ergo (1).

57. — 38. *Corollaria*. Hinc 1. ignorantia *antecedens* seu *vincibilis omnino excusat a peccato*; talis enim ignorantia tollit voluntarium liberum sine quo peccatum esse non potest (2).

Hinc 2. ignorantia *concomitans tollit* quidem peccatum *quatenus externum*, sed *relinquit affectum* peccandi; sic, v. g., qui cum ignorantia concomitante inimicum occidit, interne reus est homicidii propter malam voluntatem occidendi inimicum, si cognovisset; excusatur tamen ab homicidio externo et ideo a restitutione, atque etiam a censura homicidio annexa, quæ nonnisi propter opus externum fertur.

Hinc 3. ignorantia *consequens* seu *vincibilis arguit peccatum*, quia est voluntaria. — Imo, si sit *affectata*, *illud auget*, quia ut ait S. Thomas (1. 2, q. 76, a. 4), « ex intentione voluntatis ad peccandum provenit. » — Si vero sit tantum *indirecte voluntaria*, utpote ex negligentia addiscendi proveniens, *minuit peccatum*; quia, ut ait S. Thomas (*ibid.*), quando voluntas fertur in peccatum indirecte tantum et per accidens, minor est contemptus, et per consequens minus peccatum; eo magis autem minuit peccatum talis ignorantia, quo levior fuit negligentia. Unde, quando negligentia in ignorantia de-

(1) S. Th., 1. 2, q. 76, a. 4; S. Lig., *de Act. hum.*, n. 29.

(2) Apposite S. Augustinus (lib. 3 *de lib. arb.*, c. 49, n. 53; *Patr. lat.*, xxxii, 1297): « Non tibi imputabitur ad culpam, quod invitus ignoras » Cf. S. Th. (1. 2, q. 76, a. 3).

pellenda fuit tantum venialiter culpabilis, peccatum ex mortali fit veniale; nam ejusmodi peccata nullam aliam habent malitiam præter malitiam negligentiae ex qua oriuntur.

58. — 39. Scholium. Quod de ignorantia dictum est, idem dicendum, — tum de *inadvertentia*, quæ est privatio attentionis actualis seu quædam ignorantia actualis, — tum de *inconsideratione*, quæ est privatio debitæ inspectionis, — tum de *oblivione*, quæ est privatio debitæ recordationis rei alias notæ.

Porro inadvertentia aut inconsideratio aut oblivio, — 1. est *invincibilis*, quando non potuit moraliter vitari; talis est inadvertentia illius qui, habens cognitionem habitualement, est actualiter omnino distractus, nec suæ distractionis scienter posuit causam; — 2. est *vincibilis in seipsa*, cum agens advertit opus quod aggreditur, plus mereri considerationis, nec tamen vult majorem adhibere; — 3. est *vincibilis in alio*, cum agens vult aliud quod cum seria rei faciendæ consideratione cohærere non potest, v. g., quando vult sequi passionem; vel cum non exuit se defectu quodam qui advertentiam tollit, v. g., præcipitatione in agendo, negligentia in attendendo (1).

(1) Thom. ex Charm., *de Act. hum.*, q. 2, § 2, concl. 3.

PARS II

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM

Agendum est — 1. de essentia moralitatis actuum humanorum, — 2. de fontibus ex quibus actus humani moralitatem desumunt, — 3. de requisitis ut actuum humanorum moralitas agenti imputetur.

CAPUT I

DE ESSENTIA MORALITATIS ACTUUM HUMANORUM

59. — 40. Notio moralitatis et divisio quæstionis. Duplex esse distinguendum est in actu humano : esse *physicum* et esse *morale*. — Secundum esse *physicum*, actus humanus est actus a deliberata voluntate hominis procedens ; sub eo respectu in priori parte illum consideravimus. — Quid sit autem esse *morale*, et quid addat esse physico actus humani, nunc investigandum est.

Hæc denominatio a *more* desumpta est, — non vero a more qui significat instinctum seu inclinationem naturalem ad aliquid frequenter et eodem modo agendum ; hæc enim etiam in brutis reperitur, — sed a more quo homines fiunt boni vel mali, laude vel vituperio digni. — Jam vero homines dicuntur moraliter boni vel mali, prout actus suos liberos disponunt conformiter vel difformiter ad certam regulam, quæ ideo dicitur regula moralitatis. Hæc autem regula id unum spectat, ut homines deducat ad suum finem ultimum.

Moralitas igitur definiri potest : *relatio quam actus humani habent ad regulam morum in ordine ad finem ultimum.*

Quoniam vero, secundum S. Thomam (1), in rebus operabilibus finis est primum principium, ideo — 1. de fine ordinis moralis disputabitur; — 2. postea dicetur de regula moralitatis; — 3. quibus peractis, facili negotio declarabitur quænam sit essentia formalis moralitatis actuum humanorum.

ARTICULUS I

De fine ordinis moralis

Circa finem actuum moralium tria sunt inquirenda : —
 1. Utrum et quo sensu Deus sit *finis* hominis *ultimus*; —
 2. Utrum et quatenus teneatur homo actus suos deliberatos ordinare ad Deum ut finem ultimum *naturalem*; — 3. Utrum et quatenus teneatur eosdem ordinare ad Deum ut finem *supernaturalem*.

§ I. — **Utrum et quo sensu Deus sit finis ultimus hominis?**

60. — 41. Notio finis. Definitur finis *id cuius gratia aliquid fit.*

Dicitur 1. *id*, nempe bonum aliquod sive verum sive apprens; nam voluntas non potest moveri nec allici nisi a bono.

Dicitur 2. *cuius gratia*, id est, cuius amore et fruendi desiderio agens operatur.

Dicitur 3. *aliquid fit*, id est, assumitur ut medium quod ad finis assecutionem inservire posse judicatur (2).

(1) S. Th., 1 p., q. 5, a. 4; 1. 2, q. 1, a. 1 et 2.

(2) Hinc distinguitur finis proprie dictus, tum a *medio*, tum a fine improprie dicto seu *termino puro*.

1. A *medio*; licet enim multa fiant propter medium, v. g., propter præparandum pharmacum aut lucranda pecunia, attamen nec pharmacum nec pecunia dici possunt finis; quia illa non fiunt amore pharmaci aut pecunie, sed amore duntaxat sanitatis et commodæ sustentationis, in quibus agens requiescere intendit.

2. A *termino puro* distinguitur finis; nam ad terminum purum opera

61. — 42. Distinctiones finis. Dividitur finis in finem *operis* et finem *operantis*.

Finis *operis* est terminus ad quem opus ex natura sua tendit. — Finis *operantis* est ille quem sibi ex proprio arbitrio constituit operans : v. g., in eleemosyna, finis operis est sublevatio pauperis, finis operantis potest esse vel Deus vel vana gloria vel aliquid aliud.

Finis *operis* dicitur etiam internus et essentialis; finis *operantis* dicitur externus et accidentalis. — Hic proprie agitur de fine operantis.

Jam vero finis operantis dividitur in finem *ultimum* et finem *intermedium*.

Finis *ultimus* ille est qui propter se intenditur et in nulum alium refertur. — Finis *intermedius* est ille qui propter se intenditur et simul in ulteriorem finem refertur; dicitur autem *propter se intenditur*, ut finis intermedius secernatur a medio quo finis obtinetur; medium nullatenus propter se sed tantum propter finem appetitur. — Sic ægrotanti pharmacum est *medium* quo sanitas obtinetur, sanitas est *finis intermedius* qui propter se appetitur et simul ad finem ultimum refertur, gloria Dei est *finis* ille *ultimus* in quo sistitur et qui ad nulum alium finem refertur.

Finis ultimus autem duplex distinguitur : *positive* et *negative* seu *privative* ultimus.

Finis est *positive* ultimus, quando agens omnem alium finem ulteriorem saltem implicite excludit. — Finis est *negative* seu *privative* ultimus, quando agens finem ulteriorem neque intendit neque excludit. — Sic mercator qui nihil aliud nisi lucrum appetit, si ita dispositus est ut lucro renuntiaret, si illud obtinere non posset sine Dei offensa, habet lucrum pro fine ultimo sed *negative* tantum et *privative*; si secus, lucrum est illi finis *positive* ultimus (1).

sua equidem dirigit agens, sed illum non appetit, nec illius gratia agit, uti videre est in illo qui multa præparat pro tempore ægritudinis, ad quam novit certe terminandam sanitatem, non habet tamen ægritudinem pro fine, sed pro termino, quia illam nec amat, nec appetit, sed, quantum potest, propellit.

(1) Notare juvat alias divisiones finis, nempe :

62. — 43. Assertio. *Deus solus est finis ultimus ad quem hominum naturaliter tum supernaturaliter ordinatus est.*

Ex argumentis quæ subsequuntur, quædam proprie et directe evincunt Deum esse ultimum finem in ordine mere naturali; a fortiori autem valent pro fine supernaturali; cæterum in Tractatu *de Deo creatore* probatum fuit hominem fuisse ad statum supernaturalem elevatum et ad visionem Dei intuitivam destinatum.

Probari potest assertio directe et indirecte.

PROB. DIRECTE. — 1. *Scriptura Sacra*, quæ expresse ait (*Prov.*, xvi, 4): « Universa propter semetipsum operatus est » Dominus. » (*Apoc.*, xii, 13): « Ego sum alpha et omega, primus et novissimus. » Ex his enim constat Deum esse finem ultimum creaturarum omnium, ergo a fortiori hominis, qui proprie et peculiari modo potest Deum attingere. Insuper Christus inquit (*Joan.*, xvii, 3): « Hæc est vita æterna ut » cognoscant te solum Deum verum. » Ergo cognitio Dei, ac proinde Deus ipse cognoscendus, est finis ultimus hominis.

2. *Ratione.* Deus est auctor duplicis ordinis naturæ et gratiæ, siquidem hominem non tantum creavit, sed etiam ad statum supernaturalem sublimavit; porro, hominem creando, non potuit alium finem ultimum præter seipsum illi præstitui; illum vero elevando ad ordinem supernaturalem, intuitivam sui visionem beatificamque possessionem illi proposuit tanquam finem attingendum, uti probatum fuit in Tractatu *De Deo Creatore*. Ergo, in ordine tum naturali, tum supernaturali, Deus est hominis finis ultimus.

PROB. INDIRECTE, *per notionem beatitudinis.* Beatitudo hominis re ipsa idem est cum ejus ultimo fine; in eo enim solum

1. In finem *primarium* et *secundarium*. — Finis *primarius* est ille qui per se primo movet operantem; *secundarius*, qui non per se primo, sed alio præsupposito, agentem movet; unde hic finis primario subordinatur, non ut medium, sed ut effectus, aut ut aliquid illi consecutive annexum. Sic finis primarius celebrationis Missæ est cultus divinus, secundarius stipendium.

2. In finem *cujus gratia* et finem *cui*. — Finis *cujus gratia* est ipsum bonum quod appetitur; finis *cui* est persona cui bonum illud appetitur. Sic in medico sanitas est finis *cujus gratia*, æger est finis *cui*.

differunt quod sub nomine finis indicatur formalis ratio causæ finalis, sub nomine autem beatitudinis ratio boni perfecti et satiatiui. Porro beatitudinem hominis consistere in solo Deo tripliciter constat.

Constat — 1. *Script. Sacra.* Psalmista ait (*Ps. LXXII, 25*) : « Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? Pars » mea Deus in æternum. » (*Ps. cII, 5*) : « Qui replet in bonis » desiderium tuum. » (*Ps. xvi, 15*) : « Satiabor cum apparuerit » gloria tua. »

Constat — 2. *Ratione.* Beatitudo sita est in bono quod perfecte satiare possit hominis intellectum simul et voluntatem. Porro solus Deus potest satiare intellectum hominis quoad cognitionem veri, et voluntatem ejus quoad fruitionem boni; nam objectum intellectus est universale verum, et objectum voluntatis universale bonum. Sed verum et bonum universale in Deo solo reperitur non vero in aliqua creatura; hæc enim habet tantum veritatem et bonitatem participatam, et ordinatam ad ipsum Deum qui est fons totius veritatis et bonitatis. Ergo Deus solus potest appetitum hominis satiare quoad cognitionem veri et fruitionem boni (1).

Constat — 3. *Discurrendo per singula bona creata*, et demonstrando in nullo ex illis bonis beatitudinem nostram posse consistere.

Hæc sunt triplicis generis, nimirum bona externa, bona corporis, et bona animæ.

1. *Bona externa*; scilicet divitiæ, honores, fama seu gloria et sæcularis potentia, manifeste non possunt beatitudinem præbere, quia, — 1. non permanent, sed facile elabuntur, — 2. non excludunt omnia mala, — 3. non satiant hominis appetitum; quo enim plus abundant, eo plus desiderium incendunt, — 4. non sufficiunt; ea enim habentibus plura alia necessaria deesse possunt, ut sapientia, sanitas, etc.; hi autem defectus veræ beatitudini repugnant; ergo.

2. Nec in *bonis corporis* beatitudo hominis potest consistere: — 1. Hæc bona communia sunt hominibus et brutis, imo in

(1) S. Th., 1. 2, q. 2, a. 8.

brutis sæpe reperiuntur perfectiori modo quam in hominibus, ut vita longior, valetudo firmior, vires majores, sensus acutiores. — 2. Beatitudo debet omnia mala excludere; voluptates autem corporeæ omnia mala non expellunt, sed potius multis amaritudinibus respersæ sunt. — 3. Militant contra bona corporis aliæ rationes quas protulimus contra bona externa.

3. Demum in *bonis animæ*, nempe in scientiis et virtutibus beatitudinem non consistere non minus evidens est.

In scientiis beatitudo non consistit, quia — 1. sitim animæ et naturale sciendi desiderium scientiæ magis accendunt quam extinguant; quia objecta illarum summum bonum non sunt, nec primam veritatem continent; — 2. aliunde in illis addiscendis maximus contingit labor et afflictio spiritus, juxta illud Eccles. (1, 18): « In multa sapientia multa est indignatio, » et qui addit scientiam addit et laborem. »

Nec in virtutibus ipsis earumque operationibus beatitudo consistit, quia — 1. virtutes pertinent quidem ad felicitatem, sed ut via ad terminum; via autem distinguitur a termino; — 2. felicitas est præmium virtutis; ergo virtus non est ipsa felicitas; — 3. virtus non satiat appetitum, sed rectificat tantum (1).

63. — 44. Corollarium. Duplex distingui debet ordo moralis pro duplici fine hominis: ordo *naturalis* et ordo *supernaturalis*.

Ordo *naturalis* ille est in quo actus humani juxta dictamen rationis diriguntur ad cognitionem et amorem Dei quatenus auctoris naturæ. — Ordo *supernaturalis* ille est in quo actus humani ad perfectionem quæ vires naturæ exsuperat per gratiam elevantur, et tendunt ad æternam essentiæ divinæ visionem et fruitionem.

Manifestum est huic duplici fini et ordini morali, duplicem gradum et ordinem officiorum respondere, quæ nimirum alia ab aliis sedulo distinguere debet theologus christianus.

(1) S. Th., 1. 2, q. 2, a. 1-4.

§ II. — **An et quatenus teneatur homo actus suos deliberatos ordinare ad Deum ut finem ultimum naturalem?**

64. — 45. Varii modi quibus referri possunt actus in finem.

— Potest homo actus suos referre in finem, vel actualiter, vel virtualiter, vel habitualiter, vel interpretative.

I. *Actualiter* dicitur homo operari propter finem, quando ad finem *hic et nunc per actum deliberatum et reflexum tendit*, ut cum intra se quis dicit : hoc volo hic et nunc facere propter hunc finem; multi eam relationem vocant *formalem*.

II. *Virtualis* relatio sic dicitur, quia *virtute* continetur in alia, quod fieri potest duplici modo :

1. *Primus modus* adest, quando quis, virtute intentionis prius habitæ, non retractatæ et adhuc influentis, operatur propter finem de quo hic et nunc non cogitat, ut si quis, post habitam intentionem actualem celebrandi missam, verba consecrationis pronuntiet mente distractus. Hinc ad intentionem virtualem sic intellectam tria requiruntur : — 1. ut præcesserit actualis intentio; — 2. ut talis intentio non sit retractata (1); — 3. ut ab ejus influxu procedat aliquo modo opus; id autem dignoscitur in praxi, quando agens, si reflecteret supra se, vel interrogaretur quid aut quare agat, statim allegaret suam priorem intentionem, et responderet : hoc facio propter talem finem (2).

2. *Secundo autem modo* habetur virtualis intentio finis, quando quis aliquod intendit objectum, quod *natura sua refertur ad alium finem*, quem *explicite non appetit nec repellit*; sic qui eleemosynam largitur propter honestatem hujus actus, nihil de Deo cogitans, dicitur virtualiter operari propter

(1) Regulariter loquendo solus *non usus*, etiam longi temporis decursu, non sufficit ut prior intentio sit retractata, sed requiritur intentio contraria. *Per accidens* tamen ex non usu per longum tempus virtus prioris intentionis potest destrui, ob instabilitatem mentis nostræ quæ in tam varias et etiam contrarias intentiones facile abit, uti experientia constat.

(2) Billuart, *de fin. ult.*, diss. 1, a. 5; Suarez, *de fin. ult.*, disp. 2, s. 4, n. 4.

Deum, quia ipsum objectum honestum quod intendit, natura sua tendit ad Deum.

Prima species intentionis virtualis dicitur intentio virtualis *explicita* seu relatio *operantis*; — secunda autem dicitur intentio virtualis *implicita* seu relatio *operis*.

III. *Habitualis* intentio non est vera intentio, sed consistit in *pura concomitantia alicujus habitualis relationis cum actu, absque ullo influxu sive actuali sive virtuali in actum*; v. g. justus qui dormiens recitat preces, aut etiam sui compos peccat venialiter, nullo modo illa opera refert in Deum, sed simul cum illis retinet habitualement relationem ipsius personæ vel voluntatis in Deum ut finem ultimum (1).

IV. *Interpretativa* intentio ea est quam agens nec habet, nec habuit, sed *verisimiliter haberet si de fine cogitaret*; ut, v. g., qui dat eleemosynam pauperi propinquo quem credit extraneum, dicitur interpretative voluisse dare propinquo, quia præsumitur quod libentius dedisset propinquo, si cognovisset.

65. — 46. Status quæstionis et opiniones. Omnes pro certo habent: — hominem teneri *omnes* actus suos deliberatos ad Deum ut finem ultimum naturalem aliquo modo referre; — ad hoc vero nec relationem *habitualement* nec *interpretativam* sufficere, quippe quæ non sint vere et proprie relationes; — relationem e contra *actualement* non requiri ad singulos actus, utpote præsentis hominum conditioni minime accommodatam; — unde superest solam relationem *virtualement* requiri et sufficere. Qualis autem necessaria sit relatio virtualis, explicita an implicita, disputant theologi.

Lovanienses docent omnino requiri in actibus deliberatis

(1) Alii eam intelligunt de intentione *semel habita, nec retractata*, quæ tamen *nullo modo etiam virtualiter* in opus ipsum influat; ut v. g., si quis summo mane omnia opera diei in Deum retulerit, postea vero in decursu diei operatur aliquid de se referibile in Deum, tamen sine ulla memoria ulloque influxu etiam virtuali prioris intentionis, tunc dicitur ille habitualiter operari propter Deum; ejusdem naturæ est intentio applicandi fructus Missæ multis abhinc diebus vel mensibus formata nec retractata.

relationem *virtualem explicitam* in Deum, eam nempe quæ relicta sit ex priori relatione actuali adhuc moraliter perseverante et in opus influente; — Thomistæ vero et alii theologi communiter cum ipsis dicunt non esse necessariam huiusmodi relationem *virtualem explicitam*, sed sufficere relationem *virtualem implicitam* quæ in intentione honestatis actus continetur.

66. — 47. Assertio 1^a : *Tenetur homo OMNES actus suos deliberatos ALIQUO MODO ordinare ad Deum ut finem ultimum naturalem.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, simul et SS. *Patribus*. Disertis verbis Apostolus dicit (I Cor., x, 81): « Sive ergo manducatis, » sive bibitis, sive aliud quid facitis, *omnia in gloriam Dei facite.* » Apostolus utitur verbo imperativo *facite*, nihilque addit quo indicet se merum consilium dare; ergo censendus est præceptum dedisse. — Insuper his verbis non merum consilium sed præceptum contineri Patres unanimiter docent; hinc S. Thomas in hæc verba scribit: « Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum » (Lect. 3 in *Coloss.*).

PROB. 2. *Ratione*. Eo ipso quod Deus hominem creavit, ipse est supremus dominus et finis ultimus naturæ humanæ et omnium quæ ab ea dimanant. Ergo omne quod est, quod habet, quod operatur, debet homo ad Deum aliquo modo referre.

67. — 48. Assertio 2^a : *Non est necesse ut homo, quando deliberate agit, opus suum in Deum referat relatione virtuali EXPLICITA, sed sufficit relatio virtualis IMPLICITA.*

PROB. Vera est et sufficiens relatio quæ implicite fit per intentionem honestatis actus; qui enim vult aliquod bonum, v. g. eleemosynam, formaliter propter ejus intrinsecam honestatem, vult implicite honestatem in se; porro qui vult honestatem in se vult implicite Deum, fontem et regulam omnis honestatis, licet de Deo explicite non cogitet; ergo (1).

(1) Unde recte ait S. Augustinus (*In Ps. xxxiv*, serm. 2, n. 16; *Patr.*

Et vero infidelis et peccator qui, nulla præcedente actuali relatione explicita in Deum, quædam justa et honesta facit ex amore honestatis et æquitatis naturalis, v. g., reddit proximo quod suum est, servat fidem amico datam, miseretur innocentis afflicti, etc. : — 1. obedit Deo, licet eum non satis explicitè cognoscat, quia facit quod Deus omnis æquitatis auctor facere præcipit; — 2. imo operatur implicite propter Deum, quia operatur propter æquitatem et honestatem naturalem, cujus Deus est auctor et consummator; — 3. quin etiam implicite et secundum quid amat Deum ut primam omnium actionum honestarum regulam, quia amat honestatem, quam Deus amare præcipit. Ergo relatio implicita sufficit.

68. — 49. Quæritur. *Qualis honestas operis ab agente intendi debeat, ut adsit relatio virtualis implicita operis ad Deum?*

RESP. Ex omnium confesso sufficit intentio honestatis quæ reperitur in *bono animi vel corporis*, v. g., in necessaria vel utili animi relaxatione, corporis sanitate, quiete moderata et similibus; nam bona est voluntas, quando incumbit muneri suo providendi tum corporis tum animi necessitatibus (1).

lat., xxxvi, 344): « Suggesto remedium, unde tota die laudes Deum, si vis : quidquid egeris, bene age, et laudasti Deum; quando cantas hymnum, laudas Deum, et quoties cessasti ab hymno cantando, discedis ut reficiaris, noli ebriari, et laudasti Deum; discedis ut dormias, noli surgere ad male faciendum, et laudasti Deum; negotia agis, noli fraudem facere, et laudasti Deum; aurum colis, noli litem movere, et laudasti Deum; in innocentia operum tuorum præpara te ad laudandum Deum tota die. »

(1) Quidam dicunt sufficere honestatem quæ in eo præcise consistit quod *actio vel omissio sit permissa*, etsi contrarium consulatur, modo tamen consilium non contemnatur. — Talis vero loquendi modus videtur rejiciendus : siquidem actio aut omissio, quæ nec prohibetur, nec præcipitur, nec consulitur, sed permittitur, nullam ex se habet conformitatem aut difformitatem cum regulis morum; igitur neque honesta neque inhonesta est sed moraliter indifferens. Quoniam autem practice et in individuo dari non possunt actus indifferentes, intendi debet saltem implicite aliquod bonum animi aut corporis, prout exponetur infra ubi de actibus indifferentibus (n. 103 et seqq.).

§ III. — **An et quatenus teneatur homo actus suos deliberatos ordinare ad Deum ut finem supernaturalem?**

69. — 50. Errores et opiniones. Baius et Jansenius docuerunt adesse præceptum omnes et singulos actus deliberatos ad Deum ut finem supernaturalem ordinandi, et quidem relatione explicita saltem virtuali, ita ut omnis actus qui, non ob motivum supernaturale, sed ob honestatem ejus mere naturalem elicitur, pro peccato haberi debeat; imo Jansenius exigit motivum caritatis proprie dictæ. — Theologi Lovanienses relationem virtualement explicitam supernaturalem actuum pariter dicunt necessariam, sed tantum ex motivo benevolentiae, et sub peccato veniali. — Cæteri theologi communissime tenent existere quidem præceptum se suamque vitam referendi ad Deum ut finem supernaturalem, sed tale præceptum a præcepto actus caritatis identidem eliciendi non esse distinctum, proindeque per istud satis impleri.

70. — 51. Assertio 1^a : *Tenetur homo se suamque vitam per GENERALEM quamdam relationem ordinare ad Deum ut finem SUPERNATURALEM.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra et SS. Patribus.* S. Paulus ait (Col., III, 17) : « Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, » omnia *in nomine Domini Jesu Christi*, gratias agentes Deo » et Patri *per ipsum*. » Porro opera facere in nomine Christi, et in omnibus gratias agere Deo per Christum, implicat supernaturalem operum relationem; ergo juxta B. Apostolum debemus omnia opera nostra saltem per generalem ordinationem ad Deum supernaturaliter referre.

Insuper idem præceptum in maximo ac primo dilectionis mandato fundatur, nimirum : « Diliges Dominum Deum tuum *ex toto corde tuo et ex tota mente tua.* » Hoc enim, ait S. Augustinus, quid aliud jubetur, quam ut omnes cogitationes tuas, et omnem vitam, et omnem intellectum in illum conferas a quo habes ea ipsa quæ confers? Cum autem ait *toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ nostræ partem*

relinquit quæ vacare debeat, et quasi locum dare, ut alia re velit frui (1). »

PROB. 2. *Rat. theol.* Qui destinatur ad finem ultimum supernaturalem tenetur ad eum se suaque omnia referre; nam omne agens agit propter finem, et omnis finis proximus et intermedius ad ultimum debet ordinari, ex natura rerum. Atqui homo destinatur ad Deum ut finem suum supernaturalem, ut supra demonstratum fuit (n. 62). Ergo homo tenetur se et omnes actus suos ordinare ad Deum ut finem supernaturalem.

Sed unusquisque in Deum actus suos ordinare tenetur, quatenus eum cognoscit aut cognoscere potest. Quapropter — 1. *Infideles negativi* a transgressione relationis supernaturalis excusantur, atque eorum opera moraliter bona sunt, si juxta rectam rationem naturalem producantur, quia invincibili ignorantia laborant ordinis et præcepti supernaturalis (2). — 2. *Omnes vero christiani non justi tantum sed etiam peccatores et infideles positivi*, quibus nempe sufficienter proposita fuit revelatio, non excusantur a peccato, si illud præceptum non impleant, quia non laborant ignorantia invincibili.

71. — 52. Assertio 2^a : *Homo tenetur actus suos referre supernaturaliter ad Deum, NON SIGILLATIM, sed COLLECTIVE TANTUM, QUOTIES nempe URGET præceptum CARITATIS, a quo non distinguitur præceptum relationis supernaturalis.*

PROB. 1^a PARS, nempe hominem non teneri actus suos *sigillatim* referre supernaturaliter. Nullatenus probatur talis obligatio;

Siquidem — 1. Non sequitur necessario ex ipsa ordinis

(1) S. Aug., *de Doct. chr.* lib. I, c. 22, n. 21; *Patr. lat.* xxxiv, 27. — Concordat S. Thomas dicens (1. 2, q. 100, a. 10, ad 2) : « Sub præcepto caritatis continetur, ut diligatur Deus ex *toto corde*; ad quod pertinet, ut *omnia* referantur in Deum, et ideo præceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referat in Deum. »

(2) Confirmatur damnatione propositionum, 25^a a Pio V, nempe : « Omnia opera infidelium sunt peccata, et philosophorum virtutes sunt vitia; » et 8^a ab Alexandro VIII, scilicet : « Necesse est infidelem in omni opere peccare. »

supernaturalis institutione; concipi enim potest hominem ad talein ordinem elevari, quin teneatur quolibet instanti opera supernaturalia producere, seu singulos actus suos in Deum ut finem supernaturalem ordinare.

2. Nec constat ex positivo Dei præcepto; textus enim Scripturæ superius citati et alii hujusmodi intelligi possunt, — vel de præcepto nunquam agendi contra finem ultimum sive naturalem sive supernaturalem, — vel de præcepto interdum eliciendi et renovandi collectivam relationem omnium actuum in Deum ut finem tum naturalem tum supernaturalem.

3. Imo præceptum relationis pro singulis actibus est impossibile: præceptum enim illud est affirmativum; porro ex probatis in Tractatu *de Legibus* (n. 262) impossibile est ut præceptum affirmativum obliget pro semper seu pro quolibet instanti; ergo.

PROB. 2^a PARS nempe illud præceptum *a præcepto caritatis non distingui*. Omnia verba Scripturæ sacræ in assertione præcedenti allegata, de præcepto relationis supernaturalis et de præcepto caritatis tanquam de uno eodemque præcepto accipienda sunt, juxta interpretationem SS. Doctorum. « Si quærat, ait S. Thomas (1), quando oporteat actum referre in finem ultimum, nihil aliud est quam quærere, quando oporteat habitum caritatis exire in actum, quia quodcumque habitus caritatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum. » Ergo præceptum referendi actus in finem supernaturalem a præcepto caritatis in Deum non distinguitur, et per illud satis impletur (2).

72. — 53. Corollaria. — I. Ergo tria tantum sunt præcepta:

1. Ut agens, in *omnibus et singulis* operibus suis, *intendat honeste* agere, nullamque culpam sive mortalem sive venialem admittere, ideoque ut opus ex se nullam inordinationem contineat qua impediatur ne possit in Deum referri.

2. Ut idem agens, *quotiescumque urget præceptum caritatis*,

(1) S. Th., in 2 Sent. dist. 40, q. 1, a. 5, ad 6.

(2) Cf. Gury, not. P. Ballerini, n. 31 et 32; S. Franç. Sal., *Traité de l'amour de Dieu*. liv. XII, chap. 8 et 9.

actum hujus virtutis eliciat, nec per gravem culpam retractet; quæ relatio et totalis consecratio virtualiter perseverat in omnibus actibus sequentibus, donec revocetur per peccatum mortale.

3. Ut, *relatione per peccatum mortale revocata, iterum referat* agens opera sua ad Deum *per alium actum caritatis*; ad id tamen non statim tenetur, sed *ubi urgebit præceptum hujus virtutis*; nam non violatur præceptum relationis in Deum nisi cum omittitur actus caritatis quo tempore elici deberet (1).

73. — 54. II. Hinc apparet quomodo sive *justi*, sive *peccatores*, sive *infideles hujus præcepti rei esse possint* :

1. Rei non sunt *justi* qui nunquam de relatione explicita operum cogitant, sed debitis temporibus actus caritatis exercent, et variis vitæ christianæ propriæque conditionis officiis recte funguntur.

2. Neque rei sunt *peccatores*, qui a Deo aversi per peccatum mortale differunt converti et seipsos iterum in Deum ordinare, usque dum urgeat præceptum conversionis et caritatis, atque interim conantur honestam vitam pro sua conditione ducere; — sed illi peccatores præceptum relationis in Deum violant, qui creaturis et peccatis ita inhærent, ut positive renuant ab iis separari et ad Deum converti; tali enim dispositione hujusmodi peccatores se suaque opera a Deo ut fine ultimo avertunt.

(1) Valde tamen consulendum est ut quotidie, mane præsertim, generaliter et explicitè offerantur Deo omnia opera facienda; imo prorsus utile est intentionem sæpius per diem renovare, atque assuescere mentem ad Deum attollere. Nam puritas intentionis, qua omnes et singulæ actiones in Deum diriguntur, multum inservit, uti constat ex vitis sanctorum atque ex asceticorum doctrina, sive ad levia peccata vitanda, sive ad virtutem firmandam, sive ad augenda operum merita, sive ad præcavendam retractationem bonæ intentionis prius habitæ, cui sensim possent succedere imperfecta et mala intentio. Rigidior ergo videtur S. Lig. (lib. 5 de Act. hum., n. 44 in fine) dicens: « Oportet sæpius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum Apostoli, saltem intentione virtuali, omnia faciendi in gloriam Dei. » Hæc verba S. Doctoris P. Marc emollit (n. 308, q. 2) inserendo post vocem *adimpleatur* adverbium *securius* quo innuitur consilium.

3. Neque *infideles negativi* rei sunt, qui Deum esse finem ipsorum supernaturalem invicibiliter ignorantes nunquam de tali fine cogitant, sed honestatem quærunt in singulis actibus juxta dictamen rationis. — At longe aliter res se habet quoad *infideles positivos*, ac præsertim quoad incredulos et rationalistas nostræ ætatis, qui omnem religionem supernaturalem scienter respuunt; quantumvis enim honestatem naturalem colant in suis operibus, a fine ultimo supernaturali culpabiliter sunt aversi, et ideo præceptum relationis supernaturalis formaliter violant.

ARTICULUS II

De regula suprema moralitatis

74. — 55. Duplex regula moralitatis, una proxima, altera remota. Duæ sunt regulæ seu mensuræ moralitatis actuum humanorum; — una est *proxima*, ac in homine existens, nempe dictamen nostræ rationis seu conscientia; — altera est *remota*, in mente divina existens, scilicet summa ratio et voluntas Dei dirigens omnes creaturas in suum finem.

De his regulis ex instituto dicetur, tum in Tractatu *de Conscientia*, tum in Tractatu *de Legibus*. Præsens autem disputatio in hoc inquirendo tota est, nempe an et quo sensu voluntas Dei sit suprema regula moralitatis, et quatenus homo actus suos huic conformare teneatur.

§ I. — **An et quo sensu voluntas Dei sit regula moralitatis?**

75. — 56. Assertio : PRIMA seu suprema et REMOTA regula totius moralitatis actuum humanorum est summa RATIO ET VOLUNTAS DEI, PROXIMA vero et SECUNDA est dictamen CONSCIEN-TIÆ HOMINIS (1).

(1) Ita S. Thomas, qui (1. 2, q. 71, a. 6) ait : « Regula voluntatis humanæ est duplex : una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei. » Cf. *de Virt.*, q. 5, a. 2; S. Th., 1. 2, q. 19, a. 9; *de Malo*, q. 2, a. 4.

PROB. 1^a PARS, triplici ratione :

1. Tota rectitudo ordinis moralis in eo est ut dirigantur actus humani in finem ultimum; ergo debet esse proportio inter hunc finem et primam regulam quæ dirigit ad ejus assecutionem; sed finis ultimus ordinis moralis est Deus (n. 62-71); ergo in Deo solo, nempe in ejus ratione et voluntate, reperiri potest prima regula moralitatis.

2. Regula suprema moralitatis debet esse indefectibilis in dirigendo actus morales in ultimum finem qui est Deus; porro nulla creatura rationalis, sed sola ratio et voluntas divina potest esse regula indefectibiliter dirigens in Deum; ergo.

3. Summa ratio et voluntas Dei habet sola omnes proprietates regulæ primæ, siquidem — est *obligatoria*, quia Deus est tum natura, tum potentia, tum dominio superior, et auctoritatem habet præcipiendi et prohibendi, simul et puniendi; — est *universalis*, quia se extendit ad omnes rationales creaturas omnesque earum actiones; — est *constans*, utpote æterna et immutabilis; — tandem est omnium regularum *prima*, quia Dei ordinatio est independens ab ullo priore ordinante vel dirigente; ergo.

PROB. 2^a PARS. Proxima regula moralitatis est illa per quam regula suprema hominibus intimatur et proponitur ut adimplenda; porro talis est conscientia. Dum enim voluntas Dei entibus irrationabilibus intimatur per modum inclinationis naturalis et ineluctabilis, qua necessario diriguntur in suos fines; hominibus intimatur per modum directionis moralis seu per legem, qua ipsis proponuntur illæsa libertate ea quæ sunt in ordine ad finem suum agenda vel fugienda. Porro hujusmodi directio moralis dictamine rationis seu conscientiæ innotescit. Ergo dictamen conscientiæ est regula proxima moralitatis (1).

(1) Hoc conscientiæ munus sic exprimunt S. Bonaventura et S. Thomas : « Conscientia est sicut præco Dei et nuntius; et quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut præco cum divulgat edictum regis » (S. Bonav., in lib. 2 Sent., dist. 39, a. 1, q. 3). — « Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio divina; unde in *Psal.* iv dicitur : « Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? signa-

76. — 57. Corollarium. Hinc patet quantum a vero aberrent, qui nostris præsertim temporibus, moralitatem *sine Deo*, seu, ut aiunt, moralitatem *independentem* prætendentes, omnium legum et obligationum moralium *primum principium* repouunt, — vel 1. in *pacto* quodam *sociali* inter homines inito, — vel 2. in *obligatione consulendi utilitati publicæ* et vitandi quæ huic nocent, — vel 3. in *ipsa natura humana* inclinante ad damnandos quosdam actus tanquam pravos et ad laudandos alios tanquam moraliter bonos, — vel 4. in *lumine naturali rationis* (1).

§ II. — **Utrum et quatenus actus nostros voluntati divinæ, quasi supremæ regulæ moralitatis, conformare debeamus?**

Solutio quæstionis variari debet, prout agitur de voluntate Dei aut præcipiente, aut consulente, aut permittente.

77. — 58. I. Voluntati divinæ præcipienti tenetur homo actus suos conformare juxta tenorem et mensuram præcepti.

Ratio est, quia voluntas divina natura est superior, et habet jus imponendi obligationem; porro voluntas divina præcipiens est illa qua Deus vult imponere homini hujusmodi obligationem; ergo voluntati divinæ præcipienti tenemur actus nostros conformare.

78. — 59. II. Voluntati divinæ consulenti homo non tenetur per se actus suos positive conformare.

Voluntas Dei consulens ea est quia Deus aliquod opus bonum non præcipit sed commendat, ita ut, si fiat, merces obti-

» tum est super nos lumen vultus tui, Domine, » quasi diceret, lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui, id est, a vultu tuo derivatum » (S. Th., 1. 2, q. 19, a. 4).

(1) Quare in Syllabo opportune damnantur propositiones sequentes (prop. 3): « *Humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit.* » (prop. 56): « *Morum leges divina haud egent sanctione, minimeque opus est ut humanæ leges ad naturæ jus conformentur, aut obligandi vim a Deo accipiant* » (Cf. *Theol. Lingon.*, p. 73).

neatur, si vero non fiat, nullius culpæ et poenæ reatus incurratur; talis est voluntas qua Deus consulit praxim castitatis, paupertatis evangelicæ, et obedientiæ. Porro homo per se non tenetur vitam actusque suos hisce consiliis positive conformare: neque positiva Dei voluntate, cum ex hypothesi Deus non intendat veram et propriam obligationem inducere; neque ex natura rei quæ consulitur, cum objectum ejusmodi consiliorum per se non sit necessarium ad bonos mores; ergo.

Dicitur 1. *per se*, quia sæpe homo consilia servare tenetur *per accidens*, seu *indirecte*, nempe vi alicujus præcepti, quod, datis certis circumstantiis, non potest servari, quin hoc vel illud consilium adimpleatur, ut si, v. g., agatur de fugiendo periculo proximo peccandi, vel de vitando scandalo proximi.

Dicitur 2. *positive*, nam tenetur voluntatem suam aliquatenus *negative* conformare voluntati divinæ consulenti; siquidem prohibetur contemnere consilia, dicendo, v. g., ea non esse de se meliora quam eorum opposita, vel non licere ea vovere aut vota servare.

79. — 60. III. Voluntati divinæ permittenti aliquem actum a fortiori non tenetur voluntas humana conformari, quin potius, si actus permissus ex se malus sit, male faciet voluntas talem actum non detestando.

Ratio prioris partis est, quia Deus, permittendo tantum talem actum, in eo nullatenus sibi complacet. — Ratio autem posterioris partis manifesta est; siquidem omnis malitia peccati in hoc consistit quod voluntas humana actum malum, quem Deus non impedit, sed permittit, scienter et libere eligat.

ARTICULUS III

De ratione formali moralitatis

80. — 61. Opiniones. Duæ sunt præcipuæ sententiæ theologorum circa essentiam seu rationem formalem moralitatis; — quidam cum Scoto eam constituunt in sola libertate indifferentiæ, adeo ut idem sit esse morale ac esse liberum; — alii cum D. Angelico (1. 2, q. 18, a. 4, ad 2) sentiunt eam forma-

liter constitui per relationem realem et intrinsecam actus humani ad supremam regulam morum.

81. — 62. Assertio 1^a : *Libertas indifferentiæ est quidem conditio essentialis seu FUNDAMENTUM moralitatis actuum humanorum, non tamen EX SE SOLA sufficit ad ejus essentiam constituendam.*

PROB. 1^a PARS, nempe libertatem esse *conditionem essentialem moralitatis.*

1. Actus moralis est actus humanus, ut ait S. Thomas (1) seu actus qui procedit ab homine in quantum a brutis distinguitur in modo operandi; sed modus quo homo in suis operationibus distinguitur a brutis, est quia agit libere; ergo omnis actus moralis debet esse liber.

2. Actus moralis est dignus laude vel vituperio; sed actus necessarius non est dignus laude vel vituperio, cum non pendeat ab electione agentis; ergo actus moralis requirit libertatem.

PROB. 2^a PARS, nempe libertatem *ex se sola non sufficere ad moralitatem constituendam.*

Prius concipitur in actu libertas quam moralitas; actus enim concipitur liber eo ipso quod egreditur a voluntate cum indifferentia ad oppositum; sed talis nondum concipitur moralis, usquedum concipiatur lex seu regula cui subjiciatur. — Et vero possunt multiplicari et variari moralitates in eodem actu, quin varietur libertas; dum enim quis committit adulterium, est ibi duplex moralitas scilicet injustitiæ et luxuriæ, et una libertas; pariter dum quis comedit carnes feria quinta, instante hora duodecima nocturna, et ea audita continuat comestionem, variatur moralitas: hæc enim comestio de bona fit mala, et tamen perseverat eadem libertas; ergo libertas non est forma constitutiva moralitatis, sed quid distinctum et ad illam præsuppositum (2).

(1) S. Th., 1. 2, q. 1, a. 1.

(2) Quamvis diversa sit ratio libertatis et moralitatis, quia de facto omnis actio moralis est libera, et vicissim omnis actio libera est moralis; hinc fit ut actio humana et moralis promiscue sumatur, et in eo

82. — 63. Assertio 2^a: *Moralitas actus humani* FORMALITER constituitur per relationem REALEM et INTRINSECAM ad regulas morum.

PROB. 1^a PARS, nempe moralitatem constitui per relationem seu respectum ad regulas morum.

In eo reponenda est moralitas actus humani, per quod ille conducitur ad finem ultimum vel ab eo avertitur; patet ex supra dictis de fine ordinis moralis; porro actus humanus conducitur ad finem ultimum et ab eo avertitur per suam relationem conformitatis vel difformitatis ad regulas morum; ergo moralitas per eam relationem formaliter constituitur.

PROB. 2^a PARS, nempe moralitatem constitui per relationem realem et intrinsecam et non tantum logicam seu rationis.

Moralitas convenit actibus humanis independenter ab omni fictione intellectus; siquidem revera et a parte rei actus humani sunt moraliter boni vel mali, meritorii vel demeritorii, laude aut vituperio digni. Ergo moralitas constituitur per relationem realem.

83. — 64. Corollarium. Ergo apparet *ratio formalis* per quam constituitur sive *bonitas* sive *malitia* moralis.

1. *Bonitas* moralis constituitur per relationem *conformitatis* ad regulas morum.

Patet ex dictis de moralitate in genere; nam bonitas est species moralitatis; ergo debet participare rationem generis, scilicet relationem ad regulas morum, et addere differentiam qua distinguatur a malitia, scilicet conformitatem cum regulis morum a quibus deviat malitia (1).

sensu S. Thomas (1. 2, q. 2, a. 3) ait: « Idem sunt actus moralis et actus humanus. »

(1) Nec obstat quod S. Thomas (1. 2, q. 18, a. 1) colloceat bonitatem moralem in *plenitudine essendi*, seu in eo quod actioni humanæ nihil desit ex his quæ suo esse congruunt, cujusmodi sunt debitus finis, debita quantitas, debitus locus, et aliæ circumstantiæ debitæ. — Nam S. Doctor non explicat rationem formalem seu essentiam bonitatis, sed exponit causas seu conditiones *prærequiritas* ex quibus resultat bonitas moralis; ac proinde solum intendit quod conformitas seu consonantia cum regulis morum, in qua bonitas moralis formaliter consistit, necessario præsupponit in actu morali debitum objectum, finem et circum-

2. *Malitia* moralis constituitur per *dissonantiam regulis morum*. Eadem est ratio (1).

CAPUT II

DE FONTIBUS MORALITATIS

84. — 65. Fontes seu principia moralitatis dicuntur ea omnia ex quibus actus humanus habet ut sit bonus vel malus; porro tres a theologis post S. Thomam (2) numerantur fontes moralitatis : *objectum, circumstantiæ et finis*.

Dicetur : — 1. de valore seu efficacia uniuscujusque fontis seorsim spectati ad moralitatem actus inducendam ; — 2. de concursu multiplicis moralitatis ex pluribus simul fontibus in eodem actu ; — 3. de defectu moralitatis ex tribus simul fontibus, seu de actibus indifferentibus.

ARTICULUS I

De fontibus moralitatis seorsim spectatis

§ I. — De moralitate objecti

85. — 66. Definitio objecti. — 1. Objectum hic non sumitur lato sensu pro eo omni quod voluntati objicitur; sic enim comprehenderet etiam finem et circumstantias; sed *strictè et proprie*, pro re omni aut persona quæ *primo et per se* in actu attingitur. Hoc sensu res aliena est objectum furti, Deus

stantias (Gonet, *Man. Thom.*, Tr. *De Act. hum.*, cap. 10; Billuart, *loc. cit.*, art. 2).

(1) Inter theologos autem, plures volunt hanc dissonantiam esse relationem *positivam* haud secus ac relationem conformitatis qua constituitur bonitas moralis; plures vero alii contendunt eam esse *meram privationem* illius consonantiæ et rectitudinis quæ bonitati competit; de hac controversia consule, si lubet, Billuart (*loc. cit.*).

(2) S. Th., 1. 2, q. 18, a. 2, 3, 4.

objectum caritatis, proximus objectum homicidii, et sic de aliis.

2. Objectum dupliciter considerari potest : *physice* et in sua entitate, prout est; vel *moraliter*, prout ab agente attingitur secundum aut contra rectam rationem. — Quæstio autem est de objecto considerato non physice sed *moraliter*; sic, objectum a quo furtum malitiam suam sumit, non est pecunia in suo esse physico spectata, cum, ut talis, possit esse objectum avaritiæ aut eleemosynæ haud secus ac furti; sed est pecunia, prout est res aliena quam ratio vetat auferri invito domino.

3. Tandem objectum a quo quæritur utrum actus humanus desumat moralitatem, est *in se bonum* vel *malum*; nam si objectum sit indifferens, non potest conferre bonitatem aut malitiam, cum neutram habeat; sed tunc moralitas repetenda est a fine, vel a circumstantiis, quæ objectum formaliter determinant ad rationem boni vel mali.

86. — 67. Assertio : *Actus humanus suam SPECIFICAM ET ESSENTIALEM bonitatem vel malitiam desumit ab objecto moraliter spectato.*

PROB. 1^a PARS, id est, actum humanum *desumere suam moralitatem ab objecto.*

Inde actus suam habet moralitatem, unde habet ut bonus sit aut malus. Atqui ab objecto habet actus ut bonus sit vel malus, juxta illud quod legimus de peccatoribus (*Os.*, ix, 40) : « Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. » Ergo (1). — Res exemplis illustratur : actus dandi eleemosynam est in se bonus, quia ejus objectum, nempe pecuniam pauperi erogare, est quid in se bonum et honestum; e converso furtum est actus in se malus, quia ejus objectum, scilicet rem alienam invito domino auferre, est quid in se malum.

PROB. 2^a PARS, nempe actum humanum desumere suam *primam* moralitatem ab objecto.

(1) Ad rem præclare dixit S. Augustinus (Tract. 2, in *Ep. Joan.*, n. 14; *Patr. lat.* xxxv, 1997) : « Talis quisque est qualis est ejus dilectio; terram diligis? terra es; Deum diligis? quid dicam? quasi Deus es. »

Illā moralitas prima dici debet quæ actui ante aliam quamcumque convenit, et, etiamsi aliæ mutantur, semper eadem remanet. Atqui moralitas ab objecto sumpta ante aliam quamcumque actui convenit, cum actus sine ea concipi non possit, bene vero sine aliis; et etiamsi aliæ mutantur, nunquam mutatur. Ergo. — Sic furtum quod quis in Ecclesia committit ad se inebriandum, primario concipitur malum ratione objecti, quatenus nempe est ablatio rei alienæ invito domino; quæ quidem injustitia furto inhæret, etiam mutato fine, qui est ebrietas, et cessante circumstantia loci sacri.

PROB. 3^a PARS, scilicet actum humanum desumere suam moralitatem *specificam* ab objecto.

Inde sumitur specifica moralitas actus, unde virtutes et vitia, ac proinde eorumdem actus, a se invicem specie differunt. Atqui virtutes sicut et vitia, ac proinde ipsorum actus, a se invicem specie differunt per objectum circa quod versantur. Ergo. — Sic virtutes theologicæ specie differunt a moralibus, eo quod theologicæ Deum habent pro objecto immediato, non autem morales; sic etiam homicidium et adulterium specie distinguuntur, eo quod illorum objecta specie differunt.

87. — 68. Modus quo actus moralitatem desumit ab objecto.

Distinguendum est, prout actus est bonus vel malus.

I. Ut actus humanus sit *bonus* ex objecto, requiritur *ut bonitas* objecti *sit directe volita*, id est, ut voluntas in ipsum bonum quatenus bonum feratur, sive tanquam in motivum volendi, sive tanquam in rem volitam; alioquin illud ad se non traheret, et bonitatem objecti non participaret. — Sic qui vult eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, vult directe eleemosynam et pœnitentiam et ejus actus est bonus ex objecto; e contra qui jejuna ut parcat sumptibus, et a fortiori qui jejuna propter vanam gloriam, non agit opus bonum, quia non intendit directe honestatem jejunii.

88. — 69. II. Ut actus sit malus ex objecto, sufficit ut *malitia* objecti *sit indirecte volita*, id est, ut voluntas in illud feratur mediante alio cui est annexum; agit enim contra rectam rationem et vult malum quicumque appetit aliquid cum quo

percipit conjunctam esse malitiam, licet hæc secundum se ipsi non placeat. — Sic qui se inebriat, licet non velit directe privationem rationis et ipsam ebrietatis malitiam, sed solam intendat delectationem quam percipit ex potu, turpiter tamen agit et peccat.

§ II. — **De moralitate circumstantiarum.**

89. — 70. Notio circumstantiæ. Circumstantia est *accidens quoddam moraliter afficiens actum humanum.*

Dicitur *moraliter afficiens actum*, id est, modificans illum in ordine ad regulas morum; quia, si afficeret physice, esset quidem circumstantia actus qua physicus est, non qua moralis; sic eleemosynam dare inimico est circumstantia moralis quæ actionem facit magis Deo acceptam; sed dare eam manu dextera vel sinistra, mane vel vespere, ex auro vel argento, sunt circumstantiæ actus qua physicus est, quæ nihil ad mores conferunt.

90. — 71. Enumerantur circumstantiæ. Septem communiter numerantur circumstantiarum classes, in notissimo Tullii versiculo sic expressæ :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Quis significat qualitatem agentis, aut ejus conditionem, v. g., sacerdotis, religiosi vel laici, soluti vel conjugati.

Quid denotat quantitatem et qualitatem effectus aut objecti, v. g., utrum res ablata sit sacra necne, gravis an levis.

Ubi designat qualitatem loci in quo peccatum commissum est, v. g., an sit publicus, sacer, etc.

Quibus auxiliis significat instrumenta seu media quibus usus est operans, v. g., an occiderit veneno vel gladio.

Cur denotat finem, non intrinsecum et operis, hic enim pertinet ab objectum actus, sed extrinsecum et operantis, v. g., utrum quis ad sacram synaxim accedat pietatis an vanæ gloriæ causa.

Quomodo exprimit modum accidentalem quo fit actus : v.

g., intense vel remisse, ex contemptu vel levitate, ex malitia vel passione, incaute vel cum præmeditatione.

Quando denotat conditionem accidentalem temporis, aut ejus durationem, v. g., an opus fiat die festo, an odium vel detractio longo tempore perduraverit.

91. — 72. Assertio: *Actus humanus sæpe desumit aliquam bonitatem vel malitiam a circumstantiis.*

PROB. 1. *Auctoritate*, — tum *Scripturæ Sacræ* (Marc., XII), ubi vidua pauper quæ in gazophylacium misit duo minuta, præfertur divitibus qui summas majores dederunt, eo quod ista eleemosyna ex paupertatis circumstantia nobilior et sanctior facta est; — tum *Concilii Tridentini* (sess. XIV, c. 5), definiientis esse circumstantias peccati speciem mutantem jure divino in confessione declarandas; quod inutiliter præceptum esset, si nunquam circumstantia malitiam actui superaderet.

PROB. 2. *Ratione*. Ideo actus humanus desumit bonitatem vel malitiam ab objecto, quia objectum habet relationem convenientiæ aut disconvenientiæ ad regulas morum; sed circumstantiæ sæpe important hanc relationem; v. g., non solum est disconveniens regulis morum furari, sed etiam furari in loco sacro (1).

92. — 73. Varii modi quibus actus moralitatem desumit ex circumstantiis. *Aliæ circumstantiæ mutant speciem moralitatis, aliæ eam augent vel minuunt intra eandem speciem.*

1. *Mutant speciem moralitatis* circumstantiæ quæ actum humanum — vel ex una specie trahunt ad aliam, v. g., ex indifferente eum reddunt bonum vel malum; sic deambulatio quæ ex objecto est actus indifferens, si fiat ob corporis sanitatem, transit in actum bonum; — vel primam speciem ita præfo-

(1) Et vero dantur actus alii aliis meliores aut peiores, licet idem habeant objectum eundemque finem, v. g., furtum nummi in templo pejus est quam si extra templum fieret; actio pauperis qui pauperi eleemosynam erogat, cæteris paribus sanctior est quam actio divitis; at tamen idem est objectum idemque finis; ergo tales actus aliquid bonitatis vel malitiæ a circumstantiis desumunt.

cant ut impediant quominus se prodere valeat; sic eleemosyna data primario ob vanam gloriam mala est, et ita mala ut bonitas ex objecto omnino evanescat; — vel novam speciem bonitatis aut malitiæ addunt bonitati aut malitiæ objectivæ; sic bonitati eleemosynæ, si hæc fiat ad obtinendam a Deo gratiam caste, juste et pie vivendi, talis intentionis circumstantia addit novam bonitatem; item malitiæ homicidii quod committitur in loco sacro, illa circumstantia loci addit novam malitiam.

2. Aliæ nec primam speciem mutant, nec aliam addunt, sed bonitatem vel malitiam *augent aut minuunt intra eandem speciem*; sic major vel minor pecuniæ quantitas in eleemosyna facit majorem vel minorem eleemosynæ bonitatem, licet sit actus ejusdem virtutis, nempe caritatis; pariter major vel minor pecuniæ quantitas furto sublata facit majorem vel minorem furti malitiam, licet ejusdem speciei sit malitia, nempe violatio justitiæ (1). — Istæ circumstantiæ dicuntur *aggravantes* vel *minuentes*; aggravant vero vel minuunt sive notabiliter, sive leviter. Porro dicuntur *notabiliter* aggravantes quæ seorsim sumptæ sufficiunt ad peccatum mortale.

93. — 74. Quæritur. *Utrum actus EXTERNUS sit circumstantia augens bonitatem vel malitiam actus INTERNI?*

Quo plenius intelligatur status quæstionis, quædam sunt prænotanda :

1. Pro certo tenendum est actum externum *interno conjunctum* veram habere bonitatem vel malitiam; nam hoc ipso quod est liber et rationi conformis vel difformis, est bonus vel malus; — sed inquiritur utrum bonitatem vel malitiam habeat *propriam* et *distinctam* quæ bonitatem vel malitiam actus interni augeat.

2. Certum est pariter actum externum sæpe *per accidens* fieri causam *occasionalem*, cur bonitas aut malitia actus interni augeatur; nam propter actum externum actus internus sæpe multiplicatur, aut diutius continuatur, aut majori intensione

(1) Scavini, *de Act. hum.*, disp. 1, cap. 3.

fit, atque habitus contrahitur (1); — sed inquiritur an *per se* et *ratione sui* actus externus, præcise ut *mera exsecutio interni*, huic addat *novam* bonitatem aut malitiam.

RESP. Actus externus, prout est *mera exsecutio actus interni*, *nullam* ei *per se* adjungit bonitatem aut malitiam.

Constat — 1. *S. Scriptura* et *SS. Patribus*, sinceram voluntatem non minus laudantibus aut vituperantibus quam si opus externum fuisset peractum. — Sic (*Gen.*, xxii, 16) Deus dicit ad Abraham : « Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio » tuo unigenito propter me, benedicam tibi »; Abraham tamen filium suum non mactaverat. — (*Matth.*, v, 28) : « Omnis qui » viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus » est eam in corde suo » (2).

2. *Ratione*. Bonitas et malitia moralis fundantur in libertate; unde ibi solum proprie potest esse bonitas vel malitia moralis, ubi est libertas; porro libertas, utpote facultas interna non est in actu externo, sed in actu interno; ergo in actu externo proprie non est bonitas aut malitia moralis, sed mera participatio bonitatis aut malitiæ quæ est in actu interno voluntatis imperantis.

Duo tamen sunt notanda : — 1. Cum actus externus sit interni *complementum substantiale*, et ex utroque exsurgat *unus actus moralis* in certa specie malitiæ, puta furti vel adulterii, ideo actus externus semper debet in confessione declarari, ut completa peccati species explicetur. — 2. Quoniam homines nonnisi de externis judicant, censuræ, irregularitates, et reservationes casuum, nunquam per actum mere internum contrahuntur, sed per actum externum tantum; item ex natura sua obligatio restituendi non contrahitur, nisi delictum externum consummatum fuerit.

§ III. — De moralitate finis

94. — 75. Prænotanda. — 1. Licet finis una sit e præceden-

(1) *S. Th.*, 1. 2, q. 20, art. 4.

(2) Hæc verba expendens S. Bernardus (*Epist.* 77, c. 2, n. 8; *Patr. lat.*, CLXXXII, 1037) ait : « Quid planius, quam quod *voluntas pro facto* reputatur, ubi factum excludit necessitas ? »

tibus circumstantiis expressa vocabulo *cur*, de fine seorsim agunt theologi, quia inter circumstantias est præcipua qua agens movetur ad opus. — 2. Finis de quo agitur in præsentī, non est finis *operis* seu *intrinsicus* (qui non distinguitur ab objecto), sed finis *operantis* seu *extrinsicus*.

95. — 76. Assertio : *Actus humanus desumit bonitatem vel malitiam a fine.*

PROB. 1. *Scrip. Sacra* (*Matth.*, VI, 1) : « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, *ut videamini ab eis*, » alioquin *mercedem non habebitis* apud Patrem vestrum. » Et insuper (*Ibid.*, 22, 23) : « Lucerna corporis tui est oculus » tuus : si *oculus* tuus fuerit *simplex*, *totum corpus lucidum* » erit; si autem *oculus* tuus fuerit *nequam*, *totum corpus tuum* » *tenebrosum* erit. » Atqui oculus significat intentionem finis, corpus vero actionem, juxta interpretes Scripturæ. Ergo moralitas actus humani pendet a fine ejusque influxu.

PROB. 2. *Ratione*. Finis — 1. facit actum *ex indifferente bonum* vel *malum*; sic deambulatio mala est, si fiat luxus ostentandi causa, bona vero, si fiat ad liberius deinceps Deo famulandum; — 2. facit actum *ex malo pejorem*, ut si quis furetur quo possit lautius vino indulgere; — 3. facit actum *ex bono malum*, ut si quis jejundet ut hominibus appareat jejunans; — 4. facit actum *ex bono meliorem*, ut si quis eleemosynam eroget ut peccata sua redimat. Ergo actus humanus aliquam bonitatem vel malitiam habet a fine.

96. — 77. Modus quo actus moralitatem desumit a fine. Distinguendum est prout finis est bonus aut malus.

I. Quando finis est *bonus*, actus *aliquando accipit totam bonitatem finis, aliquando non* (1).

1. *Accipit totam* bonitatem finis, *si sit efficax et proportionatus* secundum omnes suas circumstantias ad finem illum assequendum; v. g., aliquis intendit in aliquo actu amoris tantum amare Christum quantum amavit eum S. Laurentius; si ille actus amoris procedat ex æquali caritate habituali et

(1) S. Th., q. 19, a. 8.

gratia actuali qualem habuit S. Laurentius, habebit totam bonitatem finis seu intentionis.

2. Si vero actus ille *non sit tam intensus*, vel *non habeat proportionem* ad talem finem, *non habebit totam* bonitatem finis, v. g., si quis, ex intentione alendi quinquaginta pauperes, det summam insufficientem; medium enim non est fini proportionatum. Ex eodem defectu provenit, quod voluntas convertendi totum mundum, alendi omnes pauperes, liberandi omnes animas ex purgatorio, etc., non habeat totam bonitatem finis; nam per unum actum voluntatis non possunt illi fines obtineri (1).

97. — 78. II. Quando finis est *malus*, actus *contrahit totam malitiam* finis intenti. Ratio est, quia voluntas adhæret toti illi malitiæ. — Unde peccat mortaliter qui per mendacium intendit peccare mortaliter; fit reus homicidii qui per levem alampam intendit occidere hominem.

ARTICULUS II

De concursu plurium fontium moralitatis in eodem actu

98. — 79. Prænotanda. 1. — Certum est eundem actum posse simul habere *multiplicem moralitatem ejusdem speciei*, nempe plures bonitates aut malitias, unam ex objecto, alias ex circumstantiis et fine.

Sic, cum quis eleemosynam tribuit pauperi ut peccata propria redimat, duplex in eo actu occurrit conformitas ad regulam morum, una misericordiæ, altera pœnitentiæ; qui furatur rem sacram ad sese inebriandum, triplicem uno actu contrahit malitiam, unam injustitiæ ex objecto, aliam sacrilegii ex

(1) Attamen semper utile est hujusmodi fines perfectiores affectu prosequi, quia medium semper aliquid participat de bonitate finis. Unde accedens ad sacram mensam recte exoptat Christum in Eucharistia suscipere cum ea caritate qua eum B. Virgo concepit, cum ea reverentia qua eum adorant Angeli, etc.; utiliter excitatur affectus succurrendi omnibus pauperibus, si possibile foret; pariter in passione levioris doloris vel afflictionis augetur meritum ex affectu magnæ caritatis aut martyrii.

circumstantia, aliam intemperantiæ ex fine. Sic e converso S. Ludovicus eleemosynam pauperibus erogans, capite aperto, genibus flexis, ad eos sublevandos, et potissimum ad Christum in illis venerandum, bonitates plurium virtutum unico actu amplectebatur.

2. Certum est pariter eundem actum posse *successive* moralitatem *oppositam* accipere, id est fieri moraliter bonum et malum, et e contra. Sic potest aliquis velle vesci carnibus tempore licito, et volitionem hanc eo etiam tempore continuare quo carniū esus illicitus sit; tunc unus et idem actus transit successive ab una moralitatis specie in aliam.

99. — 80. Status quæstionis. Quæstio est de *eodem* actu *moralitates oppositas* habente pro *eodem* tempore, ex *diversis* fontibus.

Porro triplex actus fingi potest: — 1. actus ex objecto bonus relatus ad finem malum; — 2. actus ex objecto malus relatus ad finem bonum; — 3. actus ex objecto et fine bonus cui adjicitur circumstantia mala.

100. — 81. I. Moralitas actus objective boni relati ad finem malum. Notandum est malum finem esse — aliquando *totalem* et *adæquatum*, quando nempe malus finis unica est ratio, cur eligitur bonum opus, in quo casu honestas operis nullo modo appetitur; ut si quis juvenis puellæ pauperi, ad eam seducendam, erogaret eleemosynam; — aliquando *partialem* et *inadæquatum*, quando nempe malus finis non est unicum motivum actionis, sed propria etiam operis honestas propter se appetitur; sic, dum quis ex sincero fine misericordiæ vult pauperi dare eleemosynam, sed quia pauper petit in publico, subintrat stimulus vanitatis, quæ etiam movet ad dandam eleemosynam.

His præmissis, duo principia statuuntur:

I. Actus ex objecto bonus, cujus *malus finis est totalis et adæquata ratio* cur eligatur, non servat bonitatem objecti, *sed fit totus malus*, leviter vel graviter pro levitate vel gravitate finis.

Constat: — 1. *Script. Sacra.* Christus ait (*Matth.*, vi, 23); « Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum

» erit; » unde si finis est malus, totus actus malus erit. Et insuper (*Ibid.*, 1) : « Attendite ne justitiam vestram faciatis » coram hominibus, *ut videamini ab eis*; alioquin *mercedem non habebitis* apud Patrem vestrum qui in cœlis est; » at, si opera ex malo fine patrata remanerent bona, non forent absque mercede; ergo. — 2. *Ratione*. Ex hypothese bonitas objecti non intenditur, sed solus finis malus; porro actus humanus moralitatem non sumit nisi ex eo quod intenditur; ergo.

II. Actus ex objecto bonus, cujus *malus finis non est totalis et adæquata ratio* cur eligatur, potest esse *simul bonus ex objecto et malus ex fine*, nisi *finis sit mortaliter malus*.

Etenim actus de quo agitur, v. g., eleemosyna facta partim propter propriam honestatem misericordiæ, partim propter vanam gloriam, retinet bonitatem ex objecto, etsi desumat aliquam malitiam ex malo fine. — Et vero, si secus esset, innumera opera pia justorum tanquam mala haberi deberent; sæpe enim in ipsis viris sanctis irrepit aliqua mala intentio, puta vanæ gloriæ, sensualitatis; repugnat autem sensui communi optima opera per minimum infirmitatis humanæ lapsum totaliter corrumpi.

Dicitur *nisi finis sit mortaliter malus*, tunc enim actus fit omnino malus, propter rationem infra afferendam, ubi agetur de circumstantia mala quæ actui bono advenit (n. 102).

101. — 82. II. Moralitas actus objective mali relati ad finem bonum. Talis actus *manet in se malus, minuitur* tamen ejus *malitia*.

1. Hic actus *manet in se malus*, — tum quia eos damnat Apostolus qui dicunt facienda esse mala ut eveniant bona (*Rom.*, III, 8); — tum quia ad malitiam moralem satis est, si desit vel unica conditio moralitatis, juxta effatum : « Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu. »

2. Ejus *malitia minuitur*; nam malitia seu gravitas peccati desumitur ex affectu ad peccatum; atqui in casu minuitur affectus ad peccatum; peccatum enim non appetitur nisi ex amore boni honesti; ergo. — Attamen, cum ex hypothese actus sit malus ex objecto, a quo desumitur essentialis et spe-

cifica moralitas, nunquam tanta esse potest malitiæ imminutio, ut peccatum, ex objecto grave, fiat leve ob finem bonum intentum.

Dicitur talem actum manere *in se* malum, quia sæpe fit *saltem inadæquate bonus in individuo* et probabilius *etiam meritorius*, quando nempe agens est in bona fide; nam qui bona fide existimat se posse medium ex objecto malum adhibere in bonum finem, agit ex certa conscientia honestatis suæ actionis; unde objectum in se malum apprehendit, non ut malum, sed ut bonum propter finem intentum. Imo, ait S. Liguorius (1), sic agens mereri debet propter bonum finem ex quo operatur, nempe gloriæ Dei, aut caritatis erga proximum, etc. (2).

102. — 83. III. Moralitas actus boni ex objecto et fine, cui accedit circumstantia mala. Vel circumstantia est *mortaliter* mala, vel *venialiter* tantum.

1. Circumstantia *mortaliter* mala semper *actum omnino inficit*, quantumvis ex aliis fontibus bonum; actus enim ille, in concreto seu in agente consideratus, nulla ex parte bonus esse potest, siquidem agens mortaliter peccando a Deo totaliter recedit, et affectus quem simul habet ad bonum, est mera velleitas.

2. Circumstantia *venialiter* mala, actui bono adveniens, *totam* ejus bonitatem et meritum *non aufert*. Ratio est quia circumstantia de qua loquimur, non est finis saltem principalis agentis, sed irrepit duntaxat in decursu operis boni; atqui talis circumstantia non potest actum intrinsece vitare; siquidem nullo modo influit in actum bonum, sed eum tantummodo extrinsece comitatur; ergo (3).

(1) S. Lig., Tract. de Consc., n. 6, 7.

(2) S. Bernardus dicit (*de Præcepto et dispens.*, c. 41, n. 41; *Patr. lat.*, clxxxii, 883) : « Nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas. »

(3) Hinc consolationem capere possunt pii et timorati homines, dum in virtutum exercitio aliquis defectus subrepat; sic ex pia intentione Deo pro peccatis satisfaciendi procedit opus pœnitentiæ quandoque levi defectu vel excessu maculatum; sic ex zelo disciplinæ in adolescentem

ARTICULUS III

**De defectu moralitatis ex tribus simul fontibus,
seu de actibus indifferentibus**

103. — 84. Prænotanda. Actus humanus considerari potest *in specie* et *in individuo*. — Actus humanus *in specie* est actus spectatus relative ad objectum tantum, abstrahendo a fine et a circumstantiis; quare dicitur etiam actus humanus *in abstracto*. — Actus vero *in individuo* seu *in concreto* est actus prout reipsa ponitur, et relative ad tres fontes moralitatis, scilicet ad objectum, finem et circumstantias.

1. Certum est dari actus indifferentes *in specie*, id est, actus qui, spectati seorsim a fine et a circumstantiis, nihil boni continent aut mali moralis; sunt enim actus quorum objectum est indifferens, id est, neque præceptum, neque prohibitum a lege, uti levare festucam, ire ad campum, et similia.

2. Certum est dari in individuo actus humanos qui indifferentes sunt *in ordine supernaturali*, id est, neque meritorii neque demeritorii; sic eleemosyna facta ab infideli aut peccatore ex motivo misericordiæ mere naturalis, nec punietur nec retributionem accipiet a Deo.

Inquiritur ergo utrum dari possint *in individuo*, seu relative ad objectum, finem et circumstantias, actus humani qui neque boni neque mali sint, sed *indifferentes in ordine naturali*. — Affirmant Scotistæ; negant Thomistæ.

104. — 85. Assertio : *Nullus actus humanus est indifferens in individuo.*

PROB. 1. *Script. Sacr.* Ait Christus (*Matth.*, XIII, 36): « Dico

dissolutum procedit quandoque in magistro vel parente correptio leviter excedens; sic ex zelo promovendi gloriam Dei et salutem proximi procedit nonnunquam in prædicatore concio aliquo vanæ complacentiæ motu sordescens; sic ex honesta intentione subveniendi per cibum et potum necessitati corporis sæpe procedit comestio aut potatio insidianti sensualitati paululum indulgens; et plura alia similia; nemo tamen dicit has pias et bonas intentiones ideo perire taliumque operum merita penitus amitti (*Billuart, de Act. hum.*, diss. 4, art. 4, § 2).

» autem vobis quoniam *omne verbum otiosum* quod locuti » fuerint homines, *reddent rationem de eo* in die judicii. » Ergo verbum otiosum (et a fortiori opus otiosum) est malum et prohibitum. Porro sive verbum sive opus dicitur otiosum, non eo quod habet malum finem, sed quia caret bono fine (1) Ergo omnis actio quæ ad bonum finem non ordinatur, est mala. Ergo nulla actio est indifferens in individuo.

PROB. 2. *Ratione*. Quotiescumque homo deliberate agit, tenetur actioni suæ præstituere finem bonum et honestum : quod si faciat, actus erit bonus, modo aliunde non sit malus ; si non faciat, erit malus, quia carebit fine sibi debito. Ergo non datur, nec dari potest in individuo actus qui nec bonus nec malus sit, sed indifferens (2).

Antecedens sic probatur :

1. Homo, quotiescumque deliberate agit, tenetur agere *ut homo*, et prout distinguitur a brutis ; sed agere *ut homo*, est agere secundum exigentiam naturæ rationalis, nempe propter bonum honestum, quod est finis creaturæ rationalis ; ergo.

2. Distinguitur tantum triplex bonum propter quod homo agere potest, scilicet honestum, utile et delectabile ; atqui neque potest agere propter bonum *utile*, utpote quod non habet rationem finis sed medii ; neque propter solum bonum *delectabile*, quod est finis brutorum et solius partis sensitivæ hominis, minime vero partis rationalis ; ergo debet agere propter bonum *honestum*.

3. Probatum est supra (n. 66, 67) hominem teneri in omnibus actibus deliberatis agere propter Deum tanquam finem ultimum, intentione virtuali implicita ; atqui, ut ibidem explicatum fuit, hoc nihil aliud est quam intendere operis honestatem, quæ ex se et proprio pondere in Deum tendit tanquam in fontem omnis honestatis ; ergo homo, quotiescumque deliberate agit, tenetur sibi proponere finem honestum ; ergo nullus est actus indifferens in individuo.

(1) « Otiosum verbum est quod utilitate rectitudinis aut ratione justæ necessitatis caret. » (S. Greg., *Hom. 6 in Evang.*, n. 6 ; *Patr. lat.*, LXXVI, 1098).

(2) Cf. S. Th., 1. 2, q. 18, a. 8.

CONFIRMATUR assertio : Homo in omnibus actibus deliberatis, agit propter finem. Atqui finis omnis est vel Creator, vel creatura. Sed actus qui fit propter Creatorem, sive explicite sive saltem implicite, fit propter bonum finem et est bonus; actus vero qui fit propter creaturam sine ordinatione saltem implicita in Deum, fit propter malum finem (cum nefas sit excludere ultimum finem, ad quem omnia sunt referenda), et ideo est malus; ergo nullus est actus indifferens in individuo.

105. — 86. Corollaria : I. Ergo peccat qui *delectationem propter se solam* appetit.

Etenim ille peccat qui pervertit ordinem rerum ab auctore naturæ institutum. Porro, qui in delectatione quasi in fine ultimo operis requiescit, ordinem a Deo institutum pervertit; nam ex Dei instituto hic est ordo inter delectationes et operationes servandas, ut delectationes operationibus, nunquam vero operationes delectationibus inserviant. Ergo qui delectationem propter se solam appetit, peccat.

Jure igitur damnata fuit propositio sequens ab Innocentio XI (prop. 8) : « Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui. »

106. — 87. II. Ergo licite et honeste agit, qui delectationem etiam propter se quærit, dummodo *finem ulteriorem implicite* intendat.

Nam aliud est agere *propter delectationem*, aliud *propter solam delectationem*; posterius ulteriorem operis finem *positive* excludit, et eo ipso est inordinatum, dum prius nullam inordinationem involvit.

Si enim adesset inordinatio, vel quia delectatio quæritur, vel quia propter se quæritur.

Porro — 1. nulla est inordinatio in eo quod *delectatio quæritur*; siquidem delectatio est in se bona (1); si enim esset intrinsece mala, Deus homini nec dedisset facultatem nec im-

(1) « Delectatio, inquit S. Thomas, bona est et appetenda, si bonam consequatur operationem » (*Cont. Gent.*, lib. 3, cap. 26).

posuisset necessitatem eam percipiendi. — Imo inter virtutes cardinales numeratur virtus temperantiæ, cujus proprium officium est usum delectabilium non omnino respuere, sed moderari.

2. Nec inordinatio adest in eo quod delectatio *propter se* quæritur, si non quærat *propter se solam*; nam qui delectationem ordinate appetit, eam quidem ratione sui quærendo, sed ulteriorem finem simul saltem implicite et virtualiter intendendo, ille ordinate et honeste agit; in eo enim casu delectatio est quidem finis, sed finis tantum intermedius, qui implicite ad finem honestum refertur. — Dicitur *implicite*, quia ad actionis honestatem non necesse est de fine ulteriori cogitare, sed sufficit ut actio ceu rectæ rationi consona apprehendatur.

Quapropter non peccat, etiam leviter, qui delectationem cibi vel ludorum, vel etiam recreationem aurium ex musica, oculorum ex visione pulchri, narium ex olfactione floris expresse quærit, etiamsi in his et similibus non cogitet de ulteriori fine, dummodo velit generatim in his omnibus honeste se habere. — Quinimo tales delectationes moderatæ, cum sint in se bonæ, utpote a nostra natura intentæ, possunt offerri Deo, et vi oblationis sive actualis sive virtualis fieri supernaturaliter meritoria vitæ æternæ (1).

107. — 88. Scholium. Ambæ sententiæ, etsi in enuntiatione contradictoria, vix tamen videntur differre quoad praxim.

Nam — 1. Scotistæ, haud secus ac Thomistæ, prohibent ne finis ultimus actus humani *positive* reponatur in creaturis, ac proinde in bono delectabili. — 2. Pariter Thomistæ, haud secus ac Scotistæ, dicunt sufficere ad vitandum peccatum, ut agens, in bono delectabili quærendo et percipiendo, ulteriorem finem honestum, ad quem tale bonum naturaliter tendit, *implicite intendat*, aut etiam juxta plures *positive non excludat*.

Quapropter nec plura sunt peccata, in sententia Thomistarum, nec pauciora in sententia Scotistarum. In hoc uno differunt, quod bonus dicitur a Thomistis finis et actus, qui ut

(1) Gury, *Cas. Consc.*, n. 30.

indifferens ab adversariis habetur, atque ideo plus bonitatis moralis operibus humanis a prioribus doctoribus tribuitur quam a posterioribus. Sed hæc bonitas est mere naturalis, nullumque meritum ex se sola conferre potest in ordine ad finem supernaturalem ad quem sublimati sumus.

CAPUT III

DE CONDITIONIBUS REQUISITIS UT MORALITAS AGENTI IMPUTETUR

108. — 89. Expositis essentia moralitatis, et fontibus ex quibus in actus humanos bonitas aut malitia moralis derivatur, remanet ut conditiones explicentur, quibus datis hæc bonitas vel malitia imputatur agenti.

Dicetur de conditionibus requisitis — 1. in voluntario communiter sumpto, — 2. in voluntario indirecto.

ARTICULUS I

De requisitis in voluntario communiter sumpto

Ut bonitas vel malitia alicujus actus possit et debeat agenti imputari, quædam conditiones requiruntur, tum ex parte intellectus, tum ex parte voluntatis.

§ I. — **De requisitis ex parte intellectus**

Ex parte intellectus unica adesse et requiri potest conditio, juxta superius dicta (n. 6), nempe cognitio seu apprehensio actionis quæ ponitur.

109. — 90. Multiplex species seu gradus cognitionis. Cognitio est vel *physica*, vel *moralis*. — Prior ea est qua intellectus entitatem physicam actus apprehendit sine ordine ad regulas morum, ut si quis carnes die jejunii comedens, apprehendit quidem carnum comestionem, sed prohibitionem

ideoque actus malitiam ignorat, aut eam non advertit. — Posterior ea est qua actus apprehenditur secundum suam convenientiam vel inconvenientiam cum regulis morum, ut si quis in eodem casu ad prohibitionem advertat.

Cognitio moralis

1. Est vel *perfecta* seu plena, vel *imperfecta* seu semiplena. — Cognitio *perfecta* censetur, quando intellectus actus bonitatem vel malitiam plene apprehendit. — Cognitio *imperfecta* est, quando intellectus moralitatem actus semiplene tantum apprehendit, eo quod non est ab omni impedimento expeditus, qualiter evenit in semidormiente, in semiamente, in semiebrio, aut in eo qui variis cogitationibus distrahitur vel vehementi passione impelitur.

Cognitio perfecta sæpe habetur per cogitationem *distinctam reflexam* et *discursivam*, sed haberi potest etiam unico instanti per *simplex iudicium* mentis absque discursu, imo per cogitationem *confusam* quæ statim explicabitur.

2. Est vel *distincta*, vel *confusa*. — Cognitio *distincta* est, quando moralitas rei clare et aperte in se cognoscitur; *confusa* vero, quando non habetur clara advertentia, sed tantum aliqua cogitatio aut suspicio sive periculi peccandi, sive obligationis inquirendi, quæ, si non negligeretur, perduceret ad cognitionem distinctam moralitatis. — Infra hujusmodi cognitionem confusam ponunt quidam auctores cognitionem seu advertentiam *interpretativam*, quæ in eo consistat quod agens debeat et possit advertere, quamvis revera nullatenus advertat; utrum ad imputabilitatem actus sufficiat necne, mox expendetur (n. 110).

3. Est vel *actualis*, vel *virtualis*. — Cognitio *actualis* adest, quando hic et nunc inter agendum advertitur bonitas vel malitia actus. — Cognitio *virtualis* ea est quæ non jam actualiter existit, sed habita fuit, quando agens causam posuit et apprehendit effectus morales secuturos.

110. — 91. Assertio 1^a: *Ut malitia alicujus actus agenti imputetur, hæc requiruntur et sufficiunt ex parte cognitionis :*

1. *Requiritur cognitio non tantum physica sed moralis; bo-*

nitas enim vel malitia actus non potest agenti imputari, nisi ejus voluntas ei adhæreat, proindeque nisi intellectus eam apprehendat, juxta vulgatum adagium : ignoti nulla cupido; ergo ad moralem imputationem requiritur cognitio moralis.

2. *Requiritur cognitio saltem confusa, nec sufficit cognitio mere interpretativa*; etenim si non præcesserit cognitio et advertentia saltem confusa, si nulla habeatur suspicio moralitatis actus, vel cogitatio de obligatione adhibendæ majoris considerationis, inadvertentia est prorsus involuntaria, ideoque moralitas non potest agenti imputari. — Nec obijciatur quod operans advertere potuerit et debuerit, aut quod ipsi non defuerint media apta ad percipiendam actus malitiam. Nam si reipsa ad illa minime attenderit, deest cognitio moralis, actusque, quatenus moralis, non est voluntarius (1).

3. *Sufficit cognitio virtualis, nec requiritur cognitio actualis*; nam vi cognitionis virtualis actus est voluntarius *in causa*; porro actus voluntarius *in causa* est imputabilis haud secus ac voluntarius *in se*; ergo.

4. *Sufficit cognitio confusa, nec requiritur cognitio distincta*; nam cognitio confusa, ex dictis, aliqualem supponit cogitationem saltem obligationis inquirendi, quæ, si non negligetur, perduceret ad cogitationem distinctam malitiæ; porro id sufficit ut talis malitia imputetur ei qui inquirere negligit; data enim hac negligentia, actus fit moraliter voluntarius saltem *in causa*; ergo.

In praxi, cognitio seu advertentia confusa adesse censetur : — 1. quando agens advertit necessariam esse majorem considerationem in inquirendo, quam tamen non adhibet; — 2. quando in agendo non adhibet eam diligentiam quam viri prudentes adhibere solent et ad quam adhibendam se obligatos credunt, modo aliququaliter advertat tali agendi rationi annexum esse aliquod periculum peccati; — 3. imo sæpius judicari potest intervenisse advertentiam confusam, quando ex consideratione circumstantiarum prudenter præsumitur cogitationem subortam fuisse de actionis aut omissionis inho-

(1) S. Lig., *de Pecc.*, n. 4.

nestate; excipe tamen si agatur de personis timoratis, de quibus prudenter præsumitur quod attendissent, si cogitatio hujusmodi ipsis suborta fuisset.

111. — 92. Assertio 2^a : *Ut malitia actus secundum materiæ GRAVITATEM imputetur, requiritur insuper cognitio PERFECTA saltem confusa.*

Nam, sublata cognitione perfecta, mens non est plene expedita, nec proinde gaudet omni libertate; neque potest dici agens omnino dominus suorum actuum; porro ei qui non omni sua libertate gaudet, nec est omnino dominus suorum actuum, actus non possunt secundum materiæ gravitatem imputari; ergo.

Dicitur 1. *requiritur cognitio perfecta*, non vero *perfectissima*, id est, qua non tantum moralitas actus plene apprehenditur, sed etiam ipsius sequelæ, motiva et media clarissime cognoscuntur; qui enim aliquod vult quod apprehendit quoad substantiam, eo ipso implicite vult quæ in eo continentur.

Dicitur 2. *saltem confusa*, quia bene fieri potest ut cognitio perfecta sit tamen confusa. Cognitio enim potest esse confusa ex duplici causa, vel ex impedimento *involuntario*, vel ex *negligentia* aut *inconsideratione* aut *passione voluntaria*; — in priori casu cognitio est equidem simul confusa et imperfecta; — in posteriori vero est confusa simul et perfecta, id est confusa *in se*, perfecta vero *in causa*, quia agens scienter et libere omittit plenioram et distinctam considerationem circa actus malitiam; quare hæc quoad suam gravitatem ipsi imputatur. — Reipsa tamen sæpius cognitio non est perfecta nisi sit distincta, atque meritum vel demeritum actus eo magis augetur quod agentis advertentia ad bonitatem vel malitiam operis est magis distincta.

112. — 93. I. Signa cognitionis seu advertentiæ imperfectæ. Adest communiter cognitio seu advertentia imperfecta : — 1. quando agens nondum attigit septennium; ordinarie enim præsumi potest, nisi contrarium constet, non habuisse plenum usum rationis; — 2. quando est semistul-

tus, aut fuit, dum ageret, semiebrius, vel semidormiens, aut etiam si quasi semidormiens rem tenui tantum cogitatione apprehendit; — 3. quando vehementi passione aut animi perturbatione, vel distractione et alicujus objecti meditatione, citra culpam præoccupatus fuit; — 4. quando post factum rem melius considerans, judicat se omnino non fuisse facturum, si ita apprehendisset; — 5. quinimo quoties agens, præsertim si sit timoratae conscientiae, dubitat an peccatum perpetrando fuerit perfecte excitatus a somno vel sui compos; qui enim cum plena advertentia agunt, satis cognoscunt se fuisse vigiles aut sui compotes.

113. — 94. II. Signa advertentiae confusae et simul perfectae. Opus cum advertentia confusa peractum debet secundum *materiae gravitatem* imputari haud secus ac si ex advertentia distincta profectum fuisset, quotiescumque *impedimentum* clarioris cognitionis fuit *aliquo modo voluntarium*; idque, juxta S. Ligorium (*de Pecc.*, n. 4), evenire potest quadrupliciter :

1. Ob *negligentiam* : Si quis negligit plenius advertere ad præceptum quod urget, ipsi recte imputantur ad culpam mala quæ sequuntur; nam « negligentia, ait S. Thomas (1. 2, q. 76, a. 3), facit ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum. »

2. Ob *passionem* quam agens vult deliberate sequi. Ille qui alicui passioni indulget, admittit consequenter saltem in confuso ea quæ ad eam explendam conducunt; unde effectus provenientes sunt voluntarii saltem *in causa*, — imo dici ordinarie possunt *in se* voluntarii, quia non deest cognitio actualis sufficiens, etsi forsan tam obscura sit ut vix discernatur.

3. Ob *pravum habitum non retractatum*. Actus mali qui ex malo habitu proveniunt, sunt pariter voluntarii, et quidem ordinarie non tantum *in sua causa* sed etiam *in seipsis*, quia « peccatores male habituali, ait S. Ligorius (*loc. cit.*), quamvis habeant cognitionem minus expeditam quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum crimi-

num, sufficientem ad reddendos actus deliberatos et (si materia est gravis) mortales » (1).

4. Ob *voluntariam inconsiderationem in agendo*. « Illi enim, ait S. Lig. (*loc. cit.*), qui jam in confuso advertit aliquid esse amplius considerandum, et tamen vult præcipitanter operari, merito imputantur omnes errores quos committit.

114. — 95. Corollarium. *Circa imputationem motuum concupiscentiæ ex parte cognitionis.*

Ex parte cognitionis distinguuntur juxta principia superius posita : — 1. motus *primo-primi*, qui præveniunt omnem rationis advertentiam ad regulam morum; hi sunt omnis culpæ expertes; — 2. motus *secundo-primi*, qui fiunt cum imperfecta ad regulam morum advertentia; hi non debent quoad omnem materiæ gravitatem imputari, proindeque etiam in gravi materia culpam venialem non excedunt; — 3. motus *deliberati*, qui fiunt cum advertentia perfecta saltem confusa ad malitiam moralem; hi sunt peccata mortalia vel venialia, prout objecta eorum sub gravi vel sub levi sunt vetita.

115. — 96. Regula pro praxi confessarii. Ex ipsa potissimum pœnitentis declaratione dijudicabit confessarius, utrum hic in operando, vel perfectam, vel imperfectam, vel nullam habuerit advertentiam, interrogando scilicet utrum, cum primum ad malitiam attendit, cogitationes expulerit necne; num rem melius considerans statim territus fuerit, etc.

Quoniam vero haud raro hæc et similia dubie tantum affirmare vel negare potest pœnitens, utiliter attendet confessarius :

1. Ad *naturam præceptorum* quæ violata sunt : — in peccatis enim quæ sunt contra præcepta *positiva* aut etiam contra conclusiones *remotas* legis naturalis, facile evenit ut quis,

(1) « Cum enim, pergit S. Doctor, parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quæ fit in alio habente conscientiam minus depravatam : et hinc evenit quod in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis, quam satis habuerunt antea de peccatis, aut vestigium est adeo leve, ut interrogati de facili respondeant quod non adverterint. »

advertens ad actum physicum, ejus malitiam moralem imperfecte vel nullatenus apprehendat; — id vero difficilius concedi potest circa conclusiones *proximas* aut praecepta *primaria* juris naturalis.

2. *Ad modum quo fit peccatum*, externe vel interne: — raro enim peccata *externa*, praesertim si factis et non verbis tantum perpetrantur, advertentiam mentis praeveniunt; — quoad vero *motus internos* longe facilius datur inadvertentia invincibilis. — Unde saepe qui sunt timoratae conscientiae obstinate vexantur motibus concupiscentiae, vindictae, judicii temerarii, etc., quos quidem sentiunt et advertunt, sed nullatenus apprehendendo eorum malitiam; nam statim ac eam advertunt, illos detestantur et rejiciunt.

3. *Ad mores praesertim paenitentis*: — si enim sit timoratae conscientiae et de moralitate suarum actionum sollicitus, ut plurimum ejus inadvertentia judicanda est involuntaria aut imperfecte voluntaria; — si e contra sit laxae conscientiae aut pravis habitibus deditus, ut plurimum ejus advertentia judicanda est plena et sufficiens.

§ II. — De requisitis ex parte voluntatis

116. — 97. Prænotanda. Ex supra probatis tria certa sunt:

1. Ad moralem actuum imputationem *omnino requiritur*, praeter advertentiam intellectus, *consensus voluntatis* qui sit *liber* non tantum a coactione sed etiam *a necessitate* (n. 37).

2. Consensus *actualis* requiritur ut actus *in se* imputetur, consensus vero *virtualis* prorsus sufficit ut *in causa* imputetur, juxta superius dicta de advertentia actuali et virtuali (n. 110); sed consensus *habitualis* vel *interpretativus*, ad sensum qui initio Tractatus fuit expositus (n. 33), nullatenus sufficiens est.

3. Consensus *perfectus*, id est cum advertentia plena praestitus, ad *totalem* actus imputationem ideoque ad peccatum mortale necessarius est; consensus vero *imperfectus*, etiam in materia gravi, imputatur tantum ad peccatum *veniale* (cf. n. 111).

Sed ad hujus materiae complendam explanationem, superest

considerandum : — 1. quomodo voluntas debeat se habere erga motus inordinatos concupiscentiæ; — 2. quibus signis consensus imperfectus a perfecto distinguatur.

117. — 98. Modus quo voluntas debeat se habere erga motus inordinatos concupiscentiæ. Habita plena advertentia, triplici modo potest voluntas se gerere erga motus concupiscentiæ, scilicet; consentire, dissentire, et negative se habere seu neutralem tenere voluntatem.

Duplici autem modo potest quis motibus concupiscentiæ dissentire, *directe* scilicet et *indirecte* resistendo; — *directe*, ipsum motum pravum impugnando per disciplicentiam formalem voluntatis, et etiam quandoque per actum externum, ut si quis, ad extinguendum delectationis sensum, laborem aliquem susciperet, aut dolorem subiret; — *indirecte*, animum avertendo a cogitatione rei malæ, aliisque rebus occupando.

Jam vero *resistentia* seu impugnatio *directa nunquam est necessaria*, imo in tentatione contra castitatem et in aliis quibusdam tentationibus non est semper consulenda, quia eas fovere potest, maxime in timoratis et scrupulosis.

Quæritur ergo utrum *resistentia positiva sed indirecta necessaria* sit, an *sufficiat negative* se habere.

1. *Dato periculo consensus*, qui se habet negative *peccat mortaliter in materia gravi*, quia eadem obligatione qua tenetur vitare peccatum, tenetur etiam vitare periculum peccandi; nam qui amat periculum peccati, censetur peccatum amare (1).

2. *Secluso periculo consensus*, qui se habet negative, *peccat venialiter tantum*, etiam in materia gravi, tum quia ad peccandum mortaliter requiritur plenus consensus, qui non datur si voluntas non consentiat positive; tum quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, tene-

(1) Unde recte infert S. Lig. (*de Pecc.*, n. 7), « quod quando delectatio venerea supervenit, tenemur sub gravi ei positive resistere, quia hujusmodi commotiones, quando sunt vehementes, plerumque, si positive non repellantur (saltem per actum simplicis disciplicentiæ), trahunt secum consensum voluntatis. »

remur ad impossibile; impossibile enim est, omnes hos motus collective sumptos positive coercere (1).

3. Aliquando *per accidens* qui se negative habet, *ne venialiter quidem peccat, etiam sub veniali*, nempe quando *justa adest causa* non resistendi directe motibus inordinatis habendi; quod duplici casu fieri potest: si quis expertus sit resistendo magis motus excitari et augeri, vel si motus ortum habent ex actione necessaria vel utili propter quam permitti possunt, juxta regulam voluntarii indirecti (v. infra, n. 126), v. g., ex auditione confessionum, ex lectione rerum turpium scitu utilium (2), etc.

118. — 99. Signa consensus imperfecti. Præter signa (superius data, n. 112) imperfectæ cognitionis aut advertentiæ, quam nunquam sequi potest consensus perfectus, dantur hæc signa consensus imperfecti: — 1. si quis plene advertens tentationem, soleat statim eam repellere; talis enim affectus plenus et firmus non subito mutatur, et, quando mutatur, plene advertitur; — 2. si quis, licet facile potuerit exterius exsequi peccatum, non tamen sit exsecutus; excipe, si ex timore mere humano a peccato se abstinuit; — 3. si semidormiens fuerit, et judicet se id non fuisse facturum, si plene vigilasset; aut etiam si dubitet utrum in somnio an vigilia motus inordinatos passus fuerit. — Diuturnitas tentationis non est sufficiens argumentum perfecti, imo ne imperfecti quidem consensus; potest enim diu durare tentatio repugnante voluntate.

ARTICULUS II

De requisitis in voluntario indirecto

119. — 100. Quæstio statuitur et dividitur. Nomine voluntarii indirecti intelligitur (juxta notionem datam n. 33) effectus qui in se non intenditur, sed ex causa voluntarie posita secuturus prævidetur.

(1) S. Th., 1. 2, q. 74, a. 4; S. Lig., *de Pecc.*, n. 6.

(2) S. Lig., *Ibid.*, n. 9.

Patet non moveri quæstionem de effectu *bono*; statutum est enim (n. 87) actum humanum bonitatem ab objecto non desumere, nisi ista *directe* sit volita; quare, ut effectus bonus ex operatione secuturus moraliter imputetur operanti, non sufficit eum esse indirecte voluntarium.

Agitur proinde solummodo de effectu *malo*. Casus autem hujusmodi est: ex una eademque actione vel actus omissione orituri sunt duo effectus, unus bonus qui ab agente *directe* intenditur, alter malus qui est præter ejus intentionem et ideo indirecte voluntarius; inquiritur: — 1. quandonam iste posterior sit agenti ad culpam imputabilis; — 2. quandonam e contra non sit imputabilis, seu liceat talem effectum permittere ejusque causam ponere.

§ I. — De requisitis ut effectus malus indirecte voluntarius agenti imputetur

Considerari debent *conditiones* et *tempus* imputabilitatis effectus mali indirecte voluntarii.

120. — 101. I. Conditiones imputabilitatis voluntarii indirecti. Tres requiruntur:

PRIMA CONDITIO est, ut agens *teneatur causam non ponere aut positam tollere*, et quidem *eo præcise fine ne prævus effectus sequatur*.

Si enim non datur obligatio vitandi causam, effectus ex illa sequens imputari nequit, quia agens utitur jure suo.

Dicitur *eo præcise fine ne prævus effectus sequatur*. Ratio petitur ex natura voluntarii indirecti, quod est imputabile ad peccatum, non *in se*, sed *in causa* tantum; ergo si ista causa, non ratione pravi effectus, sed alio titulo prohibeatur, nullo modo hic effectus erit ad peccatum imputabilis; sic, v. g., clericus, qui venando occidit hominem post adhibitam sufficientem diligentiam, etsi peccet contra leges Ecclesiæ venationem clericis prohibentes, non tamen peccat peccato injustitiæ seu homicidii, siquidem non prohibita erat illa venatio ob periculum homicidii, sed alio titulo, nempe quia venatio dedecet clericum.

Si igitur agens justam habeat causam, ob quam potest ponere aut non tollere causam, effectus inde subsecutus non censetur ei voluntarius, nisi solum permissive, quemadmodum peccata in Deo solum permissive sunt voluntaria. — Quando nam autem adsit justa ratio ponendi præfatam causam pravi effectus, infra dicetur (n. 126, 128).

121. — 102. SECUNDA CONDITIO est, ut agens, ponendo causam, *saltem in confuso præviderit* effectum malum inde subsecuturum et simul *attenderit ad supradictam prohibitionem* causæ ratione talis effectus.

Ratio est, quia nihil est imputabile nisi voluntarium, nihil vero voluntarium nisi præcognitum. Hinc ebrietas non est imputanda ei qui inebriatur ex modico vino cujus vim ignorabat.

Dicitur *saltem in confuso*, quia, juxta ea quæ dicta sunt de advertentia (n. 110, 4), ad moralem imputationem non requiritur distincta cogitatio malitiæ actus neque etiam expressa prævisio futuri effectus pravi; sed sufficit cognitio confusa aut dubitatio. — Sed hæc prævisio saltem confusa requiritur, nec sufficeret interpretativa, si ne minima quidem menti unquam occurrerit suspicio pravi effectus et obligationis ejus causam vitandi; siquidem ignoti nulla cupido (Cf. n. 110, 3).

122. — 103. TERTIA CONDITIO est, ut agens *potuerit causam non ponere, aut positam auferre*.

Ratio est, quia alioquin deficit liberum; deficiente autem libertate, necessario deficit moralitas (n. 81).

Hæc conditio in eo sensu intelligenda est quod agens potuerit, non solum physice, sed etiam moraliter, agere aut abstinere ab actu; ac proinde non sufficit quod exstiterit medium quo potuerit causam vitare, sed requiritur ut illud cognoverit et adverterit.

123. — 104. II. Tempus imputabilitatis voluntarii indirecti. Considerandum est tempus quo *ponitur causa* et tempus quo *producitur effectus*.

I. TEMPORE QUO PONITUR CAUSA, *tota contrahitur in foro in-*

terno malitia effectus mali indirecte voluntarii, et quidem eo gradu quo hic fuit prævisus, sive postea sequatur sive non.

1. *Tota contrahitur pravi effectus malitia tempore quo ejus causa ponitur*; talis enim effectus intenditur non in se et directe, sed *indirecte et in sua causa*, ac proinde conditiones voluntarii induit in ipsa positione causæ.

2. Contrahitur malitia *in foro interno*, quia in foro externo et coram hominibus effectus pravus non imputatur nisi cum reipsa ex causa sequitur; Deus enim solus intuetur cor, et peccatum in ipso voluntatis actu apprehendere et redarguere potest.

3. Contrahitur *eo gradu quo effectus pravus fuit prævisus*, non vero eo gradu quo postea sequetur; malitia enim peccati non ex effectu externo sed ex prævia cognitione mensuratur.

4. Contrahitur, *sive effectus pravus sequatur sive non*; ob eandem rationem. Hinc duo clerici qui tempore studiorum pigritiæ indulgent cum pari prævisione, æqualem culpam suscipiunt coram Deo, quamvis postea unus prava consilia det, alter vero non det, deficiente occasione.

124. — 105. II. TEMPORE QUO EFFECTUS PRAVUS SEQUITUR, distinguendum est: vel agens retractavit pravam voluntatem qua prius posita fuerat causa mali effectus, vel non.

1. *Si eam retractavit*, et quidem *efficaciter*, id est non tantum quoad voluntatem internam, sed etiam *quoad causalitatem externam* seu influxum, effectus non erit amplius imputabilis, quia tunc non est moraliter effectus istius causæ. Hinc confessarius qui ob ignorantiam vincibilem pœnitentem in errorem induxit in materia justitiæ, si postea pravum consilium efficaciter revocaverit, ita ut consilium nullo modo influat, non habendus est reus injustitiæ quæ a pœnitente committetur. — Dicitur *efficaciter*, quia si externa causalitas necdum sit ablata, erunt effectus imputabiles, non quidem ad novum reatum a reatu positionis causæ distinctum, sed ad obligationes quæ ex peccato voluntario aliquando sequuntur in foro externo; atque ideo obligatio restitutionis contrahetur, si talis effectus jura proximi lædat.

2. Si vero *eam non retractavit*, et effectum pravam non impedit, cum possit impedire, *atque id advertat*, novam malitiam etiam coram Deo et in conscientia contrahit, et quidem a malitia positionis causæ distinctam, siquidem effectui pravo novum consensum directe præstat; et ideo talis effectus fit *in se* et *directe* voluntarius. — Dicitur *si id advertat*, quia, si tempore quo sequitur effectus non adverteret, adesset tantum voluntariam in causa.

§ II. — De requisitis ut effectus malus indirecte voluntarius permitti possit

125. — 106. Causa mali effectus. Ad intelligentiam dicendorum prius distinguenda est multiplex causa effectus mali.

1. Alia est *physica*, alia *moralis*. — Causa *physica* est ea quæ influxu materiali producit effectum, v. g., ignis qui producit incendium. — Causa *moralis* est ea quæ aliam causam liberam ad effectum producendum efficaciter movet, sive jussu, sive suasionibus, sive exemplo, aut similibus aliis modis.

2. Alia est *immediata*, alia *mediata*. — Causa *immediata* effectum producit nulla alia causa interveniente, ut si quis transfodiat sinum alterius, domum ejus evertat. — Causa *mediata* effectum producit, alia causa intercedente, ut si quis det gladium cædem meditati. — Hinc causa moralis est semper causa mediata, non vero vice versa; fieri enim potest ut causa quæ intervenit ad effectum producendum non sit libera.

3. Alia est causa *proxima*, alia *remota*. — Causa *proxima* est ea quæ, attentis omnibus circumstantiis, certam aut valde probabilem connexionem habet cum affectu. — Causa *remota* est ea quæ, attentis pariter circumstantiis, aliquam quidem habet cum effectu connexionem, sed parum probabilem, quia nempe in eum non influit notabiliter. — In praxi, causa judicanda est eo propinquior quo pauciora, eo remotior quo plura sunt media inter causam et effectum.

4. Alia est causa *per se*, alia *per accidens*. — Causa *per se* est ea quæ natura sua tendit et ordinatur ad effectum producendum, v. g., potus excessivus est causa *per se* ebrietatis. —

Causa *per accidens* est ea quæ non est ex natura sua ordinata ad effectum, sed hunc, intercedente aliqua circumstantia, producere valet; sic homicidium ex ebrietate sequi potest. Plurimumque hæc divisio in præcedentem recidit. — Causæ *per accidens* aliquatenus affinis est causa *occasionalis*, quæ tamen cum illa confundi non debet; hæc enim nec physice nec moraliter influit in effectum, sed occasionem tantum præbet, qua posita, alter se determinat ad effectum producendum, ita ut non censeatur motus nisi a seipso.

5. His distinctionibus addere juvat quod duplici modo potest quis ponere causam alicujus pravi effectus, prout nempe vel *solus* propria actione aut omissione illum producit, vel cum alio agente *cooperatur* ad eum producendum.

Multiplici autem modo potest quis peccato alterius cooperari: — 1. tolerando illud, seu dissimulando et non impediendo, — 2. præbendo occasionem peccandi, v. g., per scandalum, — 3. exhibendo operam aut materiam qua proximus abusurus est ad peccandum, — 4. influendo in peccatum suasionem et consiliis, — 5. jubendo seu mandando ut peccatum committatur, — 6. participando ad ipsum peccatum patrandum.

Antequam statuatur principium quo præsens quæstio solvenda est, supponere oportet quod agens causam mali effectus ponit *scienter et libere*, id est, prævidens talem effectum oriturum esse, et valens pro libitu causam ponere aut omittere; secus enim deficeret secunda et tertia conditio quam supra (n. 121, 122) ostendimus ad voluntarium indirectum requisitam, et effectus pravus non esset agenti imputendus.

Quapropter id unum remanet expendendum, quandonam nempe deficiat prima conditio ibidem requisita, seu quandonam causa pravi effectus desinat esse prohibita, et liceat eam ponere, non obstante tali effectu secuturo.

126. — 107. Assertio : *Licet ponere actionem ex qua oritur duplex effectus, unus bonus, malus alter, modo — 1. actio sit in se HONESTA aut saltem INDIFFERENS, — 2. effectus bonus ÆQUE IMMEDIATE ac malus, seu non mediante effectu malo, sequatur,*

— 3. *effectus BONUS SOLUS intendatur, malus vero tantum permittatur*, — 4. *adsit ratio PROPORTIONATE GRAVIS sic permittendi effectum malum*.

Ostendendum est quatuor conditiones quæ in hoc principio enuntiantur, *requiri* et *sufficere* ut pravus effectus non imputetur.

PROB. 1^a PARS, nempe *has conditiones requiri*.

1. Requiritur ut *actio sit in se honesta aut indifferens*, scilicet ut non sit intrinsece mala; si enim esset in se mala, per se reatum induceret, et Deus ipse talem causam permittere non posset, quicumque exinde sperari possent effectus boni.

2. Requiritur ut *bonus effectus æque immediate ac malus ex actione oriatur*; si enim actio immediate malum habet effectum, et nonnisi mediante illo malo effectum bonum producit, malus effectus rationem habet causæ respectu boni effectus; porro, ut ait Apostolus (*Rom.*, III, 8), non sunt facienda mala ut eveniant bona.

3. Requiritur ut *bonus effectus solus intendatur, malus vero tantum permittatur*; alioquin malum effectum intendendo agens reus esset peccati. Quapropter debet in pravo effectum nullo modo sibi complacere, sed ita esse dispositus ut vellet talem effectum non produci, si aliter obtinere posset bonum effectum.

4. Requiritur ut *adsit ratio proportionate gravis* ponendi actionem, et pravam effectum permittendi; nam lex naturalis; qua tenemur pravam effectum præcavere, tunc tantum cessat, quando adest causa excusans seu ratio justa et proportionata ad pravam effectum permittendum.

PROB. 2^a PARS, id est *easdem conditiones sufficere*.

1. *Auctoritate S. Thomæ et omnium theologorum*: Sic loquitur Doctor Angelicus (2. 2, q. 64, a. 7): « Nihil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit præter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est præter intentionem, cum sit per accidens..... Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus

reddi, si non sit proportionatus fini. » Quæ verba ferme de verbo ad verbum præfatam propositionem enuntiant.

2. *Ratione*. Actus qui supponitur in se bonus aut saltem indifferens, non potest fieri illicitus, nisi ratione pravi effectus; atqui, positis præfatis conditionibus, ex hoc capite non fit illicitus. Ad hoc sufficit ut, quando præfatæ adsunt conditiones, pravus effectus censi debet in agente moraliter involuntarius, nec ei imputari possit; porro hæc duo certa sunt.

— 1. Censeri debet in agente *moraliter involuntarius*; voluntas enim agentis in eo sibi non complacet; illum duntaxat permittit, ex hypothesi, ob justam et proportionatam causam; unde merito dicitur pravus effectus evenire contra aut saltem præter intentionem; ergo. est moraliter involuntarius. —

2. *Nec agenti imputari potest*; pravus enim effectus non potest imputari ei qui jus habet ejus causam ponendi; atqui ille qui ex ratione justa et proportionata ponit causam ad bonum effectum obtinendum, et pravam non intendit, jus habet causam pravi effectus ponendi; siquidem, ex hypothesi, rationem proportionatam habet obtinendi bonum effectum qui ex eadem causa procedit.

Ad plenioram autem explicationem primæ et quartæ conditionis supra requisitæ, inquirendum est quomodo dignoscantur tum actio intrinsece mala tum ratio proportionata permittendi pravam effectum.

127. — 108. I. Modus dignoscendi actionem intrinsece malam. Ut dignoscatur utrum actio sit intrinsece mala necne, videndum est unde oriatur ejus malitia :

1. Si oritur ex *ipso objecto actus* moraliter spectato, est actui intrinseca. Objectum autem malum illud est quod in se spectatum et sejunctum a qualibet circumstantia est contrarium regulæ morum, v. g. mendacium, perjurium, blasphemia.

2. Si oritur ex *circumstantiis ipsi actui intrinsecis*, pariter est intrinseca. Circumstantiæ autem intrinsecæ sunt illæ quibus actus constituitur et distinguitur, et quæ ipsi ita inhærent ut ab eo separari nequeant, quin mutetur ejus natura, v. g., circumstantia personæ quatenus matrimonii vinculo

ligatæ, est circumstantia per quam intrinsece constituitur adulterium.

3. Si oritur ex *circumstantiis actui extrinsecis*, non afficit essentiam actionis, nec actio est intrinsece mala. Circumstantiæ extrinsecæ sunt illæ quæ ab actu separari possunt quin mutetur ejus natura, v. g., in actu vendendi scalam, ense, venenum, quibus aliquis juvabitur ad furandum, vel occidendum, circumstantia hujus finis est extrinseca, et proinde tales actus non sunt intrinsece mali.

128. — 109. II. Modus quo dignoscitur ratio proportionata permittendi pravum effectum. Ad ista quinque potissimum attendendum est.

1. *Ad naturam causæ.* Ex modo dictis causa quæ ponitur non debet esse mala sed indifferens vel bona. Jam vero quo excellentior est causa, v. g., oratio, Missæ sacrificium, eo peior requiritur effectus, ut propter illum supradicta causa omittenda sit.

2. *Ad naturam boni et mali effectus.* Examinandum est, — an pravus effectus sit peccatum formale, an materiale tantum; — an bonus effectus, v. g., mentis recreatio per deambulationem, sit una tantum vice omittendus, an semper aut fere semper; fieri enim potest ut non magnum sit incommodum, si una vice tantum, maximum vero, si sæpe aut fere semper in simili casu omittenda sit actio; — an malus effectus sit contra præceptum majoris vel minoris momenti; — an bonus effectus sit communis vel excellens.

3. *Ad naturam influxus causæ in utrumque effectum.* Nam juxta communem sensum duo effectus, cæteroquin æquales, non judicantur sese mutuo compensare ex parte causæ, quando æque ab ea non procedunt; sed ille effectus qui proximius, id est probabilius, sequitur, censetur ad causam magis attingere, et ideo est major ratione causæ. — Hinc si malus effectus magis directe ac immediate, id est probabilius, a causa producat, major esse debet bonus effectus; minor vero poterit esse bonus effectus, si a causa proximius seu probabilius sequatur quam malus effectus. — Rursus attendendum

est an bonus et malus effectus æque contingere debeant aut possint non posita hac causa; si enim malus effectus qui prævidetur, æque ex alia causa existere debeat, minor requiritur ratio ad illius effectus causam ponendam; pariter si bonus effectus intentus possit dari alio modo et absque ullo pravo effectu, majus requiritur motivum ad causam ponendam.

4. *Ad naturam juris quod habet agens ut bonum effectum obtineat, aut proximus ne sibi per pravam effectum noceatur.* Sic minor requiritur causa ut ponatur actus nocivus bonis paternis quam bonis alienis. Sic major requiritur ratio ut nocumentum inferam personæ cujus cura fuit mihi specialiter commissa, v. g., pupillo meo, quam alteri personæ; quia pupillus jus specialius habet ut suum bonum procurem.

5. *Ad utilitatem publicam non pro uno casu particulari, sed pro generalitate casuum,* id est ad damnum quod oriretur pro bono communi, si generatim in similibus casibus omittenda foret actio, v. g., deferendi viaticum moribundo, occidendi injustum vitæ invasorem, concedendi sacramenta peccatori occulto publice petenti.

Explicit Tractatus *de Actibus humanis*; si quæ in eo desiderentur, præsertim circa partes intellectus in actibus humanis et moralibus, ea reperientur exposita in Tractatu *de Conscientia* qui subsequitur.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA

PROOEMIUM

129. — 1. Objectum et utilitas Tractatus. Ostensum fuit in Tractatu *de Actibus humanis* (n. 65) duplicem esse regulam moralitatis, unam remotam et supremam quæ est summa ratio et voluntas Dei, alteram proximam quæ est conscientia hominis; de hac posteriori nunc agendum est; in Tractatu sequenti dicetur de legibus quibus voluntas Dei exprimitur.

Quanti sit momenti præsens Tractatus, quantumque valeat in Theologia morali, nemo est qui non statim agnoscat, si ad ejus connexionem cum præcedente Tractatu *de Actibus humanis* proindeque cum principiis totius Theologiæ moralis attenderit. Conscientia enim est regula proxima qua actus humani immediate diriguntur, ut ad Deum ceu finem ultimum pertingant; per ipsam igitur mensuratur eorum honestas vel malitia, non quidem objectiva et speculativa, sed subjectiva et practica. Itaque confessariis omnino necessarium est ejus naturam et singulas species perspectas habere, ut in actibus pœnitentium bonitatem et malitiam formalem, peccatorumque gravitatem apprime discernant, atque securam inter rigidiore laxioresque sententias viam sibi ipsi eligant aliisque proponant sequendam (1).

130. -- 2. Notio conscientiæ. Definiri potest conscientia :

(1) Circa conscientiam consule S. Thomam (1. 2, q. 19). S. Ligorium (*Syst. morale*), Theol. Wirc., Gury, Scavini, Lehmkühl, Marc, etc.

Judicium practicum rationis, quo judicamus quid hic et nunc faciendum sit ut bonum vel omittendum ut malum.

Dicitur 1. *judicium rationis practicum*, non *speculativum*, quia conscientia versatur circa actiones humanas ut eas regulet et dirigat; quare non sistit in contemplatione operis faciendi, sed hominem instigat ad bonum, vel retrahit a malo.

Dicitur 2. quo judicamus *quid hic et nunc*, etc.; conscientia enim non versatur circa principia morum vel conclusiones generales de bonitate vel malitia actuum humanorum, quæ sunt objectum scientiæ moralis, sed circa conclusiones *particulares* de bonitate vel malitia actus *hic et nunc* ponendi aut omittendi.

Dicitur 3. quid sit *faciendum* aut *omittendum*, quia, licet conscientia sit etiam de præteritis, de qua ait Apostolus (II Cor., I, 12): « Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ, » hic tamen agitur de conscientia prout est regula actuum futurorum.

Dicitur 4. *faciendum ut bonum*, aut *omittendum ut malum*; nam conscientia actus apprehendit ratione moralitatis, non ratione lucri aut commodi aut honoris.

Hinc recte dicitur conscientia *judicium practice-practicum*. Siquidem distinguere oportet: — *judicium simpliciter speculativum*, quod versatur circa veritates mere speculativas, v. g., Deus est trinus; — *judicium speculative-practicum*, quod versatur, vel circa aliquod principium universale moralitatis, vel circa conclusionem practicam generalem, vel circa conclusionem practicam particularem sed quæ ad judicantem non pertinet, v. g., si ipsi alteri dicat: hodie tibi carnes edere non licet, aut quæ ad judicantem pertinet, sed non hic et nunc faciendam vel omittendam, v. g., tali die futuro carnes edere mihi non licebit; tale *judicium* fit vel per synderesim, vel per scientiam moralem; — *judicium denique practice-practicum*, quod est de bonitate vel malitia talis actus hic et nunc ponendi vel omittendi; tale *judicium* est ipsa conscientia.

Synderesis est iudicium habituale speculative-practicum circa generalia principia moralitatis; dum *conscientia* est iudicium practice-practicum quo illa principia applicantur ad materiam particularem.

Itaque conscientia est *conclusio per syllogismum saltem implicitum* deducta, cujus maiorem ponit synderesis, minorem subsumit ratio, vel prudentia, vel experientia, vel fides humana aut divina, etc., conclusionem particularem de actu hic et nunc ponendo aut omittendo infert conscientia.

Exemplum sit de temperantia; — dictat synderesis : *temperate vivendum est*, nec plus sumendo; nec minus quam ad naturæ sustentationem satis sit; — prudentia autem vel experientia, omnibus consideratis circumstantiis ætatis, complexionis, valetudinis, occupationis, iterum subsumit : *ad conservandam naturam tantum cibi et potus necesse est et sufficit*; — conscientia concludit : *ergo tantum possum et debeo sumere*, vel, *ergo tanto jam sumpto cessandum est*.

132. — 4. Species conscientiæ distinguuntur. Conscientia dividitur potissimum ex parte *muneris, objecti et subjecti*.

I. Ex parte MUNERIS dividitur in conscientiam — 1. *præcipientem*, quæ iudicat aliquid esse faciendum ex præcepto, — 2. *prohibentem*, quæ iudicat aliquid esse omittendum ut malum aut prohibitum, — 3. *permittentem*, quæ iudicat rem neque præceptam neque prohibitam esse, sed licitam; hæc *consulens* dicitur, si declarat rem esse meliorem et de consilio.

II. Ex parte OBJECTI dividitur in *veram et erroneam*.

1. Conscientia *vera* est ea quæ iudicat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, quod est revera tale. — 2. Conscientia *erronea* seu *falsa* illa dicitur quæ iudicat aliquid esse licitum vel illicitum, quod non est revera tale.

Conscientia erronea duplex est : invincibiliter et vincibiliter erronea. — 1. Conscientia *invincibiliter* erronea ea est cujus error moraliter vitari nequit, quia nempe nullum dubium erroris, ne in confuso quidem, venit in mentem operantis, dum actionem ponit. — 2. Conscientia *vincibiliter* erronea illa est quam operans debet et potest vincere, quia

errorem jam advertit, vel saltem de eo dubitat, simulque advertit obligationem veritatem inquirendi, nec tamen inquit (S. Lig., *de Consc.*, II, 2).

III. Ex parte SUBJECTI distinguitur conscientia *certa et dubia*.

1. Conscientia *certa* ea est qua quis absque rationabili errandi formidine judicat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum; hæc autem potest esse sive vera sive erronea.

— 2. Conscientia *dubia* ea est quæ de liceitate vel illiceitate alicujus actus anceps remanet, aut saltem cum aliqua formidine judicat.

Jam vero conscientia dubia est vel *speculative et practice dubia*, vel *speculative dubia et practice certa*. — 1. Est *practice dubia*, quando quis, attentis omnibus circumstantiis in quibus versatur, de subjectiva actionis ponendæ liceitate dubitat, utrum nempe in praxi possit necne eam hic et nunc ponere. 2. Est *speculative dubia et simul practice certa*, quando quis, de objectiva quidem actionis liceitate dubitat, sed ex aliquo principio certo sibi format practicum dictamen certum ad licite operandum.

Conscientia speculative dubia et practice certa ordinarie vocatur conscientia *probabilis*, quia ad pronuntiandum hujusmodi practicum dictamen certum requiritur et sufficit, ut demonstrabitur infra (n. 172), quod agens opinione probabilis infitatur. Conscientia *probabilis* est igitur ea quæ gravi, sed non certo, nititur fundamento. — Huic opponitur conscientia *improbabilis*, quæ levibus tantum et insufficientibus nititur rationibus et distinguitur in scrupulosam et temerariam. *Scrupulosa* est, si ex hujusmodi futilibus rationibus judicat actionem esse illicitam. E contra *temeraria* seu *laxa*, si levioribus rationibus judicat licitum esse quod revera illicitum est, aut leve quod est grave.

Maxime ad praxim attinent conscientia certa, conscientia dubia, et conscientia probabilis et improbabilis siquidem ad eas aliæ species facili negotio reducuntur; quare in triplici parte agetur : — 1. de conscientia certa, — 2. de conscientia dubia, — 3. de conscientia probabili et improbabili.

PARS I

DE CONSCIENTIA CERTA

Valor conscientiae certae prius est statuendus tanquam fundamentum et cardo totius Tractatus, et postea dicetur de usu conscientiae sive quando est vera sive quando est erronea.

CAPUT I

DE VALORE CONSCIENTIAE CERTAE

133. — 5. Assertio : *Conscientia CERTA, et quidem SOLA, est morum regula.*

PROB. 1^a PARS, id est, *conscientiam esse morum regulam.*

Conscientia certa est ea quæ sine rationabili errandi formidine judicat de bonitate vel malitia actionis; porro fieri non potest ut homo peccet, cum agit ex prævia et certa persuasionem quod actio sua est licita et honesta; ergo.

Et vero, juxta ea quæ statuuntur in Tractatu *de Actibus humanis* (n. 116), nulla actio aut omissio est moraliter imputabilis nisi sit voluntaria; atqui non potest esse voluntaria et moralis nisi cognoscatur ut talis; ergo cognitio certa moralitatis est mensura seu regula morum.

PROB. 2^a PARS, id est, *conscientiam solam esse morum regulam.*

Juxta Apostolum (*Rom.*, xiv, 23), « omne quod non est ex » fide, peccatum est; » atqui sola conscientia certa potest hanc fidem seu firmam persuasionem efficere, vel potius ipsa est

illa fides; ergo nulla alia species conscientiae dari potest ut recta morum regula.

Et vero nemini licet se exponere morali periculo formaliter peccandi; atqui operans ex conscientia non certa tali periculo se exponit; dicit enim intra se : probabile tantum est quod non peccem eliciens hanc operationem, probabile igitur est etiam quod peccem, atque ita subit periculum peccandi; ergo.

Ad hoc principium enucleandum, tria sunt inquirenda, nempe : — 1. qualis debeat esse gradus certitudinis conscientiae, — 2. de quonam objecto requiratur certitudo, utrum de honestate objectiva actionis, an de sola honestate subjectiva, — 3. quomodo acquiratur.

134. — 6. I. Gradus certitudinis requisitæ in conscientia.

Certitudo conscientiae duplex distinguitur : *absoluta* et *moralis*.

Certitudo *absoluta* adest quando conscientia de moralitate actus pronuntiat sine ulla errandi formidine, imo sine formidandi potentia, quia fundatur motivo prorsus infallibili; hæc est certitudo quæ habetur de præceptis Decalogi eorumque proximis conclusionibus.

Certitudo *moralis* adest quando conscientia pronuntiat sine *prudenti* errandi formidine; fundatur gravibus rationibus, quæ non excludunt equidem possibilitatem absolutam, bene vero probabilitatem erroris.

Hæc potest esse *stricta* aut *lata*.

Certitudo *moralis* est *stricta*, si motivo nititur adeo gravi, ut sola possibilitas erroris, nulla vero probabilitas etiam levis admittatur; talis est ea quæ habetur quando in aliqua quæstione morali omnes doctores concordant. — Certitudo *moralis* est *lata*, si gravi fundatur ratione, quæ levem quidem relinquit probabilitatem erroris, sed prudentem formidinem excludit; hæc igitur aliquam hæsitationem in conscientiam inducere valet, non vero dubitationem proprie dictam; sic, v. g., si in eadem sententiam de aliqua re morali communiter conveniunt doctores, uno aut altero minoris notæ contradicentibus (Ita Marc, n. 32).

Jam vero, ut conscientia sit tuta morum regula, sufficit eam gaudere *certitudine morali etiam lata*, quia secus morum regula, cui homo proxime subjicitur, humanæ conditioni non esset accommodata; certitudo enim absoluta et stricta plerumque haberi nequit. Cæterum hæc est sententia communis Doctorum, et praxis universalis etiam virorum timoratorum.

135. — 7. II. Objectum certitudinis conscientiæ. Cum conscientia sit judicium practice practicum, *sufficit* certitudo de honestate *subjectiva* actionis; certitudo enim de honestate vel malitia objectiva ad judicium speculative practicum seu ad scientiam moralem, minime vero ad conscientiam, pertinet.

Et vero honestas objectiva respicit actum in se, subjectiva autem respicit actum ut hic et nunc ab operante ponendum. Porro fieri potest ut judicium de honestate actus in se spectati sit speculative dubium, dum judicium de honestate actus hic et nunc ab operante ponendi vi alicujus principii reflexi, (uti infra explicabitur), fit practice certum; ergo conscientia potest esse practice certa, quin habeatur certitudo de honestate objectiva actionis.

136. — 8. III. Modus acquirendi certitudinem conscientiæ. Certitudo subjectiva acquiri potest principiis *directis* vel *indirectis* seu *reflexis*.

1. *Principiis directis.* Principia directa illa sunt quæ deducuntur ex ipsamet natura rei, vel ex legis vel legislatoris consideratione: v. g., considerando legem audiendj missam die dominica, judico illam obligare, quando observari potest sine gravi incommodo, et hic et nunc non dari pro me grave incommodum; unde infero me hac die dominica obligari ad audiendam missam.

2. *Principiis indirectis* seu *reflexis.* Principia indirecta seu reflexa sunt regulæ generales, quæ rei quidem viscera non attingunt, sed quarum ope indirecte judicat quis se posse licite agere. Hoc dupliciter fieri potest: — 1. *auctoritatis principio*; sic rusticus leges ecclesiasticas nesciens, nixus auctoritate parochi sui quem virum pium et doctum cognoscit, conscien-

tiam suam efficit practice certam; — 2. *principii alicujus generalis applicatione*: sic qui dubitat an ager quem possidet ad ipsum pertineat, ex illo principio generali et reflexo: *in dubio melior est conditio possidentis*, recte concludit se licite agrum retinere. Hujusmodi principia dicuntur reflexa, quia suam certitudinem in dubium speculativum reflectunt.

137. — 9. Corollaria. I. *Nunquam licet agere contra conscientiam moraliter certam præcipientem aut prohibentem.*

Id sequitur ex prima parte assertionis superius statutæ. — Et sane agere contra conscientiam certam præcipientem aut prohibentem est agere contra legem obligantem aut saltem existimatam ut talem; quod fieri non potest absque contemptu legis.

Insuper ille peccat qui vult peccatum; sed qui agit contra conscientiam supradictam vult peccatum; facit enim quod judicat esse peccatum; ergo.

138. — 10. II. *Semper licet agere juxta conscientiam permittentem, dummodo ex principiis saltem reflexis fiat moraliter certa de honestate actus subjectiva.*

Id sequitur ex eodem principio et responsis ad quæsitæ. — Et sane talis actus, posito quod sit prohibitus, erit malus materialiter quidem, non autem formaliter, atque ideo non imputabitur ad culpam.

CAPUT II

DE USU CONSCIENTIÆ CERTÆ SIVE VERÆ SIVE ERRONEÆ

Quoniam judicium conscientiae, utpote humanum, potest a veritate aberrare, inde fit ut conscientia certa aliquando sit vera, aliquando erronea; insuper conscientia erronea potest esse aut invincibilis aut vincibilis.

Ex principio supra posito deducuntur regulæ sequentes:

139. — 11. Regulæ. I. NUNQUAM licet agere contra conscientiam VERAM ET CERTAM PRÆCIPIENTEM aut PROHIBENTEM; eamdem vero PERMITTENTEM sequi LICET, modo sit etiam recta.

PROB. UTRAQUE PARS: Talis conscientia Dei voluntatem informat et applicat; ergo qui huic conscientiæ præcipienti aut prohibenti obedire recusat, ipsi Deo obedire recusat, et qui eam sequitur permittentem, nullius culpæ reus esse potest.

Dicitur in posteriori parte *modo sit etiam recta*, id est formata juxta prudentiæ regulas; nam conscientia vera potest esse imprudenter formata, et vicissim conscientia prudenter formata seu recta potest esse falsa, ut in casu erroris invincibilis. Porro ut agenti liceat sequi conscientiam permittentem, etsi veram, necesse est ut hæc sit recta seu prudens; alioquin non esset certa, et ex corollario secundo supra statuto (n. 138) peccaret eam sequendo.

140. — 12. II. NUNQUAM licet agere contra conscientiam INVINCIBILITER ERRONEAM PRÆCIPIENTEM aut PROHIBENTEM; eamdem PERMITTENTEM semper sequi LICET.

PROB. UTRAQUE PARS: Dictamen talis conscientiæ, licet erroneum, est pronuntiatum juxta prudentiæ regulas, cum error sit invincibilis; proinde est respectu agentis practice certum; ergo, ex assertione et corollariis quæ supra (n. 133-138) statuta sunt, contra illud agere non licet, si sit præcipiens aut prohibens, et illud sequi licet, si sit permittens.

Imo, juxta opinionem probabiliorem et communiorem, sic operans acquirit sibi meritum, si propter bonum finem, nempe gloriam Dei, caritatem erga proximum, etc., operatur; contra vero peccat et demeretur qui ponit actum honestum quem putat malum (Cf. Tract. de Act. hum., n. 91).

**141. — 13. III. Neque contra, neque juxta conscientiam VINCI-
BILITER ERRONEAM agere licet; sed eam ante actionem deponere oportet.**

PROB. — 1. *Contra eam* (præcipientem aut prohibentem) *agere non licet*, quia sic agens illud facit quod judicat esse prohibitum, aut omittit quod judicat esse præscriptum, et utrumque profecto peccatum est.

3. *Juxta eam* (permittentem) *agere non licet*, quia ex hypothesi error est vincibilis, et illi qui negligit talem errorem vincere, atque cum eo agit, culpa imputatur saltem ad voluntarium indirectum.

3. *Eam deponere oportet*; cum enim quis peccet eam sequendo, et peccet etiam contra eam agendo, sequitur quod deponi debeat, nempe per inquisitionem veritatis.

Quo melius autem definiantur hujus regulæ sensus et applicatio, triplex casus distinguendus est :

1. Vel agens hic et nunc *errorem advertit* aut saltem suspicatur necessitatem inquirendi, priusquam agat; tunc ipsi potissimum applicanda sunt ea quæ in Regula diximus.

2. Vel *errorem* olim in causa culpabilem nunc *non advertit*, v. g., confessarius qui non satis olim theologiam excoluit, aut hujus studium diu ex negligentia intermisit; tunc etiam nunquam a peccato excusatur, sive agat juxta conscientiam sive contra; sed sequendo conscientiam, culpam novam non admittit, illiusque tantum negligentiae præteritæ reus est, in qua actio nunc ponenda fuit indirecte voluntaria; dum, agendo contra conscientiam, addit aliud peccatum, et quidem directe voluntarium, peccatum scilicet actionis contra conscientiam scienter positæ. Hinc patet cur magis reus sit qui agit contra conscientiam quam qui juxta; hic enim agit ex ignorantia, quæ minuit peccatum, ille vero ex affectu actuali ad peccatum (1).

3. Vel denique agens *erroris causam retractavit* per congruam pœnitentiam et diligentiam; tunc, saltem quoad culpæ reatum, æquiparandus est ei qui invincibili ignorantia laborat. — Dicitur *saltem quoad culpæ reatum*; nam damnum, si quod proximo illatum fuerit, resarciri debet, uti fusius explicatum fuit de voluntario indirecto, in

(1) Dicitur *per se*; nam aliquando *per accidens* aliter judicandum est; sic aliquando *gravius* peccat qui juxta conscientiam vincibiliter erroneam operatur, v. g., si putet sibi furandum esse ad eleemosynam faciendam; aliquando vero æqualiter peccat sive juxta sive contra operetur, v. g., si judicet se ex justitia obligari ad furandum ut creditori debita solvat. In his casibus gravitas peccati sumitur ex gravitate præcepti quod violari creditur (Scavini, *de Act. hum.*, c. 3. a, 1).

Tractatu de Actibus humanis (n. 124) (Ballerini, ap. Gury, n. 37).

142. — 14. Peccatum agentis contra conscientiam.

Tria sunt tenenda :

1. Agere contra conscientiam sive veram sive erroneam *non est speciale peccatum*; præceptum enim agendi juxta conscientiam non est speciale præceptum sed generale, haud secus ac præceptum obediendi legi.

2. Quod fit contra conscientiam erroneam *habet eam speciem et gravitatem peccati quam adesse judicat conscientia*; quia species et quantitas malitiæ desumuntur ab objecto, non secundum se, sed ut apprehenso et voluntati proposito; « actus, ait D. Angelicus, judicantur secundum voluntatem agentium » (Lect. 2 in c. 14 Ep. ad Rom.). — Excipe nisi conscientia ex errore graviter vincibili dicat veniale id quod est reipsa mortale; quia error voluntarius et graviter vincibilis non tollit gravitatem objectivam peccati.

3. Si conscientia dictat aliquid esse malum, sed *non determinat utrum sit mortaliter malum, an venialiter duntaxat*, — vel is qui contra talem conscientiam agit, est ita dispositus ut absolute vellet agere, sive de re gravi ageretur, sive non; tunc peccat mortaliter, quia affectum habet ad mortale; — vel est sic dispositus ut nollet agere, si dubium occurreret quod actio possit esse mortalis; tunc peccat tantum venialiter, quia solum peccatum veniale apprehendit et vult.

Ex his colliges :

1. Pœnitentem non teneri dicere in confessione se egisse contra conscientiam, quia in hoc speciale peccatum non admisit;

2. Eum vero qui egit contra conscientiam erroneam, teneri explicare speciem et gravitatem peccati quam dictabat conscientia;

3. Inapte agere (ut recte notat Gury, n. 42) eos qui post actum commissum vel omissum a doctoribus vel a confessario inquirunt utrum peccaverint, et quale peccatum admiserint; nam peccatum præteritum non pendet a sequenti iudicio doc-

toris aut confessarii, sed a dictamine practico quod quis in agendo habuit; prudenter tamen facit qui interrogat ut veritatem cognoscat, et sciat quomodo deinceps in simili casu se gerere possit aut debeat.

143. — 15. Signa conscientiae invincibiliter aut vincibiliter erroneae. — I. Hæc sunt signa conscientiae *invincibiliter* erroneae :

1. Si pœnitens sit vir probus ac timoratae conscientiae, aut satis diligens in iis adimplendis quæ ab aliis piis hominibus ejusdem conditionis peragi solent.

2. Si advertens se per ignorantiam violasse præceptum, doleat atque tristetur.

3. Si nullum dubium præcesserit.

4. Si res ignorata sit juris humani vel divini positivi, aut si sit quidem juris naturalis sed ipsis doctoribus cognitu difficillima.

II. Signa e contra conscientiae *vincibiliter* erroneae talia sunt :

1. Si aliquam indecentiam pœnitens in suo actu adverterit.

2. Si ipsi sua conscientia dictaverit esse saltem interrogandum confessarium vel alium prudentem virum.

3. Si occasionem interrogandi ex verecundia vel metu neglexerit.

Unum aut alterum ex his signis sufficit ut pœnitens censeatur confuse saltem cognovisse actionis reatum, adeoque in culpabili errore versari (Gury, n. 38).

144. — 16. Modus deponendi conscientiam vincibiliter erroneam. Vel talis conscientia potest ante actum deponi, vel non.

1. *Si prius*, curandum est ut juxta regulas prudentiae deponatur. Prudentia autem requirit ut laborans conscientia vincibiliter erronea, — Deum oret qui dabit illi « intellectum ad » scrutandum legem suam » (Ps. cxviii); — sincero veritatis detegendæ studio consilium petat a viris prudentibus et piis; — et ad veritatem cognoscendam adhibeat diligentiam quam in hac materia solent adhibere viri timorati.

2. *Si posterius*, id est si conscientia vincibiliter erronea non possit ante actum deponi, et adsit agendi necessitas, tunc agens habeat intentionem inquirendi veritatem tempore opportuno, et illam partem eligat in qua minus malum videatur. Sic error ex vincibili fiet invincibilis, et ad culpam ulteriorem non imputabitur, cum actu deponi nequeat, et ejus causa fuerit retractata.

Dicitur *in qua minus malum videatur*, quia si agens elegerit id quod sibi majus malum videtur, peccat juxta excessum mali apprehensi, cum libere hunc excessum eligat (Ita Scavini, *loc. cit.*).

Qualiter autem ipse confessarius se gerere debeat cum pœnitente qui tali conscientia laborat, dicitur in *Tractatu de Pœnitentia*.

145. — 17. Scholium de conscientia perplexa. Ad conscientiam erroneam reduci potest conscientia perplexa; quasdam tamen speciales regulas circa eam afferre juvat.

Conscientia perplexa ea est *qua quis judicat se peccaturum, sive agat, sive non agat*, v. g., qui inserviens moribundo putat se peccaturum, si eum deserat ut audiat sacrum, et pariter se peccaturum existimat, si ei assistat, et ita non audiat sacrum.

Porro vel talis conscientia est vel *vincibiliter* perplexa, vel *invincibiliter*.

1. Si sit *vincibiliter* perplexa, qui ea laborat debet eam deponere, quia tenetur vitare peccatum; peccaret autem, si non deponeret, utramvis partem eligeret; id sequitur ex dictis de obligatione deponendi conscientiam vincibiliter erroneam.

2. Si sit *invincibiliter* perplexa, et actio non possit sine gravi damno differri, tunc agens minus malum eligat, vitando potius, cæteris paribus, transgressionem juris naturalis quam juris divini positivi aut humani. Si vero actionem suam moraliter possit differre, ad id tenetur, donec consuluerit peritos. — Quod si nesciat discernere quodnam sit minus malum, non peccat quidquid eligat, quia est quidem liber physice ratione actus, liber tamen non est moraliter ratione peccati.

PARS II

DE CONSCIENTIA DUBIA

146. — 18. Notio generalis. Conscientia dubia lato sensu intellecta, ea est quæ ea certitudine morali caret de qua dictum est in prima parte, atque ideo aliquod dubium admittit.

147. — 19. Species dubii. Dubium conscientiae dividitur :
I. In dubium *negativum* et *positivum*.

1. Dubium *negativum* est quando pro neutra parte occurrunt rationes, vel occurrunt nonnisi admodum leves seu improbables; est improprie dubium, et melius dicitur nescientia.

2. Dubium *positivum* est quando pro utraque parte, aut saltem pro una, sunt rationes graves seu probabiles; est dubium proprie dictum.

Patet dubium esse, aliquando ex utraque parte negativum, aliquando ex una parte positivum et ex altera negativum, aliquando ex utraque positivum.

II. In dubium *speculativum* et *practicum*.

1. Dubium *speculativum* conscientiae est illud quo dubitatur de bonitate vel malitia objectiva actionis in se sumptæ, abstrahendo a præsentibus circumstantiis; v. g., si dubites an sit licitum iter agere die festo.

2. Dubium *practicum* conscientiae est illud quo dubitatur de bonitate vel malitia subjectiva actus hic et nunc ponendi, attentis præsentibus circumstantiis; v. g., si dubites an tibi in his circumstantiis constituto liceat facere opus servile die festo.

His positis exponendæ sunt regulæ : — 1. de conscientia

practice dubia, — 2. de conscientia speculative dubia et practice certa.

CAPUT I

DE CONSCIENTIA PRACTICE DUBIA

148. — 20. Regulæ. I. *Dubium conscientiae* MERE NEGATIVUM pro NIHILO practice habendum est.

PROB. Dubium negativum, ex definitione superius data, vel nulla vel admodum levi ratione fundatur. Porro qui nullam aut nonnisi levissimam habet rationem dubitandi, certitudine morali gaudet; siquidem ad hanc requiritur et sufficit (juxta ea quæ dicta sunt, n. 134), ut agens de honestate vel malitia actionis suæ judicet sine rationabili errandi formidine; ergo dubium negativum certitudini morali non obstat. Ergo pro nihilo habendum est (1).

149. — 21. II. *Stante dubio* POSITIVO et PRACTICO conscientiae de honestate alicujus actionis, non licet eam ponere.

PROB. iisdem rationibus quibus jam demonstratum est (n. 133) *solam* conscientiam practice certam esse morum regulam, nempe

1. Scriptura dicit (*Rom.*, xiv, 23) : « Omne quod non est » ex fide, peccatum est, » id est, actio quæ non procedit ex intima persuasione quod est licita, peccatum est; atqui actio quæ fit stante dubio practico conscientiae de ipsius honestate, non est ex intima persuasione quod sit licita; ergo.

2. Ille qui sub dubio practico conscientiae operatur, virtua-

(1) Hinc dubium negativum non impedit quin vel urgeat obligatio, vel stet libertas, sicut ante dubium existerat. Et sane — 1. obligatio semel cognita solidisque probationibus stabilita nequit absque motivo vel ex improbabili tantum ratione in dubium verti, alioquin omnis moralitas corrueret; — 2. pariter non est præsumenda obligatio sine rationabili fundamento, alioquin conscientiae innumeris implicarentur scrupulis.

liter legem Dei contemnit, cum interpretative secum dicat : hoc volo facere, sive sit contra legem Dei, sive non ; atqui operari cum virtuali divinæ legis contemptu est peccatum ; ergo qui sub dubio pratico conscientiæ operatur, peccatum committit.

3. Ille peccat qui se exponit periculo peccandi ; nam affectum habet ad peccatum ; sed agens cum dubio pratico conscientiæ de honestate actionis se exponit periculo peccandi ; facit enim quod rationabiliter suspicatur esse Dei offensam ; ergo.

150. — 22. III. *Peccatum agentis cum dubio pratico conscientiæ EJUSDEM est SPECIEI et NATURÆ ac peccatum de quo movetur dubium ; est majus aut minus juxta gravitatem dubii et periculum quod incurritur.*

Sic venator qui, dubitans an præ se habeat hominem vel feram, absque necessitate armis suis utitur, peccat mortaliter, reusque est homicidii licet feram occidat, quia sine ratione sufficienti causam ponit ex qua subsequi potest mors innocentis ; majus autem aut minus est peccatum ratione dubii et periculi.

Si autem sciat quis aliquid esse malum, sed dubitet an sit mortale aut veniale, et cum tali dubio operetur, per se mortaliter peccat, quia gravi peccato consentit. — Dicitur *per se*, quia per accidens occurrere possunt circumstantiæ quæ agentem excusent a peccato gravi, v. g. perturbatio mentis, imperfecta advertentia et deliberatio, aut etiam principium reflexum implicitum quo solvitur dubium. Unde *in praxi*, si agens sit timorata conscientiæ, et advertat quidem malitiam actus generice conceptam, minime vero attendat, ne in confuso quidem, ad periculum graviter peccandi, non peccat nisi venialiter.

CAPUT II

DE CONSCIENTIA SPECULATIVE DUBIA ET PRACTICE CERTA

151. — 23. Regula. *Stante dubio SPECULATIVO conscientiae de honestate actionis, obtineri potest certitudo moralis PRACTICA per principia reflexa.*

PROB. Stat dubium speculativum conscientiae quia deficiunt principia directa quibus iudicium certum efformari possit; sed, deficientibus principiis directis, certitudo practica obtineri potest, ut jam probatum est (n. 136), per principia reflexa; ergo stante dubio speculativo conscientiae, potest obtineri certitudo practica.

Res clarius patebit exemplo iudicis qui, ex rationibus intrinsecis et directis, dubius est num Titius, v. g., sit reus, an non; attamen ex illo principio reflexo ac generali: « in dubio favendum est reo, » Titium absolvit. Iudex videlicet laborat dubio speculativo conscientiae, sed, tali dubio non obstante, ope supradicti principii conscientiam sibi recte efformat moraliter certam de honestate subjectiva suae actionis in reo absolvendo (Scavini, *de Consc.*, cap. 3, art. 2).

152. — 24. Principia reflexa quibus conscientia redditur practice certa. Duo principia a casuistis allegantur:

Primum principium: *Non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet*, seu: *lex dubia, lex nulla*, seu: *lex dubia non obligat*.

Hoc principium sic intelligitur: ubi opinio vere et solide probabilis deprehenditur contra legem, lex dici non potest sufficienter promulgata, et ideo non obligat, uti probabitur infra quando agetur de probabilismo (n. 172).

Secundum principium: *In dubio melior est conditio possidentis*.

Hoc principium ad conscientiam efformandam valet juxta omnes in materia iustitiae, et juxta sententiam longe communio-riorem etiam in aliarum virtutum materia.

1. Circa materiam *justitiæ* istud axioma in foro externo tum ecclesiastico tum civili receptum est tanquam regula certa; et omnes theologi frequentissime eo utuntur, ut casus *justitiæ* solvant etiam quoad forum internum conscientiæ. — Sic autem intelligitur: quando dubium aliquod insolubile oritur inter litigantes, possessio rei de qua litigatur, haberi debet uti titulus ex quo cum certitudine morali præsumitur rem esse possessoris.

2. Circa materiam *aliarum virtutum* censent nonnulli tale principium non valere; sed sententia affirmans istud valere est tenenda. — Et sane hoc ideo valet in materia *justitiæ* quia homo rem possidens habet aliquam præeminentiam juris, ut re non privetur nisi probetur eam non esse suam; sed idem est in aliis materiis; exercitium enim pacificum non solum juris domini sed cujuscumque alterius juris, puta imperandi, agendi vel non agendi, etc., est veluti possessio quædam, titulusque practice certus retinendi tale jus, donec probetur id retinendum non esse; ergo. — Usus autem hujus principii in conscientia moraliter certa efformanda exponetur ubi de probabilismo (n. 172-175).

153. — 25. Applicatio principiorum reflexorum pro vario dubio. Distinguendum est inter dubium juris et dubium facti. — Dubium *juris* versatur circa legem vel ejus obligationem; v. g. an jejunium tali die præceptum sit, vel, an lex jejunii in tali casu obliget. — Dubium *facti* versatur circa factum ad quod legis applicatio fieri debet; v. g. an ille cibus sit caro necne, an hodie sit vigilia Assumptionis, an tali obligationi satisfecerim.

I. Circa *dubium facti* adhiberi possunt hæc principia particularia:

1. *In dubio standum est pro eo pro quo stat præsumptio.*

Ratio est quia præsumptio plerumque efficit certitudinem moralem saltem, cum illi ordinarie nonnisi dubium negativum opponatur.

Hinc — 1. si quis dubitet an pravæ delectationi consenserit, judicari debet non consensisse, si soleat his tentationibus

resistere, quia pro resistentia stat præsumptio; secus, si soleat consentire; — 2. si quis soleat tali tempore diligenter recitare breviarium, et dubitet an aliquam partem recitaverit, præsumptio illi favet, et ab obligatione recitandi seu repetendi illum eximit; pariter si quis dubitet utrum formam consecrationis debitam in Missa pronuntiaverit, præsumentum est eum recte pronuntiasse, et a repetitione formæ ipsi abstinendum est.

2. *In dubio judicandum est ex ordinarie contingentibus.*

Hæc regula in præcedentem magna ex parte recidit, siquidem in utraque præsumptio est ratio judicandi. Sed prior latius patet, quia præsumptio eruitur non tantum ex ordinarie contingentibus sed etiam ex particularibus circumstantiis; sic, licet homo peccet ordinarie quando in tali occasione constituitur, datis tamen circumstantiis particularibus præsumentum est ipsum non peccasse.

3. *In dubio factum non præsumitur, sed probatur.*

Hæc regula intelligenda est de dubio circa actum principalem, v. g., si dubium sit an Petrus Joannem percusserit, hoc factum non præsumitur, sed qui affirmat, debet illud positive probare.

4. *In dubio præsumitur recte factum quod de jure faciendum erat; ad eam accedit hoc axioma: In dubio standum est pro valore actus.*

Id significat quod si factum principale sit certum, et dubitetur de actu accessorio, vel de aliqua circumstantia aut conditione accessoria, vel de modo debito, tunc judicatur omnia fuisse recte facta quæ de jure postulatur; ratio est quia, cum de actu principali constet, præsumitur agentem fecisse quidquid faciendum erat ad finem hujus actus obtinendum, nisi aliter probetur.

Hinc — 1. si quis dubitat an cum sufficienti dolore peccatum confessus fuerit, non tenetur iterum confiteri; — 2. si matrimonium certo est initum, et dubitatur an rite sit initum, standum est pro valore matrimonii (1).

(1) S. Lig., de Consc., n. 26.

5. *In dubio nemo malus præsumitur nisi probetur* ; huic regulæ affine est axioma in jure receptum : *In dubio favendum est reo.*

Id significat quod delictum non est imputandum nisi de eo certo constet ; et ratio est quia quisque censetur prius probitatem possidere quam improbitatem.

Facile autem patet has omnes regulas circa dubium facti esse quasi corollaria et applicationes principii generalis : *In dubio melior est conditio possidentis.*

II. Circa DUBIUM JURIS adhibentur principia particularia :

1. *Odia restringi et favores convenit ampliari* (Reg. jur. can. 15, in 6).

Id significat quod in dubio benigniora sunt præferenda. — *Odiosum* autem hic intelligitur quidquid tendit ad pœnam, vel lædit jus tertii, vel juri communi opponitur, *favor* vero seu *favorabile* quidquid libertati indulget, vel gratiam concedit, sine privatorum, aut communitatis, aut juris ipsius detrimento.

2. *In obscuris minimum est sequendum* (Reg. jur. can. 30, in 6).

Sic intelligenda est : ubi non constat de genuino sensu legis, et determinari non potest, neque per ipsam rei naturam, neque per contextum verborum, neque per loci consuetudinem aliamve circumstantiam, interpretatio minus onerosa seu libertati benignior admittenda est ; v. g., si, omnibus perpensis, dubitetur an aliqua censura sit *latæ* vel *ferendæ* sententiæ, interpretandum est pro *ferenda* sententia ; item, si dubium sit, utrum in tali lege odiosa comprehendantur filiæfamilias simul ac filiifamilias, lex interpretenda est de solis filiisfamilias. Ratio est quia legislator non censetur velle obligare ultra id quod clare in lege exprimitur.

3. *In dubio præsumptio stat pro superiore.*

Hæc regula sequitur ex principio generali : *In dubio melior est conditio possidentis*, et in eo sensu intelligenda est quod superior est in possessione juris imperandi, unde subditus qui dubitat utrum præceptum superioris sit justum necne, tenetur obedire. Excipe si nimis arduum sit præceptum, quia tunc vi

axiomatis theologici : *lex positiva non obligat cum tanto incommodo*, obligatio non est imponenda.

4. *In dubio pars tutior est sequenda.*

Hæc regula restringenda est ad dubium *practicum* conscientiae, quod nempe ex aliquo principio directo vel reflexo non potuit deponi. — Si autem extendatur ad dubium *speculativum*, desinit esse regula præceptiva, sed est merum consilium, nisi agatur de casibus in quibus finis est necessario obtinendus, v. g., de sacramentis conficiendis, ubi nempe sola probabilitas non sufficit ad removendum periculum quod est absolute cavendum (1). Hæc autem rursus et fusius exponentur in sequenti parte.

(1) Gury, n. 75, 76.

PARS III

DE CONSCIENTIA PROBABILI ET IMPROBABILI

CAPUT I

DE CONSCIENTIA PROBABILI

NOTIONES PRÆVIÆ DE NATURA CONSCIENTIÆ PROBABILIS

154. — 26. Definitio conscientiae probabilis. Conscientia probabilis est *illa per quam aliquis, innixus opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex principiis reflexis et certis ad licite operandum.*

Igitur conscientia probabilis, etsi fundetur opinione tantummodo *probabili*, habere debet iudicium *practice certum*, ope scilicet principii alicujus reflexi; alioquin, ex supradictis (n. 134), non esset tuta morum regula, et ejus usus esset illegitimus.

Ut plane exponatur natura conscientiae probabilis, juxta definitionem præcedentem dici debet quid sit opinio probabilis, et quomodo efformetur.

155. — 27. Definitio et divisio opinionis probabilis. Opinio, juxta S. Thomam (1) est *actus intellectus qui fertur in unam partem contradictionis cum formidine alterius*, id est, cum timore ne altera pars sit vera et ea in quam fertur sit falsa.

Hinc differt — tum a *dubio*, quod est suspensio intellectus inter utramque partem neutri assentientis, — tum ab assensu *scientiae*, qui formidinem oppositi excludit (2).

(1) S. Th., 1 p., q. 79, a. 9, ad 4.

(2) Cf. S. Th., 2. 2, q. 1, a. 4.

Probabile, secundum etymologiam, est id quod est apparenter verum seu *verisimile*. — Unde *probabilitas* est veri apparentia; eo major vel minor est, quo magis vel minus graves sunt rationes quibus fundatur.

Probabilitas multipliciter distinguitur :

1. Est *intrinseca* vel *extrinseca*, prout rationes quibus innititur, vel ex ipsius rei natura, proprietatibus, causis et effectibus, vel ex auctoritate doctorum desumuntur.

2. Est *juris* vel *facti*, prout versatur, vel circa existentiam legis, vel circa aliquod factum ad quod lex applicatur.

3. Est *speculativa* vel *practica*, prout, vel rem in se, abstrahendo ab actu hic et nunc ponendo, vel actum proxime ponendum respicit.

4. Est *certa*, vel *dubia*, vel *tenuis*, prout innititur motivis, vel certe, vel dubie, vel parum probabilibus.

5. Est *absoluta* seu *solitaria* vel *comparativa*, prout talis apparet, vel in se sola spectata, vel comparatione instituta cum propositione contradictoria.

Hinc *opinio probabilis* in genere morum (de qua solum hic agitur) est *actus quo intellectus noster propter motivum grave, fallibile tamen, et ideo cum formidine oppositi, judicat aliquid esse in se licitum*. — Dicitur *in se*, quia opinio est iudicium speculative practicum, et versatur circa honestatem vel malitiam, non subjectivam et formalem, sed objectivam et materiale.

156. — 28. Distinctio opinionis probabilis in tutiorem et minus tutam. Quando duæ opiniones probabiles sunt in concursu de eadem quæstione morali, una est *tutior*, altera *minus tuta*.

1. *Opinio tutior* est ea quæ tenet exstare legem aut præceptum quo aliquid jubeatur aut vetetur; ideo dicitur *tutior* quia, eam sequendo, agens omnino recedit a periculo peccandi materialiter; ob eandem rationem dicitur etiam favere legi.

2. *Opinio minus tuta* est ea quæ negat exstare legem, et tenet hominem posse in casu pro suo libitu agere; concedit

equidem illum perfectius agere, si juxta illud præceptum aut prohibitionem se gerat, perinde ac si revera certo exstaret, sed docet ipsum ad hoc non teneri, quia probabile est legem non existere; inde dicitur favere libertati hominis; vocatur *minus tuta* quia minus recedit a periculo peccandi materia-liter.

Quoniam vero conscientia probabilis, ut infra ostendetur, in vera et solida probabilitate fundari debet, dicendum est quid ad opinionem vere et solide probabilem requiratur et sufficiat.

157. — 29. Quæritur 1. *Utrum ad opinionem vere et solide probabilem sufficiat probabilitas extrinseca?*

RESP. *affirmative*, quia probabilitas extrinseca seu ex auctoritate doctorum desumpta præsupponit probabilitatem intrinsecam seu ex re ipsa petita, atque in eam resolvitur; adest enim certa præsumptio quod doctores, cum opinionem aliquam tradiderunt, bene penitusque perpexerint rei veritatem in se, neque illam tradere voluerint, nisi rationibus solidis innixi (1).

158. — 30. Quæritur 2. *Utrum ad opinionem vere et solide probabilem sufficere possit auctoritas unius doctoris?*

Vel agitur de auctore quocumque, vel de auctore qui sit omni exceptione major.

Si prius, non sufficit auctoritas talis doctoris, ut opinio haberi possit uti vere solideque probabilis; damnata est enim ab Alexandro VII hæc propositio. « Si liber sit alicujus junioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dummodo non constet rejectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem. » — Et vero, alioquin nulla esset laxa opinio quam

(1) S. Lig., lib. 1, n. 365. Quinimo, ut ait D. Angelicus (2. 2, q. 4, a. 8), « aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. » Unde in Scripturis legitur (*Prov.*, xxii, 17) : « Inclina aurem tuam, et » audi verba sapientum » ; et (*Ibid.*, iii, 5) : « Ne inittaris prudentiæ » tuæ ; » ergo prudenter agit, qui sapientum auctoritati defert seu probabilitatem extrinsecam sequitur.

sequi non liceret, cum nulla sit quam aliquis auctor non tradiderit.

Si posterius, sufficere poterit illius doctoris gravis opinio, modo nihil sit contra Scripturam vel communem sensum Ecclesiæ; ratio est quia talis auctor prudenter iudicatur habere rationem gravem pro opinione sua (Cf. *proëm. Theol. mor.*, n. 13).

159. — 31. Quæritur 3. *Quomodo unusquisque pro sua conditione possit in praxi iudicare de probabilitate sive intrinseca sive extrinseca alicujus opinionis?*

1. Illa opinio est viro *docto et probò* certe probabilis, quam ipse scit se diligenter excussisse, et experitur se absque inordinato affectu ob rationes graves ut veram aut certe probabilem deprehendere.

2. Vir *mediocriter doctus* aliquam opinionem habere potest ut extrinsece probabilem, si statum quæstionis recte intelligat, et assertam inveniat in auctoribus omni exceptione maioribus.

3. Homo *rudis*, cui vir probus, prudens et doctus, dicit aliquam opinionem esse certo probabilem vel veram, potest eam habere ut talem, quamdiu nemo illi dicit contrarium, nec ipse oppositum agnoscit; non enim per se rem examinare potest, nec aliud medium ipsi suppetit probabilitatem extrinsecam cognoscendi. — Hinc si parochus, vel confessarius, vel theologus, qui communiter habetur aptus muneri suo, dicat aliquid ex communibus dubiis esse licitum, illud reputari potest probabile, et talem sequens opinionem plerumque non errat, sed sequitur regulam vere et positive probabilem (1).

160. — 32. His positis, quæstio expendenda hæc est, utrum nempe liceat sequi opinionem minus tutam seu faventem libertati quæ non sit certa sed probabilis tantum.

Porro duplex est casus generalis, prout scilicet agitur *de valore actionis* ad aliquem effectum obtinendum, aut *de sola*

(1) Lacroix, *de Consc.*, n. 150-157.

honestate actionis. — In priori casu usus probabilitatis est illegitimus; in posteriori vero legitimus.

Dicetur : — 1. de usu illegitimo, — 2. de usu legitimo probabilitatis.

ARTICULUS I

De usu illegitimo probabilitatis ad conscientiam efformandam

161. — 33. Assertio : *Non licet sequi opinionem probabilem minus tutam quoties agitur de effectu NECESSARIO qui IDONEA TANTUM actione obtineri potest.*

PROB. — 1. Qui effectum aliquem necessarium obtinere tenetur, debet curare ne ullo modo consecutio talis effectus in periculum adducatur, ideoque adhibere media certo idonea; atqui eligendo partem probabilem minus tutam, adhiberet media probabiliter tantum idonea; ergo ei non licet sequi partem probabilem minus tutam.

2. Et vero quotiescumque medium aliquod determinatum fuit tanquam exclusive idoneum ut effectus aliquis necessarius obtineatur, consecutio hujus effectus pendet non ab opinione agentis probabili aut probabiliori sed a reali positione medii sic idonei; in his enim casibus probabilitas, quantumvis bona fide existimata, medio ex se inepto aptitudinem non præstaret, nec jacturam effectus impediret; ergo tunc non licet partem probabilem minus tutam eligere (1).

162. — 34. Corollaria. *Hinc pars tutior est eligenda in sequentibus casibus :*

1. In his quæ sunt *necessaria necessitate medii ad salutem*; tunc enim major probabilitas non sufficit, sed finis est abso-

(1) Cæterum in talibus adjunctis nec ipsa probabilitas parti minus tutæ practice superest; nulla enim superest probabilitas in gratiam libertatis ubi lex certa contra militat; atqui in casu adest lex certa me obligans ad efficaciter impediendum ne ex mea actione periclitetur effectus obtinendus; ergo parti minus tutæ non superest practica probabilitas (Gury, n. 56; Ballerini, *Ibid.*; Billuart, *loc. cit.*, art. 3).

lute et præ omnibus consequendus; proinde sola media absolute tuta et necessaria sunt adhibenda.

Unde in materia quæ *ad fidem seu veram Religionem* pertinet, non licet sequi opinionem, — *nec minus probabilem* (ut inepte dicit propositio ab Innocentio XI damnata: « Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili »), — neque *probabiliorem*; — sed tenemur amplecti *Religionem tutiorem*, qualis est procul dubio Religio catholica. Igitur qui in dubio aliam amplecteretur, etiamsi hæc videretur ipsi probabilior, damnum suæ salutis æternæ incurreret (1).

2. In iis quæ *periculum proximum peccati formalis* inducunt, ob eandem rationem; agitur enim de jactura gratiæ sanctificantis, et de damno salutis æternæ.

Unde, ubi opiniones benignæ proximius reddunt periculum peccati formalis, quales sunt opiniones circa occasiones proximas vitandas, confessarius, ut medicus animarum, uti debet opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes in statu gratiæ efficacius servant (2).

3. In iis quæ requiruntur *ad valorem sacramentorum*; sacramentum enim non conficeretur, nisi reipsa ponerentur ea quæ Christus ad Sacramentum conficiendum præscripsit; unde valor sacramenti non pendet a conscientiæ dictamine, neque a majori minorive probabilitate facti, sed ab ipsa positione ritus legitimi. — Id insuper eruitur ex decreto quo Innocentius XI sequentem damnavit propositionem (n. 4): « Non est illicitum in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramentorum, relicta tutiore. »

Quod dicitur de administratione sacramentorum, tenendum est etiam *de eorum susceptione*; eadem enim ratio in utroque casu valet, nempe quia specialis reverentia sacramentis debita exposcit ut ea non exponantur periculo nullitatis (S. Lig., *de Consc.*, n. 54).

Excipiendum tamen — 1. *Nisi defectus suppleatur ab Ecclesia*; aliquando enim ipsa potest et censetur supplere id

(1) S. Lig., *de Consc.*, n. 42.

(2) S. Lig., *Ibid.*, n. 84; cf. *Prax. Conf.*, n. 65, 99.

quod desideratur ad valorem sacramenti; quod quidem potest contingere, sive in sacramento Pœnitentiæ, in quo Ecclesia supplet jurisdictionem confessarii, si hic ex gravi causa cum jurisdictione dubia aut probabili absolvat, sive in sacramento Matrimonii, quod Ecclesia aliquando convalidat, auferendo impedimentum dubium juris ecclesiastici, uti suo loco explicatur in Tractatu *de Matrimonio* (1). — 2. *Nisi urgeat casus necessitatis*; quia, cum sacramenta sint propter homines, et minus malum sit periculum nullitatis sacramenti quam periculum æternæ damnationis, homini in gravi periculo vitæ constituto ministranda sunt sacramenta necessaria necessitate medii, etiam cum mera probabilitate, imo aliquando cum probabilitate tenuissima de eorum valore (2).

4. In iis quæ inducere possunt *periculum damni proximi*; nam ex una parte jus proximi servandum est indemne, et ex altera parte damnum ejus, non a dictamine conscientiæ, sed a facto posito pendet.

Unde venator, qui probabiliter judicat objectum in silva latens esse hominem, non potest ferire, licet probabilius judicet esse feram. — Pariter medicus et chirurgus tenentur ad medicamenta et media tutiora, quæ hic et nunc haberi possunt adhibenda (3).

ARTICULUS II

De usu legitimo probabilitatis ad efformandam conscientiam

§ I. — Exponuntur et discutiuntur systemata theologorum

Ut status quæstionis exponatur, et systemata theologorum intelligantur, prius distinguere oportet gradus probabilitatis.

163. — 35. Gradus probabilitatis. Opinio aliqua, ad oppositam comparata, potest esse *probabilior*, aut *æque probabilis*, aut *minus probabilis*, ac opposita, prout nititur momentis

(1) S. Lig., *de Consc.*, n. 50.

(2) S. Lig., *Ibid.*, n. 49; Gury, n. 57.

(3) S. Lig., *Ibid.*, n. 44.

gravioribus, aut æqualibus, aut levioribus. — *Opinio probabilior* varios admittit gradus; potest enim esse vel dubie aut parum probabilior, vel certe aut vere aut absolute probabilior, vel notabiliter probabilior, vel probabilissima. — Pariter opinio *minus probabilis* suos habet gradus; siquidem potest esse, etiam comparata ad oppositam probabiliorem, vere, certe, graviter, solide probabilis; potest etiam esse dubie aut tenuiter aut parum probabilis.

164. — 36. Enumerantur varia systemata theologorum.

Circa usum probabilitatis sex distinguuntur systemata :

1. *Tutiorismus absolutus*, seu *Rigorismus*, juxta quem, ad amplectendam partem faventem libertati, non sufficit ut hæc sit probabilissima, sed *requiritur* ut sit *absolute certa*.

2. *Tutiorismus mitigatus*, juxta quem, ad amplectendam partem faventem libertati seu minus tutam, *sufficit* et *requiritur* ut ipsa sit *probabilissima*.

3. *Probabiliorismus*, juxta quem, ad amplectendam partem minus tutam, *sufficit* et *requiritur* ut sit *probabilior* ac opposita.

4. *Æquiprobabilismus*, juxta quem, ad amplectendam partem minus tutam, *sufficit* et *requiritur* ut sit *æque probabilis* ac pars tutior.

5. *Probabilismus simpliciter dictus*, juxta quem, ad amplectendam partem minus tutam, *sufficit* et *requiritur* ut sit *vere* et *solide probabilis*, etsi *minus probabilis* ac pars tutior.

6. *Laxismus*, juxta quem, ad amplectendam partem minus tutam, *sufficit* ut sit *tenuiter probabilis*.

His adjicere oportet *septimum systema*, nostris temporibus excogitatum, juxta quod, ad conscientiam in dubio practice efformandam, oportet a quolibet præcedentium systematum abstrahere et stare in ponderatione ac compensatione incommodorum quæ in casu orientur, vel ex legis de qua dubitatur executione, vel ex usu libertatis; unde hoc systema ab ejus fautoribus *systema compensationis* vocatum fuit.

165. — 37. I. De Rigorismo. Juxta rigoristas *nunquam licet sequi opinionem libertati faventem adversus aliquam legem,*

tametsi illa probabilissima censetur. Ita Sinnichius et generatim Janseniani.

Hoc autem falsum esse constat : — 1. *Damnatione propositionis* (n. 3 ab Alexandro VIII : « Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam. » — 2. *Ratione.* Probabilissima enim opinio ea est quæ fundamento validissimo nititur et contra se habet opinionem tenuiter tantam probabilem; ergo talis opinio non admittit nisi levem formidinem de opposito; porro levis formido in humanis actionibus est contemnenda: ergo prudenter et licite agit qui sequitur opinionem probabilissimam libertati faventem.

166. — 38. II. De Tutorismo mitigato. Concedunt equidem hujus systematis fautores opinionem minus tutam eligi posse, quando est probabilissima, sed tenent *non licere eandem sequi, si sit probabilior tantum*, quia nempe opinio probabilior non est moraliter certa sed manet intra limites probabilitatis: unde qui eam sequitur, exponit se periculo morali peccandi. Ita Fagnanus, Habert, Patutius, Dens, et alii.

Hanc sententiam esse rejiciendam probatur : — 1. *Ratione.* Quando opinio libertati favens nititur fundamento probabiliori ac opposita favens legi, illa lex, si forte adsit, haberi debet ut invincibiliter ignorata, ac proinde non obligat, uti ostendetur infra de probabilismo (n. 172). — 2. *Confutatione objectionis adversariorum.* Ope principii reflexi in præcedenti ratione allegati, jam non adest amplius periculum peccandi *formaliter*, etsi remaneat aliquod periculum peccandi *materialiter*; porro nulla est obligatio vitandi peccata mere materialia; sunt enim invincibiliter ignorata.

167. — 39. III. De Probabiliorismo. Docent probabilioristæ opinionem *minus tutam eligi* quidem *posse*, non tantum quando est probabilissima, sed etiam *quando est manifeste et solide probabilior* ac opposita, *minime* vero, *quando est minus aut etiam æque probabilis.* — Ita Billuart, Collet, Antoine, et alii non pauci theologi et casuistæ, qui a medio sæculo decimo septimo præsertim in Gallia scripserunt.

Juxta hos auctores, quando pars minus tuta seu favens li-

bertati est tantummodo minus aut etiam æque probabilis ac pars tutior seu favens legi, adest dubium de honestate actus ponendi: porro, stante dubio de honestate actus, non licet agere nisi secundum partem tutiorem; nam qui in tali dubio partem minus tutam eligeret, peccaret, — tum quia periculum grave transgrediendi legem imprudenter incurreret, — tum quia hanc juris regulam violaret: « in dubiis pars tutior est eligenda » (1).

Hoc autem systema videtur esse rejiciendum, præsertim quia necessitatem servandi leges dubias falso et perperam affirmat, uti infra ostendetur (n. 172). — Cæterum obligationes sive vitandi periculum peccati, sive eligendi partem tutiorem, aut accipiendæ sunt in sensu qui probabilismo non contradicit, aut opponi possunt ipsi probabiliismo. De his fusius dicetur (n. 173).

168. — 40. IV. De Æquiprobabilismo. Hujus systematis primus auctor est S. Alphonsus de Ligorio, qui in posterioribus suis scriptis (nempe ab anno 1762) constanter docuit et propugnavit: — 1. stante dubio circa legis *existentiam*, *licitum esse sequi* opinionem faventem libertati seu *minus tutam*, modo *hæc sit æque aut fere æque probabilis* ac opinio tutior; — 2. stante dubio circa *cessionem* legis, *sequendam esse opinionem tutiorem* seu legi faventem. — Æquiprobabilismum tenent, duce S. Doctore, Neyraguet, Gousset, Scavini, Muller, P. Marc, etc.

Ratio eorum est, quia in concursu opinionum æque probabilium versamur in dubio stricto; lex autem stricte dubia non obligat, et in pari causa melior est conditio possidentis (Ita P. Marc, n. 86). — De hoc systemate infra agetur (n. 174).

169. — 41. V. De Probabilismo. Docent probabilistæ hæc duo: — 1. *licitum esse sequi opinionem minus tutam, dummodo sit vere et solide probabilis*; — 2. opinionem aliquam minus tutam, *si gravibus nitatur rationibus*, esse et manere

(1) Billuart, *de Consc.*, diss. VI. art. 1 et 2.

vere et solide probabilem, etiam in concursu opinionis *probabilioris*, nisi tamen excessus ille probabilitatis sit *notabilis*. — Ita plerique theologi et casuistæ in xvi^o et xvii^o sæculis; et etiam a fine xviiiⁱ sæculi, cum exortum fuit systema probabilistarum, longe major pars auctorum, præsertim extra Galliam, e partibus probabilismi mansit, inter quos ipse S. Ligorius (in prioribus scriptis ante annum 1762 editis), et novissime Gury, Ballerini, Lehmkuhl et alii plures.

Fundamentalis ratio probabilismi hæc est : Nulla est obligatio servandæ legis de cujus existentia non certo constat; atqui non certo constat de existentia legis contra quam militat vera et solida probabilitas. Ergo nulla est obligatio sequendi partem tutiorem, relicta opinione vere probabili; ergo licet sequi opinionem vere probabilem, relicta tutiore, etiam probabiliore (Ita Gury, edit. Dumas, n. 60).

Huic autem rationi adversarii probabilistarum plura opponunt, quæ infra expenduntur (n. 175).

170. — 42. IV. De Laxismo. In eo totum est hoc systema ut *liceat sequi opinionem minus tutam etiam tenuitur* probabilem relicta tutiore. — Laxismum pro systemate nemo proficitur (recte ait Lehmkuhl, n. 74), sed ad illum in singulis quæstionibus aliquando scriptores delabi deprehenduntur. Citari potest imprimis Caramuel.

Porro talis regula morum est prorsus rejicienda, ut constat : — 1. *Propositione* (n. 3) *ab Innocentio XI damnata*; « Generatim, dum probabilitate intrinseca seu extrinseca, *quantumvis tenui*, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, *semper prudenter agimus*. » — 2. *Ratione*. Etenim non licet sequi opinionem aliquam minus tutam, nisi lex dici possit invincibiliter ignorata: atqui non potest dici invincibiliter ignorata lex contra quam militat *tenuis tantum* probabilitas; talis enim probabilitas ea est quæ levi nititur fundamento, ideoque exiguam tantum parit verisimilitudinem; ergo ex ea non potest prudenter suaderi legem non existere; ergo, data hujusmodi probabilitate, lex non est invincibiliter ignorata; ergo non licet sequi opinionem minus

tutam, quæ sit tenuiter tantum probabilis, sed opinio tutior est eligenda (1).

171. — 43. VII. De Systemate compensationis. Fundamentum seu palmare principium hujus systematis duplici puncto constat : — 1. *Lex dubia nec omni obligatione caret, nec urget ut lex certa*, sed *plus minusve obligat*, prout *plus minusve cognoscitur* ; etenim relative ad agentem lex omnem suam habet obligationem, si sit omnino cognita, nullam vero, si sit omnino ignorata ; ergo a pari, si imperfecte seu incerto sit cognita, aliquam habet obligationem sed minus strictam, quæ oritur e periculo violandi ordinem saltem materialiter. — 2. Causa quæ *excusare non valeret* a lege certo cognita, aliquando *sufficit* ad excusandum a lege *imperfecte tantum* cognita ; causa enim excusans proportionem habet ad vim et gravitatem obligationis ; ergo causa minor requiritur ad excusandum a lege dubia, cujus obligatio, ex dictis, est minus stricta ; sed tamen aliqua causa semper requiritur, quia in dubio semper adest periculum transgressionis saltem materialis, quod vitari debet, nisi causa excuset (2).

Hoc vero systema est rejiciendum, utpote fundatum principiis hactenus inauditis et nullo modo probatis.

Primum enim principium in eo est, ut obligatio alicujus legis *ex gradu certitudinis aut probabilitatis* mensuretur, adeo ut cognitio certa plenam pariat obligationem, dubium vero nonnisi ejusdem medietatem producat. — At nullus theologus de hac regula unquam locutus est, et insuper tale principium statui nequit, nisi prius statuatur probabilitatem esse partem aliquam certitudinis, et unamquamque partem certitudinis suam obligationis partem secum ferre. — Cæterum quid sibi vult hæc dimidiata et partialis obligatio ? Hæc enim est quid indivisum ; vel existit tota, vel nullatenus existit.

Secundum principium est quod in lege dubia semper urget aliqua obligatio, quia semper adest *periculum majus vel minus*

(1) Gury, *de Consc.*, n. 58 ; Viva, *in prop. damn.*, n. 4-8.

(2) Ita Manier (*Comp. phil., de Consc.*) ; Laloux (*de Act. hum.*) ; R. P. Potton, ord. Præd. (*de Theoria probab. ; du Probab. a compensation*).

legem violandi materialiter. — Sed violatio materialis legis agenti non imputatur nisi sit simul formalis; in casu autem legis dubiæ non adest violatio formalis, quia conscientia vi principii reflexi efficitur moraliter certa (Cfr. infra, n. 172, 173) (1).

§ II. — **Statuitur et explicatur verum systema**

172. — 44. Assertio : *In concursu duarum opinionum de honestate alicujus actionis licitum est opinionem minus tutam sequi, dummodo hæc sit VERE ET SOLIDE PROBABILIS.*

PROB. 1. *Auctoritate*, quæ scilicet ex doctrina Sanctorum, ex communiori theologorum sententia, ex approbatione saltem implicita S^æ Sedis deducitur.

1. *Ex doctrina Sanctorum*, nempe — 1. *Veterum Patrum* qui, licet quæstionem probabilistas inter et adversarios agitatam non moverint, docent in dubiis relinquendam esse ho-

(1) Cæterum inutile est systema propositum, quia regulæ ab ejus fautoribus traditæ, vel in tutiorismum, vel in probabiliorismum, vel in probabilismum recidunt.

1. *In tutiorismum* deducunt, si nempe principia superius posita nullo alio principio reflexo generali temperantur. — Etenim dato quod lex dubia semper plus minusve obliget, inde sequetur partem tutiorem necessario semper elingendam esse, licet probabilitas major vel etiam maxima libertati faveat. — Pariter, dato quod nefas sit incurrere periculum legem materialiter violandi, ubi lex incerta est, inde sequitur nunquam licitum esse contra legem agere cum opinione quantumvis probabili, quia semper adest periculum legem materialiter violandi, nisi pars tutior eligatur. — Nec obstat temperamentum quod opponunt supradicti auctores, dicendo obligationem ex lege incerta facilius causas excusantes admittere; nam causæ excusantes sunt per accidens, et supponunt illegem per se obligare (Cf. Gury, *Ibid.*, n. 61, 63; *Rev. des sciences eccl.*, avril 1872, p. 388).

2. *In probabiliorismum* redeunt, si nimirum ad vitandum tutiorismum admittatur, pro casu opinionis minus tutæ probabilioris, causa universaliter excusans ad modum principii generalis reflexi, his verbis : « Nimis onerosum esset prohibere usum opinionis minus tutæ probabilioris, » uti dicunt Laloux, *de Act. hum.*, p. 107, 109; Manier, *de Consc.*, n. 145).

3. *In probabilismum* aut saltem *æquiprobabilismum* recidunt, si eadem causa universaliter excusans, idemque principium generale reflexum, aut aliud simile, etiam ad casum opinionis minus tutæ saltem æquiprobabilis extendatur (uti vult R. P. Potton, *de Theor. probab.*, 2 p., cap. 7); res facile patet, nec ipsi auctores citati diffitentur; ergo nihil opus erat novum et inauditum excogitare systema.

mini potestatem sequendi benigniora, sicque tradunt aliquod generale principium quo possit formari iudicium practice certum de non existentia legis (1); — 2. *Recentiorum Sanctorum*, qui vixerunt a temporibus quibus *moveri cœpit quæstio de probabilismo*; siquidem inter eos nullus est, qui adversariorum sententiam amplexatus fuerit, plurimi vero citantur huic doctrinæ aperte faventes (2).

2. *Ex communiori theologorum sententia*. A medio sæculo decimo sexto quo orta est disputatio de probabilismo, in ejus patrocinio suscipiendo convenerunt fere omnes theologi omnium scholarum universitatum, et ordinum religiosorum (3). A medio sæculo decimo septimo sententia probabilistarum e gradu communis doctrinæ excidit quidem in Gallia ob causas particulares (4); sed illis etiam temporibus extra Galliam

(1) S. Gregorius Nazianzenus quemdam Novatianum, qui secundas nuptias dampnabat, sic insectatur (*Orat.* 30, n. 19; *Patr. gr.*, xxxvi, 358): « Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes; quod *si res dubia est, vincat humanitas et facilitas*. » S. Augustinus affirmat (serm. 294, c. 11): « Quod nec contra fidem, neque contra bonos mores esse *convincitur, indifferenter* esse habendum. » S. Gregorius Magnus (lib. 7, ep. 23): « Melius est in dubiis non districtiorem exsequi, sed ad benignas potius partes inflecti. » S. Bernardinus (Serm. 3 fer. 2, post Dom. Quinq.) : « Quando diversæ sunt opiniones, cæteris paribus, humanior est præferenda. »

(2) Præcipue nominari possunt S. Philippus Neri, S. Carolus Borromæus, S. Franciscus Salesius, S. Leonardus, S. Alphonsus de Liguori, qui profecto laxioris doctrinæ nequeunt esse suspecti. — S. Carolus Borromæus et S. Franciscus Salesius clero commendabant lectionem *Tractatus de prudentia confessarii*, quem scripsit P. Valerius Reginaldus Societatis Jesu; insuper idem S. Franciscus in epistola ad quemdam Episcopum, *Instructionem Sacerdotum* Card. Toleti vehementer laudat, tanquam continentem tutam doctrinam; demum in epistola ad P. Lessium, opus ejus de *justitia et jure* laudibus extollit, quasi difficultates illius partis theologiæ præ cæteris auctoribus egregie solvens; porro nemo nescit regulas et solutiones morales horum theologorum ex principiis probabilismi deduci.

(3) Jam ab anno 1593 hæc sententia a Valentia et Suarez vocatur communis, et ipse Thyrsus Gonzalez, præpositus generalis Societatis Jesu, sententiæ oppositæ acerrimus propugnator, fatetur probabilissimum omnes fere Theologos usque ad annum 1656 traxisse in sui assensum. Gury, n. 64; Theol. Wirc., de *Act. hum.*, n. 209; Cf. S. Lig., *Apol.*, p. 415-418.

(4) Causæ fuerunt tum probabilismi abusus circa materiam sacra-

longe major pars theologorum, probabilismum propugnaverunt, inter quos eminuit S. Alphonsus de Ligorio, quem indefessum usque ad mortem hujus sententiæ defensorem fuisse omnes norunt (1). Nostris tandem temporibus communissima evasit doctrina probabilismi (2).

3. *Ex approbatione saltem implicita S. Sedis.* In *proœmio generali* Theologiæ moralis præcipua recitavimus S. Sedis solemnia judicia in grâtiâ scriptorum S. Alphonsi de Ligorio, indeque qualis approbatio Ecclesiæ ejus doctrinæ præsertim morali accedat, ostendimus (Theol. mor., *proœm. gen.*, n. 14-19). Jam vero S. Doctor in suis operibus, expresse docet principia reflexa quibus fundatur theoria probabilismi, et, quoad praxim, asserit licitum esse usum certæ et solidæ probabilitatis contra legem, dummodo qui ea utitur, conscientiam sibi efformet practice certam ope horum principiorum. Ergo (3).

PROB. 2. *Ratione.* Etenim lex contra quam militat vera et solida probabilitas, dici debet lex dubia. Atqui lex dubia non obligat. Ergo lex contra quam militat vera et solida probabilitas non obligat. Ergo licitum est sequi opinionem minus tutam, vere et solide probabilem.

Constat *major*, quia vera et solida probabilitas, quæ militat

mentorum et opiniones tenuiter probabiles a quibusdam inductus, tum præsertim calumnia Jansenistarum qui, speciatim in *Litteris dictis provincialibus*, omnes simul probabilistas laxitatis morumque corruptelæ accusantes, odium in ipsum probabilismi systema injecerunt.

(1) S. Lig., *Moral. syst.*, n. 83; *Apolog.*, p. 458-460.

(2) Si inspiciantur scholæ per totum orbem diffusæ, in plerisque invenietur tradita et propugnata. præsertim Romæ, quæ merito habetur, ut norma scientiarum theologicarum, et ubi falsa doctrina saltem publice, tacente Ecclesia, doceri profecto nequit. Sic pariter in tota Italia, Hispania, Germania, etc.; in ipsa quoque Gallia jam unanimi fere plausu in dies nunc excipitur S. Ligorii doctrina, quæ sane a probabiliorismo prorsus abhorret (Gury, *edit.* Dumas, n. 65).

(3) Concludendum est igitur, cum ipsomet S. Ligorio « quod si sententia benigna (probabilismi) fuisset falsa, minime quidem communiter a doctoribus undique fuisset recepta, ut vere recepta fuit, aut saltem Ecclesia eam non tolerasset, permittendo, quod animæ communiter per hanc perditionis viam, ut adversarii clamitant, a talibus cæcis ducibus deceptæ incederent » (*Diss. de usu mod. opin. prob.*).

contra legem, gravem necessario præbet rationem dubitandi de existentia legis.

Probatur *minor*, nempe *legem dubiam non obligare*, — tum quia non est vere promulgata, — tum quia est invincibiliter ignorata, — tum quia in dubio melior est conditio possidentis, id est libertatis.

1. Lex dubia non obligat, quia *non est vere promulgata*. Nam lex, ut ait S. Thomas, est regula et mensura actuum; unde debet esse promulgata, et quidem *ut certa*; si enim promulgatur ut dubia, promulgatur duntaxat dubium, opinio, sive quæstio an adsit lex prohibens actionem, sed non promulgatur lex. Ergo lex de qua agens dubitat, non est respectu ipsius vere promulgata; ergo non obligat (1).

2. Lex dubia non obligat, quia est *invincibiliter ignorata*. Etenim agens non potest aliqua obligatione teneri nisi virtute scientiæ hujus obligationis (2). Atqui scientia, cognitionem certam significat, siquidem opponitur opinioni, sicut certum dubio aut probabili opponitur (3). Ergo lex dubia est quasi lex ignorata ideoque non obligat (4).

(1) Re quidem vera, si lex de qua agens dubitat, realiter existat, fuit communitati subditorum promulgata, et hæc promulgatio sufficit, ut lex *in actu primo et speculative* obliget, ideoque ejus transgressores rei fiant culpæ *materialis*; sed non fuit promulgata ipsimet homini hic et nunc agenti ea promulgatione singulari quæ fit per cognitionem legis; et hæc prorsus necessaria est ut hic *in actu secundo et practice* obligetur, atque, si legem transgrediatur, reus fiat culpæ *formalis*. Ergo lex dubia non est vere promulgata (Cf. S. Lig., *de Consc.*, n. 60-65, 72).

(2) « Nullus ligatur per præceptum aliquod, ait S. Thomas (*de Verit.*, q. 17, a. 3), nisi mediante *scientia* illius præcepti. »

(3) Ita S. Thomas (2. 2, q. 1, a. 5, ad 4).

(4) S. Lig., *de Consc.*, n. 65, 76; Gury, n. 61, 62. — Equidem, in hypothesis legis dubiæ habetur quædam cognitio seu scientia, sed scientia dubii, non vero scientia legis; siquidem ille qui dubitat, non ignorat quæstionem moveri de existentia legis, imo potest scientiam habere perfectam argumentorum sibi contradicentium quibus utraque opinio statuitur; at talis scientia nullatenus dici potest scientia ipsius existentiae legis; « de ratione enim scientiæ est, inquit Angelicus, quod id quod scitur, existimetur esse impossibile aliter se habere » (2. 2, q. 1, a. 5, ad 4); ergo dubium de lege idem est ac ignorantia legis. Cum autem dubitans supponatur diligentem veritatis inquisitionem instituisse, ergo ejus dubium est invincibile, atque invincibilis quoque ejus ignorantia; ergo lex dubia vere dici potest invincibiliter ignorata.

3. Lex dubia non obligat, quia *in dubio melior est conditio possidentis, id est, libertatis*. Supra enim probatum fuit (n. 152) hoc axioma, non solum in materia iustitiæ, sed in omni materia morali valere; porro possidet homo suam libertatem ante omnem legem et omne dubium ortum de lege; siquidem prius concipiendus est homo liber quam ei imponatur ulla lex; ergo quamdiu lex non est certo imposita, possidet libertas, eaque licite uti potest homo (1).

173. — 45. Vindicatur assertio contra Probabilioristas.

Supra (n. 167) dictum est duplex principium a probabilioristis invocari contra probabilistas, nempe legem vitandi periculum peccandi, et legem tutius sequendi; porro neutrum valet in dubio de quo hic agitur.

Nec 1. *lex vitandi periculum peccandi*. Nam illa lex vel intelligitur de periculo peccandi *formaliter*, vel de periculo peccandi *materialiter tantum*.

Si *prius*, adest equidem huiusmodi lex, sed in casu de quo agitur, nullum est periculum peccandi formaliter; ad peccatum enim formale requiritur ut agens obligationem sibi hic et nunc impositam transgrediatur; sed ex dictis lex dubia nullam parit obligationem, quia nempe non fuit vere notificata; ideoque agens, quamvis speculative dubitet, practice tamen certus est se a lege hic et nunc non obligari; ergo non adest periculum peccandi formaliter.

Si *posterius*, negandum est existere legem, nempe vitandi periculum peccandi materialiter, alias amplectendus esset

(1) S. Lig., *Ibid.*, n. 26 et 67. — Nec dicatur legem æternam, a qua derivatur cujusvis legis obligatio, esse libertate priorem, ideoque in dubio non libertatem sed legem possidere. Nam lex æterna libertate hominis prior est, prioritate quidem temporis, non autem prioritate ordinis sub ratione obligationis; sane prius est concipere subditos liberos, ac postea eos per legem obligare. — Insuper lex æterna, priusquam condatur homo liber, *in actu* quidem *primo* aptitudinem ligandi habet, sed *in actu secundo* non ligat, nisi quando homini libero promulgatur per cognitionem certam; tunc solum fit vera lex, cessatque possidere libertas. — Quapropter homo semper quidem dispositus esse debet ad servanda omnia mandata Dei, sed de facto ejus mandatis obsequi non tenetur nisi quando illa noverit.

tutiorismus rigidus; nam qui sequitur opinionem minus tutam probabiliorem, imo et probabilissimam, tali periculo se exponit, cum opinio probabilior et etiam probabilissima non excludat omnem erroris formidinem. Attamen adversarii non attendunt ad hoc periculum, utpote materiale, et merito; siquidem ex principio reflexo sibi efformant conscientiam practice certam, qua existente, agens lege non ligatur.

Nec 2. *lex tutius sequendi*. Admittenda est equidem talis lex in quibusdam materiis, quando nempe finis aliquis est efficaciter per media apta obtinendus (n. 161-162); sed non existit, quando de sola honestate actionis agitur; nam — 1. postquam dubium speculativum quo laborat circa existentiam legis excussit agens ope principii reflexi certi, jam practice certus est de honestate suæ actionis, ita ut, respectu ipsius seu subjective et formaliter, nulla pars dici possit tutior aut minus tuta, sed utraque tuta; objective quidem et materialiter remanet periculum peccandi, proindeque pars minus tuta; sed ex dictis (n. 166) non adest obligatio tale periculum vitandi; ergo nec obligatio tutius sequendi. — 2. Cæterum, ut optime notant auctores, si fingeretur talis lex, valeret etiam contra adversarios, et nos deduceret in tutiorismum ab Ecclesia damnatum (1).

Ergo constat assertio posita, nempe nullam esse obligationem servandi legem contra quam militat vera et solida probabilitas.

De limitibus autem quibus circumscribi debet probabilitas, ut vera sit et solida, non eodem modo in posterioribus ac in prioribus scriptis locutus est S. Ligorius; unde in duas sententias, æquiprobabilismum nempe et probabilismum, abeunt ejus discipuli.

174. — 46. Explicatur assertio in sententia Æquiprobabilistarum. In his duobus consistit æquiprobabilismus (ut jam dictum est, n. 168): — 1. licitum esse sequi opinionem minus tutam quæ sit *æque aut fere æque* probabilis ac opinio tutior,

(1) Gury, n. 63; S. Lig., *Ibid.*, n. 67.

minime vero eam quæ sit *minus* probabilis, quia, aiunt hujus sententiæ fautores, opinio minus probabilis in conflictu probabilioris non potest dici vere et solide probabilis; — 2. et id licitum esse quidem quando dubium versatur circa *existentiam* legis, minime vero quando versatur circa *cessationem* legis, secundum regulam « in dubio melior est conditio possidentis »; in priori enim casu, aiunt iidem theologi, possidet libertas, et ideo prævalet opinio minus tuta quæ libertati favet; in posteriori vero, possidet lex, et ideo prævalet opinio tutior quæ legi favet.

Et sic demonstrant æquiprobabilistæ sententiam suam :

1. *Opinio libertati favens minus probabilis in conflictu probabilioris legi farentis dici non potest vere et solide probabilis, ideoque non licet eam sequi.*

Opinio favens libertati dici non potest vere et solide probabilis, quando ei adversatur opinio favens legi, de qua habetur certitudo moralis lata; atqui opinio probabilior, si sit *certe* probabilior, constituit certitudinem moralem latam; ergo.

Prob. maj. « Ea enim, ait P. Marc (n. 101), certitudo, quæ sufficit, ut homini partes libertatis sequi liceat, certe etiam sufficit, ut ipse teneatur sequi partes legis; contrariorum enim eadem est ratio; tum naturalis æquitas, tum ipse sensus communis expostulant, ut legis ac libertatis jura, in æquali causa, æqualia habeantur. Sed demonstratum est supra (n. 134), sufficere certitudinem moralem latam ad licite agendum; ergo. »

Prob. min., id est, opinio *certe* probabilior constituit certitudinem moralem latam. « Hæc quidem habetur, pergit idem P. Marc, quando rationes uni opinioni faventes intellectus assensum ita sibi attrahunt, ut rationes alteri opinioni faventes non jam strictam dubitationem, sed aliqualem tantum hæsitationem, seu dubium latum injicere valeant. Atqui id obtinet pro opinione certe probabiliori....; vis enim et efficacia rationum, quibus innititur opinio minus probabilis, certe superatur et eliditur a validioribus rationibus oppositæ opinionis, quæ sola idcirco expedite probabilis esse perseverat, et, remanente licet quadam alterius partis formidine, intel-

lectus nequit jam assensum ei negare, quin prudentiæ simul et logicæ regulas missas faciat (1). »

Dicitur *si opinio* (favens legi) *sit certe probabilior*, id est (2), si post institutam rationum ponderationem pro utraque parte militantium, absque ulla hæsitatione judicetur certe præponderans. S. Ligorius autem ipse docet opinionem certe et sine ulla hæsitatione probabiliorē non posse esse nisi *notabiliter* probabiliorē (*de Consc.*, n. 56, edit. 1767).

II. *In dubio de cessatione legis possidet lex, et ideo eligi debet pars quæ legi favet, seu pars tutior.*

PROB. 1. *ex parte legis.* Jura libertatis et legis, ut par est, semper æqualia habet S. Alphonsus. « Sicut libertas possidet, quando lex non est certa; ita contra, quando lex est certa, et dubitatur an sit revocata, servanda est, donec de revocatione constet, quia tum possidet lex. »

PROB. 2. *ex parte libertatis.* « Ad sequendas partes libertatis, non datur, in casu, certitudo sufficiens de honestate actionis. Unicum fundamentum, cui conscientia inniti posset, foret principium: *lex dubia non obligat*, etiam legi dubie cessanti applicatum. Jam vero, (ut Ratisbonensis Compendii Guryani editor bene advertit), prædictum principium, vel ipsis probabilistis, quoad hunc sensum, valde dubium est, nec tanquam moraliter certum habetur. Ergo non licet, in tali dubio, opinionem libertati faventem amplecti » (Ita P. Marc, n. 96).

Hinc concludunt æquiprobabilistæ cum S. Lig. (*de Consc.*, n. 27-29), si lex est certe condita, et certe promulgata, et oritur dubium *an cessaverit*, vel dispensatione, vel abrogatione, vel transitu temporis qui obligat, est observanda, quia tunc ipsa possidet. — Pariter, si certum est legem obligare, sed dubitatur *an obligationi satisfactum fuerit*, obligatio viget

(1) Ad rem sic S. Lig. (*de Consc.*, n. 67): « Cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu, quamvis lex omnino certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter etiam lex moraliter sive sufficienter promulgata, et ideo lex nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum in eo casu aliquod dubium latum, quod ab opinione tutiore recedere non permittit. »

(2) *Vind. Alph.*, p. 1, c. 1, § 1, art. 1, III.

et adimpleri debet, quia lex possidet contra libertatem, et sicut libertas certa non potest ligari per legem dubiam, ergo a pari lex certa non potest solvi per impletionem dubiam.

Attamen possessionis principium in praxi raro legi favet contra libertatem. Et quidem — 1. dubium *de cessatione* legis, neque circa leges naturales, neque circa leges divinas positivas oriri potest, utpote quæ nunquam abrogatione aut dispensatione cessabunt. Ad leges humanas quod attinet, quæ præfatis modis ex voluntate legislatoris cessare possunt, neque ipsæ dubiæ permanent multo tempore; ex jure enim cautum est ut post certi temporis intervallum legis abrogatio tanquam præscripta habeatur; ordinarie igitur lex possidet in his tantum casibus particularibus circa leges humanas: an sufficiens sit causa, ut quis a lege, qua certe ligatus est, eximatur; an dispensatio rite et valide concessa sit; an præterierit tempus quo viget obligatio legis. — 2. Dubium *de adimptione* legis sæpe in gratiam libertatis contra obligationem solvi potest his principiis supra expositis (n. 153): in dubio standum est pro eo, pro quo stat præsumptio; in dubio judicandum est ex ordinarie contingentibus; in dubio præsumitur recte factum, quod de jure faciendum erat; in dubio standum est pro valore actus (1).

175. — 47. Explicatur assertio in sententia Probabilistarum. In duobus dissentiunt probabilistæ ab æquiprobabilistis: — 1. *Opinio minus tuta manere potest vere et solide probabilis in concursu opinionis probabilioris*; id affimant probabilistæ, negant æquiprobabilistæ; — 2. *Opinionem minus tutam vere probabilem semper sequi licet, sive de existentia legis, sive de ejus cessatione dubitetur*; negant æquiprobabilistæ pro posteriori dubio; affirmant pro utroque probabilistæ.

Hoc modo suam sententiam demonstrant probabilistæ:

I. *Opinio minus tuta manere potest vere et solide probabilis in concursu etiam probabilioris, modo tamen hæc non sit notabiliter probabilior.*

(1) Ita æquiprobabilistæ, *Vind. Alph. diss. apol.*, n. 169-174; et p. 1, § 1, art. 3, II; Marc, n. 98.

Etenim minor probabilitas per majorem non necessario eliditur. « Falsum est, inquit S. Ligorius (*Diss. pro usu moder. opin. prob. in concursu probabilioris*, n. 13, edit. an 1755), majorem probabilitatem elidere minorem, nisi quando minor illa probabilitas ex eodem principio hauriatur, vel nisi opinio probabilior habeat pro se tam convincens argumentum, ut contraria vere improbabilis, vel non amplius certo et graviter probabilis videatur; secus tamen dicendum, si excessus non sit notabilis, et probabilitas opposita ex diversis principiis, ut fere semper accidit in opinionum concursu, vim accipiat; tunc enim opinio minus probabilis gravi sua probabilitate minime destituitur (1). »

Dicitur modo opinio opposita non sit notabiliter probabilior; si enim esset notabiliter probabilior, ut recte ait S. Ligorius (*Mor. syst.*, n. 56), « opinio tutior non esset jam dubia (intellege de dubio stricte sumpto), sed moraliter aut quasi moraliter certa;... unde tunc fit, quod opinio minus tuta quæ certo fundamento caret, remaneat aut tenuiter aut saltem dubie probabilis respectu tutioris; adeoque non est prudentia, sed imprudentia velle eam amplecti. »

II. Opinionem minus tutam vere probabilem sequi licet, non

(1) Nec dicatur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, etsi objectivam et speculativam servet probabilitatem, *practica* tamen et *subjectiva* probabilitate excidere, quia prudentia exigit ut in rebus agendis deficiente certitudine eligatur id quod juxta propriam agentis persuasionem propius ad veritatem accedit; qualis est opinio probabilior. — Nam satis est, ex dictis, ad conscientiam prudenter efformandam, ut opinio qua innuitur, objectivam et speculativam habeat probabilitatem; hac enim existente, conscientia non tantum practica probabilitate non excidit, sed ad veram certitudinem assurgit de honestate actionis, ope nimirum principii alicujus reflexi.

Cæterum bene advertas cum S. Ligorio, quod, « quando adsunt duæ opiniones, altera magis, altera minus probabilis, tunc non fit comparatio *inter veritatem et falsitatem*; adeoque, si minus probabilis eligitur, non ideo præfertur falsitas veritati, sed fit comparatio *inter duas apparentias veritatis*, quarum licet una videatur major quam altera, *utraque* tamen videtur magna, ita ut *utraque probabiliter sit vera*; qua de re eodem tempore, quo opinio probabilior apparet verisimiliter vera, apparet etiam verisimiliter falsa, et opinio opposita similiter vera » (*Diss.* edit. an. 1755, n. 17).

tantum in dubio de existentia legis, ut concedunt æquiprobabilistæ, sed etiam in dubio de ejus cessatione.

Nam duplici modo cessare potest obligatio legis, vel quia cessavit ipsa lex aut abrogatione, aut desuetudine, aut dispensatione, aut aliqua causa excusante, vel quia obligationi jam satisfactum est (ita ipsi æquiprobabilistæ casus dividunt, cf. n. 174). Porro ad dubium quod in utroque casu oriri potest, usus opinionis vere probabilis extendendus est :

1. Ad dubium *de legis cessatione* per abrogationem, aut desuetudinem, aut dispensationem, aut causam excusantem, quia in tali dubio non minus valet principium, « lex dubia non obligat », quam in dubio de existentia legis. Quoties enim lex non potest suam probare existentiam, dici debet lex dubia; atqui, quando grave dubium agitur utrum lex, quæ fuit certe condita, cessaverit necne una aut altera e causis supra dictis, lex non potest probare suam existentiam; ergo est lex dubia; ergo non obligat.

2. Ad dubium *de obligationis adimplentione* extendi debet usus probabilitatis; nam lex incerta non obligat; atqui si probabile sit me legi satisfacisse, lex iterum satisfaciendi est incerta; ergo me non obligat. Minor probatur, quia ubi una pars est probabilis, opposita non potest esse certa, siquidem contra certitudinem non datur probabilitas; sed probabile est me jam satisfacisse; ergo non potest esse certum me adhuc obligari. — Ad axioma, « non satisfit obligationi certæ per impletionem dubiam, » respondetur, id verum esse de dubio negativo vel practico, non autem de dubio speculativo, si libertati faveat vera et solida probabilitas (1).

(1) Ita Suarez (in 3, S. Th., ad q. 90, disp. 22, sect. 9, n. 6); Lugo (*de Pœnit.*, disp. 16, n. 59, 60); Lacroix (*de Leg.*, n. 599, 600); Salamancaenses (*de Voto*, c. 1, n. 145).

Ad perfectiorem intelligentiam controversiæ, juvat exponere convenientiam et disconvenientiam æquiprobabilismi et probabilismi ad invicem. Conveniunt quoad *substantiam* theoriæ, disconveniunt quoad *accidentia* quædam tantum.

I. *Conveniunt quoad substantiam theoriæ.*

Nam — 1. Probabilismus simpliciter dictus supponit obligationem de qua agitur esse *speculative dubiam*, ob rationes *utrinque probabiles*; si enim probabiles non essent rationes, nullum esset dubium et vana

176. — 48. Quæritur 1. An licitum sit uti probabilitate, non tantum in materia juris positivi, sed etiam juris divini et naturalis?

esset disputatio; hoc autem est etiam æquiprobabilistarum capitale principium.

2. Probabilismus requirit ut opinio minus tuta sit *certe et solide probabilis*, nec istam probabilitatem *perdiderit* per rationem contrariam; hic iterum nec aliud nec plus exigit æquiprobabilismus.

3. Probabilismus fundat iudicium practicum non in opinione ipsa quæ incerta est, nec in ejus probabilitate quæ forte falsa est, sed in *hoc principio reflexo*: nempe, quod lex dubia non obligat, quia non est imponenda obligatio de qua non constat; nihil solidius in æquiprobabilismo exigitur (Ita auct. anon. diss. de S. Alph. probab. et æquiprob., ap. Vind. Ballerin., p. 149).

II. Disconveniunt quoad *accidentia quædam*, scilicet :

1. Quoad verba quibus thesis utriusque sententiæ ponitur. Siquidem requirit æquiprobabilismus ut opinio minus tuta sit *æque* aut *fere æque* probabilis; probabilismus vero, ut sit *certe et solide* (licet minus) probabilis; — sed in praxi opinio *fere æque* probabilis ab opinione *minus* probabili parum differt, præsertim si, ex una parte cum S. Ligorio in hujusmodi fere æquali probabilitate includatur quælibet opinio probabilis cui non opponitur altera quæ sit *certe, sine ulla hæsitatione* et *notabiliter* probabilior, et ex altera parte cum probabilistis jam non habeatur tanquam certe et solide probabilis ea opinio cui opponitur altera quæ sit *notabiliter* probabilior.

2. Quoad *modum procedendi* in probabilitate perpendenda. Æquiprobabilista enim, juxta suam theoriam, judicare debet de opinionis probabilitate non tantum absoluta sed *respectiva*; probabilista vero inquit tantum de certa et solida probabilitate *in se et absolute* considerata; hic enim dicit probabile illud quod solida habet fundamenta intrinseca et extrinseca; ille autem probabile asserit illud quod æque aut fere æque solida habet ac ejus oppositum. — At S. Ligorius, qui auctor est æquiprobabilismi, hanc formulam non videtur addidisse ad probabilitatem augendam, sed ad veram solidamque probabilitatem discernendam, regulamque præbendam pro usu opinionis probabilis (Cf. diss. cit., de Probab. et æquiprob. S. Alph., p. 113-148).

3. Quoad *extensionem* hujus principii reflexi : in dubio *melior est conditio possidentis*. Æquiprobabilistæ tenent id valere pro libertate in dubio de existentia legis, pro lege vero in dubio de legis cessatione; probabilistæ contendunt id valere in omni dubio pro libertatē. — Sed æquiprobabilistæ concedunt libertatem multo frequentius quam legem possidere, ita ut principium possessionis, in praxi, raro dubitantem obliget, sive quia rarescunt casus in quibus dubitatur de cessatione legis, sive quia dubium de adimptione legis in gratiam libertatis per alia principia sæpe solvi debet, sive quia sæpe non apparet utrum lex possideat an libertas, et tunc si, omnibus perpensis, res obscura maneat, vincere debet benignitas (Marc., h. 98, 99).

RESP. *affirm.* Nam sive S. Thomas, sive S. Ligorius, principium supra positum, nempe, quod nullus ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientia illius præcepti, etiam de lege naturali et divina intelligunt (V. S. Lig., *de Consc.*, n. 64, 65, 70-73). — Et vero lex divina etiam naturalis, haud secus ac humana, si sit dubia, dici debet invincibiliter ignorata; sed Deus non censetur nos obligare, quando invincibiliter legis existentiam ignoramus.

177. — 49. Quæritur 2. *Utrum subditus dubitans, aut etiam probabilius judicans præceptum superioris esse de re illicita, teneatur illi obedire?*

RESP. *affirm.* juxta communem sententiam tum probabilistarum, tum probabilioristarum (1).

Nam superior habet jus certum præcipiendi, neque ob dubium subditi exuitur jure suo; in dubio enim melior est conditio possidentis; ergo subditus tenetur illi obedire. — Insuper rectus ordo et necessaria subordinatio subditi ad superiorem ita fieri postulat, essetque majus malum turbari illum ordinem, quam forte peccari materialiter; ergo (2).

178. — 50. Regulæ. *De agendi ratione confessarii circa usum opinionum probabilium.* Duplex potissimum casus occurrere potest, prout poenitentes jam alicui opinioni adhærent, vel non.

Hinc probabilismus moderatus ab æquiprobabilismo S. Ligorii non essentialiter differt, præsertim cum S. Doctor, — 1. usum moderatum opinionis probabilis in concursu probabilioris ipsemet egregie propugnaverit in duplici dissertatione (an. 1749 et 1755 edita); — 2. nec postea hanc sententiam retractaverit aut etiam reformaverit in suis Retractationibus aut aliis scriptis; — 3. sed tantummodo novam probabilitatis formulam, novamque pro ejus usu regulam, non vero novum systema, tradere voluerit, ut ipse expresse declarat (*Apolog. introd.*, ap. *Vind. Alph.*, p. 53; Cf. R. P. Ballerini, diss. *de Mor. Syst. S. Alph.*, ap. *Vind. Baller.*; Lehmkühl, *Theol. mor.*, I, n. 89).

(1) Concordant SS. Patres. S. Bernardus (*de præc. et disp.*, c. 9, n. 24; *Patr. lat.*, CLXXXII, 873) ait : « Quidquid vice Dei præcipit homo, quod tamen non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus. » S. Bernardinus Senensis (*Dial. de obed.*) : « Ubi subditus rationabiliter dubitat an quod præcipitur sit peccatum, an non, tunc profecto obedire tenetur. »

(2) Billuart, *de Consc.*, diss. 5, art. 2; Lacroix, *de Consc.*, n. 433.

REGULA 1^a sequenda erga pœnitentes qui *opinionem sibi metipsis efformarunt opinioni quam tenet confessarius contrariam, sed vere et solide probabilem.*

Confessarius propriam opinionem hujusmodi pœnitentibus imponere nequit. Ita communiter theologi apud S. Ligorium (*de Pœnit.*, lib. 6, n. 604). Ratio est, quia pœnitens jus habet sequendi opinionem vere probabilem, quamvis opposita videatur confessario probabilior; confessarius enim non est judex opinionum sed peccatorum. — Præterea talis pœnitens, facta confessione, si aliunde dispositus videatur, jus habet ad absolutionem; neque potest confessarius, sine gravi injuria, illum adigere ad alium confessarium adeundum.

Idque tenendum est, etiamsi opinio pœnitentis confessario videatur improbabilis, modo tamen theologis magni nominis probetur; siquidem sententia quæ tenetur a pluribus theologis, v. g., a quinque vel sex probitate et scientia præstantibus, nec damnata fuit, haberi potest ut probabilis, et consequenter a simplici confessario prohiberi non potest.

179. — 51. REGULA 2^a sequenda erga pœnitentes qui *nul- lam sibi efformarunt opinionem, sed a confessario consilium petunt.*

Nec iis confessarius potest propriam opinionem imponere, si opposita vera probabilitate gaudeat; jus enim non habet ut certas præbendi obligationes quas ipse ut incertas ex auctoritate gravissimorum theologorum bene novit. Quapropter,

Vel per talem consultationem *inquiritur confessarii sententia* circa casum propositum, et tunc debet consultus juxta propriam sententiam respondere; alias non ageret bona fide et videretur mentiri; nequaquam tamen eam præbere potest ut certam, sed tantum ut probabilem aut probabiliorem;

Vel ab eo quæritur tantum *quid liceat*; et tunc potest respondere illud de quo consulitur secundum aliquam opinionem probabilem esse licitum;

Vel quæritur *quid expediat* in tali casu, et tunc debet omnia prudenter considerare, personam ipsam quæ consilium

petit et omnes circumstantias rei de qua consilium petitur, et, omnibus perpensis, id quod expedire videbitur consulere. Imo aliquando expedit, et oportet, consulere id quod est tantum probabile, relicto probabiliore, quia contingere potest ut qui consilium petit, sit ita dispositus ut non sit factururus quod ei dictabitur secundum probabiliorem sententiam; unde sequetur eum periculo peccandi expositum iri. Debet tamen is a quo consilium petitur, ita se gerere, ut alii non scandalizentur, videntes eum aliter consulere quam sentiat vel faciat (Ita Abelly, *Medulla, de Act. hum.*, cap. 1, sect. 6).

CAPUT II

DE CONSCIENTIA IMPROBABILI

180. — 52. Quæstio ponitur et dividitur. Dictum fuit (n. 132) conscientiam improbabilem eam esse quæ levibus tantum et insufficientibus nititur rationibus. Quapropter ex ea nonnisi dubium negativum de opposito oritur; at dubium negativum, juxta primam regulam superius de conscientia dubia positam (n. 148), pro nihilo habendum est. Conscientia igitur improbabilis, neque directe seu ratione sui, neque indirecte et ope alicujus principii reflexi, potest esse recta morum regula, sed deponenda est.

Quoniam vero duplex est hujusmodi conscientia, *laxa* nempe et *scrupulosa*, prout, aut libertati seu parti minus tutæ, aut legi seu parti tutiori, favet, hinc de utraque seorsim agetur.

ARTICULUS I

De conscientia laxa

181. — 53. Conscientiæ laxæ notio et species. Conscientia laxa ea est quæ ex levioribus rationibus judicat esse licitum quod illicitum est, vel pro veniali peccato habet quod revera est mortale.

Triplex distingui potest.

1. *Conscientia laxa simpliciter*, quæ definitioni nihil addit;

2. *Conscientia cauteriata* (de qua Apostolus, I *Tim.*, iv, 2), quæ ex diuturno peccandi habitu levia judicat peccata gravia, quinimo gravissima nihili pendit;

3. *Conscientia pharisaica* (sic dicta a Phariseis qui excolantes culicem, id est, levissima, deglutiebant camelum, id est, gravissima peccata, *Matth.*, xxiii, 24), quæ magna parvi et parva magni facit.

182. — 54. Regulæ. — I. Non licet conscientiam laxam PERMITTENTEM sequi.

Ratio est, quia talis conscientia, — 1. non est recte formata nec ideo moraliter certa; ergo per se et directe non potest haberi ut tuta morum regula (ex principio statuto, n. 133); — 2. nec est solida probabilitate fundata, sed leviori tantum ratione; ergo ex nullo principio reflexo effici potest practice certa (Cf. n. 172).

II. *Graviter peccat qui, conscientiam laxam sequens, legem aliquam in re gravi transgreditur.*

Ratio est, quia talis operans, vel aliquod de lege dubium habet, et tunc peccat, utpote agens in dubio practice practico (cf. n. 149), vel legem ignorat, et tunc etiam peccat, utpote habens conscientiam vincibiliter erroneam (Cf. n. 141).

III. *Graviter peccat, etiam in re levi transgrediendo legem, qui cum conscientia laxa practice dubia de gravitate aut levitate peccati operatur.*

Ratio est, quia dictamen conscientiæ dubiæ prætermittendo ac temerarie contemnendo, scienter se exponit periculo graviter peccandi (Cf. n. 151).

Quapropter hujusmodi conscientia maxime periculosa est, quippe quæ animas inducit in « viam spatiosam, quæ ducit ad perditionem » (*Matth.*, vii, 13). Ergo quam citius deponenda est.

183. — 55. Causæ conscientiæ laxæ. Sequentes causæ apud auctores enumerantur:

1. Vita mollis, quæ cor enervat et a spiritualibus rebus avertit;

2. Neglectus orationis, qui mentem omnino dejicit ;
3. Nimia temporalium sollicitudo, quæ nos terrenos facit ;
4. Peccandi consuetudo, quæ peccati horrorem tollit ;
5. Familiaritas cum hominibus vitio deditis ;
6. Luxuria quæ impedit, quominus Christianus ad spiritualia tendat (1).

184. — 56. Effectus conscientiae laxæ. Conscientiæ laxæ effectus præcipui sunt :

1. Cæcitas mentis circa peccati malitiam aut gravitatem ;
2. Durities cordis, quod piis monitis non movetur ;
3. Irrisio piarum exercitationum ;
4. Obduratio in malo, quæ summum salutis periculum inducitur, juxta illud Apostoli (*Rom.*, II, 5) : « Secundum duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ » (2).

185. — 57. Remedia conscientiae laxæ. Hæc sunt præcipua :

1. Dierum aliquot secessus, quo animus Deo et sibi vacet, dicente Scriptura (*Os.*, II, 14) : « Ducam eam in solitudinem, » et loquar ad cor ejus ; »
2. Frequens et humilis oratio cum novissimorum meditatione, juxta illud (*Eccli.*, VII, 40) : « Memorare novissima tua, » et in æternum non peccabis ; »
3. Quotidiana conscientiae discussio circa omnia quæ per diem acta sunt, secundum illud (*Is.*, XLVI, 8) : « Redite, prævaricatores, ad cor ; »
4. Frequens optimorum librorum lectio humilis ac fidelis ;
5. Promptus recursus post peccatum ad Pœnitentiæ sacramentum, ne animæ vulnus incrudescat ;
6. Malorum fuga et conversatio cum bonis ; nam « qui cum sapientibus graditur, sapiens erit ; amicus stultorum similis efficietur » (*Prov.*, XIII, 20) (3).

(1) Cf. Scavini. *de Consc.*, cap. 3, art. 2.

(2) Cf. Scavini, *Ibid.*

(3) Cf. Scavini, *Ibid.*

ARTICULUS II

De conscientia scrupulosa

Dicendum est : — 1. de natura conscientiae scrupulosae, — 2. de ratione agendi erga illam.

§ I. — **De natura conscientiae scrupulosae**

186. — 58. Notio conscientiae scrupulosae. Conscientia *scrupulosa* (1) definitur : *Judicium quo mens, ex levissimis momentis, pronuntiat peccatum adesse ubi nullum est peccatum, vel peccatum mortale ubi tantum levis existit culpa.*

Dicitur. 1. *Judicium*, omnis namque conscientia est, ex definitione, *judicium practicum*; ac proinde non datur conscientia scrupulosa absque *judicio* quo pronuntiatur aliquid esse vetitum. — Igitur sedulo secernenda est conscientia scrupulosa a conscientia scrupulis agitata, in qua non datur *judicium practicum* de malitia actus, sed timor anxius et inanis ne actio actualiter ponenda sit illicita.

Dicitur 2. *Ex levissimis causis*; unde si causae sunt proportionatae timori, non est conscientia scrupulosa sed recta.

Hinc 1. non habent conscientiam scrupulosam sed *timorata* illi qui, salutis suae solliciti ac filiali timore ducti, non lethifera tantum, sed minima etiam peccata venialia devitare satagunt. Docent quippe Scripturae et SS. Patres quodcumque peccatum etiam minimum esse summopere vitandum, et nulla prorsus ratione committendum.

Hinc 2. pariter pro scrupulosis habendi non sunt, qui circa confessiones suas praeteritas, ex gravi causa invalidas existimatas, conscientiae remorsus experiuntur.

187. — 59. Signa quibus dignoscitur scrupulosus. Dicitur *scrupulosus* ille qui habitualiter dispositus est seu propensus ad conscientiam scrupulosam habendam (2).

(1) *Scrupulosa* dicitur, quia sicut scrupulus, qui est lapillus asper, deambulantis pedem offendit, sic talis conscientia mentem angere ac perturbare solet.

(2) Tria juvat notare : — 1. Plurimum interest ut discernantur veri

Hæc autem attente perpendet confessarius :

1. *Non debet, saltem statim, veluti scrupulosus haberi*, — 1. qui sollicitus est, imo et moderate anxius, ne Deum vel levissime offendat; — 2. qui post vitam in magnis peccatis diu traductam adhuc angitur, et per plures menses sæpe vult confiteri, timens ne conscientiam suam insufficienter aperuerit et mundaverit; — 3. qui nunc adhuc deliberate consentit in gravia peccata, quamvis post commissum peccatum valde angatur, et anxie confiteatur; adest enim justa causa anxietatis; imo in hoc est reipsa gratia actualis Dei, quæ ideo turbat, quia est contraria affectui inordinato quem homo paulo ante habuit, et forte retinet; — 4. qui in uno tantum vel altero casu habet scrupulum; nomen enim scrupulosi frequentiam seu habitum denotat.

2. *Recte autem aliquis reputatur scrupulosus*, ex duplici signo generali : ex vano *perpetuoque timore* circa peccata, et ex *pertinacia judicii*; scrupulosus enim certitudinem in omnibus anxie quærens, — ex una parte putat se peccare ubi pii et timorati homines nullum omnino peccatum percipiunt; — et ex altera parte confessario vel alteri viro pio et docto asserenti nullum esse peccatum, aut fidem non præstat, aut cum anxio timore acquiescit; iterum atque iterum eundem aut alios consulit, nullius judicio acquiescit, imo quanto plures audit, eo magis scrupulis implicatur, eisque pertinaciter adhæret.

His autem signis communibus alia accedunt specialia, prout scrupuli versantur circa præterita, aut circa præsentia.

1. *Scrupulosus est circa præterita* ille qui, cum moralem diligentiam adhibuerit in examinandis, detestandis et confi-

scrupulosi a falsis; sæpe enim scrupulosi putantur qui non sunt, et vice versa; et exinde ingentes in directione errores profluunt cum non modico damni spiritualis periculo. — 2. An aliquis, qui meticulosæ conscientie est, sit scrupulosus necne, communiter judicare non potest meticulous ipse, sed judicium relinqui debet viro docto probo et prudenti, qui in dirigendis conscientis aliquam experientiam habet. — 3. Non semper potest confessarius prima aut secunda vice aliquem confitentem audiens tuto judicare an iste sit scrupulosus necne, quia forte rationabilis est illius anxietas.

tendis peccatis præteritis, nihilominus sine prudenti motivo, continuo timet, an hoc vel illud etiam commiserit, an vere doluerit, an integre confessus sit, etc.; quapropter discutiendæ conscientiæ finem non facit, in confessione minutissima explicat, nullam circumstantiam etsi levissimam imo quandoque impertinentem omittens, idem sæpe repetens, nec confessario monenti sufficere acquiescens, atque circa confessiones diligenter actas nunquam quiescit, sed easdem ex toto vel ex parte sine fine repetit.

2. *Scrupulosi circa præsentia*, alii timore anguntur quoad preces præceptas, alii quoad peccata præsertim interna. — *Priores* eo signo dignoscuntur quod preces de præcepto, v. g., breviarii, pœnitentiæ, missæ, maxima cum anxietate recitant, de alicujus partis omissione aut de intentionis et attentionis defectu semper trepidantes, et easdem continuo repetentes. — *Posteriores* vero, licet deliberate non consentiant in peccata, tamen semper timent, ne quod facere volunt sit peccatum, aut ne importunæ cogitationi contra fidem, caritatem, castitatem, aliasque virtutes, consenserint; atque ideo sæpe hærent, et seipsos vanis timoribus peccatorum excruciant, imo aliquando ad scrupulos depellendos gestibus aut ridiculis signis utuntur, v. g., oculos subito claudunt, contrahunt supercilia, annunt vel renunt capite, secum mussitant: « nolo; recede, diabole; » aut alia hujusmodi (1).

188. — 60. Causæ scrupulorum. Ex triplici causa procedere possunt scrupuli, scilicet a Deo, a natura et a dæmone.

1. Sunt scrupuli qui *Deum auctorem habent*, non quidem *directe*, sed *indirecte*, quatenus Deus animabus justorum lumen suum retrahit, et eas scrupulis agitari permittit, ut probentur et perficiantur. — At scrupuli a Deo indirecte provenientes dignoscuntur ex motivis, effectibus et duratione: — *ex motivis*; hujusmodi enim scrupuli oriuntur ex nimio timore Deo displicendi, vividioreque peccati detestatione; — *ex effectibus*; illi enim scrupuli ad sollicitiorem peccati fugam et perfectam vitæ emendationem impellunt; — demum *ex*

(1) Cf. Lacroix, Gury, Scavini, *de Consc.*

duratione; siquidem nonnisi transitorie existunt; ideoque comparari possunt igni aurum probanti et mundanti.

2. Sunt scrupuli qui oriuntur *a natura*, et eorum causæ sunt — vel *intrinsecæ*, ut melancholia; imaginatio læsa; indoles timida; ingenii tenuitas; ignorantia; superbia seu amor proprii iudicii, unde nascitur pertinacia; amor proprius quo vellet scrupulosus plenam habere certitudinem se esse in statu gratiæ; — vel *extrinsecæ*, ut conversatio cum scrupulosis; lectio librorum qui de perfectione evangelica tractant, vel qui terribilia referunt; vigiliæ; immoderata jejunia, quibus cerebrum debilitatur et sensus infirmantur.

3. Sunt demum scrupuli qui *a dæmone proveniunt*; iste enim hominum infensissimus inimicus quandoque scrupulos in eorum animos injicit ut eos a perfectione et salute, tanquam nimis ardua, deterreat, a participatione sacramentorum, et præsertim sacræ synaxis, avertat, ad bona opera ineptos reddat, ad diffidentiam et desperationem deducat, et sic ad cupiditatibus laxandas habenas, præ tædio et tristitia, inducat.

189. — 61. Effectus scrupulorum. Scrupuli sunt generatim valde noxii; aliquando tamen sunt utiles.

I. Sunt *valde noxii*, præsertim quando *ex culpa hominis* proveniunt aut perseverant; siquidem damna gravia secum trahunt, tum spiritualia, tum etiam corporalia, quæ in triplicem veluti gradum distingui possunt pro variis ipsius conscientiæ scrupulosæ gradibus :

1. Jam *ab initio* quo quis conscientiæ scrupulosæ obsequitur, — scrupuli valde nocent obedientiæ, aut etiam eam totaliter impediunt, quum ad agendum impellant contra Dei voluntatem per patrem spiritualement manifestatam; — insuper devotionem et orationis amorem minuunt, aut etiam penitus tollunt, quia anxietatibus animum implent, eumque ineptum faciunt ad pietatis officia; — demum vires mentis enervant, studiumque virtutis exstinguunt.

2. Postea autem, *crescentibus scrupulis*, nova majoraque damna obveniunt, scilicet : — conscientia obcæcatur, — fiducia et spes in Deum magis magisque in dies imminuitur,

— imo, ex continuis animi angoribus, hæc in ipso corpore haud raro sequuntur : cor constringitur, sanguis corrumpitur, spiritus vitales consumuntur, caput debilitatur; — indeque scrupulosus, exhaustis corporis et animæ viribus, ad quælibet officia sive spiritualia sive temporalia ineptus efficitur.

3. Demum, nisi fortiter et constanter in scrupulos pugnet, iis vexatus eo poterit adduci ut, — aut in desperationem agatur, et cupiditatibus suis fræna remittat, — aut in amentiam incidat, — aut sibi mortem inferat, ut pluribus contigisse asserit S. Lig. (lib. 1, n. 13).

II. Sed *utiles sunt* scrupuli iis qui contra illos fideliter reluctantur, — tum quia juvant ad emundandam conscientiam, — tum quia hominem reddunt in actionibus suis cautum ne offendat Deum, — tum quia plurimum faciunt ad internam humiliationem, — tum quia meritum vitæ augment, — tum denique quia multum conducunt ad hoc ut quis suo tempore possit alios juvare et dirigere; unde quos Deus præordinat ad alios suo tempore juvandos, prius in scrupulis sæpe exercet, ut discant compati, et practice noverint quomodo sit cum scrupuloso agendum (Lacroix, *de Consc. Scrup.*).

§ II. — De ratione agendi erga scrupulos

190. — 62. Assertio : *Semper licitum est contra scrupulos agere, imo quandoque adest obligatio eos deponendi.*

PROB. 1^a PARS. Conscientia scrupulosa est ad summum conscientia positive dubia; porro in dubio (ex dictis n. 172) semper licet, ubi de sola honestate actionis agitur, partem minus tutam eligere, relicta tutiore; ergo semper licet contra scrupulos agere.

Dicitur quod *talis conscientia est ad summum conscientia positive dubia*, quia, cum sit improbabilis, utpote futili ratione fundata, æquivalet dubio negativo, quod contemnendum esse et pro nihilo habendum probatum est (n. 148).

Nec dicant scrupulosi conscientiam ipsorum esse efformatam, ac proinde contra illam agere illicitum esse; siquidem

ordinarie sibi illudunt, et judicare debent suam conscientiam non esse nisi scrupulis agitatam, quoties ipsorum judicium adversatur confessarii vel superioris judicio.

PROB. 2^a PARS. Ex scrupulis quandoque tanta oriuntur incommoda ut illos depellendi adsit obligatio. Inde enim gravissima et quasi impossibilis fit mandatorum Dei observatio, evaduntque scrupulosi cujuslibet muneris incapaces; imo proximum periculum incurrunt desperationis vel amentiae. Aliis autem, qui horum sunt testes, sæpe pietas fit ridicula, contemptibilis et nonnunquam odiosa. Si vero scrupulosus qui conscientiam scrupulosam non deponit, ordinarie non peccet, id fit quia non advertit, aut quia anxietatibus ita premitur ut obscuratus sit illius intellectus et careat sufficienti libertate.

191. — 63. Remedia scrupulorum. Aliæ dantur regulæ pro ipso scrupuloso, aliæ pro ejus confessario; posteriores traduntur in *Tractatu de Pœnitentia* (n. 309, 310).

Quod ad ipsum scrupulosum attinet, hæc *principia* absolute amplectatur :

1. Obedientiam summam et cæcam confessario præstare debet; « hoc enim, ait S. Liguori (*de Consc.*, n. 12), super omnia præcipuum, imo unicum potest dici remedium hujusmodi infirmorum, ut omnes docent patres, theologi, et spirituales magistri. »

2. Meminerit quod, ubi agitur de rebus moralibus, non est certitudo in omnibus quærenda.

3. Dubium quod in aliis rationabile videri posset omnino spernat.

4. Imo omne dubium contemnere debet, nec curare nisi de peccato certo et evidenter commisso (Gury, n. 48).

His autem principiis adjiciat *remedia* sequentia (ex S. Lig., *Ibid.*) :

1. Valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent;

2. Caveat a lectione librorum scrupulos excitantium, et scrupulosorum conversationem evitet;

3. Ne diu moretur in examine conscientiae, praesertim circa ea in quibus magis vexatur;

4. Fugiat otium, ex quo mens saepe inanibus apprehensionibus impletur;

5. Instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi praeceptis sui directoris.

TRACTATUS DE LEGIBUS

PROŒMIUM

192. — 1. Tractatus objectum. Theologia moralis, ut ab initio diximus cum S. Thoma, pro objecto habet tractare de motu rationalis creaturæ in Deum (recole dicta in *proëm. gen. Theol. mor.*, n. 1). Porro quod homo ad Deum finem suum ultimum perveniat, id ab actuum humanorum rectitudine pendet. Sed actus humani *legibus* reguntur, et proinde ab iis rectitudinem desumunt, tanquam a regula sua externa et remota. Itaque postquam dictum fuit de Conscientia, quæ est regula morum proxima et interna, tractare nunc necesse est *de Legibus* (1).

193. — 2. Ejus ratio propria. Jam vero Leges considerat *Theologia*, non sub eadem ratione qua *Jurisprudentia civilis* et ipsum *Jus canonicum*. — Etenim *Jurisprudentia civilis* de legibus tractat quatenus ad externam justitiam et pacem reipublicæ tuendam conducunt. — *Jus canonicum* de legibus tractat quatenus ordinant ea quæ ad divinum cultum ac puritatem fidei et morum attinent. — *Theologia* hæc omnia complectitur, sed sub altiori ratione.

Siquidem omnium legum, prælucente lumine fidei, inquirat, — 1. *primariam originem*, quomodo scilicet a Deo ipso

(1) Præter S. Thomam (1. 2, q. 90-108) et S. Ligorium (*Theol. mor., de Legibus*), consule præsertim Suarez (*de Legibus*), Salmanticenses (tract. 11), Billuart, Theol. Wirce., Lehmkuhl, Marc, etc.

oriantur, sive immediate, si sunt divinæ, sive mediate, si sunt humanæ; — 2. *effectum moralem*, quomodo sint mensuræ humanorum actionum in ordine ad conscientiam; — 3. *finem ultimum*, quomodo ad æternam salutem christianos conducant.

194. — 3. Ejus præstantia et utilitas. Maximi momenti est præsens Tractatus, nostris præsertim temporibus, ut auctoritas Dei tanquam supremi legislatoris vindicetur, et ostendatur omnem potestatem legiferam proindeque omnium legum vim obligandi ab ipso derivari. — Quod ad praxim etiam attinet, multum sane proderit legum divinarum et humanarum explicare naturam et diversitatem, conditiones ad earum obligationem requisitas, limites quibus talis obligatio continetur, et modos quibus cessare potest.

195. — 4. Definitio legis. Lex communiter a theologis post S. Thomam definitur : *Rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata* (1).

Dicitur 1. *rationis ordinatio*, quia involvit duos actus legislatoris, unum intellectus, quo ordinat facienda, alterum voluntatis, quo obligat ut fiant. — Hinc omnis lex ad aliquid obligat, et in hoc differt a *consilio*, quod, licet regulam agendi proponat, lex tamen non est, quia non oritur a voluntate legislatoris imperante et obligante.

Dicitur 2. *ad bonum commune*; legis enim cujuslibet finis est bonum commune subditorum, non bonum legislatoris privatum.

Dicitur 3. *ab eo qui curam communitatis habet*; nam lex, cum totam communitatem respiciat, non est præceptum qualecumque, sed commune; indeque ferri debet ab habente auctoritatem publicam.

Dicitur 4. *promulgata*, id est, intimata subditis; nemo enim potest obligari ad incognitum.

196. — 5. Divisio Tractatus. Omnis lex a Deo vim obligandi

(1) Cf. S. Th., 1. 2, q. 90, a. 4.

desumit; sed quoniam aliæ sunt leges quas Deus immediate et per se imponit, aliæ vero quæ a quibusdam hominibus vi auctoritatis a Deo participatæ conduntur, hinc distinguere oportet leges *divinas* et leges *humanas*; de quibus in duplici parte seorsim disseretur.

PARS I

DE LEGE DIVINA

197. — 6. Duplicis generis est lex divina, *necessaria* nempe quæ a voluntate Dei necessario statuitur, et *positiva* quæ a voluntate Dei libere procedit. Unde duplex caput.

CAPUT I

DE LEGE DIVINA NECESSARIA

Lex omnis, cum sit quædam regula, dupliciter considerari potest, scilicet in regulante et in regulato; lex divina necessaria, in quantum in Deo regulante spectatur, dicitur *lex æterna*, in quantum autem in homine regulato, vocatur *lex naturalis* (1); de utraque est dicendum in duplici articulo.

ARTICULUS I

De lege æterna

198. — 7. Definitio. Lex æterna definiri potest : *ratio divinæ sapientiæ ab æterno in Deo existens, qua omnes actus et motiones singularum creaturarum in suos fines diriguntur in ordine ad bonum commune totius universi* (2).

Dicitur 1. *ratio divinæ sapientiæ*, ea nempe qua rerum universitas gubernatur, seu, ut ait Scriptura (*Sap.*, viii, 1), qua

(1) S. Th., 1. 2, q. 90, a. 1, ad 1; q. 91, a. 2.

(2) Cf. Th. 1. 2, q. 91, a. 1; 93, a. 1.

Deus « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. »

Dicitur 2. *in Deo existens*, quia sicut in quolibet artifice præexistit ratio rerum faciendarum per artem, ita in quolibet gubernante præexistit ratio eorum quæ per subditos sunt agenda; et ideo in Deo sicut in principe universi præexistit ratio gubernationis omnium creaturarum.

Dicitur 3. *ab æterno*, quia, ut ait Doctor Angelicus (q. 91, a. 1), « divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet » æternum conceptum » (ut dicitur *Prov.*, viii, 23).

Dicitur 4. *qua omnes actus et motiones singularum creaturarum diriguntur*, quia Deus non solum est conditor universarum rerum, sed etiam illas gubernat, actus et motiones dirigendo in finem (1).

Dicitur 5. *in suos fines diriguntur*; ratio enim divinæ sapientiæ, in quantum rationem habet *ideæ* per quam cuncta sunt creata, singulis creaturis suum finem assignavit, in quantum vero rationem habet *legis*, per quam cuncta creata gubernantur, omnia ad debitum finem dirigit.

Dicitur 6. *in ordine ad bonum totius universi*, quia ratio legis, ex ejus definitione (n. 195), in eo consistit quod sit regula subditorum in ordine ad bonum commune; ergo lex æterna est summa ratio qua singulæ creaturæ, earumque singuli actus ad bonum commune totius universi diriguntur; atque in hoc præsertim a providentia divina differt, quæ respicit etiam bonum singulare uniuscujusque creaturæ.

199. — 3. Assertio 1^a: *Datur in Deo lex æterna.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra* (*Sap.*, viii, 1): « Attingit (Sapientia divina) a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia » suaviter; » ergo datur in Deo summa ratio qua res omnes in suos fines ordinantur et diriguntur; sed hæc est lex æterna, juxta definitionem; ergo datur in Deo lex æterna.

PROB. 2. *Consensu* non solum SS. *Patrum*, sed etiam *philosophorum gentilium*; hæc sunt verba Tullii (*de Leg.*, lib. 2): « Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam legem neque

(1) S. Th., 1. 2, q. 93, a. 1; 1 p., q. 14, a. 8; q. 103, a. 5.

hominum ingeniis excogitatam, neque scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. »

PROB. 3. *Ratione.* Lex nihil aliud est quam dictamen rationis practicæ in principe qui gubernat aliquam communitatem perfectam. Atqui rerum universitas ratione divina gubernatur; ergo ratio gubernationis universi in Deo existit; sed ratio divina nihil concipit ex tempore, sed habet conceptum æternum; ergo ab æterno existit in Deo ratio gubernationis universi. Ergo datur in Deo lex æterna (1).

200. — 9. Assertio 2^a: *Omnes motus et operationes creaturarum, sive RATIONALIUM sive IRRATIONALIUM, legi æternæ subjiciuntur, sed DIVERSO MODO.*

PROB. *ratione generali* (ex S. Th., q. 93, a. 4). Lex æterna est ratio divinæ gubernationis; sed divinæ gubernationi subduntur omnia quæ sunt in rebus a Deo creatis; ergo omnes creaturæ legi æternæ subjiciuntur.

PROB. 1. speciatim quoad *actus et motus creaturarum irrationalium*; fiunt enim illi actus et motus ex naturali inclinatione, quam Deus dedit rebus omnibus ad fines suæ naturæ præfixos; unde dicitur (*Ps. cXLVIII*): « Ignis, grando, nix, » glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus; » et (*Prov., VIII, 29*): « Legem ponebat aquis, ne transirent » fines suos. » Ergo.

PROB. 2. speciatim quoad *actus creaturarum rationalium*; actus enim entium rationalium sunt boni, vel mali; si sint boni, fiunt ex Dei directione et motione; si sint mali, ab æterna lege prohibentur et dum contra voluntatem Dei prohibentem fiunt, incidunt in voluntatem Dei punientem.

PROB. 3. creaturas racionales et irracionales legi æternæ subjici *diverso modo*; — actiones enim creaturarum rationalium subjiciuntur legi æternæ ut *præcipienti* et *obliganti*; — actiones irrationalium non subjiciuntur legi æternæ ut præcipienti et obliganti, quia illæ non sunt capaces obedientiæ et obligationis, sed ut *ordinanti* et *moventi* illas ad suos fines.

(1) Ita S. Th., 1. 2, q. 91, a. 1.

201. — 10. Assertio 3^a : *Omnes cæteræ leges a lege æterna derivantur, sed modo diverso.*

PROB. 1. *Omnes alias leges a lege æterna derivari.* Sapientia divina, cujus ratio est lex æterna, dicit (*Prov.*, viii, 15) : « Per » me reges regnant et legum conditores justa decernunt. » Et Apostolus (*Rom.*, xiii, 1) : « Non est potestas, nisi a » Deo » (1).

PROB. 2. *Cæteras leges diversimode derivari a lege æterna.* Possunt leges ab æterna derivari, *vel formaliter*, si idem præcipiant aut vetent, *vel virtualiter*, si, imperando non imperata a lege æterna, eam aliquatenus determinent, *vel causaliter*, in quantum omnis potestas legislativa est a Deo. Porro

1. Omnes leges a lege æterna derivantur *causaliter*, ut patet, sed aliæ immediate sunt a Deo, nempe leges divinæ, aliæ mediante tantum potestate hominibus communicata a Deo, nempe leges humanæ, sive ecclesiasticæ, sive civiles.

2. Insuper *lex naturalis* a lege æterna derivatur *formaliter*, quia quæcumque præcipit aut vetat, imperantur etiam aut prohibentur ab æterna, et quidquid habet roboris ad obligandum, justitiæ et æquitatis, habet a lege æterna.

3. *Lex divina positiva* a lege æterna derivatur *in multis formaliter*, v. g., quoad præcepta Decalogi; *in aliquibus vero virtualiter* tantum, videlicet in iis quæ sunt determinatio legis æternæ, uti sanctificatio Sabbati.

4. *Lex humana* etiam *in aliquibus* a lege æterna derivatur *formaliter*, atque *in plurimis virtualiter*; siquidem leges tum ecclesiasticæ tum civiles aliquando idem præcipiunt aut prohibent quod lex æterna; communiter vero legem æternam determinant quoad materiam vel quantitatem vel pœnam (2).

(1) Unde S. Augustinus (*de Lib. arb.*, lib. 1, cap. 6, n. 15; *Patr. lat.*, xxxii, 1229) : « In temporali lege nihil est justum ac legitimum, quod non ex hac æterna sibi homines derivaverunt. »

(2) Id docet Leo XIII (*Enc. Libertas præstantissimum*, 20 jun. 1888) his verbis : « Humanarum vis legum hæc debet esse, ut ab æterna lege manare intelligantur, nec quidquam sancire quod non in ea, velut in principio universi juris, contineatur. »

ARTICULUS II

De lege naturali

Dicetur — 1. de existentia legis naturalis, — 2. de ejus objecto, — 3. de ejus promulgatione et cognitione, — 4. de ejus immutabilitate.

§ I. — **De existentia legis naturalis**

202. — 11. Definitio. Lex naturalis, quæ etiam dicitur jus naturale, juxta S. Thomam (1. 2, q. 91, a. 2) definitur : *Participatio legis æternæ in rationali creatura.*

Dicitur 1. *participatio legis æternæ*, quia lex naturalis a lege æterna formaliter derivatur, cum utraque idem jubeat et vetet.

Dicitur 2. *in rationali creatura*; nam lex æterna extendit se ad omnes creaturas tam rationales quam irrationales, dum lex naturalis ad solam creaturam rationalem, id est, ad homines et angelos extenditur (1).

203. — 12. Assertio 1^a : *Datur in homine lex naturalis.*

PROB. 1. *Script. Sacra.* Apostolus dicit (*Rom.*, II, 14) : « Cum gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ leges sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, *ipsi sibi sunt lex*; qui ostendunt *opus legis scriptum in cordibus suis*, testimonium illis reddente conscientia ipsorum. » In hoc textu, lex quam gentes non habent, intelligenda est secundum omnes Scripturæ Sacræ interpretes de lege positiva divina; lex vero scripta in cordibus, quam naturaliter (id est agendo secundum lumen naturale rationis) gentes faciunt, nihil aliud

(1) « Naturæ lex, ait Leo XIII, est ipsa lex æterna, insita in iis qui ratione utuntur, eosque inclinans ad debitum actum et finem, eaque est ipsa æterna ratio Creatoris universumque mundum gubernantis Dei. » Unde lex naturalis in brutis proprie non residet; participatio enim legis æternæ in illis non se habet per modum cujusdam directionis seu præcepti, sicut in homine, sed per modum cujusdam impressionis, ex qua habent inclinationem ad agendum conformiter ad suam naturam; hæc autem impressio magis instinctus naturalis, quam lex naturæ, appellari debet.

est quam lex naturalis; ergo juxta Apostolum datur in hominibus lex naturalis.

PROB. 2. *SS. Patribus* S. Hieronymus (1) ait : « Ita lex, quæ in corde scribitur, omnes continet notiones, et nullus est qui hanc legem nesciat. » S. Ambrosius (2) : « Ea lex non inscribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur. » S. Augustinus (3) : « Lex tua, Domine, in cordibus hominum scripta est. »

PROB. 3. *Auctoritate S. Thomæ*, simul et *ratione fundamentali* ab ipso exposita (1. 2, q. 91, a. 2) : Lex, cum sit regula debet esse in regulante simulque aliquo modo in regulato; ergo omnes creaturæ, cum divinæ Providentiæ subdantur, et a lege æterna regulentur, participant aliquid legem æternam. Sed inter cæteras creaturas homo excellentiori modo divinæ Providentiæ subjacet; quippe ipse fit providentiæ particeps, sibi ipsi et aliis providens. Ergo excellentiori pariter modo legem æternam participat. Hæc autem specialis participatio legis æternæ in rationali creatura, ex definitione data, lex naturalis dicitur; ergo datur in homine lex naturalis.

204. — 13. Assertio 2^a : *Lex naturalis nihil aliud est quam lumen naturale rationis, a ratione Dei æterna participatum et in nobis impressum, quo discernimus quid sit intrinsece bonum vel malum.*

PROB. 1^a PARS, id est, legem naturalem esse ipsum lumen rationis naturalis :

1. *Script. Sacra*, Apostolo scilicet dicente (*loc. cit.*) : « Gen-tes ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum; » conscientia autem, quæ juxta Apostolum testimonium reddit, est actus seu dictamen naturale rectæ rationis; ergo lex naturalis nihil aliud est quam ipsa ratio naturalis.

2. *Auctoritate Leonis XIII* (*Enc. Libertas præstantissimum*,

(1) S. Hier., Ep. 121, n. 8; *Patr. lat.*, xxii, 1025.

(2) S. Ambr., Ep. 73, n. 3; *Patr. lat.*, xvi, 1251.

(3) S. Aug., *Conf.*, lib. 2, cap. 4, n. 9; *Patr. lat.*, xxxii, 678.

20 jun. 1888) qui ait : « Scripta est (lex naturalis) et insculpta in hominum animis singulorum, quia *ipsa est humana ratio* recte facere iubens et peccare vetans. »

3. *Ratione*. Lex naturalis est quidam justus et iniquus sensus omnium hominum animis ab auctore naturæ insitus, quo unusquisque quædam vivendi principia evidenter justa apprehendit et judicat (v. g., suum cuique tribuendum, fidem servandam, beneficiis gratum animum deberi, et alia hujusmodi); porro hi sunt actus rectæ rationis; ergo.

PROB. 2^a PARS, id est, legem naturalem esse in nobis lumen *a ratione Dei æterna participatum et in nobis impressum*.

S. Augustinus ait : « Nullam animam esse, quæ ratiocinari possit, in cujus conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus (1)? »

— Doctor Angelicus, allegans verba Psalmistæ : « Signatum » est super nos lumen vultus tui, Domine, » pergit his verbis : « quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum et quid malum (quod pertinet ad naturalem legem), nihil aliud sit quam impressio divini luminis in nobis (2). »

PROB. 3^a PARS, nempe eo lumine rationis nos *discernere quid sit intrinsece bonum vel malum*.

Cum lex naturalis sit participatio legis æternæ, ejus præcepta essentiis rerum fundantur et necessarias eorum relationes exprimunt; quare ea quæ ipsa jubet aut vetat, non ideo sunt bona quia jubentur, aut mala quia vetantur, sed ideo jubentur quia intrinsece bona sunt, aut vetantur quia intrinsece sunt mala (3).

205. — 14. Assertio 3^a : *Lex naturalis, etsi formaliter sit lumen naturale rectæ rationis, DEUM tamen ipsum uti LEGISLATOREM habet, ideoque est vere LEX DIVINA (4).*

(1) S. Aug., *De serm. Dom. in monte*, lib. 2, c. 9, n. 32; *Patr. lat.*, xxxiv, 4283.

(2) S. Th., 1. 2, q. 91, a. 2; cf. q. 93, a. 2; q. 19, a. 4, ad 3.

(3) Cf. S. Th., 1. 2, q. 71, a. 6. ad 4; q. 100, a. 8, ad 2.

(4) Quidam olim docuerunt, etiam inter theologos, naturam ipsam rationalem esse primam moralis honestatis regulam per se et independenter a Deo legislatore, ita ut ex conformitate vel difformitate ad illam

PROB. 1. *Auctoritate SS. Pontificum* — Pius IX sequentem propositionem (n. 3) in Syllabo damnavit : « Humana ratio, nullo prorsus Dei respectu habito, unicus est veri et falsi, boni et mali arbiter, sibi ipsi est lex, et naturalibus suis viribus ad hominum ac populorum bonum curandum sufficit. » — Leo XIII (in Enc. cit. 20 jun. 1888) hæc docet : « Ista humanæ rationis præscriptio vim legis habere non potest, nisi quia altioris est vox atque interpret rationis, cui mentem libertatemque nostram subjectam esse oporteat. »

PROB. 2. *SS. Patribus et Doctoribus*, S. Augustinus (1) ait : « Nec peccatum erit, si quid erit, si non divinitus jubeatur ut non sit. » — S. Thomas (1. 2, q. 19, a. 4) : « Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur, habet ex lege æterna, quæ est ratio divina, unde in Psalm. iv dicitur : « Multi dicunt : quis ostendit nobis bona ? » Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ; » quasi diceret, lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui, id est, a vultu tuo derivatum. » — S. Ligorius (*Apolog.*, v, 2) ait : « Ce n'est pas la nature qui établit la loi et la mesure de l'honnêteté, mais c'est la loi que Dieu a imposée à ses sujets de chaque nature. La loi naturelle ne tire pas son origine des natures des êtres raisonnables, mais elle la puise de la loi éternelle. »

PROB. 3. *Ratione*, et quidem duplici argumento :

1. Lex naturalis obligationem importat, ideoque supponit superiorem qui obliget. Porro judicium rectæ rationis quo discernitur et indicatur quid sit bonum quidve malum, non

desumenda esset honestas et pravitas humanarum actionum absque ullo respectu ad voluntatem Dei Creatoris et Legislatoris (ap. Suarez, de Leg., lib. 2, cap. 6). — Hodiernis temporibus, Proudhon et omnes positivistæ (Comte, Littré, Taine), ethicam seu legem naturalem contendunt statui posse et debere abstrahendo non tantum ab idea Dei et legis æternæ, sed etiam a natura, origine et fine hominis, eamque concludunt ex solis hominis inclinationibus et propensionibus (Cf. Vallet, *Præl. phil.*, *Eth. gen.*, cap. 3, § 3).

(1) S. Aug., de Pecc. mer. et rem., lib. 2, c. 16, n. 23; *Patr. lat.*, XLIV, 165.

est actus superioris, sed potest esse in æquali aut inferiore, qui nullam vim habet obligandi. Ergo non potest se solo habere rationem legis, nec proinde legem naturalem sine Deo legislatore constituere.

2. Lex naturalis procedere debet a legitimo superiore, habente vim obligandi supremam, universalem, et efficacem; atqui sola Dei ratio et voluntas est per essentiam suprema, universalis et efficax, respectu creaturæ rationalis; ergo in actu voluntatis divinæ, per lumen rationis manifestato, constitui debet lex naturalis.

Ergo lex naturalis est vere et proprie *lex divina*, seu ordinatio divina præceptiva, *per lumen rationis* homini manifestata, dirigens hominem ad finem ultimum per media necessaria; unde *auctor* hujus legis est Deus, *præco* humana ratio, *subjectum* homo, *objectum* media necessaria ad finem ultimum.

206. — 15. Scholium. At ex eo quod lex naturalis a Deo vim obligandi haurit, perperam quis inferret eandem divina indigere revelatione ut obliget.

In præsentī equidem humani generis conditione, *moraliter necessaria* est revelatio, ut omnes homines, firma certitudine et nullo admixto errore, omnia legis naturalis præcepta cognoscant (id contra rationalistas probatum fuit in *Tractatu de vera Religione*, n° 36); atque reipsa lex naturalis fuit protoparentibus supernaturaliter revelata, et postea in monte Sina divinitus promulgata. — Sed dici nequit talem revelationem ac promulgationem fuisse *absolute* necessariam ut lex æterna hominibus innotesceret, eosque obligaret; quippe hæc, ut jam diximus ex S. Thoma, innotescit nobis duplici modo, « per rationem naturalem, vel per revelationem superadditam » (1).

§ II. — De objecto legis naturalis

207. — 16. Definitio. Objectum legis naturalis est id omne quod rationali naturæ hominis ita convenit aut disconvenit, ut ab ipsius naturæ Conditoris præcipi vel interdici necesse

(1) S. Th., 1. 2, q. 19, a. 4, ad 3.

sit (Ita Gury, n. 122). — Ideo lex naturalis, secundum suum objectum spectata, recte definitur a S. Augustino : « Voluntas Dei *ordinem naturalem* servari jubens et perturbari vetans. »

Quoniam vero ordo seu natura creaturæ rationalis in eo consistit ut hæc ad bonum honestum tanquam ad finem in omnibus suis actibus tendat, et a malo quod illi opponitur se avertat, sequitur omnia præcepta legis naturalis radicaliter contineri in primo illo et universalissimo principio : « Bonum est faciendum, malum fugiendum. » — Quapropter lex naturalis dici potest *multiplex* et una : *multiplex*, quia continet plura et diversa præcepta; *una*, quia hæc præcepta ab uno primo principio proficiscuntur.

208. — 17. Divisio. Præcepta legis naturalis multipliciter dividi possunt : — 1. juxta naturalem hominis inclinationem, — 2. juxta personas circa quas versantur, — 3. juxta modum ea cognoscendi.

1. Juxta *naturalem hominis inclinationem*, triplex genus præceptorum naturalium distinguitur : — juxta inclinationem ipsi *cum omni ente communem* ad conservationem sui esse, homo tenetur præstare ea quæ vitam corporis conservant et defendunt, v. g. comedere, dormire, morbos depellere, aggressoribus resistere; — 2. juxta inclinationem ipsi *communem cum cæteris animalibus* ad conservandam suam speciem, tenetur ea præcepta legis naturalis servare quæ spectant propagationem generis humani, per unionem legitimam viri et mulieris, educationem liberorum, et similia; — 3. juxta inclinationem *rationalem ipsi propriam* ad veritatem cognoscendam de Deo et ad societatem cum aliis entibus intellectualibus, tenetur servare præcepta Deum colendi, parentes honorandi, nemini nocendi, et similia religionis, justitiæ et caritatis proximi officia (1).

2. Juxta *personas circa quas versantur*, distinguuntur præcepta : — 1. circa *Deum*, v. g., præstare fidem ejus sapientiæ et veracitati, spem et fiduciam ejus benignitati et omnipoten-

(1) S. Th., 1. 2, q. 94, a. 2.

tiæ, amorem ejus bonitati, religionem ejus majestati et supremo dominio, etc.; et vitia his virtutibus opposita evitare; — 2. circa *proximum*, v. g., exhibere illi caritatem, revereri parentes, obedire superioribus, et similia, vitiaque his contraria fugere; — 3. circa *nosmetipsos*, v. g. appetitum subjicere rationi, rationem autem Deo.

3. Juxta *modum cognoscendi*, dividuntur præcepta legis naturalis: — 1. in *principia practica universalissima cuilibet per se nota*, qualia sunt ista: « Bonum est faciendum, malum est vitandum; quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris; » quæ non tam dicenda sunt præcepta quam præceptorum omnium principia; — 2. in præcepta quæ *ex primis principiis per facilem et evidentem discursum* deducuntur, et dicuntur *conclusiones proximæ*; sic ex principio: « quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, » concluduntur septem posteriora præcepta Decalogi; — 3. in præcepta quæ ex primis principiis *nonnisi difficili discursu* deducuntur, et dicuntur *conclusiones remotæ*, v. g., ex principio: quod tibi fieri, etc., concluditur: ergo ne divitiis quidem danda est pecunia ad usuram.

§ III. — De promulgatione et cognitione legis naturalis

209. — 18. Assertio 1^a: *Lex naturalis promulgatur et vim obligandi requirit statim ac homo lumine rationis utitur.*

PROB. Lex promulgatur et vim obligandi acquirit, quando in notitiam eorum deducitur qui per eam regulari debent. Porro, ait S. Thomas (1. 2, q. 90, a. 4, ad 2), « promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. » Ergo homines obligat lex naturalis statim ac lumine rationis utuntur.

Dixi *statim ac utitur ratione*; unde homines qui rationis usu carent, ut infantes et amentes, lege naturali non ligantur *in actu secundo* seu *formaliter*; hæc enim respectu ipsorum non est promulgata (1). — Sed *in actu primo* seu *materialiter*

(1) Recte ait S. Ligorius (*de Consc*, n. 73): « in infusione animæ, non jam inseritur lex (naturalis), sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum pervenerit ad usum rationis, sive inseritur potentia, capacitas, sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usus

ligantur hujusmodi infantes et amentes propter lumen rationis in eis inditum; quapropter id quod ipsi contra legem naturalem agerent, turpe esset et materialiter malum, nec cuiquam licet eos ad talem violationem inducere.

210. — 19. Assertio 2^a : *Homo rationis usu gaudens neque PRIMA PRINCIPIA legis naturalis neque generatim CONCLUSIONES PROXIMAS invincibiliter ignorare potest, bene vero CONCLUSIONES REMOTAS.*

PROB. 1^a PARS, *dari non posse ignorantiam circa prima principia*, quia sunt cuilibet notissima, et ex sola terminorum apprehensione intelliguntur (1).

PROB. 2^a PARS, *neque dari posse ignorantiam circa conclusiones proximas*, saltem generatim.

Apostolus (*Rom.*, I) dicit Gentiles, qui his contraria agunt, esse dignos morte, et postea (*Rom.*, II) subjungit : « Cum enim » gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis » sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt » lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. » — Cæterum non potest invincibiliter ignorari illud cujus cognitio facili discursu haberi potest, quales sunt conclusiones proximæ juris naturalis.

Dicitur generatim, quia aliquando, ut merito notarunt plures theologi, ratione alicujus circumstantiæ malum apparenter cohonestantis, talia præcepta obscura fiunt et reducuntur ad tertiam classem. Sic potest quis, præsertim rudis, bona fide existimare quod sit licitum mentiri ad salvandam vitam innocentis, furari ad succurrendum egeno.

PROB. 3^a PARS, *dari posse ignorantiam invincibilem circa conclusiones remotas.*

Conclusiones remotæ sunt illæ quæ a primis principiis nec immediate nec facili discursu eruuntur; porro non omnibus

rationis; et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfecte et vere promulgabitur eumque ligabit. »

(1) Unde S. Augustinus (*In Psalm. LVII*, n. 1; *Patr. lat.*, xxxv, 673) ait : « Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit : Quod tibi fieri non vis, ne facias alteri. Hoc et antequam lex daretur, nemo ignorare permissus est. »

sed summis ingeniis tantum datur intueri quæ diffici discursu a primis principiis deducuntur. — Argumentum a priori confirmat experientia : fatentibus ipsis Lovaniensibus quos hic adversarios habemus, dicenda est invincibilis ignorantia quæ depelli nequit studio nec oratione; atqui sæpe expelli nequit ignorantia circa conclusiones remotas juris naturalis, ut patet exemplo S. Thomæ et S. Bonaventuræ qui non concordant in omnibus quæstionibus juris naturalis, et innumeris controversiis quæ occurrunt apud theologos moralistas. Ergo.

§ IV. — De immutabilitate legis naturalis

211. — 20. Prænotanda. Respective ad præsentem quæstionem,

1. Duplicis generis distinguere juvat præcepta juris naturalis : — Præcepta *absoluta* seu *primaria*, quæ pertinent ad essentiam rerum, v. g., Deum amabis, non blasphemabis, non pejerabis. — Præcepta *conditionata* seu *secundaria*, quæ non pertinent ad essentiam rerum, sed connexa sunt ordini libere statuto a Deo, v. g., præcepta quæ attinent ad jus proprietatis, et ad matrimonii unitatem et indissolubilitatem.

2. Duplex mutatio legis utiliter discerni potest : — mutatio *formalis* et *proprie dicta*, quando manente eadem materia tollitur obligatio legis ; — mutatio *materialis* et *improprie dicta*, quando non lex ipsa, sed ejus objectum mutatur, ita ut non sit amplius materia legis.

His positis, quæstio expendi potest, — vel quoad cessationem ipsius legis, quæ simpliciter mutatio vocari solet, — vel quoad dispensationem qua in casu particulari tollitur obligatio, manente lege, — vel quoad interpretationem et epiikiam, quibus extensio legis determinatur.

212. — 21. Assertio 1^a : *Lex naturalis nullam potest pati mutationem proprie dictam, bene vero MUTATIONEM IMPROPRIE DICTAM, sed in præceptis SECUNDARIIS tantum.*

PROB. 1^a PARS, id est, *legem naturalem non posse pati mutationem proprie dictam.*

Tunc mutatio legis proprie dicta contingit, quando lex ipsa mutatur in se, vel quia desinit per seipsam, vel quia de justa fit injusta, vel quia abrogatur a superiore. At nullo ex his modis lex naturæ mutationem pati potest: — 1. Non enim potest *per seipsam desinere*, quia non est lata ad tempus, sed sine termino. — 2. Neque potest *de justa fieri injusta*, cum nihil præcipiat quod non sit intrinsece bonum, nihil prohibeat quod non sit intrinsece malum. — 3. Neque potest *a Deo abrogari*, nam Deus non potest abrogare legem æternam, quæ est tam necessaria quam ipse Deus, cujus est ratio; ergo nec legem naturalem, quæ est legis æternæ participatio.

PROB. 2^a PARS, nempe, *legem naturalem pati posse mutationem improprie dictam, sed in præceptis secundariis tantum*, cum id quod erat materia legis naturalis desinit esse ejusdem legis materia ob quamdam circumstantiam advenientem. Id autem locum habere potest solummodo in præceptis secundariis, quorum materia subjicitur supremo Dei dominio, vel liberæ hominis voluntati; sic, v. g., alienum retinere invito domino est materia legis naturalis prohibentis; at per legitimam præscriptionem desinere potest esse materia illius legis, quia desinit esse alienum. Atqui nemo non videt in his rationem ipsam legis naturalis invariata manere. Ergo.

213. — 22. Assertio 2^a: *Lex naturalis nullam potest admittere dispensationem proprie dictam, bene vero DISPENSATIONEM IMPROPRIE DICTAM, sed in præceptis SECUNDARIIS tantum.*

PROB. 1^a PARS, nempe *legem naturalem non admittere dispensationem proprie dictam.*

Vel ageretur de dispensatione in præceptis *negativis*, vel de dispensatione in præceptis *affirmativis*. Porro præcepta *negativa* legis naturalis prohibent tantum actiones intrinsece et essentialiter malas, ut mentiri, adulterium committere, etc.; res autem intrinsece et essentialiter mala non potest non esse mala, nullaque dispensatio potest illi auferre suam malitiam. Præcepta autem *affirmativa* legis naturalis obligant tantum quando omissio actus præcepti esset intrinsece mala; ergo hæc omissio non potest per dispensationem fieri licita.

PROB. 2^a PARS, nempe *legem naturalem admittere posse dispensationem improprie dictam, sed in præceptis secundariis tantum*, nempe mutando materiam ex qua proxime legis obligatio oriebatur; ob rationem jam supra allatam pro legis mutatione improprie dicta. — Ita Deus dispensavit cum Abraham ut filium suum immolaret, cum Israelitis ut Ægyptum spoliarent, cum Judæis ut plures haberent uxores, etc.; nam in his et similibus casibus, Deus ut naturæ auctor et supremus dominus creaturarum, Abrahæ dedit jus in vitam innocentis, transtulit in Israelitas dominium Ægyptiorum, relaxavit unitatem matrimonii primitus institutam; proinde non dispensavit proprie in lege naturæ, sed mutavit materiam, seu novas circumstantias apposuit, quibus existentibus actiones jam non sunt lege naturali prohibitæ (1).

214. — 23. Assertio 3^a: Lex naturalis ADMITTIT INTERPRETATIONEM, NON autem EPIIKIAM.

PROB. 1^a PARS, id est, *legem naturalem admittere interpretationem*.

Interpretatio est explicatio qua declaratur mens quam habuit legislator, quando legem tulit. Porro hujusmodi declaratio omnino legitima est et utilis circa ipsam legem naturalem; nam non omnia hujus legis præcepta sunt æque intellectu facilia; ergo quædam ex illis indigent aliqua interpretatione, ut verus eorum sensus haberi possit. Sic, lex naturalis quæ jubet servari secretum, eget aliqua interpretatione, cum illa non obliget in omni casu, v. g., quando custodia secreti rei publicæ vel religioni noceret; sic pariter alia plura præscripta.

PROB. 2^a PARS, id est, *legem naturalem non admittere epiikiam*.

Est epiikia benigna legis interpretatio qua prudenter judi-

(1) Pariter dispensatio votorum quæ vi legis naturalis adimpleri debent, et tamen a superioribus ecclesiasticis relaxantur, consistit in subtractione materiæ, « quatenus, ait S. Thomas (2. 2, q. 88, a. 10, ad 2) auctoritate superioris dispensantis fit ut hoc quod continebatur sub voto, non contineatur, » quia nempe Ecclesia nomine Dei remittit jus quod Deus per votum acquisierat.

catur legislatorem noluisse aliquem casum specialem in verbis generalibus legis comprehendere; proinde locum non habet in lege quæ non fertur per verba generalia, sed excipit omnes casus excipiendos. Atqui lex naturalis non præcipit generaliter sed determinat singulos casus, excipit quæ sunt excipienda, non præcipit nisi quæ sunt præcipienda, nec prohibet nisi quæ sunt prohibenda, etiam in particulari. Ergo in lege naturali locum non habet epiikia.

215. — 24. Scholium de jure gentium. Jus gentium seu internationale est complexus legum quibus determinantur officia et jura mutua gentium seu nationum.

Medium tenet inter jus naturale et jus humanum civile, eo quod partim ex utroque derivatur. « Ad jus gentium, ait S. Thomas (1. 2, q. 95, a. 4) pertinent ea quæ derivantur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principiis, ut justæ emptiones, venditiones et alia hujusmodi, sine quibus homines ad invicem convenire non possunt, quod est de lege naturæ; quæ vero derivantur a lege naturæ per modum particularis determinationis, pertinent ad jus civile, secundum quod quælibet civitas aliquid sibi accommode determinat. »

Dictat quidem lex naturalis eadem fere esse officia gentium ac privatorum ad invicem, v. g., illis in nullo bonorum genere esse nocendum, pactis standum esse, etc. Multa vero de quibus silet lex naturalis determinantur consuetudine vel pactis solemnibus, v. g., quoad signa amicitiae vel cessationis prælii, custodiam captivorum, commercium tempore belli, etc.

CAPUT II

DE LEGE DIVINA POSITIVA

216. — 25. Notio et species. Lex divina positiva est illa quæ a libera Dei voluntate imponitur, et per revelationem promulgatur.

Triplex distinguitur, scilicet primæva, mosaica et evangelica.

Primæva est ea quam Deus protoparentibus nostris tradidit. In ea distinguuntur dogmata, præcepta et cultus, de quibus sufficienter dictum est in Tract. *de vera Religione*.

ARTICULUS I

De lege mosaica vel veteri

217. — 26. Definitio. Lex Mosaica est *lex supernaturalis a Deo per Angelos data, et per Moysen promulgata, ut populus Israeliticus in Christi honorem institueretur, peculiariter sanctificaretur, et disponderetur ad ipsius adventum* (Cf. Marc, n. 131).

Dicitur 1. *lex supernaturalis* ratione scilicet tum originis, tum objecti, tum finis, ut ex statim dicendis patebit.

Dicitur 2. *a Deo data*, nam Moyses, eam promulgando, semper nomine Dei loquitur dicens : « Deus sic locutus est; » dixit ad me Dominus; hæc dicit Dominus... » et alia hujusmodi.

Dicitur 3. *per Angelos*; S. Stephanus enim Judæis dicebat (Act., vii, 53) : « Qui accepistis legem in dispositione Angelorum. » Et Apostolus (Gal., iii, 19) : « Lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris. »

Dicitur 4. *ut populus Israeliticus in honorem Christi institueretur, peculiariter sanctificaretur, et disponderetur ad ipsius adventum*; his verbis declaratur finis legis Mosaicæ.

218. — 27. Finis legis Mosaicæ. Triplex assignari debet finis legis Mosaicæ :

1. Finis *proximus* fuit *institutio populi israelitici* in iis quæ spectant ad rectitudinem moralem, cultum Dei et politiam civilem. Hinc triplicis generis præcepta fuerunt a Moyse Israelitis data, nempe *moralia*, quæ ad rectitudinem moralem; *cærimonialia*, quæ ad Dei cultum; *judicialia*, quæ ad politiam et civilem administrationem spectabant.

2. Finis *ultimus* fuit spiritualis et supernaturalis ejusdem populi felicitas, tum in hac vita per sanctitatem, tum in altera per æternam beatitudinem.

3. Finis *extrinsecus*, et legislatoris potius quam legis ipsius, fuit præparatio legis novæ per Christum stabiliendæ: « Finis » legis Christus » (*Rom.*, x, 4). — Hinc sub lege veteri tot cæremoniæ religionem a Messia instituendam adumbrantes, tot ritus varias Christi actiones præfigurantes, tot salvatoris hominum typi, tot vaticinia.

219. — 28. Abrogatio legis Mosaicæ. In Tractatu *de Religione* demonstratum fuit legem Mosaicam fuisse abrogatam, ac proinde nullam existere etiam pro Judæis obligationem illam observandi; inquirendum superest quo tempore vim suam obligatoriam amiserit.

Tria distinguuntur tempora :

1. *Ante Christi mortem*, quo tempore, ait S. Thomas (1. 2, q. 103, a. 4, ad 1), legalia *neque* erant *mortifera*, quia non peccabant ea observantes, *neque mortua*, quia adhuc habebant vim suam obligatoriam et expiativam pro suo modo. Unde Christus eam semper adimplevit : « Non veni, aiebat, » solvere legem, sed adimplere; » illam observare præcepit : « omnia quæcumque dixerint (sacerdotes) vobis, servate et » facite » (*Matth.*, xxiii, 3).

2. *A morte Christi usque ad divulgationem Evangelii*, quo tempore legalia quidem *fuereunt mortua*, quia neque vim aliquam habebant neque aliquis ea observare tenebatur; *non tamen fuereunt mortifera*, quia illi qui conversi erant ad Christum ex Judæis, poterant illa legalia licite observare, dummodo ea non reputarent sibi necessaria ad salutem.

3. *Post Evangelii divulgationem*, quo tempore legalia sunt *mortua et mortifera*.

Cætera legem Mosaicam spectantia opportunius explanantur tum in Tractatu *de Religione*, tum in Tractatu *Hermeneutices sacræ* (1).

(1) Præ cæteris theologis S. Thomas mirabiliter explanavit legem Mosaicam (1. 2, q. 98-105).

ARTICULUS II

De lege evangelica

220. — 29. Definitio. Lex evangelica seu nova definitur *Lex supernaturalis per se justificativa, a Christo condita, ab Apostolis promulgata, et obligans omnes homines usque ad finem sæculi* (Cf. Marc, n. 132).

Dicitur 1. *nova*, respectu legis veteris, cui fuit a Christo substituta.

Dicitur 2. *per se justificativa*; nam lex vetus justitiam tantum legalem per se conferebat, lex nova vero confert justitiam internam, nimirum per sacramenta quæ ex opere operato gratiam producant, et ideo appellatur *lex gratiæ*.

Dicitur 3. *a Christo condita*; Christus enim fuit verus legislator, ut definitum fuit a Conc. Tridentino (sess. 6, c. 24) contra Protestantes, his verbis : « Si quis dixerit Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse ut Redemptorem cui fidant; non etiam ut legislatorem cui obediant; anathema sit. » Et ipse dixit : (*Joan.*, xiv, 15) : « Si diligitis me, mandata mea servate; » (*Matth.*, xxviii, 19) : « Euntes, docete omnes gentes... docentes eos servare omnia quæcumque mandavi » vobis. »

Dicitur 4. *ab Apostolis promulgata* et quidem solemniter die Pentecostes, et postea successive per totum orbem.

Dicitur 5. *obligans omnes homines usque ad finem sæculi*, ut ex duplici assertionem sequenti constabit.

221. — 30. Assertio 1^a : *Lex evangelica omnes homines obligat.*

PROB. Dixit Christus Apostolis suis : « Euntes in mundum » universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crederit et baptizatus fuerit, salvus erit : qui vero non crederit, condemnabitur » (*Marc.*, xvi, 15). Et alibi : « Euntes docete omnes gentes, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis » (*Matth.*, xxviii, 19, 20).

Lex autem Evangelica obligationes inducit, — tum circa fidem iis quæ sunt a Christo revelata, — tum circa mores, sive

dum præcepta addit juri naturali, sive dum illud explanat, — tum circa *cultum divinum*, nempe sacrificium et sacramenta, — tum circa formam *regiminis*, seu *constitutionem* Ecclesiæ, ad quam pertinent primatus universalis et immediatus S. Pontificis et præeminentia episcoporum supra alios Ecclesiæ ministros. — Præceptis Evangelicis plura miscentur per modum *consilii* quæ per se non obligant.

222. — 31. Assertio 2^a : *Lex evangelica dispensationem non admittit, nec unquam abrogabitur aut perficietur.*

PROB. 1^a PARS, nempe *legem evangelicam non admittere dispensationem*. Dispensatio est relaxatio legis in aliquo casu particulari a legitimo superiore facta in favorem alicujus qui alias obligaretur; porro potestas relaxandi legem evangelicam nemini a Christo legitur concessa, nec eam sibi tribuunt ipsi SS. Pontifices, qui nunquam ea usi sunt, v. g. circa legem qua prescribitur unitas in matrimonio; ergo. — Multum differt dispensatio ab interpretatione; in dispensatione enim relaxatur vinculum legis, dum in interpretatione fit solum legis explicatio; jus interpretandi legem divinam certe pertinet ad Ecclesiam, non autem jus dispensandi.

PROB. 2^a PARS, nempe *legem Evangelicam nunquam abrogandam fore aut perficiendam*. Constat ex verbis Domini (*Luc.*, *XXI*, 33) : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea » non transibunt (1). »

223. — 32. Corollarium. *Ex dictis apparet in quibus conveniant et discrepent lex vetus et lex nova.*

I. *Conveniunt* quoad plurima essentialia, cum habeant eundem auctorem, nempe Deum; eundem finem, nempe cultum Dei et vitam æternam; eadem præcepta primaria, nempe ca-

(1) S. Thomas ait (1. 2, q. 106, a. 4) : « Successit status novæ legis statui veteris legis tanquam perfectior imperfectiori. Nullus autem status præsentis vitæ potest esse perfectior quam status novæ legis; nihil enim potest esse propinquius fini ultimo, quam quod immediate in finem ultimum introducit; hoc autem facit nova lex. » — Hinc merito damnata est in Syllabo Pii IX propositio sequens (n. 5) : « Divina revelatio est imperfecta, et idcirco subjecta continuo et indefinito progressui, qui humanæ rationis progressui respondeat. »

ritatis erga Deum et proximum, in quibus *universa lex pendet et Prophetæ*.

II. *Discrepant* autem in plurimis gravissimis, scilicet :

1. Ratione *auctoris immediati* : lex nova a Christo data fuit, lex vetus Angelorum et Moysis ministerio ;

2. Ratione *subjecti* : omnes homines subjiciuntur legi novæ, soli Judæi legi mosaicæ ;

3. Ratione *gratiæ* : vetera sacramenta erant egena et infirma elementa ; novæ legis sacramenta producunt gratiam ex opere operato ;

4. Ratione *inscriptionis* : lex vetus in tabulis lapideis scripta erat ; lex nova spiritu Dei vivi in cordibus nostris (II *Cor.*, III, 3) ;

5. Ratione *durationis* : abrogata est lex vetus ; usque ad finem mundi permansura est lex nova ;

6. Ratione *mentis* utriusque legis : lex vetus erat lex timoris ; lex nova, lex amoris ;

7. Ratione *objecti* : lex vetus erat lex figurativa ; lex nova rerum veritatem possidet, in Eucharistiæ sacramento Christum Dominum continet, justificationem confert et post mortem omnino justificatis æternæ beatitudinis portas aperit...

PARS II

DE LEGE HUMANA

NOTIONES PRÆVIÆ

224. — 33. Necessitas legum humanarum. Præter legem divinam naturalem et positivam condi debuerunt leges humanæ, ob triplicem potissimum causam : — 1. ut principia generalia morum, quæ lex divina tum naturalis tum positiva complectitur, magis in particulari determinentur; — 2. ut societatis humanæ ordinationi rectæque gubernationi opportune pro temporibus et circumstantiis provideatur; — 3. ut sanctionibus, judiciis et pœnis, licentia male agendi efficaciter cohibeatur delictaque coerceantur (1).

225. — 34. Definitio legis humanæ. Lex humana definitur : *Præceptum commune, justum et stabile, ab hominibus curam communitatis perfectæ gerentibus statutum ad bonum publicum, subditos obligans post sufficientem promulgationem.*

Dicitur 1. *præceptum*; ista vox tenet locum generis. Omnis lex est præceptum; at non omne præceptum est lex; carere enim potest quibusdam aliis conditionibus legi essentialibus; sic sæpe præceptum non est commune, sed privatum.

Dicitur 2. *commune*; id est, debet respicere ad totam communitatem vel ad aliquam illius partem, vel saltem attinere ad officium quod societatis magni interest, etiamsi ab unica persona exerceatur, v. g., officium magni cancellarii.

Dicitur 3. *justum*, secundum justitiam legalem, commutativam et distributivam, ut infra dicetur (n. 240); lex enim

(1) Cf. S. Th., 1. 2, q. 95, a. 1.

quælibet a Deo probetur necesse est : Deus autem injustitiam sancire nequit.

Dicitur 4. *stabile*; cum lex feratur pro communitate et in ipsius bonum, vi sua durare debet donec abrogetur, vel donec, mutatis circumstantiis, communitati noxia aut inutilis evadat; et ideo lex in perpetuum ferri debet, id est, pro tempore indefinito, aut saltem pro tempore diuturno.

Dicitur 5. *ab hominibus curam communitatis gerentibus statutum*; qui enim non esset superior, non posset alios ligare.

Dicitur 6. *communitatis perfectæ*, scilicet communitatis quæ in se continet quidquid requiritur ut finem suum assequatur, quæ proinde publicam potestatem jurisdictionis exercere potest.

Dicitur 7. *ad bonum publicum*; legislator enim a Deo constitutus fuit ob bonum societatis; ergo ejus leges ad hunc finem vergere debent.

Dicitur 8. *obligans subditos*; cum enim lex sit præceptum, de ejus essentia est ut obliget; unde merum consilium non debet nomine legis propriæ dictæ vocari. — Soli autem subditi obligantur, quia lex est actus legitimi superioris, qui non exercetur nisi erga inferiores.

Dicitur 9. *obligans post sufficientem promulgationem*. Etenim, deficiente promulgatione, non cognoscitur lex; unde axioma receptum : Leges instituuntur cum promulgantur (*Dist. 4, c. 3*).

226. — 35. Divisiones legum humanorum. Multipliciter dividuntur leges humanæ, nempe, ratione auctoris, effectus et modi quo feruntur.

I. RATIONE AUCTORIS, seu POTESTATIS a qua feruntur, distinguuntur leges *ecclesiasticæ* et leges *civiles*.

1. Leges *ecclesiasticæ* sunt illæ quæ ab Ecclesiæ rectoribus feruntur, et ad bonum spirituale ac supernaturale animarum rectamque Ecclesiæ gubernationem ordinantur.

Collectio variarum legum ecclesiasticarum *Corpus juris canonici* constituit, cui addi debent Constitutiones concilio-

rum Constantiensis et Tridentini, ac Pontificum Romanorum in corpus juris nondum collectæ (1).

2. Leges *civiles* a rectoribus societatis civilis feruntur, et ad bonum temporale civium, rectamque societatis civilis gubernationem ordinantur.

Singulæ nationes, seu communitates politicæ, suas habent leges civiles proprias. Duplex præsertim distinguere juvat jus civile, nempe Romanum et Gallicum novum.

Jus *Romanum* vim fere ubique habuit ad nostra usque tempora; continetur in celeberrimo Codice seu Corpore juris civilis edito Justiniani imperatoris jussu, et in quatuor partes distribuitur, quæ vocantur : *Institutiones* Justiniani, quæ sunt elementa juris generalia, *Digesta* seu *Pandectæ*, quæ 50 libris leges prius conditas exhibent, *Codex repetitæ prælectionis* edicta post Pandectas promulgata continens, et *Authenticæ* seu *Novellæ*, quæ sunt Constitutiones novissimæ Justiniani.

Jus *Gallicum novum* quinque codicibus præcipuis constat, nempe : *Code civil*, *Code de procédure civile*, *Code de commerce*, *Code d'instruction criminelle*, *Code pénal*; quibus adjiciuntur plures alii codices minoris momenti, v. g., *Code forestier*, *Code rural*, *Code municipal*, etc.; insuper multæ sunt aliæ leges nondum in distinctos Codices redactæ, quæ in tabulis vulgo dictis *Bulletin des lois* inscribuntur et asservantur (2).

II. RATIONE EFFECTUS, SEU OBLIGATIONIS quæ a Legibus procedit, distinguuntur :

1. Leges *præceptivæ* seu *morales*, quæ sub peccato obligant;

2. Leges *pœnales*, quæ sub pœna subeunda obligant; sunt vel *pure* pœnales, si nonnisi ad pœnam transgressionis acceptandam ut justam obligant, vel pœnales *mixtæ*, si obligant simul sub peccato et sub pœna;

3. Leges *irritantes*, quæ actum cui desunt certæ conditiones decernunt esse invalidum, vel judicis sententia invalidandum.

(1) De his vide *Prælectiones juris canonici* D. Icard (Tom. 1, *proleg.*, § 4).

(2) Gury, n. 131, 132.

4. *Leges favorabiles*, quæ privilegium concedunt.

III. RATIONE MODI quo leges feruntur, distinguuntur :

1. *Leges scriptæ*, quæ mandato scripto statuuntur ;

2. *Leges non scriptæ seu consuetudinariæ*, quæ sola consuetudine introducuntur. De natura et conditionibus legis consuetudinariæ infra dicetur ubi de consuetudine.

227. — 36. Materia et ordo dicendorum. Circa varias species legum humanarum, ea tantum expendentur, quæ ad Theologiam moralem stricte pertinent, cætera vero remittentur ad canonistas et juris civilis peritos, quorum est ex instituto disserere de legibus ecclesiasticis aut civilibus.

In triplici capite dicetur : — 1. de causis legis humanæ ; — 2. de ejus effectibus ; -- 3. de ejus cessatione.

CAPUT I

DE CAUSIS LEGIS HUMANÆ

228. — 37. Enumerantur causæ legis humanæ. Ex definitione, sic explicantur causæ legis humanæ :

1. *Causa finalis*, seu finis cujuslibet legis, est bonum publicum, nunquam vero bonum privatum nisi per accidens et indirecte.

2. *Causa efficiens*, seu auctor legis, est ille qui curam communitalis gerit seu qui publica potestate pollet.

3. *Causa materialis seu objectiva* est res justa.

4. *Causa formalis*, seu forma qua lex statui debet, in duplici actu legislatoris reponitur, scilicet in intentione et promulgatione.

De his in quatuor articulis dicetur, nempe — 1. de fine legis humanæ — 2. de ejus auctore — 3. de justitia requisita in lege humana — 4. de forma qua lex humana statui debet, quibus quintum subjungere expedit de *interpretatione* legis, quæ vim legis potissimum ex ejus causis determinat.

ARTICULUS I

De fine legis humanæ

229. — 38. Assertio : *De essentia legis est ut ex se tendat ad bonum commune.*

PROB. Leges conduntur ad rectam gubernationem communitatis; ergo ex se tendere debent ad bonum communitatis; rectæ enim rationi repugnat communitatem ad bonum privatum seu totum ad partem ordinare.

Nec obest quod sint aliquæ leges quæ bonum privatum videntur respicere, ut leges in favorem pupillorum et militum, lex de tuenda vita propria, et similes. — Nam aliud est *materia proxima* circa quam versatur lex, aliud *motivum formale* propter quod versatur circa talem materiam; leges enim supra dictæ, et aliæ plurimæ, respiciunt bonum privatorum, ut materiam proximam circa quam versantur; habent tamen bonum commune pro motivo formali; exigit enim bonum commune societatis, ut privatis tutamen et auxilium præstetur.

Dicitur *ad bonum commune ex se tendat*, id est ex natura sua; ita ut res illa de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente et communitate, utilis sit et conveniens ad bonum illius commune. Sed non est necessarium, ut bonum commune ipse legislator intendat; peccat equidem, si ex odio aut ex alio pravo fine legem ferat, sed lex, dummodo ex se in bonum communitatis cedat, valet et obligat subditos.

230. — 39. Corollarium. *Hinc de ratione legis est ut sit stabilis et perpetua.*

Ex dictis enim bonum totius communitatis respicit; communitas autem non desinit, sed censetur perpetua.

Intelligenda est tamen perpetuitas, *non positiva*, quasi lex nullo modo possit desinere, sed *negativa*, quæ in hoc sita est, quod lex non desinat morte legislatoris, et obliget non solum præsentis, sed etiam futuros. — Quare cum tali stabilitate et perpetuitate bene stat quod lex possit desinere sive per abro-

gationem, sive per contrariam consuetudinem, sive per aliam e causis infra exponendis in tertio capite (Cf. Billuart, *de Leg.*, diss. 1, art. 2).

ARTICULUS II

De auctore legis humanæ, seu de potestate legislativa

231. — 40. Statuenda est primum ad modum universalis principii *necessitas* potestatis publicæ ad condendam legem humanam in genere; — quæstio postea solvetur de *habente talem potestatem*, tum in societate *religiosa*, quæ est Ecclesia Christi, tum in societate *civili*.

§ I. — De necessitate potestatis legislativæ

232. — 41. Assertio 1^a : *De essentia legis est ut ab habente potestatem PUBLICAM condatur.*

PROB. 1^a PARS, nempe, de essentia legis esse *ut ab habente potestatem condatur*.

Per legem, ille qui præcipit obligationem alteri imponit; sed homines sunt ad invicem natura æquales, nec æqualis habet jus obligandi æqualem; necessaria est igitur potestas ad legem condendam.

PROB. 2^a PARS, nempe, de essentia legis esse *ut ab habente potestatem publicam condatur*.

Sicut non omne præceptum est lex, sed tantum præceptum quod bonum publicum respicit, ita non omnis potestas præceptiva ad legem condendam sufficit, sed requiritur potestas præceptiva quæ sit publica. Duplex enim distinguitur potestas præceptiva, una *æconomica* et *puræ dominationis*, altera *publica* et *jurisdictionis*; prior regit personas privatas, seu partes imperfectæ communitatis seu societatis, v. g., familiæ; talis est potestas patris in filium, viri in uxorem, domini in servum; posterior per se primo respicit communitatem seu societatem perfectam, v. g., regnum, provinciam (1). Porro ad leges condendas potestas publica requi-

(1) Communitas seu societas *perfecta* est illa quæ sibi sufficit ad asse-

ritur, œconomica vero non est sufficiens; siquidem legislatio est præcipuus actus quo respublica gubernatur, et ideo per se spectat ad potestatem publicam; ergo.

233. — 42. Assertio 2^a : *Potestas ferendi leges a Deo est ut a primo et principali auctore.*

PROB. 1. *Script. Sacra.* Apostolus ait (*Rom.*, XIII, 1, 2 et seqq.) : « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita » sit; *non est potestas nisi a Deo*; quæ autem sunt, *a Deo ordinatæ sunt*; » et insuper (*Ibid.*, 4, 6) eos qui hanc potestatem exercent in subditos vocat « *Dei ministros.* » Ergo potestas condendi leges, quæ sane est primaria et principalis potestas, a Deo venit. — Idem expresse docetur apud Prov. (VII, 15) his verbis : « *Per me reges regnant, et legum conditores* justa decernunt. »

PROB. 2. *Ratione.* Potestas legislativa, sive per seipsam, sive per potestatem judicariam quæ ipsam consequitur, habet plures effectus, qui excedunt humanam facultatem; ergo non est ab hominibus, sed a solo Deo.

Primus effectus est subditos *obligare in conscentia*, sive præcipiendo, sive vetando; hoc autem maxime pertinet ad divinam potestatem (1).

quendum finem ad quem instituta est, ideoque est proprie corpus politicum, et per propriam jurisdictionem gubernatur, ut Ecclesia, Diœcesis, Regnum, Provincia sui juris, etc. — Communitas vero seu societas *imperfecta* sibi non sufficit ad suum finem vel ad suam conservationem; ideoque ordinatur ad perfectam communitatem, ut pars ad totum, sive jure naturali ut familia ad societatem, sive jure positivo ut parochia ad diœcesim. Hinc intelligitur cur potestas legislativa non sit in communitate imperfecta, sed tantum in perfecta (S. Th., I, 2, q. 90, a. 2; Suarez, *de Leg.*, lib. 1, cap. 6, n. 19, 21).

(1) Id confirmatur auctoritate Leonis XIII (*Encycl. Diuturnum*, 30 jun. 1881) his verbis : « *Ii quorum auctoritate respublica administratur, debent cives ita posse cogere ad parendum, ut his plane peccatum sit non parere. Nemo autem hominum habet in se aut ex se, unde possit hujusmodi imperii vinculis liberam cæterorum voluntatem constringere. Unice rerum omnium procreatori et legislatori Deo ea potestas est : quam qui exercent, tanquam a Deo secum communicatam exercent necesse est. « Unus est legislator et judex, qui potest perdere et liberare » (Jac., IV, 12).*

Secundus est punitio transgressorum legis et malefactorum, etiam per occisionem ; sed solus Deus est Dominus vitæ ; ergo solus ipse dare potuit hanc potestatem.

Tertius est vindicare injurias singulorum ; porro scriptum est (*Rom.*, XII, 19) : « Mihi vindicta, ego retribuam, dicit » Dominus ; » ergo hæc etiam potestas est divina (1).

§ II. — De potestate legislativa Ecclesiæ

234. — 43. Cum in Tractatu *de Ecclesia* fusius et ex professo dictum fuerit de potestate legislativa Ecclesiæ, hic sufficit præcipuas conclusiones in memoriam revocare.

Hæc ergo tenenda sunt :

I. *Ecclesia a Christo immediate accepit potestatem ferendi leges.*

II. Hæc potestas *proprie spiritualis est* ; ita tamen ut *directe* respiciat *omnia spiritualia*, seu ea quæ ad finem supernaturalem immediate tendunt, et *indirecte* seu *consequenter* extendatur *etiam ad temporalia* quæ cum fine Ecclesiæ nexum habent ex consecratione vel ex destinatione.

III. Ejusmodi potestas *R. Pontifici ex Christi institutione* competit, eaque plena, suprema et immediata, quatenus scilicet leges condere valeat quæ, per se et immediate, omnes obligent christianos. — Eademque potestas pariter suprema *corpori episcopali, sub Romano Pontifice tanquam capite, jure divino* competit, et proinde constitutiones et decreta conciliorum generalium, a R. Pontifice confirmata, vim legis universalem Ecclesiam obligantis obtinent. — *Episcopi* etiam, *pro sua quisque diœcesi*, jure divino hanc ipsam potestatem legislativam proprie participant, eorumque auctoritas ad leges condendas, etsi suprema non sit sed auctoritati S. Pontificis subjecta, ordinaria tamen est et immediata in singulas, quibus præsent, Ecclesias particulares.

IV. Potestas legislativa R. Pontificis, conciliorum, et episcoporum, *a quacumque alia potestate aut voluntate humana est prorsus in suo ordine independens* ; unde neque populus chris-

(1) Suarez, *de Leg.*, lib. 3, cap. 3, n. 3.

tianus, neque principes civiles, neque ipsi presbyteri, etiam parochi, ullas possunt in ea exercenda partes prætere. .

§ III. — De potestate legislativa in societatibus civilibus

235. — 44. Opiniones. De potestate legislativa civili, ejusque origine et subjecto, tres sunt opiniones.

1. Prima opinio, quæ communis est fere omnibus jurisperitis Protestantibus, a Grotio usque ad recentes rationalistas, sed potissimum a Rousseau (in opere : *le Contrat social*) propugnata fuit ; hæc complectitur capita : — 1. Auctoritas suprema, ideoque potestas legislativa, quæ cuilibet societati civili competit, *nullatenus a Deo*, sed *a libera tantum voluntate hominum* oritur ; siquidem nonnisi libero pacto homines in societatem convenerunt, libero pariter consensu potestatem politicam in ea constituerunt. — 2. Hæc potestas non in peculiari persona aut cœtu, sed *in ipsa integra communitate residet*, seu in voluntate generali populi, quæ, vi pacti socialis, est quasi summa libertatum et voluntatum individuarum ; imo *a collectione civium suprema potestas removeri non potest*, quia libertas unicuique civi prorsus essentialis est, et nunquam ab eo alienari valide potest. — 3. Exinde *populus ita essentialiter est et remanet princeps*, ejusque auctoritas ita sacra, ut hæc nec dividi, nec repræsentari, nec ullo limite affici unquam valeat ; quapropter principes, senatus et alii omnes qui auctoritatem exercent, nonnisi *mandatarii* sunt, a nutu populi pendentes, qui eos *pro libitu* deponere potest eodem jure quo ipsos prius elegerat ; sicque *legitima efficitur rebellio*, seu potius populus non est tunc rebellis appellandus ; siquidem utitur jure suo (1).

2. Omnes theologi catholici hanc doctrinam rejiciunt, utpote omnis juris socialis potestatisque politicæ eversivam, et affirmant auctoritatem in societate civili vigentem *a Deo primariam originem ducere* ; ad id vero explicandum, in duas præcipuas abeunt sententias.

Opinio inter scholasticos communior ad hæc capita reduci-

(1) Rousseau, *Contr. soc.*, l. 1, c. 1-7 ; l. 2, c. 1 ; l. 3, c. 18.

tur : — 1. Deus *immediate* confert supremam potestatem non uni homini vel alicui senatui, sed *ipsi corpori communitatis seu societati* (1); — 2. Hæc potestas non est societati concessa ut in ea semper maneat, neque ut per eam *immediate* exerceatur, sed *ut per ejus liberam electionem aut consensum* in unam personam vel familiam aut in senatum vel aliquem cœtum transferatur (2); — 3. Deus tandem huic translationi a populo factæ consentit et cooperatur *uti causa prima et universalis*; imo eandem translationem approbat et *servari vult quasi sacram et irrevocabilem* (3).

Juxta aliam opinionem, a theologis non paucis sive antiquis sive recentibus propugnatam, subjectum (sive una persona sit, sive cœtus) in quo suprema potestas resideat, a populo quidem per electionem formalem aut æquivalentem designatur; sed homini seu cœtui sic electo *Deus ipse immediate* confert auctoritatem (4), ita ut summa potestas politica *immediate a Deo* sit, *jureque divino* instituta dici possit.

Quænam sententia sit potius amplectenda, expendunt philosophi christiani (5). Brevitatis causa ab hac controversia speculativa abstrahentes, statuemus tantum quæ ab omnibus teneri debent.

236. — 45. Assertio 1^a : *Suprema potestas politica oritur a Deo auctore naturæ.*

PROB. 1. *Auctoritate Leonis XIII*, qui (in *Encycl. Diuturnum*, 29 jun. 1881) hæc ait : « *Politicum imperium a Deo proficisci recte docet Ecclesia*; id enim ipsa reperit sacris Lit-

(1) Ita Suarez, *de Leg.*, lib. 3, cap. 2, n. 3, 4; *Def. cath. fid.*, lib. 3, cap. 2, 5 et 7.

(2) Suarez, *de Leg.*, cap. 3, n. 7; cap. 4, n. 8; *Def. cath. fid.*, cap. 2, n. 9.

(3) Suarez, *Def. cath. fid.*, cap. 2, n. 13.

(4) Huic opinioni favere videtur SS. DD. Leo XIII (*Enc. Diuturnum*) his verbis : « Quo sane electu designatur princeps, non conferuntur jura principatus; neque mandatur imperium, sed statuitur a quo sit regendum. »

(5) V. Liberatore, *Ethic., de Jar., soc.*, n. 50 et seqq.; Taparelli, *Essai théor. de droit naturel*, liv. 2, ch. 7; Vallet, *Præl. phil. Ethic.*, p. 2, sect. 2, cap. 1, art. 4 et 5.

teris et monumentis christianæ vetustatis aperte testatum. »

PROB. 2. *Script. Sacra*, quæ multis in locis, ut supra ostendimus, « humani potentatus in Deo esse fontem præclare con- » firmat. » (Ita Encyc. cit. Leonis XIII).

PROB. 3. *SS. Patribus*. « Ecclesiæ Patres, inquit Leo XIII (in ead. Encycl.), hanc ipsam, ad quam fuerunt instituti, doctrinam profiteri ac propagare diligenter studuerunt. — « Non tribuamus, S. Augustinus ait, dandi regni atque imperii potestatem, nisi vero Deo » (1). In eandem sententiam S. Joannes Chrysostomus : « Quod principatus sint, inquit, et quod alii imperent, alii subjecti sint, divinæ esse sapientiæ dico » (2). Id ipsum S. Gregorius Magnus testatus est inquit : « Potestatem imperatoribus ac regibus cœlitus datam fatemur » (3).

PROB. 4. *Ratione*, quæ sic exponitur a Leone XIII (Enc. cit. et Enc. *Immortale Dei*, 1 nov. 1885) :

Natura, seu verius Deus auctor naturæ, jubet ut homines in civili societate vivant; id demonstrant, — tum loquendi facultas, quæ est « maxima societatis conciliatrix », — tum « innatæ appetitiones animi », quibus ad consociationem cum alteris tendimus, — tum « necessarius vitæ cultus et paratus itemque ingenii atque animi perfectio », quæ in solitudine adipisci non possumus.

Atqui societas neque existere neque intelligi potest, nisi si aliquis omnibus præsit, qui « temperet singulorum voluntates easque ad commune bonum recte atque ordine impellat. » Ergo « voluit Deus, ut in civili societate essent, qui multitudini imperarent. » Ergo a Deo quatenus auctore naturæ oritur suprema potestas politica.

237. — 46. Assertio 2^a : Princeps, seu qui supremam potestatem politicam exercet, non est MERUS MANDATARIUS populi.

Mandatarius mandanti omnino subicitur et ad illius nuntum revocari potest; porro omnis princeps non ita a populo pendet.

(1) S. Aug., *de Civ. Dei*, lib. 5, cap. 21; *Patr. lat.*, xli, 167.

(2) S. Chrys., *In ep. ad Rom.*, hom. 23, n. 1; *Patr. gr.*, lx, 615.

(3) S. Greg., *Epist.* lib. 3, ep. 65; *Patr. lat.*, lxxvii, 663.

PROB. 1. *Auctoritate Scripturæ et Traditionis*, quæ principem exhibent ut Dei legatum et ministrum; porro Dei legatus et minister dici nequit a populo absolute pendens et illius simplex mandatarius; ergo.

2. *Ratione*. Admitti non potest doctrina societatis eversiva et falso fundamento innixa; atqui talis est doctrina quam impugnamus. — 1. Est eversiva societatis, quia innumeris malis et seditionibus ansam præbet, ut patet. — 2. Falso fundamento innititur, nempe quod libertas inalienabilis est, nec proinde populus valide illam principi cedere potuit; quotidie enim libertas amittitur in matrimonio, in arte militari; imo gentes ipsæ multas inter se contrahunt obligationes, quas, nemine diffitente, servare tenentur, et quæ ideo earum libertatem minuunt; ergo.

Hinc tenendum est auctoritatem supremam ita transferri in principem, ut ipse semel electus et institutus ea utatur tanquam propria.

238. — 47. Assertio 3^a : *Potestas suprema non ita pendet a populi arbitrio, ut SINGULIS CIVIBUS LICEAT REBELLARE adversus principem, etiam POTESTATE SUA ABUTENTEM.*

PROB. 1. *Auctoritate SS. Pontificum*; imprimis Gregorii XVI (Encycl. *Mirari vos*, 15 aug. 1832), Pii IX (Encycl. *Qui pluribus*, 9 nov. 1846; Alloc. *Quisque vestrum*, 4 oct. 1847; Encycl. *Nostis et Nobiscum*, 8 dec. 1849; Litt. Apost. *Cum catholica*, 26 mart. 1860), qui in Syllabo hanc damnavit propositionem (n. 63): « *Legitimis principibus obedientiam detractare, imo et rebellare licet*; » Leonis XIII dicentis (Encycl. *Quod Apostolici*, 28 dec. 1878): « Si tamen quandoque contingat temere ultra modum publicam a principibus potestatem exerceri, *catholicæ Ecclesiæ doctrina in eos insurgere proprio Marte non sinit*, ne ordinis tranquillitas magis magisque turbetur, neve societas majus exinde detrimentum capiat. Cumque res eo devenerit, ut *nulla alia spes salutis affulgeat*, docet christianæ patientiæ meritis et instantibus ad Deum precibus remedium esse maturandum » (Cf. Enc. Leonis XIII, *Diuturnum*, 29 jun. 1881).

PROB. 2. *Exemplo christianorum qui in prima Ecclesiæ ætate vixerunt.* Certum est veteres christianos subditos fuisse imperatoribus paganis, quorum plurimi erant persecutores; atqui hæc obedientia ex conscientiae dictamine vere prodiit, non vero ex necessitate ob christianorum paucitatem; eorum enim magnum numerum testatur Tertullianus, cujus testimonium firmat Gregorius XVI (in Encyclica citata) (1).

Dicitur 1. *rebellare*; nam resistentia passiva quæ in denegatione obedientiæ consistit, non modo licita, sed necessaria esset in casu tyrannidis, præsertim si leges principis non tantum jura civium, sed etiam jura Ecclesiæ, aut legem naturalem vel divinam violarent (2).

Dicitur 2. *singulis civibus non licet*; nam S. Thomas (3) docet, et post eum doctores non pauci sentiunt (4), *ipsi genti* seu *societati*, licitum esse tyrannum intolerabilem sub certis conditionibus deponere. — Plures vero alii theologi tenent id nunquam licere, sive privatis, sive ipsi societati, atque in talibus circumstantiis remedium nonnisi a Dei Providentia postulandum et expectandum esse (5).

ARTICULUS III

De justitia requisita in lege humana

In duobus consistit justitia in lege requisita, scilicet in eo quod præcipiat justa, et juste feratur.

(1) Hæc sunt verba Gregorii XVI: « Quæ quidem veterum christianorum fides in principes eo etiam illustrior effulget, si expendatur cum Tertulliano tunc temporis christianis non defuisse vim numerorum et copiarum, si hostes exortos agere voluissent. »

(2) Quod si legislatorum ac principum placita, ait Leo XIII (Encyc. *Quod apostolici*), aliquid sanciverint aut jusserint quod divinæ aut naturali legi repugnet, christiani nominis dignitas et officium atque Apostolica sententia (*Act.*, v, 29) suadent obediendum esse magis Deo quam hominibus. »

(3) S. Th., *de Regim. princ.*, lib. 1, cap. 6; S. Th., 2. 2, q. 42, a. 2, ad 3.

(4) Suarez, disp. 13, *de Bello*, sect. 8.

(5) Liberatore, *loc. cit.*, cap. 5, art. 1, n. 103; Vallet, *loc. cit.*, art. 5, § 2, p. 437, 438.

239. — 48. Assertio 1^a : De essentia legis est ut PRÆCIPAT JUSTA.

PROB. 1. *Script. S.* Legitur (*Prov.*, VIII, 15): « Per me reges » regnant, et legum conditores *justa decernunt.* »

PROB. 2. *Ratione.* Hæc assertio dupliciter intelligi debet: — tum *negative*, et requirit ut res præcepta nec injusta sit nec turpis; in eo sensu assertio constat, quia potestas legislativa humana est a Deo, ut probatum est; nihil igitur præcipere potest contra Dei legem et voluntatem; lex autem præcipiens actum turpem aut injustum est contra legem Dei illum prohibentis; ergo; — tum *positive* et requirit ut res præcepta sit justa et honesta, aut *ratione sui*, puta audire Missam, jejunare, et similia, aut saltem *ratione boni communis*, ad quod actus præceptus ordinari debet, ex jam probatis (n. 229). Ergo lex humana non potest præcipere nisi justa et honesta (1).

240. — 49. Assertio 2^a : De essentia legis est ut JUSTE FERATUR.

PROB. De essentia legis est ut sit rationi consentanea; lex autem non potest dici rationi consentanea, nisi habeat, non tantum materiam honestam et justam (quod in assertione priore probavimus), sed etiam formam justam, id est, nisi juste feratur; ergo.

Porro, ut lex juste feratur, ferri debet secundum justitiam legalem, commutativam et distributivam.

1. Secundum *legalem* justitiam, quatenus debet jura societatis tueri, et consequenter commune bonum intendere, ut supra ostensum est (n. 229);

2. Secundum justitiam *commutativam*, quatenus non debet legislator suam potestatem excedere; eam autem excedit, cum leges fert pro non subditis, vel cum pro subditis plus statuit quam statuere potest;

3. Secundum justitiam *distributivam*, quatenus debet legislator onera distribuere pro cujusque viribus et facultatibus;

(1) Confirmatur assertio auctoritate Leonis XIII (Enc. 20 jun. 1888) dicentis: « Si quid ab aliqua potestate sanciat, quod a *principiis rectæ rationis dissideat*, sitque *reipublicæ perniciosum*, vim legis nullam haberet, quia nec regula justitiæ esset, et homines a bono, cui nata societas est, abduceret. »

unde qui plus æquo gravarentur, non obligarentur quoad excessum injustum, nisi per accidens ratione scandali et perturbationis ordinis publici.

241. — 50. Scholium. In praxi valde caute procedendum est, cum agitur de arguenda legis iniquitate. Ea enim quæ privatis duriora videntur, non raro gravissimis et justissimis de causis statuuntur a principibus; quare non ex vulgi opinione sed ex sapientum judicio justitia legum pensanda est. — In dubio utrum lex sit justa an injusta, servanda est lex; præsumptio enim stat pro legislatore, juxta ea quæ dicta sunt in Tractatu de Conscientia (n. 178).

ARTICULUS IV

De forma qua lex humana statui debet

242. — 51. Duplex forma legis distinguitur. Formalis causa legis duplex est: — una veluti *interna* et *spiritualis*, quæ est quasi *anima legis*, nempe intentio seu voluntas legislatoris; — altera *externa* et *sensibilis*, quæ est veluti *corpus legis*, nempe promulgatio seu publica propositio legis.

Duplex hujusmodi forma legis se tenet ex parte *legislatoris*; seu duo sunt ipsius actus, quibus positus lex existit et vim habet. — Inquiri potest, utrum ad legem constituendam requiratur etiam actus ex parte *subditorum*, id est, eorum acceptatio.

Quare agetur — 1. de intentione legislatoris, — 2. de promulgatione legis, — 3. de acceptione subditorum.

243. — 52. Assertio 1^a: *Ad legem condendam requiritur, tanquam FORMA ejus INTRINSECA, intentio legislatoris.*

Ratio est, quia lex essentialiter pendet in suo esse ab intentione legislatoris. — Hinc, licet legislator verba proferat de se sufficientia ad præcipiendum, et cum omnibus requisitis ad legem constituendam, si non habeat intentionem ferendi legem, non erit vera lex.

Hæc autem intentio legislatoris tunc adesse censetur, cum verba præceptiva adhibet, sive in actu signato, sive in actu

exercito. — Verba autem dicuntur præceptiva in actu *signato*, quando superior explicite dicit se velle obligare; v. g., *præcipio*, *impero*, quoad præcepta affirmativa; *inhibeo*, *prohibeo*, quoad præcepta negativa; — verba præceptiva dicuntur in actu *exercito*, quando superior, quin explicite suam intentionem obligandi exprimat, absolute tamen et simpliciter præcipit; id autem ex proprietate locutionis, ex usu, aut ex aliis conjecturis dignoscitur (1).

244. — 53. Assertio 2^a: *Aliqua promulgatio requiritur, tanquam FORMA EXTERNA legis.*

Promulgatio est *authentica legis publicatio a legitima auctoritate communitati facta, ut subditos obliget*. — Dicitur *publicatio*, non autem divulgatio; fieri enim potest ut lex sufficienter sit publicata, etsi non ab omnibus cognoscatur, puta si nolint vel nequeant cives legem vel audire, vel legere.

PROB. Voluntas legislatoris, non potest statuere legem nisi accedente promulgatione, quia lex est regula communis ad quam tota communitas conformare se debet; non potest autem habere talem rationem communis regulæ, nisi publice sit edita, ita ut a tota communitate observari possit; ergo (2).

Dicitur *aliqua promulgatio*, id est, ea propositio externa et publica quæ *strictè sufficiat* ut lex moraliter possit ad notitiam totius communitatis pervenire. — Si vero ageretur de illa promulgatione quæ fit *solemniter* et *cum quodam apparatu*, *juxta certum morem* a lege scripta aut consuetudine inductum, tenendum est hanc non esse necessariam, sed a legisla-

(1) Hinc non omnia quæ, sive in Constitutionibus S. Pontificum aut conciliorum aut Episcoporum, sive in codicibus aut collectionibus legum civilium continentur, veram et propriam legis rationem habent; plura enim a superioribus eduntur per modum consilii seu paternæ monitionis, directionis et exhortationis, quæ nullam habent obligationem directe annexam, ad exemplum ipsius Christi, præcepta in Evangelio miscentis cum consiliis. Ad id sedulo quisque attendat ne obligationes legum sive canonicarum sive civilium ultra suos limites extendantur (Suarez, *de Leg.*, lib. 3, cap. 15, n. 7-10).

(2) Utrum autem promulgatio pertineat ad essentiam legis, vel sit mera conditio, absolute tamen necessaria ad generandam obligationem, libere disputatur.

toris voluntate pendere. Etenim promulgatio sollemnis tali vel tali modo facta, ex hypothesi, per consuetudinem aut legem humanam determinata fuit; ergo abrogari potest et alteri cedere; ergo non est necessaria ut lex obliget.

Hinc 1. Promulgatio fieri debet *nomine principis*; est enim legis complementum essenziale; ergo ab ipso legislatore venire debet.

Hinc 2. Promulgatio fieri debet *communitati*; lex enim est pro communitate. Unde si quibusdam tantum loqueretur princeps, non vero societati, legem condere non censeretur, et qui legem non adhuc promulgatam cognosceret, ea non ligaretur.

Hinc 3. *Modum qualemcumque eligere potest* legislator, dummodo talis sit ut legis cognitio ad societatem possit pervenire. — Idcirco, quando fit legis promulgatio, requiritur aliquod temporis intervallum ut in omnibus locis obliget, quia fieri non potest, ut, facta promulgatione in uno loco, lex statim cognoscatur ab omnibus subditis, præsertim ab iis qui in remotis regionibus existunt. — Quale autem debeat esse illud tempus, difficile est determinatu; ex jure naturali requiritur sufficiens tempus ut lex communitati innotescat, quamvis a quibusdam ignoretur; et ideo tempus istud a legislatore solet determinari (1).

Qualis autem promulgatio sit in usu, expendunt canonistæ pro legibus ecclesiasticis, et jurisperiti pro legibus civilibus.

245. — 54. Assertio 3^a : *Ad legem condendam per se non requiritur consensus seu acceptatio majoris partis communitatis.*

PROB. Lex non pendet ab acceptatione majoris partis communitatis si omnes subditos ad sui acceptationem obligat; atqui lex humana, a legislatore absoluto absolute lata, ad sui acceptationem omnes sudditos obligat, juxta illud Apostoli (Rom., xiii) : « Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. » Ergo non pendet ab acceptatione (2).

(1) Suarez, *de Leg.*, lib. 3, cap. 16, 17.

(2) Hinc damnata fuit sequens propositio ab Alexandro VII (n. 28) : « Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam. »

Dicitur *per se*, quia hæc assertio *per accidens* patitur non-nullas exceptiones :

Prima exceptio est, — si in aliqua communitate non est translata in principem *absoluta* potestas ferendi leges, sed solum *cum consensu populi* in publicis comitiis ejus, — aut si princeps, etsi absolutus, *non vult uti sua absoluta potestate*, nec obligare intendit nisi ea conditione ut major pars communitatis legem acceptet ; quare in probatione assertionis diximus : *lex a legislatore absoluto absolute lata*.

Secunda exceptio est, si major et sanior pars populi legem non receperit ; quamvis enim primi non acceptantes peccent, cæteri tamen non tenentur servare legem ; nam præsumitur princeps nolle obligare ad observandum quod non est a majori parte receptum.

Tertia exceptio est, si subditi supplicaverint pro revocatione legis, nec urgeat princeps illius observationem ; censetur enim legem abrogare.

Quarta, si lex sit difficilis observantiæ ob circumstantias quas si legislator cognovisset, verisimiliter legem non tulisset (1).

ARTICULUS V

De legis interpretatione

246. — 55. Notio et species interpretationis. Interpretatio priore dicta est *explicatio tollens obscuritatem legis, ejusque sensum assignans*.

Triplex distinguitur, *authentica, usualis et doctrinalis*.

I. Interpretatio *authentica*, seu facta cum auctoritate, illa est quæ fit *ab eo qui legem condere potest*. — Itaque ad interpretationem authenticam duo requiruntur ; auctoritas legislatoris proprie dicti vel ejus superioris, et forma pro lege requisita, quia hujusmodi interpretatio est veluti legis supplementum, et vim legis habet.

Quæstionem utrum ad interpretationem authenticam requi-

(1) S. Lig., *de Leg.*, n. 130-140.

ratur promulgatio, sic solvit S. Lig. (1) : Interpretatio seu declaratio *pure talis*, seu quæ clare a principio inest in ipsa lege, id est, cujus sensus totus jam in lege continebatur (v. g., si lex loquatur de filio, et dubitetur an de filio legitimo vel spurio, et legislator declaret intelligi de legitimo), non indiget promulgatione, quia non est nova lex, sed statim obligat omnes qui illam sciunt. — Declaratio *non pure talis*, cujus sensus non clare est imbibitus in lege, sed infertur ex aliquo argumento (puta quod nomine patris veniat avus), promulgatione speciali indiget ut obliget, quia legi addit sensum qui per se in ea non continebatur.

2. Interpretatio *usualis* ea est quæ fit *usu et consuetudine*; ejus vim asserit sequens axioma (Dec. l. 1, tit. 4, c. 8) : Consuetudo optima est legum interpretres. — De consuetudine infra agetur.

3. Interpretatio *doctrinalis*, sic dicta quia ordinarie fit ab hominibus doctis, illa est qua privati sensum legis, qualis fuit a legislatore intentus, tradere nituntur (2).

247. — 56. Regulæ interpretationis doctrinalis. In legibus interpretandis, attendendum est ad earum causas, scilicet : — 1. ad *finem proximum*, seu mentem legislatoris, quæ ex verbis, objecto et circumstantiis innotescit; — 2. ad *causam efficientem*, seu actum quo lex conficitur; in dubio standum est pro valore actus; — 3. ad *formam*, seu modum quo enuntiatur, id est, verborum significationem naturalem aut metaphoricam, generalem aut particularem, et modum quo promulgatur; — 4. ad *materiam*, si, præfatis adhibitis regulis, sensus legis adhuc dubius est; siquidem lex odiosa est stricte sumenda, late vero lex favorabilis, juxta regulam 15 juris (in 6°) : « Odia restringi et favores convenit ampliari (3). »

(1) S. Lig., lib. 3, n. 1027, et lib. 1, n. 200.

(2) Interpretatio *judicialis* videtur referenda tum ad authenticam, quatenus cum auctoritate legem applicat casibus singularibus, tum ad usualem, quatenus plurimæ sententiæ similes inducunt jurisprudentiam seu consuetudinem judicalem, tum ad doctrinalem, quatenus jurisperitis committitur munus judicandi seu interpretandi et applicandi leges.

(3) Ut autem dignoscatur, utrum lex sit odiosa, an favorabilis;

248. — 57. Extensio interpretationis doctrinalis. Inquiri-
tur an lex extendi debeat *de uno casu ad alium casum* ob pari-
tatem rationis. Distinguendum est, prout ratio est omnino
eadem, vel non.

1. Si ratio *non sit eadem sed similis* tantum, lex non debet
extendi de uno casu ad alium casum. Potuit enim legislator
velle ad unum obligare non ad aliud, quamvis pro utroque
similis sit ratio; nam ratio legis non est lex.

2. Si ratio sit *omnino eadem*, quando nempe, nisi lex ex-
tenderetur, legislator arguendus esset injustitiæ aut impru-
dentiae, lex extendi debet de uno casu ad alium casum. Tunc
enim casus non expressus potius dicendus est comprehendi
in lege, quam lex ad illum extendi (1).

249. — 58. Scholium de Epiikia. Epiikia definitur *benigna
legis interpretatio, qua prudenter judicatur legislatorem no-
luisse aliquem casum specialem in verbis generalibus legis com-
prehendere*. — Hinc differt epiikia ab interpretatione proprie
dicta, quia, quamvis per eam dignoscatur legis sensus, judi-
catur tamen legislatorem noluisse obligare.

Licetum est quandoque *in lege humana* uti epiikia. Nam
legislator humanus non prævidet omnes casus et circumstan-
tias, nec vult nec potest semper obligare, et ideo illius verba
quandoque benigne interpretari licet.

Cum epiikia sit correctio legis, quæ verbis generalioribus
exprimitur, illa uti licet in duplici potissimum hypothesi: —

1. Quando legislator *non potuit* aliquem casum in lege sua

attendendum est ad *primarium ejus motivum*: — quidquid minuit
libertatem vel commodum civium, v. g. lex pœnalis, est *odiosum*; — quid-
quid e contra his favet, vel quorundam bonum promovet sine aliorum
detrimento, est *favorabile* (S. Lig., lib. 1, n. 200; Marc, n. 172).

(1) Id evenit: — 1. *in correlativis*: sic leges quæ alicui conferunt
jus rem exigendi, imponunt alteri obligationem eam tradendi, et vice
versa, quia jus et obligatio sunt duo correlativa; — 2. *in æquiparatis*:
unde cum electio, præsentatio, provisio in beneficiis æquiparentur,
lex quæ statuit aliquid circa unum, censetur idem statuere circa aliud;
— 3. *in connexis*, ut sunt diaconus et subdiaconus; — 4. *in contentis*;
sic ille cui lex permittit testamentum, potest facere et codicillum
(S. Lig., *ibid.*).

complecti, v. g. propter justitiam, vel bonum commune. Sic possunt cives arma sumere contra hostes urbis invasores, quamvis lege vetitum sit arma gestare. — 2. Quando legislator *noluit* obligare, quia in illo casu lex foret onerosa nimis et infirmitati humanæ non satis accommodata.

CAPUT II

DE EFFECTIBUS LEGIS HUMANÆ

Ex dictis ubi de notione et speciebus legum humanarum (n. 225, 226), illarum effectus reducuntur ad obligationem subditis impositam; ideo effectus legis humanæ considerandi sunt: — 1. in ejus objecto seu in obligationis materia; — 2. in variis modis quo producitur obligatio; — 3. in ejus subjecto seu in personis quæ obligantur.

ARTICULUS I

De objecto seu materia obligationis legis humanæ

250. — 59. Principia. — I. Ex supra dictis (n. 229), *id omne et solum* esse potest materia seu objectum legis humanæ, cuius positio vel omissio *ad bonum commune conferre* potest (1).

251. — 60. II. Actus *ex se mali* non possunt esse objectum legis *præcipientis*; — actus *ex se boni* non possunt objectum esse legis *prohibentis*, nisi aliquando *per accidens* bonum publicum ordinis superioris exigit ut talis actus ex se bonus omittatur; — actus *ex se indifferentes* aut *præcipi* aut *prohiberi* possunt, prout ex circumstantiis aut prodesse aut officere bono publico judicantur.

252. — 61. III. Propria legum *civilium* materia est quidquid

(1) S. Th., 1. 2, q. 96, a. 3.

per se conducit ad bonum communitalis *temporale*; — propria vero legis *ecclesiasticæ* materia est quidquid conducit ab bonum communitalis *spirituale*.

Non enim principibus laicis concessa est potestas Ecclesiam regendi, licet eam tueri et protegere debeant; — nec Ecclesiæ data est a Christo potestas in res temporales, nisi ratione connexionis earum cum spiritualibus (Cf. Tract. *de Ecclesia*).

His præsuppositis, inquirendum est an et quatenus lex humana præcipere possit : — 1. actus internos; — 2. actus heroicos.

253. — 62. I. De actibus internis. Actus internus potest considerari in se prout est *mere internus*, vel *conjungitur actui externo*.

Actus internus conjungitur actui externo *per se* vel *per accidens* : — Est conjunctus *per se* seu essentialiter, quando alioquin actus externus non potest existere, vel tanquam *actus humanus*, si desit intellectus aut voluntas, v. g. juramentum, vel tanquam *talis* actus humanus; sic in collatione baptismi non sufficiunt cognitio et voluntas rei faciendæ, sed requiritur insuper intentio faciendi quod facit Ecclesia; sic in contractu requiritur intentio sese obligandi. — Est conjunctus actui externo *per accidens*, quando sine actu interno actus externus potest quidem existere sed non tali modo; sic necessaria est specialis intentio ut eleemosyna fiat pœnitentia sacramentalis.

His positis, hæc tenenda videntur :

I. Quod ad LEGEM CIVILEM attinet :

1. Lex civilis non potest præcipere actus *mere internos*, quia per se non conducunt ad finem immediatum legis civilis, scilicet bonum temporale civium.

2. Lex civilis potest ob bonum publicum præcipere actus internos *per se connexos* actibus externis; sit præcipit ut verum præstetur juramentum.

3. Non potest lex civilis præcipere actus internos *per accidens conjunctos* actibus externis, v. g., ut ex motivo amoris

patriæ arma gerantur; etenim illud non est per se et essentialiter connexum bono temporali societatis.

II. Quod ad LEGEM ECCLESIASTICAM spectat :

1. Certum est Ecclesiam posse condere leges circa actus internos sive *per se* sive *per accidens connexos* actibus externis : hoc quippe postulat bonum spirituale fidelium. Sic præcipit parochis administrationem validam baptismi, ac proinde intentionem faciendi quod ipsa facit; sic etiam præcipit preces ad iram Dei placandam. Sed tunc actus interni indirecte tantum præcipiuntur, quatenus sunt forma actuum externorum.

2. Circa actus *mere internos*, non est dubium equidem quin Ecclesia possit pluribus modis, *citra potestatem legiferam*, hos actus attingere, nempe — 1. interpretando vel determinando jus divinum naturale et positivum, v. g., circa necessitatem actus interni fidei, spei et caritatis; — 2. imponendo aliquem actum internum tanquam conditionem ut habeatur munus aliquod, v. g., votum castitatis ut suscipiatur subdiaconatus; vel tanquam debitum complementum actus externi, v. g., si injungatur non solum celebratio, sed etiam applicatio Missæ ad specialem intentionem: — 3. exercendo Dei nomine potestatem fori interni; sic confessarius pias meditationes pœnitenti suo injungere potest, quamvis non sit legislator.

Extra hos casus, si nempe agatur *de propria Ecclesiæ potestate legifera*, disputatur; sed communius et probabilius cum S. Thoma et S. Ligorio theologi negant, quia ejusdem potestatis est condere legem et judicare de ejus violatione; Ecclesia autem non judicat de actibus mere internis; ergo hujusmodi actus non potest per legem præcipere aut vetare.

254. — 63. II. De actibus heroicis. Actus heroici seu valde ardui *per se* præcipi *nequeunt* a legislatore humano.

Ratio est quia talis lex infirmitati humanæ non esset accomodata, et a paucis tantum observaretur; unde in ruinam potius vergeret quam in ædificationem, nec vere procuraret bonum publicum.

Dicitur *per se*; nam *per accidens* actus ejusmodi præcipi possunt, nempe : — 1. quando certo generi vitæ annectuntur

quod quisque libere suscipit; sic in ordinibus religiosis, pro eorum diversis finibus, præcipi possunt servitium morbo contagioso laborantibus impendendum cum propriæ vitæ dispendio, profectio ad barbaras gentes evangelizandas, etc.; sic iis qui sacris ordinibus initiantur, obligatio castitatis perpetuæ imponitur; — 2. quando bonum commune id postulat; tali siquidem bono cedere debet bonum privatum; — 3. quando alicujus actus omissio in scandalum vel contemptum religionis cedere debet; secundi et tertii casus infra dantur exempla ubi de obligatione legis cum gravi incommodo (n. 269).

ARTICULUS II

De variis modis quibus leges humanæ obligationem producant

255. — 64. Obligatio est moralis necessitas qua voluntas ad aliquid faciendum aut omittendum cogitur.

Quamvis obligatio sit effectus omnibus legibus communis, non eodem tamen modo a variis legum speciebus producitur; siquidem *directe* a lege morali et a lege pœnali oritur, *indirecte* vero seu consequenter tantum a lege irritante et a lege favorabili.

Etenim, juxta definitiones uniuscujusque speciei superius (n. 226) datas, — 1. lex moralis *directe* obligat *ad rem* quæ per legem proponitur; — 2. lex pœnalis *directe* obligat transgressores legis *ad pœnam* subeundam; — 3. lex irritans *directe* irritat actum, *indirecte* vero obligat ad hoc ut actus qui per legem irritatur *tanquam validus non habeatur*; — 4. lex favorabilis *directe* concedit beneficium, *indirecte* vero obligat alios præter privilegiatum ut hunc *in usu privilegii non perturbent* (1).

§ I. — De obligatione legis moralis

Dicendum est : — 1. de existentia et gravitate obligationis

(1) Cum plurimæ leges sint simul morales et pœnales seu mixtæ, vel morales simul et irritantes, etc., manifestum est ab eis produci simul cujusque speciei obligationem.

legis moralis; — 2. de ejus extensione; — 3. de modo eam adimplendi; — 4. de causis ab ea excusantibus.

I. *De existentia et gravitate obligationis legis moralis.*

256. — 35. Status quæstionis et errores. Supponitur legem omnibus dotibus ad rationem veræ legis requisitis pol-
lere (n. 225 et seqq.).

Porro hæretici ferme omnes, præsertim Protestantes, negant leges humanos, sive civiles, sive ecclesiasticos, ullam habere potestatem per se obligandi Christianorum conscientias, nisi determinando circumstantias in quibus obligat lex divina.

257. — 66. Assertio 1^a : *Leges humanæ, tam civiles quam ecclesiasticæ, obligare possunt in conscientia etiam sub peccato mortali.*

EST DE FIDE, quoad leges ecclesiasticas; sic enim definitum fuit a Concilio Tridentino (sess. 7, can. 8) : « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus Sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit. »

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, quantum ad leges, tum ecclesiasticas, tum civiles.

1. Quantum ad leges *ecclesiasticas*. Christus Petro dixit (*Matth.*, xvi, 19) : « Quodcumque ligaveris super terram, erit » *ligatum et in cælis*; » ergo et in conscientia. Insuper (*Ibid.*, xviii, 18) : « Si Ecclesiam non audierit, sit tibi *sicut ethnicus et publicanus*, » id est, sicut peccator ab Ecclesia præcisus. Tandem Apostolus ait (*Hebr.*, xiii, 17) : « *Obedite præpositis vestris et subjacete eis.* »

2. Quantum ad leges *civiles*. Apostolus ait (*Rom.*, xiii, 1 et seqq.) : « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita » sit; non est enim potestas, nisi a Deo; quæ autem sunt, a » Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, *Dei ordina-*
tioni resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi *damnationem*

» *acquirunt*;... ideo necessitate subditi estote, non solum » propter iram, sed etiam *propter conscientiam* (1). »

PROB. 2. *Ratione*. Præcepta participantium auctoritatem Dei possunt in conscientia obligare; eadem enim auctoritate fulciuntur. Atqui tales sunt leges humanæ, cum omnis legislator sit minister Dei. Ergo leges humanæ possunt obligare in conscientia.

258. — 67. Assertio 2^a : *Ut lex directe sub gravi obliget, requiruntur materia gravis, et in legislatore voluntas sub gravi obligandi.*

PROB. 1^a PARS, id est, requiri *materiam gravem*, aut *in se*, aut saltem *in circumstantiis*. Lex quæ in materia sub omni respectu levi imponeret obligationem gravem, cujus proinde violatio induceret damnationem æternam, non esset rationi consona, nec a Deo sanciretur; siquidem nulla existeret proportio inter delictum et pœnam; ergo.

Dicitur, *aut in se, aut in circumstantiis*, quia circumstantiæ specialem gravitatem præcepto facile tribuere possunt, v. g., tempus pestis vel belli.

Inter has circumstantias eminent finis a legislatore intentus, et media ad hunc finem obtinendum adhibita. — Sic comestio fructus alicujus arboris in se spectata est materia levis; sed si attendatur Deum, vetando illam comestionem in paradiso, requisivisse ab homine signum dependentiæ, et hoc signum, in se facile, esse aptissimum medium ad hanc dependentiam ostendendam, haud ægre intelligitur talem comestionem fuisse materiam gravem. Alia exempla habes in præcepto modicissimam aquam vino admiscendi in sancto Missæ

(1) S. Augustinus ait (Ep. 175, c. 2, n. 8; *Patr. lat.*, xxxiii, 796) : « Quicumque legibus imperatorum, quæ pro Dei veritate feruntur obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. » S. Bernardus (lib. *de Præc. et dispens.*, c. 9, n. 19; *Patr. lat.*, clxxxii, 871) : « Sive Deus sive homo Dei vicarius mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo. » S. Thomas hæc docet (1. 2, q. 96, a. 4) : « Leges humanæ, si justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ. »

sacrificio, et in prohibitione sumendi minimum cibum ante communionem.

Ut igitur detegatur an materia sit gravis, seu ad finem magni momenti notabiliter conferat, attendendum est, tum ad præceptum in se spectatum et in suis circumstantiis, tum ad finem intentum a legislatore, tum ad naturam pœnæ, quia nequit sapiens legislator pœnam gravem pro levi culpa infligere, tum denique ad iudicium prudentum.

PROB. 2^a PARS, id est, requiri *in legislatore voluntatem obligandi sub gravi*. Tota vis legis venit a legislatore; ergo non existit obligatio gravis, quando legislator vult tantum sub levi obligare; sicut enim posset nullo modo obligare, ita etiam levem potest obligationem statuere.

Dicitur *directe*, quia omnis lex, etiam de materia levi et levissima, *indirecte* obligat *sub gravi* ne sive lex ipsa, sive legislator explicite contemnatur, uti infra explicabitur (n. 260, 261).

259. — 68. Signa strictæ et gravis obligationis. — 1. Ut dignoscatur *vera* lex, *strictam* obligationem moralem inducens, considerari debent tum verba quibus utitur legislator tum consuetudo quæ legem interpretatur. Sic verba : — **1.** *præcipio, mando, impero, jubeo, prohibeo, interdico*, ex se strictam obligationem indicant; — **2.** *volumus, sancimus, statuimus, ordinamus*, non *semper* strictam obligationem imponunt; — **3.** *debet, oportet, fac, abstine, caveant, ne audeant, tenentur*, aliquando strictam obligationem denotant, aliquando improprie dictam; quare ex contextu aut ex consuetudine explicari debent (Reuter, n° 152).

2. Dignoscetur legislatorem voluisse *sub mortali* obligare : — **1.** ex ipsa *gravitate materiæ*, quia censetur legislator obligationem imponere juxta materiæ naturam; — **2.** ex *verbis quibus utitur*; præceptum erit grave, si præcipiat sub indignatione Dei, in virtute obedientiæ, et similibus verbis; — **3.** ex *gravitate pœnæ* transgressoribus inflictæ, quales sunt excommunicatio, irregularitas, suspensio, etc.; — **4.** ex *prudentium iudicio*; — **5.** ex *consuetudine*, seu ex interpretatione usuali.

260. — 69. De obligatione non contemnendi sive legem, sive legislatorem. — I. QUOAD CONTEMPTUM LEGIS.

1. In omni legis violatione adest aliquis illius contemptus, ut evidens est; si enim perfecto honore haberetur lex, non utique infringeretur. Iste igitur contemptus, qui *implicitus* vocari potest, ab ipsa legis violatione non distinguitur.

2. Contemptus *explicitus* legis non videtur novam addere peccato inobedientiæ malitiam, sed tantum illius gravitatem augere.

3. Si contemnatur lex, prout *versatur circa aliquid leve*, puta si quis dicat; illam legem vilem habeo, quia est de re levisima, non datur peccatum mortale.

4. Si autem contemnatur lex ob defectum manifestum alicujus dotis in ea requisitæ, *per se* nullum committitur peccatum.

261. — 70. II. QUOAD CONTEMPTUM LEGISLATORIS.

1. Legislator potest contemni ut *merus homo*, puta, ut iracundus, ebriosus, et tunc vel nullum peccatum erit vel grave aut leve ratione deordinationis in contemptu.

2. Si autem legislator spernatur ut *legislator*, peccatum est grave, quia iste contemptus refunditur in Deum, omnis potestatis fontem.

3. Si demum legislator non spernatur *simpliciter ut legislator*, sed *sub aliquo respectu* tantum, ut si quis dicat : agnosco mei superioris auctoritatem, paratus sum ei parere quoties aliquid in materia gravi præcipiet, et etiam ordinarie in materia levi, sed in casu occurrente nullo pacto ei obediam, nec ipsi inest jus hoc mihi imperandi : talis contemptus non videtur gravis, siquidem notabilis injuria non infertur superiori.

Unde advertunt theologi raro contingere peccatum mortale ratione contemptus (1).

II. De extensione seu ambitu obligationis legis moralis.

Hæc extensio præcipue determinanda est : — 1. quoad le-

(1) S. Lig., lib. 1, n. 142; lib. 5, n. 61; lib. 4, n. 161.

ges affirmativas et negativas; — 2. quoad præsumptionem periculi aut facti; — 3. quoad conflictum plurium legum.

262. — 71. I. De obligatione legis affirmativæ et legis negativæ. — 1. Lex *affirmativa* obligat semper sed *non pro semper*, id est, vim obligandi semper retinet, attamen non obligat actu pro omni tempore, sed pro eo duntaxat quo opus præceptum est faciendum; sic præceptum perpetuum auditionis Missæ implendum est tantum diebus dominicis et festivis. — 2. Lex vero *negativa* obligat semper et *pro semper*, id est omni tempore actu obligat; sic omni tempore teneor non blasphemare, quia præceptum blasphemiam prohibens est negativum.

Ut rite dignoscatur præceptum affirmativum a negativo, videndum est utrum actio præcipiatur vel prohibeatur. — Sic præceptum eleemosynæ est affirmativum, præceptum jejunii est negativum, quibuscumque verbis proponantur; quia illo actus præcipitur, isto actus prohibetur.

263. — 72. II. De obligatione legis fundatæ in præsumptione. Duplex est præsumptio, *periculi* una, *facti* altera.

Lex fundata in *præsumptione periculi* ea est quæ fertur, quia legislator judicat actionem prohibitam esse periculosam societati; sic lex prohibens ac irritans matrimonia clandestina fundatur in periculo fraudis, scelerum et incommodorum, quæ ex illis matrimoniis facile oriri possunt.

Lex fundata in *præsumptione facti* ea est qua legislator, vel ejus interpretes, præsumit aliquod factum evenisse vel tali modo contigisse, quamvis aliter res fieri potuerit; v. g. lex contra receptores rei furtivæ, qui præsumuntur illam scienter recepisse.

His positis :

1. Lex fundata in *præsumptione periculi* obligat in conscientia, etiamsi in casu particulari revera abesset periculum. — Nam leges obligant juxta legislatoris voluntatem; atqui in prædicto casu intendit legislator obligare in conscientia; et merito quidem, cum adhuc vera sit præsumptio periculi communiter existentis; insuper secus agendo non satis promove-

retur bonum publicum, quia multi sibi falso persuaderent nullum esse respectu sui periculum.

Hinc quoad lectionem librorum prohibitorum potest quidem, si absit periculum, dari locus dispensationi, de qua judicat superior, sed subsistit lex.

2. Lex fundata in *præsumptione facti per se* non obligat, deficiente veritate facti quod præsumitur. Ratio est quia tollitur omnino fundamentum legis. — Sic qui damnatur vi legis latæ contra receptores præsumptos rerum fraudatarum, non ligantur lege et sententia, si revera non fuerint receptores.

In quo magna est differentia inter istam legem et illam quæ fundatur in *præsumptione periculi*: in priori enim, cessante facto, cessat totaliter legis ratio; in posteriori vero, cessante periculo pro aliqua persona, res semper remanet in se periculosa, et sic semper subsistit legis fundamentum.

Dicitur, *per se*, quia adesse potest per accidens obligatio servandi legem, scilicet, v. g., ad scandalum vitandum, ad servandam pacem.

264. — 73. III. De obligatione legum in conflictu. Existit conflictus quando una e duabus legibus simul obligantibus observari nequit, quin altera violetur.

Conflictus *apparens* sistit in verbis, non vero res præceptas attingit. Talis est conflictus existens inter leges ab infallibili auctoritate conditas, v. g., inter leges divinas et leges ecclesiasticas ad generalem disciplinam pertinentes.

Conflictus *realis* consistit in eo quod diversæ leges contraria præcipiant. Hujusmodi conflictus reperiri potest inter leges datas a legislatoribus quorum unus saltem infallibilitate caret.

His præmissis, sunt tradendæ regulæ pro utroque conflictu:

I. IN CONFLICTU REALI, distinguendum est:

1. Quando conflictus est *ex intentione*, ita ut unus legislator directe præcipiat quod prohibet alter et in iisdem circumstantiis, si unus e duobus legislatoribus sit infallibilis, ei obediendum est, quia nequit malum præcipere, nec indebita exigere, nec alterius jura lædere.

2. Quando verò conflictus est *præter intentionem*, vel quando neuter legislator est infallibilis, illa servanda est lex quæ omnibus attentis gravior judicantur. Cæteris paribus, si unus legislatorum sit alteri superior, ei ordinarie parendum est (1).

II. IN CONFLICTU APPARENTI, illa lex est servanda quæ, attentis omnibus, prævalere judicatur. — Sic *ex se* jus naturale præstat juri divino positivo, et jus divinum juri ecclesiastico; et generatim præceptum negativum præcepto positivo; sic lex cujus objectum et finis sunt excellentiora ordinarie anteponenda est. — Dicitur *ex se*, quia, v. g., jus naturale præcipiens juvamen patri leviter decumbenti cedere debet præcepto ecclesiastico audiendi Missam: sic præceptum negativum non manducandi carnes feria VI multis legibus cedere potest.

Si, sedulo adhibito examine, supersit dubium et ignoretur quænam lex sit potius adimplenda, efformari debet conscientia juxta regulas traditas in Tract. *de Conscientia* (n. 145).

III. De modo implendi obligationem.

265. — 74. Principium generale. *Ut obligationi cujuslibet legis satisfiat, requiritur et sufficit positio vel omissio actus quem lex præcipit vel prohibet* (Marc, n. 210).

Hinc duo statuimus:

I. Ad satisfaciendum legi *negativæ*, sufficit omissio *etiam involuntaria* actus prohibiti; siquidem per hujusmodi legem nihil aliud præcipitur quam omissio actus. Sic ægrotus aut dormiens præcepto prohibenti opera servilia diebus festivis satisfaciunt, tametsi ex impotentia servant illud.

II. Ad satisfaciendum legi *positivæ*, requiritur et sufficit, ut actus ponatur *scienter et voluntarie*, cum intentione *faciendi opus præceptum*.

Dicitur 1. *scienter et voluntarie*; quod enim per legem præcipitur, non potest impleri nisi per actum humanum, scilicet

(1) Sedulo notandum est quod conflictus est sæpe potius apparens quam realis, quia ordinarie unus legislatorum in his adjunctis suæ legis observationem relaxat.

cet per actum scienter et voluntarie positum. — Unde præcepto audiendi Missam non satisfacit qui ebrius aut dormiens Missæ interest.

Dicitur 2. *cum intentione faciendi opus præceptum*, quia deficiente hac intentione, opus præceptum non ponitur; pro diversa enim intentione, idem actus opus diversum constituere potest. — Hinc recitans horas sola intentione legendi vel addiscendi præcepto non satisfacit (S. Lig., lib. 1, n. 163, 165; Marc, n. 241).

Ex his infertur triplex corollarium, nempe :

1. Non requiritur intentio *implendi præceptum* seu agendi *ex motivo obedientiæ*; lex enim non præcipit, ut ponatur actus tanquam præceptus, sed solum ut ponatur voluntarie. Imo, qui invitus seu coactus rem lege præscriptam præstat, peccat equidem prava sua voluntate, si nolit præcepto obedire; attamen, si actionem præceptam humano modo peragit, legem adimplet.

Unde satisfacit præcepto, qui audit Missam, ignorans vel non advertens esse diem festum; vel qui advertit quidem ad obligationem sed intendit tantum hic et nunc devotioni satisfacere, cum proposito aliam missam audiendi; vel qui coactus tantum Missæ interest, modo revera debitam attentionem præstet. — Pariter sacerdos, qui horas recitavit non ea devotione, qua voluit, ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto eas repetere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen præcepto (1).

2. Non requiritur ut actus fiat ex intentione *implendi finem a legislatore intentum*; nam præcipitur tantum substantia operis, non vero motivum, juxta axioma: *Finis præcepti non cadit sub præcepto*. Quare satisfacit præcepto ille qui interest sacro ob vanam gloriam, licet peccet contra aliud præceptum cui finis ille malus opponitur.

3. Non requiritur *motivum caritatis* aut *status gratiæ*. Constat ex damnatione hujus propositionis Baii (n. 16) : « Non est vera legis obedientia, quæ fit sine caritate. » — Excipe, si

(1) S. Lig., n. 163, 164, 165.

statum gratiæ *substantia rei præceptæ necessario requirat*; hinc non satisfit præcepto confessionis vel communionis per confessionem vel communionem sacrilegam, quia substantia præcepti tunc non salvatur (uti constat ex propr. 14 damn. ab Alexandro VII, et prop. 55 damn. ab Innocentio XI).

His præmissis, expedit seorsim expendere an et quatenus plures obligationes impleri possint tum eodem tempore, tum eodem actu; et præterea an et quatenus perseveret obligatio suo tempore non adimpleta.

266. — 75. I. De adimplerione plurium obligationum eodem tempore, sed diversis actibus. Multiplex obligatio potest simul diversis actibus impleri, dummodo unus actus non impediatur alium, nec aliter mentem suam expresserit legislator. — Ratio est, quia tunc totum ponitur quod lege præscribitur.

Hinc simul recitari potest officium divinum et Missa audiri, quia recitando pie breviarium, sufficiens attentio ad Missæ sacrificium haberi potest; idem dicendum de impletione pœnitentiæ a confessario injunctæ; pariter potest quis tempore Missæ facere examen conscientiae et præcepto satisfacere.

267. — 76. II. De adimplerione plurium obligationum eodem actu. Plures obligationes possunt eodem actu impleri, quoties eandem materiam idemque motivum habent, et superior existimatur concedere ut unico actu diversis præceptis satisfiat; secus vero, si diversa sit materia, vel diversum motivum, aut superior aliter statuerit. Ratio est quia tunc præstatatur omne quod per legem requiritur.

Hinc 1. si festum Assumptionis B. Virginis incidat in diem dominicam, satisfit duplici præcepto unica Missæ auditione, quia duplicis præcepti idem est finis idemque motivum. — 2. Unicus vero non sufficeret actus, si diversorum præceptorum essent varia motiva vel varii fines: sic si voveris Deo tria jejunia, non satisfacies voto et legi Ecclesiæ ter jejunando in hebdomada quatuor temporum, nisi sic determinaveris. — 3. Pœnitentia a confessario imposita potest simul impleri ac aliud præceptum impletur, quoties pœnitentia remanet opus

pœnale, et eo modo pœnale quo fuit intentum a confessario. Sic si confessarius injunxerit Missam quotidie audiendam per unum mensem, necesse non erit duas Missas diebus festivis audire; si vero unicam Missam audiendam injunxerit, non satis erit ordinarie audire Missam aliunde per legem Ecclesiæ præscriptam.

268. — 77. III. De perseverantia obligationis tempore determinato non impletæ. Sedulo expendatur an circumstantia temporis incidat in *substantiam* vel in *accidentalia* præcepti; id detegatur tum ex verbis et fine legis, tum ex adjunctis, tum ex communi interpretatione.

1. Si tempus incidat *in substantiam præcepti*, id est, si circumstantiam temporis legislator *primario et principaliter* intenderit, elapso tempore evanescit obligatio. Sic qui non potest Missam audire die Assumptionis B. M. V. non tenetur huic crastina die inesse; et si culpabiliter illam omiserit, de peccato suo dolere debet, sed ad nihil amplius tenetur. In hujusmodi legibus tempus dicitur præfixum ad *finiendam* seu extinguendam obligationem; elapso tempore cessat motivum et fundamentum legis.

2. Si tempus sit *præcepto accidentale*, id est si res præcepta præcipue fuerit intenta a legislatore, et circumstantia temporis non nisi *secundario*, tempore elapso nihilominus adimpleri debet res præcepta, quia talis est voluntas legislatoris; vult enim primario ut res peragatur, et secundario ut perficiatur tempore determinato, quod exinde dicitur determinatum ad *urgendam* obligationem. Sic qui non potest tempore paschali communicare, tenetur communionem præscriptam facere quamprimum postea.

IV. De causis ab obligatione excusantibus.

Præter ignorantiam, de qua satis dictum est in Tractatibus *de Actibus humanis* et *de Conscientia*, duæ sunt præcipuæ causæ, quæ ab obligatione legis humanæ excusare possunt, nempe incommodum seu damnum et impedimentum.

269. — 78. I. De incommodo quod ex legis observantia

sequeretur. Non obligat lex, quando incommoda, quæ ex ejus observantia sequuntur, *superant aut saltem æquant obligationis gravitatem.*

Ratio est quia in his circumstantiis legislator velle nequit, aut saltem censetur non velle legis observationem. Sufficit enim ad bonum commune ut leges observentur communiter et extra casus extraordinarios; nec subditi sine ratione sufficienti exponi debent periculo peccandi.

Hinc 1. Quando *levis* est obligatio legis, ab ejus observatione excusat *leve incommodum* seu *levis ratio.*

Hinc 2. Quando lex est *gravis*, ab ejus observatione non liberat *leve incommodum*, bene vero *grave nocumentum*; sic Missam die dominica audire non tenemur cum gravi detrimento sanitatis, famæ aut fortunæ; unde prodiit axioma: lex positiva non obligat cum tanto incommodo.

Hinc 3. Quando observatio legis est majoris momenti quam vita alicujus privati, lex humana obligat *etiam cum periculo vitæ*, quia bonum commune quod per legem procuratur, tunc privato præferendum est juxta ordinem caritatis. Hoc autem contingit in duplici præsertim casu: — 1. quando id exigit salus Ecclesiæ vel patriæ; æquum est enim ut pro totius salute pars sese periculo exponat; sic dux potest obligare milites ad servandam suam stationem, vel ad irruendum in hostes etiam cum certo vitæ periculo; sic episcopus potest præcipere ut vicarius, mortuo parcho, non deserat populum peste infectum; — 2. quando violatio legis cederet *in contemptum* religionis, aut Ecclesiæ, aut ecclesiasticæ potestatis; v. g., si quis in hujusmodi contemptum ab impiis compelleretur communicare cum excommunicatis, manducare carnes die prohibito, laborare die festo, etc., potius mortem oppetere deberet quam talia exsequi; quia contemptus religionis et Ecclesiæ est intrinsece malus, et ideo vitari debet etiam cum detrimento vitæ temporalis.

270. — 79. II. De impedimento quod executioni legis obstat. Vel impedimentum potest auferri aut non poni, vel auferri nequit.

I. Si impedimentum *aufferri potest aut non poni* :

1. Qui impedimentum sive proximum sive remotum *ex consulto* ponit ut lex impleri nequeat, peccat ; quia voluntas non servandi legem est illius violatio affectiva ; sic peccat qui, ne ad communionem paschalem teneatur, in locum abit ubi tempore paschali communicare non poterit.

2. Qui sine causa proportionata, vel ponit impedimentum *proximum, quamvis non ex consulto*, vel illud non aufert, peccat ; lex enim aliquid præcipiens eo ipso vetat quod ejus observationi adversatur. Sic peccat qui die jejunii sine justa causa laborem insolitum assumit, quo impotens fiat ad jejunandum.

3. Qui impedimentum *remotum* ponit *non ex consulto*, non peccat, etiamsi levem tantum habeat rationem illud ponendi, imo probabilius, licet nullam habeat, quia non censetur legislator velle libertatem adeo coarctare. Sic non peccat contra præceptum audiendi Missam, qui die Jovis iter ingreditur etiam recreationis causa, prævidens fore ut die dominica Missam audire non possit.

II. Si impedimentum *aufferri nequit* :

1. Vel illud impedimentum opponitur *toti rei* præceptæ, ut v. g. gravis infirmitas abstinentiæ et jejunio, et tunc ad nihil tenetur agens,

2. Vel opponitur tantum *alicui parti*, et tunc pariter nulla est obligatio, quoties pars possibilis ita est exigua ut applicari debeat axioma : parum pro nihilo reputatur ; aut quoties non est apta ad attingendum finem ; aut quoties præcipi non solet. In his circumstantiis censetur legislator nolle obligare.

In aliis vero casibus *pars possibilis* manet *præcepta* et observari debet ; sic qui die jejunii potest a carnibus abstinere sed non potest jejunare, ad abstinentiam tenetur ; item qui non potest omnibus diebus Quadregesimæ jejunare, tenetur diebus quibus potest sine gravi incommodo ; sic qui caret breviario, et partem notabilem, v. g., aliquam horam, memoria tenet, debet eam recitare ; secus, si pauca tantum ex horis memoriter sciat ; sic qui tempore præfationis aut consecra-

tionis ad Missam accedit, nec alterius copiam habet, residuam illius Missæ partem tenetur audire; secus, si post communionem advenerit.

§ II. — De lege pœnali

271. — 80. Status quæstionis. Ut supra dictum est, lex pœnalis duplex est : — lex *pœnalis mixta*, quæ est lex moralis sub peccato obligans, cui annexa est pœna contra transgressores; — lex *mere pœnalis*, quæ præcipit disjunctive tantum, vel ut fiat aliquid, vel ut certa pœna subeatur, unde infractores nullius culpæ rei sunt in conscientia, sed obligantur solum ad pœnam subeundam.

Porro nemini dubium esse potest quin dari possint leges humanæ pœnales *mixtæ*; siquidem bonum commune societatis sæpe requirit ut obligatio moralis sanciatur pœnis temporalibus. — Sed controvertitur utrum dari possint leges *mere pœnales*.

272. — 81. Assertio : *Dari possunt leges humanæ MERE PŒNALES.*

PROB. Lex *mere pœnalis*, seu obligans *sub pœna tantum*, non vero sub culpa, non repugnat; talis enim obligatio neque est contra rationem legis, neque contra æquitatem, neque contra bonum commune :

1. Non est *contra rationem legis*; de ratione quidem legis est ut semper imponat aliquam obligationem; sed in lege *mere pœnali* adest obligatio vel legem servandi, vel pœnam solvendi, saltem post judicis sententiam.

2. Non est *contra æquitatem*, ex eo quod pœna imponatur ei qui non delinquit; nam nomine pœnæ hic intelligitur omne incommodum temporale per modum coactionis a legislatore impositum violatoribus legis suæ; porro, quamvis pœna hujusmodi sine culpa morali existat, hæc non magis æquitatem offendit quam lex præcipiens tributa vel alia onera societatis.

3. Non est *contra bonum commune*; nam bonum commune sufficienter hac lege promovetur; quinimo bono communi

magis favet, siquidem vitatur peccatum sine detrimento societatis (1).

273. — 82. Modus dignoscendi leges mere pœnales. Ut dignoscantur leges pœnales et mixtæ hæc animadvertenda sunt :

1. Leges quæ directe spectant ad bonos mores, ad pacem publicam, ad magna incommoda præcavenda, obligant in conscientia, quia in his casibus legislator debet et vult uti omni auctoritate sua.

2. Leges quæ imponunt infractoribus pœnas quæ supponunt peccatum, ut censuræ, obligant pariter in conscientia.

3. Leges quæ simpliciter præcipiunt vel prohibent, addita pœnæ sanctione, dicendæ sunt *mixtæ*; sunt vero mere *pœnales* quæ disjunctive enuntiantur : « Nemo frumentum e regno transferat, vel centum nummos solvat; » aut directe intendunt pœnam hujusmodi verbis : « Qui frumentum e regno transtulerit, centum nummos solvat. »

In praxi, attendendum est ad usualementem seu communem interpretationem civium etiam timoratorum; in Galliis, plures leges civiles communiter habentur ut mere pœnales, v. g., leges quæ prohibent venationem sine licentia legali, leges circa tributa indirecta, leges circa militiam, etc. — Leges vero Ecclesiæ nunquam sunt mere pœnales, cum pœnæ ab ea sancitæ semper culpam supponant.

274. — 83. De obligatione subeundi pœnam ante sententiam judicis. Tria sunt, prænotanda :

1. Pœnæ sunt *latæ*, vel *ferendæ* sententiæ. — Pœna *latæ sententiæ* est ea quæ ipso facto seu sola criminis admissione infligitur per legem, v. g. censuræ quæ continentur in Const. *Apostolicæ Sedis*. — Pœna *ferendæ sententiæ* est ea quæ statuitur infligenda per sententiam judicis, v. g. excommunicatio et privatio sepulturæ ecclesiasticæ in Conc. Lateranensi IV decretæ contra omittentes communionem paschalem. De hac pœna non agitur in præsentī quæstione, cum constet per

(1) Suarez, lib. 5, c. 4.

pœnam ferendæ sententiæ reum non esse condemnatum, sed tantum condemnandum.

2. Sententia judicis est *condemnatoria* vel *declaratoria*. — *Condemnatoria* est ea per quam reus a iudice ad certam pœnam condemnatur, v. g. ad privationem beneficii propter diuturnam absentiam. — *Declaratoria* est ea per quam iudex declarat aliquem incidisse in crimen, propter quod pœna *ipso facto* incurritur, v. g. declarato crimine hæresis, statim hæreticus jurisdictionem et beneficium amittit.

3. Duplex est genus pœnarum ; — *primum* est earum quæ executioni mandantur sine actione delinquentis ; tales sunt pœnæ *mere passivæ*, v. g., censuræ ; — *secundum* genus est earum quæ non possunt executioni mandari absque actione rei, sive levi et parum difficili, ut sunt modicæ mulctæ, sive gravi et valde difficili, ut sunt aliquæ pœnæ positivæ, v. g., exilium, mutilatio, incarceration ; aut aliquæ pœnæ privativæ, v. g., privatio beneficii juste possessi, bonorum omnium confiscatio.

His positis, sic definitur obligatio subeundi pœnam :

I. Pœnæ quæ executioni possunt mandari *sine actione* delinquentis, effectum suum sortiri possunt, si velit legislator, *ante sententiam judicis declaratoriam, secluso mortis aut infamiæ periculo*. Nulla enim potest sufficiens ratio afferri cur hujusmodi pœnæ *ipso facto* non incurrantur, si legislator velit eas *ipso facto* incurri ; aliunde est communis usus Ecclesiæ, ut censuræ et aliæ pœnæ mere passivæ incurrantur absque sententia declaratoria.

Dicitur *secluso mortis aut infamiæ periculo*, quia jus naturale ad propriam vitam et famam præponderat juri humano ; hinc, in capitulo regularium, qui ob occultum crimen voce activa et passiva privatus est, nihilominus suffragium potest emitte.

II. Pœnæ quæ executioni *mandari non possunt absque actione rei*, effectum suum sortiri possunt, si velit legislator, *ante sententiam declaratoriam*, quando actio quæ requiritur ad earum executionem, *non est valde difficilis* ; illum vero generatim *non sortiuntur*, quando actio est *valde difficilis*. Nam lex

debet præcipere actus moraliter possibiles; atqui exsecutio pœnarum quæ requirit actionem rei non valde difficilem, est moraliter possibilis; e contra exsecutio pœnarum quæ requirit actionem rei valde difficilem, est moraliter impossibilis; ergo.

275. — 84. Vis ignorantiae ad excusandum a pœna. Distinguendum est, prout ignorantia est invincibilis vel vincibilis, ignorantia invincibilis legis vel solius pœnæ.

1. Ignorantia *invincibilis legis ab omni pœna* legi annexa excusat, quia talis ignorantia excusat a tota culpa; pœna autem supponit culpam; ergo. — Si autem ignorantia excusaret tantum a culpa gravi, excusaret pariter a pœna gravi, quæ non habet proportionem cum culpa levi.

2. Ignorantia *invincibilis solius pœnæ*, si lex aliunde cognoscatur, per se non excusat a pœna; quia talis ignorantia non excusat a culpa quæ est pœnæ causa. Dicitur *per se*, quia si lex contumaciam exigat, uti lex canonica circa censuras ecclesiasticas, excusat ignorantia, nisi sit graviter vincibilis.

3. Ignorantia *graviter vincibilis per se non excusat a pœna*; quia ignorantia hæc, cum non auferat culpam quæ est causa pœnæ, nec pœnam tollit. — Dicitur *per se*; nam ob specialem dispositionem legis, hæc ignorantia excusat a quibusdam censuris ecclesiasticis. Hæc autem fusius exponuntur in Tract. *de Censuris* (n. 8, 9).

§ III. — De lege irritante

276. — 85. Definitio. Lex irritans ea est quæ statuit *aliquem actum a principio invalidum seu nullum esse, vel judicis sententia invalidandum*.

277. — 86. Divisio. Quapropter duplicis generis sunt nullitates, scilicet, latæ aut ferendæ sententiæ. — Nullitas est *latæ* sententiæ quando producit effectum suum seu existit ipso facto et ante omnem judicis sententiam; — est autem *ferendæ* sententiæ quando indiget declaratione judicis ut effectum suum producat.

Lex irritans potest esse :

1. *Directe* irritans, si ipsum actum attingat, v. g. lex pronuntians incapacitatem donandi; — vel *indirecte*, si attingat tantum instrumentum aut formam legalem actus, v. g. lex circa conditiones testamenti.

2. *Pure* irritans, v. g. lex circa testamenta; — vel irritans *simul et prohibens*, v. g. impedimenta dirimentia matrimonium.

3. *Pœnalis*, quæ culpam supponit, v. g. irritatio collationis simoniacæ alicujus beneficii; — vel *pure irritativa* seu *legalis*, quæ nullam culpam supponit, sed solius boni communis intuitu fertur, v. g. impedimentum cognationis; — vel *legalis simul et pœnalis*, quæ propter bonum commune simul et propter culpam fertur, v. g. impedimentum criminis (Cf. Marc, n. 185).

278. — 87. Assertio : *Legislator potest inducere nullitates quæ valent in conscientia, saltem post judicis sententiam.*

PROB. 1. *Auctoritate omnium legislatorum et doctorum.* In omni quippe societate sunt leges contractus irritantes ipso facto. Quod spectat ad Ecclesiam, legitur in Conc. Trid. (sess. 24, c. 4) : « Si quis dixerit Ecclesiam non posse constituere impedimenta matrimonium dirimentia..., anathema sit : » Porro impedimenta dirimentia nihil aliud sunt quam obstaculum impediens ne matrimonium valide contrahatur, seu nullitas latæ sententiæ.

PROB. 2. *Ratione.* Illud potest legislator quod a bono publico requiritur; atqui leges irritantes seu nullitates sæpe a bono publico requiruntur; etenim bonum publicum sæpe exigit ut quidam contractus prorsus impediantur; potior autem modus illos impediendi consistit in illorum irritatione; ergo.

Dicitur *saltem post judicis sententiam*; nam certum est plures leges irritantes etiam ante sententiam judicis obligare in conscientia, nempe leges Ecclesiæ circa impedimenta canonica matrimonii, professionem religiosam, collationem beneficiorum, etc. — Disputatur vero inter theologos, an legislator civilis possit in foro interno vim et obligationem actus, v. g. con-

tractus, testamenti, ante sententiam judicis tollere; de hac quæstione vide *Tract. de Contractibus*.

279. — 88. Modus dignoscendi leges irritantes. His potissimum signis dignoscuntur leges irritantes : si personæ declarantur incapaces vel inhabiles ad agendum; si actus pronuntientur irriti, nulli pleno jure, ipso facto, latæ sententiæ, ante omnem judicis declarationem, nullo pacto revalidandi, et similibus verbis. De his fusius agitur in explicatione legum, tum canonicarum, tum civilium.

280. — 89. Vis ignorantiae invincibilis et gravis incommodi ad impediendam irritationem. — I. Ignorantia invincibilis *impedit* irritationem *pœnalem, non vero legalem*. — Ratio *prioris* est, quia pœna statuitur ob culpam, hancque supponit; ignorantia autem invincibilis tollit culpam. — Ratio *posterioris* est, quia irritatio legalis non requirit culpam, sed ex se habet vim procurandi bonum commune et ideo absolute intenditur et statuitur a legislatore.

II. Grave incommodum seu damnum non impedit effectum legis irritantis nisi sit commune. Nam lex irritans afficit actum, non personam; præterea non agitur de mera honestate actus, sed de bono communi; tandem homines facilius sibi fingerent incommoda, et lex totum robur suum amitteret, vel saltem arbitraria foret illius applicatio.

Hinc non valeret matrimonium cum consanguinea, etiam ob metum mortis, sine dispensatione initum (Gury, n. 136).

Dicitur *nisi damnum grave sit commune*, quia lex nocere nequit bono communi, cujus gratia condita est. Unde suspensa est in Gallia lex irritans matrimonium clandestinum quanto tempore communiter adiri non poterant parochi.

§ IV. — De lege favorabili, seu de privilegio

281. — 90. Definitio. Privilegium est *concessio specialis et permanens certis personis, aut dignitatibus, aut possessionibus, contra aut præter jus commune, a superiore justis de causis facta*.

Dicitur 1. — *concessio specialis*, quia fit tantum quibusdam; — 2. *permanens*, saltem ad certum tempus, quia statuitur per modum legis, quæ de natura sua est stabilis; — 3. *certis personis, aut dignitatibus, aut possessionibus*; nam sunt privilegia, quæ quibusdam personis immediate conceduntur, quædam vero alia mediantibus tantum dignitatibus aut possessionibus; — 4. *contra aut præter jus commune*, ut modo dicitur; — 5. *justis de causis a superiore facta*; cum enim privilegium per modum legis concedatur, debet intervenire legislator.

282. — 91. Divisio. Privilegium multiplicis est generis :

1. *Ratione subjecti* est : — vel *personale*, si conceditur certis personis nominatim, v. g., privilegium Paulo concessum recitandi officium matutinum hora secunda meridiana præcedentis diei; — vel *reale*, si conceditur personis mediante dignitate, loco vel possessione, v. g., licentia data canonicis alicujus capituli deferendi crucem; privilegium indulgentiæ plenariæ concessum celebranti ad tale altare.

2. *Ratione materiæ* est : — vel *contra jus*, si juri communi contradicit, v. g., immunitas a tributis; — vel *præter jus*, si conceditur alicui sine ulla legis relaxatione; tale est privilegium altaris portatilis.

Privilegium præter jus est semper favorabile; sed privilegium contra jus potest esse : — aut *mere favorabile*, si privilegiato prodest, et nulli alteri affert incommodum; — aut *odiosum*, si, dum uni favet, alteri onus imponit; v. g., exemptio a tributis, quæ alios onerat.

3. *Ratione motivi*, est aut *gratiosum*, aut *remuneratorium*, aut *onerosum*, prout conceditur vel ex mera gratia sine ullo respectu ad merita privilegiati vel aliorum, vel ex gratitudine ad remuneranda officia præstita, vel ex justitia aut fidelitate in adimplendis promissis.

283. — 92. Effectus. Privilegii effectus sunt : — 1. *pro privilegiato*, licentia utendi privilegio suo, ita tamen, ut nullus detur scandalo locus; unde privilegio personali publice uti non licet nisi cum debita subjectione erga superiorem territorii in quo

versatur privilegiatus; — 2. *pro aliis*, obligatio non impediendi jus privilegiato concessum.

284. — 93. Cessatio. Cessant privilegia :

1. Ratione *concessionis*; privilegia concessa ad certum tempus tali personæ propter rem determinatam, aut data conditione, cessant lapsu temporis, morte personæ, interitu rei, aut defectu conditionis.

2. Ratione *causæ*, quando ita cessat causa totalis privilegii, ut usus illius ob mutationem circumstantiarum fieret illicitus. (Ita Suarez, lib. 8, c. 30).

3. Ratione *renuntiationis* a privilegiato, dummodo renuntiatio sit possibilis et acceptata fuerit a superiore; sic clericus privilegiis clericalibus renuntiare nequit, quia non ad ipsius commodum concessa fuerunt, sed ob bonum et honorem ordinis clericalis.

4. Ratione *præscriptionis*, quando agitur de privilegio odioso, et adsunt conditiones requisitæ ad præscriptionem.

5. Ratione *legitimæ revocationis* a superiore.

Plura alia omittuntur quia potius pertinent ad jus canonicum (Vide Suarez, *de Leg.*, lib. 8).

ARTICULUS III

De subjecto legis humanæ

285. — 94. Principium. *Nemo alicujus legis humanæ obligatione astringitur, nisi USUM RATIONIS SIT ADEPTUS, et LEGISLATORIS JURISDICTIONI SUBJICIATUR.*

Dicitur 1. *nisi usum rationis sit adeptus*, quia leges positivæ non obligant, nisi quatenus cognosci possunt.

Dicitur 2. *nisi legislatoris jurisdictioni subjiciatur*; potestas enim legislativa subjectionem essentialiter connotat, nec potest exerceri nisi in subditos.

Subduntur autem homines legislatoris jurisdictioni, cum in legitimam societatem huic subjectam ingrediuntur; nempe — in Ecclesiam catholicam per baptismum, — in nationem, provinciam, civitatem, per nativitatem, aut adoptionem juris

civitatis, domicilii vel etiam quasi domicilii, — in ordinem religiosum per voluntariam electionem a superioribus acceptatam.

Difficultas esse potest, ob defectum *rationis*, de pueris et amentibus; et ob defectum *subjectionis*, de legislatore ipso, de peregrinis, de infidelibus et hæreticis relative ad leges Ecclesiæ, et de clericis ac regularibus relative ad leges civiles.

286. — 95. I. De pueris et amentibus. — 1. Pueri *ante usum rationis* nullo modo ligantur legibus positivis; id sequitur ex principio posito. — Hinc induci queunt infantes ad vescendum carnibus diebus vetitis; cavendum tamen est ne his actibus repetitis contrahant consuetudinem, qua postea ad peccandum impellentur; summopere curandum est ut, crescente ætate, crescat pariter eorum reverentia in superiorum mandata.

2. Pueri *ratione gaudentes* et peccati mortalis capaces eo ipso omnibus legibus subjici possunt, si voluerit legislator.

Pro impuberibus et minoribus sæpe sunt speciales dispositiones, quibus sedulo attendendum est.

Usus autem rationis censetur haberi *septennio expleto*. — Quare post septennium completum præsumitur plenus usus rationis; unde in dubio standum est pro obligatione; si vero constat quod puer aliquis eum nondum habet, existimandus est a lege exemptus. — Ante autem septennium completum, probabile videtur obligationem strictam non adesse, quantumvis constet puerum usu rationis gaudere; idque a fortiori tenendum est in dubio; ratio est quia Ecclesia in suis legibus attendit quod communiter contingit.

Hæc tamen de sola lege ecclesiastica accipienda sunt; nam legis divinæ obligatio ante septennium, sicut usus rationis, adesse potest, et ideo parvulus qui mortaliter peccasset, annuæ confessionis præcepto teneretur.

3. *Amentes*. — 1. Si semper ab infantia usu rationis caruerunt, legibus non subjiciuntur. — 2. Si rationis usum olim

habuerunt et postea amiserunt, subjiuntur omnibus legibus, sed excusantur a peccato formali ob rationis defectum; unde non licet eos impellere, v. g., ad manducandas carnes diebus vetitis. — 3. Si habent intervalla lucida, tenentur in illis instantibus sicut cæteri ad legum observationem, nisi pro illis explicite aut implicite sit specialis in lege dispositio (1).

287. — 96. II. De ipso legislatore. Prænotandum est duo esse legis officia, nempe *dirigere* actiones humanas, et *pœnis cogere* invitos ad sui observantiam; duplici igitur modo potest quis subijci legibus humanis, *directive* et *coactive*.

Insuper obligatio servandi legem humanam peti potest, aut *immediate* et *directe* ex ipsa lege humana, aut *indirecte*, quatenus nempe, supposita lege humana ut conditione, lex naturalis præcipit eam servari.

Legislator *absolutus* propriis legibus non tenetur *coactive*, bene vero *directive*.

Constat *prima pars*, id est, legislator seu princeps non potest pœna cogi ad legis observantiam; siquidem nullum habet superiorem a quo cogatur, et nemo a seipso cogi potest. — Dicitur *legislator absolutus*, qualis est Papa, Episcopus, Rex aut quivis Monarcha leges solus constituens; nam si plures sunt colegislatores, (ut in Galliis ubi potestas legislativa pertinet simul ad Principem, ad coetum legislativum et ad senatum), ita ut, uno ex his deficiente, desit lex, omnes isti colegislatores lege ligantur, quia singuli sunt subditi respectu collegii legem ferentis.

Constat *secunda pars*; quia caput, quantum fieri potest, conformari debet corpori et membris communitatis; et insuper æquitas naturalis postulat, ut legislator suo modo concurrat ad bonum commune, ideoque ad observantiam legis, quæ lata est ob bonum commune; ad hanc autem observantiam longe magis movet exemplum principis, quam verba. Ergo princeps suis legibus *directive* tenetur et quidem *indirecte*, vi ipsius legis naturalis (2).

(1) Ita S. Lig., l. 1, n. 155; Gury, n. 92.

(2) S. Th., 1. 2, q. 96, a. 5, ad 3.

Secundum autem sententiam probabilem, legislator, præciso scandalo, propriis legibus *sub levi tantum* tenetur, ideoque ab iis excusatur per rationabilem causam quæ subditum non excusaret. — Excipe tamen, nisi agatur de taxatione pretii vel de irritatione contractus; nam talibus legibus stare debet legislator, sicut subditi, ad æqualitatem justitiæ commutativæ servandam.

288. — 97. III. De peregrinis. Peregrinus ille est qui per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem, alicubi extra territorium proprii domicilii moratur cum animo ad illud redeundi.

Distinguitur proinde, — tum ab *advena*, qui alicubi moratur cum animo manendi per majorem anni partem, ac ideo ibi acquirit quasidomicilium, — tum a *vago*, qui nullibi domicilium aut etiam quasidomicilium habet, sed de uno loco in alium se transfert.

Inquiritur utrum peregrini teneantur legibus tum civilibus tum ecclesiasticis, sive suæ patriæ, sive loci in quo versantur.

I. Quantum AD LEGES CIVILES, distinguendum est, prout leges sunt *reales* vel *personales* vel *locales*.

Leges *reales* res seu bona respiciunt; tales sunt leges, quibus determinantur et ab invicem discernuntur conditio bonorum mobilium, et conditio immobilium, et aliæ similes.

Leges *personales* directe personas spectant, earumque conditionem seu statum civilem et capacitatem statuunt; tales sunt leges quibus determinantur conditiones ad acquirendum vel amittendum statum civilem in Gallia, civium minoritas et majoritas, minorum et majorum conditio respective ad contractus et alios actus civiles, jura et obligationes auctoritatis paternæ, etc.

Leges *locales* personas quidem afficiunt, sed indirecte, in quantum in tali loco vel territorio degunt; ejusmodi sunt leges circa politiam.

Hæc autem in Gallia et multis in regionibus generatim statuuntur circa varias hujusmodi leges :

1. Peregrini tenentur legibus *realibus* cujusque loci in quo bona possident.

2. Legibus *personalibus* suæ patriæ tantum tenentur, v. g., quoad militiam.

3. Tenentur legibus *localibus* loci in quo actu degunt (1).

II. Quantum AD LEGES ECCLESIAE, nulli dubium esse potest peregrinos, ubicumque versantur, legibus *universalibus* totius Ecclesiae teneri.

De solis legibus *particularibus* in tali vel tali diœcesi vigentibus difficultas esse potest. Tria statuenda videntur :

1. Peregrini, et a fortiori advenæ, *legibus suæ provinciæ vel diœcesis* non tenentur, quia legislatoris jurisdictio, ideoque lex, territorio affixa est, et personas non attingit nisi per territorium.

Id probabilius admitti debet, etiamsi peregrini *absint in fraudem*, id est, abeant animo se obligationi legis subducendi, quia qui ex propria diœcesi egreditur, ut eximatur a lege, utitur jure suo. — Exceptio tamen adest pro absolutione a casibus reservatis et pro lege clandestinitatis matrimonii, quoad peregrinos (non vero quoad advenas), qui in fraudem legis e sua patria exierunt (2).

2. Iidem peregrini tenentur legibus *specialibus loci in quo versantur*, saltem quoad contractus et necessaria ad bonum commune; alioquin pacem et ordinem sociale perturbare impune possent. Quoad vero alias leges, adest controversia, sed opinio probabilior et communior cum S. Ligorio peregrinos excusat, quia lex non obligat nisi subditos, quales non sunt peregrini.

Dicitur *peregrini*, nam *advenæ* certo tenentur legibus loci quo degunt, cum ibi quasidomicilium habeant (S. Lig., n. 156).

3. Peregrini et advenæ participes sunt *privilegiorum et dispensationum communium loci in quo versantur*, non patriæ propriæ. — Prius constat quia possunt se accensere incolis illius loci; unde non obligantur lege communi, si hæc ibi sit abrogata aut si vigeat consuetudo contraria, vel exemptio, vel

(1) Marcadé, *Explic. du Code civil*, in art. 3, n. 65-68, 75-77.

(2) Cf. Tract. de Pœnitentia, n. 211; de Matrimonio, n. 208.

dispensatio. — *Posterius* constat quoque, quia peregrini, e sua patria discedendo, privilegia localia ibi vigentia amiserunt.

Hinc 1. tenentur peregrini omnibus legibus *universalibus* Ecclesiæ quæ ob abrogationem aut dispensationem non vigent in suo domicilio, si eadem in loco præsentis habitationis vigeant; nam subjiciuntur legislatori communi, et absentes non gaudent sui domicilii privilegio. Sic Gallus extra patriam tenetur audire missam die Epiphaniæ; pariter qui versatur in loco ubi viget lex abstinentiæ die sabbati, ad eam tenetur, quamvis in propria diœcesi hæc lex per dispensationem cessaverit (1).

Hinc 2. Qui e propria diœcesi, ubi diebus sequentibus erit jejunium et dies festus, transit in alienam diœcesim ubi neutrum præcipitur, nec jejunii nec missæ audiendæ legibus tenetur. — Imo, si eodem die quo jejunatur in propria diœcesi, pergit ad locum ubi non jejunatur, non tantum potest vespere cœnare, sed probabiliter potest etiam ante discessum jentaculum sumere, quia jejunium est quid indivisibile; sed teneretur domi abstinere a carnibus, quia lex abstinentiæ est divisibilis. — Item si in proprio territorio domicilii sit festum speciale, et in alium locum ubi non est festum quis sit profecturus, non tenetur audire missam ante discessum, modo perventurus sit extra locum ubi viget præceptam antequam ultima missa ibi celebretur; nam non tenetur expectare (2).

Hinc 3. Qui legi communi jam satisfecit, non tenetur probabiliter iterum illi satisfacere, quando accedit ad locum ubi serius urget. Sic Italus vel Hispanus, qui in patria jejunavit in vigilia S. Petri, non tenetur iterum jejunare in Gallia, ubi hoc jejunium in sabbatum sequens transfertur; nam non datur obligatio bis eidem præcepto satisfaciendi (Gury, n. 95).

289. — 98. IV. De infidelibus et hæreticis erga leges Ecclesiæ. — 1. *Infideles* non subjiciuntur legibus Ecclesiæ; nam infideles non susceperunt baptismum; porro nemo fit Ecclesiæ subditus nisi per baptismum; ergo. — Unde leges pro

(1) S. Lig., *Hom. apost.*, n. 39; Gury, n. 95.

(2) S. Lig., lib. 1, n. 156-158.

catechumenis, vel non sunt leges proprie dictæ sed monita solum, vel solos Ecclesiæ ministros ligant, eorum agendi rationem præscribentes respectu catechumenorum.

2. Omnes *baptizati* sunt vi baptismi Ecclesiæ subditi, non exceptis *hæreticis*, quamvis non sint amplius Ecclesiæ membra; nam ad illius gremium redire tenentur, nec magis ab ejus legibus eximuntur quam cives rebelles ad obedientia legibus patriæ debita liberantur.

Expendendum est igitur an Ecclesia velit *hæreticos* legibus suis adstringere :

1. Ecclesia, juxta quosdam theologos, non vult hæreticos adstringere legibus suis *post separationem eorum* latis, nisi illud expresse declaret; ratio est quia hujusmodi leges non observarentur ab hæreticis, et non prodessent igitur nisi ad multiplicanda eorum peccata, unde non essent in bonum sed in detrimentum societatis. — Sed hoc valde incertum est et a pluribus doctoribus rejicitur.

2. Hæretici certo ligantur legibus ab Ecclesia latis *ante eorum separationem*; nam eorum hæresis vinculum obedientiæ disrumpere non potuit, nec Ecclesia voluit a suis legibus eos liberare; quare impedimenta dirimentia ante hæreticorum separationem constituta valent illorum matrimonia, haud secus ac catholicorum, irrita reddere.

Attamen hæretici a peccato *formali* ordinarie excusantur propter ipsorum bonam fidem, inadvertentiam inculpabilem, aut ignorantiam invincibilem.

290. — 99. V. De clericis erga leges civiles. — 1. S. Pontifex, etsi princeps sæcularis non esset, jure divino et naturali immunis esset a sæculari jurisdictione; id enim sequitur necessario ex notione supremi gubernatoris societatis perfectæ inter homines ubique terrarum degentes constitutæ, qualis est Ecclesia (1). — Imo R. Pontifici jus inest Episcopos, et quoslibet clericos, a jurisdictione civili eximendi.

(1) Hanc immunitatem egregie illustravit Leo XIII, dum esset episcopus Perusinus, in litteris pastoralibus de temporali principatu R. Pontificis: « primis, ait, Ecclesiæ sæculis, Pontifices subditi erant, quoad factum, non quoad jus. »

2. Clerici non tenentur servare leges quæ *eorum dignitati* vel *ministerio directe* opponuntur. Christus enim, instituendo statum clericalem, voluit illum digno honore haberi, clericos ministerium suum adimplere posse, prædicationi, sacramentorum administrationi, Missæ sacrificio cæterisque ministerii divini muniis operam navare; ac proinde si principes aliquid his directe adversum præcipiant, nec possunt nec debent Clerici obedire, idque ex divina Christi institutione. — Clerici insuper non obligantur legibus civilibus quæ repugnant immunitati ecclesiasticæ adhuc vigenti (circa quod vide canonicistas).

3. Sed in iis quæ *bonum temporale* spectant, certo tenentur se legibus civilibus sui domicilii conformare; ratio est quia sub hoc respectu non subtrahuntur potestati principis.

CAPUT III

DE CESSATIONE LEGIS HUMANÆ

Multiplici modo cessare potest, totaliter aut partialiter, lex humana, scilicet — 1. *intrinsece*, per mutationem materiæ et cessationem finis; — 2. *extrinsece*, per dispensationem, abrogationem, derogationem et consuetudinem.

ARTICULUS I

De mutatione materiæ et cessatione finis

291. — 100. I. De mutatione materiæ seu objecti. Cessat lex per mutationem objecti :

1. Quando ob circumstantiarum mutationem objectum fit injustum et illicitum; non potest enim lex esse vinculum iniquitatis. Sic licet carnem comedere feria sexta, si nullus alius cibus suppetat, quia lege naturali prohibetur fame interire, habito quocumque cibo.

2. Quando objectum fit noxium aut inutile bono publico;

v. g. impedimentum clandestinatis, durante perturbatione Gallicana. Nam de essentia legis est ut sit utilis bono publico, et ideo dicitur in ejus definitione : *ad bonum commune*. — Dicitur *bono* publico ; nam non cessaret lex ex eo quod esset noxia bono privato alicujus individui nec etiam bono alicujus partis civium ; v. g. impedimentum cognationis, durante prædicta perturbatione Gallicana. Principis est, non subditorum, judicare an lex sit utilis vel noxia bono publico, nisi consuli nequeat et causa manifesta sit.

292. — 101. II. De cessatione finis. Desinit lex quando, ob mutationem circumstantiarum, causa adæquata propter quam lata est cessat perpetuo pro communitate ; tunc enim lex fit inutilis bono publico.

Dicitur — 1. *Adæquata*, nam subsistit lex, si perseveret unum e motivis legis. Hinc, si episcopus preces præcipit ad pacem habendam et principis sanitatem obtinendam, non cessat lex, principe ad sanitatem restituto, si bellum perseveret. — 2. *Perpetuo*, non sufficit enim cessatio causæ ad breve tempus, sed requiritur vera et proprie dicta illius cessatio. — 3. *Pro communitate*, nam lex est pro communitatis bono condita.

ARTICULUS II

De dispensatione

293. — 102. Ejus definitio. Dispensatio est *relaxatio legis a legitimo superiore facta in aliquo casu particulari in quo lex alioquin obligaret*.

Dicitur — 1. *relaxatio legis*, quia semper subsistit lex, quamvis illius obligatio cesset ; — 2. *facta a legitimo superiore*, quia dispensatio est actus jurisdictionis ; — 3. *in aliquo casu particulari*, etc. ; unde differt ab epiikia, quæ in iis solum casibus locum habet in quibus legislator rationabiliter judicatur noluisse obligare.

Agetur : — 1. de potestate dispensandi, — 2. de requisitis ad legitimam dispensationem, — 2. de cessatione dispensationum.

§ I. — De potestate dispensandi

294. — 103. Duplex distinguitur. Potestas dispensandi est *ordinaria* aut *delegata*.

Potestas *ordinaria* ea est quæ alicui competit ratione officii.

Potestas *delegata* ea est quæ communicatur ab eo qui habet potestatem ordinariam; hæc conceditur, — vel a *jure*, ratione dignitatis vel muneris; in hoc casu vocatur *quasiordinaria*, quia ordinariæ æquivalet; v. g., potestas dispensandi super bannis et interstitiis, quam Concilium Tridentinum tribuit episcopis; — vel *ab homine* nempe a superiore, et in hoc casu dicitur *delegata* sine addito.

295. — 104. Principia. — I. *Legislator, ejus successor, et legislatoris superior, habent potestatem ORDINARIAM dispensandi.*

Etenim omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur (Decr. Greg., *Reg. 1*); et potestas inferioris potestati superioris subordinatur.

Hinc — 1. S. Pontifex jure proprio dispensat in omnibus Ecclesiæ legibus. — 2. Episcopus dispensat in statutis suæ diocesis, etiamsi in synodo lata fuerint; nam episcopus est solus et verus legislator in diocesi.

296. — 105. II. Inferior non potest in lege superioris dispensare ORDINARIA potestate.

Etenim inferior nullam habet potestatem in voluntatem superioris a quo tota vis legis pendet.

Hinc — 1. Episcopus nequit dispensare in legibus Papæ. — 2. Inferior dispensare nequit in propriis legibus, quando illas superior non solum speculative approbavit, sed propria auctoritate munivit et fecit suas; siquidem tunc non sunt amplius leges inferioris, sed superioris.

297. — 106. III. Inferior potest dispensare in legibus superioris DELEGATA potestate, quoties hanc potestatem a superiore accepit.

Hinc 1. Episcopus jure *quasiordinario* dispensat : — 1. In legibus *concilii provincialis*, quando in forma communi fuerunt

Romæ recognitæ; ita fert usus communis. Si autem approbatæ fuerint in forma speciali, adjecta conditione *auctoritate apostolica*, et cum clausula *motu proprio*, illius concilii decreta facta fuerunt leges sanctæ Sedis, a quibus proinde dispensare nequit episcopus (1). — 2. In legibus *communibus* Ecclesiæ quoad *casus qui sæpe occurrunt*, ut in jejuniis, abstinentia, observatione festorum, recitatione officii. Ita fieri postulat bonum publicum ob difficultatem, imo impossibilitatem recursus ad Papam; ideo illud licitum affirmant doctores et probat usus, sed solum modo in casibus particularibus, non vero generatim pro tota diœcesi. — In cæteris casibus non-nisi ratione dubii, necessitatis, privilegii, aut consuetudinis legitimæ dispensat episcopus.

Hinc 2. *Parochi* possunt *pro casibus particularibus* dispensare cum suis ovibus in jejunio et observatione festorum, ubi non est facilis recursus ad episcopum. Imo ex consuetudine, juxta plures, etiamsi facilis sit recursus ad episcopum (S. Lig., l. 1, n. 190). — *Confessariis* autem *per se* non competit facultas dispensandi, sed tantum declarandi utrum necne adsit ratio per se excusans; dixi *per se*, quia in pluribus diœcesibus ab Episcopo conceditur omnibus confessariis facultas dispensandi in lege jejunii et abstinentiæ.

298. — 107. IV. Possunt delegare facultatem dispensandi : —

1. Qui habet potestatem dispensandi, sive ordinariam, sive quasiordinariam; — 2. Qui habet potestatem delegatam a S. Pontifice, nisi fuerit delegatus ob specialem scientiam, vel ad solam executionem alicujus causæ.

Præterea, quicumque delegatur ad universalitatem causarum, potest subdelegare ad casus particulares; — pariter qui gaudet potestate universali dispensandi, potest seipsum dispensare; nam jurisdictio gratiosa erga seipsum exerceri potest.

(1) Bened. XIV, *de Syn.*, lib. 13, c. 5, n. 9.

§ II. — De requisitis ad legitimam dispensationem

Ut dispensatio legitime concedatur, tria requiruntur : causæ justæ, absentia subreptionis et obreptionis, forma præscripta.

299. — 108. I. De causis justis dispensandi. Triplex generatim distinguitur justa dispensandi causa : *pietas*, v. g., copiosa eleemosyna in subsidium Ecclesiæ; *necessitas*, v. g., scandalum vitandum, et *utilitas* communis aut etiam privata quæ in bonum commune redundat; etenim dispensatio, ut bene notat Suarezius post S. Thomam, debet semper, saltem ultimato, cedere in bonum commune.

Gravitas autem causæ ad dispensandum requisitæ gravitati legis a qua dispensatur, debet esse proportionata; attamen non est necesse eam esse adeo gravem ut lex amplius non obliget, alioquin non requireretur dispensatio, sed sufficeret legis interpretatio. His præhabitis, inquiritur :

I. De dispensatione *sine causa sufficiente* concessa :

1. Utrum sit *licita*? — Certum est eam illicitam esse, tum *ex parte petentis*, tum *ex parte concedentis*; nam si lex est societati utilis, dispensatio quæ concederetur sine causa esset bono publico noxia, et ideo illicita : unde juxta S. Bernardum (1) « non tam esset dispensatio quam crudelis dissipatio. » — Sunt tamen dispensationes quæ dicuntur *concessæ sine causa*, quia desunt causæ in canonibus expressæ, quamvis aliæ adsint. Hujusmodi autem dispensationes possunt esse legitimæ.

Communiter et probabiliter dicunt auctores concessionem dispensationis sine causa esse peccatum *per se tantum veniale*, etiam in re gravi, si fiat *ab ipso legislatore*, sed *grave*, si fiat *ab inferiore et in re gravi*.

2. Utrum sit *valida*? — Certum est eam esse *validam*, etsi illicitam, quando conceditur *a superiore qui ordinariam potestatem habet*; sed esse *invalidam* quando conceditur *ab iis qui delegatam tantum habent potestatem*, quia superior non cen-

(1) S. Bern., *de Consid.*, l. 3, c. 4, n. 18; *Patr. lat.*, CLXXXII, 769.

setur licentiam dispensandi eis concedere nisi ea conditione ut illa recte utantur. Verum præsumptio semper stat pro superiore, et ideo subditi qui sine fraude dispensationem postulant et obtinent, ab omni anxietate immunes esse debent.

II. De dispensatione *ob causam sufficientem* petita, inquitur utrum *peccet superior eam denegando*. — Distinguendum est :

1. Si causa est *mere sufficiens* ut dispensatio possit, non autem ut debeat concedi, superior non peccat, sive concedat dispensationem, sive eam denegat; nam, sicut bono subditi expedit dispensatio, ita etiam bono communi expedit legis observantia.

2. Si vero causa est *talis* ut reddat dispensationem debitam; tunc superior eam denegando, peccaret graviter vel leviter juxta materiam. — Dispensatio autem sic debita esse potest, vel ex dispositione juris, quo, tali exstante causa, decernitur tribuenda, vel ex necessitate boni communis, v. g., ad præcavendum scandalum, vel ex justitia, v. g., ad vitandum grave periculum animæ, vel demum ex caritate, quando nempe aliquis dispensatione multum indiget, hæcque sine disciplinæ dispendio concedi potest (Ita Marc. *Inst. Alph.*, n. 241).

300. — 109. II. De absentia subreptionis et obreptionis.

— I. SUBREPTIO consistit in *reticentia veritatis quæ exprimi debet*.

Dispensatio erit nulla, si obtineatur per reticentiam veritatis, in duplici casu : — 1. Quando reticentia veri efficit ut superior ignoret vinculum quod tollit, aut ejus gravitatem, aut quantitatem gratiæ quam concedit; v. g., si in petitione dispensationis ad matrimonium exprimatur unum impedimentum consanguinitatis, ubi sunt duo aut plura, vel si pro secundo gradu tertius exprimatur. — 2. Quando reticentia est, vel jure, vel stylo curiæ Romanæ, vel consuetudine, sub pœna nullitatis prohibita; v. g., si ad matrimonium inter divites postuletur dispensatio in forma pauperum, et reticeatur fortuna contrahentium.

In aliis casibus reticentia veri non reddit dispensationem subreptitiam.

Hinc 1. Ordinarie non est subreptitia dispensatio, quamvis postulans non declaret similem dispensationem prius fuisse obtentam. — Dicitur *ordinarie*, fieri enim potest, ut illa notitia sit necessaria ut superior cognoscat naturam et quantitatem gratiæ quam concedit. Debet adhuc exprimi, quoties prior dispensatio potest esse motivum posteriorem denegandi; sic dispensatus a residentia per sex menses, subreptitiæ novam a residentia dispensationem postulat, nisi præcedentis gratiæ mentionem faciat.

Hinc 2. Pariter non est subreptitia dispensatio, quamvis postulans non declaret illam jam fuisse sibi denegatam. Res certa est, si de eodem superiore agitur. Si de diversis personis, v. g., de episcopo et vicario generali, in quibusdam diocesisibus illa mentio sub pœna nullitatis requiritur; si nihil hujusmodi statuatur, probabilius valet dispensatio, etiamsi a vicario generali concedatur; etenim non desunt ei voluntas et potestas: non voluntas, siquidem vult, quamvis forsitan nollet, si sciret denegationem ab episcopo factam; non potestas, nam accepit potestatem generalem quæ restringi vel auferri nequit nisi per expressam episcopi voluntatem (Suar., lib. 6, c. 22).

II. OBREPTIO est *expressio falsitatis circa ea quæ exprimi debent*.

Dispensatio obreptitia est nulla: — 1. Quando expressio falsi efficit, ut superior ignoret vinculum quod tollit, vel ejus gravitatem aut quantitatem, ut supra dictum est de subreptione. — 2. Quando expressio falsi est motivum seu causa finalis dispensationis; v. g. si ad obtinendam dispensationem super jejunio et abstinence falso allegetur infirma valetudo.

In aliis casibus dispensatio obreptitia non est invalida, quamvis forsitan illicita.

Hinc quando e pluribus causis allatis una est falsa, sic solvenda videtur quæstio:

Vel ista causa fuit *determinans* in concedenda dispensatione, et nulla est dispensatio;

Vel fuit *mere accessoria*, et valet dispensatio;

Vel fuit *impulsiva*, ita ut nulla e causis fuerit determinans, sed omnes simul superioris mentem moverint, et rursus nulla est dispensatio.

301. — 110. III. De forma ad dispensationem requisita.

Nulla *forma specialis* requiritur *ex se* in dispensationis concessione : potest concedi scripto, vel verbis, vel nutu, dummodo certa sit voluntas superioris dispensantis. — Dicitur *ex se*, seu ex jure naturali; nam ex jure positivo possunt requiri quædam speciales formulæ, etiam sub nullitatis pœna.

Sola autem *taciturnitas* superioris qui legis violationem videt, non est sufficiens dispensatio : potest quippe superior nolle dispensare et tamen tacere. — Dari tamen potest dispensatio tacita, quando scilicet includitur in actu positivo superioris; sic episcopus vocans clericos ad ordines superiores ante tempus præfixum, eos tacite dispensat a lege interstitiorum.

At dispensatio *præsumpta* non sufficit, v. g., si sciret superior, dispensaret : dispensatio enim est relaxatio legis; sed non est relaxatio sine actu positivo. — Si tamen ageretur de licentia quam solet concedere superior, jam præsumi posset ista licentia; sed tunc daretur vel tacita dispensatio vel epiikia (vide S. Lig., lib. 4, n. 187; Suar., l. 6, c. 43).

§ III. — **De cessatione dispensationum**

Quadruplici modo cessare potest dispensatio, scilicet per cessationem causæ, mortem concedentis, revocationem a superiore factam, et renuntiationem impetrantis.

302. — 111. I. Per cessationem causæ. — I. Cessat regulariter dispensatio, totaliter cessante causa finali seu motivo determinante; v. g., dispensatio a jejuniis ob infirmam valetudinem non subsistit, si infirmitas totaliter evanuit.

Dicitur *regulariter*, quia ordinarie dispensatio hypothetice tantum conceditur, seu dependenter a sua causa. Si vero absolute concessa fuisset dispensatio, etiam cessante causa finali, permaneret, v. g., dispensatio ab impedimento matrimonii, data ad legitimandam prolem quæ obiit post fulminationem.

Dicitur *totaliter cessante*; nam, causa finali *partialiter tantum* cessante, aut causa *tantum impulsiva* cessante, non cessat dispensatio, quia in utroque casu adhuc superest ratio dispensationis.

II. In triplici tempore cessare potest dispensationis causa :

1. Ante *concessionem* a superiore factam : tunc nulla est dispensatio; nam superior non intendit dispensare, aut potestatem fulminandi dispensationem concedere, nisi sub conditione quod veræ sint causæ allatæ eo instanti quo gratiam ipse largitur.

2. Ante *fulminationem* dispensationis. Quandoque superior non directe concedit ipse dispensationem, sed aliquem delegat ad eam largiendam, si preces veritate nitantur, v. g., super impedimentis publicis matrimonii; quæ concessio vocatur dispensationis *fulminatio*. Cessante causa in eo tempore, valida esse nequit dispensatio; siquidem preces veritate non nituntur.

3. Post *fulminationem* : tunc valet dispensatio et executioni mandari potest, si tamen concedatur absolute, juxta communiorem et probabiliorem doctrinam. — Attamen cessat dispensatio cessante causa, quando agitur de obligationibus *successivis* et *divisibilibus*, quia in hoc casu hypothetice et dependenter a causa conceditur : sic qui infirmitatis causa obtinuit a jejunio quadragesimali dispensationem, cessante infirmitate, jejunare tenetur.

303. — 112. II. Per mortem concedentis. Dispensationes, generatim loquendo, non cessant per mortem concedentis. Etenim contraria dispositio nullibi legitur in jure, et opposita videtur naturæ dispensationis, quæ, si consideretur ut lex, perseverare debet post mortem legislatoris, aut si habeatur ut donatio, post mortem donatoris.

Dicitur *generatim loquendo*, id est, nulla apposita clausula in dispensatione quæ contrarium supponat. Si enim concederet superior dispensationem, dicendo eam perseveraturam *ad beneplacitum suum, quamdiu voluerit*, cessaret morte illius, quia post mortem non est beneplacitum, nec voluntas; secus

si Papa diceret : *ad beneplacitum S. Sedis*; semper quippe subsistit S. Sedes.

304. — 113. III. Per revocationem superioris. — 1. Cessat dispensatio a superiore per indultum concessa, quoties superior illam revocat *ante fulminationem*, ut patet.

2. Dispensatio quæ jam executioni mandata est, *omnemque effectum suum sortita est*, neutiquam potest a superiore revocari, quia fieri non potest ut quod licite et valide per dispensationem factum est, non sit validum et licitum; non datur quippe potentia in præteritum. Sic revocari nequit dispensatio ad impedimento matrimonium dirimente, quando virtute hujus dispensationis initum fuit matrimonium.

3. Si autem dispensatio semel *perfecte concessa et fulminata* revocetur, distinguendum est : data justa causa revocandi, revocatio est licita et valida; deficiente causa legitima, revocatio valida est, sed venialiter illicita, si fiat a superiore in propria lege, quia ab ejus voluntate pendet ut lex obliget vel cesset; si vero fiat revocatio a superiore delegato, non solum illicita, sed invalida est, quia quod dedit, nomine delegantis dedit, qui non præsumitur velle ut suum donum irrationabiliter revocetur.

305. — 114. IV. Per renuntiationem a dispensato factam.

Impetrans potest semper renuntiare dispensationi obtentæ; sed ut desinat dispensatio, duo requiruntur, scilicet : vera et serio facta renuntiatio ab impetrante, et acceptatio renuntiationis a superiore. Ratio est quia dispensatio et renuntiatio fiunt per modum contractus, ac proinde cum consensu duarum voluntatum. — Unde ad validam dispensationi renuntiationem non sufficit litterarum dilaceratio a renuntiante facta, sed insuper requiritur dispensantis adhæsiō.

ARTICULUS III

De abrogatione et derogatione legis

306. — 115. Definitiones et conditiones. *Abrogatio* legis est

totalis ejus abolitio ab eo qui potestatem habet. — *Derogatio* est abolitio alicujus partis legis, altera remanente.

Cum lex a superiore omnino pendeat, potest legislator pro libitu eam abrogare vel ei derogare; ut autem superior sic agens non peccet, requiritur justa causa, quæ duplex est, juxta S. Thom. (1. 2, q. 97, a. 1, o.): — *Prima* est, quia primi institutores qui intenderunt aliquid facere utile communitati, non valentes omnia ex se ipsis considerare, instituerunt quædam imperfecta et in multis deficientia. — *Secunda*, quia quod primis temporibus erat societati utile, potest, mutatis circumstantiis, fieri inutile, imo et noxium.

307. — 116. Varii modi quibus fiunt abrogatio et derogatio. Abrogatio et derogatio legis triplici præcipue modo fieri possunt :

1. Per *revocationem expressam legislatoris*; sed hæc revocatio omnes conditiones ad leges requisitas continere debet, ut volunt plures; tum quia servari debet proportio inter legem et ejus abrogationem; tum quia abrogatio legis est suo modo regula agendorum. — Negant alii cum Suarezio requiri promulgationem, dicentes sufficere signum externum; nam, inquiunt, revocatio non fit per legem, ad quam solam est necessaria promulgatio (1).

2. Per *consuetudinem debitæ dotibus restitam*; sic cessavit disciplina pœnitentiæ publicæ.

3. Per *legem contrariam*, quando scilicet nova lex conciliari nequit cum lege veteri, tuncque lex posterior legem priorem implicite abrogat, vel ei derogat in quantum eidem adversatur.

ARTICULUS IV

De consuetudine

308. — 117. Ejus definitio et divisio. Consuetudo in genere est *frequentia actuum similium*. — Consuetudo, prout hic sumitur, est *frequentia actuum similium et externorum, a ma-*

(1) Suar., lib. 6, c. 27, n. 17.

jori communitatis parte libere positorum, legem explicans, aut tollens, aut inducens.

Consuetudo est vel secundum legem, vel contra legem, vel præter legem. — Est *secundum legem* quando est consentanea legi præexistenti, et tunc legem magis explicat; *contra legem*, quando adversatur legi, et tunc legem abrogat; *præter legem*, quando nulli legi favet aut derogat, et tunc novam legem inducit. — Aliis verbis distinguitur consuetudo legis *explicativa*, aut *destructiva*, aut *constitutiva*.

Omnis consuetudo legitima vim habet in conscientia. Illud demonstratur omnibus juribus quæ legitimis consuetudinibus vim legis supponunt, omnium doctorum consensu et ipsa ratione; consuetudo enim legitima a vera lege, non substantia, sed specie tantum differt.

309. — 118. Conditiones legitimæ consuetudinis. Tres fieri possunt hypotheses: — vel legislator aut superior consuetudinem cognoscit et expresse approbat; — vel eam cognoscit, sed tacet; — vel eam prorsus ignorat.

I. *Si consuetudinem cognoscat et expresse approbet superior*, duæ tantum requiruntur conditiones, ut consuetudo vim legis habeat, nempe: — 1. objectum debet esse justum et bonum publicum spectans, — 2. consensus superioris debet esse sufficienter manifestatus; id patet ex conditionibus ad legem requisitis.

310. — 119. II. Si consuetudinem cognoscat quidem superior sed taceat, conditiones plurimæ requiruntur ex parte objecti, ex parte communitatis, et ex parte ipsius superioris.

1. Ex parte *objecti*. Juxta definitionem legis, ejus objectum debet esse *justum*, et ad *bonum publicum* spectans; idem dicendum de objecto consuetudinis.

Itaque oportet ut consuetudo — 1. non adversetur juri divino, tum naturali tum positivo; unde reprobanda est praxis divortii propter adulterium, apud Græcos vicens; — 2. a jure humano aut a superiore non reprobetur, alioquin non consuetudo sed corruptela dicenda esset; v. g., tales sunt generatim consuetudines contra decreta Tridentina; attamen consuetudo

juri seu legi adversari potest, siquidem dantur consuetudines contra legem; — 3. non noceat, sed positive faveat bono communitalis; unde reprobari deberet consuetudo contraria clausuræ monialium.

Hinc non possunt haberi ut legitimæ, consuetudines — 1. quæ essent occasiones et fomites peccatorum, v. g., liber ingressus in monasteria monialium; — 2. quæ essent contra certas leges Ecclesiæ consuetudinem abrogatoriam non admitcentes (1) et contra jus civile hodie in Gallia, quo nimirum denegatur consuetudini vis tum ad abrogandam tum ad statuendam legem (2); — 3. aut quæ rumperent nervum disciplinæ, v. g., consuetudo non recipiendi decreta aut legatos S. Sedis.

2. Ex parte *communitatis*, requiritur ut consuetudo — 1. inducatur a communitate *perfecta*; consuetudo enim quæ vim legis habeat, non potest induci nisi a communitate in qua resideat potestas legislativa, seu a communitate perfecta; hinc per se nullam vim habet ad legem inducendam aut abrogandam consuetudo in aliqua parochia vicens; — 2. inducatur *a majori parte* communitatis; fieri enim non potest ut pars minor prævaleat in majorem; — 3. procedat per actus *liberos* cum intentione *saltem implicita* jus introducendi aut juri derogandi; unde praxis recipiendi cineres in initio quadragesimæ, sumendi aquam benedictam ad ingressum ecclesiæ etc., non sunt de præcepto.

3. Ex parte *superioris*, requiritur: — 1. ut consuetudinem vere cognoscat, ideoque ut consuetudo sit publica et diuturna; quale tempus necessarium sit, canonistæ expendunt; — 2. ut possit facile reclamare sine graviori incommodo personali, et etiam, juxta quosdam contra alios, sine incommodo communi; ex defectu hujus conditionis, invalida judicata est consuetudo in Galliis vicens circa novas liturgias diœcesanas auctoritate episcoporum introductas; — 3. ut nullo modo reclamet.

(1) Icard, *Præl. jur. can.*; *Proleg.*, n. 18, 19.

(2) Marcadé, *Explic. du Code civil*, p. 35; Mourlon, *Répét. sur le Code*, n. 9.

311. — 120. III. *Si consuetudinem superior prorsus ignoret*, eædem conditiones ac supra ex parte objecti et communitalis necessariæ sunt, et insuper :

1. Ex parte *communitalis*, requiritur præscriptio (per quantum autem tempus decertant canonistæ, v. Bouix, *de Principiis*, p. 358).

2. Ex parte *superioris*, requiritur voluntas generalis qua velit omnes consuetudines rationabiles et legitime præscriptas vim legis obtinere; hæc autem voluntas generalis, quod ad jus canonicum attinet, semper supponitur, tum quia id postulat bonum Ecclesiæ, tum quia Gregorius IX (l. I Decretalium, tit. IV, cap. 11) expresse decernit servandas esse consuetudines rationabiles et legitime præscriptas (1).

Hæc, et alia multa de Legibus canonicis, sunt compendiose quidem exposita; ad præsens tamen institutum sufficere videntur. Qui plura desiderat, canonistas adeat (2).

(1) Cf. Bened. XIV, *de Syn. diæc.*, lib. 13, c. 5, n. 5; Suarez, *de Leg.*, lib. 7, cap. 13, n. 7, 8.

(2) De consuetudinis conditionibus, v. Icard, *op. cit.*, n. 10 et seqq.; Bouix, *de Principiis*, p. 321 et seqq.

TRACTATUS DE PECCATIS

PROOEMIUM

312. — 1. Objectum et utilitas Tractatus. Postquam dictum est de principiis et regulis moralitatis, superest, ad theologiam moralem generalem absolvendam, ut ea utrique speciei moralitatis seu actibus malis et bonis applicentur, quod præstabitur in Tractatibus de *Peccatis et de Virtutibus*.

Hæc autem peccatorum tractatio et explicatio est sacerdotibus omnibus et maxime rectoribus animarum conscientiarumque moderatoribus necessaria. Nam inter sacramenta, quorum ministri sunt ac dispensatores, duo sunt ad remissionem peccatorum per se instituta, baptismus scilicet et poenitentia, et quod ad sacramentum poenitentiae speciatim attinet, nec officio judicis, ut par est, fungi possunt, nisi causas, conditiones, variasque distinctiones criminum absolventorum noverint; nec officio medici spiritualis, nisi hujusmodi morborum animæ naturam et qualitates perspectas habeant (1).

Duplex erit pars : — 1. de peccato in genere, — 2. de peccatis in specie.

(1) Confer S. Thomam, S. Ligorium, et alios in principio Tractatus de Actibus humanis recensitos.

PARS I

DE PECCATIS IN GENERE

In triplici capite dicetur : — 1. de natura peccati ; — 2. de inæqualitate peccatorum ; — 3. de peccatorum ab invicem distinctione.

CAPUT I

DE NATURA PECCATI

Ut natura peccati declaretur, dicendum est : — 1. de ejus ratione propria ; — 2. de ejus causis ; — 3. de ejus effectibus.

ARTICULUS I

De ratione propria peccati

313. — 2. **Variæ acceptiones peccati.** Vox *peccatum* significat defectum a regula seu a lege. Sic in physicis monstra dicuntur peccata naturæ ; in moralibus vero peccatum est omnis actus a regula morum deficiens. Secundum hanc ultimam acceptionem, quæ est proprie theologica, peccatum in Scripturis sacris dicitur, non tantum ipse actus defectuosus, sed etiam analogice :

1. *Materia* circa quam versatur peccatum ; sic vitulus aureus peccatum a Moyse dicitur (*Deut.*, ix, 31) ;

2. *Effectus* peccati præteriti, et *causa* novi ; sic Apostolus ait (*Rom.*, vii, 17) : « Jam non ego operor illud, sed quod » habitat in me peccatum, » de quo Concilium Tridentinum

(sess. 5, decr. *De pecc. orig.*) : « Hanc concupiscentiam Apostolus peccatum appellat, quia ex peccato est, et ad peccatum inclinatur ; »

3. *Pœna peccati* ; sic dicitur (II *Mac.*, xii, 46) : « Sancta » et salubris est cogitatio, pro defunctis exorare, ut a peccatis » solvantur ; »

4. *Hostia et sacrificium* pro peccatis ; sic iterum Apostolus (II *Cor.*, v, 21) ait de Christo : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum (Deus) fecit. »

314. — 3. Peccati definitio. Juxta S. Thomam (1. 2, q. 71, a. 6) peccatum « nihil aliud est quam *actus humanus malus*, » proinde duo includit : actum ipsum, et malitiam moralem quæ actum inficit.

Hæc autem clarius enuntiantur in definitione communiter tradita, qua nempe peccatum dicitur : *transgressio libera legis divinæ* (1).

Dicitur 1. *Transgressio*, seu violatio ; sic designatur tum actio, aut verbum, aut cogitatio vel desiderium legem positive lædens, tum ommissio eorum quæ præcipiuntur ; quia non minus fit transgressio legis per omissionem quam per commissionem.

Dicitur 2. *Libera* ; siquidem sine libertate arbitrii actus non sunt vere humani, nec proinde imputabiles. — Hinc ad peccatum requiruntur tum intellectus advertentia, tum voluntarium sive directum, sive saltem indirectum.

Dicitur 3. *Legis divinæ* ; nam in omni peccato adest violatio legis divinæ, vel *immediate*, quatenus fit quod a lege divina prohibetur, aut omittitur quod ab ipsa præcipitur ; vel *mediate*, quatenus violatur lex humana, cujus observatio a lege divina præcipitur.

315. — 4. Distinguuntur materiale et formale peccati.

(1) Hæc definitio eundem præ se fert sensum ac illæ quæ a Patribus traduntur, nempe a S. Augustino (lib. 22, *contra Faustum*, c. 27 ; *Patr. lat.*, xlii, 418). « Peccatum est factum, vel dictum, vel concupitum contra legem æternam ; » a S. Ambrosio (*de Paradiso*, c. 8, n. 39 ; *Patr. lat.*, xiv, 292) : « Peccatum est prævaricatio legis divinæ et cœlestium inobedientia præceptorum. »

Diximus ex S. Thoma peccatum esse actum humanum malum ; porro, pergit Angelicus doctor, « quod pertinet ad substantiam *actus* est quasi *materiale*, quod pertinet autem ad rationem *mali* est quasi *formale* in peccato. » — Proinde materiale peccati seu materia peccati, est ipse actus in esse physico consideratus ; *formale*, seu forma peccati, est idem actus in esse morali spectatus, seu quatenus regulæ morum difformis. Sic in homicidio, materiale peccati est ipsa actio physica qua homo occiditur ; formale est ipsa actio quatenus prohibita.

Sed non est confundendum formale peccati cum *peccato formali*. Formale peccati est ejus oppositio legi ; peccatum formale est eadem oppositio ab agente cognita et volita. — Neque confundendum est materiale peccati cum peccato *materiali*. Materiale peccati est actus in suo esse physico consideratus ; peccatum materiale est actus in sua oppositione legi consideratus, sed ab agente non cognita et volita.

316.— 5. *Assertio : Omne peccatum est essentialiter offensa Dei.*

PROB. — 1. Peccatum est essentialiter actus regulæ morum seu legi divinæ dissentaneus, ita ut tota ejus malitia oriatur ex oppositione legi Dei ; ergo qui peccat, contra legem divinam sciens et volens agit, Deo debitam obedientiam recusat, et proindere Deum offendit ; ergo omne peccatum essentialiter est offensa Dei legislatoris.

2. Lex divina (et consequenter omnis lex humana utpote ab illa derivata), primo et principaliter hominem ordinat ad Deum seu finem ultimum ; atqui peccatum est essentialiter transgressio legis divinæ ; ergo essentialiter importat deordinationem a Deo ut fine ultimo ; ergo Deum offendit. — Id autem manifestius apparet in peccato mortali, quo peccator, spreto Deo, finem suum ultimum in creatura constituit, uti infra dicitur.

3. Tandem variis adhuc aliis titulis peccator Deum essentialiter offendit, nempe ut testem cujus præsentiam non reveretur, ut amicum cujus amicitiam despicit, ut benefactorem cui se præbet ingratum, ut justum judicem cujus pœnam non timet (1).

(1) Billuart, *de Peccat.*, diss. 1, art. 2. — Hinc sequitur non posse dari

317. — 6. Indoles malitiæ peccati. Theologi inquirent utrum malitia peccati consistat *in aliquo positivo*, an *in sola privatione*.

Quæstio separatim solvenda est de peccato omissionis et de peccato commissionis. — Peccatum autem *omissionis* adest, si non fiat seu omittatur quod jubetur; peccatum vero *commissionis*, si fiat quod prohibetur; priori igitur peccato violatur præceptum affirmativum, posteriori vero præceptum negativum.

I. Malitia peccati *omissionis* formaliter consistit *in sola privatione*; siquidem nihil aliud est quam omissio actus debiti; utrum autem requirat actum qui sit causa vel occasio ipsius, infra expendetur (n. 365).

II. Quoad peccatum *commissionis*, adest controversia olim celebris inter theologiae; ipsique Thomistæ de ea inter se non concordant.

Verior et S. Thomæ sententiæ conformior videtur opinio, quæ reponit formalem malitiam *etiam peccati commissionis in sola privatione rectitudinis actui debitæ*.

1. Sic enim loquitur Doctor Angelicus (1. 2, q. 71, a. 6): « Peccatum nihil aliud est quam actus humanus malus; quod sit humanus habet ex hoc quod sit voluntarius; *quod sit malus*, ex hoc quod *careat debita commensuratione*. »

2. Insuper Deus debet esse causa omnis entis positivi: alias non esset prima et universalissima causa; sed Deus non est causa peccati secundum malitiam moralem; ergo formale constitutivum peccati non est aliquid reale et positivum.

3. Tandem malum, ut constat ex philosophia, est privatio boni; atqui peccatum est essentialiter et formaliter malum;

peccatum, ut aiunt, *mere philosophicum*, id est, peccatum quod sit solummodo contra rationem et non contra Deum, nec ideo sit formalis ejus offensa. — Unde merito sequens propositio damnata fuit ab Alexandro VIII. « Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali et rectæ rationi; theologicum vero et mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave, in illo, qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum. »

ergo peccatum est actus humanus formaliter ut carens bono debito; ergo (1).

318. — 7. Discrimen inter peccatum et vitium. Licet vitium et peccatum sæpe confundantur, in hoc differunt, si stricte sumantur, quod vitium est *habitus* deordinatus ad actum malum inclinans voluntatem, dum peccatum est ipsemet *actus* malus; ac proinde vitium est aliquid ex se permanens, peccatum vero aliquid transitorium.

Hinc 1. Vitium, utpote habitus, existere potest sine actuali peccato; sic vir vino deditus est et dicitur ebriosus, etiamsi actu non sit ebrius. Vice versa existere potest peccatum sine vitio; sic qui se semel inebriavit, immerito diceretur ebriosus.

Hinc 2. Peccatum est *simpliciter* pejus vitio; pejus est enim peccare quam inclinari ad peccandum, et pro peccato aliquis juste punitur, non vero pro vitio seu habitu vitioso qui non processit in actum. — Attamen vitium est *secundum quid* pejus peccato, tum quia utpote habitus, diutius durat quam actus peccati, tum quia est causa multorum peccatorum (2).

ARTICULUS II

De causis peccati

319. — 8. Prænotanda. Agitur tantum de causa efficienti peccati, siquidem supra dictum est de causa tum materiali tum formali.

Sensu *stricto*, sola voluntas est causa efficiens peccati; ipsa enim elicit aut imperat actum peccaminosum.

Attamen distinguere oportet *materiale* et *formale* peccati: nam — 1. voluntas est equidem causa proprie efficiens prioris, seu peccati, quatenus est actus humanus; — 2. sed respective ad formale peccati, est tantum causa efficiens improprie dicta, seu melius causa *deficiens*, cum enim formale peccati sit pri-

(1) Billuart, *de Peccat.*, diss. 1, art. 3.

(2) S. Th., 1. 2, q. 71, a. 3, ad 1.

vatio rectitudinus debitæ, non procedit nisi a voluntate deficiente in agendo (1).

Sensu autem *lato*, dantur aliæ causæ efficientes peccati, nempe quæ voluntatem alliciunt vel movent ad peccandum; de his in præsentī agendum est.

Aliæ porro sunt *internæ*, aliæ *externæ*.

§ I. — De causis internis peccatorum

320. — 9. Peccata a triplici causa interna procedunt, scilicet ab *ignorantia*, ex parte rationis; ab *infirmirate*, ex parte appetitus sensitivi; a *malitia*, ex parte voluntatis.

Proinde distinguuntur peccata *ignorantiæ*, *infirmiratis* et *malitiæ*.

321. — 10. I. De peccatis ignorantie. Eo nomine vocantur peccata quæ ex ignorantia *vincibili* fiunt (2).

Nam ut adsit peccatum ignorantie, *non sufficit ignorantia invincibilis*. Ratio est quia peccatum ignorantie in tantum adest, in quantum ignorantia est culpabilis; ignorantia autem non est culpabilis, nisi sit voluntaria, id est, vincibilis. — Quænam autem ignorantia censeatur invincibilis, quænam vero vincibilis, explicatum fuit in Tractatu *de Actibus humanis* (n. 53 et seqq.; cf. n. 109 et seqq.).

(1) S. Th., 1. 2, q. 75, a. 1.

(2) Dari peccata ignorantie, constat ex plurimis Scripturæ Sacræ testimoniis, quibus S. Bernardus quemdam asserentem nunquam posse peccari per ignorantiam, impugnat sequenti modo: « Is forsitan, qui asserit non posse peccari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantibus deprecatur, sed potius prophetam irridet deprecantem et dicentem (Ps. xxiv, 7): « Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris. » Forsitan reprehendit Deum, satisfactionem pro peccatis ignorantie exigentem » (Lev., v, 17-19). Et adducit S. Doctor varia testimonia Scripturæ de oblatione Pontificis pro sua et populi ignorantia (Hebr., ix, 7), de Paulo qui dicit se misericordiam consecutum, quia ignorans fecit (1 Tim., i, 13); de Christo orante pro suis crucifixoribus, nescientibus quid facerent (Luc., xxiii, 34); et de occisoribus Apostolorum, qui arbitrati sunt obsequium se præstare Deo (Joan., xvi, 2), demumque concludit: « Numquid ex his satis apparet, in quantis jaceat ignorantie tenebris, qui ignorat peccari posse interdum per ignorantiam » (S. Bern. lxxvii *epist.*, cap. 4, n. 17; *Patr. lat.*, clxxxii, 1042).

322. — 11. II. De peccatis infirmitatis. Peccata *infirmitatis* illa sunt quæ procedunt a *concupiscentia antecedente*.

Dicitur 1. a *concupiscentia*, id est, a concupiscentia inordinata, quæ dicitur *fomes peccati* (cf. Tract. de Act. hum., n. 47); unde peccata ex ea provenientia vocantur peccata infirmitatis.

Dicitur 2. a *concupiscentia antecedente*, non a concupiscentia consequente, quia hæc, cum oriatur ex prævio voluntatis consensu, peccatum non infirmitatis sed malitiæ efficit, uti infra dicetur (n. 323; cf. Tract. de Act. hum., n. 48, 49).

Concupiscentia, — 1. *in se spectata*, nullatenus est peccatum, — 2. attamen est *frequentissima peccatorum causa*, — 3. dummodo ejus motibus sufficiens *advertentia* et *consensus* præbeantur.

Constat *primum*, id est, concupiscentiam, *in se spectatam*, non esse peccatum; siquidem solus actus liber voluntatis est peccatum, motus autem concupiscentiæ ex se nec sunt liberi, nec etiam sunt actus voluntatis, sed motus appetitus sensitivi (1).

Constat *secundum*, nempe eam esse *frequentissimam peccatorum causam*, ex B. Paulo (Rom., vi, 5) qui ait: « Cum essemus in carne, passiones peccatorum... operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti, » necnon ex B. Jacobo (Jac., i, 14, 15): « Unusquisque tentatur a concupiscentia sua » abstractus et illectus; deinde concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum. »

Constat *tertium*, nempe, non tamen adesse peccatum, *nisi sufficiens advertentia et consensus præbeantur*, ex dictis in Tractatu de Actibus humanis circa conditiones ad imputabilitatem actuum requisitas (n. 109 et seqq.).

323. — 12. III. De peccatis malitiæ. Dicuntur peccata *malitiæ* illa quæ quis, *nulla passione illectus*, ex *plena cognitione* et *advertentia plenoque consensu* committit, ideoque ex *sola perversitate voluntatis* fiunt. — Talia sunt peccata eorum,

(1) Cf. Conc. Trident., sess. 5, can. 5; prop. Bani, 50, 51, 74, 75, 76, a Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII damn.

« qui quasi de industria recesserunt ab eo (a Deo), et omnes »
 » vias ejus intelligere noluerunt » (*Job*, xxxiv, 27), vel eorum
 « qui lætantur, cum male fecerint, et exultant in rebus pes- »
 » simis » (*Prov.*, ii, 14; cf. *Ps.* li).

Peccatis autem malitiæ adnumerantur : — 1. peccata prove-
 nientia ex ignorantia *affectata*, vel ex passione *consequente* seu
libere excitata; prima enim earum radix est sola prava volun-
 tas, quæ vel ignorantiam vel passionem procurat; — 2. etiam
 peccata commissa *ex prava consuetudine* quam peccans *emen-*
dare non curat; nam « manifestum est, ait S. Thomas (1. 2,
 q. 78, a. 2), quod quicumque peccat ex habitu, peccat ex certa
 malitia, » quia nempe peccat ex majori inclinatione voluntatis
 (Cf. *Tract. de Act. hum.*, n. 51).

Peccatum malitiæ, cæteris paribus, gravius est peccato infir-
 mitatis et peccato ignorantiae, ratione nempe plenioris volun-
 tarii.

§ II. — De causis externis peccatorum

Causa peccati externa duplex est, nempe mundus et diabo-
 lus; imo plures hæretici, inter quos Lutherus et Calvinus,
 Deum dixerunt auctorem et causam efficientem peccati.

324. — 13. Assertio : *Deus nec est, nec esse potest, per se et
 directe causa peccati.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra* quæ disertis verbis negat Deum
velle, imperare peccata, aut ad ea *incitare*. — 1. Apud Psalmistam dicitur (*Ps.* v. 5): « Non Deus volens iniquitatem tu
 » es; » (*Ps.* xliv, 8): « Dilexisti justitiam et odisti iniquita-
 » tem. » Ergo Deus non vult sed odit peccatum. — 2. Insuper
 (*Eccli.*, xv, 21): « Nemini mandavit impie agere. » Ergo Deus
 non imperat peccatum. — 3. Tandem (*Jac.*, i, 13): « Nemo,
 » cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur; Deus enim
 » intentator malorum est (id est, non tentans ad malum agen-
 » dum); ipse autem neminem tentat. » Ergo Deus neminem
 ad peccandum incitat.

PROB. 2. *Traditione*. Nam concilium Arausicanum II (can. 23)
 hæc habet: « Suam voluntatem homines faciunt, non Dei,
 quando id agunt quod Deo displicet. » Concilium Tridentinum

(sess. 6, can. 6) : « Si quis dixerit mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, anathema sit. » Innumera sunt testimonia Patrum idem asserentium.

PROB. 3. *Ratione.* Deus causa et auctor peccati diceretur, vel quatenus hominem physice aut moraliter movens ad peccatum, vel quatenus ad peccatum concurrens, vel quatenus illud permittens. Sed, — Deus physice non movet ad peccatum, quia homo libere peccat; — nec movet moraliter, quia e contra peccatum prohibet, et ab eo deterret pœnis propositis; — nec consursus ad actum malum facit Deum auctorem peccati, quia Deus concurrit tantum ad id quod actus malus habet entitatis, non ad id quod habet defectus et privationis rectitudinis, ut explicatur in Theologia naturali; — nec tandem dici potest auctor peccati, ex eo quod illud permittit; nam illud impedire non tenetur. Ergo.

325. — 14. Quæritur 1. *Quomodo mundus sit causa peccati?*

RESP. Mundus significat sive res terrenas, sive homines terrena sapientes; utrumque autem nos allicit ad peccatum : — 1. Res terrenæ nostros sensus trahunt et corrumpunt, ac postea indirecte ipsam voluntatem. — 2. Homines perversi nihil non tentant ad perditionem bonorum, prava scilicet exhibent exempla, sermones impios et nefarios, suasiones et etiam violentiam.

326. — 15. Quæritur 2. *Utrum et quatenus diabolus sit omnium peccatorum causa?*

RESP. 1. Diabolus est aliquo modo causa omnium peccatorum, quatenus ad peccandum inclinavit protoparentes, quorum culpa ad omnes homines traducitur per peccatum originale, et aliqua ex parte in omnia influit peccata.

RESP. 2. Diabolus est insuper causa peccati, in quantum suadet hominem, eumque provocat ad peccatum, agendo in phantasiam et appetitum sensitivum, etiam per apparitiones externas; unde B. Petrus fideles omnes admonet (I Petr., v, 8) : « Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus, » tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret. »

Hujusmodi tentationes diaboli nec sunt peccata, nec causæ proprie efficientes, sed tantum occasionales peccatorum; peccat vero qui consentit, vel etiam qui temere provocat tentationem.

ARTICULUS III

De effectibus peccati

327. — 16. Exponuntur varii effectus peccati. In peccato actuali duo sunt, scilicet actus ipse et malitia.

I. RATIONE ACTUS, peccatum habet unum effectum : *dispositionem ad similes actus malos*, ex qua minuitur facilitas et inclinatio quam voluntas habet innatam ab bonum honestum : et hoc modo diminutio et quædam corruptio boni naturæ inter peccati effectus numerantur apud theologos post S. Thomam (1. 2, q. 85, a. 1) (1).

II. RATIONE MALITIÆ tribuuntur peccato multi effectus, scilicet :

1. *Aversio* a Deo sive *obliquitas* voluntatis; quæ quidem, si sit actualis, non est effectus, sed ipsa forma peccati actualis; si vero sit habitualis, non distinguitur a peccato habituali;

2. Peccatum *habituale*, seu status peccatoris qui, post peccatum patratum et nondum remissum, remanet coinquinatus et Deo infensus;

3. *Macula*, quæ in hoc consistit quod peccator est coram Deo maculatus et immundus; proinde a peccato habituali non re sed verbo tantum differt; quippe in statu peccatoris macula

(1) Tria tamen attendenda sunt : — 1. tale bonum naturæ per peccatum non minuitur *intrinsece*, siquidem anima et ejus potentiæ nihil entitatis perdunt; sed tantum *extrinsece*, quatenus inclinatio naturalis ad honestum propter pravam dispositionem contrariam impeditur et fit minus apta ad bonas actiones proprias; — 2. iste effectus *non uno aut altero peccato producitur*; unus enim et alter actus non sufficiunt ad generandum habitum, aut generant adeo imperfectum, ut moraliter censeatur habitum contrarium non impedire; — 3. per peccata quantumvis repetita, etiam ejusdem speciei, *nunquam omnino tollitur* supra dictum bonum naturæ, quia habitus pravi, quantumvis augeantur, nunquam per se evertunt rationis usum, neque tollunt libertatem.

potius turpitudinem explicat, peccatum habituale vero offensam Dei;

4. *Privatio gratiæ*, quæ etiam aliquo modo, ut explicabitur, cum macula et peccato habituali coincidit;

5. *Reatus culpæ*, qui est condignitas ad inimicitiam Dei, orta ex peccato, quatenus est Dei offensa, adeoque haberi potest quasi effectus ipsius peccati habitualis;

6. Tandem *reatus pænæ*, qui est condignitas ad pœnam propter peccatum sustinendam.

De effectu qui resultat ex peccato ratione actus considerato, nil amplius dicendum est; cum vero effectus qui ex eo ratione malitiæ sequuntur, ad *maculam* et *reatum pænæ* reducantur, seorsim de his agetur.

§ I. — De macula peccati

328. — 17. Errores et opiniones. Docent Lutherani et Calviniani nullam in animam per peccatum produci maculam sed mere extrinsecam imputationem, qua fit ut a Deo pœna æterna plectatur.

Docet Scotus maculam nihil aliud esse quam ipsum reatum pænæ. — Alii, ut Vasquez, putant maculam esse denominationem mere extrinsecam ex peccato actuali ortam. — Quidam inter Thomistas dicunt eam esse habitum seu dispositionem inclinantem voluntatem ad bonum commutabile ut ad ultimum finem. — Cæteri Thomistæ communius eam reponunt in privatione nitoris gratiæ habitualis, cum respectu ad peccatum præcedens a quo producitur.

329. — 18. Assertio 1^a : *Peccatum producit in anima maculam quæ post actum in ea remanet.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* In locis Scripturæ propemodum infinitis peccata vocantur *sordes*, *maculæ*, *inquinamenta*; peccatores dicuntur *inquinati*, *sordidi*, *immundi*; justificati autem prædicantur a peccato *abluti*, *mundati*, *purgati*. Sic legitur apud Jerem. (II, 22): « Si laveris te nitro et multiplicaveris » tibi herbam Borith, *maculata es in iniquitate tua* coram me, » dici Domnius Deus. » — (Ezech., xxxvi, 25): « Effundam

» super vos aquam mundam, et *mundabimini* ab omnibus *inquinamentis* vestris. » — (*Isai.*, IV, 4) : « Si *abluerit* Dominus *sordes* filiarum Sion. » — (*I Joan.*, I, 7) : « Sanguis Jesu Christi Filii ejus *emundat* nos ab omni peccato. » Talis loquendi modus manifeste supponit per peccatum produci maculam quæ in anima post actum peccati vere remanet; ergo.

PROB. 2. *Conc. Trid.* definiente: — Adam *inquinatum* fuisse per inobedientiæ peccatum (sess. 5, can. 2); — ideo infantes baptizari, « ut in eis regeneratione *mundetur* quod generatione contraxerunt » (can. 4); — eos qui fuerunt baptizati esse *immaculatos, puros* (can. 5). Porro his verbis manifeste supponitur maculam per peccatum in anima produci; ergo.

PROB. 3. *Ratione.* Macula peccati dicitur ad similitudinem maculæ in rebus corporalibus. Sicut aliquod corpus nitidum maculari dicitur, quando ex contactu alterius nativum amittit nitorem, ut vestis, cum inficitur oleo; ita anima maculam spiritualem contrahit, dum, inordinato voluntatis affectu creaturæ adhærens, perdit nitorem quem habebat ex refulgentia luminis divinæ Sapientiæ et gratiæ sanctificantis (1).

330. — 19. Assertio 2^a: *Macula peccati mortalis nec est reatus pænæ, nec denominatio mere extrinseca, nec dispositio inclinans ad bonum commutabile, sed privatio nitoris gratiæ sanctificantis cum respectu ad peccatum actuale præcedens a quo producitur.*

PROB. 1^a PARS, id est, *maculam non esse reatum pænæ*, seu condignitatem pænæ.

Condignitas ista non est culpa, bene vero proprietas consequens culpam, sicut condignitas præmii est proprietas consequens bonum opus; non enim aliquis est peccator quia est dignus pœna, sed est dignus pœna quia est peccator.

PROB. 2^a PARS, scilicet *eam non esse denominationem mere extrinsecam a peccato præterito ortam.*

(1) Unde D. Thomas, post S. Augustinum (*opusc.*, 61) recte ait « Animam mediam inter Deum et creaturas, conversione ad Deum illuminari, meliorari, et perfici; et conversione ad creaturas obtenebrari, deteriorari et corrumpi » (Cfr. S. Th., I. 2, q. 85, a. 1).

Macula deleri potest; non potest autem annihilari actus peccaminosus præteritus; proinde indelebilis esset denominatio in eo solo fundata; ergo.

PROB. 3^a PARS, nempe *eam non esse dispositionem inclinantem ad bonum commutabile.*

Per justificationem tollitur omnino macula peccati, et tamen non tolluntur omnino pravæ dispositiones et habitus vitiosi; ergo.

PROB. 4^a PARS, id est, *eam esse privationem nitoris gratiæ sanctificantis, cum respectu ad peccatum actuale præcedens a quo producitur.*

Constat auctoritate S. Thomæ qui expresse ait (1. 2, q. 86, a. 1 ad 3): « Macula non est aliquid *positive* in anima, nec significat privationem *solam*, sed significat *privationem* quamdam *nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum.* »

Insuper sic probatur maculam esse *privationem nitoris gratiæ sanctificantis*: Macula peccati est id quod primo et per se expellitur per justificationem, cum justificatio impii sit remissio peccatorum; porro quod primo et per se expellitur per justificationem, est privatio gratiæ; gratia enim, ex Concilio Tridentino (sess. 6, cap. 7), est unica causa formalis justificationis; ergo.

Probatur aliunde hanc privationem habere *respectum ad peccatum actuale præcedens a quo producitur*, quia, ut macula habeat rationem culpæ et peccati habitualis, debet esse moralis et voluntaria, proindeque respicere actum voluntatis a quo fuit causata. — Ex quo facile intelligitur, quomodo, licet privatio gratiæ non sit nisi una in unoquoque peccatore, sunt tamen in eo maculæ specie diversæ, secundum diversitatem specificam peccatorum ex quibus resultat (S. Th., 1. 2, q. 86, a. 1 ad 3).

In assertionem dicitur *macula peccati mortalis*; nam macula peccati *venialis*, juxta S. Thomam, non est macula *proprie* et *simpliciter*, sed tantum *secundum quid*; non tollit enim nitorum seu pulchritudinem *habitualement* animæ, cum non tollat gratiam et habitum virtutum, quæ est decor animæ; sed im-

pedit ne per fervorem *actualem* caritatis et aliarum virtutum *splendeat*, sicut per pulverem pulchritudo faciei *foedatur* (1).

§ II. — De reatu *pœnæ*

331. — 20. Assertio 1^a : *Omne peccatum inducit reatum pœnæ.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Christus ait (*Matth.*, v, 22) : « Qui » dixerit (fratri suo), fatue, reus erit gehennæ ignis ; » et iterum (*Matth.*, xxv, 46) : « Ibunt hi in supplicium æternum ; » His consonant verba S. Pauli (*Rom.*, ii, 9) : « Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum. »

PROB. 2. *Ratione.* Justitia Dei postulat, ut lex moralis sanciat, et satisfactio seu compensatio aliqua requiratur ab eo qui peccando violavit ordinem ; ergo qui peccavit remanet propter peccatum subjectus justitiæ Dei vindicativæ, seu ad pœnam obligatus.

332. — 21. Assertio 2^a : *Pœna debet esse afflictiva, contraria voluntati, et in vindictam peccati proprii.*

1. Pœna debet esse *afflictiva*, id est, inferre peccatori aliquod incommodum, sive in corpore, sive in anima ; est ergo malum puniti, licet bonum sit respectu Dei punientis.

2. Pœna debet esse *contraria voluntati*, id est, repugnare inclinationi voluntatis sive deliberatæ sive indeliberatæ ; atque eo magis habet rationem pœnæ, quo magis repugnat voluntati.

3. Pœna debet esse *in vindictam peccati proprii* ; si enim infligatur in cautelam peccati futuri vel in vindictam peccati alieni, non est proprie pœna.

Quoniam vero in peccato duplex est malum, nempe aversio a Deo et conversio ad creaturas, duplex est pœna : una, *privativa*, quæ sita est in privatione bonorum quæ hominibus ex Dei promissione debentur, et vocatur pœna *damni* ; altera *po-*

(1) Hinc peccatum veniale dicitur non destruere neque minuere habitum caritatis et aliarum virtutum, sed solum impedire eorum *fervorem actualement* (S. Th., 1. 2, q. 89, a. 1 ; in 4, dist. 6, q. 2, a. 2, ad 1).

sitiva, quæ vocatur pœna *sensus*. Utraque est *æterna* pro peccato mortali, *temporalis* vero pro peccato veniali (1).

CAPUT II

DE INÆQUALITATE PECCATORUM

333. — 22. Principia. — 1. *Non omnia peccata sunt æqualia, sed sunt alia aliis graviora.*

Id expressis verbis in Scriptura continetur. Christus dicit Pilato (*Joan.*, xix, 11) : « Qui me tradidit tibi, majus peccatum » habet. » Apud Jeremiam legitur (*Jer.*, vii, 26) : « Pejus operati sunt quam patres eorum. » (*Thren.*, iv, 6) : « Major effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum. »

Hanc assertionem firmat ratio ; etenim si actus vitiosus in objecto, fine et circumstantiis consideretur, manifestum est dari objecta, finem et circumstantias pejora alia aliis ; si vero consideretur in agente, pariter apparet adesse homines qui ad illicita feruntur cum majore in intellectu cognitione, et in voluntate propensione ; ergo major erit in eis Dei offensa.

334. — 23. II. Inæqualitas peccatorum ESSENTIALIS desumitur EX OBJECTO, ideoque EX VIRTUTIBUS quibus opponuntur.

Dicitur 1. *ex objecto* ; nam inde repetenda est peccatorum inæqualitas essentialis, unde oritur eorum species ; porro species peccatorum sumitur ex objecto, ut dicitur in *Tractatu de Actibus humanis* (n. 86) ; ergo.

Dicitur 2. *ex virtutibus quibus opponuntur* ; nam virtutes eo nobiliores sunt quo præstantius est objectum circa quod versantur ; ergo eo graviora peccata quo nobiliores sunt virtutes quibus opponuntur (2).

(1) Pœna privativa peccato veniali debita, cum consistat in privatione *ad tempus* seu mera *dilatione* beatitudinis, proprie vocari non potest pœna damni.

(2) S. Th., 1. 2, q. 73, a. 3 et 4.

Hinc infertur : — peccata contra Deum secundum suam speciem, cæterisque paribus, esse graviora peccatis contra proximum ; — homicidium, quod est contra vitam hominis, gravius esse furto, quod est contra bona ejus exteriora ; — peccata contra personam publicam esse graviora peccatis contra personam privatam ; — peccata spiritualia graviora esse peccatis carnalibus.

335. — 24. III. *Inæqualitas peccatorum ACCIDENTALIS desumitur EX CIRCUMSTANTIIS augentibus vel minuendis malitiam actus intra eandem speciem.*

Constat ex dictis in Tractatu *de Actibus humanis* (n. 91 et 92).

Hinc augetur gravitas peccatorum :

1. Ex *majori deliberatione* intellectus, et *majori intensione* voluntatis ; minus enim peccat qui ex ignorantia vel infirmitate vel ex metu vel ex gravi tentatione peccat, quam qui peccat ex malitia vel ex habitu quem corrigere non curat.

2. Ex *conditione personæ in quam peccatur* ; persona enim in quam peccatur, est objectum peccati ; unde gravius est peccatum in personam Deo conjunctiorem ratione sanctitatis aut dignitatis seu officii, vel in personam peccanti conjunctiorem, ut patrem et matrem, vel in personam publicam.

3. Ex *conditione personæ quæ peccat* ; peccata enim tanto magis alicui imputantur, quanto magis eminet virtute, scientia aut alio dono, sive propter facilitatem resistendi tentationi, sive propter ingratitudinem, sive propter specialem repugnantiam peccati cum peccante, sive propter scandalum.

4. Ex circumstantia *nocumenti* quod ex peccato secuturum prævidetur (1).

His positis, agetur de peccato mortali et veniali, inter quæ existit inæqualitas qua major fingi nequit, et dicetur : — 1. de discrimine inter unum et alterum, — 2. de modo quo ab invicem in praxi distinguuntur.

(1) S. Th., 1. 2, q. 73, a. 6, 8-10.

ARTICULUS I

**De discrimine inter peccatum mortale
et peccatum veniale**

336. — 25. Definitiones. Peccatum mortale et peccatum veniale ex effectu suo nomen acceperunt. — Peccatum *mortale* a morte dicitur, quia mortem animæ infert, eam scilicet gratia sanctificante privando, et peccantem reddit æterna morte seu pœna inferni dignum. — Peccatum *veniale* a venia dicitur, quia non excludit principium veniæ quod est gratia.

Agetur : — 1. de existentia, — 2. de natura discriminis inter peccatum mortale et peccatum veniale.

§ I. — **De existentia discriminis inter peccatum mortale
et peccatum veniale**

337. — 26. Errores. Lutherani et Calvinistæ contendunt omnia peccata ex natura sua esse mortalia, ideoque damnationem mereri ; sed in prædestinatis dici venialia, quia illis non imputantur propter eorum fiduciam in Deum ; in reprobis vero omnia peccata etiam minima manere mortalia. — Hunc errorem aliquatenus admisit Gerson (in Tractatu *de vita Spir. S.*), ubi innuit peccatum mortale et veniale non distingui intrinsece, sed soli misericordiæ divinæ tribuendum esse quod veniale non puniatur sicut mortale.

338. — 27. Assertio : *Dantur peccata mortalia et peccata venialia, ab invicem EX NATURA SUA distincta.*

EST DE FIDE, Concilium Tridentinum (sess. 6, can. 27) ait : « Si quis dixerit nullum esse peccatum mortale, nisi infidelitatis, aut nullo alio quantumvis gravi et enormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti, anathema sit. »

PROB. 1^a PARS, seu *dari peccata mortalia*. Juxta Scripturam Sacram, dantur peccata — quæ mortem animæ inferunt (*Rom.*, I, 32) : « Qui talia agunt, *digni sunt morte* ; » (*I Joan.*, III, 14) : « Qui non diligit, *manet in morte* ; » (*Rom.*, VIII, 13) :

« Si secundum carnem vixeritis, *moriemini*; » — quæ hominem constituunt reum pœnæ æternæ; (*Gal.*, v, 21): « Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur; » (*Matth.*, xxv, 44): « Discedite a me maledicti in ignem æternum. »

PROB. 2^a PARS, id est, *dari peccata venialia a mortalibus ex natura sua distincta.*

PROB. 1. *Script.* S. In variis locis quædam peccata in se spectata comparantur rebus levissimis, quædam vero gravissimis. Sic (*Matth.*, xxiii, 24) quædam comparantur culici, quædam camelo; (*Luc.*, vi, 41) quædam festucæ, quædam trabi; (*I Cor.*, iii, 12) quædam fœno et stipulæ, superædificatis fundamento, quod est Christus; atqui, si omnia peccata ex se essent mortalia, falsæ essent præfatæ comparationes; non enim minutum et leve dici debet, quod mortem animæ infert et gehennam ex se meretur. Sicut ergo nec festuca ex se excæcare potest, nec culex suffocare, nec fœnum aut palea fundamentum evertere; ita nec peccata istis minutis rebus comparata ex natura sua peccantem spiritualiter occidunt et æterna morte reum constituunt.

Et vero juxta Scripturam, quædam peccata committuntur a justis in justitia perseverantibus; (*Jac.*, iii, 2): « In multis » offendimus *omnes*. » (*I Joan.*, i, 8): « Si dixerimus quoniam » *peccatum non habemus*, ipsi nos seducimus et *veritas in nobis non est*. » (*Prov.*, xxiv, 16): « *Septies cadet justus* et re- » surget; » atqui hæc verba communiter a SS. PP. de peccatis intelliguntur; ergo sunt peccata quæ non auferunt justitiam; ergo dantur peccata venialia.

PROB. 2. *Traditione*, scilicet — 1. *Conciliis*. Conc. Milevitanum, cui interfuit S. Augustinus, definivit (can. 7), Sanctos in hac vita veraciter dicere: *Dimitte nobis debita nostra*; ergo Sancti habent debita seu peccata; ergo illa peccata sunt levia, alioquin non essent Sancti (Vide Conc. Trid., sess. vi, cap. 11, et can. 7, 23, 25, et sess. 14, cap. 5, et can. 5). — 2. *SS. Pontificibus* qui sequentem Baii damnarunt propositionem (n. 20): « Nullum est peccatum natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam. »

PROB. 3. *Ratione*. — 1. Peccatum est quædam animi infir-

mitas; ergo sicut sunt quædam infirmitates corporales quæ ex se sunt mortales, quædam autem ex natura sua non mortales, debent esse graves et leves animæ infirmitates, seu peccata ex se mortalia et venialia. — 2. Inter amicos sunt offensæ leves quæ ex se et non solum ex gratia amici non dissolvunt amicitiam; ergo similiter erga Deum. Quis enim crederet amitti Dei amicitiam ex aliquo levissimo verbo otioso, aut etiam mendacio jocosio?

§ II. — **De natura discriminis inter peccatum mortale et peccatum veniale**

Ut omnino perspicua sit differentia inter peccatum mortale et veniale, determinandum est discrimen essenziale utriusque, postea seorsim consideranda est malitia uniuscujusque propria.

339. — 28. Discrimen essenziale inter peccatum mortale et peccatum veniale. Certum est discrimen quod ex natura rei inter peccatum mortale et veniale existit, non consistere in eo quod *mortale sit contra præceptum, veniale vero contra consilium*, ut Scotus et alii docuerunt; negligentia enim consilii non est peccatum, siquidem homo non tenetur nisi mandata servare.

1. Porro *primum* ac præcipuum discrimen essenziale inter utrumque peccatum est quod — peccatum *mortale* includit *contemptum Dei* saltem *virtualem*, in eo consistentem, quod homo præfert amorem creaturæ amori Creatoris, et præ amore illius non dubitat dissolvere amicitiam cum Deo ultimo fine; — *veniale* vero amicitiam cum Deo non dissolvit, et ideo virtutalem hunc contemptum non includit.

2. Ex hoc discrimine oritur aliud, nempe quod — peccatum *mortale caritatem excludit*, unde recte *mortale* dicitur, utpote destruens caritatem, quæ est veluti forma qua anima vivit supernaturaliter, — *veniale* vero *eam non destruit*.

3. Exinde tertium discrimen sequitur in eo situm, quod — peccatum *mortale* importat *aversionem et deordinationem ab ultimo fine*; — *veniale* vero habet solum deordinationem circa

media, servato ordine ad ultimum finem. Etenim caritas est quæ ordinat hominem in ultimum finem; necesse est igitur, ut peccatum mortale quod caritatem excludit, avertat ab ultimo fine, veniale vero quod eam non expellit, talem aversionem non causet.

340. — 29. Malitia propria peccati mortalis. Peccatum mortale, ex supra dictis, includit contemptum Dei saltem virtualem; proinde ejus malitia *aliquatenus* dici potest infinita, utpote offendens majestatem Dei infinitam, sed inquiritur an dici debeat *simpliciter* infinita.

Negant multi, quia gravitas offensæ, quando de actu humano agitur, non desumenda est ex dignitate personæ læsæ in se sumptæ, sed ex modo quo ab agente cognoscitur; porro, licet Deus sit infinitus, ejus dignitas non cognoscitur a peccatore nisi modo finito; ergo finita tantum dici debet illius offensa erga Deum.

Affirmant alii non pauci hac ratione potissimum ducti: crescit offensa ratione personæ læsæ; porro persona quæ per peccatum læditur, est infinita non tantum in se, sed etiam in mente agentis; hic enim, etsi non habeat ideam comprehensivam infinitæ Dei dignitatis, intelligit tamen Deum esse infinitum et nulla perfectione carere; ergo peccatum mortale, in ratione offensæ, est infinitum.

Quidquid sit, certum est peccati mortalis malitiam esse quam maximam et supra captum intellectus humani, quia hæc malitia crescit ex dignitate personæ offensæ, quæ est summa, et vilitate personæ offendentis, quæ est infima.

341. — 30. Malitia propria peccati venialis. Peccatum veniale est *proprie offensa Dei, etsi levis*. Nam ad offensam proprie dictam requiritur et sufficit, ut actio displiceat illi qui ea offenditur, et insuper ut ejusmodi actio si contra ejus voluntatem et præceptum. Porro utrumque convenit peccato veniali; nam — 1. omne peccatum veniale, utpote cum bonitate Dei aliquo modo pugnans, illi displicet; — 2. est etiam actio ejus voluntati et præcepto contraria; siquidem oppo-

nitur legi quam sub sua displicentia et etiam sub culpa et pœna servari præcepit; ergo.

ARTICULUS II

**De modo distinguendi peccatum mortale
et veniale ab invicem**

342. — 31. Principium distinctionis inter peccatum mortale et veniale. Illa distinctio desumitur ex parte *advertentiæ* intellectus, *consensus* voluntatis, et *materiæ* circa quam peccatum versatur.

1. Ut adsit peccatum *mortale* tria requiruntur : — 1. *Plena advertentia*, id est, cognitio rei (saltem implicita et confusa) et legis eam præcipientis aut prohibentis; nihil enim volitum quin præcognitum (Cf. Tract. *de Act. hum.*, n. 110 et seqq.). — 2. *Consensus plenus*, qui sequitur plenam advertentiam et datur cum ea libertate qua homo vere dominus est actus sui; hæc proinde libertas non excludit aliquam voluntatis repugnantiam; unde peccabant, et quidem graviter, qui suppliciorum metu Christo renuntiabant (*Ibid.*, n. 116 et seqq.). — 3. *Materia gravis*, vel in se vel ratione finis aut circumstantiarum; quia, si materia esset levis, non daretur proportio inter obligationem et objectum præcepti.

2. Ut adsit peccatum *veniale*, requiruntur et sufficiunt advertentia *aliqua*, *etiam exigua*, ad malitiam actus, *aliquis* voluntatis consensus *quantumvis imperfectus*, et materia *levis*.

343. — 32. Diversi modi quibus peccatum potest esse mortale aut veniale. Peccatum potest esse mortale aut veniale ex *genere suo* vel *per accidens*.

I. Peccatum *mortale ex genere suo* illud est cujus materia est ex se gravis, et proinde quod potest esse mortale sine additione alterius malitiæ, v. g., furtum. Si autem peccati materia sit semper gravis et in nulla circumstantia admittat levitatem, ut in blasphemia, peccatum dicitur grave ex *toto genere suo*. — Peccatum mortale *per accidens* illud est cujus materia, ex se levis, fit gravis ob circumstantiam actui accidentalem, v. g.,

furtum unius franci ad se inebriandum, quod ratione finis fit peccatum mortale.

II. Peccatum *veniale ex genere suo* illud est cujus materia est ex se levis, quod proinde non potest esse mortale sine additione alterius malitiæ, v. g., mendacium officiosum. — Peccatum veniale *per accidens* illud est cujus materia est gravis, sed quod fit veniale ob carentiam plenæ advertentiæ aut pleni consensus, sine quibus peccatum nequit esse mortale, v. g., blasphemia quæ fit ex habitu retractato et cum advertentia levissima.

344. — 33. Regulæ ad discernenda peccata mortalia et venialia ab invicem. — I. Illud peccatum est *mortale ex genere suo*, quod ex Scriptura sacra, vel ex auctoritate Ecclesiæ, vel ex communi doctorum sententia, vel ex ratione deprehenditur gravem deordinationem præ se ferre.

1. Ex *Scriptura Sacra*, quoties nempe aliquod peccatum dicit excludere a regno cœlorum, esse dignum morte, exsecrandum, abominabile...; sic, enumeratis pluribus peccatis diversæ speciei, S. Paulus ait (*Gal.*, v, 21): « Qui talia agunt, » regnum Dei non consequentur. »

2. Ex *auctoritate Ecclesiæ*, sive infallibiliter judicet de gravitate præceptorum Dei, sive proprias aut principum leges declaret obligare sub gravi, vel explicite vel implicite ex pœna statuta vel alio signo; sic simonia habetur ut peccatum lethale, quia gravissimis pœnis ecclesiasticis plectitur.

3. Ex *communi sententia theologorum*, qui ut Ecclesiæ interpretes habendi sunt, præsertim in re morali (ut dictum fuit in *Theol. mor. præm.*, n. 9). Sic omissio voluntaria unius horæ in breviario judicatur peccatum mortale; pariter violatio vel minima jejunii eucharistici.

4. Ex *ratione*, quæ est participatio ipsius rationis divinæ, et homini a Deo data fuit ut actus humanos regat et de eis judicet. Sic lethalia judicantur peccata quæ graviter offendunt Deum, ut peccata contra fidem, spem, caritatem; vel notabile damnum inferunt proximo, ut contumelia, detractio; vel gravem deordinationem in ipso operante præ se ferunt, ut ebrie-

tas. — Verum cum fallibilis sit ratio, præsertim in divinis et moralibus, aliis regulis potius insistendum est.

II. Peccatum judicandum est *veniale ex genere suo*, quando nec ex Scriptura sacra, nec ex Ecclesiæ sensu, nec ex communi doctorum sententia, nec ex ratione evidenti deprehenditur gravem deformitatem præ se ferre.

III. Peccatum haberi debet ut *veniale per accidens* quod est mortale quidem ex genere suo, sed fit cum *imperfectione advertentiæ aut consensu*; patet ex supra dictis. Signa autem utriusque imperfectionis exposita sunt in Tractatu *de Actibus humanis* (n. 112, 118).

IV. Peccatum haberi debet ut *mortale per accidens* quod est veniale quidem ex genere suo, sed habet adjunctam circumstantiam mortaliter malam; quod sex modis fieri potest :

1. Ratione *dispositionis actualis vel virtualis in agente*, quæ duplici modo potest esse circumstantia graviter mala, quando scilicet ex conscientia erronea agens putat actionem esse mortaliter malam, quamvis sit tantum leviter mala, et quando ita dispositus est ut vellet actionem facere, etiamsi esset graviter prohibita.

2. Ratione *finis agentis*, v. g., si quis mentiatur ut alium inducat ad missam non audiendam die dominica.

3. Ratione *scandali*, v. g., si quis mentiatur prævidens alios exinde excitandos fore ad blasphemandum.

4. Ratione *periculi*, id est, si per peccatum veniale agens se exponat periculo peccandi mortaliter, v. g. per otiosam conversationem incurrendo periculum proximum consentiendi inhonestis cogitationibus.

5. Ratione *contemptus* sive legis sive legislatoris, ut explicatur in Tractatu *de Legibus* (n. 261).

6. Ratione *multiplicationis materiæ*. — Si nempe parvæ materiæ multiplicantur relative *ad unam numero* obligationem; tunc ex ista multiplicatione dari potest peccatum mortale, quia hæ parvæ materiæ simul junguntur et notabilem transgressionem unius et ejusdem obligationis constituere possunt. Sic qui eodem die jejunii pluries parum comedit, vel qui eodem die festi sæpius laborat, peccatum mortale

committere possunt. — Si vero parvæ materiæ respiciunt *plures numero* obligationes, non possunt, quantumvis multiplicatæ fuerint, unum peccatum mortale constituere, quia inter se non uniuntur. Unde non peccat mortaliter qui singulis diebus festis diversis modicum laborat, vel singulis diebus jejunii modicum quid manducat.

345. — 34. Scholium practicum pro confessariis. — 1. Meminerit confessarius rem esse periculosissimam definire utrum sit peccatum mortale, nisi habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut Ecclesiæ aut SS. Patrum et Doctorum, vel evidens ratio, imo limites inter peccatum mortale et veniale sæpe sæpius nullo modo determinari posse. Non sit agitur pronus ad judicandum aliquod peccatum esse mortale, nisi de eo certo constet. — Et sane multum a vero aberraret, qui nulum esse putaret tutiorem modum salvandi animas, quam eas per vias rigidiores ducere; siquidem multi pœnitentes in virtutibus debiles, hac audita rigidiore doctrina, crederent esse mortalem culpam ubi levis tantum vel nulla est, et rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter peccarent et damnarentur. — Cæterum, ut sapienter advertit S. Ligorius, confessarius non est iudex opinionum quas sequi tenetur pœnitens. Quapropter in vero dubio de rei gravitate vel levitate, aut benignior sententia eligenda est, aut abstinendum est a decisione, rem divino iudicio dimittendo (1).

2. Quod ad *peccata venialia* attinet, omni cura satagere debet confessarius ut pœnitentem ab eis liberet, præsertim a frequentia eorum quæ ex plena advertentia committuntur; alioquin non satisfaceret muneri suo; qui enim non curat vitare venialia paulatim in mortalia decidet (*Eccl.*, xix, 1; *Luc.*, xxi, 40) (2).

(1) S. Lig., *Moral. syst.*, n. 89; *de Pecc.*, n. 52; *de Pœnit.*, n. 604, 605; S. Bonavent., S. Raymund., S. Antonin. et al. doct. *ibid.* cit.

(2) Cf. S. Th., 1. 2, q. 88, a. 3.

CAPUT III

DE PECCATORUM DISTINCTIONE

346. — 35. Cum Concilium Tridentinum definierit (sess. 14, can. 7) « jure divino necessarium esse ad remissionem peccatorum in sacramento pœnitentiæ obtinendam confiteri omnia et singula peccata mortalia, et circumstantias quæ peccati speciem mutant, » oportet exponere methodum distinguendum tum species tum numerum peccatorum.

Agendum est igitur — 1. de distinctione specifica, — 2. de distinctione numerica peccatorum.

ARTICULUS I

De distinctione specifica peccatorum

347. — 36. **Natura et fundamentum distinctionis specificæ peccatorum.** Peccata sunt specificè distincta quando habent malitiam diversæ rationis, ita ut alia ab aliis essentialiter differant; sic homicidium et mendacium sunt peccata specie distincta. — Inquiritur autem undenam oriatur distinctio specifica peccatorum.

Porro, abstrahendo a controversia quæ orta est e pluribus locutionibus idem significantibus (1), sic solvitur quæstio :

(1) Tres sunt opiniones : — Quidam cum Soto dicunt peccatorum specificam distinctionem desumendam esse ex *diversa honestate virtutum* quibus opponuntur, sic negatio veritatis revelatæ, desperatio, odium Dei, inter se specie differunt, quia virtutibus diversis opponuntur, nempe fidei, spei et caritati. — Alii cum Vasquez dicunt peccata esse diversa si violantur *præcepta formaliter diversa*; sic ommissio Missæ die festo, ommissio jejunii præcepti, ommissio confessionis annuæ vel communionis paschalis specie differunt. — Alii tandem cum D. Angelico dicunt peccata esse diversa quando eorum *objecta sunt specie distincta in esse moris*; sic homicidium, furtum, detractio specie differunt, quia

Distinctio specifica peccatorum sumitur ex præceptis formaliter diversis, seu ex objectis formalibus peccatorum; nam peccata sunt transgressiones præceptorum, et præcepta sunt formaliter seu specificè diversa ex suis objectis formalibus.

Hinc in statuenda distinctione specifica peccatorum, non attendendum est ad *multiplicitatem* præceptorum, sed ad præceptorum *motiva*. Etenim plura lata sunt præcepta de eodem objecto sed ex communi motivo; talia præcepta non sunt formaliter distincta; sic in furto unica est malitia, quamvis prohibeatur jure tum naturali, tum divino positivo, tum ecclesiastico, tum civili. — Quando autem plura præcepta lata sunt de eodem objecto propter motiva diversarum virtutum, qui illa præcepta non servat, peccat contra has diversas virtutes, et ideo in illius actu plures sunt malitiæ; sic qui injuste percutit clericum, peccat contra justitiam, et simul contra religionem ex cujus motivo lata est lex ecclesiastica prohibens percussionem clerici sub excommunicationis pœna.

348. — 37. Regula distinctionis specificæ peccatorum. Peccata sunt specie diversa, quando sunt opposita *diversis virtutibus*, vel *diversis officiis* ejusdem virtutis, vel eidem virtuti sed *modo contrario* aut simpliciter *diverso*.

Sic explicatur hæc regula :

1. Peccata sunt diversa quando sunt opposita *diversis virtutibus*, v. g., fidei et caritati, quia eorum objectum est formaliter diversum. Hinc hæresis, desperatio, odium Dei, perjurium, furtum, mendacium, etc., sunt peccata specie diversa.

2. Peccata sunt diversa quando sunt opposita *diversis officiis* ejusdem virtutis; ab omnibus enim admittitur, v, g., deformitatem idololatriæ non esse ejusdem speciei ac deformitatem

eorum objecta sunt in esse moris distincta, scilicet violatio juris alieni in bono vitæ, vel in bonis fortunæ, vel in fama.

Sed hæ omnes sententiæ ab invicem non differunt nisi modo loquendi. Nam — 1. *objecta* non possunt esse in esse moris distincta, nisi quia pertinent ad diversas virtutes vel ad præcepta moraliter diversa; — 2. pariter *virtutes* non sunt diversæ, nisi quia habent objectum speciale et formaliter distinctum; — 3. tandem *præcepta* ipsa non sunt moraliter distincta, nisi quia fundantur motivis virtutum specialium, et habent objecta in esse moris distincta.

irreligiositatis, quia idololatria opponitur virtuti religionis quatenus vetat ne cultus divinus alteri quam Deo reddatur; irreligiositas vero adversatur eidem virtuti quatenus præcipit ut cultu legitimo Deus colatur.

3. Peccata sunt diversa quando sunt opposita eidem virtuti *modo contrario*; si enim eadem virtus læditur contrario modo, dici nequit eandem esse in utraque violatione oppositionem cum virtute et lege. Sic avaritia non habet certe eandem oppositionem cum liberalitatis virtute quam prodigalitas; desperatio et præsumptio opponuntur eidem virtuti spei, sed modo contrario.

4. Peccata sunt diversa quando sunt opposita eidem virtuti *modo simpliciter diverso*; etenim eo ipso quod diverso modo peccatur contra præcepta ejusdem virtutis, adest oppositio diversa cum virtute et lege; ergo et peccata specie diversa. Sic calumnia qua falsa crimina proximo tribuuntur, habet cum justitia oppositionem specie diversam a detractioe quæ proximo tribuit crimina vera.

349. — 38. Applicatio regulæ singulis circumstantiarum generibus. Circumstantiæ speciem peccatorum mutant, quando propter eas violantur præcepta diversarum virtutum, vel diversorum officiorum ejusdem virtutis, aut contra eandem virtutem peccatur modo contrario vel diverso. Secus circumstantiæ non mutant peccatorum speciem, sed intra eandem speciem ea augent, vel minuunt, aut erga illa indifferentes sunt.

Sunt autem septem circumstantiarum genera, quæ sequenti versiculo recensentur :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur quomodo, quando.

I. Quis, seu qualitas peccantis, mutat speciem peccati tripliciter :

1. In materia *castitatis*, quando persona est conjugata, vel sacra, vel consanguinea....; quia, præter obligationem ex sexto decalogi præcepto deductam, adest specialis obligatio justitiæ erga conjugem, vel religionis erga Deum, vel reverentiæ erga cognatos.

2. In materia *caritatis*, quando obligationi caritatis additur obligatio justitiæ ex officio, v. g., in magistratu, in parcho, etc.

3. In *quacumque materia*, quando præter obligationem communem legis, habetur specialis obligatio ex voto, vel juramento, vel promissione, vel officio, vel pacto... Sic qui tenetur jejuna ex voto et ex lege ecclesiastica, non jejunando peccat contra religionem et contra obedientiam Ecclesiæ debitam.

II. Quid, seu qualitas objecti circa quod versatur peccatum, mutat speciem peccati :

1. Ratione *qualitatis* rei vel personæ : si persona vel res sit sacra, datur peccatum sacrilegii; si persona sit conjugata, adest injustitia in materia luxuriæ; si sit consanguinea, malitia incestus seu irreverentiæ erga cognatos.

2. Ratione *nocumenti*, sive proprii, sive alieni : — 1. ratione nocumenti *proprii*, v. g., si quis, furando sese morti objiceret, simul violaret præceptum non exponendi vitam sine sufficienti ratione; item si quis ludis prohibitis vacando se conjiceret in periculum proximum ebrietatis, simul contra obedientiam et temperantiam peccaret; — 2. ratione nocumenti *proximi*, v. g., si quis vacando venationi prohibitæ versaretur in periculo proximo aliquem occidendi, reus esset homicidii; item si quis esset causa ruinæ spiritualis proximi illum ad peccandum inducendo, duo peccata committeret, scilicet contra caritatem et contra virtutem ad cujus violationem induceretur proximus, v. g., contra temperantiam. Hoc certum est de scandalo *directo*; utrum autem idem dicendum sit de scandalo *indirecto* (quod existit quando quis, exemplo suo alios ad peccandum inducit, quamvis id non intendat), controvertitur.

Ratione *quantitatis* nunquam mutatur species, sed augetur peccatum, v. g., in furto.

III. Ubi, seu locus in quo committitur peccatum, mutat speciem :

1. Ratione *sacrilegii*, quando in loco sacro efficiuntur actus loci sanctitatem lædentes, v. g., quando fit effusio sanguinis

in ecclesia, vel res sacræ fiunt in loco indebito, v. g., Missa celebratur in loco communi sine sufficiente causa.

2. Ratione *scandali*, quando coram testibus committitur peccatum quod illis præbet occasionem ruinæ spiritualis.

IV. QUIBUS AUXILIIS, seu media adhibita ad peccandum, novam malitiam peccato addunt :

1. Ob *sacrilegium*, si adhibeantur res sacræ;

2. Ob *irreligiositatem*, si fiat pactum cum diabolo;

3. Ob *scandalum*, si alii ut auxiliores eligantur ad scelus patrandum.

V. CUR, seu finis operantis, mutat speciem, quando *formaliter est diversus a fine operis*, ut si quis furetur ad se inebriandum.

Si autem finis sit *ejusdem speciei ac finis operis*, v. g., si quis furetur scalam uni ut pecuniam furetur alteri, non mutatur species, sed novum additur peccatum, numero non specie distinctum a priore.

VI. QUOMODO, seu modus quo fit actus malus, interdum mutat speciem peccati, novam addendo malitiam. Sic

1. Modus *violentiae* injuriosæ in furto constituit rapinam, quæ habet malitiam specie distinctam, ob specialem modum lædendi justitiæ virtutem;

2. Modus *detrahendi coram ipsa persona* cui detrahitur, addit detractiōni malitiam contumeliæ;

3. Modus *sævitiæ* in cadaveribus occisis confert homicidio malitiam feritatis;

4. Modus *peccandi ex contemptu formali*, vel inobedientia, vel ingratitude, vel odio formali, vel invidia, etc., dat peccato vitiorum istorum malitiam, quando expressa voluntate intenditur. Alioquin hæ malitiæ sunt tantum circumstantiæ generales quæ in omni peccato reperiuntur; nam nullum existit peccatum sine contemptu implicito legis, inobedientia, ingratitude, odio ac aliis similibus circumstantiis.

Sæpe sæpius modus actionis peccatum auget in eadem specie, v. g., ob majorem cognitionem vel vehementiorem voluntatem.

VII. QUANDO, seu tempus quo peccatum committitur.

1. Circumstantia temporis, v. g., diei dominicæ vel festivæ, *per se* non habet specialem oppositionem cum lege ac proinde novam non addit malitiam peccatis; peccata enim nullo modo recenseri possunt inter opera servilia prohibita ab Ecclesia in dominicis et festis de præcepto.

2. Circumstantia autem temporis, sumpta pro *mora temporis quo perseverat actio peccaminosa*, nunquam mutat peccati speciem, sed sæpe peccatum auget, v. g., in pravis cogitationibus.

3. Si adesset præceptum *præfixo tempore aliquid faciendi vel omittendi*, tempus non esset mera circumstantia, sed ad substantiam præcepti pertineret. Sic qui venatur die dominica tempore missæ, non peccat præcise quia venatur hoc tempore, sed quia missam non audit.

ARTICULUS II

De distinctione numerica peccatorum

350. — 39. Status quæstionis. Peccata numero distinguuntur, quando plura sunt peccata, ita ut numerari possint, sive sint ejusdem, sive sint diversæ speciei.

Certum est peccata *specie diversa* esse a fortiori numero distincta; nam ubi sunt duæ species peccatorum, manifeste unicum non est peccatum. Hinc furtum et mendacium duo constituunt peccata.

Sed quandonam peccata sint numero distincta *in eadem specie*?

351. — 40. Principium generale. *Peccata sunt numero distincta, seu multiplicantur in eadem specie, ex duplici fonte, nempe ex numero actuum moraliter interruptorum, et ex diversitate objectorum totalium.*

Prima pars constat, quia quoties actus est in se completus, non potest dici continuatio præcedentis, nec initium actus subsequentis, sed habet suam moralitatem propriam et numerice distinctam.

Secunda pars constat, quia objectum est quodammodo

forma actus, ut docet S. Thomas (1. 2, q. 18, a. 2); ac proinde ubi sunt plura numero objecta moralia, plura sunt peccata numero distincta; ubi vero unum est objectum, unum est peccatum (1).

§ I. — De multiplicitate actuum moraliter interruptorum

352. — 41. Varii modi quibus actus interrumpuntur. Actus morales duplici modo interrumpi possunt :

1. Per *retractationem* quæ fit : — aut *explicite*, quando nempe prior actus voluntatis revocatur per contrariam voluntatem; — aut *implicite* seu æquivalenter, quando voluntas deliberate convertitur ad aliquid impossibile cum priore actu, aut etiam cessat ab actu, puta ex tædio, lassitudine, etc., sine proposito ab illum redeundi;

2. Per *cessationem mere physicam* ab actu, satis diuturnam ut prudentum iudicio unus actus cum alio non coalescat, v. g. per somnum, distractionem, occupationem.

Hæc autem sunt actibus diversi generis applicanda, nempe : — 1. actibus mere internis complacentiæ seu gaudii, aut delectationis morosæ, aut desiderii inefficacis; — 2. actibus internis desiderii efficaciter ad actum externum tendentis, seu actibus internis exterius consummandis; — 3. actibus externis seu exterius consummatis.

353. — 42. Regulæ. — I. Actus *mere interni*, id est qui nullum habent ordinem ad effectum externum, *moraliter interrumpuntur*, non tantum per retractationem explicitam aut implicitam, sed etiam *regulariter per cessationem mere physicam*.

Hi enim sunt totidem actus voluntatis completi et distincti qui nullum habent vinculum commune quo in unum moraliter coalescant. Sic qui actum internum odii in proximum elicit, et post somnum aut diuturnam distractionem eum iterum renovat, duo peccata committit. — Hinc pœnitens debet in confessione exprimere, si possit, quoties tentationi in-

(1) Gury, edit. Dumas, n. 160.

ternæ consensit; si autem non possit, quia pravus animus fuit diuturnus, sufficit fateri quanto tempore talis animus perseveraverit, explicando saltem in genere an illæ interruptiones fuerint raræ vel frequentes.

Dicitur *regulariter per cessationem mere physicam*, quia si plures actus interni ex eodem passionis impetu et unico voluntatis imperio procedunt, unum peccatum constituunt, etsi aliquod intervallum intercedat (1).

354. — 43. II. Actus interni *exterius consummandi* seu actus *desiderii efficaciter ad externam actionem tendentis*, moraliter interrumpuntur, sive *per retractationem* tum *implicitam* tum *explicitam*, sive *per cessationem mere physicam valde diuturnam*.

Ratio est quia actus posterior desiderii qui postea de novo assumetur tunc haberi nequit tanquam continuatio prioris. — Dicitur *per cessationem valde diuturnam*, quia, interposita brevi cessatione, actus in unum nihilominus coalescunt propter ordinationem ad unum et idem opus externum.

Quale debeat esse temporis intervallum ut cessatione multiplicentur actus, non absolute definiri potest; siquidem id pendet ab intensitate ipsius propositi et a variis circumstantiis. S. Ligorius putat difficulter posse impetum unius propositi protrahi ordinarie loquendo ultra duos vel tres dies. — Dicitur *ordinarie loquendo*, quia si huiusmodi propositum ex primo actu voluntatis profectum perduret in aliquo effectu concurrente ad perficiendum peccatum externum, de illo iudicandum est juxta tertium principium (2).

355. — 44. III. Actus *externi* qui (licet plures et physice interrupti) procedunt ex uno eodemque impulsu voluntatis, et tendunt ad unum eundemque actum externum completum perficiendum, moraliter interrumpuntur *per solam retractationem explicitam aut implicitam*; *nunquam* vero interrumpuntur *per meram cessationem*, quantumvis diuturnam.

Ratio est quia huiusmodi actus unum quid morale efficiunt,

(1) S. Lig., lib. 5, n. 37; Gury, n. 162.

(2) S. Lig., lib. 2, n. 39, 40.

quod non completur, nisi consummato actu principaliter intento.

356. — 45. Corollaria. — I. Unicum peccatum committunt :

1. Qui *uno impetu ac fervore* iræ, odii aut alterius passionis, evomit blasphemias, vel plures contumelias in aliquem conjicit, aut percussiones repetit, vel detractones multiplicat, quia prior voluntas virtualiter perseverat;

2. Qui plures fidei articulos simul negat, quia unicum est fidei motivum, unicus est etiam motus voluntatis;

3. Qui ex voluntate occidendi inimicum, parat gladium, ascendit in equum, iter aggreditur, ac tandem occidit, quamvis sæpe repetat, vel interrumpat ejusmodi voluntatem;

4. Qui ex intentione occidendi efficit plures actus ex se lethaliter malos, v. g., multa infligit vulnera, priusquam occidat, modo illi actus secundarii ordinentur ad actum principalem, et non habeant malitiam specie aut numero diversam (v. g., si quis ad furandum unius pecuniam, alterius scalam subripiat); modo etiam actus præparatorii non retracti fuerint ante actum principalem, aut non fuerit intentio in illis sistendi.

5. Qui post actum principalem elicit alios actus qui ex se vel ex circumstantiis complent aut continuant actum principalem.

357. — 46. II. Plura vero committunt peccata :

1. Qui furari statuens, et postea mali propositi pœnitens, voluntatem hanc abjicit, atque eam resumit, etiam brevissimo interposito tempore; prior enim actus voluntatis fuit retractatus, ideoque posterior ab eo distinguitur;

2. Sacerdos qui prius voluisset omittere matutinum tantum, et postea non recitaret reliquas horas; duo sunt enim actus voluntatis plane distincti.

§ II. — De diversitate objectorum totalium

358. — 47. Definitio. Objectum totale vocatur in præsentī quæstione objectum quod *ex se* vel *ex modo quo intenditur*, quid unum et integrum seu *unum totum morale* constituit,

ita ut neque sit pars alterius neque ad aliud complendum ordinetur. — Sic homicidium est objectum moraliter totale, item furtum, item fornicatio, etc., etiamsi his peccatis patrandis actus prævii præmittantur, quæ varia habent objecta, v. g., pro homicidio, arma quærere, insidias struere, pluries percutere; omnia enim ista objecta ad objectum principale ordinantur. Si vero in se intendantur sine ordinatione ad objectum principale, habenda sunt ut objecta totalia.

359. — 48. Regula. Quoties violantur, etiam unico actu, obligationes *specificæ* aut *numerice* distinctæ, tot habentur objecta *moraliter* totalia.

Ratio est quia objecta in genere moris constituuntur et ab invicem distinguuntur ratione obligationum ad quas respectum habent.

Sic, adulter uno actu duplicem malitiam contrahit, quia eodem actu violat duas obligationes *specificæ* distinctas scilicet castitatis et justitiæ; — sic, qui uno actu tres homines occidit, tres in eodem actu contrahit malitias numero distinctas, quia tot violat obligationes *numerice* distinctas; unusquisque enim jus proprium et distinctum ad propriam vitam habet. — Idem dicendum est de voluntate inefficaci tres occidendi homines.

360. — 49. Corollaria. — I. *Unicum* committunt peccatum :

1. Sacerdos qui integrum officium vult una die omittere; singulæ enim horæ ordinantur ad unum officium complendum, unamque obligationem constituendam;

2. Qui summam aliquam determinatam pecuniæ ad eandem personam pertinentis furari intendens, pluribus vicibus, ne detegatur, eam subripit; furta enim singula, ex intentione voluntatis, in unum coalescunt, unumque ideo objectum morale constituunt.

361. — 50. II. Plura vero committunt peccata :

1. Qui officium divinum per plures dies omittere statuit; licet enim illæ omissiones ex una eademque voluntate oriantur, versantur circa obligationes numero distinctas;

2. Pariter qui jejunium per plures dies, v. g., per totam quadragesimam omittere proponit, ob eandem rationem;

3. Qui pluribus vicibus ex eadem pecuniæ massa furatur, quin totam auferre ab initio statuerit; singula enim furta obiectum in se completum et distinctum constituunt;

4. Qui unico actu de pluribus personis detrahit; unaquæque enim persona jus habet distinctum ad famam; ac proinde violantur obligationes numerice distinctæ (Ita Gury, n. 163, 165).

362. — 51. Scholium practicum pro confessariis. Etsi regulæ de distinctione specifica et numerica peccatorum dentur ad confessionis integritatem in sacramento pœnitentiæ quam perfectissime procurandam, non tamen mathematicæ, sed moraliter et cum justo moderamine sunt applicandæ; siquidem, — 1. nullatenus necessarium est quod pœnitens, cum examen ante confessionem instituit, theologicam sibi rationem reddat de diversis speciebus et numero peccatorum; — 2. nec ipse confessarius tenetur, dum pœnitentem peccata declarantem audit, supradictas distinctiones específicas seorsim apprehendere, atque numerationes in mente facere; — 3. sed requiritur et sufficit quod confessio ita sit integra, ut confessarius ex ea possit, si libeat, species theologice discernere et numerum peccatorum colligere juxta regulas supra statutas; — 4. quin etiam hoc ipsum non est necessarium (ut sequitur ex dictis in *Tractatu de Pœnitentia*, n. 132) nisi quatenus declaratio materialiter integra pœnenti est moraliter possibilis, nec ab ea propter oblivionem inculpabilem aut aliam causam excusatur.

PARS II

DE PECCATIS IN SPECIE

363. — 52. Præmittuntur divisiones peccati. — I. Peccatum, secundum generalissimam acceptionem, dividitur — in peccatum *originale*, quod ab Adamo derivatur et in ejus posteris per generationem transfunditur, — et peccatum *personale*, quod propria voluntate peccantis committitur.

II. Peccatum *personale* dividitur in *actuale* et *habituale*.

Peccatum *actuale* est actus seu omissio difformis legi. — Peccatum *habituale* est macula quæ in anima relinquitur ex peccato actuali.

III. Peccatum *actuale* dividitur :

1. Ratione REATUS, in *mortale* et *veniale*.

Peccatum *mortale* illud est quod mortem infert animæ, eam privando gratia sanctificante et avertendo ab ultimo fine. — Peccatum *veniale* nec gratia privat, sed ejus fervorem tantum minuit, nec avertit ab ultimo fine, sed ab eo divertit ejusque consecutionem retardat (1).

2. Ratione PRÆCEPTI quod violatur, in peccatum *commissionis* et *omissionis*.

Peccatum *commissionis* consistit in productione alicujus actus difformis regulis morum, et violat præceptum negativum. — Peccatum *omissionis* est carentia alicujus actus debiti, et violat præceptum affirmativum (*Ibid.*, a. 6).

3. Ratione OBJECTI, in peccatum *carnale* et *spirituale*.

Peccatum *carnale* consummatur in delectatione carnali, ut

(1) S. Th., 1. 2, q. 72, a. 5.

gula et luxuria. — Peccatum *spirituale* consummatur in delectatione spirituali, ut superbia, invidia (*Ibid.*, a. 2) (1).

4. Ratione ORDINIS qui subvertitur, in peccatum contra *Deum*, contra *seipsum* et contra *proximum*.

Triplex enim ordo in homine debet esse : unus ad *Deum*, cujus legibus debet subdi, alius ad *seipsum*, quatenus in his quæ proprium bonum spectant debet secundum rationem regi, tertius ad alios homines quibus convivere debet. — Deviat a *primo* ordine quando Deo detrahit amorem vel reverentiam debitam, et tunc dicitur peccare in *Deum*, ut sacrilegus, hæreticus, blasphemus. — Deviat a *secundo* ordine quando passiones suas ratione non regulat, et tunc dicitur peccare in *seipsum*, ut avarus, gulosus, luxuriosus. — Deviat a *tertio* ordine quando non servat proximo jus debitum vel offendit humanam societatem, et tunc dicitur peccare in *proximum*, ut fures, homicidæ, adulteri (*Ibid.*, a. 4).

5. Ratione MODI et GRADUS, in peccatum *cordis* seu *cogitationis*, *oris* seu *locutionis* et *operis*. Hæc enim divisio dupliciter intelligi potest.

Primo, juxta *modum* quo peccatum consummatur : — peccatum *cordis* est illud quod interius consummatur, ut hæresis; — peccatum *oris* est illud quod locutione perficitur, ut mendacium; — peccatum *operis* est illud quod opere externo completur, ut adulterium vel homicidium.

Secundo, juxta diversos *gradus* ejusdem peccati : sic iracundus, appetens vindictam, primo perturbatur in corde, secundo in verba contumeliosa erumpit, et tertio procedit usque ad facta injuriosa; idem patet in luxuria et in aliis peccatis (*Ibid.*, a. 7).

(1) Peccata *carnalia* plus habent conversionis ad creaturas quam aversionis a Deo; e contra peccata *spiritualia* plus habent aversionis a Deo quam conversionis ad creaturas. — Unde ista quoad culpam sunt graviora, illa quoad adhæSIONem majora. — Bemum, ut ait S. Gregorius Magnus (*Mor.*, lib. 33, cap. 41), « peccata carnalia sunt minoris culpæ, et majoris infamiæ. » Minoris quidem culpæ, quia ad illa impellimur pluribus et vehementissimis incentivis; majoris vero infamiæ, quia sunt circa delectationes illas quæ sunt nobis et brutis communes, unde superbi sæpe in peccata illa carnalia justo Dei judicio prolabantur, ut confundantur et humilientur.

6. Ratione CAUSÆ, in peccatum *ignorantiæ*, *infirmittatis* et *malitiæ*.

Peccatum *ignorantiæ* illud est quod fit ex ignorantia vincibili minuente voluntarium. — Peccatum *infirmittatis* illud est quod procedit a concupiscentia antecedente, libertatem minuente et voluntatem in consensum pertrahente. Peccatum *malitiæ* est illud quod cum plena libertate absque ignorantia et passione committitur (Cf. supra n. 321-323).

7. Ratione INFLUXUS, distinguuntur peccata *capitalia*, et ea quæ *ex illis oriuntur*. Peccata capitalia sunt numero septem ex S. Gregorio (1), scilicet superbia, invidia, avaritia, ira, luxuria, gula et acedia.

Hæc sufficiant de speciebus peccatorum; quædam tamen sunt fusius exponenda circa peccata omissionis, peccata cordis seu interna, et peccata capitalia.

CAPUT I

DE PECCATIS OMISSIONIS

Tria sunt expendenda circa peccata omissionis : — 1. eorum natura, — 2. eorum influxus in actus adjunctos, — 3. tempus quo imputantur.

364. — 53. I. Natura peccati omissionis. Secundum suam propriam et *essentialem rationem* peccatum omissionis non exigit actum, sed *in individuo* consideratum requirit actum qui sit causa vel occasio illius.

Ratio prioris partis est quia peccatum omissionis essentialiter consistit in carentia actus præcepti seu in ejus privatione.

Ratio posterioris partis est quia non datur in individuo actus moralis et imputabilis sine exercitio libertatis, et consequenter sine actu aliquo voluntatis.

(1) S. Greg. *Mor.*, lib. 34, cap. 45, n. 87; *Patr. lat.*, LXXVI, 620.

365. — 54. II. Influxus peccatorum omissionis in actus ei adjunctos. Actus potest peccato omissionis adjungi duplici modo : — 1. *ut causa vel occasio illius*, v. g., cum quis, ut ludat vel studeat, omittit sacrum; — 2. *concomitanter*, sine influxu in omissionem, v. g., cum quis propter frigus statuit omittere sacrum, et deinde tempore quo fit sacrum, ludit vel studet, ut otium vitet.

1. Actus bonus vel indifferens qui se habet *tantum concomitanter* ad omissionem, *non est peccatum*; nam ex hypothesi talis actus nullatenus in omissionem influit, sed per accidens tantum et materialiter illi adjungitur; ergo ex ea nullam potest contrahere malitiam.

2. Actus sive indifferens, sive etiam bonus, qui est *causa vel occasio* omissionis, *est peccatum*, sed *nullam aliam* habet malitiam *quam omissionis*, ideoque non est necessario explicandus in confessione; nam sicut voluntas **omittendi non** est peccatum distinctum ab ipsa omissione, ita nec actus qui est causa vel occasio omissionis, quippe qui in tantum est malus, in quantum includit voluntatem omittendi (1).

366. — 55. III. Tempus quo imputatur peccatum omissionis. — 1. Peccatum omissionis imputari incipit *a tempore quo advertenter ponitur illius causa*; nam qui advertenter ponit causam omissionis culpabilis, vult saltem indirecte ipsam omissionem culpabilem; ergo (Cf. Tract. de Act. hum., n. 123). — Hinc adest peccatum, etiamsi, ob mutationem voluntatis vel circumstantiarum, non sequatur omissio.

2. Omissio voluntaria in causa etiam imputatur ad peccatum, *quamvis voluntas postea non possit operari*, quia est effectus actus libere positi; v. g., si quis se inebriet, prævicens se causa ebrietatis omitturum esse missam, reus est omissionis illius, ideoque tenetur in confessione declarare causam et ejus effectum, id est, ebrietatem et omissionem missæ (2).

3. *Tempore autem quo urget præceptum*, ommissio non impu-

(1) S. Lig., de Pecc., n. 9.

(2) S. Lig., de Pecc., n. 10.

tatur ad novum et distinctum peccatum, nisi ei qui advertit urgere præceptum, et omittit adimplere, cum possit (Cf. Tract. de Act. hum., n. 124).

CAPUT II

DE PECCATIS INTERNIS

367. — 56. Peccata interna, juxta concilium Tridentinum (sess. 14, cap. 5), « nonnunquam animum gravius sauciant, et periculosiora sunt iis, quæ in manifesto admittuntur; » de illis igitur operæ pretium erit speciatim agere.

Dicitur : — 1. de peccatis internis in communi; — 2. de peccatis internis in specie.

ARTICULUS I

De peccatis internis in communi

368. — 57. Natura peccatorum internorum. Hujusmodi peccata ex S. Augustino (1) tribus gradibus complentur : suggestione, delectatione et consensu, seu aliis verbis, cogitatione mentis, motu concupiscentiæ, et actu voluntatis consentientis. Igitur tria hæc ad peccatum internum requiruntur.

Quapropter peccata interna *nec in sola cogitatione rei malæ consistunt, nec in solo motu pravæ concupiscentiæ, sed in ipso actu voluntatis libere tali motui consentientis.*

Dicitur 1. *peccata interna in sola cogitatione rei malæ non consistere*; nam mera cogitatio rei malæ, etiam voluntaria et libera, non est quid intrinsece malum; Deus enim et Angeli de rebus malis cogitant et theologi de eis disserunt. — Sed potest esse occasio seu materia peccati interni, nempe quando

(1) S. Aug., de Trin., lib. 12, cap. 12; Patr. lat., XLII, 1007; de Serm. Dom. in monte, lib. 1, cap. 12; Patr. lat., XXXIV, 1246.

agens a cogitatione transit primo ad motum concupiscentiæ circa rem malam, deinde ad actum voluntatis tali motui deliberate consentientis.

Itaque cogitatio rei malæ in triplici casu immunis est a peccato : — 1. quoties *involuntaria est*, sive quia mens ad eam non advertit, sive quia voluntas eam expellit, quantum in se est ; — 2. quoties habenti etiam voluntarie talem cogitationem *non adest periculum* transeundi ad motum concupiscentiæ; quod periculum, juxta ea quæ fusius dicenda sunt ubi de delectatione morosa (n. 380), *semper* adest de re venerea in cogitationibus *practicis*, et *plerumque* in cogitationibus *speculativis*, ob perversam naturæ humanæ proclivitatem, *rarius* vero reperitur in cogitationibus aliorum peccatorum, puta furti, homicidii, blasphemiae ; — 3. quoties, licet adsit supra dictum periculum, adest etiam *ratio gravis et proportionata* sese tali periculo exponendi, uti fit in medico et confessario, qui sæpe ad rem veneream tenentur ex officio suo mentem applicare.

Dicitur 2. *nec in solo motu concupiscentiæ circa rem malam consistere peccata interna*. Id sequitur ex dictis, tum in Tractatu de *Actibus humanis* (n. 117), tum in præsentī Tractatu de *Peccatis* (n. 322) (1).

Hinc motus pravæ concupiscentiæ, quantumlibet importunis stimulis animum pulsent, omni culpa vacant, — 1. quo-

(1) Et vero in Scriptura Sacra dicitur (*Ecclesi.*, xviii, 30) : « Post concupiscentias tuas non eas ; » porro, ut ait recte S. Augustinus (*Cont. Jul.*, lib. 5, cap. 3, n. 11 ; *Patr. lat.*, xlv, 789) : « Frustra dictum est : post concupiscentias tuas non eas, si jam quisque reus est, quod tumultuantes et ad mala trahere nitentes sentit eas ». — Apostolus (*Rom.*, vii, 15) docet motus concupiscentiæ non esse ab homine, ut homo est, et consequenter non esse peccata : « Quod odi malum, ait, illud facio ; » si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod « habitat in me peccatum, » scilicet concupiscentia. — Pius V et Gregorius XIII sequentes propositiones Bani damnarunt : « Prava desideria, quibus ratio non consentit, et quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto : Non concupices » (n. 50, cf. n. 51). Expresse definierat concilium Tridentinum (sess. 5, can. 5) : « Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est et ad peccatum inclinat ; si quis autem contrarium senserit, anathema sit » (Cf. S. Th. 1, 2, q. 80, a. 3, ad 3).

ties præveniunt rationis deliberationem, et advertentiam ad eorum difformitatem cum regulis morum; — 2. quoties, etiam post advertentiam ad regulas morum, voluntas eis resistit saltem per displicentiam virtuales, animum scilicet ad alia distrahendo. Hæc tamen intellige, modo tales motus non sint voluntarii in causa (Cf. Tractat. de Act. hum., n. 115).

Dicitur 3. *peccata interna consistere in ipso actu voluntatis tali motui pravo consentientis*; nam ut ait S. Augustinus (1), « aut negandum est peccatum committi, aut fatendum est voluntate committi » (2). Id probatum fuit, in Tractatu de *Actibus humanis* (n. 116-118). — Quatenus autem voluntas teneatur, ne peccet sive mortaliter sive venialiter, motibus concupiscentiæ positive resistere, ibidem fuit expositum.

ARTICULUS II

De peccatis internis in specie

369. — 58. Divisio peccatorum internorum. Triplex species peccatorum internorum distinguitur, nempe desiderium, gaudium et delectatio morosa.

1. *Desiderium*, quod respicit *tempus futurum*, est actus voluntatis quo quis deliberate cupit rem malam determinatam *exsequi, aut obtinere*; — dicitur *efficax*, si adsit propositum adhibendi media ad rem exsequendam aut obtinendam; — *inefficax* vero, si adsit tantummodo *velleitas*, ut si quis diceret : rem istam libenter furarer, si commode possem.

2. *Gaudium* seu *complacentia* respicit *tempus præteritum*, et est actus voluntatis sibi *complacentis* in re mala *peracta* vel *a se* vel *ab alio*. — Huc revocantur tristitia de peccato impossibili, aut non commisso data opportunitate, vel de bono opereposito, et jactantia de peccato admissio.

3. *Delectatio morosa* respicit *tempus præsens*, et est actus voluntatis sibi complacentis in re mala quam imaginatio *ut præsentem* exhibet, *absque intentione* eam exsequendi aut obti-

(1) S. Aug., de Ver. Relig., cap. 14, n. 27; Patr. lat., xxxiv, 133.

(2) Cf. S. Th., in 2, d. 21, q. 3, a. 2, cit. ap. Billuart, de Pecc., diss. 4, n. 2.

nendi. — Dicitur *morosa*, non a mora temporis, cum etiam uno temporis puncto perfici posset, sed ex eo quod voluntas post plenam advertentiam in ea libere immoratur.

§ I. — De desiderio rei malæ

370. — 59. Principium. Desiderium *absolutum etiam inefficax* alicujus rei malæ est *vere peccatum*, et quidem *ejusdem speciei et malitiæ ac res ipsa* quæ desideratur.

Dicitur 1. *est vere peccatum* : siquidem est affectus rei malæ, et insuper prohibetur in Decalogo : « Non concupisces » (*Exod.*, xx, 17).

Dicitur 2. *est peccatum ejusdem speciei et malitiæ ac res ipsa quæ desideratur*; dicit enim Christus : « Omnis qui viderit » mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam » in corde suo » (*Matth.*, v, 28). Ergo peccatum desiderii simile est peccato operis quod desideratur. — Et vero desiderium verum ex se tendit ad executionem actus qui desideratur, et proinde est volitio malitiæ specialis hujus actus, ideoque omnem ejus malitiam induit. Sic, qui vult occidere sacerdotem, etsi dicat se ab ista qualitate sacerdotis abstrahere, committit homicidium et sacrilegium; quia eo ipso quod vult absolute occidere hunc hominem, vult occidere sacerdotem, cum qualitas sacerdotis sit ab hoc homine inseparabilis.

Dicitur 3. *Desiderium absolutum*, quia, si desiderium sit conditionatum, distinguere oportet, juxta naturam conditionis appositæ; quapropter sit quæstio sequens.

371. — 60. Quæritur 1. *An peccet, qui objectum malum optat sub conditione?*

RESP. 1. Si ope conditionis tollatur *quidquid in opere malum est*, et insuper *omnis affectus pravus absit* (v. g., hodie missam non audirem, si non esset dies dominica), nullum est in desiderio peccatum, quia nullus est affectus ad rem malam.

Hinc peccata non sunt desideria sequentia : si religiosus non essem, eleemosynam darem; si sacris ordinibus initiatus non essem, in justo bello inimicos prosternerem, aut uxorem ducerem; si Deus mihi jus concederet, hæc bona aliena occu-

parem. — Attamen illa desideria sunt sæpe vitanda, ob periculum delectationis morosæ in re mala.

RESP. 2. Si ope conditionis *non tollatur quidquid in actu malum est* (v. g., si sacerdos non essem, ultionem sumerem ab inimicis), desiderium istud est peccaminosum; est enim de re mala, cum non liceat laico ultionem sumere ab inimicis suis.

Hinc — 1. quando agitur *de re intrinsece mala*, adest semper peccatum, qualicumque posita conditione; sic peccat qui dicit: blasphemarem, vindictam de inimico sumerem, si esset licitum; — 2. pariter adest peccatum, quando conditio *malitiam nullatenus* respicit sed *solam pœnam*, v. g., fornicarer, si non esset infernus. Talia enim desideria, non obstante conditione, præsentem affectum mortaliter malum involvere omnino videntur.

RESP. 3. Si desiderium *ex præsentī affectu illicito procedat*, semper peccaminosum est, *etsi conditio malitiam ab objecto in se spectato auferat*; nam tale desiderium in rem illicitam fertur. Unde optare ut actus intrinsece illicitus possit licite poni, est peccatum; siquidem est optare ordinis inversionem. — Id tamen est intelligendum de vero desiderio; nam multi sæpe volunt ita exprimere suam involuntariam vitiosam inclinationem, et tunc gravi culpa per se excusandi sunt, nisi voluntarie affectum erga rem illicitam sustineant (1).

372. — 61. Quæritur 2. Utrum liceat malum temporale proximo optare ob bonum effectum inde secuturum?

Id licitum est modo bonus effectus solus directe intendatur, et malum temporale proximi *superet* aut *saltem adæquet*, atque ita serventur conditiones voluntarii indirecti (Cf. Tract. de Act. hum., n. 126).

Hinc 1. licet malum temporale proximo optare — ob ipsius bonum spirituale; — ob bonum commune sive spirituale sive temporale; — ob bonum etiam tertii innocentis, modo sit majoris momenti; sic, v. g., licet mortem optare hæresiarchæ, vel publicæ pacis perturbatori, juxta illud (*Gal.*, v, 12: « Uti-

(1) S. Lig., lib. 5, n. 13; Lehmkuhl, *de Pecc.*, n. 254.

nam abscondantur qui vos conturbant! » pariter licet egestatem, morbum, aliasve adversitates optare scelerato, ut resipiscat. Hujusmodi tamen desideria non vacant periculo.

Hinc 2. non licet uxori mortem mariti desiderare ex eo quod male ab eo tractatur, nec matri mortem filiæ quæ ob deformitatem vel inopiam spe caret honeste nubendi; idemque dicendum est de similibus casibus (1).

§ II. — De gaudio circa rem malam

373. — 62. Principium. Gaudium de re mala est peccatum ejusdem speciei et malitiæ ac opus de quo habetur gaudium.

Dicitur 1. *est peccatum*; nam illicitus est affectus ad rem malam; porro qui gaudet de re mala affectum habet ad eam; ergo.

Dicitur 2. *ejusdem speciei et malitiæ* ac opus malum de quo habetur gaudium; nam tale gaudium actum præteritum complectitur, qualis in se exstitit, ac proinde omnem ejus malitiam. — Hinc in confessione explicandæ sunt omnes circumstantiæ mutantæ speciem actionis malæ de qua habetur gaudium.

374. — 63. Quæritur 1. *Utrum liceat gaudere de bono effectu qui ex peccato secutus est?*

RESP. *affirm.* per se loquendo; nam tale gaudium non est de objecto malo, sed de bono. — Dicitur *per se loquendo*, quia hujusmodi gaudium aliquando non caret periculo, quod vitare tenemur (2).

Hinc non peccant, — qui cum Ecclesia gaudet de mysteriis quibus occasionem dedit Adæ peccatum, et exclamat: « O se-

(1) S. Lig., *de Pecc.*, n. 21, 22; Marc., *Inst. Alph. de Pecc.*, n. 349. Damnatae sunt propositiones sequentes ab Innocentio XI (n. 13): « Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum. — (n. 14) Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas. »

(2) S. Lig., *de Pecc.*, n. 20.

lix culpa, quæ talem et tantum meruit habere Redemptorem! » — qui delectatur ex eo quod occasione peccati proprii fuerit correctus, humiliatus ac sincere ad Deum conversus; — qui lætatur ex eo quod alteri ablatae fuerint furto pecuniæ quæ ipsi erant occasio peccandi; — qui gaudet quod, occiso inimico, ab ejus insidiis liberatus sit; — qui gaudet de consecutione hæreditatis per homicidium, aut de naturæ exoneratione vel de tentationis mitigatione causata a pollutione. In his tamen omnibus cavendum est ut causa odio habeatur utpote mala.

375. — 64. Quæritur 2. Utrum liceat gaudere de ipso opere malo ob bonum effectum inde secutum?

RESP. 1. *negative*, si opus fuerit *cum peccato formali* patratum; tunc enim peccat qui de illo gaudet, etiamsi lætetur de opere malo, non ut peccato, sed ut causa effectus boni qui secutus est, quia sibi complacet in peccato.

RESP. 2. si vero opus fuerit *sine peccato formali* patratum, *distinguere* oportet: — 1. Si actus, licet non fuerit peccaminosus, manet tamen *objective malus*, de eo gaudere non licet; hinc non est licitum gaudere de ipso homicidio quod in ebrietate sine peccato commissum fuit, quia hoc remanet objective malum (1). — 2. Si actus *moraliter malitia objectiva caret*, licet de eo gaudere; hinc juxta plures licitum est gaudere de refectione ex ignorantia jejunii præcepti sumpta, non ut est legis objectiva læsio, sed ut est virium corporis restauratio; quia talis reffectio naturæ non est objective mala. Hujusmodi tamen complacentia, etsi per se et speculative honesta, in praxi vitari debet, propter periculum huic annexum sibi complacendi in violatione legis (2).

376. — 65. Quæritur 3. Utrum liceat gaudere, non quidem de re ipsa mala, sed de modo ingenioso in se non malo quo res mala peracta fuit?

(1) Hinc damnata fuit propositio sequens (n. 15) ab Innocentio XI: « Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate patrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas. »

(2) S. Lig., n. 20; Gury, édit. Dumas, n. 172, 173; Lehmkuhl, n. 250.

RESP. *affirm. per se*; ratio eadem est ac supra (n. 374); hinc sine peccato sæpe gaudemus de modo quo fiunt fraudes, furta, rixæ, homicidia, bella, etc... — Dicitur *per se*, quia ratione scandali aut periculi peccatum aliquando adesse potest, v. g., si quis delectetur de modo ingenioso quo proferuntur verba obscœna. Quare sedulo cavendum est ne gaudium de modo transeat in ipsam rem malam (1).

377. — 66. Scholium. — I. CIRCA TRISTITIAM DE BONO. Ad gaudium de malo aliquatenus revocatur tristitia de bono. — 1. Si quis tristetur de opere bono, *qua bonum est*, peccat mortaliter, quia talis aversio a bono in Deum redundat. — 2. Si tristetur vero de opere bono *ut molesto*, distinguendum est: si tale opus non sit præceptum, nullum peccatum erit, quia nulla adest obligatio hanc molestiam amplectendi. Pariter, nullum erit peccatum, si sub gravi vel sub levi sit præceptum, sed, non obstante tristitia, habeatur voluntas illud exsequendi, nec adsit periculum proximum omissionis, quia nulla lex violatur. Sed graviter (vel leviter) peccaret, si ex tristitia induceretur in periculum proximum transgrediendi gravem (vel levem) obligationem.

378. — 67. II. CIRCA JACTANTIAM DE PECCATO COMMISSO. — 1. Qui se jactat de peccato gravi a se *vere patrato*, debet in confessione etiam speciem peccati explicare; quia ista jactantia communiter supponit gaudium de peccato, quod ex dictis sumit eandem speciem peccati; secus vero, si jactantia sit de peccato *ficto*. — 2. Insuper talis jactantia sæpe alias in se malitias continet, nempe gloriationem de offensa Dei, scandalum, etc. (2).

§ III. — De delectatione morosa

379. — 68. Principium. Delectatio *morosa* de re mala est peccatum *ejusdem gravitatis et speciei ac objectum quod in mente repræsentatur*.

Dicitur 1. *est peccatum*; nam in Scriptura Sacra legitur

(1) S. Lig., n. 18; Lehmkuhl, n. n. 248.

(2) S. Lig., de Pecc., n. 26; Hom. ap., n. 9.

(*Prov.*, xv, 26) : « Abominatio Domini cogitationes malæ. » (*Sap.*, i, 3) : « Perversæ cogitationes separant a Deo. » (*Osee*, ix, 10) : « Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. » Ergo delectatio de re mala, etiam sine desiderio, est peccatum. — Et vero nemo potest delectari vel sibi complacere in aliquo objecto, quin affectum habeat ad illud objectum ; ergo animus qui delectatur re mala, habet affectum ad rem malam et peccat.

Dicitur 2. *ejusdem gravitatis et speciei ac objectum quod in mente repræsentatur*, quia unusquisque peccat ratione objecti quod apprehendit et affectu suo approbat ; et proinde peccatum delectationis est mortale vel veniale, majus vel minus, hujus vel illius speciei, secundum objectum in mente repræsentatum.

380. — 69. Quæritur 1. An delectatio de COGITATIONE rei malæ sit peccatum ?

RESP. *negative*, *per se* loquendo, ut jam supra probatum est (n. 368) ; nam alia est delectatio de *cogitatione* rei malæ, alia delectatio *de re* mala cogitata ; prima per se non est mala ; secunda est intrinsece mala. — Dicitur *per se loquendo*, quia propter periculum transeundi de una ad aliam, præsertim in materia luxuriæ, adesse potest peccatum.

Hac de causa distinguere juvat cogitationem practicam et speculativam. — Cogitatio *practica* ea est qua consideratur res seu actus pravus *in concreto*, seu ut cogitanti hic et nunc conveniens et appetibilis. — Cogitatio autem *speculativa* res vel actus pravos et eorum delectabilitatem considerat *in abstracto*, seu ut objectum scientiæ.

Jam vero, — 1. *Semper mortale* peccatum est consensum dare *practicæ cogitationi* de re venerea, quia ponitur causa proxima turpis concupiscentiæ, imo ipsa res prava vere approbatur.

2. *Speculativas* vero cogitationes de re venerea *ex mera curiositate* et cum advertentia suscipere aut fovere, peccatum est *aliquando veniale* et *sæpe mortale*. — Peccatum *veniale* esset, si grave periculum incidendi in practicam cogitationem

et pravæ delectationi consentiendi aut abesset aut non plene adverteretur. — *Mortale* autem esset, si hujusmodi periculum adesset, ut sæpe fit quando tales cogitationes ex sola curiositate sine causa suscipiuntur.

3. Eisdem denique cogitationes *speculativas ex necessitate* aut utilitate habere et sustinere, *nullum peccatum* est, modo a practica cogitatione et a consensu in delectationem caveatur. — Imo non est inquietandus saltem de mortali qui patitur practicam cogitationem quam a speculativa non valet distinguere; siquidem præsumi potest quod consensus in practicam cogitationem aut non præstitus est, aut saltem imperfectus fuit (1).

381. — 70. Quæritur 2. *Utrum delectatio morosa specificam malitiam induat omnium circumstantiarum objecti, an earum tantum in quibus mens sibi complacet?*

Alii dicunt delectationem morosam induere tantum malitiam circumstantiarum in quibus mens sibi complacet, quia in illa delectatione morosa nullum existit desiderium actus exterius efficiendi, sed voluntas exclusive sistit in objecto, prout ab intellectu apprehenditur. Itaque si mens objectum habens multiplicem malitiam, v. g. occisionem sacerdotis, sibi repræsentet sub unica malitia, nempe homicidii, abstrahendo a sacrilegio, unicum erit peccatum.

Alii dicunt delectationem morosam, haud secus ac desiderium malum, induere malitiam specificam omnium circumstantiarum objecti, quia, cum mens sciat malitiam a qua abstrahit esse objecto annexam, v. g. sacrilegium homicidio annexum in occisione sacerdotis, non potest sibi complacere directe in malitia homicidii quam apprehendit, quin indirecte sibi complaceat in malitia sacrilegii a qua abstrahit.

Prima sententia, speculative loquendo, videtur valde probabilis. Quod vero ad praxim attinet, — 1. etsi ratione delectationis non adesset obligatio explicandi in confessione circumstantias objecti externi, existere posset ratione periculi proximi in quod libere se conjecit peccator, transeundi de

(1) Lacroix, l. 3, p. 1, n. 895; Lehmkuhl, *de Pecc.*, n. 246, 247.

simplici delectatione ad desiderium saltem inefficax, præsertim si agatur de aliquo actu libidinoso cum persona determinata (S. Lig., *de Pecc.*, n. 15); — 2. attamen, cum sæpe difficile sit obtinere a pœnitentibus ut circumstantias objecti cogitati aperiant, prudentes confessarii priori opinione innixi ab importunis quæstionibus abstinere (1).

CAPUT III

DE PECCATIS CAPITALIBUS

382. — 71. Definitio. Vitia capitalia sunt quædam vitia *quæ plurimum aliorum sunt fontes*; vocantur *capitalia*, quia sunt veluti caput quoddam cui obediunt alia vitia. — Nec exinde sequitur peccata quæ ex illis procedunt, et quæ ideo etiam vocantur peccata capitalia, esse semper aliis graviora; quia hic vitia aut peccata non considerantur ratione quantitatis seu gravitatis, sed qualitatis, quatenus scilicet alia vitia vel peccata generant.

383. — 72. Divisio. Ista peccatorum et vitiorum divisio in Scripturis non reperitur, nec in prioribus Ecclesiæ Patribus; illam primus adhibuit S. Gregorius Magnus (2) quem secuti sunt omnes theologi.

Septem numerantur vitia aut peccata capitalia, nempe: superbia, avaritia, luxuria, gula, invidia, ira et acedia.

Ista autem omnia ex uno vitio originem suam trahunt, *ex sui ipsius scilicet amore inordinato*. Homo quippe sese avertens a Deo, qui est solus omnis beatitudinis fons ac principium, beatitudinem suam quærit per superbiam in honoribus, per avaritiam in divitiis, per luxuriam et gulam in voluptatibus carnis, per invidiam et iram in malo proximi, et per acediam in negligentia suorum officiorum (3).

(1) Bouvier, *Diss. in sext. Dec. præc.*, p. 87.

(2) S. Greg. *Moral.*, lib. 31, c. 45, n. 87.

(3) Cf. S. Th., 1. 2, q. 84, a. 4. Alio modo peccata capitalia dividit

ARTICULUS I

De superbia

384. — 73. Definitio superbiae. Superbia definitur : *Inordinatus appetitus propriae excellentiae.*

Dicitur 1. *appetitus*, id est amor, desiderium et complacentia.

Dicitur 2. *inordinatus*; quia potest esse appetitus ordinatus; sic ordinate appetimus gratiam et gloriam æternam; sic in ordine naturali, legitime appetere possumus scientiam et alia bona naturalia, dummodo id fiat cum debita Deo submissione.

385. — 74. Divisio. Quatuor numerantur a S. Greg. (1) et a S. Thoma (2), superbiae species :

Prima est, cum quis æstimat habere a seipso bona quæ habet a Deo.

Secunda, cum quis æstimat se bona habere a Deo, sed propriis meritis; quæ duæ species hæreticalem doctrinam continent; fide enim certum est omnia bona esse dona Dei omnino gratuita. Sed cum superbus ordinarie credat quæ hac de re docet Ecclesia, quamvis in praxi sese gerat perinde ac si non crederet, hæreticus dici non potest.

Tertia existit, quando aliquis jactat se habere quæ non habet.

S. Bonaventura : scilicet, voluntas, cum a recto ordine discedit, vel appetit quod non est appetendum, vel refugit quod non est refugiendum. — 1. Si appetit quod non est appetendum, apparens illud bonum aut est intra nos, propria nimirum excellentia, et hanc affectat *superbia*; aut est extra nos, nempe opes seu divitiæ, et has concupiscit *avaritia*; aut est infra nos, videlicet delectabile ad conservationem individui, id est, alimentum, et hoc appetit *gula*; vel delectabile ad conservationem speciei, id est res venereæ, et has appetit *luxuria*. — 2. Quod si voluntas refugit quod non est refugiendum, id triplici modo fieri potest, nempe : vel animum acerbat bonum alterius, quo casu enascitur *invidia*; vel eum irritat renisus alterius, et tunc oritur *ira*; vel eum deterret difficultas operis, atque inde provenit *acedia* (S. Bonav., *Breviloq.* 3 p. c. 9, ap. Marc., *Inst. Alph.*, n. 359.)

(1) S. Greg., *Mor.*, l. 22, c. 6, n. 13; *Patr. lat.*, LXXVI, 258.

(2) S. Th., 2, 2, q. 162, a. 4.

Quarta, quando aliquis, cæteris despectis, singulariter vult videri propter bona quæ habet.

Superbia adhuc duplex est, *perfecta* scilicet et *imperfecta*.

Superbia *perfecta*, quæ dicitur etiam consummata, ea est qua, ob sese extollendi appetitum, aliquis non vult subjici Deo, vel superioribus. — Superbia *imperfecta* ea est qua aliquis sese quidem extollit, salva tamen subiectione debita Deo et superioribus.

386. — 75. Assertio 1^a : *Superbia perfecta, seu consummata, est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Script. S.* (*Eccli.*, x, 7) : « Odibilis coram Deo est » et hominibus superbia. » Superbi et elati recensentur (*Rom.*, i, 32) inter eos qui digni sunt morte.

PROB. 2. *SS. Patribus.* Pro omnibus sit S. Gregorius M. qui (1) ait : « Evidentissimum reproborum signum est superbia; at contra humilitas electorum. »

PROB. 3. *Ratione.* Superbia perfecta et consummata illa est qua, ob sese extollendi appetitum, aliquis non vult subjici Deo, vel superioribus; porro peccatum istud habet in genere suo quidquid necessarium est ut sit peccatum mortale, nec ad id indiget aliqua nova malitia superaddita; ergo superbia completa est peccatum mortale ex genere suo.

Dicitur *superbia perfecta*, quia superbia imperfecta, licet inferat cogitationes vanæ gloriæ aut complacentiæ in propria excellentia, non excedit per se peccatum veniale, quia non avertit a subiectione Deo vel superioribus debita. Attamen alia peccata, etiam gravia, facile producit.

387. — 76. Assertio 2^a : *Superbia est omnium peccatorum primum, ex se gravissimum.*

1. *Superbia est omnium peccatorum primum*, quia est origo cæterorum peccatorum; dicit enim Scriptura (*Eccli.*, x, 15) : « Initium omnis peccati est superbia. » Nec datur peccatum quod non contineat aliquam a Deo independentiam ac proinde superbiam.

(1) S. Greg. *Mor.*, lib. 34, c. 23, n. 6; *Patr. lat.*, LXXVI, 750.

2. *Superbia est per se peccatum gravissimum*, quia, ait S. Thomas (2. 2, q. 162, a. 6), « in aliis peccatis homo a Deo avertitur vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, sive propter desiderium cujuscumque alterius boni; sed superbia habet aversionem a Deo ex hoc ipso quod non vult Deo et ejus regulæ subjici. »

388. — 77. Filiæ superbiæ. Nomine filiarum alicujus peccati intelliguntur vitia quæ de se ordinantur ad finem illius peccati. Tres autem nominantur filiæ superbiæ: *præsumptio*, *ambitio* et *vana gloria*.

1. *Præsumptio* est inordinatum desiderium aggrediendi aliquid supra vires. — Est communiter peccatum veniale tantum; fit tamen mortale, si damnum Deo aut proximo afferat, v. g., si quis præsumat suscipere jurisdictionem ecclesiasticam, potestatem ordinis sacri, item officium medici, advocati, confessarii, etc., sine debita peritia.

2. *Ambitio* est inordinatus appetitus honoris, vel dignitatis, vel potentiæ indebitæ, vel debita majoris. — Est per se peccatum veniale; fit autem mortale, vel ratione materiæ ex qua, vel ratione medii per quod honor quæritur, vel ratione damni quod proximo infertur. — Denique, si moderate honor appetatur ob honestum finem, erit actus magnanimitatis.

3. *Vana gloria* est inordinatus appetitus gloriæ, æstimationis ac laudum hominum. Dicitur *vana*, quia quæritur ex re mala, falsa aut ficta, aut quæ non est digna gloria, vel non tanta, ut ex opibus, nugis, etc.; aut apud eos qui non bene de re judicant; aut sine debito fine. — Est per se peccatum veniale; mortale vero per accidens (S. Lig., lib. 5, n. 66) (1).

(1) Septem autem sunt, juxta S. Thomam, vanæ gloriæ filiæ, quas sic enumerat (2. 2, q. 132, a. 5): Finis vanæ gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quod potest homo tendere dupliciter. — Uno modo *directe*, sive per verba, et sic est *jaclantia*; sive per facta, et sic, si sint vera, habentia aliquam admirationem, est *præsumptio novitatum*, quas homines solent magis admirari. Si autem falsa sint, sic est *hypocrisis*. — Alio autem modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam *indirecte*, ostendendo se non esse alio minorem; et hoc quadrupliciter. Primo quidem, quantum ad intellectum: et sic est *pertinacia*, per quam

389. — 78. Remedia adversus superbiam. Reprimitur superbia,

1. *Cognitione sui ipsius*; ista cognitio multum inservit ad obtinendam humilitatem, quæ juxta S. Bernardum est virtus qua homo verissima sui agnitione sibi ipsi vilescit.

2. *Consideratione propriæ indigentiae*, quæ tanta est, ut sine Dei gratia, nullum opus bonum supernaturaliter agere valeamus; unde Apostolus dicit (I Cor., iv, 7) : « Quid habes quod » non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non » acceperis? »

3. *Consideratione brevitatis vitæ humanæ* et eorum omnium quibus efferri solent superbi.

4. *Meditatione pœnarum quæ superbis reservantur*, sive in hac vita sive in altera.

5. *Libenti cum humilibus conversatione*, crebra divinæ gratiæ petitione, ac præsertim intuitu exemplorum Christi qui humiliavit semelipsum et dixit : « Discite a me quia mitis » sum, et humilis corde » (Matth., xi, 29).

ARTICULUS II

De avaritia

390. — 79. Avaritiæ definitio. Avaritia definitur : *Amor inordinatus divitiarum.*

Dicitur *inordinatus*, quia licite optari vel amari possunt divitiæ, nimirum ob finem honestum, ut aliquid vitæ et familiæ sustentationi necessarium. Amor autem ille est inordinatus, quando cum cupiditate seu absque motivo honestante appetuntur vel possidentur bona temporalia, seu quando cor iis apponitur.

homo nimis innititur suæ sententiæ, nolens credere sententiæ meliori. Secundo, quantum ad voluntatem; et sic est *discordia*, dum non vult a propria voluntate discedere, ut aliis concordet. Tertio, quantum ad locutionem, et sic est *contentio*, cum aliquis verbis clamose contra alium litigat. Quarto, quantum ad factum, et sic est *inobedientia*, dum scilicet aliquid non vult exsequi superioris præceptum. »

391. — 80. Assertio. *Avaritia est peccatum ex genere suo veniale.*

Ratio est, quia est appetitus rei in se indifferentis et licitæ, ut sunt divitiæ; et per se liberalitati tantum opponitur, quæ non obligat sub gravi.

Dicitur *ex genere suo*, quia, si quis in divitiis finem suum constituat, easque amoris divino præferat, ita ut earum causa legem obligantem sub gravi paratus sit transgredi, ejus peccatum fit mortale per accidens (1).

392. — 81. Filiæ avaritiæ. Septem sunt juxta S. Thomam avaritiæ filiæ (2): « Quia avaritia est superfluous amor habendi divitias, in duobus excedit: — Primo enim superabundat in retinendo; et ex hac parte oritur ex avaritia *obduratio* contra misericordiam, quia scilicet cor ejus misericordia non emolitur, ut de divitiis suis subveniat miseris. — Secundo ad avaritiam pertinet superabundare in accipiendo; et secundum hoc avaritia potest considerari dupliciter. Uno modo secundum quod est in affectu: et sic ex avaritia oritur *inquietudo*, in quantum ingerit homini sollicitudinem et curas superfluas..... Alio modo potest considerari in effectu; et sic in acquirendo aliena utitur quandoque quidem vi, quod pertinet ad *violentiam*; quandoque autem dolo; qui quidem si fiat in verbo, erit *fallacia*, quantum ad simplex verbum, *perjurium* autem, si addatur confirmatio juramenti. Si autem dolus committatur in opere, sic quantum ad res erit *fraus*, quantum autem ad personas erit *proditio*, ut patet de Juda, qui ex avaritia prodidit Christum. »

393. — 82. Remedia adversus avaritiam. Avaritiam pellunt — 1. *oratio*; — 2. *consideratio difficultatum* quas experiuntur divites ad comparandam vitam æternam: « Facilius est, ait » Christus, camelum per foramen acus transire, quam divitem

(1) Hinc dicitur (*Eccli.*, x, 9): « Avaro nihil scelestius... nihil est iniquius quam amare pecuniam: hic enim animam suam venalem habet. » (*Matth.*, vi, 24): « Non potestis Deo servire et mammonæ. » (1 *Cor.*, vi, 10): « Neque avari... regnum Dei possidebunt. »

(2) S. Th. 2. 2, q. 118, a. 8.

» intrare in regnum cœlorum » (*Matth.*, xix, 24); — 3. *perspectio insatiabilis cupiditatis avarorum*; — 4. *sedula attentio infelicitatis* eorumdem avarorum, qui invisi sunt omnibus pauperibus quos sublevare nolunt, filiis suis quibus necessaria sæpe denegant, operariis quorum defraudant mercedem, domesticis quorum stipendia quovis prætextu imminuunt vel retinent; — 5. *larga eleemosynarum erogatio*; — 6. *contemplatio voluntariæ paupertatis*, tum Christi qui, « cum dives » esset, propter nos egenus factus est » (*II Cor.*, viii, 9), tum multorum Christi discipulorum quorum memoria in benedictione est; — 7. *attenta mortis meditatio*, qua fiet tandem ut ab omnibus divitiis vel inviti abstrahamur; « nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre » quid possumus » (*I Tim.*, vi, 7).

ARTICULUS III

De luxuria

394. — 83. Definitio luxuriæ. Luxuria est *appetitus inordinatus venereorum*.

Quoniam autem horum usus ex natura sua exclusive institutus est ad conservationem generis humani, quæ est maximum bonum hominum et ordo a Deo strictissime præceptus, qui eis abutitur, graviter offendit Deum et humanam naturam; proinde luxuria est peccatum *mortale ex genere suo*.

Fusius de ea agitur ubi de sexto Decalogi præcepto.

395. — 84. Filiæ luxuriæ. Octo sunt filiæ luxuriæ juxta D. Angelicum (1), quatuor ex parte rationis, et quatuor ex parte voluntatis; nam « per vitium luxuriæ maxime appetitus inferior (scilicet concupiscibilis) vehementer intendit suo objecto (scilicet delectabili) propter vehementiam passionis et delectationis; et ideo consequens est, quod per luxuriam maxime superiores vires deordinentur, scilicet ratio et voluntas. »

Ex parte autem rationis filiæ luxuriæ sunt : — 1. *cæcitas*

(1) S. T. 2. 2, q. 153, a. 5.

mentis, cum quis adeo addictus est turpitudini, ut de coelestibus non cogitet; — 2. *præcipitatio*, qua quis ex eadem causa sine consilio operatur; — 3. *inconsideratio*, quando in modo delinquit, inconsiderate agens quæ statum vel personam dedecent; — 4. *inconstantia*, quando quis ex eodem affectu voluptatis a piis propositis mox deficit.

Ex parte voluntatis filiæ luxuriæ sunt: — 1. *amor sui*; talis enim homo ob voluptates seipsum finem suarum actionum facit, non Deum; — 2. *odium Dei*; lascivus enim solet a rebus divinis abhorrere, imo ab ipso Deo, tanquam peccatorum vindice; — 3. *affectus præsentis sæculi*; amor enim voluptatum carnalium ita animam afficit, ut subinde etiam beatitudini æternæ paratus esset renuntiare, si præsentibus frui semper permetteretur; — 4. *horror futuri sæculi*; quando voluptatibus immersus mortem inordinate timet, et de ea nolens cogitare, vitam illicitis mediis protendere studet.

Priores quatuor sunt mortales, quando finis ultimus in creaturis ponitur, vel præceptum grave prætermittitur; posteriores quatuor sunt per se mortales, nisi ex imperfectione actus fiant veniales (1).

396. — 85. Remedia adversus luxuriam. Sunt potissimum:

1. *Fuga occasionum et causarum*, id est, fuga otii, lectionum librorum pravorum, et eorum quos romanenses vocant, familiaritatis cum personis diversi sexus, etc.;

2. *Oratio continua*: « hoc enim genus (dæmoniorum) non » ejicitur nisi per orationem et jejunium » (*Matth.*, xvii, 20);

3. *Confessio frequens* et quidem apud eundem confessarium; quo magis enim status infirmi dignoscitur, eo aptius remedium adhiberi potest; item frequens ac devota sacræ Eucharistiæ susceptio, qua manducatur panis Angelorum ac bibitur vinum germinans virgines;

4. *Memoria novissimorum*; nam sicut clavus clavum repellit, ita recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxuriæ;

5. *Cultus constans et invocatio frequens B. V. Mariæ sine*

(1) S. Lig., *de Pecc.*, n. 71.

labe conceptæ; est enim « mater pulchræ dilectionis et sanctæ » spei » (*Eccli.*, xxiv, 24);

6. *Custodia sensuum*, præcipue oculorum;

7. *Mortificatio carnis*; libido enim pascitur conviviiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur (*Sca-vini*, lib. 1, n. 803; ap. *Marc.*, *Inst. Alph.*; *de Pecc.*, n. 367).

ARTICULUS IV

De gula

397. — 86. Definitio gulæ. Gula est *inordinatus appetitus aut usus cibi vel potus*.

Dicitur *inordinatus*, quia cibus et potus sumpti debitis cum conditionibus nihil inhonestum continent.

Est autem *inordinatus* cibi aut potus appetitus, ac proinde peccatum gulæ, si quis *ob solam voluptatem* etiam moderate manducat aut bibit (Cf. *Tract. de Act. hum.*, n. 105 et 106). Attamen licet uti delectatione ad cibum aut potum percipiendum pro corporis salute (1).

398. — 87. Species gulæ. Gula duplex est : una consistit in immoderata sumptione cibi aut potus non inebriantis, et dicitur *comessatio*, *crapula* aut *gula* simpliciter; altera sita est in sumptione potus inebriantis usque ad privationem usus rationis, et vocatur *ebrietas*.

Ebrietas rursus duplex est : — 1. *Perfecta*, quæ rationis usum omnino tollit; hujus signa sunt, si ebrius agat plane insolita, non possit distinguere inter licitum et illicitum, et dictorum aut factorum in ebrietate non recordetur; — 2. *imperfecta*, quæ non aufert sed minuit rationis usum; hujus signa sunt, si ebrius titubet lingua, vel vacillet pedibus vel duplicata videat.

Peccatum gulæ quinque modis committi potest hoc versu expressis :

Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiose.

(1) S. Lig., lib. 5, n. 44 et n. 73.

Præpropere, quando ante tempus aut nimis frequenter manducatur; — *laute*, quando eduntur exquisitoria quam convenit statui; — *nimis*, quando manducatur aut bibitur ultra necessitatem et cum detrimento sanitatis; — *ardenter*, quando avidius comeditur; — *studiose*, quando quærentur cibi optimi et summo studio præparati. — Cæterum quantitas et qualitas ciborum et potus accommodari debent personarum statui, facultatibus, valetudini.

399. — 88. Assertio 1^a : *Gula, quatenus ab ebrietate secernitur, est peccatum veniale ex genere suo.*

PROB. Gula est appetitus rei in se licitæ, et in modo tantum excedit. Porro nullus ex modis supra expositis caritati Dei vel proximi per se graviter repugnat.

Dicitur *ex genere suo*, quia per accidens gula potest esse peccatum mortale, nempe :

1. Ratione *affectus*, quando quis ad gulam omnia refert, sicut ad finem ultimum (secundum illud Apostoli : « quorum » Deus venter est »), ita ut paratus sit ad peccandum mortaliter, committendo, v. g., injustitiam, ut gulæ obsequatur;

2. Ratione *gravis nocumenti* quod gulosus infert sibi, aut familiæ suæ, aut creditoribus suis, ut si sanitatem suam graviter lædat, ineptus fiat ad functiones quas sub gravi obire tenetur, aut imparem se reddat ad solvenda debita, vel ad filios suos convenienter collocandos;

3. Ratione *præcepti*, vel *scandali*, vel *periculi peccandi*; ut si quis velit ab Ecclesia cibus utatur, vel licitis cum aliorum scandalo, contra istud Apostoli (I Cor., viii, 13) : « Si esca » scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in » æternum; » aut si prævideat ciborum usum immoderatum fore incontinentiæ occasionem.

Utrum autem adsit peccatum mortale, an veniale tantum, si quis scienter se ingurgitet usque ad vomitum, controvertitur; S. Lig. (lib. 5, n. 73) docet esse probabiliter veniale tantum, modo desit scandalum vel notabile nocumentum. — Sed si quis, postquam multum comedit, sese excitet ad vomitum ut iterum comedat, sicut de Vitellio narratur, vix excusaretur

a mortali; hoc enim, etiam semotis scandalo et aliis circumstantiis lethalibus, graviter dedecet rationem.

400. — 89. Assertio 2^a : *Ebrietas perfecta est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Script. Sacra* (*Gal.*, v, 21). Ebrietas recensetur inter ea quæ a cœlorum regno excludunt, et (*I Cor.*, vi, 10), dicitur : « Neque ebriosi... regnum Dei possidebunt. »

PROB. 2. *Ex SS. Patribus.* « Ubi ebrietas, inquit S. Chrysost. (hom. 57, *contra ebriosos*), ibi diabolus. »

PROB. 3. *Ratione.* Per ebrietatem perfectam fit pro notabili tempore privatio usus rationis et facultatis illa utendi; fitque hæc privatio sine justa causa, ob voluptatem vinique delectationem; demum fit privatio rationis modo plane bestiali, ita ut inferiores vires naturæ humanæ omnino laxentur, et imago Dei deturpetur; porro hæc omnia ordinem naturæ a Deo statutum graviter offendunt; ergo ebrietas perfecta et voluntaria est peccatum mortale ex genere suo.

Dicitur 1. *ebrietas perfecta*; nam « certum est apud omnes, ait S. Ligorius (*de Pecc.*, n. 75), quod ad hoc ut ebrietas sit peccatum mortale, requiritur ut sit perfecta, nempe quæ omnino privet usu rationis » (1). — Attamen ebrietas imperfecta potest *per accidens* fieri peccatum mortale, iisdem modis ac gula (cf. n. 399).

Dicitur 2. *ex genere suo*, quia, juxta sententiam communem theologorum, ebrietas admittit materiæ parvitatem, et proinde non est peccatum mortale, si per modicum tempus privet usu rationis; sine dubio una hora est tempus longum (S. Lig., *ibid.*).

401. — 90. Corollarium. Peccatum mortale committunt :

1. Qui, advertens probabile periculum perfectæ ebrietatis, nihilominus bibere pergit.

2. Qui ebrietate etiam imperfecta grave nocumentum sibi infert; quod facilius accidit, si quis consuevit multum poti-

(1) Cf. S. Th., 2. 2, q. 150, a. 2.

tare. — Item qui ob consuetudinem largius bibendi familiæ suæ curam non habet, eam in indigentia relinquit, debita contrahit quibus solvendis impar est.

3. Qui, etiam imperfecte ebrius, consuevit mala gravia perpetrare, vel ea perpetrandi periculo probabili advertens sese exponit.

4. Qui ob speciales circumstantias etiam ex ebrietate imperfecta grave scandalum oriturum esse prævidet; ut accidere potest, si sacerdos plus æquo bibit.

5. Tandem qui, etiam citra periculum perfectæ ebrietatis, ita crapulæ comessionibusve indulgere consuevit, ut hæc quasi pro fine vitæ suæ constituat, paratus divinæ amicitiae has infimas voluptates præferre (Ita Lehmkuhl, n. 746).

402. — 91. Quæritur 1. An haberi aliquando possit causa sufficiens sumendi tantam copiam potus inebriantis, ut privatio usus rationis inde sequatur?

RESP. 1. *affirm.* quando agitur de morbo curando, modo directe et per se potus tendat ad sanitatem obtinendam, nec *directe* intendatur ipsa ebrietas, utpote intrinsece mala; tunc enim, licet prævideatur ex ea sumptione privatio rationis, adest justa et sufficiens causa, et legitime applicatur regula voluntarii indirecti. — Idem est dicendum de usu opii, ætheris, choroformii et similium ad operationem chirurgicam securius peragendam.

RESP. 2. *negative*, quando agitur de moribundo, qui inebriatur aut alitur usu rationis privatur, ut sine doloris sensu decedat; nam in tali tempore necessarium est, ut ægroto servetur facultas cogitandi de divinis, et se immediate disponendi ad Dei iudicium; et insuper in hoc casu bonus effectus intentus, scilicet alleviatio ægroti, non obtinetur nisi mediante malo effectui, id est, ebrietate aut privatione rationis. — Pariter, graviter illicitum est eos qui supremo supplicio afficiendi sunt, inebriare, quo fortiori animo cruciatus ferant.

RESP. 3. *negative*, quando agitur de vitanda morte, quam alter minatur nisi potus sumatur usque ad ebrietatem, quia

bonus effectus, seu mors vitanda, nonnisi mediante effectu malo seu ebrietate, obtinetur (1).

403. — 92. Quæritur 2. *Utrum et quatenus aliquando liceat, aut alterum ad ebrietatem inducere, aut ei ebrietatis occasionem ponere?*

RESP. 1. Graviter *per se* illicitum est alterum provocare ad excessum in potu, sive cum directa intentione ebrietatis, sive etiam cum probabili ejus periculo, quia in hoc adest formalis excitatio ad malum.

RESP. 2. *Data tamen gravi causa*, v. g., ut quis a majori peccato, puta sacrilegio vel homicidio, ad quod determinatus est, impediatur, probabiliter licitum est illum ad ebrietatem directe provocare, idque etiamsi ebrietas *formalis* seu *culpabilis* esse debeat; quia licitum videtur inducere alterum ad minus malum, ut impediatur a majori, ad quod paratus est; hac enim agendi ratione non malum consulitur, sed bonum, scilicet electio minoris mali jam in majori virtualiter inclusi (2).

RESP. 3. Si autem ebrietas debeat esse *materialis tantum* et *non culpabilis*, idem a fortiori licitum est, ex *minori sed gravi* tamen causa, v. g., ut elabar e carcere quando jus habeo evadendi, ut detegam secretum magni momenti, quod alter injuste renuit mecum communicare (Lehmkuhl, n. 744).

404. — 93. Quæritur 3. *An et quatenus peccata in ebrietate commissa ebrio imputentur?*

RESP. 1. Peccata *operis*, ut sunt damnificatio, impudicitia, etc., ad culpam imputantur, *juxta mensuram prævisionis*; saltem confusæ, ex dictis in Tractatu de Actibus humanis (n. 110). — Hinc prævisa et ideo voluntaria reputantur mala, quæ ebrii ordinarie committere solent, vel quæ aliquis antea ex aliis ebrietatibus novit se committere; et etiam omnia peccata ad quæ se noverit propensum, durante ebrietate; contra vero non reputantur prævisa et voluntaria alia mala quæ casu eveniunt.

RESP. 2. Peccata *oris* — non imputantur, si sint *contumeliæ*

(1) S. Lig., *de Pecc.*, n. 76.

(2) S. Lig., *Ibid.*, n. 77.

erga homines, quia upote prolatae ab ebrio, non habentur dedecori; nisi inde patefiat aliquod infame delictum proximi; — imputantur vero *blasphemiae*, quia, licet materialiter prolatae, semper sunt Deo injuriosae; — pariter *obsceni sermones*, si tales sunt, ut audientes scandalum patiantur (1).

405. — 94. Filiae gulæ. Quinque sunt gulæ filiae, quas sic explicat S. Thomas (2): « Illa vitia inter filias gulæ computantur quæ ex immoderata delectatione cibi et potus consequuntur. Quæ quidem possunt accipi vel ex parte animæ, vel ex parte corporis. — Ex parte autem *animæ* quadrupliciter: Primo quidem, quantum ad rationem, cujus acies hebetatur ex immoderatione cibi et potus. Et quantum ad hoc ponitur filia gulæ *hebetudo* sensus circa intelligentiam, propter fumositates ciborum perturbantes caput... Secundo, quantum ad appetitum, qui multipliciter deordinatur per immoderantiam cibi et potus, quasi sopito gubernaculo rationis. Et quantum ad hoc ponitur *inepta lætitia*... Tertio, quantum ad inordinatum verbum; et sic ponitur *multiloquium*... Quarto, quantum ad inordinatum actum; et sic ponitur *scurrilitas*, id est, jocularitas quædam proveniens ex defectu rationis quæ sicut non potest cohibere verba, ita non potest cohibere exteriores gestus... — Ex parte autem corporis ponitur *immunditia*. »

406. — 95. Remedia adversus gulam. Ista sunt præcipua remedia adversus gulam: — *consideratio incommodorum* quæ gulam consequuntur, sive ex parte animæ, sive ex parte corporis; — *fuga occasionum*, videlicet cauponarum et ebriosorum; — *constans et assidua temperantia*, adeo ut necessitas sit potus cibique mensura; — *jejunium*; — *carnis afflictio*; — *inspectio Christi morientis*, qui, cruci affixus, acerbam sitim pro nobis passus est; — *oratio ante et post convivium*; nam, ut ait S. Chrys. (3): « Convivium quod a precatione inceptum in precationem desinit, nunquam deficiet. »

(1) S. Lig., *Ibid.*, n. 78.

(2) S. Th. 2, 2, q. 148, n. 6.

(3) S. Chrys. hom. 2 in Annum, n. 5; *Patr. gr.*, LIV, 650.

ARTICULUS V

De invidia

407. — 96. Invidiæ definitio. *Invidia est tristitia de bono proximi ut boni nostri imminutivo.*

Dicitur ut *boni nostri imminutivo*; nam proprius character invidiæ est tristitia de bono proximi, quatenus ab eo videmur æquari aut superari, quia scilicet existimamus propriam excellentiam inde minui, et sic bonum proximi judicatur tollere bonum nostrum.

Ad invidiam revocatur gaudium de malo proximi, quatenus bonum nostrum augere censetur.

Hinc invidia differt :

1. Ab *æmulatione*, quæ est tristitia de bono proximi, non quatenus ab eo possidetur, sed quatenus nobis deest.

2. A *metu*, qui est tristitia de bono proximi, ob formidinem ne illo utatur ut nobis noceat.

3. Ab *indignatione*, quæ est tristitia de bono proximi, ob illius indignitatem.

4. Ab *odio*, quod est tristitia de bono proximi, ut est bonum proximi, sine respectu ad imminutionem boni proprii.

5. A *zelotypia* (*jalousie*), quæ est tristitia proveniens ex timore ne bonum nostrum ab aliis occupetur.

408. — 97. Assertio. *Invidia est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* B. Paulus (*Gal.*, v, 21) numerat invidiam inter peccata quæ excludunt a regno cœlorum.

PROB. 2. *Ratione.* Illud est peccatum ex genere suo mortale quod caritati proximo debitæ opponitur; atqui invidia huic caritati evidenter opponitur, siquidem caritas gaudet de bono proximi, illudque pro viribus suis auget. Invidia insuper caritati propriæ adversatur; siquidem invidia infelicem reddit invidum, et eum ad enormia impellit peccata, ut patet exemplo Cain.

Invidiæ malitia detegitur :

1. Ex *natura boni de quo habetur tristitia* : si sit de bono spirituali, invidia erit sæpe peccatum mortale, quia illud diabolicum est ; ab ea igitur invidia sedulo sacerdotes caveant, ne doleant de fructibus spiritualibus qui ab aliis sacerdotibus producuntur ;

2. Ex *gradu tristitiæ*, si sit gravis aut levis, diuturna aut transitoria ;

3. Ex *effectibus* secutis vel prævisis, qui possunt esse graviter vel leviter inordinati.

409. — 98. Filiæ invidiæ. Invidiæ filias sic exponit S. Thomas (1) : « In conatu invidiæ est aliquid tanquam principium, et aliquid tanquam medium, et aliquid tanquam terminus. — *Principium* quidem est, ut aliquis diminuatur gloriam alterius, vel in occulto, et sic est *susurratio* ; vel manifeste, et sic est *detractio*. — *Medium* autem est, quia aliquis intendens diminueri gloriam alterius, aut potest, et sic est *exultatio in adversis* ; aut non potest, et sic est *afflictio in prosperis*. — *Terminus* autem est in ipso odio, quia sicut bonum delectans causat amorem, ita tristitia causat *odium*. Afflictio autem in prosperis proximi, uno modo est ipsa invidia, in quantum scilicet aliquis tristatur de prosperis alicujus, secundum quod habent gloriam quamdam. Alio vero modo est filia invidiæ, secundum quod prospera proximi eveniunt contra conatum invidentis, qui nititur impedire. Exultatio autem in adversis non est directe idem quod invidia, sed ex ea sequitur ; nam ex tristitia de bono proximi, quæ est invidia, sequitur exultatio de malo ejusdem. »

410. — 99. Remedia adversus invidiam. Præter orationem, remedia sunt : — 1. cogitare nullum esse vitium quod nos similiores reddat diabolo (*Sap.*, II, 24) : « Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum ; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius ; » — 2. resecare ejus causas, deponendo superbiam et animi malignitatem ; — 3. perpendere mala quæ ipsi invido proveniunt ; — 4. considerare om-

(1) S. Th. 2. 2, q. 36, n. 4, ad. 3.

nes homines esse fratres et Dei filios, ad gloriam cœlestem tendere et ideo omnes unanimes esse debere in Christo.

ARTICULUS VI

De ira

411. — 100. Iræ definitio. Ira definitur a S. Augustino et a S. Thoma : *Libido vindictæ*, et a theologis communiter : *appetitus inordinatus vindictæ*. Hinc objectum ad quod directe tendit ira est punitio illius qui malum nobis intulit.

Dicitur *inordinatus*, quia dari potest vindictæ seu punitiois aliquis amor bonus, cum intra debitos limites continetur.

Hinc ira ordinarie in malam partem sumitur, et aliquod inordinatum indicat, saltem juxta communem sensum. Si autem ira sumeretur pro omni motu animæ nos impellente ad repellenda mala, et ad ultionem sumendam ab eis qui ea nobis inferunt, posset esse ira quandoque bona.

Differt ira :

1. Ab *invidia*, quæ est tristitia de bono proximi tanquam boni nostri imminutivo ; nam hæc tristitia existere potest sine appetitu vindictæ, et bonum proximi considerari potest tanquam boni nostri imminutivum, quamvis nulla injuria nobis inferatur.

2. Ab *impatientia* ; nam impatientia est tristitia inordinata, procedens ex incommodis quæ nobis eveniunt, et impellens ad ea rejicienda ; cum autem hæc incommoda provenire possint ex aere, ex morbo, ex tempestatibus... contra quæ non datur vindicta, differt impatientia ab ira. — Attamen impatientia sæpe vocatur ira, quia vir impatiens quandoque videtur repetere vindictam ab entibus inanimatis : sic scribens calamum confringit ex motu impatientiæ.

412. — 101. Assertio : *Ira est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra* (*Eccli.*, xxvii, 33) : « Ira et furor » utraque execrabilia sunt. » (*Matth.*, v, 22) : « Omnis qui » irascitur fratri suo, reus erit judicio. » (*Gal.*, v, 20) S. Pau-

lus iram et rixas reponit inter peccata quæ excludunt a regno Dei.

PROB. 2. *Ratione*. Peccatum mortale ex genere suo illud est cujus materia est ex se gravis; atqui ira ex se habet ut sit graviter inordinata; sive ratione *mali* quod proximo exoptatur; sive ratione vehementioris *appetitus*, quo fit ut perturbetur ratio; sive ratione *effectuum* qui quandoque ex ira sequuntur, ut rixæ, dissensiones, odium.

413. — 102. Filiæ iræ. Iræ filiæ sic exponuntur a S. Thoma (2. 2, q. 158, a. 7): « Dicendum quod ira potest tripliciter considerari: — Uno modo secundum quod est in corde, et sic ex ira nascuntur duo vitia. Unum quidem ex parte ejus contra quem homo irascitur, quem reputat indignum ut sibi tale quid fecerit, et sic ponitur *indignatio*. Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius, in quantum scilicet excogitat diversas vias vindictæ, et talibus cogitationibus animum suum replet;... et sic ponitur *tumor mentis*. — Alio modo consideratur ira, secundum quod est in ore; et sic ex ira duplex deordinatio procedit: Una quidem, secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat,... et sic ponitur *clamor*, per quem intelligitur inordinata et confusa locutio. Alia etiam est inordinatio, secundum quod aliquis prorumpit in verba injuriosa: quæ quidem si sint contra Deum, erit *blasphemia*; si autem contra proximum, *contumelia*. — Tertio modo consideratur ira secundum quod procedit usque ad factum. Et sic ex ira oriuntur *rixæ*, per quas intelliguntur omnia nocumenta quæ facto proximis inferuntur ex ira. »

414. — 103. Remedia adversus iram. Præcipua remedia contra iram sunt: — 1. tristes ejus effectus considerare; — 2. omnem conatum adhibere, ut iræ causæ resecentur, scilicet: superbia, amor deliciarum hujus mundi, nimia fiducia in proprio judicio, et tristitia; — 3. motus iræ impedire aut nascentes sedulo reprimere, et frequentes exercere actus caritatis, patientiæ, humilitatis, illas virtutes a Deo enixe petendo; — 4. meditari patientiam et mansuetudinem Christi, qui mitis fuit et humilis corde, qui cum malediceretur non

maledicebat, cum pateretur non comminabatur, qui tanquam ovis ad occisionem ductus est, quique cruci affixus pro interfectorebus suis oravit.

ARTICULUS VII

De acedia

415. — 104. Acediæ definitio. *Acedia generatim est torpor circa spiritualia, seu de spiritualibus.*

Acedia, sensu *lato*, seu prout est tristitia de bono spirituali *communiter* sumpto, non est speciale vitium, sed circumstantia omnis vitii; quia omne vitium refugit spirituale bonum virtutis oppositæ. — Sed sensu *stricto* est speciale peccatum, quatenus est tædium de bono divino, non communi sed *nobis speciali*, apprehenso ut malo proprio: ut si quis, ob laborem seu certamen adjunctum, tristetur de amicitia Dei et beatitudine sibi proposita, aut de mediis ad Dei amicitiam et beatitudinem necessariis, ut de sacramentis, de divinis præceptis, de bonis operibus, prout sunt ad Dei amicitiam et beatitudinem necessaria.

Hoc itaque sensu definiri potest acedia: *Animi tristitia vel remissio voluntaria in implendis officiis spiritualibus, ob laborem seu molestiam ac difficultates his adjunctas.*

416. — 105. Assertio: *Acedia, sensu stricto accepta, est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Christus ita expresse declarat: « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud » (*Matth.*, xi, 12). « Servum inutilem (qui nihil lucratus est ex » talento sibi commisso) ejicite in tenebras exteriores; illic » erit fletus et stridor dentium » (*Matth.*, xxv, 38). Maledixit insuper fico sterili (*Matth.*, xxi, 19).

PROB. 2. *Ratione.* Peccatum ex genere suo mortale illud est cujus materia est ex se gravis; atqui acedia stricte sumpta habet ex se materiam gravem, siquidem versatur circa res necessarias saluti, tum necessitate medii, tum necessitate præ-

cepti, quoties scilicet ob illam acediam adest periculum proximum committendi peccatum mortale; ergo.

417. — 106. Filiae acediæ. Istæ numerantur a S. Thoma post S. Gregorium acediæ filiae, scilicet : desperatio, pusillanimitas, torpor circa præcepta, rancor, malitia et evagatio mentis circa illicita : « Quia enim, ait S. Thomas (2. 2, q. 35, a. 4, ad 2), nullus diu absque delectatione potest manere cum tristitia, necesse est quod ex tristitia aliquid dupliciter oriatur; uno modo, ut homo recedat a contristantibus; alio modo, ut ad alia transeat in quibus delectatur : sicut illi qui non possunt gaudere in spiritualibus delectationibus, transferunt se ad corporales. In fuga autem tristitiæ talis processus attenditur; quia primo homo fugit contristantia, secundo etiam impugnat ea quæ tristitiam ingerunt. Spiritualia autem bona, de quibus contristatur acedia, sunt et finis, et id quod est ad finem. Fuga autem finis fit per *desperationem*; fuga autem bonorum quæ sunt ad finem, quantum ad ardua quæ subsunt consiliis, fit per *pusillanimitatem*; quantum autem ad ea quæ pertinent ad communem justitiam, fit per *torporem* circa præcepta. Impugnatio autem contristantium bonorum spiritualium, quandoque quidem est circa homines qui ad bona spiritualia inducunt, et hic est *rancor*; quandoque vero se extendit ad ipsa spiritualia bona, in quorum detestationem aliquis adducitur, et hoc proprie est *malitia*. In quantum autem propter tristitiam a spiritualibus aliquis transfert se ad delectabilia exteriora, ponitur filia acediæ *evagatio circa illicita*. »

418. — 107. Remedia adversus acediam. Præcipua remedia sunt : — 1. quotidiana pugna, qua res ad Dei servitium attinentes fiunt victoria faciliores et continua cogitatione jucundiores; — 2. frequens confessio ac communio quibus multum roborantur animi vires; — 3. fidelitas orationi mentali cæterisque exercitiis spiritualibus, ita ut nunquam sine gravi ratione omittantur; — 4. directori spirituali prompta assiduaque obedientia.

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS

IN GENERE

Post Tractatum *de Peccatis*, disserendum venit *de Virtutibus*, et primum de Virtutibus *in genere*. Tria erunt capita : — 1. de natura virtutis, — 2. de virtutum productione et amissione, — 3. de earum proprietatibus.

CAPUT I

DE NATURA VIRTUTIS

Primum tradenda est definitio virtutis, deinde explicandæ ejus partitiones.

ARTICULUS I

Definitio virtutis

419. — 1. **Variæ acceptiones virtutis.** Nomen *virtutis* a viro derivatur, juxta Tullium (*Tuscul.*, lib. 2) et Lactantium (*de Opif. Dei*, cap. 12; *Patr. lat.*, VII, 57) : « Vir nominatus est, ait Lactantius, quod major in eo vis est, quam in femina; et hinc virtus nomen accepit. »

Adhibetur autem illud nomen, — 1. pro facultate aliquid agendi, seu potentia operativa, ut in Psalmis (*Ps.* xxxii, 6) : « Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis » virtus eorum; » — 2. pro actu seu effectu potentiæ opera-

tivæ; sic dicitur (*Matth.*, VII, 22) : « Nonne in nomine tuo » virtutes multas fecimus? » et alibi (*Act.*, VIII, 13) : « Videns » etiam signa et virtutes maximas fieri, stupens admirabatur; » — 3. pro qualitate, seu dispositione potentiæ superaddita, qua fit ut creatura rationalis operetur juxta dictamen rectæ rationis; hæc est acceptio hujusce Tractatus propria (1).

420. — 2. Definitio virtutis. Virtus est *habitus rationalem hominis potentiam perficiens et inclinans ad operationem rectam.*

Dicitur 1. *habitus*, id est, qualitas difficile mobilis et permanens, qua potentia aliqua animæ disponitur ad operandum potius uno quam altero modo.

Dicitur 2. *perficiens potentiam*; potentia enim perficitur, ut ait S. Thomas, secundum quod determinatur ad suum actum, id est ad recte et faciliter operandum.

Dicitur 3. *potentiam rationalem*; quibus verbis designatur subjectum virtutis proximum, quod est, non ipsa substantia animæ, sed ejus potentiæ et quidem rationales (2).

Dicitur 4. *inclinans ad operationem*; quibus verbis significatur virtutem non esse habitum entitativum, sed *operativum*. Habitus enim entitativi immediate afficiunt substantiam, ut hæc bene vel male se habeat in se ipsa, v. g., pulchritudo et sanitas in corporalibus, in spiritualibus vero gratia sanctificans; habitus autem *operativi* immediate afficiunt potentiam, ut ipsa bene vel male se habeat in ordine ad operationem.

(1) Consule *de Virtutibus*, imprimis S. Thomam (1. 2, q. 55-70; 2. 2, q. 47 et seqq.), Theol. Wirc., Billuart, Marc, etc.

(2) Subjectum virtutis proximum — 1. sunt *potentiæ animæ*, non *ejus substantia*, quia virtus est habitus operativus; omnis autem operatio animæ fit immediate per potentiam; et ideo subjectum proximum virtutis non est substantia animæ sed ejus potentiæ. — 2. sunt *solæ potentiæ rationales*; patet enim, nec potentias *vegetativas* capaces esse virtutis, utpote natura sua determinatas ad unum modum operandi; nec potentias *sensitivas per se* subjectum esse virtutis, siquidem communes sunt hominibus et brutis, sed *per accidens* tantum, quatenus sunt rationales per participationem, id est a ratione reguntur, et ita sunt propriæ hominis. Superest igitur, ut virtutes *proprie et essentialiter* potentiis *rationalibus* inhæreant, nempe intellectui et voluntati, uti uberius explicabitur, infra, ubi de divisione virtutum in intellectuales et morales. Cf. S. Th., 1. 2, q. 56.

Porro virtus ordinem habet ad operationem. Ergo est habitus operativus, et recte dicitur *inclinans ad operationem* (1).

Dicitur 5. *ad rectam operationem*, ut distinguatur virtus, tum ab habitibus operativis qui potentiam inclinant ad actum malum, scilicet a vitiis; tum ab illis, qui quandoque sunt ad bonum, quandoque ad malum, ut opinio, fides humana, et similia (2).

ARTICULUS II

Divisio virtutum

421. — 3. Distinctio virtutum in naturales et supernaturales. Cum duplex sit ordo actuum humanorum, scilicet ordo naturalis et supernaturalis, duplex etiam distinguitur ordo virtutum, *naturalium* nempe et *supernaturalium*.

Virtutes *naturales* ordinantur ad finem naturæ humanæ proportionatum, et hominis potentias inclinant et perficiunt ad agendum secundum lumen rationis; dicuntur etiam virtutes *acquisitæ*, quia actibus repetitis acquiruntur. — Virtutes *supernaturales* ordinantur ad finem qui vires naturæ transcendit, et hominis potentias elevant ad agendum secundum lumen fidei; dicuntur etiam virtutes *infusæ*, quia a Deo menti infunduntur.

422. — 4. Divisio virtutum naturalium. Virtutes naturales dividuntur in *intellectuales* et *morales*.

(1) Cf. S. Th., 1. 2, q. 49, a. 3; q. 53, a. 2.

(2) Cf. S. Th., *Ibid.*, a. 3. Consonat hæc alia definitio quam ex S. Augustino tradit S. Thomas (1. 2, q. 53, a. 4) : *Bona qualitas mentis, qua recte vivitur et nemo male utitur, et quam Deus in nobis sine nobis operatur*; quibus verbis, ut recte advertit Billuart (*de Virt.*, diss. 2, art. 1), omnes causæ virtutis comprehenduntur : — 1. Causa seu ratio *formalis*, cum dicitur *bona qualitas*; hac enim voce *qualitas* assignatur genus virtutis; additur *bona*, ut explicetur differentia virtutis a vitio. — 2. Causa *materialis* seu subjectum designatur, cum dicitur *mentis*, id est, potentiæ rationalis, ut supra explicavimus. — 3. Causa *finalis*, cum dicitur *qua recte vivitur*, seu *agitur*, quibus verbis significatur finis virtutis qui est operatio. — 4. Causa *efficiens*, dum dicitur *quam Deus in nobis sine nobis operatur*; quod tamen non convenit virtutibus acquisitis, sed solummodo virtutibus infusis, ut ex infra dicendis patebit.

Virtutes *intellectuales* hominem perficiunt in ordine ad cognitionem veri, et ideo resident in intellectu tanquam in subjecto proximo. — Virtutes *morales* hominem perficiunt in ordine ad prosecutionem boni honesti, et ideo resident in voluntate tanquam in subjecto proximo. Hæc divisio igitur sumitur ex parte tum objecti tum subjecti.

1. Virtutes *intellectuales* subdividuntur in *speculativas* et *practicæ*.

Virtutes intellectuales *speculativæ* tres sunt : — *Intellectus*, qui est notitia simplex primorum principiorum ; — *Scientia*, quæ evolvit principia et ex iis deducit ordinate consequentias ; — *Sapientia*, quæ apprehendit res in causis suis, præsertim in Deo.

Virtutes intellectuales *practicæ* duæ sunt : — *Ars*, quæ nos docet opus recte facere secundum rectitudinem materialem ; — *Prudentia*, quæ docet nos recte agere secundum rectitudinem moralem. Porro quamvis prudentia, attento subjecto in quo residet, sit intellectualis, attamen, attento suo objecto, reponitur inter virtutes morales, quia proprium ejus opus est dirigere actiones nostras (1).

2. Virtutes *morales* sunt, vel principales seu *cardinales*, vel secundariæ seu *adjunctæ*.

Virtutes *cardinales* (sic vocatæ a cardine in quo ostium vertitur), illæ sunt quibus tota vita moralis regitur ; quatuor sunt, nempe *prudentia*, *justitia*, *temperantia* et *fortitudo*. — Virtutes *adjunctæ* dicuntur, quæ a cardinalibus procedunt, et ad eas referuntur. — De virtutibus moralibus, sive cardinalibus, sive adjunctis, fusius agetur (in Appendice I ad Tractatum de Virtutibus theologicis).

423. — 5. **Divisio virtutum supernaturalium.** Habitus supernaturales, quos Deus in animam, ad consecutionem finis supernaturalis, infundit, sunt triplicis generis : virtutes *theologicæ*, virtutes *morales infusæ*, et *dona Spiritus Sancti*.

1. Virtutes *theologicæ* hominis potentias elevant ad Deum ipsum ut finem supernaturalem directe et immediate attin-

(1) S. Th , 1, 2, q. 67, a. 2, 3, 4.

gendum. Virtutes theologicæ sic dicuntur juxta S. Thomam (1. 2, q. 62, a. 1), « tum quia habent Deum pro objecto, in quantum per eas recte ordinamur in Deum, tum quia a solo Deo nobis infunduntur, tum quia sola divina revelatione in Sacra Scriptura hujusmodi virtutes traduntur. »

Fides Deum immediate attingit, quatenus est summa veritas; — spes illum attingit, quatenus est summum nostrum bonum; — caritas illum attingit, quatenus est summa bonitas infinite propter se amabilis. — De his dicitur in Tractatu speciali.

2. Virtutes *morales infusæ* hominis potentias elevant ad agendum supernaturaliter circa creaturas, sed in ordine ad Deum. — Eandem habent materiam ac virtutes morales naturales, unde earum nomina retinent; ordo enim supernaturalis relationes naturales et necessarias hominis erga creaturas nec destruit nec mutat, sed elevat et sanctificat. Quomodo tamen ab invicem differant, infra dicitur in Appendice *de Virtutibus moralibus*.

3. *Dona Spiritus Sancti* infunduntur cum virtutibus theologicis et moralibus, ut homo justus disponatur ad prompte obediendum motionibus Spiritus Sancti, in ordine ad propriam salutem. Sunt habitus a virtutibus distincti, quibus completur status supernaturalis, ad quem homo per gratiam sublimatur (de eis agetur in Appendice II ad Tractatum *de Virtutibus theologicis*).

CAPUT II

DE VIRTUTUM PRODUCTIONE ET AMISSIONE

424. — 6. Virtutes, ex dictis, potentiis animæ adduntur ut eas perficiant; igitur non sunt congenitæ, sed possunt in hac vita acquiri et augeri, minui et amitti. Quoniam autem ex eadem causa procedit augmentum ac productio, diminutio ac

amissio, hinc dicetur : — 1. de virtutum productione, — 2. de earum amissione.

ARTICULUS I

De productione virtutum

Quæstio debet seorsim de virtutibus naturalibus et supernaturalibus expendi.

425. — 7. I. Quoad virtutes naturales, tria statuuntur :

I. *A natura sunt in homine quædam inchoationes virtutum naturalium, non autem virtutes completæ.*

Constat 1^a pars, id est, esse in homine a natura *quasdam inchoationes virtutum* et quidem, — tum quoad *animam rationalem*, in qua sunt quædam principia congenita, quasi seminaria virtutum; sic in voluntate inest quidam naturalis appetitus boni et honesti; — tum quoad *corporis complexionem*, siquidem ex varia hujusmodi complexione et dispositione alius habet naturalem aptitudinem, v. g., ad scientiam, alius ad fortitudinem, alius ad temperantiam.

Constat 2^a pars, nempe *non esse* in homine a natura *virtutes completas*, quia natura inclinatur ad unum agendi modum; virtutes autem habent operationes diversas pro diversis materiis et circumstantiis.

II. *Virtutes naturales per consuetudinem bonorum operum acquiruntur.*

Teste experientia ex malis actibus repetitis producuntur habitus vitiorum; ergo pariter ex bonis actibus possunt produci habitus virtutum; seu per repetitionem actuum derivatur a ratione in voluntatem, et a voluntate in appetitum sensitivum habitualis quædam dispositio seu inclinatio ad eorundem actuum iterationem; nam, ut ait S. Thomas (In lib. 2. *Ethic.*, lect. 1), « sicut contingit in artibus operativis, in quibus homines faciendo addiscunt ea quæ oportet facere postquam didicerunt, sicut ædificando fiunt ædificatores, et citharizando citharistæ; similiter operando justa, aut temperata, aut fortia, fiunt homines justī, aut temperatī, aut fortes. »

III. *Virtutes naturales eadem causa augentur qua acquiruntur, scilicet frequentia actuum.*

Nam, ut experientia constat, eo intensiores sunt habitus virtutum, eoque majorem præstant inclinationem et facilitatem ad recte agendum, quo frequentiores sunt et perfectiores actus e quibus oriuntur. Ratio est quia augmentum est continuata productio, et consequenter ex eadem causa oritur.

426. — 8. II. Quoad virtutes supernaturales. Duo statuuntur :

I. *Virtutes supernaturales, sive theologicæ, sive morales, non possunt produci per actus supernaturales quantumlibet repetitos, sed a Deo infunduntur cum gratia sanctificante.*

Constat 1^a pars, id est virtutes supernaturales non posse produci *per actus supernaturales repetitos.*

Si actus supernaturales virtute sibi propria producerent virtutes ejusdem rationis, eas vel in justis, vel in peccatoribus producerent. Atqui — non in *justis*, cum in ipsis jam sint virtutes supernaturales, quæ ut videbimus, simul in justificatione infunduntur; — neque in *peccatoribus*, etenim virtutes supernaturales non possunt esse sine prudentia sui ordinis seu sine prudentia supernaturali; prudentia autem supernaturalis nequit esse sine caritate, siquidem prudentia supernaturalis requirit ut homo se bene habeat ad finem supernaturalem, ad quem sola caritate homo disponitur. Ergo sine caritate non dari possunt prudentia et aliæ virtutes morales supernaturales (1).

Hinc actus supernaturales virtutum qui ab adultis in statu peccati exercentur, auxilio scilicet gratiæ actualis, nullatenus concurrunt per modum causæ *efficientis* ad virtutum supernaturalium generationem, licet sint utiles et necessarii, tanquam causæ *dispositivæ removeantes obicem* quo infusio impediretur.

Constat 2^a pars, id est virtutes supernaturales, sive theologicas, sive morales, *a Deo infundi cum gratia sanctificante.*

(1) Mazell., *de Virt. inf.*, n. 97, 105.

Clemens V in Concilio Viennensi resolvens hanc quæstionem scilicet, « utrum fides, caritas aliæque virtutes infundantur parvulis in baptismo, » sic definit: « Opinionem, quæ dicit tam parvulis quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, tanquam probabiliorem et dictis sanctorum et doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante concilio, duximus eligendam. » Virtutes de quibus in hoc decreto agitur, sunt virtutes infusæ tum theologicæ, tum morales; nam de his procedebat quæstio inter Thomistas et Scotistas. — Eadem sententia aperte traditur in Catechismo Romano (2 p. *de Bapt.*, n. 38), qui describens effectus baptismi, qui cum gratia tribuuntur, sic ait: « Huic additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia divinitus infunduntur. »

II. *Virtutes supernaturales INTRINSECE augentur per infusionem divinam, omnesque simul, eodem modo, eodem gradu, cum gratia sanctificante crescunt; insuper unaquæque virtus EXTRINSECE augetur per sui exercitium.*

Dupliciter enim virtus supernaturalis augeri potest: — *intrinsece* per augmentum ipsius habitus supernaturalis, qui potentiae animæ inhæret, — *extrinsece*, per remotionem impedimentorum quæ ex concupiscentia aut ex mala consuetudine proveniunt.

Porro 1. virtutes supernaturales *intrinsece* augentur per *infusionem divinam*; nam virtutum augmentum ejusdem est rationis ac earum prima productio; ergo fit eadem causa, scilicet Dei infusione. — Hinc exercitium virtutum supernaturalium ad earum augmentum intrinsecum non concurrat ut causa efficiens, sed solummodo ut causa meritoria, cujus intuitu Deus eas infundit.

2. *Omnes simul eodem modo eodemque gradu cum gratia sanctificante augentur*; nam cum una eademque sit operatio divina, qua gratia sanctificans et virtutes supernaturales producantur et augentur, scilicet infusio supernaturalis, idem est pariter modus idemque gradus augmenti. Porro alibi demonstratur gratiam sanctificantem augeri duplici modo, nempe

per susceptionem sacramentorum et per merita bonorum operum. Ergo quoties justus aliquod sacramentum recipit, aut actum elicit cujuslibet virtutis specialis, v. g., fidei, humilitatis, patientiæ, etc... gratia sanctificans et simul omnes virtutes propter suam connexionem eodem gradu intrinsece augentur per Dei infusionem.

3. Unaquæque virtus *extrinsece* augetur *per sui exercitium*; nam quo frequentius exercetur aliqua virtus, v. g., mortificatio, eo efficacius et perfectius debilitantur inclinationes ex consuetudine contraria aut ex prava concupiscentia relictæ, et sic extrinsece augetur facilitas et dispositio ad opera hujus virtutis. — Hinc fit ut diversæ virtutes supernaturales diversis gradibus extrinsece crescant in eadem persona, et inæquales sint quoad facilitatem operandi, licet æquales sint quoad habitum intrinsecum a Deo infusum.

ARTICULUS II

De amissione virtutum

427. — 9. I. Quoad virtutes naturales. Minuuntur et amittuntur virtutes naturales duplici modo :

1. *Directe*, per frequentiam actuum contrariorum; virtus enim excluditur per vitium seu habitum malum sibi oppositum; vitium autem paulatim generatur iteratione actuum, v. g. per actus ebrietatis repetitos destruitur virtus sobrietatis. — Dicitur *per frequentiam actuum*, quia ordinarie non sufficit unus actus ad vitium generandum et virtutem destruendam.

2. *Indirecte*, per cessationem proprii actus, quatenus tunc passiones et res externæ sensim voluntatem inclinant ad alias operationes, et sic felicitatem prius acquisitam destruunt vel minuunt; sic qui cessavit per aliquod temporis intervallum orationi mentali vacare, deinde difficilior orat.

428. — 10. II. Quoad virtutes supernaturales. — I. *Non minuuntur directe sed indirecte tantum*, quia ejusdem conditionis sunt ac gratia sanctificans cum qua infunduntur; gratia

sanctificans autem, ut probatur in Tractatu *de Gratia*, potest quidem omnino amitti, sed nunquam minuitur nisi indirecte. Quapropter virtutes supernaturales, donec amittantur, semper in eodem gradu *intrinsece* servantur; minuuntur vero *indirecte* seu *dispositive*, sive per actus leviter contrarios, sive etiam per cessationem proprii actus; his enim causis habitus vitiosi paulatim efformantur, et ex parte Dei diminuuntur auxilia gratiæ, unde decrescit facilitas extrinseca ad opera virtutum exercenda, imo disponitur homo ad peccatum mortale, quo gratia et virtutes infusæ amittuntur.

II. *Amittuntur* : — 1. *directe*, per actus substantialiter contrarios, scilicet fides per infidelitatem, aut hæresim, aut etiam dubium voluntarium de veritate fidei; spes per peccatum grave desperationis; caritas per quodlibet peccatum mortale; — 2. *indirecte*, per amissionem alterius virtutis, sine qua esse non possunt; sic spes amittitur cum fide in qua fundatur, virtutes morales supernaturales et dona Spiritus Sancti amittuntur cum caritate in qua radicantur. Hinc qui peccat mortaliter, v. g. contra castitatem, omnes virtutes morales supernaturales et omnia dona Spiritus Sancti amittit. In tali ergo peccatore non remanent nisi fides et spes, sed informes seu mortuæ, atque virtutes morales acquisitæ, quæ per vitia contraria amissæ non fuerunt; recuperata autem gratia sanctificante et caritate, fides et spes evadunt formatæ seu vivæ, omnes virtutes supernaturales et dona Spiritus Sancti infunduntur et virtutibus acquisitis a peccatore servatis superadduntur (*Marc.*, n. 416, 417).

CAPUT III

DE PROPRIETATIBUS VIRTUTUM

S. Thomas (1. 2, q. 64-65) quatuor exponit proprietates virtutum, nempe — 1. medium in quo stant; — 2. earum connexionem; — 3. inæqualitatem; — 4. durationem post hanc vitam.

ARTICULUS I

De medio in quo stant virtutes

429. — 11. Definitio medii virtutum. *Virtus in medio dicitur stare, quatenus inter excessum et defectum sita est.*

Porro medium virtutis duplex a S. Thoma distinguitur, scilicet : medium rationis et medium rei. — 1. Medium *rationis* est illud quod ratio determinat, attentis circumstantiis personæ, loci et temporis. — 2. Medium *rei* determinatur ex objecto, id est, ex natura operis seu rei præstandæ vel præstitæ. — Unde medium *rei* idem est pro omnibus, non autem medium *rationis*.

430. — 12. Assertio 1^a : *Virtutes theologicæ, in se sumptæ, medium non habent, nec excessum timent.*

PROB. Ex doctore Angelico (1. 2, q. 64, a. 4), « mensura et regula virtutis theologicæ est ipse Deus. Fides enim nostra regulatur secundum veritatem divinam, caritas autem secundum bonitatem ejus, spes autem secundum magnitudinem omnipotentiae et pietatis ejus. Et ista est mensura excedens omnem humanam facultatem. Unde nunquam potest homo tantum diligere Deum quantum diligi debet; nec tantum credere aut sperare in ipsum quantum debet. Unde multo minus potest ibi esse excessus. »

Dicitur *virtutes theologicæ in se sumptæ*; nam, *per accidens* ratione exercitii, dici potest has virtutes in mediocritate sitas esse, seu medium admittere, « quia, inquit S. Thomas (loco citato), etsi non possumus ferri in Deum quantum debemus, debemus tamen ferri in ipsum credendo, sperando et amando secundum mensuram conditionis nostræ. » Sic in spe excedere dicitur qui in præsumptionem incidit; sic caritas excessu peccare qui divini amoris exercitio impenderet tempus quod aliis necessariis functionibus insumendum foret.

431. — 13. Assertio 2^a : *Virtutes morales generatim consistunt in medio rationis.*

Etenim — 1. ratio debet esse actuum regula, quoniam eo

fine a Deo concessa fuit; actus autem ordinat præscribendo viam mediam, ex eo quod in moribus detur peccatum per excessum vel per defectum; sic liberalitas medium tenet inter prodigalitatem et avaritiam, magnanimitas inter præsumptionem et pusillanimitatem; — 2. insuper ratio omnia ponderare debet respectu agentis, quia variari potest iudicium ratione ætatis, conditionis, fortitudinis et aliarum qualitatuum in agente existentium; ergo virtutes morales tenere debent medium rationis.

432. — 14. Assertio 3^a : *Justitia commutativa sola in medio rei consistit.*

Nam justitia versatur circa operationes et res externas, et proinde regulari debet ratione rei objective consideratæ; aliæ vero virtutes versantur circa passiones internas, et ideo medium in quo stare debent diversum esse debet, pro personis, cum homines se habeant diversimode ad passiones.

ARTICULUS II

De connexione virtutum

433. — 15. Assertio 1^a : *Virtutes theologicæ sic ad invicem connectuntur :*

1. *Caritas in statu viæ nequit esse sine fide et spe, neque spes sine fide; sed fides potest esse sine spe, fides vero et spes sine caritate.*

Ratio est, juxta S. Thomam (1), quia fides generat spem, et spes caritatem; sed generans est prius generato, et potest esse sine eo, generatum vero non potest esse sine generante; unde fides potest esse sine spe, fidesque et spes sine caritate, non autem vice versa.

2. *Fides et spes sine caritate non sunt virtutes perfectæ, sed informes.*

Nam virtus est perfecta, quando ipsius actus debito modo in finem ultimum tendunt; porro sine caritate fides et spes tendunt quidem in Deum, sed modo non debito, seu actibus

(1) S. Th., 1. 2, q. 65, a. 4.

imperfectis, siquidem ex sola caritate voluntas perfecte ad Deum ordinatur; ergo fides et spes sine caritate sunt quidem virtutes sed imperfectæ.

Dicuntur autem *informes* a privatione, non formæ intrinsicæ et essentialis quæ est ordinatio ad proprium objectum, sed formæ extrinsecæ et accidentalis seu caritatis, per quam in finem ultimum supernaturalem ordinantur, eorumque actus fiunt opera viva et meritoria beatitudinis æternæ.

434. — 16. Assertio 2^a: *Virtutes morales supernaturales seu infusæ et dona Spiritus sancti inter se et cum caritate connectuntur.*

Ratio est, quia in caritate radicanter ac proinde cum ea omnes simul, ut supra dictum est, infunduntur, conservantur, augentur, aut amittuntur.

435. — 17. Assertio 3^a: *Virtutes morales acquisitæ non sunt necessario inter se connexæ, si sint imperfectæ; secus, si sint perfectæ.*

Virtus *imperfecta* est quædam inclinatio ad bonum, quæ, sive sit orta ex temperamento, sive sit ex aliqua consuetudine operum acquisita, est in subjecto per modum dispositionis mobilis, nec firmam tribuit facultatem vincendi impedimenta. — Virtus *perfecta* efficit ut quis bonum constanter et prompte in omni eventu peragat contra quælibet obstacula aut difficultates.

Constat. 1. Virtutes morales *imperfectas non esse necessario inter se connexas*; multi enim ex naturali complexione, quæ dicitur bona indoles, vel ex aliqua actuum frequentia, in unam virtutem sunt proclives, quin dispositionem habeant ad alias; v. g., qui prompti sunt ad opera liberalitatis, non omnes sunt prompti ad opera castitatis.

Constat 2. Virtutes morales acquisitas *perfectas esse inter se necessario connexas*, — tum quia virtus perfecta efficit, ut quis prompte et in omni eventu actus illius virtutis operetur; id autem non efficiet, nisi cum aliis virtutibus moralibus connectatur; v. g., mulier casta, sed avara, vel timida, vix poterit servare castitatem; oblata enim pecunia, vel occurrente mor-

tis periculo, facile a pudicitiae proposito avocabitur, et sic de aliis virtutibus; — tum quia non potest esse virtus moralis perfecta sine perfecta prudentia, cujus est regulare virtutes morales; sed prudentia non est perfecta nisi extendatur ad omnes actus humanos, et proinde ad actus omnium virtutum moralium; ergo.

436. — 18. Assertio 4^a: *Virtutes morales acquisitæ non sunt necessario connexæ cum caritate et virtutibus moralibus infusis; attamen, quando sunt separatæ a caritate, non sunt virtutes perfectæ.*

PROB. 1^a PARS, id est virtutes acquisitas *non esse necessario connexas cum caritate et moralibus infusis*, quia sunt ordinis naturalis, et actibus repetitis acquiruntur, dum caritas et virtutes morales infusæ sunt ordinis supernaturalis et sola infusione gratiæ producuntur. Hinc fit ut aliquando virtutes acquisitæ habeantur sine infusis, sicuti olim in multis gentilibus, et etiam nunc in christianis adultis qui, virtutibus infusis cum gratia sanctificante amissis per peccatum mortale, non ideo semper virtutes acquisitas amittunt. E contra, virtutes infusæ aliquando habentur sine acquisitis, v. g. a parvulis baptizatis, aut ab adultis recenter justificatis, qui consuetudinem virtutum moralium nondum acquisierunt.

PROB. 2^a PARS, scilicet virtutes acquisitas, *quando sunt a caritate separatæ, non esse virtutes perfectas*, ob eamdem rationem ac supra de fide et spe sine caritate manentibus; scilicet, quia non informantur per caritatem, a qua omnes virtutes habent ut ad ultimum finem perfecte ordinentur. Quapropter, ut ait S. Thomas (1. 2, q. 65, a. 2), « solæ virtutes infusæ sunt perfectæ et simpliciter dicendæ virtutes;... aliæ vero virtutes, scilicet acquisitæ, sunt *secundum quid* virtutes, non autem simpliciter. »

ARTICULUS III

De inæqualitate virtutum

437. — 19. I. De virtutibus theologicis. Certum est virtutes theologicas virtutibus moralibus sublimiores esse, quia Deum pro objecto immediato habent. — Inter illas eminet caritas, dicente Apostolo : « Nunc autem manent fides, spes, caritas, » tria hæc ; major autem horum est caritas » (I *Cor.*, XIII, 13). Nam fides est de non visis, spes de non possessis, sed caritas est de habito, seu de Deo amato, et ideo nos Deo proximius conjungit (S. Thomas, 1, 2, q. 66, a. 6). — Fides vero spe præstantior videtur.

438. — 20. II. De virtutibus intellectualibus. Virtutes intellectuales anteponuntur virtutibus moralibus, quia perficiunt intellectum, cujus est regere cæteras animæ potentias. — At simpliciter nobiliores sunt virtutes morales ; ab eis enim homo simpliciter perficitur ratione bonitatis et fit realiter bonus ; dum virtutes intellectuales non reddunt hominem meliorem, et ideo improprie dicuntur virtutes (*Ibid.*, a. 3 et 5).

439. — 21. III. De virtutibus moralibus. Inter virtutes morales primum locum tenet prudentia ; ipsius est enim regere alias virtutes. — Secundum locum tenet justitia quæ hominem ordinat ad Deum et proximum : ad Deum quidem per virtutem religionis, quæ ratione objecti sui directi, scilicet cultus Dei, primo loco sæpe sæpius ponitur immediate post virtutes theologicas. — Demum fortitudo præstat temperantiæ, quia difficilius est timorem mortis vincere, quam affectum delectationis sensus et gustus moderari, ad quod ordinatur temperantia (*Ibid.*, a. 4).

440. — 22. Scholium. *De duratione virtutum post hanc vitam.* Tria certa sunt :

1. *In damnatis* nulla remanet virtus, sive supernaturalis, sive naturalis, quia sunt in æternum exclusi ab ordine supernaturali et in malo obdurati.

2. *In animabus purgatorii* remanet fides, spes, caritas, dona Spiritus Sancti, et virtutes morales, tum infusæ, tum acquisitæ, quia actus harum virtutum saltem ex parte adhuc habent exercendos.

3. *In beatis* remanet caritas, non autem fides et spes, uti ostendetur in Tractatu *de Virtutibus theologicis*. Virtutes vero morales non remanent quoad suam materiam, quia nullus erit amplius locus concupiscentiæ, aut periculis, aut aliis materiis harum virtutum; manent tamen quoad suam formam, seu quoad appetitus rectitudinem.

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS

THEOLOGICIS

PROOEMIUM ⁽¹⁾

441. — 1. Notio virtutis theologicæ. Virtus theologica defini potest : *Virtus per se infusa, immediate attigens Deum tanquam objectum materiale saltem primum simulque objectum formale.*

Dicitur 1. *Virtus per se infusa*, quia virtus theologica, (ut dictum est in Tract. de Virt. in genere, n. 426), per actus repetitos acquiri non potest, utpote elevans potentias ad actus supernaturales connaturaliter eliciendos, atque ideo est virtus essentialiter supernaturalis.

Dicitur 2. *attigens Deum immediate*, scilicet non mediate tantum aut indirecte, ut virtus religionis aut aliæ virtutes morales; sic, quando credimus Deum esse unum et trinum, objectum immediatum assensus nostri est ipse Deus, dum in actu virtutis religionis objectum immediatum est cultus Deo exhibendus, adeoque Deus est objectum solummodo mediatum, seu objectum cui cultus exhibetur.

Dicitur 3. *tanquam objectum materiale*, id est, Deus debet

(1) Auctores consulendi : S. Thomas, *Sum. theol.*, 2. 2, q. 1 et seq.; — Suarez, *de fide, spe et caritate*; — de Lugo, *de Virtutibus theol.*; — Kilber, *de Virt. theol.* in Theol. Wirceburg.; — Perronne, *Prælect. theol. de virtutibus fidei, spei et caritatis*; — Jaugey, *Tract. de Virtutibus theol.*; — Mazzella, *de Virtutibus infusis*; — Franzelin, *de Script. et Traditione*; — Lehmkühl, Marc, Gury (*op. cit.*).

esse objectum *quod* actu virtutis attingitur, seu Deus ipse per actum fidei creditur, per actum spei speratur, per actum caritatis amatur.

Dicitur 4. *saltem primum*; nam nil obstat quominus præter Deum alia credamus, speremus aut diligamus actu proprie theologico, modo hæc ad Deum referantur, tanquam ad objectum primum cui super omnia adhæreatur; quapropter non est necessarium ut Deus sit objectum materiale adæquatum virtutis theologicæ, sed sufficit ut sit principale objectum.

Dicitur 5. *simulque objectum formale*; nam ad virtutem theologicam in sua specie constituendam satis non est Deum esse illius objectum materiale, sed debet esse simul objectum formale, siquidem virtutes solo objecto formali distinguuntur et in propria specie constituuntur, ut infra melius declarabitur, ubi de singulis virtutibus theologicis agetur (1).

442. — 2. Numerus et distinctio virtutum theologicarum.

Certum est dari in anima justificata *virtutes theologicas* tanquam *habitus divinitus infusus, a propriis actibus distinctos*, easque esse numero tres, *fidem* nempe, *spem* et *caritatem*, *inter se realiter distinctas*.

Hæc eruuntur ex Apostolo (I Cor., xiii, 13): « Nunc autem » *manent fides, spes, caritas, tria hæc*; major autem horum » est caritas. » Nam — 1. loquitur Apostolus de illis ut *permanentibus*; ergo non de *actibus*, sed de *virtutibus*, seu de habitibus; — 2. a versiculo 8, ostendit caritatis præcellentiam ex eo quod etiam in cœlo permaneant, dum fides ibi mutanda est in visionem, et spes in fruitionem; — 3. vocibus *tria hæc*, uti et *majoritate* caritatis, declarat Apostolus distinctionem virtutum theologicarum inter se (Theol. Wirc., *Ibid.*, n. 38).

Sic autem ratione theologica per partes innuitur præcedens affirmatio.

1. *Dantur virtutes theologicæ*. Deus enim non minus providet in ordine supernaturali quam in ordine naturali; porro in

(1) Cf. Theol. Wirc., *de Virtut. theol.*, cap. 2, n. 32; Mazella, *de Virtut. inf.*, disp. 1, art. 1, n. 18-22.

ordine naturali dantur quædam innatæ inclinationes quæ bene disponunt relate ad finem nostrum. Ergo in ordine supernaturali, in quo habetur excelsior finis, dari pariter debent habitus qui naturæ superadduntur, nosque inclinant ad ultimum finem supernaturalem. Sed tales habitus nihil aliud sunt quam virtutes theologicæ. Ergo (1).

2. *Tres sunt virtutes theologicæ, nempe fides, spes et caritas.* Nam virtutes theologicæ illæ sunt per quas ad Deum ut finem supernaturalem tendimus, ipsique immediate conjungimur; porro tria ad hæc requiruntur: — *primo*, ut illum tanquam finem supernaturalem apprehendamus per cognitionem intellectus lumine supernaturali *fidei* illustrati; — *secundo*, ut eundem finem intendamus, quod fit per *spem*; — *tertio*, ut ad illum assequendum idonei efficiamur, quod fit per *caritatem*. Ergo virtutes theologicæ *pauciores*, non sunt quam tres.

3. *Tres tantum sunt virtutes theologicæ.* Ratio est quia nullus est actus virtutis theologicæ qui ad unum ex tribus assignatis non debeat referri; Deus enim immediate attingi solum potest vel sub ratione *veri* per intellectum, vel sub ratione *boni* per voluntatem; et sub ratione boni, vel ut est bonus *nobis*, vel ut est bonus *in se*; sed quilibet actus intellectus circa Deum sub ratione *veri* refertur ad *fidem*; actus voluntatis circa Deum quatenus *nobis bonum* reducitur ad *spem*; tandem actus voluntatis circa Deum quatenus *in se bonum*, ad *caritatem* pertinet.

De unaquaque virtute theologica seorsim agendum est; unde tres erunt partes præsentis Tractatus.

(1) Idem argumentum sic a S. Thoma (1. 2, q. 62, a. 1) proponitur: « Per virtutem perficitur homo ad actus quibus in beatitudinem ordinatur; est autem duplex hominis beatitudo; una quidem proportionata humanæ naturæ, ad quam scilicet homo pervenire potest per principia suæ naturæ; alia autem est beatitudo naturam hominis excedens, ad quam homo sola divina virtute pervenire potest secundum quamdam divinitatis participationem; et quia hujusmodi beatitudo proportionem humanæ naturæ excedit, principia naturalia hominis non sufficiunt ad ordinandum hominem in beatitudinem supradictam; unde oportet quod superaddantur homini divinitus aliqua principia, per quæ ordinetur ad beatitudinem supernaturalem; et hujusmodi principia virtutes dicuntur theologicæ. »

PARS I

DE FIDE THEOLOGICA

NOTIONES PRÆVIÆ

443. — **3. Variæ nominis fidei acceptiones.** Vox *fides*, tum in Sacris Scripturis, tum apud auctores ecclesiasticos, multiplici sensu usurpatur. Interdum enim significat aliquem actum vel perfectionem *voluntatis*, sæpius vero actum *intellectus* (Cf. Suarez, *de Fide*, disp. 1, n. 1).

Ut significat actum *voluntatis*, designat *promissionem*, *fidelitatem* et *fiduciam*.

Ut significat actum *intellectus*, plures pariter habet acceptiones, scilicet : — 1. *quilibet assensus* intellectus etiam incertus solet fides appellari; sic S. Aug. (*de præd. sanc.*, cap. 2) dicit : « *Credere* est cum assensione cogitare; » — 2. exhinc fides dicitur *conscientia*, quæ est actus intellectus et iudicium practicum de agendis, ut apud Apostolum (*Rom.*, xiv, 23) : « Quod non est ex *fide*, peccatum est; » — 3. in communi tandem usu fides contracta est ad significandam cognitionem *fundatam in alterius testimonio*, et distinguitur in *humanam* et *divinam*; quatenus vero est *divina*, accipitur vel pro objecto talis cognitionis, v. g. (*Eph.*, iv, 5) : « Unus Dominus, una *fides*; » (*Symb. Athan.*) : « Hæc est *fides catholica*...; » vel pro assensu ipso Dei auctoritati præstito, v. g., (*Hebr.*, xi, 3) : « fide intelligimus aptata esse sæcula; » item (*Ibid.*, 6) : « Sine » fide impossibile est placere Deo; » et (*Ibid.*, x, 38) : « Justus » meus ex fide vivit. »

Porro ille assensus Dei auctoritati præstitus, si sit supernaturalis, est ipsa *fides theologica*, quæ considerari potest ut

actus, et ut *habitus* ad actum inclinans; unde distinguitur in *actuaalem* et *habituaalem*.

444. — 4. Definitio fidei. Sic definitur fides apud concilium Vaticanum (Const. de Fide cath., cap. 3): « *Virtus supernaturalis, qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest.* »

Hac definitione aptissime declarantur :

1. Fidei *objectum*, tum *formale* seu motivum, per verba : *propter auctoritatem Dei revelantis*; tum *materiale*, per verba : *a Deo revelata*.

2. Ejus *actus*, qui exhibetur ut *assensus firmus* intellectus, cum dicitur : *vera esse credimus*, — simul atque *supernaturalis ratione principii* seu gratiæ actualis, cum dicitur : *Dei aspirante et adjuvante gratia*.

3. Ejus *habitus*, qui dicitur esse *virtus supernaturalis*, id est, habitus bonus qui superat naturæ vires, et a Deo gratuito datur per infusionem (1).

445. — 5. Divisiones fidei. Fides divina specie una et eadem est. Spectari tamen et distingui potest relate ad habitum, ad actum, et ad objectum suum.

1. Ratione *habitus*, fides est vel *formata* et *viva*, vel *infor-*

(1) Juxta Apostolum (Hebr., xi, 1), « *est fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* »

Dicitur 1. *Sperandarum substantia rerum*, id est, juxta S. Augustinum, fundamentum spei, siquidem proprium est fidei fulcire spem, atque se habere quasi baculum in quo homines viatores nituntur ad operandum, vel juxta S. Thomam (2. 2, q. 4, a. 1) quasi prima inchoatio rerum sperandarum, siquidem assensus fidei virtute continet omnes res sperandas.

Dicitur 2. *Argumentum non apparentium*, id est, demonstratio rerum quæ non videntur, indeque (transeundo a causa ad effectum) firmus assensus seu *convictio*. « Sumitur argumentum, ait S. Thomas (*loc. cit.*), pro argumenti effectui. Per argumentum enim intellectus inducitur ad inhærendum alicui vero; unde ipsa firma adhæsiō intellectus ad veritatem fidei non apparentem vocatur hic *argumentum*. Unde alia littera habet *convictio*, quia per auctoritatem divinam intellectus credentis convincitur ad assentiendum his quæ non videt. »

mis et mortua. — Fides *formata* seu *viva* est ea quæ in mente adjunctam habet caritatem habitualement, qua tanquam extrinseca forma perficitur. — Fides *informis* seu *mortua* est ea quæ caritate destituitur; talis est fides catholici peccato mortali coinquinati (1).

2. Ratione *actus*, fides est — vel *externa*, si exterius exprimitur, aut *interna*, si mente tantum concipitur; — vel *practica* aut *mere speculativa*, prout transit vel non in opera.

3. Ratione *objecti*, tripliciter dividitur : — 1. in *explicitam* et *implicitam*; fides *explicita* ea est qua assentimur alicui speciali fidei articulo in se formaliter cognito, v. g., Trinitati personarum divinarum, Incarnationi Verbi; fides *implicita* est ea qua credimus aliquem articulum qui in alio explicite credito virtualiter continetur; — 2. in fidem *simpliciter divinam*, si objectum revelatum non fuit ab Ecclesia propositum et definitum, et fidem *divino-catholicam*, si e contra fuit ab Ecclesia definitum ut ab omnibus credendum; — 3. in fidem *publicam* et fidem *privatam*, prout ejus objectum pertinet ad depositum publicum fidei, vel ex revelatione privata habetur.

His divisionibus fidei divinæ subjungi potest distinctio fidei strictæ divinæ a fide *ecclesiastica*. Per fidem divinam supra definitam *a Deo revelata* vera esse creduntur propter *auctoritatem* ipsius Dei revelantis; per fidem vero ecclesiasticam non revelata sed *connexa cum revelatis* vera esse creduntur, propter *auctoritatem Ecclesiæ infallibiliter docentis* (2).

446. — 6. **Ordo dicendorum.** Quæ de fide theologica in præsentī Tractatu exponenda veniunt, alia ad theoriam, alia vero ad praxim attinent. Dividimus itaque hanc primam partem in duas sectiones; unam *speculativam*, *moralem* alteram.

(1) Dicitur *informis*, non quod careat forma essentiali ipsius fidei, secundum quam est vere virtus, sed quod careat caritate quæ est forma accidentalī seu extrinseca virtutum; dicitur *mortua*, sive quia est in subjecto spiritualiter mortuo, sive quia non est meritoria in ordine ad vitam æternam.

(2) Quidam cum card. Franzelin fidem ecclesiasticam appellant *mediate divinam*, eo quod innititur infallibilitate immediate revelata Ecclesiæ.

SECTIO I

DE FIDE SPECULATIVE CONSIDERATA

447. — 7. « Cum habitus, ait S. Thomas (2. 2, q. 4, a. 1), cognoscantur per actus, et actus per objecta, fides, quæ est habitus quidam, debet definiri per proprium actum in comparatione ad proprium objectum. »

Dicetur itaque — 1. de objecto fidei; — 2. de ejus actu; — 3. de ipsa virtute fidei, quatenus est habitus.

CAPUT I

DE OBJECTO FIDEI

Prius dicere oportet de objecto materiali, deinde de objecto formali seu motivo fidei.

ARTICULUS I

De objecto materiali fidei

448. — 8. Objectum fidei materiale est id quod creditur. Duplex est : *primarium* quod est ipse Deus, et *secundarium* quod complectitur omnes alias veritates a Deo revelatas. Quæritur — 1. quodnam sit objectum fidei seu quænam veritates ad illud pertineant; — 2. utrum successu temporis creverit.

§ I. — De extensione objecti materialis fidei

449. — 9. Prænotanda. — 1. Fatentur omnes theologi ob-

jectum materiale fidei theologicæ esse omnem ac solam veritatem a Deo revelatam. Ratio est quia, ex notione fidei superius tradita, id omne et solum ad objectum materiale fidei pertinet quod propter solius Dei auctoritatem creditur vel credi potest.

450. — 10. 2. Aliquid potest esse objectum fidei *quoad se*, et non *quoad nos*, quatenus scilicet revelatum a Deo esse potest, quin hæc revelatio nobis sufficienter constet.

Similiter aliud est *esse credibile*, seu posse fide divina credi; aliud *esse credendum*, seu debere fide divina credi; ad primum sufficit quod aliquid sit revelatum, habeaturque de ejus revelatione sufficiens propositio; ad secundum vero requiritur etiam præceptum Dei obligantis ad aliquod objectum credendum.

451. — 11. Quæstio præfinitur. Veritas aliqua potest esse revelata explicite, vel implicite; — *explicite* quidem, si propriis terminis in divina revelatione enuntiatur; sic (*Joan.*, I, 14) explicite revelatur Incarnationis dogma his verbis: « *Verbum caro factum est*; » — *implicite* vero, quando in veritate explicite revelata continetur, v. g., dum explicite revelatum est *Christum esse hominem*, implicite revelatum fuit *ipsum constare ex corpore et anima*.

Rursus aliquid contineri potest in veritate revelata duplici modo, formaliter nempe et virtualiter; — *formaliter*, quando cum revelato identificatur seu eundem conceptum habet; — *virtualiter*, quando ex veritate revelata defluit, sed ab ea distinguitur, ita ut ex illa per verum discursum eruatur.

Jam vero ab omnibus facile admittitur objectum fidei esse omnia quæ explicite revelata sunt: nec mirum; vel enim hæc ad objectum fidei spectant, vel nullum prorsus datur fidei objectum.

At quæstio oritur utrum æque objectum fidei sint veritates implicite revelatæ, quæ ut solvatur, seorsim disserendum est de utroque genere veritatum implicite revelatarum, scilicet: — 1. de veritatibus formaliter contentis in aliis veritatibus

revelatis; — 2. de veritatibus virtualiter tantum contentis in iisdem veritatibus.

I. *De veritatibus formaliter contentis in aliis veritatibus revelatis.*

452. — 12. Principium generale. *Veritas formaliter contenta in alia veritate revelata, est quoad se objectum materiale fidei theologicæ.*

Etenim quod formaliter continetur in veritate explicite revelata, cum illa identificatur; ergo Deus hanc simpliciter et absolute revelans, eo ipso revelat quidquid in ea formaliter continetur (1).

453. — 13. Principii applicatio. — I. Ex omnium confesso aliqua propositio implicite et formaliter revelata est, ideoque ad objectum materiale fidei pertinet :

Quando cum propositione *explicite* revelata ita conjungitur, ut duæ propositiones unicum sensum, mutatis verbis, expriment; sic Deus declarans Christum esse hominem eo ipso declarat illum esse animal rationale.

Quando enuntiat partem essentialem alicujus totius *expresse* et *explicite* revelati; sic Deus revelans Christum esse hominem revelavit illum anima humana donari.

Quando enuntiat aliquid stricte connexum cum aliquo revelato sine quo revelatum existere nequit; sic Deus revelans adesse Filium inter personas divinas, simul Patris existentiam declaravit, quia filius sine patre non datur; item revelando malos angelos peccasse, eo ipso illorum existentiam et liberum arbitrium revelavit.

Similiter, si explicite reveletur veritas unius, eo ipso

(1) Confirmatur auctoritate S. Gregorii Naz., qui (Orat. 31, n. 24; *Patr. græc.*, xxxvi, 159) scribit : « Si te bis quinque aut bis septem dicente, decem aut quatuordecim colligerem, aut ex eo quod animal ratione præditum et mortale diceres, hominem esse concluderem; an tibi nugari viderer? Et quo pacto id fieri posset, cum tua dicerem. » Ex quibus inferre licet vere ac proprie revelari aliquod in alio formaliter contentum, si reveletur illud in quo formaliter continetur. Jam vero ut aliquid sit quoad se objectum fidei materiale, sufficit quod absolute et simpliciter a Deo revelatum sit. Ergo.

implicite revelatur falsitas propositionis contradictoriæ aut contrariæ. Et revera Ecclesiæ mos est definire veritatem damnando errorem et vice versa.

II. Generatim admittitur conclusionem *e duabus præmissis revelatis* deductam ad fidem pertinere, ut in sequenti exemplo : *Omnes Apostoli, in die Pentecostes, receperunt Spiritum sanctum; atqui S. Matthæus est Apostolus; ergo S. Matthæus recepit Spiritum sanctum.* Conclusio hæc ad finem pertinet, quia, dato legitimo syllogismo, nihil est in conclusione quod in præmissis dictum non fuerit; cum autem præmissæ in fidei objecto contineantur, et conclusio in deposito fidei formaliter reperiatur necesse est.

III. Non ita constat utrum ad fidem pertineat propositio particularis, quæ, mediante facto contingenti, in universali revelata continetur, seu conclusio syllogismi, cujus major est propositio *universalis* certo *revelata*; minor autem propositio particularis *certa* certitudine naturali, — sive *physica*, ut in isto syllogismo : *Omnes homines resurgent : atqui sum homo; ergo resurgam*; — sive *moralis*, ut in sequenti exemplo : *Omne concilium generale est infallibile : porro Concilium Vaticanum est concilium generale; ergo est infallibile.*

Affirmant plurimi, inter quos Suarez, de Lugo, Ripalda Sylvius, — tum quia Deus affirmans explicite propositionem universalem, affirmat vere et simpliciter omnes propositiones particulares in ea contentas; falso quippe diceretur : omnes homines resurgent, si vel unus daretur homo resurrectione orbandus; — tum quia Deus inutilia revelasset, si ad fidem conclusio de qua agitur non pertineret; eo enim fine Deus revelavit, v. g., *omne concilium generale esse infallibile*, ut tali vel tali concilio in particulari, v. g., Vaticano, fidem adhiberemus.

Negant alii, inter quos Cajetanus, Bannes, talem conclusionem esse objectum fidei, quia forma syllogismi aliquid addit veritati deductæ, vel etiam quia intervenit factum contingens et particulare minime revelatum (1).

(1) Equidem, hujusmodi conclusio sumpta *formaliter*, nempe prout deducitur ex præmissis artificiose dispositis, credi non potest fide di-

Sed, ex omnium consensu, sequentes propositiones: *Christus est præsens in hac hostia, talis homo est sacerdos, puer iste qui post baptismum decessit, in cœlis regnat*, non possunt credi fide divina, quia sunt conclusiones syllogismi, cujus major est propositio universalis revelata; sed minor ob varias et occultas circumstantias non est absolute certa.

Nec dicendum hostiam, de cujus consecratione dari nequit actus fidei, conditionate tantum esse adorandam; quia adoratio est actus virtutis religionis, et omnes actus religionis, sicut et cæterarum virtutum moralium, absolute fieri debent, quoties judicium prudens fertur de veritate objecti speculative spectati. Cæterum satis intelligitur conditio subaudita, si aliqua desideratur.

454. — 14. Corollarium. Ex dictis duo colligere licet, scilicet :

1. Aliqua propositio ab uno admitti potest tanquam de fide divina, et ab alia non agnosci; ratio est quia unus ut formaliter et implicite revelatam habere potest propositionem, quam alter non judicat formaliter contentam in alia veritate explicite revelata. Res enim non objective, sed subjective consideranda est.

2. Sine absurditate dici potest aliquam propositionem esse *probabiliter* de fide divina : nam in præfata locutione veritas *objective* spectatur; unde nihil contradictionis reperitur in ista propositione : judico hanc veritatem esse probabiliter in sacrarum Scripturarum deposito contentam. — Si autem veritas *subjective* consideraretur, non esset *probabilius* de fide, sed vel *certo* de fide, vel *certo* non de fide; quia cum a fide omnis dubitatio exsulet, si vel minimum reperitur dubium, evanescit fides.

vina, quia sic sumpta creditur solum propter præmissas ipsas ut artificiose dispositas : quæ dispositio artificialis est opus naturale artis humanæ. At, si sumatur *materialiter*, nempe prout certo per præmissas cognoscitur esse revelata, seu prout est objectum parziale revelationis divinæ per præmissas certo cognitæ, non videtur cur non posset credi fide divina. Nam potest intellectus ex imperio voluntatis ei assentire assensu super omnia firmo propter revelationem credibilem, in qua conclusio illa formaliter et immediate contineri certo cognoscitur per præmissas (Antoine, *De fide*, sect. 1, a. 4, § 1, obj. 1).

II. *De veritatibus virtualiter contentis in aliis veritatibus revelatis.*

455. — 15. Sensus quæstionis. Veritas aliqua *virtualiter* revelata dicitur, ex dictis supra, quando ab alia veritate revelata ita defluit, ut ex illa per verum discursum, non autem per meram explanationem, eruatur. Proferri solet in exemplum sequens propositio : *Christus est risibilis*; risibilitas enim est proprietas ab hominis essentia dimanans; ideoque hæc propositio : *Christus est risibilis*, virtualiter revelatur in hac propositione explicite revelata : *Christus est homo*.

Propositio hujusmodi dici solet *conclusio theologica*, quæ proinde definiri posset : *propositio ex veritate revelata per ratiocinium verum deducta*.

Porro triplex communiter profertur opinio; prima negans, quam tenent Molina, Valentia, Regnier, Kilbert, Billuart alii-que plurimi inter recentiores; secunda affirmans, cui adhæret card. Franzelin; tertia distinctione utens, ac dicens præfatam conclusionem non pertinere ad fidei objectum nisi post Ecclesiæ definitionem. Ita Lugo, Suarez, Contenson.

At tertia sententia in secundam recidere videtur; etenim cum, omnibus fatentibus, nova non fiat revelatio, publica Ecclesiæ definitio veterem tantum ac obscuram revelationem explanat; ac proinde quod ab Ecclesia definitum fuit, ad objectum fidei etiam ante Ecclesiæ definitionem pertinebat, etsi obscure ac latenter. Porro secundæ sententiæ patroni nihil amplius requirunt.

Quidquid sit, prima sententia probabilior videtur et sic statuitur :

456. — 16. Assertio. *Veritas, VIRTUALITER tantum revelata, seu CONCLUSIO THEOLOGICA ad objectum materiale fidei non pertinet.*

Constat assertio duplici ratione :

1. Eatenus quæ virtualiter continentur in veritate certo revelata, fide credenda essent, quatenus Deus, hanc revelando, illa etiam revelare intenderet. Atqui Deum hoc inten-

dere nullatenus constat; Deus enim speciale habere potest et sæpe habet motivum revelandi essentiam potius quam proprietates, v. g., humanitatem Christi potius quam ejus risibilitatem (1).

2. Illa propositio non pertinet ad fidei objectum, quæ non creditur simpliciter ob divinum testimonium, sed partim vi divini testimonii, partim autem vi ratiocinii : atqui ita creditur propositio virtualiter revelata. Sic, etiamsi reveletur Christum esse hominem, non scio illum esse risibilem, nisi quia vi ratiocinii illud infero ex ista generali propositione non revelata : *Omnis homo est risibilis*.

Nec objiciatur plures conclusiones theologicas tanquam credendas ab Ecclesia propositas fuisse, v. g., duplicem esse in Christo operationem, hoc scilicet facto argumento : *Tot sunt operationes quot sunt naturæ; atqui de fide est duplicem esse in Christo naturam ergo et duplex est operatio*. Ergo. — Reponi namque potest duplicem in Christo operationem fuisse ab Ecclesia definitam, quia prædicta propositio in Scriptura sacra vel Traditione reperta fuit, vel saltem quia formaliter ac implicite continetur in hac propositione explicite revelata : *Christus est homo*. Et revera non paucae veritates quæ per modum conclusionum deducuntur ex aliis revelatis sunt aliunde in se revelatæ.

Cæterum, etiamsi daretur traditum argumentum fuisse hujus definitionis motivum, non inde finiretur causa; nam semper asseri potest rem ab Ecclesia definitam fuisse tanquam *de fide ecclesiastica* (cf. n. 445) tenendam (2).

Itaque si Ecclesia simpliciter definiat propositionem aliquam de fide esse credendam, non pronuntians an sit de fide divina aut ecclesiastica, sufficit si ex corde credatur in genere, nec necesse est ut circa naturam objecti in se spectati pronuntietur.

Ex his vero patet magnum dari discrimen inter hos loquendi

(1) Præterea ex eo quod Deus revelet unum, minime simul revelantur quæ ab eo realiter vel formaliter distinguuntur; imo locutio divina, prout ad nos dirigitur, nonnisi conceptum proprium rei significatæ nobis inferre potest.

(2) V. Kilber, *Curs. compl.*, t. 6, col. 452 et seq.

modos : propositio de fide catholica, de fide divina simpliciter, ad fidem attinens. — Propositio *de fide catholica* vel de *fide* sine addito, juxta usum apud omnes theologos receptum, est illa quæ a Deo fuit revelata et ab Ecclesia omnibus proposita. — Propositio *de fide divina simpliciter* illa est quæ in deposito fidei continetur, sed ab Ecclesia nondum fuit proposita. — Propositio *ad fidem pertinens* ea est quæ proximam habet connexionem cum propositione quæ de fide est, et ideo potest esse objectum fidei ecclesiasticæ.

§ II. — De incremento objecti materialis fidei

457. — 17. Status quæstionis. Veritates fidei aliæ sunt principales, aliæ minus principales, aliæ vero secundariæ.

Principales eæ sunt quæ, sive ob dignitatem, sive ob necessitatem, primo credendæ sunt; inter eas duæ referuntur generales, nempe Dei existentia ejusque circa homines providentia, quæ velut fundamentum in omnibus dogmatibus supponuntur et in eis implicite continentur; duæ autem particulares, scilicet Trinitas personarum in Deo, et Incarnatio secundæ personæ propter salutem hominum. — *Minus principales* complectuntur varia Dei præcepta positiva, sacrificia et sacramenta aliaque salutis media. — *Secundariæ* sunt cæteræ omnes veritates a Deo revelatæ.

Insuper fidei objectum crescere potest *simpliciter*, vel *secundum quid*. — Crescit *simpliciter*, si Deus aliquid novi revelet. — Crescit vero *secundum quid* tribus modis, nimirum : per *explanationem* revelationis obscuræ, v. g. inspirationis epistolæ B. Pauli ad Hebræos; per *applicationem* seu *extensionem* generalis revelationis ad objecta singularia, quæ in ea continentur, v. g. humanitatis Christi ad illius voluntatem humanam; et per *certificationem* revelationis controversæ, v. g., infallibilitatis R. Pontificis.

Duplex est fides, sicut et duplex revelatio, *explicita* nempe et *implicita*, ut superius dictum est.

458. — 18. Assertio 1^a : *Objectum materiale fidei non crevit QUOAD VERITATES PRINCIPALES.*

PROB. 1. *Auctoritate* S. Augustini dicentis (1) : « Tempora variata sunt, *non fides*. Quia et ipsa verba pro tempore variantur, cum varie declinantur; alium sonum habet : venturus est; alium sonum habet : venit. Mutatus est sonus, venturus est et venit : eadem tamen fides utrosque conjungit, et eos qui venturum esse, et eos qui eum venisse crediderunt. »

PROB. 2. *Ratione theol.* Dei existentia et summa ejus erga homines providentia supernaturalis, objectum fidei semper fuerunt, dicente Apostolo : « Credere oportet accedentem ad » Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit » (*Heb.*, xi, 6). — Veritates autem principales particulares, obscurius saltem, jam tempore religionis primævæ et sub lege Moysis revelatæ fuerunt, et credebantur explicite, præsertim incarnatio, a Patriarchis, Magistris et Principibus populi Hæbreorum; a vulgo autem profitente fidem veræ Ecclesiæ credebantur implicate, quamvis distincte non cognoscerentur.

459. — 19. Assertio 2^a : *Ab Adamo usque ad Christum et Apostolos inclusive, objectum fidei SIMPLICITER crevit.*

Constat hæc assertio ex innumeris sacræ Scripturæ locis, in quibus manifestum est Deum multa successive revelasse Patriarchis, Prophetis, maxime in novo Testamento per Christum et Apostolos, juxta illud S. Pauli (*Hebr.*, i, 1) : « Multi- » fariam multisque modis olim... in Filio. »

Disputant tamen theologi utrum per has novas revelationes objectum fidei *substantialiter* creverit.

Hæc legere est apud S. Thomam (2. 2, q. 1, a. 7) : « Articuli fidei temporum successione creverunt, non quidem quantum *ad substantiam*, sed quantum ad explicationem et expressam professionem : nam quæ explicite et sub majori numero a posteris credita sunt, eadem omnia a superioribus Patribus implicate et sub minori numero credita fuerunt. »

At forsani dici potest *substantiam* articulorum fidei a S. Thoma sumi valde generatim et confuse, quatenus nempe omnes articuli reduci possunt aliqua ratione vel ad Deum, vel ad Dei providentiam; non vero proprie et speciatim, quatenus omnes

(1) S. Aug., *Tract. in Joan.*, 45, n. 9; *Patr. lat.*, xxxv, 1722.

articuli secundum se et veritatem suam singularem et specificam formaliter continerentur in illis binis articulis revelatis. Neque etiam loquitur S. Doctor de mera et simplici explicatione, quæ sit declaratio, certificatio vel applicatio veritatis cujusdam antea revelatæ, sed de explicatione, quæ sit nova propositio et revelatio distincta ab omni alia priore revelatione (1).

460. — 20. Assertio 3^a : *Fidei objectum a Christi temporibus*
 NOR CREVIT SIMPLICITER, *sed tantum* SECUNDUM QUID.

PROB. 1^a PARS, nempe fidei objectum a Christi tempore *non crevisse simpliciter*.

1. *Scriptura Sacra*. « Paracletus autem Spiritus Sanctus » quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia » (*Joan.*, XIV, 26). — « Omnia quæcumque audiavi a Patre meo, » nota feci vobis » (*Joan.*, xv, 15). — « Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem » (*Joan.*, xvi, 13). Porro hæc falsa essent, si novæ darentur revelationes.

2. *Praxi Ecclesiæ* ; si quæ factæ fuissent a Christo novæ revelationes, mediante Ecclesia factæ fuissent ; porro Ecclesia nunquam sibi tribuit auctoritatem condendi dogmata Patribus ignota, sed pluries in conciliis protestata est se tantummodo revelationis jam factæ existentiam, vel sensum patefacere (2).

Vide insuper quæ dicta sunt in Tractatu *de vera Religione* (n. 156), ubi probatum est nullam religionem novam a Spiritu Sancto promulgandum esse.

(1) V. Kilber, apud Wirceburgenses, *De fide*, disp. 2, c. 2, a. 4.

(2) Sic concilium Vaticanum, exponens naturam infallibilitatis S. Pontificis, ait : « Neque enim Petri successoribus Spiritus sanctus promissus est, ut, eo revelante, novam doctrinam patefacere, sed ut, eo assistente, traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent » (*de Eccles.*, cap. 4). Præiecit concil. Trident. (sess. 6 et sess. 13). — Unde manifestum est in definitionibus fidei ab Ecclesia non proponi novas revelationes, sed authentice declarari et fieri de fide *quoad nos* dogmata, quæ saltem a tempore Apostolorum continebantur in deposito revelationis publicæ et erant de fide *quoad se* ; seu explicite credendum proponi quod jam implicite ab omnibus credebatur.

PROB. 2^a PARS, fidei videlicet objectum *crevisse secundum quid*.

Id ex hoc sufficienter declaratur, quod Ecclesia, a tempore Apostolorum, occasione hæresium vel alterius necessitatis, per varias definitiones multas fidei veritates clarius proposuit, aut quædam certo revelata esse pronuntiavit, aut revelationes ad objecta particularia, tanquam implicite revelata, extendit, assistente semper Spiritu Sancto, ut alibi probatur, ne in ejusmodi decisionibus erraret. Vide quæ dicta sunt de hoc fidei incremento in Tractatu *de locis theologicis*.

ARTICULUS II

De objecto formali seu motivo fidei

461. — 21. Objecti formalis fidei notio. Objectum formale fidei, sic dictum quia propriam et specificam formam confert actui fidei est ratio quæ per se et immediate determinat intellectum ad assentiendum revelationi sibi propositæ.

Dicitur etiam *motivum*, quia movet et determinat ad assentiendum. Sedulo distinguendum est a motivis credibilitatis, quæ præparant, adjuvant et firmant assensum fidei, existentiam et veritatem revelationis demonstrando, sed per se et immediate non determinant ad credenda dogmata revelata.

Hoc prænotato quærendum venit : — 1. in quo consistat, — 2. quomodo cognosci debeat objectum formale fidei.

§ I. — In quo consistat objectum formale fidei?

462. — 22. Status quæstionis. Cum fides versetur circa Deum, quatenus est veritas, conveniunt facile omnes theologi formale fidei objectum in summa Dei veritate reponendum esse.

Sed in Deo triplex agnoscitur veritas, nempe *in essendo*, qua verus est Deus, *in cognoscendo*, qua omnia, talia qualia sunt a parte rei, absque ullo errore cognoscit, et *in dicendo*, qua neminem fallere potest.

Fere autem nullus est theologus qui assueruerit motivum fidei esse summam veritatem *in essendo*, seu esse Deum *sub ra-*

tione Deitatis; et sane ea ratione fides a spe et caritate non distingueretur, ut facile patet. Remanet igitur veritas sive *in cognoscendo* sive *in dicendo*, seu *auctoritas* Dei revelantis. Probandum est igitur objectum formale fidei reponendum esse in auctoritate Dei revelantis, deinde solventur quædam quæstiones huc spectantes.

I. *Proponitur objectum formale fidei.*

463. — 23. Assertio : *Objectum formale seu motivum fidei est AUCTORITAS DEI REVELANTIS.*

EST DE FIDE, docente Concilio Vaticano (Const. *Dei Filius*, c. 3) « fidem quæ humanæ salutis initium est..., virtutem esse supernaturalem, qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis qui nec falli nec fallere potest. » Quod quidem infra (can. 2) definit his verbis : « Si quis dixerit... ad fidem divinam non requiri ut revelata veritas propter auctoritatem Dei revelantis credatur, anathema sit. »

PROB. 1. *Script. Sacra.* Christus (*Joan.*, III, 18), ad excitandam in Nicodemo fidem, sic loquitur : « Amen, amen dico » tibi, quia *quod scimus* loquimur, et *quod vidimus* testamur. » — Item (*Joan.*, VIII, 26) : « Qui me misit, *verax* est; et ego » quæ audiavi ab eo, hæc loquor in mundo. » Et insuper legitur (*Rom.*, III, 3, 4) : « Numquid incredulitas illorum fidem » Dei evacuabit? Absit. *Est autem Deus verax*; omnis autem » homo mendax. » Porro his verbis aperte constat fidem nostram revocari ad infallibilem Dei veritatem tum in cognoscendo, tum in dicendo, seu ad summam ejus auctoritatem.

PROB. 2. *Ratione.* Reponendum est objectum formale fidei in eo per quod movemur ad præstandum Deo loquenti assensum firmissimum; atqui ideo movemur ad assentiendum firmissime Deo loquenti quia nec falli nec fallere potest; ergo. — Et vero quod nos movet ad assentiendum dictis hominum, v. g., in historia, in judiciis, in colloquiis privatis, est ipsorum scientia et veracitas, seu firma persuasio ipsos nec de-

ceptos nec deceptores esse; ergo pariter ad eliciendum actum fidei divinæ nos movent scientia et veracitas Dei, cum utrinque adsit fides, et tota diversitas repetatur ex diversitate loquentis. Ergo motivum seu objectum formale fidei est auctoritas Dei revelantis.

II. *Solvuntur nonnullæ quæstiones od objectum formale fidei spectantes.*

Tres sunt hujusmodi quæstiones, nempe: — 1. an revelatio ingrediatur objectum formale fidei; — 3. utrum ad credendum fide theologica sufficiat revelatio mediata; — 3. an revelationes privatæ fide divina credi possint et debeant.

464. — 24. Quæstio 1^a: *Utrum revelatio ingrediatur objectum formale seu motivum fidei?*

RESP. Duplex est ea de re sententia, una affirmans, altera negans.

I. *Sententia affirmans.* Eam tenent Suarez, De Lugo, Kilbert, Antoine, etc., dicentes revelationem pertinere ad objectum formale fidei, ita ut simul cum auctoritate divina unum constituat adæquatum motivum credendi; quod quidem probare nituntur sive Scriptura Sacra, sive ratione.

1. *Script. Sacra.* In sacris Litteris non minus *revocatur fides nostra ad locutionem Dei* ac ad ejus auctoritatem. Sic (I *Joan.*, v, 6): « Spiritus est *qui testificatur*, quoniam Christus est veritas »; (I *Thess.*, II, 13): « Cum accepissetis verbum auditus fidei, *accepistis illud*, non ut verbum hominum, sed *sicut est vere verbum Dei.* » — Insuper exhibetur *testimonium Dei* tanquam *fundamentum* et *motivum* firmum, quo fides innitatur (I *Joan.*, v, 9): « Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est;... qui credit in Filium Dei, *habet testimonium Dei in se;* » id etiam explicant Samaritani, qui mulieri dixerunt (*Joan.*, IV, 42): « Jam non propter tuam loquelam credimus; *ipsi enim audivimus.* »

2. *Ratione.* Et vero, ait de Lugo (*de Fide*, disp. 1, sect. 7, n. 114), ego non minus assentior mysterio Trinitatis quia Deus revelat quam quia Deus est prima veritas, nec minus me

movet unum quam aliud, sed utrumque se habet pro modo duplicis præmissæ ad credendam Trinitatem; quare non video quomodo assignetur sufficiens discrimen inter unam præmissam et aliam, ut una sit ratio formalis, alia vero solum sit conditio. — Adde motivum credendi non esse Deum utcumque, sed ut dicentem et testificantem. Ergo.

II. *Sententia negans.* Huic favet S. Ligorius (l. 2, c. 1), asserens divinam auctoritatem esse adæquatum motivum fidei; revelationem vero conditionem sine qua non applicari posset illud fidei motivum.

Ratio præcipua est quia illud non est motivum fidei quod per se non determinat assensum veritatibus revelatis præstitum; sed revelatio, spectata ratione sui et præscindendo a Dei veracitate, per se non determinat assensum nostrum veritatibus fidei; ergo non pertinet ad motivum seu objectum formale fidei, sed est mera conditio prærequisita ut præstetur assensus fidei. Sic quando assentio Paulo aliquid mihi narranti, dici nequit narrationem Pauli, consideratam præcisive ab ejus veracitate, me determinare ad assentiendum; nam non assentio Paulo quia scio Paulum mihi loqui, sed quia scio Paulum esse veracem; ita quando assentio Deo revelanti, non revelatio, sed veracitas Dei me determinat ad assentiendum; credo quia Deus, qui revelavit, est summe verax.

465. — 25. Quæstio 2^a: *Utrum ad credendum fide theologica requiratur revelatio singulis hominibus immediate a Deo facta, an sufficiat revelatio mediata?*

RESP. Sufficit revelatio *mediata*. Id constat ex praxi continua quam Deus in tradenda et propaganda veræ fidei doctrina constanter servavit sive in veteri sive in novo Testamento.

1. *In Veteri Testamento*, Deus non omnes promiscue fideles, sed paucos a se delectos homines, Patriarchas nempe et Prophetas, allocutus est, qui revelationes divinas aliis deinde communicarent, juxta illud Psalmistæ (Ps. LXXVII, 5) : » Quanta mandavit (Deus) patribus nostris, nota facere ea filiis » suis; » hinc de Israelitis dictum est (Exod., XIV, 31) :

« Crediderunt Domino *et Moysi* servo ejus, » id est, crediderunt Deo tanquam immediate loquenti ad Moysen, Moysi vero tanquam proponenti quæ a Deo acceperat; et Apostolus id ipsum confirmat, dicens (*Hebr.*, 1, 1): « Olim *Deus loquens* » patribus *in prophetis*. »

2. *In novo Testamento*, perhibetur Joannes missus a Deo, « ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes *crederent per illum* » (*Joan.*, 1, 7); Christus immediate docuit eos ad quos pervenerat, et ad alios misit Apostolos, dicens (*Matth.*, xxviii, 19): « Euntes ergo docete omnes gentes. » Et (*Act.*, 1, 8): « Eritis mihi testes., usque ad ultimum terræ. »

466. — 26. Quæstio 3^a : *Utrum revelationes privatæ credi possint et debeant fide divina?*

RESP. 1. Communis admittitur revelationes privatas *credi fide divina* ab eo cui factæ sunt. — In Scriptura sacra plura exhibentur firmiter credita, quæ nondum pertinebant ad depositum fidei publicæ, vel etiam nunquam explicite in Scripturam et Traditionem relata sunt, v. g. (*Hebr.*, xi, 34, 35): « (Fide) convaluerunt de infirmitate... Acceperunt mulieres » de resurrectione mortuos suos. »

Præterea concilium Trid. docet (sess. 6, c. 9, can. 16) « neminem, nisi ex speciali revelatione didicerit, scire posse certitudine fidei se consecutum esse gratiam Dei. » Talis revelatio, si contingeret, esset privata, et nihilominus ad fidem sufficeret.

Demum revelatio privata pariter innititur super auctoritate Dei a quo oritur, et proinde, modo constet, pariter est objectum fidei (1).

(1) Ex dictis sequitur assensum privatæ revelationi præstitum procedere ex eodem habitu ac fidei catholicæ actus, idem enim habet objectum materiale et formale, scilicet aliquid a Deo revelatum propter ejus auctoritatem creditur. Itaque theologi qui habitum specialem requirunt ad eliciendos actus fidei divinæ privatæ, forsitan non satis perpenderunt ad essentiam fidei divinæ pertinere tantum revelationem et firmum assensum, Dei gratia adjuvante, ei præstitum; propositionem vero Ecclesiæ sive actualem, sive possibilem, et finem revelationis a Deo intentum, non afficere fidem nisi extrinsece et accidentaliter.

Sequitur etiam ex dictis eum qui resisteret revelationi privatæ sibi

RESP. 2. Ii quibus fit specialis revelatio, *tenentur credere*, quia Deum sibi loquentem et fidem suam requirentem certo cognoscunt. Unde reprehenduntur et puniuntur qui statim pleno assensu non adhærent, ut constat exemplis Saræ et Zachariæ.

Omnes vero ad quos non dirigitur revelatio specialis, non tenentur illius credibilitatem expendere; nullum enim præceptum ea de re ipsis fuit intimatum. Unde infidelitatis argui non possunt qui novissimarum B. Mariæ apparitionum et revelationum historiam et argumenta prorsus negligentes, quasi ista facta non evenissent, christiane vivunt (1).

§ II. — **Quomodo cognosci debeat objectum formale fidei?**

467. — 27. Status quæstionis. Objectum formale fidei a credente necessario apprehendi debet; secus intellectum ad credendum non moveret. Hoc autem fieri potest assensu vel naturali vel supernaturali; naturali, inquam, si ex solius rationis lumine percipiatur; supernaturali vero, si per fidei lumen

factæ et certo constanti, amittere fidem theologicam et coram Deo fieri hæreticum, quia mortaliter peccat contra auctoritatem Dei revelantis et eo ipso motivum tollit sine quo fides ruit.

(1) Cæterum Ecclesia nullam revelationem privatam tanquam fide catholica credendam imponit. Unde Benedictus XIV agens de revelationibus privatis a Sede Apostolica approbatis, v. g., B. Hildegardis et S. Birgittæ, hæc habet (*De canoniz. sanct.* l. 3, c. 53, n. 15): « Diximus prædictis revelationibus, non debere, nec posse a nobis adhiberi assensum fidei catholicæ, sed tantum fidei humanæ (id est propter testimonium hominis fallibilis), juxta regulas prudentiæ, juxta quas prædictæ revelationes sunt probabiles et pie credibiles.... Ex quibus proinde sequitur, posse aliquem, salva et integra fidei catholica, assensum prædictis revelationibus non præstare, et ab eis recedere, dummodo id fiat cum debita modestia, non sine ratione et citra contemptum. » Nullum igitur præceptum fidelibus imponitur his assentiendi revelationibus, sed debita approbationi Ecclesiæ reverentia requirit, ut sine motivo non rejiciantur, et a fortiori ut contemptui non tradantur. Circa ap aritiones seu revelationes quæ contigisse referuntur in locis vulgo dictis *Lourdes* et *La Salette*, S. Congr. Rit. (12 maii 1877) respondit eas « neque approbatas neque reprobatas ab Apostolica Sede fuisse, sed tantum permissas tanquam *pie credendas*, fide solum humana juxta traditionem, quam ferunt, idoneis etiam testimoniis ac monumentis confirmatam. »

innotescat. Porro valde controvertitur utrum in actu fidei motivum supernaturaliter apprehendi debeat.

I. Sententia affirmans.

468. — 28. Plurimi theologi, inter quos citare juvat Suarez, De Lugo, Card. Franzelin, etc., etsi fateantur in hoc situm esse magnum fidei mysterium, firmiter tenent non sufficere cognitionem naturalem.

Namque « fieri nequit, ait Suarez (*de Fide*, disp. 3, sect. 6), ut assensus altioris ordinis per se fundetur in assensu inferioris ordinis, nec major certitudo potest per se fundari in minori; sed assensus fidei est altioris ordinis et magis certus quam assensus naturalis et evidens; ergo fieri non potest ut assensus fidei ex parte sui objecti formalis fundetur in assensu tantum naturali et evidenti; » ac proinde necessarius est assensus supernaturalis in auctoritatem Dei revelantis.

Præterea assensus fidei divinæ est totus et quoad substantiam supernaturalis; sed assensus ille includit assensum etiam in auctoritatem Dei; ergo assensus idem, prout fertur in auctoritatem Dei, nequit esse naturalis.

Tandem si cognitio naturalis objecti formalis fidei sufficeret, hoc esset quia summa Dei auctoritas objective sumpta, utpote infinite efficax, actum ordinis supernaturalis per se constituere posset, quamvis lumine tantum naturali innotesceret; atqui id dici nequit: auctoritas enim Dei non est motivum fidei præcise ut in se est, sed præsertim quatenus a mente credentis apprehenditur; unde nisi assensu supernaturali affirmetur, non apparet quomodo intellectum supernaturaliter movere possit ad credendum fide divina veritates revelatas (1).

(1) Si quæretur quomodo haberi possit prædicta cognitio supernaturalis, non eodem modo rem explicant fautores hujus sententiæ.

Juxta Card. de Lugo, — 1. auctoritas Dei, prout est formale objectum fidei, immediate apprehenditur ex perspectiva intrinseca ejus ratione, quatenus hæc propositio: « Si Deus revelat aliquid, verum est, » ex ipsa terminorum apprehensione constat. — 2. Ille assensus immediatus in summam Dei auctoritatem debet profecto esse supernaturalis, sed ad hoc sufficit ut eliciatur ab eodem fidei habitu eodemve auxilio gratiæ quo creditur ipsa veritas revelata. — 3. Existentia revelationis similiter

II. *Sententia negans.*

469. — 29. Qui hanc sententiam tenent, dicunt non necessariam esse cognitionem supernaturalem motivi fidei et sufficere naturalem. Etenim, inquiunt, veracitas seu auctoritas Dei se habet per modum principii propter se admissi, quod applicatur singulis revelatis propter auctoritatem Dei admittendis. Si ergo ipsa veracitas ut revelata credi debeat, aderit circulus vitiosus, sicut quando certitudo principii a certitudine conclusionis repetitur. Ergo auctoritas Dei, quatenus est motivum fidei, non debet supernaturaliter cognosci.

Nec dicatur, assensum fidei non posse dici supernaturalem si ejus motivum naturaliter tantum cognoscatur. Nam ut actus fidei sit supernaturalis, sufficit intellectum et voluntatem physice gratia moveri et adjuvari ad assensum præstandum; cognitio vero motivi moraliter determinantis assensum est extrinseca actui fidei. Sedulo quippe secernenda est veracitas Dei, quæ quocumque modo cognoscatur, est pariter apta ad determinandum assensum, a cognitione veracitatis, quæ differt ab objecto suo, sicut lumen a re illuminata.

Unde certitudo veritatis revelatæ non commensuratur cognitione veracitatis, sed ipsamet veracitate, quæ cum sit

cognoscitur ex apprehensione terminorum, quatenus divina locutio tales præ se fert characteres, ut ex se ipsa non quidem evidenter, sed tamen certo cognoscibilis sit; quo posito, voluntas mota et confortata per gratiam assensum firmissimum imperat, et ita intellectus gratia quoque illuminatus et confortatus firmissimo assensu judicat Deum esse qui talem veritatem, puta Incarnationem, revelavit.

Aliter rem explicat Suarez : docet auctoritatem Dei revelantis, quatenus est objectum formale fidei, non ex terminorum apprehensione innotescere, sed propter seipsam credi eodem actu quo creditur veritas revelata : videlicet, supposita notitia de divina auctoritate ex principiis naturalibus, supposito etiam judicio de credibilitate et existentia revelationis ex motivis credibilitatis, totum fidei objectum jam fit intellectui præsens. voluntasque potest imperare fidem; dum autem sub imperio voluntatis intellectus elicit ipsum assensum fidei, abstrahit ab intrinseca evidentia auctoritatis divinæ; abstrahit etiam a motivis credibilitatis revelationem demonstrantibus; et unice credit, v. g., Incarnationem, ob auctoritatem Dei revelantis, et hanc ob seipsam; nam Deus revelando aliquam veritatem implicite revelat se revelare, imo se veracem esse in eo quod revelat.

unica, parum refert, quoad vim movendi ad credendum, quod naturaliter aut supernaturaliter apprehendatur, ex propria inquisitione aut altero docente, sicut ad vim testimonii humani parum refert qua via comperta sit veracitas testis.

CAPUT II.

DE ACTU FIDEI

Disserendum venit : — 1. de præparatione; — 2. de productione; — 3. de proprietatibus actus fidei.

ARTICULUS I

De præparatione actus fidei

In præparatione actus fidei partes suas habent tum Ecclesia tum ratio. De utriusque munere seorsim agendum est.

§ I. — **De munere Ecclesiæ**

470. — 30. Prænotanda. — I. Ecclesia in præparatione actus fidei intervenit tanquam regula fidei, de qua tanto æstu disputatum est inter Catholicos et Protestantes. Porro regula fidei dicitur criterium ab omni errore immune, quo veritates credendæ tuto exhibentur.

Duplex distingui potest fidei regula, mortua una, viva altera. — Regula fidei *mortua*, quæ etiam *remota* dicitur, ea est quæ certo quidem fidei objectum exhibet, sed indiget ulteriori explicatione, ut possint tuto apprehendi veritates credendæ. — Regula fidei *viva* seu *proxima* est illa quæ fidei objectum exhibet ejusque explicationem præbet. Ab hac non differt *supremus controversiarum judex*, de quo diserte loquuntur non pauci auctores, ubi de auctoritate doctrinali Ecclesiæ disputant.

471. — 31. II. Regula proxima fidei certis quibusdam dotibus

insigniri debet, nempe debet esse: — 1. *obvia*, seu, ita facilis aditu, ut ab omnibus recte inquirentibus possit facile cognosci et applicari; cum enim fides omnibus necessaria sit ad salutem consequendam, Christus hominum saluti non satis providisset, si regulam hujusmodi non instituisset; — 2. *certa ac tuta*, id est, citra periculum erroris et cum certitudine verbum Dei proponens; ratio est quia non datur assensus fidei quamdiu subest dubium de existentia et credibilitate revelationis; — 3. *perpetua et indefectilis*, scilicet usque ad consummationem sæculi perdurare debet; nam et ipsa fides, cujus possibilitatem et certitudinem procurat, semper necessaria erit.

472. — 32. III. Jam vero omnes consentiunt aliquam fidei regulam necessario admittendam esse; Deus quippe homines ad veritates Christianæ religionis fide tenendas obligare nequit, quin ipsis suppetat medium quo innotescant hæ veritates.

At in assignanda hujusmodi regula a Catholicis valde dissentiunt Protestantes. Hi nempe, nulla admissa distinctione inter proximam ac remotam fidei regulam, asserunt non aliam regulam admittendam esse nisi Sacram Scripturam sive privato examine sive immediata Spiritus Sancti inspiratione interpretatam (Cfr. Tract. *de Ecclesia*, n. 7). — Catholici autem duplicem fidei regulam agnoscunt, *remotam* scilicet, quæ est ipsum verbum Dei scriptum vel ore traditum et *proximam*, quæ in infallibili Ecclesiæ magisterio reponenda est.

De remota fidei regula satis dictum est in Tractatu *de Locis theologicis*, in quo jam demonstravimus contra Protestantes Scripturam sacram non esse unicum divinæ revelationis fontem, sed alium esse, videlicet *Traditionem*. Superest igitur ut doctrina catholica de proxima regula fidei adstruatur, — 1. assignando regulam proximam fidei; — 2. determinando necessitatem propositionis veritatum fidei ab Ecclesia; — 3. explanando varios modos propositionis adhiberi solitos.

I. *Assignatur regula proxima fidei.*

In duplici assertionem refelletur falsum systema Protestantium et statuatur Catholicorum doctrina.

473. — 33. Assertio 1: *Proxima regula fidei non est reponenda in Scriptura sacra PRIVATO EXAMINE vel IMMEDIATA INSPIRATIONE interpretata.*

PROB. PRIMA PARS, nempe *proximam fidei regulam non esse reponendam in Scriptura sacra PRIVATIO EXAMINE interpretata*, ex eo quod examen privatum caret dotibus regulæ primæ fidei, nempe,

1. Non est *omnium captui accommodatum*. Ut enim adhiberi posset hæc fidei regula, necesse foret ut a singulis hominibus certe definiretur quinam sint libri sacri, quænam eorum versiones legitimæ, quis eorum genuinus sensus : sed tanti operis plerique homines incapaces sunt. Ergo.

2. Non est *certum ac tutum*. Scriptura equidem, utpote Dei verbum, errorem docere nequit; at non de Scriptura ipsa, sed de Scriptura privato examine interpretata agitur; porro ratio humana est errori obnoxia, præsertim in divinis et supernaturalibus, ipsius captum ex se excedentibus.

3. Est *unitatis destructivum*. Dato quippe hoc examine, mox tot erunt sententiæ in rebus fidei quot capita, siquidem unusquisque proprio sensu doctrinam revelatam dijudicare debet. — Et reipsa omnibus notum est quantæ sint apud Protestantes varietates et variationes in rebus maximi momenti. — Imo omnes fere hæreses ex hoc principio privatæ interpretationis sacrae Scripturæ ortum habuerunt (Cf. Conc. Vat., introd. in Const. *Dei Filius*).

4. Demum *ad absurda ducit*. Admisso nimirum systemate examinis privati, sequitur — actum fidei multis evadere impossibilem, cum plures reperiantur hujus examinis prorsus incapaces; — infantes baptizatos, cum ad annos discretionis perveniunt, necessario per aliquod saltem temporis spatium, in dubio, ac proinde in infidelitate, versari; nam non possunt credere auctoritate innixi, quia examen privatum est unica fidei regula, exclusa auctoritate, nec tamen Scripturæ statim credere queunt, quum aliquod tempus ad ejus lectionem semper necessarium sit; — unumquemque etiam ignarum proprio sensui potiusquam doctorum interpretationi rectius adhærere; — omnes, etiamsi contradictoria teneant dogmata, in

viam salutis admittendos esse, cum nullum detur medium illos repellendi; unde latissimus tolerantismus.

PROB. SECUNDA PARS, nempe *regulam proximam fidei non esse reponendam in Scriptura sacra* IMMEDIATA SPIRITUS SANCTI INSPIRATIONE *interpretata*, ex eo quod talis regula,

1. *In Scriptura S. non invenitur, nec Traditione probatur.* Ex omnibus enim Scripturæ textibus qui a Protestantibus allegari solent, nullus est in quo directa ac expressa fiat mentio de hac infallibili Spiritus S. assistentia; porro si, providente Deo, Spiritus S. esset proxima fidei regula, Deus in Scripturis clarius sane locutus fuisset; privilegium enim tam insigne et prorsus necessarium haud æquivoce exprimi debet. — Traditioni pariter prorsus ignotus est supremus iste controversiarum iudex a Protestantibus adinventus.

2. *Errori favet.* Nemo nescit homines varias sæpe experiri affectiones, prout tædio, lætitia, amore... moventur, ob sensibilitatem imaginationemque vividos quandoque nasci sensus, ita ut variis phantasiis illudantur ipsi pii et sancti; sed tunc, nonne adest timendi locus ne quæ a meris causis naturalibus oriuntur, tanquam Spiritus S. operationes sumantur, cum difficile dentur et applicentur regulæ certæ ad hæc discernenda? At, si hæc ita sint, quis negabit præfatum systema errori multum favere!

3. *Fanatismo latam aperit viam.* Admissa enim prædicta doctrina, unicuique licebit prædicare se a Spiritu S. fuisse illustratum; et quodnam erit confutationis medium, siquidem nulla agnoscitur auctoritas infallibilis, et quilibet propriæ inspirationi credere tenetur; sed tunc fanatismo via lata patet, quia is qui a Spiritu S. se illustratum putat, ad alios cogen-dos ut huic prætensæ illustrationi credant, illique se conforment, facile impelletur.

474. — 34. Assertio 2^a: Proxima regula fidei est INFALLIBILE MAGISTERIUM Ecclesiæ.

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, ex qua videre est eam fuisse Christi mentem in instituendo Ecclesiæ magisterio, ut doctrina ab ipso divinitus revelata per illud fidelibus proponere-

tur. Namque ipse, conciliata sibi prius variis signis auctoritate, doctrinam suam viva voce prædicavit (*Joan.*, II, 11); nec moriens ejus propagationi et perpetuitati librorum scriptorum ope consuluit, sed id ab Apostolis eorumque successoribus faciendum curavit quod et ipse fecerat (*Marc.*, XVI, 15; *Matth.*, XXVIII, 19). — Huic autem officio non defuerunt Apostoli, quippe qui, teste S. Marco (XVI, 20), « profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis; » totique fuerunt ut hanc agendi rationem episcopis quos instituebant, inculcarent his aut similibus verbis (II *Tim.*, II, 2) : « Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt et alios docere. »

PROB. 2. *Traditione* (1). Huc recurrunt Traditionis monumenta, quibus in Tract. *de Ecclesia* stabilita fuit magisterii ecclesiastici infallibilitas (Cfr. n. 95). — Confirmat Concilium Vatic. (Const. *de Fide*, c. 3), dicens : « Ut autem officio veram fidem amplectendi in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit, suæque institutionis notis instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus posset agnosci. »

PROB. 3. *Ratione* (2). Seposito infallibili Ecclesiæ magisterio, nulla assignari potest regula, qua fidei certitudo, unitas ac universalitas procurari possint, præter demonstrationem scientificam vel auctoritatem humanam vel immediatam revelationem; atqui nullum ex his tribus supradicto fini attingendo par esse potest.

Non quidem — 1. *scientifica demonstratio*; hæc enim pro maxima hominum parte, rudibus nempe et indoctis, omnino impossibilis evadit. — Cæterum si in ipsa religione naturali non sufficiat humana ratio, quanto magis impar erit certo

(1) S. Augustinus (*de Util. cred.*, c. 17, n. 35; *Patr. lat.*, XLII, 91) ait : « Si unaquæque disciplina, quanquam vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem et magistrum requirit : quid temerariæ superbiæ plenius, quam divinorum sacramentorum libros et ab interpretibus suis nolle cognoscere? »

(2) Cf. Balmès, *Le Protest. comparé au cathol.*, I, c. 6.

uniformique assensui producendo, ubi agitur de veritatibus speculativis naturalem ejus captum transcendentibus.

Nec — 2. *auctoritas humana*; nam homines falli et fallere, atque ideo veritates adulterare falsasque doctrinas proponere possunt. Unde nec unitatem in fide, nec certitudinem producere valeret auctoritas humana. — Adde Novatores sibi contradicere, dum ad auctoritatem sapientum appellant eo quod auctoritas Ecclesiae divinae auctoritati substituenda non est.

Nec — 3. *revelatio privata*; quippe quæ non tantum consuetis Providentiæ viis nullatenus conformis est, sed etiam infinitam propemodum miraculorum seriem exposceret, dependentiam ab Ecclesia a Christo præscriptam a medio tolleretur, simul ac externæ membrorum unitati et caritati obsisteret. Ergo concludendum est nullam assignari posse fidei regulam præter magisterium authenticum ac infallibile Ecclesiae.

II. *Determinatur necessitas propositionis veritatum fide ab Ecclesia.*

475. — 35. Prænotanda. Revelationis propositio est *illius manifestatio iis quibus immediate non facta fuit.*

Duplex distinguitur propositio revelationis, publica nempe et privata. — *Publica*, est revelationis declaratio toti fidelium societati facta a suprema et infallibili auctoritate; hanc ordinarie ad singulos fideles transmittunt episcopi, parochi, parentes et magistri. — *Privata*, est revelationis declaratio facta a quocumque non exercente infallibile magisterium, v. g., ab episcopo, paroco. De hac posteriori propositione hic non agitur. — His prænotatis, tria asseruntur :

476. — 36. Assertio 1^a : *Ut eliciatur actus fidei catholicæ omnino requiritur definitio Ecclesiae, seu propositio PUBLICA, saltem IMPLICITA, hujus veritatis TANQUAM FIDE DIVINA CREDENDÆ.*

Patet ex ipsamet fidei catholicæ definitione (n. 445). Nec aliud docet Concilium Vatic. (Const. *Dei Filius*, c. 3) dicens : « Porro fide divina et catholica ea omnia credenda sunt, quæ in verbo

Dei scripto vel tradito continentur, et ab *Ecclesia* sive *solemni judicio*, sive *ordinario et universali magisterio*, tanquam divinitus revelata credenda proponuntur. »

Dicitur — 1. *tanquam fide credendæ*, quia *Ecclesia* multiplici modo veritatem aliquam proponere potest, scilicet vel tanquam simpliciter veram, vel ut fidei proximam, vel ut ad fidem pertinentem, vel tanquam de fide : porro hic ultimus propositionis modus omnino requiritur, ut patet.

Dicitur — 1. *saltem implicita*; nam admittunt communiter theologi quædam esse puncta fide catholica credenda, quamvis nulla de iis intervenerit propositio *Ecclesiæ* explicita. Tales sunt : — 1. Quædam veritates fundamentales, quas *Ecclesia* potius supponit quam definit, ut ipsius *Ecclesiæ* infallibilis auctoritas in docendo; — 2. Veritates quas *Ecclesia* semper admisit, sed nunquam definivit, quia nunquam impugnatæ fuerunt; sic non illæsa fide, ut putamus, negaretur liceitas secundarum nuptiarum, quamvis nulla proferatur *Ecclesiæ* stricta decisio; — 3. Propositiones quæ ita clare continentur in Scriptura, ut nullum super illis oriri possit dubium; unde haberi debent ut propositæ ab *Ecclesia*, quando Scripturam proposuit; ita resurrectio Lazari.

477. — 37. Assertio 2^a : *Quando deest publica Ecclesiæ propositio, ordinarie NON DATUR OBLIGATIO alicujus veritatis fide credendæ.*

Nam ut extra *Ecclesiæ* publicam propositionem daretur alicujus veritatis credendæ obligatio, omnino requireretur, ex dictis, ut dogmatis, de quo ageretur, revelatio et sensus perfecte et sine ullo erroris timore cognoscerentur; porro id ordinarie non fit, et nonnisi pro quibusdam specialibus casibus existere valet; ergo.

478. — 38. Assertio 3^a : *Dari potest fidei divinæ actus ABSQUE ulla ECCLESIAE PROPOSITIONE.*

Ratio est quia absque ulla propositione *Ecclesiæ* dari potest certitudo de existentia revelationis, idque sive agatur de revelatione privata, sive de revelatione publica; fieri enim potest, ut quis per sola motiva credibilitatis, independenter a propo-

sitione Ecclesiae, certo cognoscat aliquam veritatem esse revelatam, v. g., evolvendo monumenta Traditionis, scrutando Scripturas et explicitas Ecclesiae Traditiones: hinc contingere potest ut aliquid sit de fide divina respectu unius et non respectu alterius, respectu doctorum et non respectu idiotarum, quia illis et non aliis innotescit ut revelatum. Inde discordia circa immaculatam B. M. V. conceptionem tempore S. Bernardi et S. Thomæ.

III. *Explanantur modi propositionis adhiberi soliti.*

479. — 39. Multiplici modo Ecclesia proponere solet veritates fidei credendas, nempe: eas in fidei articulis vel symbolis vel professionibus contrahendo; decreta dogmatica sive affirmativa, sive negativa, per R. Pontifices vel concilia œcumenica promulgando; propositiones damnando ope censurarum theologiarum. Nonnulla igitur de his omnibus dicenda sunt.

480. — 40. I. De articulis fidei (1).

Articulus fidei definitur: *Propositio catholica primario ad fidem pertinens, et specialem habens difficultatem ad credendum (2).*

Itaque ut aliquod dogma dici debeat articulus fidei, duæ conditiones requiruntur: prima est quod *principaliter* pertineat ad fidem, ut sunt ea quorum visione beamur in patria, et per quæ ad illam beatitudinem perducimur; secunda est quod habeat aliquam *specialem* difficultatem ad credendum; sic quod Deus sit mortuus et quod resurrexerit, habent distinctam difficultatem ad credendum, et ideo sunt duo articuli distincti; quod autem sit passus, mortuus et sepultus, unam et

(1) Articulus, græce *ἄρθρον*, significat quamdam coaptationem aliquarum partium distinctarum; unde veritates fidei nostræ dicuntur per articulos distingui, in quantum dividuntur in partes habentes aliquam coaptationem ad invicem, et exhibent velut membra colligata systematis seu corporis doctrinæ. Attamen non omnia quæ in verbo divino continentur distinguuntur in articulos fidei, sed ea tantum quæ ad systema ordinatum et adæquatum reduci commode possunt.

(2) Cf. Billuart, *de Fide*, diss. 1, a. 7.

eamdem difficultatem habent, et ideo hæc omnia pertinent ad unum articulum.

Non una est sententia de numero articulorum fidei; alii, præsertim veteres, cum S. Thoma quatuordecim recensuerunt; alii vero communissime cum catechismo Romano et toto populo christiano duodecim tantum appellant.

481. — 41. II. De Symbolis fidei. Symboli nomine designatur collectio seu brevis summa credendorum, fidelibus proposita tanquam signum professionis suæ (1).

Multa tamen et quidem gravissima puncta, v. g., Christi præsentia realis in Eucharistia, Missæ sacrificium, omnia sacramenta, præter baptismum, in symbolis non reperiuntur, sive ob legem silentii in his temporibus vigentem, sive quia Apostoli et Patres voluerunt duntaxat tradere compendium doctrinæ fidei de his quæ spectant ad fidem speculativam, et ab omnibus credi debent ante baptismum. Cæterum omnes articuli omissi continentur implicite in fide Sanctæ Ecclesiæ catholicæ.

Tria distinguuntur symbola: Apostolorum, Nicæno-Constantinopolitanum et Athanasianum. De singulis pauca dicenda sunt.

1. *De Symbolo Apostolorum.* Erasmus, Calvinus et passim Calvinistæ, quibus consentit Dupin, dicunt symbolum *Apostolorum* sic nominari, quia eorum doctrinam exhibet, quamvis ab ipsis redactum non fuerit. At cæteri fere omnes uno ore profitentur symbolum istud ab Apostolis vere exaratum fuisse; quod probant tum unanimi omnium sententia usque ad Calvini tempora, tum testimoniis S. Ambrosii (Serm. 33, n. 6; *Patr. lat.*, xvii, 671), S. Leonis (Serm. 96, n. 1; *Patr. lat.*, liv, 466) et aliorum apud Billuart. — Juxta S. Hieronymum (*C. Joan. Hieros.*, n. 28; *Patr. lat.*, xxxiii, 380) et alios, Apostolorum

(1) Multiplicem ob finem confecta sunt symbola, sed imprimis: — 1. ut docentes unam et eandem haberent regulam, quam omnibus proponerent; — 2. ut singuli fideles haberent brevem formulam fidei, quam possent memoria retinere et frequenter profiteri; — 3. ut fideles secum invicem consentirent, ab infidelibus discernerentur, et a falsis doctoribus non deciperentur.

symbolum non fuit scriptis consignatum, sed viva voce traditum. — Quod demum attinet ad modum quo symbolum fuit exaratum, non desunt, praesertim antiquiores, qui volunt singulos articulos a singulis Apostolis fuisse statutos. Paschasius Ratbertus (*De fide, spe et car.*, l. 1, c. 6; *Patr. lat.*, cxx, 1402) et recentiores communiter putant Apostolos condidisse symbolum in commune consulentes, ea ratione qua canones in synodis episcoporum eduntur.

2. *De Symbolo Nicæno.* Hoc nomine designantur symbolum Nicænum proprie dictum, symbolum Constantinopolitanum et symbolum quod intra Missarum solemnias in Ecclesia catholica decantatur.

Symbolum Nicænum proprie dictum in concilio Nicæno contra Arianos celebrato conditum fuit. — Symbolum Constantinopolitanum, sic vocatum quia Constantinopoli prodiit, a symbolo Nicæno differt potissimum ob ea quæ contra Macedonianos de Spiritu Sancto dicuntur, et quæ circa Ecclesiam, baptismum et mortuorum resurrectionem declarantur; his quippe verbis terminatur Nicænum symbolum: (credimus) *Et in Spiritum Sanctum.* — Symbolum quod hodie intra Missarum solemnias publice decantatur, idem est ac Constantinopolitanum symbolum, addita voce *Filioque*, qua processio Spiritus Sancti a Filio definitur, et paucis ac parvulis aliis mutationibus factis.

3. *De Symbolo Athanasiano.* Symbolum *Athanasianum* sic dicitur quia sub nomine S. Athanasii prodiit. — Valde tamen inter doctores controvertitur an illud symbolum sit S. Athanasii genuinum opus. — Nec putandum fidem ex hac controversia aliquod pati detrimentum; nam symboli S. Athanasii vis a sola Ecclesiæ comprobatione provenit, et certum est Ecclesiam symbolum istud, quicumque sit illius auctor, sua auctoritate firmasse, ut manifestum est declaratione Eugenii IV in concilio Florentino, praxi Ecclesiæ et unanimi omnium doctorum consensu. Aliunde, controversia plane similis circa scriptorem plurium librorum Scripturæ sacræ minime nocet eorum auctoritati, quæ tota a Deo inspirante oritur.

482. — 42. III. De professionibus fidei. Symbolis fidei accedunt *professiones fidei* sive formulæ præcipuorum articulo-
rum fidei, quos publice et sub juramento Romani Pontifices
legi præcipiunt a prælatis, canonicis, parochis, magistris, etc.
Notissima est professio fidei Pii IV, a Pio IX paululum adaucta,
quæ nunc ubiquè sola viget.

483. — 43. IV. De decretis dogmaticis SS. Pontificum et conciliorum. De hujusmodi decretis plurima jam dicta fuere
in *Tract. de Ecclesia*.

Proinde hic satis erit sequentia notare :

I. Non semper facile est discernere quænam ab Ecclesia
tanquam ad fidem divinam pertinentia definiantur; attenden-
dum est tum verbis quibus exprimitur definitio, tum dogmati
quod proponitur.

Formula : *anathema sit*, non semper demonstrat oppositam
propositionem in fidei objecto contineri. Vox quippe *ana-*
thema excommunicationem exprimit, et ordinarie fidei deci-
sionibus annectitur, ut denegantium audacia contundatur; at
in aliis casibus præter hæresim incurri potest; Ecclesia enim
e sinu suo alios ac hæreticos ejicere potest, v. g., concilium
Tridentinum anathematizat negantes matrimonium ratum
dirimi per vota solemnia religionis, licet hic effectus votorum
ex auctoritate Ecclesiæ oriatur nec revelatum sit.

Sequentibus notis innotescere potest an veritas sit de fide
definita : — 1. Si contrarium asserentes pro hæreticis judi-
centur. — 2. Cum in rebus fidei adhibetur hæc forma : *Si quis*
hoc aut illud senserit, anathema sit, vel in dissentientes *excom-*
municationis sententia ipso jure fertur. — 3. Si quid expresse
et proprie a fidelibus firmiter credendum aut tanquam dogma
catholicæ fidei accipiendum dicatur.

484. — 44. II. Quæ in conciliorum aut pontificum decretis,
vel explicandi causa inducuntur, vel ut objectioni respon-
deatur, vel etiam obiter et in transcurso præter institutum
præcipuum de quo erat controversia, ea non pertinent ad
fidem, id est, non sunt catholicæ fidei judicia.

Item, quando controvertitur inter theologos an aliqua

propositio ab Ecclesia fuerit definita, propositio ista absque dispendio fidei catholicæ denegari potest; nam hæresis est denegatio articuli ad fidem catholicam pertinentis; porro non existit articulus fidei catholicæ sine definitione Ecclesiæ certo facta; nec est illa definitio certa, ubi theologi inter se de illa disputant.

485. — 45. III. Quamvis ad objectum fidei catholicæ requiratur definitio Ecclesiæ, non ideo licet admittere omnem propositionem quæ ab Ecclesia non fuit damnata ut hæretica. Nam præter iudicium solemne quo Ecclesia damnat hæresim, agnoscendum est in Ecclesia ordinarium et universale magisterium, quod proponit sine expressa definitione veritates credendas (Concil. Vatic., *de Fide*, cap. 3).

Insuper inter iudicia ipsa Ecclesiæ distinguere oportet — 1. definitiones ipsas fidei, quæ a nobis exigunt actum fidei *divinæ*; — 2. iudicia Ecclesiæ de veritatibus non revelatis, sed quæ cum revelatis sunt connexæ: his iudiciis debemus assensum fidei *ecclesiasticæ*; — 3. iudicia sacrarum congregationum de materiis doctrinæ; his debemus assensum *internum et religiosum* (Cfr. Tract. *de Ecclesia*, n. 198).

486. — 46. V. De censuris theologicis. Ex dictis in Tractatu *de Ecclesia*, fidei objectum non tantum positive, sed etiam quandoque *negative*, id est, per damnationem erroris, ab ecclesiastico magisterio proponitur, idque plerumque fit ope notarum quæ *censuræ theologicæ* dici solent. De his hic disserere opportunum est, ut earum vis propria pateat.

I. Censura theologica (e verbo *censeo*, æstimare, iudicare) communiter definitur: *Judicium seu sententia notam pravam et malignam inurens cuidam doctrinæ, tanquam fidei aliquo modo repugnantî*. Quæ ut recte intelligatur definitio, sequentia notanda sunt:

1. Censura attingit doctrinam in aliqua propositione contentam, id est, sensum ipsum propositionis, ita ut minus spectari debeant ipsa verba grammaticè sumpta quam sensus qui propositioni tribuitur, sive ex usu communi, sive ex toto contextu, si ex aliquo libro excerpta sit.

2. Doctrina configitur tanquam *aliquam falsitatem* præ se ferens; nam notæ etiam infimæ, ut notæ *temeraria*, *male sonans*, *piarum aurium offensiva*, aliquam falsitatem indicant, quia vera pietas cum sana doctrina conjuncta est; ac proinde omnis suspicio scandali aut offensæ pietatis procul abest a doctrina vera et verbo divino conformi.

3. Ut aliqua propositio sit censuræ obnoxia, non requiritur ut sit directe contra fidem, sed sufficit quod doctrinæ catholicæ, licet ab Ecclesia nondum definitæ, contradicat. Omnis autem propositio circa res a fide prorsus alienas, censuræ ecclesiasticæ non subjacet.

4. In propositionibus duo sunt sedulo discernenda, *dictum* scilicet seu res enuntiata, et *modus* seu forma et adjuncta enuntiationis. Porro dictum potest esse rectum, et modus vitiosus; inde damnantur quandoque propositiones præcise ob modum quo doctrina exprimitur, v. g., unus de Trinitate passus est.

5. Quoniam censura configit directe sensum propositionis, et verborum sensus usu sæpe immutatur, fieri potest ut quædam SS. Patrum propositiones rejiciantur, imo ut quædam Scripturæ sacræ verba, licet essentialiter vera, interdican- tur, quia ab omnibus indoctis et instabilibus depravata fuerunt (II Petr., III, 16). Sic tempore Arianorum nolebat S. Hilarius hæc dici verba: « *Christus ex Maria natus est*, » nisi adderetur: « *In principio erat Verbum, et Deus erat Verbum* » (1). Hinc sequens propositio damnata fuit ab Hormisda papa: *Unus de Trinitate passus est*, ob æquivocationem in illa contentam et pravas consecutiones, quæ exinde deduci potuissent (2).

487. — 47. II. Censura ratione auctoris duplex est: judicialis nempe et privata.

Censura *judicialis* seu *authentica* illa est quæ fertur a iudice

(1) S. Hil., lib. de Synodis, n. 70; Patr. lat., x, 526.

(2) Hinc sequitur iudicium quo fertur censura ecclesiastica a supremo iudice fidei, non esse legem disciplinæ, ex natura sua temporaneam et mutabilem, sed iudicium dogmaticum, doctrinam attingens, et ideo perpetuum, universale et irrevocabile.

fidei, scilicet, a Romano Pontifice et a concilio generali, si agatur de censura universali et infallibili, ut patet ex dictis in Tractatu *de Ecclesia*, vel a conciliis provincialibus et episcopis pro provinciis et diocesisibus.

Censura *privata* illa est quæ non fertur quidem a iudicibus fidei sed a viris pietate et scientia conspicuis, v. g., clero alicujus gentis, universitate studiorum, magistris theologiæ, imo privatis quibuscumque. Ista censura majorem aut minorem vim habet, prout illius auctores majori aut minori doctrina et pietate pollent. Unde censura Sorbonica olim fuit maximi ponderis.

488. — 48. III. Innumeræ propemodum sunt censuræ, quibus aliqua doctrina inuri potest, ut videre est apud Montaigne (*De censuris*, curs. compl. th., I, col. 1403). Præcipuas expendere sufficit.

1. *De propositione hæretica.* — Propositio hæretica illa est quæ contradictorie opponitur veritati a Deo revelatæ et ab Ecclesia propositæ tanquam de fide; ideo propositio hæretica propositioni ad fidem catholicam pertinenti directe adversatur.

2. *De propositione erronea.* — Propositio erronea illa est quæ adversatur directe propositioni virtualiter revelatæ seu conclusioni theologicæ, v. g., Christus non fuit risibilis.

3. *De propositionibus hæresi proxima, sapiente hæresim et hæreseos suspecta.* — Propositio *hæresi proxima* ea est quam major et sanior theologorum pars ex Scriptura aut Traditione judicat hæreticam, etsi tamen non audeat absolute ac simpliciter eam pronuntiare hæreticam, ex eo quod aliqui graves theologi contendunt hanc notam illi non competere. — Propositio *sapiens hæresim* illa est quæ, spectatis tantum vocibus quibus constat, ad bonum et pravum sensum est indifferens; sed ex adjunctis circumstantiis, et ex auctore potissimum, ad heterodoxum sensum facilius detorqueri potest; et ideo sapiens hæresim dicitur. — Propositio *suspecta de hæresi* illa est quæ capax est duplicis sensus, veri scilicet ac hæretici, sed quæ ex circumstantiis ingerit suspicionem sensus hæretici, seu suadet auctorem illius non catholice sentire.

4. *De propositionibus proxima errori, sapiente errore, et suspecta de errore.* — De his tribus censuris eodem prorsus modo judicandum est (servata proportionem, cum agatur de errore et non de hæresi) ac de propositione hæresi proxima, sapiente hæresim et suspecta de hæresi.

5. *De propositionibus male sonante et offensiva piarum aurium.* — Propositio *male sonans* illa est quæ legitimum sensum potest quidem habere, sed quæ ex circumstantiis pravum sensum, licet non hæreticum, potius exhibet, nisi clarius explicetur. — Propositio *piarum aurium offensiva* ea est quæ, ob ignorantiam vel mali timorem, in pravo intelligitur sensu, creditur aliquid indecens et indignum Deo vel sanctis continere, et sic animabus piis tristitiam generat. Juxta plures a propositione male sonante non differt.

6. *De propositionibus temeraria, scandalosa et seductiva.* — Propositio *temeraria* ea est quæ in materiis theologicis sine sufficiente fundamento, ex ratione vel auctoritate deprompto, asseritur. Vel ea est quæ adversatur communi SS. Patrum doctrinæ, seu constanti ac universali theologorum sententiæ, sine motivo sufficiente. — Propositio *scandalosa* ea est quæ inclinatur ad peccatum vel avertit a virtutum exercitio. — Propositio *seductiva* ea est quæ dat occasionem ruinæ spiritualis sub specie pietatis, et sic incautos seducit.

7. *De propositionibus schismatica et seditiosa.* — Propositio *schismatica* illa est quæ et paci et unitati Ecclesiæ opponitur, dum scilicet fideles ab obedientia superioribus ecclesiasticis debita, ac præcipue Romano Pontifici qui est totius unitatis Ecclesiæ centrum, removet. — Propositio *seditiosa* ea est quæ ab obedientia principibus civilibus debita detrahit, aut ad tumultus in republica excitandos conducit.

8. *De propositionibus blasphema, impia et falsa.* — Propositio *blasphema* illa est quæ contra Deum, vel contra Deiparam, aut Sanctos, aut res sacras, convicium continet, illis debitas detrahendo perfectiones, vel aliquos infligendo defectus, aut ipsis desiderando aut imprecando malum aliquod vel carentiam alicujus boni. — Propositio *impia* ea est quæ pietatis opera deprimit ac demittit; debitum scilicet Deo ut omnium

Patri cultum, parentibus honorem, superioribus ac bene factoribus obsequia ac gratitudinem debitam aufert vel imminuit. — *Propositio falsa* dicitur non solum quia veritati conformis non est, sed ex eo quod aliquam habeat affinitatem cum propositione ab Ecclesia aliquo modo damnata; sic nota *falsitatis* est nota specialis, et non convenit omni doctrinæ quæ judicatur veritati minus conformis.

Hæ sunt præcipuæ notæ; sed omnes fere censuras, quæ a SS. Pontificibus, conciliis, SS. Patribus, necnon a facultatibus theologicis fuerunt usurpatæ, ordine alphabetico refert Montaigne (*Curs. compl. th. t. I, col. 1528, n. 67*).

§ II. — De munere rationis

489. — 49. Status quæstionis. Rationis munus in actu fidei præparando, in eo imprimis consistit quod expendat ac ponderet motiva credibilitatis, seu rationes quibus judicatur aliquam veritatem fuisse a Deo revelatam, vel ab Ecclesia infallibiliter propositam.

Hæc autem nihil aliud sunt quam miracula, prophetiæ, aliaque facta divina, v. g., fortitudo martyrum, quibus probari solent divinitas religionis Christianæ necnon infallibile Ecclesiæ catholicæ magisterium; imo, uti egregie declaratur in concilio Vaticano (*de Fide, c. 3*), « Ecclesia per seipsam, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem, invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile. »

Motiva credibilitatis fidei nostræ sunt objectum utriusque Tractatus *de Religione* et *de Ecclesia*, qui merito habentur ut præambula fidei seu *præparatio evangelica*.

In præsentī vero Tractatu, tria expendenda veniunt, scilicet : — 1. An et quatenus ad actum fidei requirantur motiva credibilitatis; — 2. Quænam esse debeat eorum certitudo; — 3. Quomodo ex his motivis intellectus judicet actum fidei eligendum esse.

I. De necessitate motivorum credibilitatis.

490. — 50. Assertio : *Ad actum fidei* REQUIRUNTUR *motiva credibilitatis, ordinarie EXTERNA, quæ quidem veritates credendas, non evidentiter veras, sed EVIDENTER CREDIBILES reddant.*

PRIMA PARS, nempe *requiri ad actum fidei motiva credibilitatis ordinarie externa*, constat Scriptura Sacra, auctoritate Ecclesiæ et ratione.

1. *Scriptura Sacra.* Legitur (*Rom.*, XII, 1) : « Rationabile » obsequium vestrum, » id est rationabilibus motivis assensus vester fundetur, ut declarant ipsimet SS. Pontifices contra quosdam asserentes agi de solo cultu in prædicto textu.

2. *Auctoritate Ecclesiæ.* Pius IX (*Encycl.* 9 novembris 1846) hæc habet : « Humana ratio..., divinæ revelationis factum diligenter inquirat oportet, ut certo sibi constet Deum esse locutum, ac eidem, quemadmodum sapientissime docet Apostolus, rationabile obsequium exhibeat. » — S. Cong. Indicis (anno 1855) hanc emisit propositionem contra Traditionalistas : « Rationis usus fidem præcedit, et ad eam hominem ope revelationis et gratiæ conducit. » — Concordat concil. Vatic. (cap. 3) dicens : « Ut fidei nostræ obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suæ argumenta (1).

3. *Ratione.* Actus fidei debet esse rationabilis seu rationi consentaneus : atqui si efficeretur sine motivis credibilitatis, non esset rationabilis. Ergo.

Dicitur *ordinarie externa*, quia, juxta communem legem, revelatio divina mediate tantum accipitur ab hominibus, et ideo debet firmari signo divino quod non est necessarium iis quibus revelatio immediate fit et directe constat, vel etiam quia forsan fieri potest ut aliquis veritates sibi propositas

(1) Accedit auctoritas S. Thomæ, cui in hoc suffragantur SS. Patres et Theologi. Hæc habet Angelicus Doctor (2. 2, q. 1, a. 4, ad 2) : « Ea quæ subsunt fidei considerari possunt sub communi ratione credibilis, et sic sunt visa ab eo qui credit. Non crederet nisi videret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid hujusmodi. »

credat, nullo adductus motivo credibilitatis externo, Deo ipsum movente ad assensum rationabilem, quamvis motiva credendi externa ipsi proposita in se sufficientia non appareant.

SECUNDA PARS, nempe *requiri ut motiva credibilitatis reddant veritates credendas, non evidententer veras, sed EVIDENTER CREDIBILES*, prævia explicatione indiget.

Sicut alia est evidentia intrinseca, alia vero evidentia extrinseca, ita alia est res *evidenter vera*, alia res *evidenter credibilis*; res *evidenter vera* illa est quæ per se rapit assensum mentis, seu propter intrinsecam veritatem ratione perspectam admittitur, v. g., *totum est majus sua parte*; res autem *evidenter credibilis* est illa quæ propter manifestam loquentis auctoritatem credi debet vera : sic, quamvis Romam non viderim, ejus existentia est mihi evidententer credibilis.

His positis, non expenditur an veritates credendæ debeant esse evidententer veræ; mysteria creduntur, quamvis nequeunt esse evidententer vera; sed probandum est requiri ut evidententer sint credibiles; quod quidem constat, ut supra, Scriptura sacra, auctoritate Ecclesiæ et ratione.

1. *Scriptura Sacra*; exclamat regius Vates (*Ps. xcii, 5*) : « Testimonia tua *credibilia facta sunt nimis*; » id est, quæ nobis, Domine, revelasti et præcepisti, tot signis et argumentis confirmantur ut iis certa fides a nullo prudente negari queat.

2. *Auctoritate Ecclesiæ*. Concil. Vaticanum dicit anathema illi qui « dixerit revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse » (*de Fide*, cap. 3, can. 3). — Innocentius XI sequentem damnavit propositionem (n. 21) : « Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis, imo cum formidine, qua quis formidet, ne Deus non sit locutus. » Ergo motiva credibilitatis veritatem credendam, non probabilem tantum, sed evidententer credibilem reddere debent. — Accedit auctoritas S. Thomæ modo citati.

3. *Ratione*. Assensus fidei debet esse firmissimus et excludere omnem errandi formidinem; porro hujusmodi assensus

versari nequit nisi circa veritates evidenter credibiles ob motiva credibilitatis; si enim non essent evidenter credibiles, dubium oriri posset vel circa revelationem ipsam, vel circa Ecclesiæ propositionem; jam vero cum tali dubio existere nequit assensus firmissimus. Ergo.

Advertatur tamen firmitatem assensus fidei potissimum fundari in ejus objecto formali.

II. De certitudine motivorum credibilitatis.

491. — 51. Motiva credibilitatis possunt esse vel *absolute*, vel *relative* certa.

Motiva *absolute certa* sunt illa quæ certitudinem in omnium mentibus generare possunt, quia vitiari nequeunt, nec errori pariter suffragari, v. g., miracula, prophetiæ; — motiva *relative certa* sunt illa quæ, ex se sufficientia, possunt tamen vitiari et errori subinde suffragari, v. g., auctoritas piorum parentum.

Jam vero inter theologos valde disputatur num sufficiant motiva *relative certa*, an vero requirantur motiva *absolute certa*. Nonnulli, inter quos Suarez, contendunt requiri motiva *absolute certa*; alii, inter quos de Lugo, Legrand, Regnier, Kilbert, asserunt sufficere motiva *relative certa*. Utriusque sententiæ rationes breviter exponendæ sunt.

492. — 52. I. Argumenta primæ sententiæ. Si sufficerent motiva *relative certa*, — 1. actui fidei posset quandoque subesse falsum, et ita dari posset obligatio credendi falsam revelationem; — 2. assensus fidei posset aliquando repudiari, quia nempe majora forsitan occurrerunt motiva in favorem doctrinæ oppositæ; quod tamen damnatum fuit ab Innocentio XI; — 3. fides non eam haberet firmitatem quam requirit Apostolus (*Gal.*, 1, 8); credens enim ita crederet, ut si contrarium ei proponeretur ab eodem institutore, pariter crederet; — 4. non alia esset conditio catholicorum rudium ac hæreticorum, quibus per suos ministros proponuntur falsa dogmata eodem modo ac rudibus proponuntur veritates catholicæ.

493. — 53. Argumenta secundæ sententiæ. Ad actum fidei, fatentibus omnibus, requiritur et sufficit adhæsiō mentis ita firma ut nullum remaneat in credente dubium prudens; atqui cum motivis relative certis haberi potest adhæsiō ita firma ut nullum remaneat dubium prudens in credente; nemo enim negare audebit rusticos, audito parochō vel episcopo, absque ulla dubitatione sæpe sæpius veritates fidei credere; imo assensus ille non caret fundamento, sed vere prudens respectu illorum dicendus est, quia hæc motiva sunt eorum captui accommodata.

Et vero fidei actus est omnibus, etiam pueris, illitteratis et rudibus, possibilis; atqui, si ad assensum fidei requiratur certitudo absoluta circa motiva credibilitatis, ille fidei assensus jam pluribus impossibilis erit, sive quia penetrare non possunt vim motivorum absolute certorum, sive quia motiva absolute certa illis non proponuntur; ergo.

Cæterum assensus revelationi divinæ ex motivis credibilitatis non est mere naturalis, sed vere supernaturalis, utpote elicitus cum supernaturali gratiæ auxilio; de quo infra sermo erit. Porro, posita supernaturalitate assensus, motiva credibilitatis absolute certa non necessario requiruntur, sed relative certa sufficiunt; cum enim repugnat Deum inclinare et adjuvare ad credendum quod non revelavit, supernaturalitas assensus strictam et necessariam connexionem cum veritate exigit et præstat, ideoque supplet id quod deest ex parte manifestationis motivorum. Et hinc est cur pueri et rustici, qui sæpe sæpius non videntur habere nisi motiva credibilitatis relative certa, habeant tamen fidem omnino certam et invincibilem (Cfr. Franzelin, *de Script. et Tradit.*, p. 577).

Quidquid sit, advertatur hic agi de re maximi momenti in qua pars tutior eligenda est. Cum igitur certo non constet motiva relative certa sufficere ad fidei actum, exinde patet cum quanta vigilantia quantoque labore debeant pastores in mente fidelium absolutam ingenerare certitudinem, ne eorum fides in dubium veniat. Hodiernis præsertim temporibus maximi momenti est ut omnes, quantum fieri potest, edoceantur de motivis credibilitatis absolute certis.

III. *De judiciis actum fidei præcedentibus.*

Duo sunt inquirenda, nempe : — 1. an et quatenus ad assensum fidei eliciendum requirantur prævia judicia intellectus; — 2. utrum hujusmodi judicia sint supernaturalia.

494. — 54. I. Judiciorum actum fidei præcedentium necessitas. Duo sunt judicia actui fidei necessario prævia; unum scilicet, quo intellectus pronuntiat hanc veritatem certo a Deo revelatam esse, ac proinde illam prudenter ob auctoritatem Dei revelantis credi posse seu *credibilem* esse; alterum, quod dictat actum fidei eidem veritati honestum esse, imo obligatorium, seu illam *credendam* esse. — Primum est *speculativum* et dici solet *judicium credibilitatis*; secundum est *practicum* versaturque circa obligationem credendi revelata.

Jam vero ad actum fidei necessarium esse *judicium speculativum credibilitatis*, saltem *respective certum*, constat ex modo probatis.

Quod autem prærequiratur etiam *judicium practicum de obligatione* credendi veritati propositæ, patet, tum quia assensus fidei, utpote liber, prærequirit *judicium conscientiæ*, seu intellectus practici; tum quia fidem præcedere debet imperium voluntatis, ut infra dicetur (1).

495. — 55. II. Prædictorum judiciorum supernaturalitas. — 1. Certum est *judicium practicum* de obligatione credendi esse quoad substantiam *supernaturale*. — Constat ex probatis in Tractatu *de Gratia*, ubi de necessitate gratiæ ad initium fidei. Et vero inter omnes cogitationes quæ ad fidem ducunt, nulla est quæ magis disponat per se ad *supernaturalem affectum* credendi quam *judicium illud practicum*; sed nihil mere naturale per se ac positive disponere potest ad aliquid *supernaturale*. Ergo.

2. Quod attinet ad *judicium speculativum credibilitatis*, ani-

(1) Unde S. Augustinus (*De prædestin. Sanct.*, c. 2. n. 5; *Patr. lat.*, XLIV, 962) scribit : « Quis non videat prius esse *cogitare* quam credere? Nullus quippe credit aliquid, nisi prius *cogitaverit* esse *credendum*. »

advertit Suarez (*de Fide*, disp. 6, sect. 8, n. 14) duo posse considerari in hoc judicio. — Unum est quod sit quidam assensus fundatus in testimoniis et signis humanis vel divinis per humanam experientiam cognitis; et sic non est necessaria per se gratia ad talem actum quoad substantiam ejus, ut patet exemplo dæmonum, qui credunt evidentia signorum ducti, sine ullo gratiæ auxilio... — Secundo potest considerari in illo judicio potestas seu efficacia ad voluntatem movendam et quasi elevandam ad actum supernaturalem, et ad hoc necessaria est aliqua divina illuminatio, ob easdem rationes ac supra.

496. — 56. Scholium. Ex dictis de mutuo Ecclesiæ et rationis munere in actu fidei præparando, apparet *magnum discrimen esse ratione fidei suscipiendæ aut retinendæ Catholicos inter et Protestantes.*

Hæc nempe conditionis diversitas considerari potest vel respectu puerorum ad usum rationis pervenientium, quando scilicet *primum fidei actum* elicere debent; vel respectu adultorum, in quibus suboritur dubium circa fidei veritatem.

In primo casu, si pueri illi juxta principia Protestantium instituantur, per aliquod temporis intervallum in necessario dubio versari debent. — At in Ecclesia catholica nihil hujusmodi inveniri potest; pueri quippe ab Ecclesia per propositionem parentum, parochi vel magistri, tuto veritatem suscipient, nec ullum erit instans in quo dubitandi locus esse poterit.

In secundo casu, hæreticus, cui dubium suboritur, illud expendere tenetur, siquidem ejus fides proprio tantum judicio innititur. Catholicus vero, modo certum habeat veritatem de qua dubium oritur ab Ecclesia propositam esse, dubium incunctanter rejiciet, et quidem merito, quoniam Ecclesia errare nequit. Dubitabit forsitan quandoque utrum a parochio vel magistro non decipiatur; sed in hoc nullum est dubium circa veritates fidei, nec ei deerunt media certitudinem ea de re sibi comparandi. — Aliud est discrimen: dum enim fideles, nonnisi gratiæ resistendo, ad dubitationem deliberatam

vel fidei negationem trahi possunt, hæretici e contra per gratiam excitantur ut ab errore per examen veritatis discedant (1).

ARTICULUS II

De productione actus fidei

497. — 57. Quæstio potissimum movetur de potentia, qua producitur actus fidei. Porro non concors est ea de re theologorum sententia; alii enim voluntatem, alii intellectum, alii utramque potentiam designant.

Ut solvatur controversia, attendendum est, quod, perceptis ab intellectu motivis credibilitatis, datur, auxiliante gratia, pia motio ad actum fidei eliciendum, et deinde cum gratiæ adjumento iste fidei actus perficitur. His positis, tenenda videtur sententia quæ asserit actum fidei immediate ab intellectu fieri sub imperio voluntatis. Sit igitur sequens

498. — 58. Assertio : *Præmisso tum credibilitatis tum obligationis credendi iudicio, VOLUNTAS, auxiliante gratia, IMPERAT assensum fidei, qui statim AB INTELLECTU supernaturaliter adjuto ELICITUR.*

PROB. 1^a PARS, *fidei nempe actum fieri sub imperio voluntatis.*

1. *Scriptura Sacra*; legitur enim (*Rom.*, I, 5): « Accepimus » gratiam... ad *obediendum fidei*; » obedientia autem pertinet ad voluntatem (2). — Item (*Rom.*, x, 10): « *Corde creditur* » ad justitiam; » ibi vero nomine *cordis* significatur volun-

(1) Unde etsi laudabile sit fundamenta inquirere, quibus fides nostra nititur, hoc tamen ita fieri debet, ut, tempore examinis, v. g., dum studetur theologiæ, minime suspendatur mentis assensus, meritoque proinde hanc definitionem edidit Concilium Vaticanum (*de Fide*, c. 3, can. 6): « Si quis dixerit parem esse conditionem fidelium atque eorum qui ad fidem unice veram nondum pervenerunt, ita ut catholici justam causam habere possint, fidem quam sub Ecclesiæ magisterio jam susceperunt, assensu suspenso, in dubium vocandi, donec demonstrationem scientificam credibilitatis et veritatis fidei suæ absolverint, anathema sit. »

(2) Unde S. Thomas in hunc locum (lect. 1) citans Augustinum probat quod « his quæ sunt fidei, *voluntate* consentiamus. »

tas, ut explicat S. Thomas (lec. 1); unde S. Philippus (*Act.*, viii, 37) dixit : « Si credis ex toto corde, » id est, ex tota voluntate.

2. *Traditione*. S. Augustinus (1) hæc habet : « Intrare quisquam Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere sacramentum potest nolens; credere non potest nisi volens. » — Concilium Tridentinum (sess. 6, c. 6) docet homines ad justitiam disponi, « dum fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse quæ divinitus revelata sunt; » ubi liberam voluntatis motionem poni post judicium credibilitatis nemo non videt.

3. *Ratione theologica*. Assensus fidei est liber et meritorius; hoc autem habere nequit nisi a voluntate, prout nempe ab ea imperatur. Ergo fit sub imperio voluntatis.

PROB. 2^a PARS, id est, fidei assensum *ab intellectu proprie elici*.

1. *Scriptura*, in qua fides sæpe explicatur per actum qui a solo intellectu elici potest, quando nempe dicitur : « Videmus » nunc per speculum in ænigmate » (I *Cor.*, xiii, 12); « In » captivitatem redigentes omnem *intellectum* in obsequium » Christi » (II *Cor.*, x, 5); « *Fide intelligimus* aptata esse sæcula verbo Dei » (*Hebr.*, xi, 3). Hæc quippe manifestum indicant fidei assensum non a voluntate, sed ab intellectu elictive procedere.

2. *SS. Patribus*, inter quos citari potest S. Augustinus (2) dicens : « Credere nihil aliud est quam cum assensione *cogitare*. »

3. *Ratione*. Credere nihil aliud est quam assentiri alicui veritati propter auctoritatem Dei revelantis : porro assentiri est actus ad intellectum pertinens. Ergo (3).

Dictum fuit in prima parte assertionis : *Voluntas auxiliante gratia*, etc., et in secunda : *Ab intellectu supernaturaliter ad-*

(1) Tract, 26, in *Joan.*, n. 22; *Patr. lat.*, xxxv, 1607).

(2) *De prædest. Sanc.*, c. 2, n. 5; *Patr. lat.*, loc. cit.

(3) Idem docet S. Thomas (2. 2, q. 4, a. 2) : « Credere, inquit, immediate est actus intellectus, quia objectum hujus actus est verum, quod proprie pertinet ad intellectum. »

juto, propterea quod jam demonstratum fuit in Tract. *de Gratia*, gratiam homini absolute necessariam esse non tantum ad omnem actum salutarem, qualis est assensus fidei, sed etiam ad ipsum fidei initium, ideoque ad piam motionem, qua voluntas fidei assensum imperat (1).

499. — 59. Corollarium. Ex dictis patet potiore rationem resistendi tentationibus contra fidem esse humilem petitionem auxilii gratiæ qua fides conservatur, sicut per eam infunditur et exercetur. Qui, ut tentationes repellant, motiva credibilitatis curiose volunt expendere, et veritates fidei scrutari, superbiam rationis foveant, et majus periculum incurrunt, et, nedum insidias inimici repellant, illius suggestionibus vehementius vexantur.

ARTICULUS III

De proprietatibus actus fidei

Præcipuæ actus fidei proprietates sunt veritas, certitudo, obscuritas et libertas.

§ I. — De veritate fidei

500. — 60. Status quæstionis. Veritas fidei sub duplici respectu considerari potest, vel ex parte Dei revelantis, vel ex parte hominis credentis.

Ex parte Dei nulla movetur controversia; manifestum est enim falsitatem a Deo revelari non posse, quidquid olim delirantes dixerint Priscillianistæ.

Ex parte hominis, expenditur an homo falso existimans aliquam propositionem a Deo fuisse revelatam, huic assensum fidei vere divinæ præstare possit; negandum esse statuet sequens

501. — 61. Assertio : *Assensus propositionis quæ falso judicatur revelata, non est actus fidei.*

(1) Unde concilium Vatic. (*de Fide*, c. 3, can. 5) anathemate percutit eum qui « dixerit... ad solam fidem quæ per caritatem operatur, gratiam Dei necessariam esse, »

PROB. 1. Actus fidei fundatur in auctoritate Dei revelantis; atqui assensus propositioni quæ falso judicatur revelata, non fundatur in auctoritate Dei, qui nec falli nec fallere potest, et ideo nunquam suffragatur errori. Ergo.

2. Præterea fides, utpote virtus intellectualis, hominis intellectum directe perficere debet; porro intellectus non perficitur nisi veritate; nam falsitas quæcumque sit, etiamsi existimaretur veritas, est intellectus vitium et non perfectio. Ergo.

3. Demum non datur actus fidei absque auxilio gratiæ; sed assensus propositioni quæ falso judicatur revelata, elicitur sine auxilio gratiæ, quam repugnat inclinare mentem ad errorem.

Nec dicatur actus aliarum virtutum supernaturalium posse versari circa falsum, v. g., ex virtute religionis adorari hostiam quæ falso existimatur consecrata, ex virtute misericordiæ pauperi ficto eleemosynam erogari. — Ratio disparitatis est quod in cæteris virtutibus, quando versantur circa falsum particulare, v. g., fictum pauperem, hostiam non consecratam; remanet virtutis objectum generaliter verum, v. g., omnis pauper est sublevandus, omnis hostia consecrata est adoranda; dum quando fides versatur circa falsum, nullum datur objectum; intellectus enim exclusive perficitur veritate, dum voluntas perficitur recto affectu, quem non impedit error (1).

502. — 62. Corollaria. — 1. Qui auctoritate ignari parochi deceptus aliquid non revelatum credit, v. g., angelos esse corporeos, non peccat quidem, sed non elicit actum fidei, imo nec actum *materialiter* meritorium, quia circa objectum falsum versatur; attamen juxta communem sententiam, erit *for-*

(1) Judicium practicum quod dictat ex virtute religionis adorandam esse hostiam quæ falso existimatur consecrata, habet objectum verum; nam hujus judicii objectum non est: hæc hostia est vere consecrata, sed adoranda est hostia quæ prudenter judicatur consecrata. Pariter quando de virtute misericordiæ agitur, licet ille cui fit eleemosyna non sit pauper, superest misericordiæ objectum; dictat enim ratio bonum esse erogare eleemosynam viro qui prudenter existimatur pauper. Ubi autem de fide agitur, si credita propositio non sit vera, nullum datur hujus virtutis objectum verum.

maliter præmio dignus, ob piam credentis dispositionem (Cfr. Tract. *de Actibus hum.*).

2. Apparet discrimen inter virtutem *intellectualem* et *mora-lem*. Omnis quidem virtus perficit facultatem ad quam refer-
tur; sed intellectus perficitur tantum objecto in se vero; dum
voluntas perfici potest objecto etiam in se falso quod verum
existimatur.

3. Qui negat propositionem quam falso judicat revelatam
esse, non est hæreticus *effective* et *externe*, sed *affective* et
interne.

4. Nunquam dari potest motivum dimittendi aut in dubium
vertendi fidem catholicam, quæ necessario et manifeste vera
est; atque hæretici omnes, eo ipso quod pertinaciter contra-
dicunt Ecclesiæ catholicæ, Deo ipsi resistunt et a veritate
excidunt.

§ II. — De certitudine fidei

503. — 63. Prænotanda. — I. Certitudo fidei non spectatur
ex parte objecti, seu veritatis credendæ, de qua mox dictum
est, sed ex parte subjecti credentis; est autem firma mentis
adhæsiō veritati a Deo revelatæ propter ipsius summam auc-
toritatem. Porro hujusmodi certitudinem esse proprietatem
actus fidei patet ex ipsamet notione fidei (1).

De hujusmodi certitudine controvertitur inter theologos an
major sit certitudine scientiæ rationalis.

Ad hanc quæstionem solvendam, certitudo fidei conside-
randa est ratione *splendoris* seu claritatis in intellectu, *securi-
tatis* qua excluditur omnis errandi metus, et tandem *firmi-
tatis* qua mens positive adhæret.

504. — 64. II. Jam vero facile ab omnibus hæc duo admit-
tuntur :

1. Fides ratione *splendoris* scientia inferior est. Ratio est

(1) Id aperte docetur a Concilio Vatic. (Const. *Dei Filius*, c. 3) his
verbis : « Quum homo a Deo tanquam Creatore et Domino suo totus
dependeat, et ratio creata increatæ veritati penitus subjecta sit, *plenum*
revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide præstare te-
nemur. »

quia in scientia, v. g., in ista propositione : *Totum est majus sua parte*, nulla adest vel minima obscuritas, sed tanta claritas ut mens assensum suum nullo pacto cohibere possit. E contra in fide semper remanet aliqua obscuritas, uti modo dicetur; et inde fit quod multi assensum suum fidei articulis denegent, et quod alii circa fidem quam prius tenebant, negando vel dubitando naufragent. Ergo ratione splendoris scientia major est fide (1).

2. Fides ratione *securitatis* non est scientia certior. Namque fidei certitudo ratione securitatis consistit in eo quod erroris formidinem excludat; atqui fides non excludit erroris formidinem magis quam scientia, siquidem utraque omnimoda et absoluta gaudet certitudine; ergo ratione securitatis non est scientia certior.

Quæstio igitur potissimum movetur de certitudine fidei et scientiæ, prout importat firmitatem adhæSIONIS. De quo sequens statuenda est

505. — 65. Assertio : *Fidei assensus ratione FIRMITATIS ADHÆSIONIS, quolibet naturali assensu CERTIOR EST.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* S. Petrus, comparans prophetiam cum visione oculorum in transfiguratione, ait : « Habemus » firmiorem propheticum sermonem » (II *Pet.*, I, 19). — « Si » testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus » est » (I *Joan.*, v, 9). Ex quibus sic : evidentia intrinseca rerum ratione percepta et testimonium hominum sunt motiva assensus naturalis; atqui, juxta allatos textus, testimonium Dei est his testimoniis majus, eoque major est firmitas adhæSIONIS quo graviora sunt motiva adhærendi. Ergo fides ratione adhæSIONIS quolibet assensu naturali certior est.

PROB. 2. *Auctoritate S. Thomæ* dicentis (2. 2 q. 4, a. 8, ad 2) : « Cæteris paribus, visio est certior auditu, sed si ille a quo auditur, multum excedit visum videntis, sic certior est auditus quam visus...; et multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli nec fallere potest, quam de eo quod videt propria ratione, quæ falli potest. »

(1) Cfr. S. Thomas, 2. 2, q. 4, a. 8.

PROB. 3. *Rat. theol.* Ut fides sit scientia certior ratione firmitatis adhæSIONIS, sufficit ut evidentia divina evidentiam humanam superet fideique motivum hunc certitudinis excessum nobis conferat; atqui hæc duo manifeste constant ex notione scientiæ et auctoritatis Dei, in quibus nititur fides. Ergo fides est scientia certior.

Et vero eo firmior est adhæSIO quo plures et potiores sunt causæ quibus gignitur; porro causæ assensus fidei plures et potiores sunt quam causæ cujuslibet assensus naturalis, propter influxum supernaturalem habitus fidei et gratiæ in affectum voluntatis, ex quo assensus firmari potest ultra pondus rationum impellentium ad assentiendum (1).

506. — 66. Corollarium. Ex hac assertionem eruunt communiter doctores theologiam esse minus certam fide et certiore scientia naturali : — 1. Est *minus certa fide*; nam theologiæ objectum proprie dictum sunt conclusiones theologicæ; porro illæ conclusiones non solo motivo veracitatis divinæ inniuntur, sed ope discursus e revelatis propositionibus deducuntur; sunt igitur fide minus certæ, et ipsamet theologia, quæ iis constat, est minus certa quam fides. — 2. Theologia est *scientia naturali certior*; nam conclusionis theologicæ motivum est certa illius connexio cum revelatione, ope discursus detecta; ergo conclusio theologica revelationis certitudini aliqua ex parte participat, ideoque certior est scientia naturali quæ exclusive in evidentia naturali seu lumine rationis fundatur. Vide dicta in Prolegomenis Theologiæ (n. 16).

§ III. — De obscuritate fidei

Duo sunt expendenda, nempe — 1. utrum obscuritas sit

Hinc damnata est hæc propositio ab Innocentio XI (n. 19) : « Vo-
non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus
creatur pondus rationum ad assensum impellentium. » — Vi
contrarium sæpe contingit, scilicet, assensus fidei minus
quam meretur pondus motivorum; unde in multis rusticis
major est fides quam in theologis et doctoribus, propterea
adhæSIONIS voluntate imperatæ est secundum gradus
certe non semper proportionatur ponderi motivorum.

essentialis actui fidei. — 2. an dari possit actus fidei circa veritatem aliunde evidentem.

1. Utrum obscuritas ex se sit essentialis actui fidei.

507. — 67. Unanimis est theologorum doctrina assensum fidei divinæ esse actum obscurum, qui ex se exigit defectum evidentiæ, si non ratione objecti materialis (juxta plures, qui tenent idem posse credi et sciri, ut infra exponetur), saltem ratione objecti formalis, quod est semper auctoritas Dei revelantis. — Sit proinde sequens

Assertio : *In actu fidei ALIQUA OBSCURITAS sempe reperitur.*

PROB. 1. Scriptura. S. Paulus ait : « Fides est argumentum » *non apparentium* » (*Hebr.*, XI, 1). « Videmus nunc per speculum in ænigmate » (*I Cor.*, XIII, 12).

PROB. 2. SS. Patribus. S. Athanasius (1) dicit : « Neque enim fides *evidenter apparens* fides dici potuerit. » -- S. Augustinus (2) : « Quid est fides, nisi credere quod non vides ? » S. Irenæus (3) : « Melius est nihil scire... et credere Deo. » Hæc aperta sunt.

PROB. 3. Ratione. Fidei actus est assensus alicui veritati datus propter Dei revelantis auctoritatem; atqui hujusmodi assensus ex se aliquid obscurum includit; nam Dei testimonium non patefacit intrinsecam rerum revelatarum evidentiam, sed eas reddit evidenter credibiles; sic non est evidens Trinitatis mysterium, licet a Deo revelatum. Ergo.

508. — 68. Scholium. Obscuritas tamen non est motivum fidei, sed tantum conditio sine qua fides non esset. Sic Roma non creditur existere quia distat, sed quia testes fide digni testantur ejus existentiam. Est insuper obscuritas fidei conditio meriti, dum impedit plenarium certitudinis effectum, nempe quietem perfectam mentis in veritate immediate apprehensa.

(1) S. Athan., *Contra Apoll.*, l. 2, n. 11; *Patr. græc.*, xxvi, 1150.

(2) S. Aug., *Tract. in Joan*, 40, n. 9; *Patr. lat.*, xxxv, 1690.

(3) S. Iren., *de Trinit.*, l. 2, c. 26, n. 1; *Patr. græc.*, vii, 800.

II. *An dari possit actus fidei circa veritatem aliunde evidentem?*

Magna est ea de re controversia, aliis affirmantibus, negantibus aliis. Utriusque sententiæ momenta paulo fusius exponere juvat.

509. — 69. I. Momenta primæ sententiæ. Fautores primæ sententiæ, inter quos eminent Suarez, de Lugo, Dens, alique plurimi, præsertim recentiores, suam responsionem probare nituntur :

1. *Scriptura et symbolis*, in quibus plura fide credenda proponuntur quæ tamen lumine rationis evidenter constant. Sic (*Hebr.*, xi, 6) : « Credere oportet accedentem ad Deum » *quia est*, et inquiringibus se remunerator sit, » in quo textu reperitur fides in Deum et in Deum remuneratorem : quæ, juxta multos, de Deo ut auctore naturæ sunt intelligenda, refragantibus tamen aliis pluribus illa de Deo ut gratiæ auctore interpretantibus. — Sic enim in symbolo dicitur : « Credo in unum Deum; Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium et invisibilium; » ibi enuntiantur Dei unitas, omnipotentia et mundi creatio, quæ evidenter probantur.

2. *Ratione*; si assensus, qui propter revelationem præstatur alicui veritati aliunde evidenter cognitæ, non esset actus fidei, id fieret maxime quia non haberet obscuritatem pro fide requisitam; atqui sufficiens existit obscuritas. Ille enim assensus duplici modo considerari potest : — 1. quatenus præstatur propter rei evidentiam; et sub hoc respectu nullam habet obscuritatem, nec est actus fidei; — 2. quatenus datur propter revelationem, et sub hoc respectu habet obscuritatem; ergo et est actus fidei.

510. — 70. II. Momenta secundæ sententiæ. Alteram sententiam communiter tenent Thomistæ. Ratio præcipua hæc est : repugnat idem objectum simul esse clare et obscure cognitum, seu simul visum et non visum; sed per scientiam naturalem objectum clare et evidenter cognoscitur, per fidem

vero obscure et ænigmatice; ergo dari nequit actus fidei circa veritatem aliunde evidentem (1).

Præterea si diversitas mediorum sufficeret ad tollendam impossibilitatem quam assensus oppositi habent, sequeretur fidem dari posse in beatis; hoc autem nemo admittit. Ergo.

Juxta Thomistas, nihil obstat, quin aliquis assentiat veritati aliunde evidenti tum per medium demonstrativum, tum ob auctoritatem Dei; sed tunc ille actus non est actus fidei, quia non est cum inevidentia, nec Dei auctoritas est causa totalis et præcisa assentiendi. — Exinde fit quod haberi possit de hujus modi veritate certitudo simul scientiæ et fidei; certitudo quidem *scientiæ*, quatenus mens illi veritati assentit ob medium demonstrativum; certitudo vero *fidei*, in quantum eidem veritati assentitur propter divinam revelationem (2).

§ IV. — De libertate actus fidei

511. — 71. Obscuritatem actus fidei consequitur ejus libertas; quæ proinde diversimode explicatur pro diversis sententiis modo commemoratis. Etsi vero dissentiant theologi circa causam intrinsecam ex qua actus fidei fit liber, omnes fatentur hanc proprietatem illi esse adscribendam. Sit igitur sequens

Assertio : *Actus fidei est vere LIBER.*

EST DE FIDE. Concil. Vatic. (*de Fid.*, cap. 3, can. 5) anathemate percutit eum, qui « dixerit assensum fidei christianæ *non esse liberum*, sed argumentis humanæ rationis *necessario produci.* »

PROB. 1. Scriptura. « Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur » (*Marc.*, xvi, 16). — « Per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, » adepti sunt repromissiones » (*Heb.*, xi, 33). Unde sic : ille actus est sane liber qui sub præcepto cadit, qui est repromissionis causa et remuneratione dignus, uno verbo meriti et

(1) Cfr. Gonet, *Manuale Thom.*, tract. 8, c. 2, § 5.

(2) Cfr. Gonet, *Clypeus Thom.*, de fide, disp. 1, § 3.

demeriti principium; atqui talis est actus fidei ex prædictis textibus; ergo.

PROB. 2. *Conc. Trid.*, quod dicit homines ad justitiam disponi « dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse quæ divinitus revelata et promissa sunt » (sess. 6, c. 6). Porro ille actus est sane liber ad quem homo libere movetur, excitatus tantum ac adjutus gratia divina; ergo. — Confirmat auctoritas omnium doctorum et theologorum asserentium fidem esse meritoriam, ac proinde liberam.

PROB. 3. *Ratione theol.* Si fidei actus libertate careret, illud fieret, quia motivorum evidentia assensum intellectus necessario determinaret; atqui motivorum evidentia assensum non necessario determinat; nam ex una parte motiva credibilitatis, propter fidei obscuritatem, non producant intrinsecam rei evidentiam, sed tantum imprudentiam denegati assensus ostendunt; ex altera autem parte intellectus natura sua non cogitur ad credendum obscura sibi proposita, sed solummodo ad percipiendum quod ei intrinsece evidens est; ergo, quantumvis evidentia sint motiva credibilitatis, semper potest intellectus dubitare aut saltem suspendere assensum, ad aliud divertendo et abstrahendo ab auctoritate Dei revelantis. Si ergo assential, id eveniet quia voluntas eum determinabit ad credendum.

512. — 72. Corollaria. — 1. Ex dictis intelligitur quomodo impii et hæretici, qui motiva credibilitatis cognoscunt, fidem non habeant, et sint rei; non credunt, quia nolunt credere; sunt rei, quia recusando credere, vident se contra dictamen rationis fidei veritatibus denegare assensum.

2. Patet etiam ex dictis cur fides non sit *æqualis* in omnibus credentibus. — Equidem Ecclesia nos docet postulare fidei augmentum, et in Scriptura sæpe agitur de *magna* fide, de *tanta* fide, de *majori* fide. « Mulier, *magna* est fides tua » (*Matth.*, xv, 28). « Non inveni *tantam* fidem in Israel » (*Matth.*, viii, 10); et apostoli dicebant Domino: « *Adauge* nobis fidem » (*Luc.*, xvi, 5); et revera actus liberi gradus varios habere

possunt et magis ac magis perfici. — Porro illud fidei augmentum oritur sive ex parte *intellectus* motiva credibilitatis perfectius apprehendentis, sive ex parte *voluntatis* veritatibus propositis firmitus adhærentis. Hæc autem voluntatis firmitas a gratia divina principaliter pendet, ideoque est a Deo enixe postulanda; unde eam sæpe majorem obtinent illitterati et simplices corde quam multi theologi qui hæreticos confutare norunt.

513. — 73. Scholium. *De analysi actus fidei.* Per analysim fidei intelligitur « quidam mentis veluti regressus, quo assensus fidei ad sua principia reducitur, seu in suas causas resolvitur. » Causæ autem actus fidei aliæ sunt *subjectivæ* seu *efficientes*, aliæ vero *objectivæ* quæ movent ad actum fidei elicendum (1).

Hic agitur de causis *objectivis*. Porro colligitur ex dictis autem fidei resolvi in motiva credibilitatis, propositionem Ecclesiæ et auctoritatem Dei, diverso tamen modo.

1. *Motiva credibilitatis sunt causa dispositiva.* Causa enim dispositiva actus fidei merito reponitur in judicio quo pronuntiatur esse credendum; hoc autem judicium ultimo resolvitur in motiva credibilitatis; si quis enim interrogetur cur judicet fidei mysteria esse credenda, ita respondebit, ut ultimo sistat in hac ratione: quia dantur multa signa ostendentia Deum revelasse.

2. *Propositio Ecclesiæ est causa directiva, non tamen ultima, neque essentialis.* — Patet *primum*, quia ex dictis constat Ecclesiam esse regulam extrinsecam infallibiliter proponentem quæ sint vel non sint revelata a Deo. — Patet *secundum*, propterea quod, si dicas te hoc vel illud credere velle, quia Eccle-

(1) Si quæstio moveatur de causis *subjectivis*, resolvitur actus fidei: — 1. in intellectum, a quo, sub imperio voluntatis, elicitur actus fidei; — 2. in gratiam actualem, sine qua nullus actus supernaturalis elici potest; — 3. in habitum fidei, quando actus fidei ab homine fidem habente producit. Si autem ab aliquo fidei habitum non adhuc habente efficitur ille actus, habitus vices supplet gratia actualis, sicut explanatum fuit in Tract. *de Gratia*. De hoc habitu fidei sermo erit in seq. capite.

sia id a Deo dictum esse testatur atque ut tale credendum proponit, redit quæstio cur credas Ecclesiam id testantem non errare. Huic vero quæstioni non facies satis, nisi afferendo rationes alias, ex quibus constat Ecclesiam non posse errare. — Patet *tertium*, ex eo quod sine auctoritate Ecclesiæ, quandoque saltem, judicare possum revelationem factam fuisse eamque credibilem esse; unde distinguitur fides in divinam et catholicam, et revelatio privata ad fidem sufficit.

3. *Auctoritas Dei revelantis est causa formalis* seu motivum determinans. Illud enim et quidem solum est causa formalis fidei, quod est tota et adæquata ratio intrinseca assentiendi per fidem veritatibus a Deo revelatis; sed hujusmodi esse auctoritatem Dei revelantis satis demonstratum fuit in primo capite (1).

CAPUT III

DE HABITU FIDEI

514. — 74. Discrimen habitus fidei ab actu. Habitus fidei est a Deo solo, prævenire potest usum rationis et existit in omnibus infantibus baptizatis, siquidem inhæret gratiæ sanctificanti, cum qua infunditur; dum actus fidei est simul opus hominis et gratiæ, necessario supponit usum rationis et a solis adultis elicitur.

His præmonitis, dicetur — 1. de propria indole, — 2. de subjecto habitus fidei.

(1) Hinc manifestum est motiva credibilitatis et ipsam Ecclesiæ propositionem nullatenus pertinere ad causam formalem fidei: non quidem motiva credibilitatis, quippe quæ non determinant assensum fidei; neque pariter Ecclesiæ propositionem, siquidem absque ea dari potest verus fidei actus. Sunt igitur mera preambula quibus certo constant factum et sensus revelationis, antequam eliciatur actus fidei.

ARTICULUS I

De propria indole habitus fidei

515. — 75. Habitus fidei indolem sequentes declarabunt assertiones :

Assertio 1^a : *Fidei habitus etiam informis est VERA virtus.*

PROB. Quod fides, etiam informis (1), sit vere ac proprie virtus, patet ex eo quod fides de se et quatenus a caritate distinguitur, determinat et inclinatur intellectum ad rectam operationem, nimirum ad assentiendum veritati revelatæ a Deo.

Non est tamen fides informis *virtus perfecta*; cum enim credere sit actus intellectus assentientis veritati sub imperio voluntatis, ad hoc ut habitus fidei sit perfectus, non sufficit quod intellectum inclinet in suum objectum; sed requiritur insuper ut eum efficaciter ordinet ad finem ultimum, propter quem voluntas assentit vero; hoc autem secundum deest fidei informi, siquidem caret ejus actus ea perfectione quæ ipsi debetur ex parte voluntatis ad meritum vitæ æternæ (2).

(1) Sic probat S. Thomas (2. 2, q. 4, a. 5) fidem formatam caritate esse virtutem : « Quicumque habitus est semper principium boni actus, potest dici virtus humana. Talis autem habitus est fides formata... Nam ex ratione ipsius fidei est, quod intellectus semper feratur in verum, quia fidei non potest subesse falsum; ex caritate autem quæ informat fidem, habet anima quod voluntas efficaciter ordinetur in finem ultimum, et ideo fides formata est virtus. »

(2) Disputant nonnulli utrum fides sit virtus *intellectualis*; negare quidem videtur S. Thomas (in 3, dist. 23, q. 2, a. 3) multique revera negant, eo quod fides, cum sit obscura et inevidens, intellectum non perficit quantum ad ejus actum. Sed affirmant cæteri dicentes fidem merito dici virtutem intellectualem, quia perficit intellectum in ordine ad verum supernaturale cognoscendum.

Quidquid sit, fides est virtus *speculativa* simul et *practica*, magis tamen speculativa quam practica, uti S. Thomas (2. 2, q. 9, a. 3) ait : « Fides primo et principaliter in speculatione consistit, in quantum scilicet inhæret primæ veritati; sed quia veritas prima est etiam ultimus finis propter quem operamur, inde etiam est quod fides ad operationem se extendit, secundum illud (*Galat.*, v) : « Fides per dilectionem » operatur. » Et vero virtus fidei est quædam impressio et imago scientiæ divinæ, ac quædam participatio visionis beatificæ; sed scientia Dei, etsi primo et principaliter speculativa, simul est practica, uti probatur

516. — 76. Assertio 2^a : *Fidei virtus ordine generationis est PRIMA virtutum supernaturalium, ordine vero dignitatis est quidem caritate INFERIOR, sed PERFECTIOR spe et virtutibus moralibus infusis.*

Constat PRIMUM, nempe fidem esse PRIMAM virtutum SUPERNATURALIUM ordine generationis, ex eo quod cognitio finis ordine generationis prior est ejus intentione et electione mediorum, siquidem nihil volitum quin præcognitum; atqui per fidem habetur cognitio finis, qui per spem et caritatem intenditur, dum per virtutes morales eliguntur media. Ergo.

Constat SECUNDUM, nempe fidem esse INFERIOREM caritate, — tum quia caritas est omnium virtutum princeps et regina, et eminentissimum omnium charismatum, juxta illud Apostoli (I Cor., XIII, 13) : « Nunc autem manent fides, spes, caritas; » tria hæc, major autem horum est caritas; » — tum quia caritas est forma fidei, quæ sine caritate dicitur informis : forma autem est perfectissimum quod invenitur in ente.

Constat TERTIUM, scilicet fidem spe DIGNIOREM esse, ex eo quod certitudinem illi præstat eamque in actum suum erumpere facit; unde Apostolus ait quod fides est substantia rerum sperandarum. — Sed imprimis excedit perfectione virtutes morales infusas, quippe quæ duntaxat feruntur circa media, nempe circa actiones quibus ad beatitudinem pervenimus; fides vero finem ipsum, nempe Deum, pro objecto habet.

517. — 77. Assertio 3^a : *IDEM EST habitus fidei formatæ et informis.*

Ratio est quia fides formata et informis non differunt ob-
jecto nec motivo; caritas enim, cum fidem informat, non facit,
quod fides sit vel alia sit, sed quod existat meritoria vitæ
æternæ. Ergo.

Hinc infertur fidem manentem essentialiter eamdem e for-
mata fieri informem, cum justus peccat mortaliter, et e
contra informem fieri formatam, cum peccator justificatur.

in philosophia, ubi de scientia Dei; nec aliud dicendum est de visione
beatifica, siquidem Deum speculatur et amorem beatificum dirigit;
ergo.

ARTICULUS II

De subjecto habitus fidei

518. — 78. Non agitur hic de subjecto proximo, seu de potentia animæ in qua residet fides et qua elicitur assensus fidei (cfr. n. 497); sed de subjecto remoto, seu de persona habente fidem. Porro quæstio movetur — 1. de his qui sunt in termino; — 2. de hominibus viatoribus.

§ I. — **De his qui sunt in termino**

Hi qui sunt in termino vel in cœlo regnant, vel in purgatorio detinentur, vel in inferno torquentur. Inde triplex erit assertio.

519. — 79. Assertio 1^a: *ANGELI et BEATI habitum fidei non habent.*

Est contra Durandum et quosdam veteres.

PROB. 1. *Scriptura S.* « Ex parte cognoscimus, et ex parte » prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evanescit quod ex parte est... Videmus nunc per speculum » in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. » (I Cor., xiii, 9 et seq.). Ergo non erunt in cœlo veritates credendæ; ergo nec fides. — « Caritas nunquam excidit » (I Cor., xiii, 8). « Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc : major » autem horum est caritas » (I Cor., xiii, 13). His verbis indicatur in præsentī statu dari fidem, spem et caritatem, sed in futuro solam mansuram esse caritatem, quæ nunquam excidit (1).

PROB. 2. *Ratione theol.* Fides est donum collatum viatoribus pro statu viæ, ut fundamentum spei, per quam tendimus in beatitudinem; ergo superflue poneretur in Angelis et beatis,

(1) Confirmatur auctoritate theologorum, quorum princeps S. Thomas (1. 2, q. 67, a. 3) ait : « Fides in sui ratione habet imperfectionem, quæ est ex parte subjecti, ut scilicet credens non videat quod credit; beatitudo autem de sui ratione habet perfectionem ex parte subjecti, ut scilicet beatus videat id quo beatificatur : unde impossibile est quod fides maneat simul cum beatitudine in eodem subjecto. »

cum non sint amplius viatores, sed comprehensores, nec per spem tendant in beatitudinem, sed illam possideant per clarā Dei visionem (Cf. *Heb.*, XI, 1, et *Rom.*, VIII, 24).

520. — 80. Assertio 2^a: Animæ justorum IN PURGATORIO DETENTÆ fidei habitum retinent.

PROB. Illæ animæ sunt habitus fidei capaces quæ adhuc peregrinantur a Domino, quæ non vident Deum facie ad faciem, sed tantum per speculum et in ænigmate: atqui tales sunt animæ in purgatorio detentæ.

Et vero animæ quæ in purgatorio detinentur, bona æterna ac coronam gloriæ immarcessibilem spe firma expectant: porro fides est spei fundamentum, dicente Apostolo: « Fides est sperandarum substantia rerum » (*Heb.*, XI, 1); ergo.

521. — 81. Assertio 3^a: Fidei habitus in DÆMONIBUS AC DAMNATIS non residet.

Est contra Durandum et quosdam veteres, qui tenuerunt fidem remanere cum caractere baptismali in his saltem damnatis, qui eam toto vitæ suæ curriculo servaverunt.

Dæmones et damnati sunt spoliati omnibus donis supernaturalibus ordinatis ad beatitudinem, quam nec sperant, nec sperare possunt; atqui fidei habitus est donum supernaturale ex natura sua ad beatitudinem ordinatum; est enim initium salutis, radix et fundamentum justificationis. Ergo (1).

§ II. — De hominibus viatoribus

522. — 82. Homines in terra degentes sunt vel justī, vel peccatores simpliciter, vel hæretici, vel infideles. — Nulla

(1) Nec obijciatur quod juxta S. Jacobum (II, 19): « *Dæmones credunt* » et contremiscunt. » Hic enim agitur de fide mere naturali, non supernaturali. Sciunt quippe dæmones Deum semper fore in eos iratum, et tormenta inferni finem non esse habitura; credunt proinde, sive evidentia signorum ducti, sive retinentes sibi revelata in statu viæ, sed fide naturali et inutili, non supernaturali et salutari. Porro huic fidei naturali dæmonum potuit Apostolus æquiparare fidem peccatorum ratione inutilitatis, quia sæpe peccatoribus non magis inservit fides illorum supernaturalis quam dæmonibus fides naturalis; sed non comparavit naturam seu rationem intrinsecam utriusque.

moveri potest controversia de infidelibus, qui ex defectu fidei nomen suum obtinent. — Perspicuum est pariter fidem in justis remanere; etenim ex Apostolo : « Sine fide impossibile » est placere Deo » (*Hebr.*, XI, 6); et ex conc. Trid. : « In justificatione... simul accipit homo..., fidem, spem et caritatem » (sess. 6, c. 7). — Dicendum est ergo de solis peccatoribus et hæreticis.

I. *De peccatoribus.*

523. — 83. Nulla difficultas de fidei actu, qui, juxta Concilium Tridentinum, est dispositio ad justificationem, et ideo elici potest et debet ab adulto qui ad justificationem tendit. Quid vero de habitu supernaturali fidei tenendum sit, sequens declarabit

Assertio. *Fidei habitus in PECCATORIBUS manere potest.*

EST DE FIDE. CONC. TRID. ait : « Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti... anathema sit » (sess. 6, can. 28) (1).

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* « Quid proderit, fratres mei, si » fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Num- » quid poterit fides salvare eum?... Fides sine operibus mor- » tua est » (*Jac.*, II, 14 et 26). Fides, de qua loquitur Apostolus, est vera fides, siquidem operibus juncta multum ad salutem inservit; ergo fides esse potest sine jure ad vitam æternam, ac proinde in peccatoribus.

PROB. 2. *Ratione* (2), quia nempe non omne peccatum est contrarium fidei, vel destruit rationem formalem objecti ejus, ut per se constat; unde fit ut homo in peccato mortali existens, possit credere omnia revelata, quia revelata sunt, et hanc fidem retinere.

524. — 84. Corollarium. Ex his colliges fidei habitum, amissa per peccatum gratia, ordinarie superesse in peccatoribus

(1) Clemens XI hanc Quesnelli propositionem (n. 52) damnavit : « Fides non est absque amore et fiducia. »

(2) Suarez, disp. 7, sect. 3, n. 3.

(sicut, destructo ædificio, fundamenta ejus quandoque supersunt), ut possint ad cor redire, actus fidei elicere, et spirituale ædificium super hoc fundamento, auxiliante gratia, instaurare. — Unde si fides caritate destituta dicitur *mortua*, id fit potissimum quia nihil fructuosum in ordine ad vitam æternam operari potest; est quippe mortua relative ad cælum, non autem in se et substantialiter; sicut anima peccatrix mortua dicitur, non quidem simpliciter et absolute, cum sit immortalis ex natura sua, sed secundum præmia vitæ æternæ.

II. De hæreticis.

525. — 85. Hæresis est error pertinax contra veritatem fidei catholicæ in baptizato qui profitetur religionem christianam; quæ definitio infra evolvetur.

Hæresis est *formalis*, si veritas revelata scienter negetur; *materialis*, si bona fide et ignoranter. — Quo prænotato, sit sequens

Assertio: *Fides supernaturalis peccato HÆRESIS FORMALIS destruitur.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* « Habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt: ex quibus est Hymæneus et Alexander » (I *Tim.*, I, 19). Unde sic: naufragare est omnia amittere et vix intactis membris evadere: ergo Alexander et Hymæneus fidem omnino amiserunt; attamen solam mortuorum resurrectionem rejiciebant, ut constat (II *Tim.*, II, 17, 18); ergo ad fidem amittendam sufficit unius articuli negatio.

PROB. 2. *Conc. Trid.* « Asserendum est non modo *infidelitate*, per quam ipsa fides amittitur, sed etiam quocumque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti » (sess. 6, c. 15). Ex his verbis fides amittitur per infidelitatem: atqui per hanc infidelitatem intelligenda est negatio alicujus veritatis revelatæ, ut ex contextu patet; ergo fides amittitur per hæresim.

PROB. 3. *Ratione.* Illud omnino destruit fidem quod objectum formale seu motivum fidei e medio tollit; habitus enim

quolibet suo objecto formali essentialiter connectitur. Atqui quolibet peccato hæresis, etiamsi unus duntaxat articulus fidei negetur, objectum formale seu motivum fidei destruitur; hoc namque consistit in auctoritate Dei revelantis; qui autem unum articulum fidei rejicit, negat auctoritatem Dei. Ergo (1).

Dicitur *quolibet peccato hæreseos formalis*. Unde non amittit fidem — 1. qui se exponit periculo probabili infidelitatis; — 2. qui non elicit actum fidei, quando præceptum illius efficiendi obligat: — 3. qui mysteria fidei ediscere negligit; nam licet ob ignorantiam suam peccet, servat attamen propositum credendi quidquid profitetur Ecclesia; — 4. qui ex ignorantia invincibili et bona fide aliquod fidei dogma respuit.

526. — 86. Corollaria. — 1. Amittit fidem qui rejicit aliquid non revelatum, putans ex conscientia erronea illud revelatum; est enim affective hæreticus, nec servat pium propositum credendi quidquid ei tanquam revelatum proponitur.

2. Amittit fidem qui rejicit revelationem sufficienter propositam, licet non ab Ecclesia. Ratio est quia Deo satis revelanti fidem denegat.

3. Hæresis formalis reus est et fidem amittit qui voluntarie dubitat de veritate alicujus propositionis ab eo sufficienter cognitæ ut revelatæ; nam hoc formale dubium existere nequit cum dispositione firmiter credendi omnes veritates quæ sat proponuntur ut revelatæ (2).

(1) Hinc hæretici, puta Calvinistæ, credunt plures fidei articulos, v. g., Incarnationem, propria opinione vel fide humana ducti, non fide divina et infusa, eisque objici potest quod et olim Manichæis exprobrabat S. Augustinus (*contra Faustum*, l. 17, c. 3; *Patr. lat.*, XLII, 342): « Dicitis non vos Christi Evangelio credere; nam qui in Evangelio, quod vultis creditis, quod vultis non creditis, vobis potiusquam Evangelio creditis. » Credunt hæretici, pro libitu suo et ex pertinacia, non autem ex pio affectu in omnibus Deo se subjiendi, et propter Dei revelantis auctoritatem; habent objectum materiale fidei, sed formali carent; comparari possunt ei qui tenet conclusionem cujus negat præmissas, qui proinde non habet scientiam conclusionis, sed opinionem.

(2) Hinc axioma juris canonici: *Dubius in fide infidelis est* (lib. 5, Decret., de hæreticis, cap. 1).

SECTIO POSTERIOR

DE FIDE PRACTICE SPECTATA

Circa fidem practice spectatam consideranda sunt ejus necessitas et vitia eidem opposita.

Dicetur itaque — 1. de necessitate fidei ; — 2. de vitiis fidei oppositis.

CAPUT I

DE NECESSITATE FIDEI

527. — 87. Duplex necessitas. Cujusvis rei faciendæ duplex distinguitur necessitas : — una *medii* seu salutis, quæ in eo sita est quod res illa sit medium necessarium ad justificationem et ideo ad salutem ; — altera *præcepti*, quæ non est de re *per se* ad justificationem ordinata, sed ex imperio superioris unice oritur. Hinc necessarium *necessitate medii* dicitur illud cujus omissio etiam inculpabilis obstat justificationi seu saluti ; necessarium vero *præcepti necessitate* illud asserunt, cujus omissio tunc tantum obstat saluti, quando culpabilis est, quia nempe voluntarie infringitur præceptum.

Necessitas autem medii duplex distinguitur : — necessitas *in re*, seu *absoluta*, quæ datur cum aliqua res ita necessaria est ad justificationem ut nequeat suppleri per aliam ; — necessitas sive *in re* sive *in voto*, seu *relativa*, quæ datur cum res necessaria ad justificationem per aliam potest suppleri, si ipsa desit (1).

(1) Prioris exemplum suppediat contritio, sine qua nunquam remitti

His præmissis, in duplici articulo explanandum est an et quatenus fides necessaria sit — 1. necessitate medii; — 2. necessitate præcepti.

ARTICULUS I

De fide necessaria necessitate medii

528. — 88. Prænotanda. Certum est — 1. *fidem* HABITUALEM necessariam necessitate medii absoluta esse ad salutem.

1. *Concil. Trid.* (sess. 6, cap. 7) dicente: « In ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul accipit homo per Jesum Christum cui inseritur, fidem, spem et caritatem. » Ex quibus infertur fidem habitualement necessariam esse, et quidem in re, una cum justificatione.

2. *Auctoritate theologorum*, qui fidei habitum veluti radicem et comitem individuum gratiæ sanctificantis unanimiter asserunt.

3. *Ratione theologica*; nemo enim vitam æternam consequi potest nisi vita spirituali gaudeat; porro vita spiritualis ex fide tanquam ex principio oritur, juxta illud B. Pauli: *justus ex fide vivit*; ergo nemo vitam æternam seu salutem consequi potest, quin fidem habeat. Hæc autem est fides habitualis, aut habitualement supponit, quia sola fides habitualis esse potest principium vitæ spiritualis in infantibus, et sine eadem fide habituali adulti elicere non possunt connaturaliter actus vitæ spiritualis necessarios. Ergo.

529. — 89. Certum est — 2. *fidem* ACTUALEM necessariam esse necessitate medii ABSOLUTA ADULTIS justificandis. Id quoque evincitur . . .

1. *Scriptura Sacra*, nempe verbis Apostoli (*Hebr.*, xi, 6) dicentis: « Sine fide impossibile est placere Deo; credere enim » oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquiringibus se

potest peccatum mortale; posterioris vero, pœnitentiæ sacramentum, quod necessarium quidem est adultis lapsis post baptismum ut medium justificationis ordinarium, sed suppleri potest per contritionem perfectam votum ejus includentem.

» remunerator sit; » hæc enim verba clare exprimunt absolute cuique necessarium esse, ut eliciat actum fidei, si Deo placere et ad eum accedere seu justificari velit.

2. *Concilio Tridentino*, quod (sess. 6, cap. 6) fidem actualem recenset inter dispositiones ad justificationem necessarias; imo (ibid., cap. 7) expresse de eadem fide dicit: « Sine qua nulli unquam contigit justificatio; » ac denique (ibid., cap. 8), uberius mentem suam explanans hæc prorsus decretoria profert: « Fides est humanæ salutis initium, fundamentum et radix totius justificationis. » Consonat Concil. Vaticanum (Const. *Dei Filius*, c. 3).

3. *Rationibus theologicis*, quæ deducuntur — tum ex eo quod Scriptura ex fidei actu repetit justificationem Abrahamæ, typi omnium qui postea justificandi erant; — tum ex eo quod fidem actualem ab adultis baptizandis Ecclesia semper exigit; — tum demum ex eo quod a sola fide actuali motivum cæterarum dispositionum ad justificationem requisitarum habet ut sit supernaturale, easque supernaturali justificationi consequendæ pares efficiat.

530. — 90. His prænotatis, expendendum venit quarumnam veritatum fides actualis necessaria sit necessitate medii.

Porro agitur de fide explicita; de fide enim implicita nulla difficultas, quia, cum præsupponat explicitam cui inhæsit velut radici, necessario extenditur ad omnes veritates quæ in veritatibus explicite credendis continentur.

Quæstio movetur de quatuor articulis: nempe de Deo existente, de Deo remuneratore, de mysteriis SS. Trinitatis et Incarnationis. Cæterorum articulorum explicitam fidem nemo est qui prædicet necessariam necessitate medii.

§ I. — De fide in Deum existentem

Tria sunt explananda, scilicet: — 1. an et quatenus fides explicita in Deum existentem sit necessaria; — 1. sub quonam respectu Deus existens credi debet; — 3. quænam attributa de Deo tenenda sint.

I. *An et quatenus fides in Deum existentem necessaria sit?*

531. — 91. Assertio: *Fides explicita in Deum EXISTENTEM necessaria est necessitate MEDII ABSOLUTA ad salutem.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* De fide supernaturali necessaria necessitate medii, ut jam probavimus, loquens Apostolus (*Hebr.*, XI, 6) ait: « Credere enim oportet accedentem ad Deum, » quia est. » Jam vero hæc verba manifeste intelligenda sunt de fide explicita in Deum existentem, cum expresse determinant veritatem credendam ipsam esse Dei existentiam.

PROB. 2. *Auctoritate Ecclesiæ.* Ecclesiam exigere ut explicite credatur Deum esse, evidenter patet, tum ex eo quod existentia unius Dei prima sit veritas expressa in omnibus fidei symbolis, tum ex auctoritate Innocentii XI, qui necessitatem fidei explicitæ in Deum existentem vindicavit, ut ex propositione damnata infra constabit.

PROB. 3. *Ratione theologica.* Deus est objectum beatitudinis seu finis ultimus in quem tendimus; tendimus autem per fidem; ergo ante omnia est necessaria fides in Deum existentem. — Deinde, fides necessario præit caritati; sed dilectio Dei est maxime necessaria ad salutem; ergo et cognitio Dei per fidem.

II. *Sub quo respectu Deus existens credi debeat?*

Etsi omnes theologi consentiant in adstruenda necessitate absoluta fidei explicitæ in Deum existentem, non tamen una est eorum sententia de sensu quo Deus existens sit intelligendus.

532. — 92. Prima sententia. Multi contendunt necessarium fidei nostræ explicitæ objectum ipsum esse Deum ut auctorem naturæ, Deum nempe cujus existentiam et attributa ratio ipsa demonstrat, quatenus non jam rationis ope sed revelatione innotescit. Deus enim, inquiunt, hominibus seipsum extraordinarie manifestavit, ut citius et communius cum ea certitudine ab omnibus agnosceretur, quæ omne dubium excludit.

533. — 93. Secunda sententia. Alii vero, præsertim inter Thomistas, contendentes quod fidei et scientiæ idem objectum esse non possit, asserunt Deum, ut est naturæ auctor et illa habet attributa quæ ratio demonstrat, ab indoctis tantum credi posse, non vero ab iis qui Dei existentiam et attributa scientifice sibi demonstrarunt; ab omnibus tamen credendam esse explicite existentiam Dei, qui sit auctor et largitor gratiæ et gloriæ, juxta ipsius Apostoli verba : « Et inquirentibus se » remunerator sit. »

III. *Quænam attributa de Deo credere teneamur.*

534. — 94. I. Enumerantur attributa credenda. Plura de Deo credenda sunt, nempe : — 1. attributa sine quibus veri Dei haberi non posset conceptus, nec distingueretur creator a rebus creatis; unde haberi debet ut ens supremum, independens, increatum, primaque omnium causa; — 2. attributa quæ habent rationem motivi respectu virtutum spei et caritatis, quarum actus necessarii sunt ut homo justificationem adipiscatur adeptamque conservet; — 3. demum attributa quæ exercitio virtutis religionis, cultui nempe divino, fundamentum suppetunt.

535. — 95. II. Proponitur modus ea cognoscendi. Multi contendunt sufficientem Dei cognitionem haberi, si generatim concipiatur ut ens perfectissimum, quia ex illo conceptu fluunt cætera attributa, ubi eorum cognitione opus fuerit ad eliciendos virtutum necessariorum actus.

Quidquid sit, asserunt omnes theologi nullatenus requiri ut hæc attributa per conceptus abstractos more philosophorum reflexe cognoscantur; sed satis esse si directe ac veluti in concreto a rudibus apprehendantur.

Adnotant insuper probatissimi theologi huic cognitioni ac fidei de Deo vero non obstare iudicium inculpabiliter erroneum circa aliquod minus obvium Dei attributum; quemadmodum qui cognoscit Deum esse ens necessarium, infinitum, etc., verum Deum cognoscit, etiamsi existimaret, v. g., eum agere ad extra ex necessitate. Ratio est, quia, licet Deus

sit simplex, a nobis tamen cognoscitur per varios conceptus sæpius inter se non conjunctos; et ideo potest unum judicium de Deo esse verum, etsi aliud sit falsum, cum non conjungantur inter se ad fingendum falsum Deum (1).

§ II. — De fide in Deum remuneratorem

Expendendum est — 1. an et quatenus fides explicita in Deum remuneratorem sit necessaria; — 2. quænam complectatur illa fides; — 3. undenam oriatur necessitas fidei in Deum remuneratorem.

I. *An et quatenus fides in Deum remuneratorem sit necessaria?*

536. — 96. Nonnulli olim contenderunt sufficere fidem late sumptam in Deum ex testimonio creaturarum, et consequenter docuerunt sufficere fidem in Deum propositum ut largitorum munerum naturalium (2). Sed contraria sententia de fide proprie dicta in Deum remuneratorem supernaturalem omnino obtinuit; cujus veritatem declarabit sequens

Assertio : *Fides explicita in Deum REMUNERATOREM SUPERNATURALEM necessaria est* NECESSITATE MEDII ABSOLUTA.

PROB. 1^a PARS, nempe *fidem actualem in Deum REMUNERATOREM necessariam esse* NECESSITATE MEDII ABSOLUTA,

1. *Scriptura Sacra.* In textu B. Pauli supra adducto post hæc verba : « Credere enim oportet accedentem ad Deum quia » est, » legere est : « Et inquiringibus se remunerator sit. » Unde sic : eadem est necessitas ex B. Paulo credendi in Deum remuneratorem ac in Deum existentem. Atqui fidem explicitam in Deum existentem necessariam esse necessitate mediæ absoluta declarat Apostolus, ex dictis. Ergo.

2. *Traditione*, quæ constat — tum ex eo quod fidem, qua ad justificationem disponitur peccator, Conc. Trid. (sess. 6, c. 6) versari docet circa ea « quæ divinitus revelata et *promissa* sunt, » ac proinde circa cœlestem remunerationem; — tum

(1) Cfr. Suarez, *de Fide*, disp. 12, sect. 3.

(2) Cfr. de Lugo, disp. 12, sect. 5, n. 128.

ex damnata illa ab Innocentio XI propositione (n. 22) : « Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem *explicita remuneratoris*; » — tum ex unanimi consensu Doctorum ac theologorum, necnon interpretum Scripturæ verba præcitata Apostoli explanantium.

3. *Ratione theologica.* Ea certe ad salutem requiritur fides quæ nobis præmonstrat finem nostrum ultimum sub ea ratione qua voluntatem nostram alliciat et moveat ad illum assequendum; atqui nisi explicitè cognoscamus et credamus Deum inquirentibus se esse remuneratorem, jam eum non apprehendimus sub ea ratione ultimi finis quæ nostram voluntatem ad eum assequendum allicere ac movere possit (1).

PROB. 2^a PARS, scilicet *requiri fidem explicitam Dei ut SUPERNATURALIS remuneratoris.*

1. *Scriptura Sacra.* Fidem sine qua impossibile est placere Deo sic definit Apostolus (*Hebr.*, xi, 1) : « Est autem fides » sperandarum substantia rerum, argumentum non apparen- » tium; » porro res sperandæ, quæ nempe ad ultimum finem spectant, sunt supernaturales; ergo in Deum ut supernaturalem remuneratorem explicitè credamus omnino necesse est (2).

2. *Ratione theologica.* Fides ultimi finis necessaria est tum propter intellectum, ut scilicet finem illum cognoscamus propria sua ratione; tum propter voluntatem, ut ad illum assequendum disponamur per actus spei et caritatis illi proportionatos; porro ut tales sint illi actus, necesse est finem cognosci sub propria sua ratione supernaturali, et intendi ex motivo ejusdem ordinis, quo nempe assequamur Deum ut supernaturale bonum; ergo ex quacumque parte spectetur nostra in Deum fides, eum respicere debet ut supernaturalem remuneratorem.

(1) Unde S. Thomas (*in S. Paul. lect.* 2) textum Apostoli explanans ait : « Nullus iret ad ipsum (Deum), si non speraret aliquam remunerationem ab ipso. »

(2) Confirmatur ex contextu. Fides de qua loquitur B. Paulus, ea est quæ remunerationem a Deo promissam tantam nobis ostendit, ut illius adipiscendæ desiderio terrena omnia despiciamus et cœlestem in altera vita patriam sanctorum æmuli inquiramus. Atqui hujusmodi remuneratio supernaturalis est. Ergo.

II. *Quænam complectatur fides in Deum remuneratorem.*

537. — 97. I. Enumerantur credenda circa Deum remuneratorem. Cum ad Deum, quatenus est supernaturalis remunerator, tendere non possumus sine mediis ad salutem ordinatis, ex dictis inferendum est nobis necessariam quoque esse — 1. *fidem Dei, ut est principalis auctor justitiæ et remissionis peccatorum*; quod quidem confirmat Concilium Trident., dum (sess. 6, c. 6) asserit ad justificationem disponi peccatores, non per fidem tantum promissionum divinarum, sed per subsequentem fiduciam « Deum sibi propter Christum propitium fore », necnon per initialem dilectionem Dei tanquam omnis justitiæ fontis. — 2. *Fidem de necessitate divini auxilii ad justitiam et remissionem peccatorum obtinendam*; quæ enim penes Deum esse intelligimus, nonnisi ipso auxiliante obtineri posse credamus necesse est. — 3. *Fidem animæ immortalis*, quia, ipsa sublata, quidquid de invisibilibus aut futuris credimus, vix nos permoveret atque incitaret ad illa peragenda opera quæ certam salutem faciunt: idcirco a catechumeno fidem quæ præstat vitam æternam Ecclesia exigit.

538. — 98. II. Declaratur fides requisita. Non videtur necessarium omnia ista credi per diversos conceptus aut etiam per actus differentes. Nec etiam necessarium est, ut *explicite* quis concipiat bona a Deo promissa esse *supernaturalia*; sufficit si rem ipsam credat, si credat nempe Deum concedere *in vita æterna* beatitudinem quam ipse sibi acquirere non potest. — Dicitur *in vita æterna*; perennitas enim præcipuus est character, quo remuneratio promissa a Deo rudibus innotescit ut bonum superioris ordinis: unde valde fidelibus inculcandus est ille conceptus divinæ retributionis.

Ad complendam notionem hujusce de Deo remuneratore articuli pertinet, ut Deus intelligatur criminum vindex; aliqua igitur inferni fides necessaria est. Ita communius theologi.

III. *Undenam repetenda sit necessitas fidei explicitæ in Deum remuneratorem?*

539. — 99. I. Sententiæ theologorum. Etsi omnes theologi consentiant in admittenda necessitate fidei explicitæ in Deum remuneratorem supernaturalem, non tamen una est eorum sententia in assignanda ratione hujus necessitatis. — 1. Aliqui eam tantum petunt ex eo quod, in hoc præsentî ordine Providentiæ, decreverit Deus non concurrere ad actus quibus peccator proxime disponitur ad justificationem nisi simul adsit fides remuneratoris. — 2. Alii communius hanc necessitatem desumunt ex eo quod moraliter impossibile est lapsum hominem assurgere ad eliciendum actum caritatis perfectæ, quin sensim per actus spei ad illud fuerit dispositus. — 3. Demum plures alii haud parvæ auctoritatis contendunt necessitatem præfatam fundari in ipsa rei natura, adeoque veluti absolutam prorsus esse, sine qua scilicet elici ex natura sua nequeat actus caritatis perfectæ.

540. — 100. II. Quæstionis solutio. Ex dictis inferendum est fidem explicitam in Deum remuneratorem supernaturalem esse saltem ex ordinatione divina necessariam necessitate medii, si aliæ hypotheses rejiciendæ videantur.

Attamen voluntas Dei positiva vix concipitur ut unica hujusce necessitatis ratio; secunda enim sententia merito allegare videtur impossibilitatem moralem, quæ ex hominis lapsu oritur, ad eliciendum caritatis actum absque ullo spei adjutorio (1).

Imo cum fautoribus tertiæ sententiæ dicendum est necessitatem fidei in Deum remuneratorem esse absolutam; nam ad justificationem requiritur saltem amor spei; sed amor spei physice haberi nequit sine fide Dei remuneratoris; ergo phy-

(1) Nec dicatur difficultatem valde minui per auxilia gratiæ; nam ipsa gratiæ auxilia non disponunt communiter hominem ita subito et immediate, ut peccator diligat Deum super omnia sine prævio influxu aliarum dispositionum quas recenset Concil. Trid. (sess. 6, cap. 6).

sice et non moraliter tantum fides Dei remuneratoris est necessaria ad salutem (1).

§ III. — De fide in mysteria SS. Trinitatis
et Incarnationis

541. — 101. Exponitur quæstio. Theologi generatim tenent ante Christi adventum sufficientemque Evangelii promulgationem, mysterium sanctissimæ Trinitatis quibusdam tantum hominibus innotuisse, ac proinde necessariam non fuisse fidem ejus explicitam. Tenent etiam sufficientem fuisse ad salutem fidem implicitam in Christum redemptorem, quæ continetur in dogmate Providentiæ Dei supernaturalis; ideoque asserunt satis fuisse, si crederent homines Deum salvaturum esse mundum per media sibi nota, aut ad summum, oriturum esse decursu temporum Mediatorem qui mundum cum Deo conciliaret, quin tamen explicite innotesceret mysterium Incarnationis et a fortiori Redemptionis per crucem.

Cum autem expenditur quæstio pro tempore adventum Christi diffusionemque Evangelii *subsequente*, non consentiunt theologi, et in tres abeunt opiniones — Prima affirmat fidem explicitam in Christum esse necessariam necessitate medii *absoluta*. — Secunda admittit solum necessitatem præcepti. — Tertia, distinctione facta, asserit fidem Christi explicitam necessariam esse quidem necessitate medii, sed sufficere posse *in voto*, id est, cum dispositione credendi si innotuerit. Ita Suarez (*De fide*, disp. 12, sect. 4, n. 18) et alii, quorum sentia præferenda videtur.

(1) Dicitur *saltem amor spei*, ut innuatur duplex justificationis modus, nempe attritio cum sacramento et caritas perfecta sine sacramento. Sed etiam in hoc posteriori casu, caritas perfecta haberi nequit sine fide Dei remuneratoris; caritas enim est amor amicitiae, ac proinde amor mutuus, et amicis inferens communicationem bonorum; sed fides Dei remuneratoris est conditio omnino requisita, ut amor Dei mutuus sit et homini bonorum communicationem inferre videatur, quinimo ut humanæ voluntati bonum divinum proportionatum ac prosequendum appareat. Quis enim prosequitur amore bonum etiam præstantissimum, quod sibi inaccessum et incommunicabile ducit? (Cfr. de Lugo, Wirceburgenses, C. Mazella).

Probandum est igitur imprimis fidem explicitam in mysteria Incarnationis et SS. Trinitatis esse necessariam necessitate medii, deinde ostendetur hanc necessitatem medii non esse absolutam, sed *relativam* (cfr. n. 527); et demum indicabitur agendi ratio in praxi tenenda.

I. *Statuitur necessitas medii.*

542. — 102. Assertio : *Post sufficientem Evangelii promulgationem, fides explicita mysteriorum Incarnationis et SS. Trinitatis necessaria est.* NECESSITATE MEDII.

I. Quod attinet ad *Incarnationis* mysterium, constat assertio

1. *Scriptura Sacra.* Legitur (*Joan.*, III, 14) : « Sicut Moyses » exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium » hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. » — Item (*Act.*, IV, 12) : « Non est in » alio aliquo salus; nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. » — Iterum (*Joan.*, XVII, 3) : « Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum. »

Ex citatis textibus constat assertio, quia in eis sermo est — 1. *de fide explicita in Christum*; agitur enim de fide in *Filium hominis*, de *invocatione nominis ejus*, de *cognitione ejus quem misit Deus, Jesum Christum*; — 2. de fide influente in justificationem, siquidem adscribuntur vita æterna, salus; — 3. de fide omnino *necessaria*; nam assimilatur aspectui serpentis exaltati in deserto ad sanationem prorsus necessario: imo excluditur quodvis aliud medium salutis his verbis: *non est in alio salus, in quo oporteat non salvos fieri*, et æquiparantur cognitio Dei et cognitio Jesu Christi ad vitam æternam obtinendam. Ergo.

2. *Traditione.* Ex SS. Patribus nominare sufficiat S. Augustinum qui (1) ait: « Nemo, sicut veritas loquitur, liberatur a damnatione quæ facta est per Adam, nisi per fidem Jesu Christi, et tamen ab hac damnatione non se liberabunt qui poterunt dicere non se audisse Evangelium Christi. »

(1) S. Aug., *De Corrept. et Grat.*, c. 7, n. 11; *Patr. lat.*, XLVI, 923.

De fide necessaria necessitate medii pariter intelligenda videntur Symbola, quæ fidem Incarnationis sine ulla differentia enuntiant immediate post fidem in Deum. Symbolum S. Athanasii expresse dicit : « Necessarium est ad salutem, ut Incarnationem quoque Domini Nostri Jesu Christi fideliter credat. »

Huc etiam recurrunt quæ Trident. Concilium (sess. 6, cap. 6) de fide ad justificationem disponente dicit credendum nimirum esse « illud imprimis a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem quæ est in Christo Jesu; » necnon quæ de spe subjungit, confidendum esse « Deum propter Christum propitium fore. » Tale enim nequit esse fidei et spei justificantis objectum sine fide explicita in Christum.

Neque demum aliter docent præstantissimi theologi, inter quos eminent S. Thomas et plerique Thomistæ, S. Bonaventura, Sanchez, Henno, Simonet, Collet, Muzarelli, Billuart affirmans hanc sententiam esse communioem; consonant S. Liguori, qui eandem habet ut communioem et probabiliorem, Benedictus XIV, qui eandem propugnat ut communioem et tutioem, Scavini, etc.

3. *Ratione theologica.* Nemine dissentiente, soli christiani salvari possunt : porro christianus nemo est sine fide explicita Christi. Ergo (1).

II. Quoad mysterium SS. *Trinitatis*, probatur assertio.

1. *Scriptura Sacra.* Christus ipse de semetipso ut *Dei Filio* loquens (*Joan.*, III, 18) dicit : « Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non » credit in nomine Unigeniti Filii Dei. » Item (*Joan.*, XIV, 1) :

(1) Nec dicatur sufficienter Christo insitos fuisse per fidem implicitam qui vixerunt in antiqua Lege : nam talis fides congruebat umbris et figuris veteris Testamenti, nec poterat vulgus habere fidem explicitam mysterii nondum impleti et subobscuræ tantum prænuntiati; sed « post adventum Christi, inquit S. Thomas (in 3 sent., dist. 25, q. 2, a. 2), quia jam redemptionis mysterium impletum est, et corporaliter et visibiliter, et prædicatum, omnes tenentur ad explicite credendum. Et si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex sua culpa remaneret. »

« Creditis in Deum, et in me credite. » Ex quibus perspicitur Christum exigere fidem in se ut *Unigenitum Filium Dei*, sicut fidem in Deum. Nec aliter sentiendum est de Spiritu Sancto, dicente Christo (*Matth.*, xxviii, 19) : « Euntes ergo » docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et » Filii et Spiritus sancti. » Ergo fides mysterii SS. Trinitatis necessaria est necessitate medii.

2. *Traditione*, nempe tum *ex symbolo S. Athanasii* dicentis : « Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem...: fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; » — tum *ex SS. Patribus*, inter quos citari potest S. Cyrillus (1) dicens : « D. N. J. C. iis qui per fidem vocati sunt in filios adoptionis et vitam æternam non solum discendum esse dixit, solum esse ac verum Deum, sed et Patrem esse, et cujusnam sit Pater; » — tum *ex auctoritate Congregationis S. Officii*, quæ interrogata *utrum adultus qui in mortis articulo versaretur, quique promitteret fore ut, post recuperatam sanitatem, fidei veritates addiceret, baptizari posset*, rescripsit (10 maii 1704) : « non sufficere promissionem, sed missionarium teneri adulto etiam moribundo, qui incapax omnino non sit, explicare mysteria fidei quæ sunt necessaria necessitate medii, ut sunt præcipue mysteria Trinitatis et Incarnationis (2) »; — tum demum *ex Doctoribus et theologis* supra citatis.

3. *Rationibus theologicis*. Fides, quæ in adultis prærequiritur baptismo, non minoris necessitatis est quam ipse baptis-
mus; atqui fides in mysterium SS. Trinitatis prærequiritur baptismo in adultis; ergo. — Præterea mox probatum est necessitate medii necessariam esse fidem explicitam Incarnationis; atqui, juxta S. Thomam (2. 2, q. 2, art. 8), « in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit,... et de Spiritu sancto conceptus fuerit; » ergo (3).

(1) S. Cyril., in *Joan.*, l. 11, c. 5; *Patr. græc.*, LXXIV, 483.

(2) Cfr. *Analecta Juris Pontif.*, ser. 2, col. 1805.

(3) Confirmatur hac ratione congruentiæ, quæ utrique mysterio ap-
tatur : valde congruebat, ut illorum mysteriorum fides esset medium

II. *Vindicatur necessitas relativa.*

543. — 103. Assertio : *Necessitas fidei explicitæ in mysteria Incarnationis et SS. Trinitatis NON EST ABSOLUTA, sed RELATIVA, ac proinde sufficere potest fides IN VOTO.*

PROB. 1^a PARS, nempe *necessitatem fidei explicitæ in mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis non esse ABSOLUTAM.*

Si absolute necessaria esset præfata fides, necessitas oriretur vel ex natura rei, vel ex ordinatione divina; atqui neutrum dici potest.

Non *primum*; etenim non videtur quomodo hæc necessitas ex natura rei inferri possit; imo etiam, data supernaturali fide in Deum existentem et remuneratorem, jam ex natura rei potest elici actus caritatis vel contritionis perfectæ, quæ extra baptismi aut pœnitentiæ sacramentum ultima est ad justificationem dispositio, et a fortiori actus attritionis, quæ cum sacramentis sufficit ad justificationem.

Nec *secundum*, id est, repeti nequit hæc necessitas ex positiva Dei ordinatione. Etenim — 1. locus Scripturæ sacræ apertius enuntians necessitatem fidei in Novo Testamento est locus jam citatus B. Pauli (*Hebr.*, xi, 6); sed in eo agitur tantum de fide in Deum existentem et remuneratorem in ordine supernaturali. — 2. Verba Scripturæ supra allegata et alia quæ afferunt theologi, intelligi possunt de necessitate mediæ relative, cum non magis urgeant quam hæc verba Christi : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu » sancto, etc.; » quæ tamen necessitatem baptismi relativam tantum pro adultis important. — 3. Nulla est ratio decretoria cur traditionis monumenta aliter explicentur, cum præsertim theologi utrinque pugnent. — 4. Demum rationes convenientiæ plus æquo urgentur, cum necessitati absolutæ fidei

necessarium ad salutem, quæ sunt præcipua capita et fundamentum religionis christianæ; atqui talia sunt mysteria Incarnationis et SS. Trinitatis; ergo.

Hæc autem convenientiæ ratio suasibilior fit, si consideretur statum gratiæ, post Evangelium, factum esse perfectiorem, ac proinde requiri homines per notitiam Christi et SS. Trinitatis primo suo principio, mediatori, et ultimo fini supernaturali perfectius conjungi.

mysteriorum applicantur; vim autem habent, si de necessitate tantum relativa interpretentur (1).

SECUNDA PARS, nempe *sufficere posse fidem* IN VOTO, defluit ex prima parte. Ubi enim agitur de medio salutis *ordinario*, non autem necessario, votum illius sufficit pro iis qui hoc medium adhibere nequeunt, eo quod necessitatem ejus non cognoscunt aut inculpabiliter non advertunt (Cfr. n. 527) : sufficit nempe voluntas explicite credendi præfata mysteria, si ut revelata innotescerent.

Jam vero hæc voluntas eo ipso habetur quod creduntur veritates absolute necessariae. Etsi enim in earum conceptu Incarnatio et SS. Trinitas non includantur, attamen fidei motivum, auctoritas scilicet Dei revelantis, vi sua protenditur ad hæc altissima mysteria, atque implicitam tum in voluntate tum in intellectu dispositionem importat ad illa explicite credenda, statim ac sufficienter proponentur.

Nullum est sub hoc respectu discrimen inter hanc dispositionem et baptismi votum implicite inclusum in actu caritatis perfectæ elicitum ab iis qui baptismi necessitatem invincibiliter ignorant, nec de eo suscipiendo cogitant; eadem quippe est utrinque impossibilitas, eadem respective bona voluntas.

(1) Confirmatur ex eo quod, admissa necessitate absoluta, via salutis arctior esset in nova quam in antiqua lege; nam fides quæ antea sufficiebat, jam non sufficeret; insuper inde sequeretur Deum nolle adjuvare per gratiam suam ad eliciendum actum caritatis vel contritionis perfectæ vel etiam attritionis, eos qui credunt in Deum remuneratorem, etiamsi præceptum urgeat producendi hujusmodi actum.

Nec dicatur hoc evenire *per accidens*, vel Deum providere ne accadat, vel cœlitus illuminaturum eos esse qui in ignorantia inculpabili illorum mysteriorum versantur; etenim — 1. talia etiam *per accidens* Deus permittere nequit, quin videatur insufficiens ejus providentia quoad media salutis omnibus et singulis præbenda; — 2. experientia constat plurimos apud Judæos, cæterosque infideles, inculpabiliter ignorare hæc mysteria, imo apud christianos dari homines qui difficillime sublimia hæc mysteria edocentur et facillime eorum obliviscuntur, quin culpæ rei videantur; — 3. hypothesis cœlestis illuminationis aut angelicæ missionis, etsi quandoque ex gratuita Dei largitate contigerit, ut de Cornelio narrat Scriptura, non facile fingenda est, præsertim cum aliter res disponere Deus potuerit, exigendo scilicet fidem in Deum trinum et Verbum incarnatum, ut justificationis medium ordinarium, non autem absolute necessarium.

Merito igitur concluditur fidem explicitam mysteriorum Incarnationis et SS. Trinitatis necessariam non esse necessitate medii *absoluta*, sed sufficere voluntatem ea credendi, quando invincibiliter ignorantur.

III. *Indicatur agendi ratio in praxi tenenda.*

544. — 104. I. Cum, in his quæ medii ad salutem attinentis vim habent, pars tutior sit eligenda, in praxi, sive quoad doctrinam tradendam fidelibus, sive quoad sacramentorum administrationem, adhærendum est sententiæ eorum qui necessitatem medii absolutam propugnant. Ex hoc principio, sequentes defluunt conclusiones practicæ :

1. Pastores animarum eorumque coadjutores sedulo invigilare tenentur, ut curæ suæ commissi fideles accurate doceantur, non tantum Deum existentem et remuneratorem, sed etiam Deum trinum et Verbum Incarnatum ac Redemptorem, ita ut singuli explicite credant hos fidei articulos.

2. Regularitur absolvendi non sunt qui SS. Trinitatis et Incarnationis ignorantia etiam invincibili laborant (1). — Dicitur *regulariter*, quia in casu extremæ necessitatis posset ac deberet sub conditione dari absolutio; minus enim malum est sacramentum exponi periculo nullitatis, quam animam perire in æternum, juxta effatum : *Sacramenta propter homines*.

3. Confessiones ab iis peractas qui in ignorantia prædictorum mysteriorum versabantur, tutius est iterari. Ad id tamen non videntur cogendi qui bona fide sic confessi sunt, quia, cum debite positus fuerit actus præscriptus, merito invocari potest principium : *in dubio standum est pro valore actus*; secus vero agendum cum iis qui in hujusmodi confessionibus graviter deliquerunt propter ignorantiam vincibilem (2).

(1) Eo spectant sequentes propositiones (n. 64, 65) ab Innocentio XI damnatæ : « Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis Domini Nostri Jesu Christi. — Sufficit illa mysteria semel credidisse. »

(2) Cfr. S. Ligorius (l. 6, n. 505) forsitan refellens quæ contraria dixerat (l. 2, n. 2 in fine).

II. Advertunt plures theologi (S. Lig., *loc. cit.*) reperiri posse adultos adeo mente obtusos, ut non pertingant ad percipienda Mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis sub propria ratione, eosque annumerari infantibus et fatuis, qui ratione impotentiae excusantur a fide explicita horum mysteriorum.

Sed recte dicunt alii idem non esse credere ac scire illa mysteria, nempe de eis rationem reddere; unde censent sufficere hujusmodi rudibus, quod singulos articulos explicite credant, dum eis proponuntur. Proinde si mysteriorum præfatorum explicita fides requiratur, tenendum est, aut eos non esse ita rudes ut rite proposita mysteria nullatenus percipiant, aut Deum ipsis speciali gratia adfuturum esse ut ea sufficienter percipiant ac credant.

Sunt igitur hujusmodi homines sub conditione *identidem* absolvendi; et quidem tanto potiori jure quod, stante controversia circa necessitatem fidei explicitæ, fidem sufficientem probabilius habent, nec sine injuria fraudari possunt absolute conditionata, juxta principia in tractatu *de Pœnitentia* exposita (1).

III. Quoad eos qui sufficienti ingenio præditi sunt, ut SS. Trinitatis et Incarnationis mysteria capiant, et ea tamen ignorant, refert S. Ligorius hæc B. Leonardi verba: « Bonum non est consilium dimittere similes ignaros, ut ab aliis doceantur, quia nullus alius sperabitur fructus, nisi ut sic ignari remaneant; ideoque expediens est breviter eos docere prædicta mysteria principaliora, efficiendo pariter ut secum efforment actus fidei, spei, caritatis et contritionis, obligando tamen eos, ut in posterum perfecte instrui se faciant circa cætera mysteria scitu necessaria de necessitate præcepti » (*Praxis Confess.*, n. 22) (2).

(1) Quocirca probandi non sunt confessarii qui eos absolvendos remittunt ad proximum mortis periculum, in quo non erunt melius dispositi, eosque permittunt per totam vitam sordescere in statu peccati cum summo salutis discrimine.

(2) Hæc sedulo attendant confessarii qui nonnisi convenienter dispositos absolvere possunt, nec tamen supponere debent omnes ad se necessaria fide instructos accedere; sed meminerint multos simpliciter sermone interrogatos recte respondere, dum aliter examinati, gravis-

ARTICULUS II

De fide necessaria necessitate præcepti

545. — 105. Expendi potest præsens quæstio, tum quoad *actum internum* fidei, tum quoad *professionem* ejus *externam et publicam*.

Iterum, utriusque dari potest duplex præceptum; *negativum* unum, quo prohibemur contra fidem sentire aut agere; *affirmativum* alterum, quo jubemur internos fidei actus elicere vel fidem exterius et publice profiteri.

Demum præceptum potest esse *per se* et *per accidens*: *per se*, si actum fidei directe imperet ex proprio virtutis fidei motivo, et independenter ab omni alio præcepto; *per accidens* vero, si directe imperet alterius virtutis actum, qui sine fidei influxu elici non potest.

Quæ quidem evolventur in duplici sequenti paragrapho.

§ I. — **De actu interno fidei**

Tria explananda veniunt, nempe: — 1. An et quatenus detur præceptum fidei internæ; — 2. Quænam sint veritates explicite credendæ ex præcepto, ideoque cognoscendæ; — 3. Quandonam obliget præceptum fidei internæ.

I. *Statuitur præceptum.*

546. — 106. Prænotanda. Certum est — 1. *dari præceptum fidei negativum*, quo scilicet prohibetur omnis dissensus internus a veritate qualibet revelata ut tali certo cognita. Constat — 1. *Scriptura Sacra*, his nempe Christi verbis (*Marc.*, xvi, 16): « Qui vero non crediderit, condemnabitur; » quæ quidem, juxta omnes, intelligenda sunt saltem de damnatione illorum qui a veritatibus revelatis sufficienter sibi propositis dissentiant. — 2. *Ratione*, quæ aperte dictat dissensum aut

sime errant, quia paucissimis terminis theologicis uti norunt, v. g., persona, Pater, Filius, Deus homo, non autem communiter capiunt quid sint processio, relatio, principium.

dubium, ubi agitur de veritatibus a Deo revelatis, summam ipsius auctoritati irrogare injuriam.

547. — 107. Certum est — 2. *dari præceptum affirmativum*, quo jubemur fidei actus elicere *circa veritates quarum explicita fides necessaria est necessitate medii*. Posita enim elevatione hominis ad finem supernaturalem, connaturali jure tenemur assumere media quæ ad illum assequendum necessaria sunt; atqui, ex probatis, fides explicita quarundam veritatum necessaria est necessitate medii ad finem nostrum supernaturalem obtinendum; ergo.

548. — 108. Certum est — 3. *fidem internam sæpe cadere per accidens sub præcepto aliarum virtutum*. Ratio est, quia sine fidei actu impleri nequeunt præcepta plurima illarum virtutum, quæ hunc actum exigunt ut medium necessarium ad finem proprium attingendum. Hujusmodi sunt præcepta quæ attinent ad virtutes spei, caritatis et pœnitentiæ; nemo enim æternæ vitæ bona sperare, Deum super omnia diligere, peccatum præ omnibus malis detestari ex motivo supernaturali potest, nisi prælucente fide. Eadem necessitas occurrit quoties religionis officia implenda sunt, præsertim quando orandus est Deus cum magna fiducia et devotione. — Attamen, omissio actus fidei per accidens tantum necessarii non est peccatum speciale diversum a violatione præcepti directi e quo oritur præceptum fidei indirectum seu per accidens, nec seorsim est confitendum.

549. — 109. At vero inquirendum est utrum insuper detur internæ fidei præceptum affirmativum speciale, quod *per se* seu directe obliget ad eliciendos fidei actus, extra casus necessitatis medii. Propositam quæstionem solvet sequens

550. — 110. **Assertio :** *Datur PRÆCEPTUM eliciendi actus inter-nos fidei circa præcipuas veritates a Deo revelatas.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Legitur (I Joan., III, 23) : « Hoc » est mandatum ejus (Dei), ut credamus in nomine Filii ejus. » Ipse autem Christus jam (Marc., XVI, 15) antea dixerat : « Prædicate Evangelium omni creaturæ : qui crediderit et

» baptizatus fuerit, salvus erit; » de quo B. Paulus (*Hebr.*, II, 3) subdit : Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? » Unde sic : Apostoli et eorum successores mandatum acceperunt prædicandi Evangelium; porro obligationi prædicandi respondet ex parte hominum obligatio credendi Evangelium, quod sane complectitur præcipuas a Christo revelatas veritates; ergo.

PROB. 2. *Traditione.* Unanimes sunt SS. Patres in asserenda obligatione interius credendi præcipuas fidei veritates; quippe qui multas ediderunt catecheses, ut symbolum edocerent fideles, eisque simul obligationem sæpius inculcarunt veritates in eo contentas addiscendi. — Patribus autem consonant Theologi, consonat S. Sedes, ut constat ex damnatione sequentium propositionum : « Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et caritatis, ex vi præceptorum divinorum ad illas virtutes pertinentium. » — « Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se; » quarum prior (n. 1) ab Alexandro VII, posterior (n. 16) ab Innocentio XI reprobata est.

PROB. 3. *Rationibus theologicis.* Fides est principium vitæ supernaturalis, juxta illud : « *Justus ex fide vivit*; » ac proinde speciali modo excolenda est; jam vero, hoc posito, repugnat speciale non dari præceptum identidem eliciendi actus quibus foveatur et excolatur : ergo (1).

(1) Dicitur in assertione : *præcipuas veritates a Deo revelatas*, scilicet non omnia dogmata divinitus revelata fide explicita credenda sunt. Cujus quidem rationem affert S. Thomas (2. 2, q. 2, a. 5) dicens : « Fidei objectum per se est id per quod homo beatus efficitur; per accidens autem aut secundario se habent ad objectum fidei omnia quæ in S. Scriptura divinitus tradita continentur. Quantum ergo ad prima credibilia, quæ sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut et tenetur habere fidem; quantum autem ad alia credibilia, non tenetur homo explicite credere, sed solum implicate, vel in præparatione animi, in quantum paratus est credere quicquid in divina Scriptura continetur. Sed tunc solum hujusmodi tenetur explicite credere, quando hoc ei constiterit in doctrina fidei contineri. »

Hinc patet ex verbis Christi (*Matth.* ultim.) Apostolos mittentis : « *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*, » non esse inferendum omnia a Christo revelata sub præcepto explicitæ fidei cadere; sed significant depositum fidei Apostolis eorumque successoribus

551. — 111. Corollarium. Obligationi explicite credendi connectitur obligatio discendi ac memoriter retinendi præcipuas veritates a Deo revelatas; sed hæc obligatio non habet eamdem extensionem pro omnibus. — Ratio *primi* est, quod frustra daretur præceptum speciale præcipuas illas veritates explicite credendi, si nulla adesset obligatio eas addiscendi ac retinendi. Unde SS. Patres *ignorantiam* veritatum credendarum culpæ arguunt. Idem infertur ex pluribus conciliis, necnon ex praxi Ecclesiæ, quæ nulli unquam pepercit labori, ut fideles accurate veritates credendas edocerentur. — Ratio *secundi* deducitur tum ex eo quod non æquali omnes gaudent ingenio, tum ex eo quod non æqualiter singulis, pro variis circumstantiis in quibus versantur, proponitur et explicatur doctrinæ credendæ summa : Deus autem impossibilia non jubet, sed diligentiam tantum ordinariam, seu conditioni cuiusque proportionatam, exigit.

II. *Assignantur veritates explicite credendæ et proprio idiomate cognoscendæ.*

552. — 112. Veritates divinitus revelatæ ad duplicem ordinem referuntur : — Aliæ sunt *speculativæ*, quæ cognoscendæ ac credendæ sunt ad recte informandum intellectum; — aliæ sunt *practicæ*, quæ cognoscendæ ac credendæ sunt ad dirigendam voluntatem vel ad eam auxiliandam, ut recte operetur (1).

commissum fuisse, ac penes ipsos esse illud authentico magisterio fidelibus explanare, prout expedire judicaverint. Unde fideles non tenentur explicite credere antequam edoceantur, nec etiam circa definita eadem ab omnibus exigetur fides, ut patebit ex corollario sequenti.

(1) Ut vero discernantur utriusque ordinis veritates, quas nosse et explicite credere unusquisque tenetur, attendendum est ad finem quem Christus Redemptor assequendum sibi proposuit : patet enim eas sub gravi saltem quoad substantiam capiendas esse et explicite credendas, quarum cognitio et fides ad hunc finem necessaria est aut multum confert. Porro finis ille est supernaturalis hominis reparatio et salus per Ecclesiam procuranda. Ergo tum veritates, quibus Deus, Christus et Ecclesia innotescunt, tum quæ fidelibus præbent efficacissimum vitæ christianæ subsidium, generatim habendæ sunt ut explicite credendæ ac ideo cognoscendæ.

Præstat eas sigillatim ac paulo fusius exponere sequentibus assertionibus, quarum prima erit de his quæ spectant ad rectam informationem intellectus; secunda, de his quæ spectant ad rectam operationem; aliæ, de his quæ spectant ad subsidia fidelibus necessaria.

553. — 113. Assertio 1^a: *Cuncti fideles explicite credere et quoad substantiam capere tenentur omnes fidei articulos* IN SYMBOLO APOSTOLORUM contentos.

Ratio est quod Apostoli, a Christo missi ut prædicarent Evangelium omni creaturæ, hoc symbolum ediderunt ut esset fidelibus norma credendi (1). — Unde, juxta regulam ab Ecclesiæ exordio servatam, catechumeni nunquam baptizantur, nisi prius mente et ore recitent symbolum, semperque prohibitum est ministrare sacramenta fidelibus qui symbolum nesciunt; nec vere christianus reputatur qui ignorat præcipuos fidei articulos, qui in symbolo Apostolorum continentur.

554. — 114. Assertio 2^a: *Cuncti fideles explicite credere et quoad substantiam capere tenentur* PRÆCEPTA DECALOGI, *potestatem* LEGIFERAM ECCLESIE, *et ea quæ ad proprium statum et officium recte obeundum pertinent.*

1. *Præcepta Decalogi*; observare enim ea quisque tenetur, et quidem ita ut supernaturalem finem attingat, quod fieri nequit sine cognitione et fide explicita. Ergo, etsi lumine naturali hæc præcepta cognosci possint, fide tamen apprehendi debent. Ita communiter contra plures.

2. *Potestatem legiferam Ecclesiæ*; nam hæc potestas ei divinitus collata fuit, ut fideles dirigeret in via salutis; hic autem finis impleri nequit sine cognitione et explicita fide ex parte fidelium.

Hinc merito infertur teneri fideles cognoscere leges generales Ecclesiæ utpote ab omnibus servandas, præsertim præcepta sanctificandi diem dominicam et festa, annuæ con-

(1) S. Augustinus (*Serm. de Symbolo*; *Patr. lat.*, XL, 1189) ait: « Apostoli certam regulam fidei tradiderunt..., per quam credentes catholicam tenerent unitatem, hæreticam convincerent pravitatem. »

fessionis, communionis paschalis, jejunii et abstinentiæ, quæ suo loco explicabuntur.

3. *Ea quæ ad proprium statum et officium recte obeundum pertinent*; nemo quippe officium recte implere potest nisi illud explicite cognoscat; porro quisque officia sui status recte implere tenetur; ergo ea cognoscere debet, et quidem sub gravi, si illa officia graviter obligent.

555. — 115. Assertio 3^a : *Cuncti fideles explicite credere ac quoad substantiam nosse tenentur quæ spectant ad sacramenta suscipienda*, ORATIONEM DOMINICAM et aliquatenus SALUTATIONEM ANGELICAM.

1. *Quæ spectant ad sacramenta suscipienda*. Ratio evidens est; eo ipso enim quod tenentur aut volunt ea recipere, necesse est ut ea explicite credant, seu quod idem est, ut cognoscant eorum naturam et omnia quæ ad cujusque dignam et fructuosam susceptionem requiruntur. Unde, cum omnes teneantur suscipere baptismum, poenitentiam et Eucharistiam, nullus eximitur ab obligatione cognoscendi eorum efficaciam et necessitatem, dispositiones requisitas et obligationes illorum susceptionem consequentes. — Quoad Eucharistiam, eam fideles cognoscere debent, non tantum ut sacramentum corpus et sanguinem Domini Nostri Jesu Christi continens; sed etiam ut sacrificium Deo oblatum, cum omnes debeant Missæ sacrificio assistere. — Item cum omnes fideles saltem probabiliter teneantur suscipere sacramenta Confirmationis et Extremæ-Uctionis, tenentur pariter omnes illa cognoscere.

2. *Orationem Dominicam*; cum enim omnes orare teneantur, omnes etiam scire debent Deum esse orandum cum spe et fiducia, et ab eo petenda omnia bona tum animæ tum corporis, cum auxiliis opportunis ad animæ et corporis mala effugienda: porro Oratio Dominica hæc omnia nos edocet; ergo quæ in ea continentur, saltem *quoad substantiam* explicite credenda et cognoscenda sunt. — Unde sententia communis est omnes, saltem *sub levi*, illam aliquando ore tenus recitare teneri.

3. *Aliquatenus salutationem Angelicam.* Etenim B. Virgo Maria, Dei Genitrix, ineffabili Divinæ Providentiæ benignitate, advocata et mater omnium christianorum in cœlis constituta, ab omnibus singulariter colenda est et in necessitatibus publicis privatisque invocanda; atqui salutatio angelica est modus in Ecclesia usitatus ad colendam et invocandam B. Virginem Mariam. Ergo hanc salutationem omnes fideles memoriter tenere aliquatenus compelluntur, saltem ex ecclesiastica consuetudine. — Dicitur *aliquatenus*, quia non stricte et directe urgere videtur hæc obligatio, quæ non ex vero præcepto, sed ex maxima convenientia tantum oriri videtur.

556. — 116. Scholium. *De cognitione explicite credendorum requisita in rudibus.* Omnes consentiunt plenam et accuratissimam articulorum fidei cognitionem non esse ipsis necessariam, sed sufficere, si, ut diximus supra, hos articulos quoad substantiam cognoscant, id est, subobscuro quidem modo, sed tamen secundum proprium cujusque articuli conceptum. Sic, v. g., quoad mysterium SS. Trinitatis, satis est si credant in Deo esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, neque tamen esse tres deos, sed unum tantum Deum; etsi distincte non percipiant in Deo esse unicam essentiam, et tres personas realiter distinctas. A fortiori necesse non est ut cognoscant ordinem, modum et circumstantias mysteriorum. — Quoad præcepta Decalogi, sufficit ut ea assequantur quæ intellectus in illis præcipi aut prohiberi facile percipit, nempe principia et conclusiones proximas ethicæ christianæ.

Quoniam autem formularum memoria valde utilis est tum ad servandum memoriam rerum, tum ad verum sensum credendorum exprimendum, quem sæpe impropriis verbis vel etiam falsitatem significantibus illitterati adulterant, valde expedit ut curent pastores animarum has formulas ab omnibus fidelibus memoria teneri. Nec tamen meræ recitationi fidendum est: quæ enim sola memoria retinentur, vere ignorantur; sed requiritur insuper, ut ea quæ sub verbis latent explanent sacerdotes, sermone captui audientium accommodato.

III. *Determinatur tempus quo obligat præceptum internæ fidei.*

557. — 117. Status quæstionis. Non agitur de fidei internæ præcepto. Patet enim nunquam licitum esse sive denegare, sive in dubium revocare veritates a Deo revelatas. Aliunde omne præceptum negativum obligat semper et pro semper.

Nec agitur etiam proprie de obligatione *indirecta* eliciendi actus fidei, quæ oritur ex præcepto fidei *per accidens*. Patet enim fidem mente concipiendam esse, quoties urget præceptum ad aliam virtutem pertinens, quod impleri nequit sine prævio fidei actu. Hoc autem præsertim contingit, quando implenda sunt præcepta spei, caritatis, religionis et pœnitentiæ.

Sed agitur præsertim de obligatione *directa* eliciendi actus fidei, quæ fluit ex præcepto *speciali* quod supra adstruximus, et cujus violatio est speciale peccatum omissionis contra fidem.

Jam vero de hac obligatione *directa* eliciendi actus fidei, hæc statuenda videntur.

558. — 118. Assertio 1^a : *Infideles, hæretici materiales ac pueri baptizati fidei actum elicere tenentur*, STATIM AC FIDEI DOGMATA *illis sufficienter* PROPONUNTUR.

Etenim ille cui fidei dogma sufficienter est propositum, percipit auctoritatem Dei loquentis, scit prædictum dogma ab ipso Deo credendum proponi; proinde nec dubius remanere, nec assensum suum differre potest, quin summam veracitati divinæ injuriam irroget. — Dicitur : *statim ac fides sufficienter ei proponitur*; deficiente enim sufficienti propositione, deficit obligatio fidei, quia fides est obsequium rationabile. — Dicitur quidem *statim*, sed vox illa moraliter sumenda est, et ideo non scrupulose agendum est cum pueris et aliis, quia primis temporibus veritates revelatæ, vel non satis proponuntur, vel non satis apprehenduntur ex præcepto credendæ.

559. — 119. Assertio 2^a : *Præceptum eliciendi actum fidei obligat* ALIQUOTIES *in vita*; nec differri potest ejus adimpletio

ULTRA QUINQUENNium, imo nec ULTRA ANNUM : *præterea probabiliter* PLURIES IN ANNO *urget sub gravi*.

Constat *primum*, nempe *præceptum eliciendi actum fidei obligare aliquoties*, — tum auctoritate Innocentii XI hanc propositionem (n. 17) damnantis : « Satis est actum fidei semel in vita elicere ; » — tum ratione theologica, scilicet, quia ex Apostolo (*Rom.*, I, 17) fides est animæ cibus et principium vitæ supernaturalis.

Constat *secundum*, nempe *actum fidei differri non posse ultra quinquennium*, auctoritate ejusdem Innocentii XI, hanc propositionem (n. 6) damnantis : « Probabile est ne singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare præceptum caritatis erga Deum » : quod enim asseritur de caritatis præcepto, pari jure de fide præcepto dicendum est, cum caritas supponat fidem in qua radicitur.

Constat *tertium*, nempe actum fidei ultra annum non posse differri, sive *auctoritate theologorum*, quorum communis est hæc sententia, juxta S. Ligorium (lib. 2, tract. 1, n. 7, et Hom. Ap., t. 4, n. 13); sive *rationibus theologis* supra adductis, cum moraliter impossibile sit christiane vivere habitumque fidei satis exercere, nisi saltem semel in anno hujusce virtutis actus eliciatur.

Constat *quartum*, nempe *pluries in anno probabiliter sub gravi urgere præceptum fidei*, — *auctoritate theologorum*, qui, teste S. Ligorio, dum communiter asserunt singulis annis implendum esse hoc præceptum, vocem *saltem* apponunt : qua voce innuunt probabilem esse eorum sententiam qui obligationem pluries in anno incumbere asserunt; — *rationibus* jam propositis, quæ pluries in anno obligare præceptum fidei pariter adstruunt. Nam ut homo christiane vivat, virtutemque fidei debite exercent, frequentia quædam actuum hujusce virtutis requiruntur : atqui frequentes dici nequeunt actus, nisi pluries in anno eliciantur; ergo.

Hinc quidam graves theologi, quos citat S. Ligorius (*loc. cit.*), contendunt *singulis mensibus* sub gravi urgere præceptum fidei internæ; hæc enim actuum frequentia ipsis moraliter necessaria videtur ut prædicti fines convenienter obtineantur.

Attamen neque ex Scriptura neque ex Traditione determinari possunt intervalla, in quibus per annum urget præceptum fidei speciale.

560. — 120. Assertio 3^a : *Præceptum fidei per se obligat quoties GRAVIS suboritur TENTATIO contra fidem alioquin insuperabilis; — quando quis in HÆRESIM voluntariamve DUBITATIONEM circa fidem lapsus est; — et in ARTICULO vel probabili PERICULO mortis.* Ita sat communiter theologi et doctores.

Ratio *primi* ex eo ducitur quod unaquæque virtus ad id *per se* obligat quod ad sui conservationem exigitur; porro, ex hypothesi, fides impugnatur tentatione sibi contraria, nec conservari potest nisi per actum fidei; ergo datur obligatio *per se* eliciendi actum fidei (1).

Ratio *secundi* est, tum quia, ex dictis, reverentia divinæ veracitati debita exigit, ut loquenti Deo et testificanti assensus præstetur, statim ac dogma fidei revelatum apprehenditur; tum quia reparanda est injuria summæ huic veracitati per hæresim aut voluntariam dubitationem illata, eliciendo actum fidei oppositum.

Ratio demum *tertii*, cur nempe *in articulo vel probabili mortis periculo per se* obliget præceptum fidei, ex eo petitur quod instat tempus consecutionis finis, ad quem per fidem contenditur, atque sæpe graves tentationes contra fidem mentem languentis invadunt. Hinc solliciti esse debent pastores, ut opportune actus fidei ægrotis suggerant.

561. — 121. Scholium. *De modo implendi præceptum fidei.* — Duo notant theologi, scilicet : — 1. ad observandum præceptum fidei non requiritur quod ex solo motivo virtutis fidei actus eliciatur, sed potest imperari ex motivo alterius virtutis, et ideo satisfit præcepto fidei, cum *per accidens* ex præcepto alterius virtutis supernaturalis producit actus fidei; — 2. in illis qui veritates fide tenendas jam didicerunt et explicite crediderunt, non requiritur actus formalis fidei, sed generatim sufficit actus virtualis qui adest quoties fit actus

(1) Si autem accadat ex resistentia directa ingravescere tentationem, satius erit mentem alio divertere externisque vacare operibus.

formaliter supernaturalis; motivum quippe talis actus fide suggeritur, virtualisque ejus influxus ita actum penetrat, ut vere sit genimen ejus et fructus (1).

§ II. — De professione externa fidei

Fidei exterius profitendæ duplex quoque datur præceptum, negativum scilicet et positivum.

I. De præcepto negativo fidem confitendi.

562. — 122. Errores. Fuerunt hæretici qui docuerunt rem indifferentem esse, Christum ore negare, urgente tyrannorum persecutione, dummodo fides in animo retineatur : tales fuerunt, sæculo II, Helcesaitæ, teste Eusebio; sæculo V, Priscillianistæ, ut refert S. Augustinus; plures in medio ævo, inter quos celebrior fuit David Bega, quem non puduit stultos appellare Apostolos sanctosque martyres, quod mortem oppetere, potius quam Christum abnegare, maluerint. — E contra, alii docuerunt nefas esse fugam arripere ad vitandam persecutionem, eo quod persecutio bona sit, et asseruerunt eum qui non vult in persecutione fidem confiteri, peccare sicut qui fidem negat. Ita Tertullianus, qui de hoc argumento scripsit. — Alii viam mediam sectantes asserunt illicitum quidem esse fidem negare, sed fas interdum esse falsam religionem simulare ad declinandam persecutionem (Cf. Perrone, *de Fide*, etc., n. 408).

Statuenda est igitur doctrina tenenda circa præceptum

(1) Igitur circa adimpletionem præcepti *specialis* fidei internæ anxii esse non debent fideles qui religionis officia persolvunt, v. g., audiendo missam, adorando crucifixum, se cruce signando, orando, etc., quamvis hæc non fiant reflexe ex motivo fidei. — Quoniam vero fides eo felicius in cæteros actus influit, quo magis explicitis actibus exercetur, communiter oratio sive matutina, sive vespertina, quæ in Euchologiis reperitur, non solum recitationem symboli Apostolorum, sed insuper formalem et generalem actum fidei continet. Valde etiam fideles hortandi sunt, ut quotidie hunc actum una cum spei et caritatis actibus recitent. Pastores vero, nostris præsertim temporibus, in quibus fides decrescit et imminuitur, sæpe sæpius brevissimam doctrinæ catholicæ analysim fidelibus præbeant, et Symboli articulos pro captu populi frequenter explicant.

negativum confitendi fidem; deinde exponentur varii modi negandi aut simulandi fidem.

563. — 123. Assertio 1^a : NEGATIO EXTERNA *fidei nunquam est licita.*

PROB. 1. *Script. Sacr. (Matth., x, 33)* : « Qui negaverit me » coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui » in cœlis est. » — (*Luc., ix, 26*) : « Qui me erubuerit, et » meos sermones; hunc Filius hominis erubescet, cum vene- » rit in majestate sua. »

PROB. 2. *Exemplo S. Petri*, qui usque ad mortem flevit propter negationem Christi, tempore Passionis, quamvis illum ore, non corde negasset.

PROB. 3. *Rat.* Qui negat fidem exterius, vel ore tantum negat, vel ore et corde simul; si prius, reus est mendacii Deo et religioni valde perniciosi; si posterius, reus est hæresis vel apostasiæ. Ergo nunquam licet exterius negare fidem, et illa prohibitio fundatur in jure naturali primario, cui omnino repugnant mendacium et dissensus Deo revelanti.

564. — 124. Assertio 2^a : SIMULATIO *falsæ religionis* NUNQUAM *pariter licita est.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, quæ (*II Mach., vi, 21-31*) senem Eleazarum ideo summopere laudat, quod, rejecto simulato esu carnium lege prohibitarum, *non admittere illicita propter vitæ amorem* æstimaverit, et *exemplum forte* cunctis præbuerit.

PROB. 2. *Traditione*, quæ nobis innotescit ex agendi ratione quam tenuit Ecclesia cum Libellaticis. Hi enim, quamvis non immolassent idolis, nec thus adolevissent, sed tantum a magistratibus pecunia obtinuissent libellum, quo declarabatur illos imperatorum edictis paruisse, semper ab Ecclesia habiti sunt ut rei gravissimi criminis contra fidem. Bened. XIV (*Const. Ex quo singulari, 1142*) declaravit Sinensibus christianis non licere externa adorationis signa exhibere idolæ, quamvis intentione dirigerentur ad crucem sub veste latentem.

PROB. 3. *Ratione.* Falsæ religionis simulatio gravissima in-

juria Deum afficit, fidelibus præbet scandalum maximum, ipsos infideles avertit ab amplectenda fide, cum externe significet catholicam fidem nihil aut parvi pendendam esse; ergo nunquam est licita. — Huc accedit quod istiusmodi simulatio, qua homo talem se non exhibet exterius qualis est interius, mendacium continet, ut recte probat Angelicus (2. 2, q. 111, a. 1).

565. — 125. Assertio 3^a : *FUGA ad persecutionem declinandam* POTEST esse LICITA, IMO ALIQUANDO PRÆCIPITUR.

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Christus ipse dicit (*Matth.*, x, 23) : « Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in » aliam. » Verbis etiam exemplum addidit; nam (*Joan.*, viii, 59), cum tulissent lapides Judæi, « ut jacerent in eum, ipse » abscondit se et exivit de templo. » Unde S. Paulus, quamvis martyrio cuperet dissolvi, præpositum Aretæ regis Damasci effugit. Hæc certe invicte probant persecutionem fuga declinari posse.

PROB. 2. *Traditione.* SS. Patres, nedum fideles persecutionem fugientes culpæ arguerent, eos non semel probaverunt, et ipsi quandoque fugerunt. Quin etiam plures ex iis apologias ediderunt, quibus fugam, causa persecutionis vitandæ susceptam, non tantum culpæ expertem demonstraverunt, verum etiam fugientibus non defuturam martyrii coronam asseruerunt (1).

PROB. 3. *Rationibus theologicis.* Si, desæviente persecutione, fugere non liceret, hoc esset quia fidei injuriosa est hujusmodi fuga : atqui nedum tale quid implicet, est potius martyrii genus manifesta que fidei confessio ; exilium enim hanc fugam consequens est poena maxima, propter fidem suscepta, quam facile vitaret qui fidem negare vellet ; ergo.

Nec obstat quod ita fugiens nolit fidem suam confiteri in tormentis. — Conscia enim infirmitatis humanæ prudentia

(1) S. Cyprianus (*Epist.* 60, n. 4; *Patr. lat.*, iv, 352), S. Athanasius (*Apol. de fuga*; *Patr. græc.*, xxv, 643), S. Gregorius Nazianzenus (*Orat.* 4, n. 88; *Patr. græc.*, xxxv, 618), S. Augustinus (*Epist.* 228; *Patr. lat.*, xxxiii, 1013; *Tract. in Joan.*, 15, n. 2; xxxv, 1511, etc.), et S. Gregorius Magnus (*Mor.*, l. 31, c. 28, n. 58; *Patr. lat.*, lxxvi, 606).

suadet a majore se liberare periculo peccandi; insuper ad bonum commune aut privatum interdum expedit a morte vel carcere declinare.

Hinc intelligi datur cur aliquando non solum liceat, sed etiam teneatur quis persecutionem fuga devitare, sive ob bonum fidei sive ob bonum proprium aut proximi. — Et quidem *ob bonum fidei*, si magnum detrimentum pateretur fides ex morte ejus qui fugere posset; patet enim hujus vitam societati christianæ necessariam esse. — Sed etiam *ob bonum proprium aut proximi*, si quis nempe suis necessarius esset, vel imbecillitatis suæ conscius, metueret ne in tormentis fidem ejuraret: tunc enim evidens est eum teneri sibi consulere omnibus mediis licitis, ac proinde non tantum fuga, sed etiam pecunia data aliisque artibus.

Innuitur in assertione fugam *per accidens* fieri posse illicitam. Hoc autem accidit quando urget obligatio fidem confitendi, ut dicitur infra. Specialis vero obligatio incumbit animarum curam gerentibus, quippe qui tuendam ex officio religionem susceperunt, nec gregem suum certe deserere possunt, cum versatur in fidei discrimine, quin exhibeant se mercenarios. At si persecutio ipsos solos impetat, et aliunde provideatur gregis necessitatibus, fugere possunt, præsertim ad breve tempus, juxta regulam: « *Quod mihi prodest et tibi non obest, teneris permittere.* »

Unde, ut plura paucis complectantur, fuga persecutionem declinare *ex se* licitum est, *per accidens* vero quandoque præceptum, quandoque prohibitum.

566. — 126. Regula generalis. Triplici modo vera fides negari aut falsa simulari potest: verbis, factis et rebus. Porro datur *fidei negatio aut æquivalens negationi simulatio*, quoties verba, actiones aut res usurpatæ, ex se vel ex adjunctis, significant *fidei negationem aut adhæSIONem religioni falsæ*. Ut autem plenius intelligatur principium illud, ad speciales applicationes deveniendum est.

567. — 127. Regulæ applicatio. — I. *Verbis*. Omnis christianus peccat graviter contra fidem, — 1. Negando se esse

christianum vel catholicum ; — 2. Asserendo se esse turcam, judæum aut gentilem ; quia hoc ipso ordinarie negaret se esse christianum. Dicitur *ordinarie*, quia non adesset negatio fidei, si affirmatio intelligi posset de gente, prætermissa religione ; sunt enim quidam Turcæ catholici ; — 3. Dicendo se esse calvinistam, lutheranum. — Negare se esse sacerdotem, jesuitam, vel capuccinum, est denegare statum, non vero fidem (1).

II. *Actionibus*. Fides negatur, quoties ritus vel actus qui exerceretur, ex sua natura, vel usu, vel hominum instituto, significat exclusive falsum cultum, v. g., si quis coram idolo genuflectat, thus adoleat, cœnam hæreticam sumat. Hæc et similia faciens censetur falsam religionem profiteri, et eo ipso veram fidem negare. Unde Benedictus XIV Sinensium et Malabaricorum ritus reprobavit.

III. *Rebus*. Nomine rerum significantur præsertim vestes, quarum distinguitur quintuplex classis. — 1^a Classis earum est quæ sunt gentis simpliciter, sine ullo ad religionem respectu. — 2^a Classis earum est quæ aliquam habent relationem cum religione, sed remotissimam tantum, ita ut deferantur ab iis qui veram religionem amplexi sunt : sic tobolea (*turban*) apud Turcas, quæ retinetur a catholicis ejusdem gentis. — 3^a Classis earum est quæ institutæ sunt ad secernendos fideles ab infidelibus, ut Romæ pileus flavus Judæis olim præscriptus ; vel quæ designant specialem adhæSIONem tali sectæ pravæ, v. g., sectæ Massonicæ, non autem alicui castæ, ut apud Indos. — 4^a Classis earum est quæ exhibent, saltem materialiter, cultum falsum, v. g., imagine idoli depicta. — 5^a Demum classis earum est quæ nonnisi actu in templis adhibentur ad cultum.

Jam vero certum est licitum esse usum vestium *primi* generis. — Idem asserendum est de *secundo* genere, quamvis

(1) Hinc intelligitur quomodo respondere possint candidati ad gradus academicos qui interrogantur a professore impio, et timent ne excludantur, si juxta fidei principia respondeant. Nihil dicant contra fidem ; sed non contradicant heterodoxis interrogantium assertionibus ; illis enim non contradicere, non est eis adhærere.

quidam aliter sentiant, præsertim ob mendacium actionis quod in eis inclusum videtur; nam iis utens non magis mentitur quam clericus laicali veste indutus.

Constat etiam vestes *quinti* generis esse vetitas, et idem communius admittitur pro *quarto* genere.

Superest igitur *tertium* genus, circa quod sic videtur distinguendum cum De Lugo (1): « Quoties usus vestium talis erit ut qui personam utentem noverint, eam omnino judicent fidem negare et falsam religionem amplecti, usus ille nullo casu licitus erit: quando vero qui personam norunt, vel vident, poterunt dubitare, ob circumstantias extraordinarias in quibus versatur, an ob alium finem diversum vestis usurpetur, poterit aliquando usus licitus esse ex gravi causa, quæ eo gravior esse debet, quo ex circumstantiis vestis illa magis accedat ad significandam negationem veræ fidei, quamvis non omnino determinate eam significet. »

Specialis movetur quæstio de usurpatione nominis turcici; sed videtur solvenda eodem modo ac præcedens. Judicat utique Bened. XIV (2) illud esse illicitum, quia, licet nomen sit ex se indifferens, ex usu cum prava religione intime conjunguntur ista nomina; sed a tempore Bened. XIV usus iste et mores immutati sunt, et multi catholici aperte veræ religionis officia implentes non dubitarunt munera et nomina Turcica acceptare, præsertim in Ægypto.

II. De præcepto affirmativo fidem publice profitendi.

Præcepto negativo profitendi fidem cohæret præceptum affirmativum eam publice confitendi, de quo quæritur —
 1. an professio publica fidei sit aliquando præcepta; —
 2. quandonam obliget præceptum publice profitendi fidem; —
 3. utrum liceat occultare fidem; — 4. quænam sint principum officia circa professionem fidei.

568. — 128. I. Existentia præcepti. Professio publica fidei est aliquando præcepta.

(1) De Lugo, *de Fide*, disp. 14, n. 82.

(2) Ben. XIV, *de Syn.*, l. XIII, c. 20, n. 13, 14.

Constat, 1. *Scriptura Sacra*. Legitur enim (*Rom.*, x, 9) : « Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo » credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus » eris. Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem. » Ipse autem Christus jam dixerat (*Luc.*, xii, 8) : « Quicumque confessus fuerit me *coram* hominibus, » et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei. » Quæ declarant manifeste requiri confessionem externam et *publicam*.

2. *SS. Patribus*, ex quibus citabimus tantum S. Augustinum, qui (1) ait : « Fides officium a nobis exigit et cordis et linguæ, » necnon (2) : « Quid prodest corde credidisse ad justitiam, si os dubitat proferre quod corde conceptum est? »

3. *Ratione*. — 1. Subjectio Deo revelanti debita requirit ut fides non quiescat in assensu interno, sed quandoque prorumpat in actus exteriores; lingua enim menti consonare debet, et est veluti intellectus organum, quo in obsequii partem corpus cooperatur. — 2. Accedit necessitas adhærendi Ecclesiæ corpori, quæ omnino requirit professionem fidei catholicæ *publicam*. — 3. Insuper *publice* fidem profiteri quandoque tenetur; ex ipsa enim rei natura omitti nequit confessio quam exigunt honor Deo revelanti debitus et necessitas proximi in re fidei; atqui haud semel accidit fidei professionem *publicam* omitti non posse sine contumelia erga Deum, aut damno proximi in re fidei; ergo.

569. — 129. II. Tempus quo obligat præceptum. Hic non agitur de professione fidei *implicita*, quæ includitur in quolibet actu publico religionis, v. g., auditione missæ, et qua satisfit ordinarie præcepto fidem confitendi, prout communiter observandum est. Sed agitur de professione fidei *explicita seu formali*, quæ fit cum *per se et ex directa intentione* verbum vel aliud signum usurpatur ad ostendendam fidem internam, nec nisi in peculiaribus circumstantiis emittenda est, ut patet, cum præceptum confitendi fidem professione implicita im-

(1) S. Aug., de *Fide et Symb.*, c. 1, n. 1; *Patr. lat.*, xl, 181.

(2) *Serm.* 279, n. 7; *Patr. lat.*, xxxviii, 1278.

pleatur, nec videatur confessio explicita ex se necessaria ad præstandum Dei revelanti debitum obsequium.

570. — 130. De hac explicita et publica confessione regulam tenendam tradit Angelicus Doctor, cum (2. 2, q. 3, a. 2) ait : « Confiteri fidem, non semper, neque in quolibet loco, est de necessitate salutis, sed in aliquo loco et tempore, quando scilicet *per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, et etiam utilitas proximis impendenda*; » quæ quidem subtractio intelligitur vel *contrarie*, quando nempe inde Deus magna afficitur injuria; vel *privative*, quando magnus aliquis honor, qui ad eum pervenire poterat ex confessione, negligitur. Similiter utilitas proximo impendenda subtrahitur quando per omissionem confessionis aliquis a fide avertitur vel retardatur, aut aliquo magno commodo spirituali privatur, de quo non potest aliter pro loco et tempore provideri (1).

571. — 131. Ex modo dictis inferri potest præceptum affirmativum confitendi fidem obligare *per se in* sequentibus casibus :

1. *Quando aliquis fit corporis Ecclesiæ membrum*, nempe adultus baptisma suscipiens, apostata vel hæreticus rediens ad fidem veram; nam professio fidei est prima conditio insertionis corpori Ecclesiæ et primum vinculum Christifidelium inter se. — Attamen, ob gravia incommoda secutura ex divulgatione conversionis ad religionem catholicam, hæc professio fidei aliquando licite fit coram paucis fidelibus, ut constat tum ex praxi curiæ Romanæ id interdum permittentis, tum ex Bened. XIV declarante sufficere, ut quis apostata apud Turcas degens profiteatur fidem coram cæteris captivis, et absteineat ab omni actu infidelitatis (2).

2. *Aliquando in decursu vitæ*, nempe — quando fides, religio, Christus publice impugnantur, et possunt blasphemantes forti confessione retundi; — et quando hæc professio est

(1) Billuart, *de Fide*, disp. 3, art. 4.

(2) Ben. XIV, *De syn.*, lib. 13, c. 20, n. 18.

moraliter necessaria ut seipsum vel alios in discrimine fidei positos, erigat et confirmet, vel errantes ad fidem convertat.

3. Quando quis *publice interrogatur ab auctoritate publica in odium fidei*; et hoc constat — 1. *Script.* Nam (*Matth.*, x, 17) Christus vult ut illi qui traduntur in conciliis et synagogis, de ipso testimonium reddant coram præsilibus et regibus. — 2. *Traditione*, nempe martyrum agendi ratione et Patrum testimonio, necnon damnatione sequentis propositionis ab Inn. XI (n. 18) : « Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri ut Deo et fidei gloriosum consulo; tacere ut peccaminosum per se non damno. » — 3. *Ratione*, quia in illa circumstantia solemni honor Dei publicam confessionem expostulat, et silentium ut contemptus fidei merito haberetur et in ruinam fidelium vergeret; ergo.

Dicitur 1. *Publice interrogatus*; nam, juxta quosdam theologos, silentium nec honori Dei detraheret, nec bono proximi noceret, si magistratus privatim interrogaret. Communiter tamen theologi docent interrogatum teneri; non taceret enim, nisi ut judex opinaretur se non habere fidem aut fidem non esse veram; quæ duo graviter honori Dei adversantur.

Dicitur 2. *In odium fidei*; si enim interrogatio fieret, v. g., ad obtinendum tributum; per se non daretur obligatio profitendi fidem; sed in praxi difficillime vitaretur fidei confessio, eo quod tacens ordinarie haberetur ut negans se christianum esse, ac proinde peccaret contra fidem.

Dicitur 3. *Ab auctoritate publica*; nam interrogatus a privato, *ordinarie et per se* non tenetur ad confitendam fidem, quia nec honor Dei nec utilitas proximi id requirunt. Cæterum hæc, aut similis responsio : quid ad te? imo et ipsum silentium, est tacita confessio fidei. — Aliquando tamen ob speciales circumstantias potest per accidens existere præceptum confitendi fidem (1).

(1) Sapienter notat Bouvier obligationem profitendi fidem coram magistratu civili non oriri ex jure interrogantis, cum nemo laicus a Deo constitutus fuerit ad inquirendam fidem, sed ex duplici causa indirecta quam proposuit S. Thomas, nempe honore Dei et utilitate proximi.

572. — 132. III. Conditiones quibus licet aliquando fidem occultare. Sensus quæstionis est an, occurrente occasione fidem manifestandi, quin urgeat obligatio confessionis, possit Christianus fidem suam non profiteri : — 1. abstinendo ab omni actu publico religionis; — 2. utendo verbis, actionibus aut rebus ambiguis; — 3. transgrediendo leges ecclesiasticas.

I. Licet occultare fidem ABSTINENDO AB OMNI ACTU RELIGIOSO, *quoties ex manifestatione fidei GRAVE secuturum est MALUM, seu quando GRAVIS datur RATIO illam omittendi.*

Ratio est, quia, ex hypothesi, non requirit confessionem sive honor Deo debitus, sive utilitas proximo impendenda; occasio vero fidem manifestandi, de qua agitur, sæpius non caret incommodis aut est mera convenientia.

Hinc a peccato immunes sunt qui, transeundo per regionem in qua dominantur infideles aut hæretici, abstinere ab omni actu publico religionis catholicæ, si malum grave ipsis immineat. Imo ita se gerere tenerentur, si ipsa religio ac fides detrimentum inde esset acceptura; vel si latentes inter hæreticos efficacius et tutius proximi bonum promoverent.

573. — 133. II. Licet occultare fidem UTENDO VERBIS, ACTIONIBUS *vel* REBUS AMBIGUIS, *etiamsi plures prævideantur in errorem inducendi, quoties GRAVIUS timetur MALUM, seu GRAVIOR subest ita agendi CAUSA.*

Ratio est, — tum quia, ex hypothesi, non urget præceptum fidei confitendæ; — tum quia media adhibita ex se propter indifferentem significationem mala non sunt; — tum quia error audientium vel spectantium permitti potest, cum ex præcipiti eorum iudicio proveniat, et aliunde agens gravio-rem habeat rationem illum permittendi, ex malo vitando vel ex bono obtinendo desumptam.

Hinc licitum est, in periculo mortis, recipere baptismum aut sacramentum Pœnitentiæ a ministris hæreticis, si desint catholici, dummodo absit scandalum proprium vel alienum, nec urgeat præceptum confitendi fidem : sacramenta enim ex

se sancta sunt et datur ratio sufficiens permittendi illorum administrationem indignam.

Idem dicendum videtur sub iisdem conditionibus de Extrema Unctione et Eucharistia, si Pœnitentiæ sacramentum recipi non posset, et dubium esset de perfectione contritionis extra sacramentum.

Pariter licitum foret, occurrente necessitate, indui vestibus ad peragendos ritus infidelium aut hæreticorum destinatis; talium enim vestimentorum usus in hac circumstantia mere materialis est, nec implicat adhæSIONEM falsæ religioni. Cæterum huc recurrunt quæ supra diximus ubi de simulatione falsæ religionis.

574. — 134. III. *Licet occultare fidem* TRANSGREDIENDO LEGES ECCLESIASTICAS, modo sit CAUSA JUSTA.

Vel agitur de transgressione legis affirmativæ, v. g., de omissione Missæ aut breviarii; vel agitur de legis negativæ violatione, v. g., de comestione carnis feria sexta.

Si prius, idem dicendum est ac de occultatione fidei per omissionem actus religiosi publici, eo quod Ecclesia non vult obligare ubi datur grave incommodum.

Si posterius, nisi hujus legis transgressio, v. g., esus carnis diebus prohibitis, præcipiatur aut consulatur in odium religionis vel tanquam signum apostasiæ, uti fit a paucis annis in feria VI majoris hebdomadæ, licet fidem occultare infringendo legem, si adsit necessitas seu grave incommodum, ob eandem rationem ac supra, nempe, quia in hoc casu non obligat lex ecclesiastica. — Cæterum hujus violatio minime arguit transgressorem fide carere, cum multi catholici carnes edant diebus vetitis, sive licite ob legitimam causam, sive illicite ex gula. — Demum scandalum inde exoriturum non est præcavendum cum tanto incommodo, cum involuntarium sit et præsentium malitiæ imputabile.

Hinc catholicus per regionem hæreticorum iter agens, vel habitans cum parentibus, dominis aut sociis impiis, carnes vetitas edere potest ad declinandam gravem vexationem, convicia, ludibria et cætera istiusmodi.

Quæ diximus de legibus ecclesiasticis, a fortiori dicenda sunt de lege civili, qua tyrannus præciperet Christianis, ut gestarent signum quo dignosci et suppliciis adigi possent; lex enim illa nullam vim habet, cum non sit principis præscribere modum profitendi fidem. — Secus esset, si ageretur de signo ex lege vel consuetudine recepto ad distinguendos fideles, et ediceret princeps deponentes hoc signum habendos esse inter infideles, quia tunc depositio significaret apostasiam.

575. — 135. IV. Officia principum erga fidei professionem.

Præter obligationem credendi ac fidem profitendi, quæ principibus catholicis, ut privatis, eodem jure incumbit ac cæteris hominibus, alia sunt eorum quoad fidem officia, quatenus sunt principes et præsunt societati civili. Hæc quidem exposuimus in Tractatu *De vera Religione* (n. 42), necnon in Tractatu *De vera Ecclesia* (n. 32 et seq.); sed eorum summam hic colligere abs re non erit, utendo, ut ibidem notatum est, distinctione inter *thesim* et *hypothesim*, id est, inter ea quæ *per se* efficere et procurare tenetur princeps, et ea quæ *per accidens* seu ratione circumstantiarum permittere potest :

I. PER SE tenetur princeps catholicus :

1. Fidem catholicam profiteri *in exercendo supremo regimine*, ac proinde instituta, leges et mores regni ita componere ut nedum fidei adversentur, ei e contra concordent et faveant;

2. Ecclesiæ *obsequium et auxilium præstare* tum in promovenda et propaganda, tum in tuenda et propugnanda vera fide. Ideo requiritur ut quæ Ecclesia ad hos fines statuit et decernit auctoritate sua sanciat ac muniat; ut ea quæ sunt noxia fidei, avertere satagat; ut subditos in exercitio veræ religionis protegat; ut fidei hostes domesticos et externos debellare studeat, hæreticos proinde ab Ecclesia damnatos retundat et puniat, infideles vero coerceat atque aptis remediis ad fidem conetur adducere;

3. Libertatem conscientiæ nunquam in se probare et introducere cum talis libertas implicet libertatem erroris. — Imo subditis infidelibus præcipere potest audire expositionem fidei

catholicæ, utpote bono publico et privato maxime proficuum; nemo vero vi compelli potest ad credendum, eo quod fidei susceptio ex natura sua libere eligenda est.

576. — 136. II. PER ACCIDENS fieri potest, ob numerum et vim succrescentem et quandoque prævalentem hæreticorum et infidelium, ob errores vulgo acceptos cæteraque multa incommoda, ut princeps catholicus sua officia integre adimplere nequeat, et *indifferentiam politicam* in materia fidei et religionis sancire cogatur.

Igitur, — 1. fieri potest, ut fidem catholicam publice non profiteatur in regni constitutione, regimine et legibus, et ei exclusive non faveat, imo *æqualem protectionem* cuique religioni tribuat. — 2. Sed nunquam ei licet abstrahere a juribus veræ fidei, vel ea violare et Ecclesiæ magisterium ac regimen impedire. Itaque *libertas conscientiæ et cultuum*, quam concedit, esse debet mera tolerantia, attemperata circumstantiarum exigentiis. — 3. Imo ubi agitur de ritibus infidelium *legi naturali adversantibus* seu intrinsece malis, qualis est idololatria, princeps permissive se habere non potest sine gravissima causa, cum imperare teneatur secundum dictamen rationis et legis naturalis, ex qua jus habet imperandi. Unde, plaudente Ecclesia, Constantinus et Theodosius idolorum cultum prohibuerunt (1).

(1) Hæc agendi ratio fulcitur praxi ipsius Ecclesiæ, quæ « hæreticorum et paganorum ritus, ait S. Thomas (2. 2, q. 10, a. 11), aliquando toleravit, quando erat magna infidelium multitudo, propter aliquod bonum eis proveniens, vel aliquod malum vitandum. » Sed ubi pauciores infideles facti sunt, impuros eorum ritus e medio sustulit, et contra serpentes hæreses multa sancivit quibus detegerentur aut debellarentur.

A SS. Pontificibus et principibus catholicis semper Judæi tolerati sunt facilius et longanimius quam cæteri infideles et ipsi hæretici, quia eorum libri sacri sunt vere divini et testimonium perhibent fidei catholicæ; attamen, ad præcavenda mala ex eorum commercio imminuentia, in regione distincta cujusque civitatis consueverant coerceri et interdicti pluribus juribus communibus; imo, Romæ, singulari veste distinguebantur.

Utinam semper ea qua par est cura et vigilantia, hæc media adhibita fuissent! Tot provincias ac regna a fide vera abducta non lugeret

CAPUT II

DE VITIIS ET PECCATIS FIDEI OPPOSITIS

Triplex præcipue contra fidem committitur peccatum, nempe : infidelitas, hæresis et apostasia. Hinc triplex articulus.

ARTICULUS I

De infidelitate

577. — 137. Infidelitatis notio. Infidelitas in genere est *veræ fidei carentia*; prout hic sumitur, est fidei carentia in eis qui non fuerunt baptizati.

Porro hæc carentia tripliciter contingit, juxta dispositiones infidelis : — vel enim illi fides nunquam fuit proposita, aut insufficienter tantum, et illius infidelitas est *negativa* seu mere materialis; — vel iste infidelis fuit negligens in inquirenda veritate sibi proposita, cui tamen nunquam positive dissensit, et ejus infidelitas est *privativa*; — vel demum fidei sufficienter propositæ assensum denegavit, et ejus infidelitas est *positiva*.

Præcipuæ sectæ sunt Judæismus, Mahumetismus, Budhismus aliæque religiones paganæ, Atheismus, Deismus, Pantheismus, Naturalismus et Rationalismus, Spiritismus, etc.

Hac præmissa notione, breviter dicendum est — 1. de malitia infidelitatis; — 2. de communicatione cum infidelibus; 3. de cooperatione eorum ritibus.

Ecclesia. Equidem crimini vertunt impii institutum tribunal Inquisitionis; sed immerito prorsus, cum nulla sit societas quæ se tueri non possit contra rebelles ac perduelles, quæque crimina, præsertim ordini publico adversa, latis legibus præcavere et pœnis coercere dubitet. Accusationes autem quas movent contra præfatum tribunal, jamdudum refellerunt auctores qui de jure canonico vel historia ecclesiastica scripserunt (Cfr. Encycl. LEONIS XIII *Immortale Dei*, et *Libertas præstantissimum*).

§ I. — De malitia infidelitatis

578. — 138. I. Infidelitas negativa non est peccatum. —

PROB. 1. *Damnatione* hujus propositionis Baii (n. 68): « Infidelitas pure negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est. » — 2. *Auctoritate* omnium theologorum. — 3. *Rat.* Illa infidelitas peccatum non est, quæ nullo modo imputabilis est; sed infidelitas negativa, ut patet ex definitione, non est imputabilis; ergo non est peccatum.

579. — 139. II. Infidelitas sive positiva, sive privativa est gravissimum peccatum.

Patet *primum* ex eo quod infidelitas positiva summam infert injuriam Deo cui revelanti et sufficienter proponenti veritatem denegatur fides. Ideo dixit Christus (Marc., xvi, 16): « Qui non crediderit, condemnabitur. »

Patet *secundum*, quia infidelitas *privativa*, licet minus sit Deo injuriosa quam infidelitas positiva, pariter includit revelationis divinæ contemptum, saltem ex ignorantia vincibili et graviter culpabili.

§ II. — De communicatione cum infidelibus

Duplicis generis distinguitur, nempe in *civilibus* seu *politicis*, quæ per se ad religionem non pertinent, et in *sacris* seu *divinis*, quæ ad Dei cultum referuntur.

580. — 140. I. In rebus civilibus seu politicis. Secluso perversionis et scandali periculo, in omnibus officiis quæ jure naturali permittuntur, licet cum infidelibus communicare. Hoc ipse B. Paulus prædicat, dicens (I *Cor.*, x, 27): « Si quis » vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate. »

Equidem jure canonico (caus. 28, q. 1, c. 13 et 14, et Decret. l. 5, tit. 6, de *Judæis*, c. 13), ob Judæorum erga Christum perfidiam, erga Ecclesiam invidiam, et subversionis periculum, prohibitum est cum eis habitare; — conviviis eorum interesse vel eos invitare; — in communi balneo lavari; —

eos ut medicos adhibere; — medicinas ab eis datas accipere; — filios eorum in domibus ipsorum enutrire, seu munia nutricis exercere; — iis famulari; — eisdem servitute subjici; — eos in publicis officiis inter christianos constituere; — eorum azymis vesci. Si autem absit periculum perversionis, scandali aut nimiae familiaritatis cum Judæis, hæc hodie excusantur a mortali, imo ab omni peccato, propter contrariam consuetudinem fere ubique vigentem, qua derogatum est canonicæ prohibitioni.

581. — 141. II. In divinis. — 1. Si agitur de infidelibus admittendis in participationem *rituum sacrorum*, certum est illis non esse ministranda sacramenta, quia carent dispositionibus necessariis, quarum prima est fides. — Illicitum autem non est cum infidelibus communicare per quædam sacramentalia, v. g., eis dare aquam benedictam, eos admittere ad orandum ritu catholico, quia ad hoc sufficit reverentia externa, quæ cum infidelitate sociari potest. — Imo quidam dubitant an liceat eos tolerare in ecclesia, dum celebratur Missa, post offertorium. Et revera, si reverentur turmis se immisceant, ex praxi nunc recepta, non videntur arcendi, quia, inquit de Lugo, communiter fructus speratur.

2. Si agitur de participatione *cultui infidelium* hæc tenenda sunt: — 1. Omnes communionis modi qui involvunt veram participationem cultui falso, vel ejus approbationem, sunt intrinsece mali, quia ex institutione sua cultus falsus voluntati Dei repugnat et ideo est intrinsece malus. — 2. Omnes communionis modi qui non involvunt participationem cultui falso, nec ejus approbationem, possunt esse liciti, dummodo non reddant fidem agentis merito suspectam, nec exigantur in odium aut contemptum religionis. Hæc assertio facile eruitur ex regulis voluntarii indirecti.

§ III. — De cooperatione ritibus infidelium

582. — 142. I. Cooperatio illicita. — 1. Non licet christianis *operam dare* in ædificandis, instaurandis, mundandis aut ornandis templis infidelium; — agere officium æditui vel

sacristæ ; — pulsare instrumenta musica vel campanas in templis, vel extra templa, occasione festi ; — carmina ibidem canere aut concinenda componere ; nam juxta omnes, hujusmodi actus sunt religiosi, si fiant ad verum Dei cultum, utpote pars cultus divini, et ideo pariter dici debent ex natura sua superstitiosi, si ordinentur ad falsum cultum. Insuper continent tacitam approbationem falsi cultus. Unde prohibiti fuerunt illi actus decretis S. Cong. Rit. an. 1626 et 1669, quæ refert P. Antoine (1).

Sed quæstio est an hæc omnia sint *intrinsece* mala, ita ut *nunquam licita* fiant.

Affirmant non pauci, et nituntur decreto anni 1626 declarante illa « nullo modo licere christianis, nec ulla causa aut motivo posse permitti aut tolerari. » Et vero hæ actiones, inquit, sunt *intrinsece* malæ quæ sunt pars cultus superstitiosi : atqui tales videntur esse prædictæ actiones ; ergo. — Plures alii negant has actiones esse *intrinsece* malas, et nituntur sive praxi in Hibernia et apud Turcas recepta, ubi opifices catholici adhibentur ad ædificanda vel restauranda hæreticorum templa, tacentibus episcopis ; sive ratione, eo quod prædicti actus in se spectati boni sint vel indifferentes, nec eis adjungantur necessario et semper circumstantiæ malæ quæ illicitam cooperationem redderent, nempe ordinatio operis ad cultum falsum ex parte agentis, vel odium aut contemptus catholicæ religionis ex parte acceptantis aut imperantis cooperationem. — Tenenda videtur posterior sententia èt applicanda juxta regulas voluntarii indirecti.

2. Quoad *venditionem* eorum quæ adhibentur ad falsum cultum, ut thuris, cereorum, etc., eadem adest inter auctores disputatio.

Alii censent hanc venditionem *nunquam* evadere licitam, propter relationem proximam quam cognoscitur habere cum falso cultu. Ita Bened. XIV. — Alii dicunt eam esse quandoque licitam propter gravem et proportionatam causam, eo quod sit (S. Lig., lib. 2, n. 72) *intrinsece* licita nec ad falsum

(1) Vide tamen restrictionem possibilem hujus prohibitionis generalis, apud Cl. Marc, n. 523, 5º.

cultum ordinetur nisi ex malitia agentis. Hinc non damnantur conficientes et vendentes panes azymos Judæis in solemnitate pascale.

583. — 143. II. Cooperatio licita. — 1. Ab omni culpa immunes sunt catholici qui coguntur ab infidelibus solvere tributum ad reficienda eorum templa; hoc enim tributo intendunt tantum se ab injusta vexatione liberare.

2. Ab omni culpa pariter immunes sunt, qui ratione officii sui assistunt exercentibus falsum cultum, modo eorum præsentia sit materialis tantum et nullatenus approbativa. Sic Elisæus permisit Naaman ut iret cum rege in templum, et indulsit ei ut curvaret se, quando rex genuflecteret (IV *Reg.*, v, 18); et permittitur famulis catholicis ut assistant dominis suis, dum actum falsi cultus exercent. — Excipiendi sunt tamen magistratus, si eorum præsentia ordinaretur ad auctoritatem conciliandam cultui falso, quia esset approbatio falsitatis.

ARTICULUS II

De hæresi

Agendum est — 1. de natura hæresis; — 2. de ejus malitia; — 3. de communicatione cum hæreticis; — 4. de lectione librorum hæreticorum; — 5. de disputatione cum hæreticis.

§ I. — De natura hæresis

584. — 144. I. Notio hæresis. Hæresis, e voce græca αἵρεσις, idem sonat ac *secta*; et definitur *error pertinax contra veritatem fidei catholicæ, in baptizato qui profitetur religionem christianam.*

Dicitur 1. *Error.* Ex parte intellectus, quo elicitur actus fidei, requiritur ut feratur judicium falsum, quo vera affirmetur vel credatur propositio veritati catholicæ repugnans, et in illo errore situm est *materiale* hæresis, seu hæresis objective spectata. — Hinc. 1. Quid ex levitate, metu, aut alia de causa, quasdam assertiones hæreticas exterius profitetur, quibus

mente non adhæret, peccat contra fidem et potest haberi ut hæreticus in foro externo, sed non est vere hæreticus, quia non errat circa fidem. — Hinc 2. Qui anceps est ac dubiis agitatatus circa aliquem fidei articulum, potest quidem peccare mortaliter, sed non est proprie hæreticus, quia non profert iudicium hæreticum. Si autem *positive judicaret* aliquod dogma esse dubium, esset hæreticus, quia scienter contradiceret Ecclesiæ definienti aliquam propositionem tanquam revelatam.

Dicitur 2. *Pertinax*, id est, voluntaria negatio alicujus doctrinæ sufficienter propositæ et ut talis agnitæ. In hac pertinacia voluntatis, cujus est imperare actum fidei, situm est formale seu malitia hæresis. — Hinc 1. Ad pertinaciam non requiritur monitio pluries repetita, sed sufficit resistantia vera, licet brevissima, veritati satis propositæ et cognitæ, imo dubium proprie dictum. — Hinc 2. Non est pertinax qui veritatem definitam negat ex ignorantia vincibili, etiam crassa et affectata, modo sit ita dispositus ut assensum præberet, si eam nosceret revelatam et ab Ecclesia propositam; datur quidem peccatum grave ignorantiae, sed abest pertinacia (1).

Dicitur 3. *Contra veritatem fidei catholicæ*, id est, contra veritatem a Deo revelatam et ab Ecclesia clare propositam, quæ est objectum circa quod versatur error pertinax. — Hinc 1. Non sufficit ut aliqua propositio sit ab Ecclesia damnata, sed requiritur ut damnetur tanquam hæretica. — Hinc 2. Non satis est ut aliqua assertio existimetur hæretica, sed necesse est ut vere hæretica sit; aliter existeret hæresis affectiva, seu in affectu, non autem effectiva, seu in effectu. — Hinc 3. Blasphemantes, simoniaci, sortilegi, spiritæ, etc., ex suis delictis non judicantur rei hæresis, sed suspecti tantum, quia non repugnat eos retinere fidem.

Dicitur 4. *In baptizato qui profitetur religionem christianam.*

(1) Unde concludi potest impios qui in viis publicis, vel in cætibus, negant veritates revelatas, v. g., providentiam, inferni æternitatem, sæpe non habendos esse ut hæreticos; sive quia ignorantia excusantur a pertinacia, sive quia sunt veri apostatæ, qui non unam veritatem revelatam, sed totam revelationem negant.

His verbis, quibus definitur persona hæretica, aperte monstratur hæresim differe a Judaismo, paganismo, rationalismo et apostasia; Judæi enim et pagani non sunt baptizati; rationalistæ vero et cæteri apostatæ christianum nomen abjece-
runt.

585. — 145. II. Divisio hæresis. Hæresis dividitur — 1. in *materialem* et *formalem*, prout error pertinax contra fidem est invincibilis, v. g., in hæreticis qui dicuntur bonæ fidei, vel vincibilis, seu scienter admissus; — 2. *internam* et *externam*, prout in mente latet, vel aliquo signo prodiit exterius; — 3. in *occultam* et *notoriam* seu *publicam*, prout sine testibus manifestatur vel coram testibus, ita ut juridice probari possit.

1. Censetur tantum *materialiter* hæreticus : — 1. qui paratus est se submittere iudicio Ecclesiæ, quum errorem agnoverit, etsi interim sententiam suam mordicus tueatur; — 2. qui de fide catholica nihil cognovit, et de sua nunquam dubitavit; — 3. qui dubitans, studuit cognoscere veritatem, quantum potuit. — Qui autem respectu humano vel incuria conversionem suam ad fidem procrastinat, non ideo hæreticus est : peccat tamen contra præceptum affirmativum fidei, si multo tempore differat.

2. Hæreticus *formalis* censendus est : — 1. qui dubitat, atque ex pertinacia aut ex Ecclesiæ contemptu ulterius inquirere detrectat; — 2. qui intellectum a veritate sufficienter proposita ex industria avertit, ut suæ sectæ vel opinioni adhæreat; — 3. qui, agnita veritate, Ecclesiæ contradicere perseverat. — Hi sunt tres præcipui pertinaciæ gradus, quorum primus fundatur in veritate studiose neglecta; secundus in veritate sufficienter proposita, sed contempta; tertius in agnita veritate malitiose oppugnata (1).

§ II. — De malitia hæresis

586. — 146. I. Peccatum. Hæresis est *gravissimum peccatum*. — Ratio est tum quia denegatio assensus debiti Deo revelanti

(1) Clem. Marc., *Institution. Alph.*, t. I, n. 441.

et sufficienter proponenti aliquam propositionem per Ecclesiam suam, est Deo valde injuriosa; tum quia peccato hæresis destruitur virtus fidei, quæ est radix et fundamentum justificationis; ergo.

587. — 147. II. Pœnæ. Contra hæreticos latæ sunt *excommunicatio* speciali modo reservata, ipso facto manifestationis hæresis incurrenda ab hæreticis et ab hæresis fautoribus ac defensoribus; *privatio sepulturæ ecclesiasticæ*, si hæresis sit notoria; *irregularitas* attingens eorum filios; et *inhabilitas* ad officia et beneficia ecclesiastica, eorumque *privatio* ipso jure, si in iis instituti sint (1).

Cum vero Ecclesia de internis non judicet, peccatum hæresis non subjacet ecclesiasticis pœnis, nisi *exterius* prodeat. — Dicitur *exterius*, non autem *publice*, quia eo ipso quod error exterius manifestatur, in Ecclesiæ judicium incidit, etiamsi juridice nequeat probari. Unde qui corde et ore vel scripto profert hæresim, licet nullus adsit testis, incurrit pœnas ecclesiasticas latæ sententiæ (Cfr. Bullam *Ineffabilis*, 8 dec. 1854).

§ III. — De communicatione cum hæreticis

In memoriam revocanda sunt ea quæ supra dicta sunt de participatione cum infidelibus in rebus religiosis; cum ista pariter convenient communicationi cum hæreticis, expendemus tantum assistentiam officis hæreticorum ac eorum funeribus et munus patrini in eorum baptismo.

588. — 148. I. Assistentia officiis hæreticorum. Vel ista assistentia est *activa*, ita ut sit vera participatio cultui hæretico, et prorsus illicita, est, ut patet. — Vel est *mere passiva*, et tunc, si absit scandalum atque tacita approbatio falsi cultus, et dentur insuper proportionatæ rationes, honestatur et licita est. At mera curiositas non sufficit, quia nullo bono effectu

(1) Præter has pœnas spirituales olim vigeant *temporales*, probante Ecclesia, a principibus catholicis edictæ, nempe nota infamiæ, inhabilitas ad testandum et occupandam hæreditatem, confiscatio bonorum, privatio potestatis paternæ in filios, carcer perpetuus aut servitus, ac supplicium ignis in casu relapsus (Cf. S. Th., 2, 2, q. 11, a. 37).

honestatur et excusatur præsentia, quæ ex se connivet errori (1), nulla tamen jure communi pœna infligitur hujusmodi delinquentibus.

589. — 149. II. Funera hæreticorum. Si catholici præsentia exhibeat honorem mere civilem defuncto, neminem scandalizet, nec haberi possit ut approbatio tacita falsi cultus, licita est, etiam intra templum; si vero una e tribus conditionibus desit, illicita est. — Quando præter funus fiunt aliæ sacræ functiones vel habetur concio, applicanda sunt superius dicta de assistentia officiis hæreticorum. — Quod autem dicitur de funeribus hæreticorum, pari ratione illorum nuptiis convenit.

590. — 150. III. Munus patrini in baptismo hæreticorum. Nemo dubitat illud prorsus prohibitum esse, si patrini promissuri sint se infantem levatum educaturos juxta doctrinam hæreticam. Si autem talis promissio non fiat, controverti posse existimarunt plures, nec una fuit sententia doctorum; sed quæstionem solvit sacra Congregatio S. Off., quæ (10 maii 1770) expresse et districte prohibuit catholicis munus patrini obire in hæreticorum baptismo (Cf. P. Marc, n. 431).

§ IV. — De lectione librorum hæreticorum

591. — 151. I. Jure naturali. Lectio pravorum librorum prohibetur, quando fieri nequit sine scandalo vel sine periculo subversionis propriæ; lugenda enim experientia constat pravis libris maximam vim inesse corrumpendi fidem et mores, non solum rudium, sed etiam eruditorum, et per eos celerrime et ubique vulgari pessimos errores. — Gravitas peccati judicatur ex gravitate scandali et periculo plus minusve proximo subversionis propriæ. — Ut autem existat probabile subversionis periculum, sufficit quandoque lectio

(1) S. Offic. decrevit (10 maii 1770) catholicis regulariter non licere hæreticorum aut schismaticorum concionibus, baptismis et matrimoniis interesse; et iterum (8 junii 1889) quæstioni: *Utrum permitti possit catholicis acatholicorum functionibus religiosus interesse*, respondit: *Negative*.

paucarum linearum, si sint valde nocivæ, sicut ad mortem procurandam sufficit acris veneni minima quantitas.

592. — 152. II. Jure canonico : — 1. Certum est SS. Pontifices posse et debere noxiorum librorum lectionem prohibere in tota Ecclesia, et eorum mandatis obtemperandum esse. Hac de causa ediderunt *Indicem* generalem librorum sub gravi prohibitorum, cui præmissæ sunt regulæ pariter sub peccato servandæ. Pius IX, in Bulla *Apostolicæ Sedis* 12 oct. 1869, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ *speciali modo* S. Pontifici reservatæ, prohibuit quoque lectionem, retentionem, impressionem, defensionem librorum ad hæreticis in favorem hæresis conscriptorum, necnon librorum proscriptorum nominatim per litteras Apostolicas. Quousque extendatur prohibitio pontificia, in Tractatu *de Censuris* expenditur. — Quæri solet quænam sit in hac lectione materia gravis, et valde scinduntur auctores : alii tres aut quatuor lineas tantum requirunt ; alii paginam integram, præsertim si non sit grandior ; alii cum S. Lig. (lib. 7, n. 284) dicunt quod si locus qui legitur sit potissimum de materia indifferenti, nec alium contineat errorem, non adest peccatum mortale, etiamsi legatur pagina integra.

2. Unusquisque episcopus potest in sua diocesi aliorum librorum et foliorum quotidianorum lectionem prohibere ; atque ejus subditi huic *Indici* particulari stare tenentur.

§ V. — De disputatione cum hæreticis

Disputatio est publica vel privata. — *Publica* est quæ fit indictis die et hora, coram multis testibus et controversiæ iudicibus. — *Privata* est ea quæ fit secreto et paucis præsentibus personis.

593. — 153. I. Jure naturali. — 1. Non licet indoctis disputare cum hæreticis ; nam hæc disputatio communiter, propter imperitiam defensoris fidei, acatholicos in errore firmaret, catholicis dubitationem injiceret, res sacras contemptui exponeret, et ipsum disputantem subversionis periculo objiceret. — 2. Non licet pariter disputare cum hæreticis coram

catholicis indoctis et simplicioribus; quia imminet periculum, ne isti, auditis acatholicorum cavillationibus, in fide vacillent; nam facile vim objectionum percipere solent, et raro ac difficile earum solutionem. — 3. Sæpe sæpius inutiles sunt hujusmodi disputationes, imo haud raro sunt nocivæ, propter hæreticorum subtilitatem et pertinaciam, disputantium vanitatem, et studia partium quibus præoccupantur auditores; unde illud Apostoli (II *Tim.*, II, 14): « *Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* » — 4. Sunt interdum utiles et necessariae, quando scilicet impii ac nefarii homines impetunt fideles objectionibus, quas facile, tuto et efficaciter disputatio dissipabit.

594. — 154. II. Jure canonico. — 1. *Laicis* etiam doctis est prohibita disputatio (c. 2, § 1, de *Hæret*, in 6): « Inhibimus ne cuiquam laicæ personæ liceat publice vel privatim de fide catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis (ferendæ sententiæ) laqueo innodetur. » Hæc prohibitio tamen locum non habet in casu necessitatis, si laicus doctus habilis sit ad retorquenda dogmatizantium sophismata, nec adsint clerici docti qui efficaciter fidem tueantur. Præterea videtur hæc prohibitio in locis ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem fuisse abrogata, scientibus et non contradicentibus prælatis. — 2. *Clericis* non est prohibita disputatio *privata*, si felix speretur exitus; sed vera et proprie dicta disputatio est ordinarie vitanda, eo quod hujusmodi disceptationes vix sint utiles et quandoque noceant. — 3. *Publicæ* autem disputationes ipsis sacerdotibus, extra necessitatem, interdictæ sunt sine venia S. Pontificis, quia plerumque ob loquacitatem, vel audaciam, aut circumstantias populi acclamantis, veritas falsitate prævalente opprimitur; ita Cong. Concilii (8 mart. 1625). Posset tamen Episcopus, urgente necessitate, veniam concedere.

ARTICULUS III

De apostasia

Expenduntur — 1. natura, — 2. malitia, et — 3. causa periculosissima apostasiæ.

§ I. — **De natura apostasiæ**

595. — 155. I. Notio apostasiæ. Apostasia, vox etymologice græca, ἀπο et ἵσταμαι, idem sonat ac *post stare* vel *deficere*. Apostasia autem a fide, de qua hic agitur, definiri potest: *Totalis recessus a fide christiana per baptismum recepta*.

Dicitur 1. *totalis*; unde apostasia differt ab hæresi in eo quod rejicit totam fidem, dum hæresis unam aut plures tantum veritates rejicit.

Dicitur 2. *recessus*, eo quod ad apostasiæ crimen, non requiritur ad falsam religionem transitus; sed satis est christianam deseruisse, ideoque parvi interest utrum apostata ad judaismum, paganismum, islamismum abierit, an in deismum, atheismum vel indifferentiam prolapsus fuerit.

Dicitur 3. *a fide per baptismum suscepta*, quia apostasia supponit baptismum, nam, etsi catechumenus vel invalide baptizatus fidem mente conceperit eamque manifestaverit, non tamen censetur eam publice professus coram Ecclesia, tum quoad authenticam ejus professionem, tum quoad infusionem habitus fidei in animam, nisi valide receperit baptismum qui est sacramentum fidei. Unde catechumenus fidem deserens coram Deo est quidem apostata non vero coram Ecclesia; nondum enim Ecclesiæ seu corpori Christi mystico coadunatus fuerat, et ideo fidem qua veluti vinculo in unum corpus coalescunt christiani non abjicit.

596. — 156. II. Apostasiæ divisio. Duplex distingui potest apostasia, formalis seu explicita, et interpretativa seu implicita. — Apostasia *formalis* ea est qua recessus totalis a fide, conceptis verbis, æquivalentibusve signis aut factis, vel assertis erroribus aperte significatur. — Apostasia vero *interpreta-*

tiva eorum est qui christianum nomen retinentes ita se gerunt, ut implicite significant se animum omnino alienum a fide christiana revera habere, et ab ea totaliter recessisse.

Hinc 1. apostasiæ *formalis* rei sunt non solum qui, relicta religione christiana, ad aliam falsam religionem transeunt; sed etiam qui, rejecta revelatione, profitentur sive rationalismum, sive deismum, sive pantheismum, sive atheismum, sive scepticismum absolutum, sive indifferentismum; quibus adjungendi sunt qui *spiritalium* sectæ aut societati Massonicæ scienter nomen dant.

Hinc 2. ut apostatæ *interpretativi* habendi sunt quotquot nomine catholici ex concepta malitia plaudunt incredulorum conviciis adversus Ecclesiam, eamque omni data occasione impetunt et ostentui habent; — qui insectantur et derident ex proposito Papam, clerum aut ordines religiosos quatenus perfectionem christianam sectantes; — qui proponunt in scena subsannationem rerum et personarum sacrarum ibidem sacrilege exhibitarum; — qui proponunt vel ferunt leges aut decreta Ecclesiastici ordinis subversiva, — qui favent sacerdotibus apostatis, — qui affectant cum jactantia violationem legum Ecclesiæ, v. g., carnes publice comedendo in Parasceve. Hi enim et similes satis manifestant se omnino alienos esse a vera fide, nec aliam interpretationem jure sibi vindicat eorum dicendi et agendi ratio.

§ II. — De apostasiæ malitia

597. — 157. I. In genere. Indubium est apostasiam esse gravissimum peccatum, quippe quæ hæresim cum infidelitate cumulat; unde in jure canonico apostata iisdem plectitur pœnis ac hæreticus.

Quantum autem præ cæteris peccatis gravitatem habeat apostasia, ex eo deducitur quod veluti radicitus evellit et avertit a Deo; sublata quippe fide, nihil remanet in homine quod possit proficere ad salutem (1). — Apostasia non videtur speciem peccati propriam contra fidem constituere (2).

(1) S. Th., 2. 2, q. 10, art. 3, et q. 12, art. 1, ad 2.

(2) Juxta plures enim ad paganismum vel judaismum refertur, cum

Jus canonicum contra apostatas easdem decernit poenas quam contra hæreticos (Cf. n. 564).

598. — 158. II. In specie. Non dijudicanda est malitia *mere interna* apostatarum, quæ soli Deo patet; sed *externa* seu objectiva, quæ colligitur et æstimatur tum ex erroribus quibus adhærent, tum ex variis adjunctis in quibus recedunt a fide.

1. Ratione *errorum* quos admittunt, apostatæ hodierni in varias classes distinguuntur, prout magis vel minus hi errores fidei adversantur. — 1. Quod spectat ad apostatas *interpretativos*, cum systema doctrinale certum non opponunt veritati catholicæ, gradus malitiæ eorum, sub eo respectu, non facile determinatur. — 2. Sed ubi agitur de apostatis *formalibus*, illi certe majoris culpæ rei sunt, quorum erroneum systema magis radicitus a fide christiana abstrahit. Sub hoc igitur respectu pejores sunt qui deismum vel purum naturalismum profitentur, quam rationalistæ moderati, qui revelationem et nomen christianum aliquatenus venerantur; pantheistæ vero, athæi et sceptici gravius peccant quam naturalistæ.

2. *Ex variis adjunctis* non parum augetur apostasiæ malitia. Sic apostasia privata minorem generatim præ se fert malitiam quam communis, seu eorum qui in societatem coeunt ad incredulitatem disseminandam. Consociationes autem incredulorum aliæ aliis efficacius ruinam fidei moliuntur, eorumque pravitas æstimanda est ex intento fine, ex adhibitis mediis et præsertim nexu ac pondere vinculorum quibus inter se devinciuntur earum asseclæ. Hæc indicasse satis est, ut perspiciatur quam lugenda sit sors eorum qui, fallacibus verbis ac promissis decepti, his impiis cœtibus dant nomen.

sit veri nominis infidelitas, nec nisi circumstantiam aggravantem addat infidelitati (S. Th., 2. 2, q. 12, art. 1, ad 3). Juxta alios vero non distinguitur ab hæresi, nisi secundum magis aut minus, quia apostata rejicit omnes articulos fidei quam professus est, hæreticus vero unum aut plures. Uterque tamen pariter amittit virtutem fidei, quæ consistere nequit absque proprio motivo, nempe auctoritate Dei nos cogente ad omnia et singula revelata simul credenda. Nihilominus, ratione diversorum affectuum, hodie præsertim, statum diversum in genere moris constituit, ut constabit ex statim dicendis.

Quo vero efficacius hæc persuadeantur, denuntianda est periculosissima schola nunc vigens apostasiæ, nempe Massonismus.

§ III. — De causa apostasiæ periculosissima, seu de
Massonismo

599. — 159. I. Massonismi notio. Nomine *massonismi*, juxta constitutionem *Humanum genus*, a Leone XIII editam 20 apr. 1884, intelligendæ sunt « variæ hominum sectæ, quæ quamquam nomine, ritu, forma, origine differentes, cum tamen communione quadam propositi summarumque sententiarum similitudine inter se contineantur, re congruunt cum secta Massonum, quæ cujusdam est instar centri, unde abeunt et quo redeunt universæ. » — Illæ societates, quamvis hodie affectent non latere in tenebris, genus societatum clandestinarum moremque retinent; plura quippe in iis sunt arcana, quæ non solum his qui foris sunt, sed gregalium ipsorum turbæ diligentissime celari lex est. Unde communi appellatione nuncupantur *societates clandestinæ* seu occultæ.

600. — 160. II. Massonismi pericula. Quantum afferant fidei detrimentum illæ societates clandestinæ Massonum (hoc enim obtinuit nomen, cujus ratio primaque origo incerta est) Leo XIII in citata constitutione luculenter ostendit, auctoritate Rom. Pontificum, — perniciosis constitutione et indole sectæ massonicæ, — doctrinis quæ apud Massones vigent.

1. *Romani Pontifices*, a Clemente XII, an. 1738, usque ad præsentem ætatem sæpius declaraverunt sectam massonum contra jus et fas constitutam non minus esse civitati quam Christianæ reipublicæ perniciosam. Equidem ipsorum provida paternaque sollicitudo nec semper nec ubique optatos consecuta est fructus, ex inconsideratione aut perfidia eorum qui rebus publicis administrandis præerant, sed terribilis rerum exitus comprobavit eorum sapientiam et providentiam.

2. *Sectæ massonicæ perniciose constitutio et indoles.* In ea multiplex inter socios discrimen et juris et officii; ordinum graduumque accurata distinctio; severa disciplina. Initiandi

spondent, imo jurare jubentur, nemini se ullo unquam tempore ullove modo socios, signa, doctrinam et arcana revelaturos. Ementita specie finem propositum occultantes habent in lingua promptum cultioris urbanitatis studium, tenuioris plebis subsidium. Præterea qui cooptantur, promittere coguntur obedientiam cæcam ducibus, quidquid isti imperaverint, atque in violatores fidei datæ dira omnia ac mortem ipsam decerni ratum habent. Revera, si qui prodidisse arcana vel mandatis restitisse judicentur, extremo supplicio non raro plectuntur, et quidem audacia ac dexteritate tanta, ut specularicem ac vindicem scelerum justitiam sicarius persæpe fallat. Atqui hæc intima constitutio agendique ratio immanitas quædam est, quam rerum natura non patitur. Quapropter societatem istam cum justitia et naturali honestate pugnare ratio et veritas ipsa convincit.

3. *Doctrinæ apud Massones vigentes.* — 1. Isti vulgo prædicant rem *sacram* remque *civilem* esse *penitus distrahendas*, adeoque saluberrimam religionis catholicæ virtutem a legibus et administratione reipublicæ excludunt. Tum fundamenta ipsa religionis catholicæ fando, scribendo, docendo adoriuntur; Ecclesiæ jura et munera pessumdant; libertatem ejus solerter impugnant, et Sedem Apostolicam pontificiamque potestatem prorsus tollendam esse declarant. — 2. Ne multa, præcipiti cursu ad extrema delabentes in *naturalismum* prolabuntur, imo *de Deo ipso* quæstionem agitant. Unde magnam initiatis secta licentiam dat, ut alterutrum liceat suo jure defendere Deum esse, Deum nullum esse; et qui nullum esse præfracte contendunt, tam facile initiantur quam qui Deum esse opinantur quidem, sed de eo prava sentiunt, ut pantheistæ solent: quod nihil aliud est quam divinæ naturæ veritatem tollere. — 3. Hoc autem everso fundamento, nutant *cæteræ veritates*, quæ, natura admonente, cognoscuntur; cunctas res libera creatoris Dei voluntate extitisse; mundum providentia regi; nullum esse animarum interitum; huic quæ in terris agitur hominum vitæ successuram alteram eamque sempiternam. Mirum proinde non est quod, his dilapsis quæ sunt tanquam naturæ principia, ad cognitionem et usum præ-

cipua, privati publicique mores in maximum discrimen adducantur. Merito igitur concluditur præcipua Massonum dogmata non tantum a fide, sed etiam a rationis dictamine exulare, ut nihil fingi possit perversius (1).

(1) Quapropter nulli curæ nullique labori parcere debent animarum pastores, ut fideles avertant ab hac impia ac perniciosa Massonum secta eamque penitus convellere nitantur. Ea autem de causa sedulo sæpius relegant quæ de remediis adversus eam opportune adhibendis inculcat Leo XIII, reveraque ea adhibeant. Nec vereantur plebi sibi commissæ denunciare reatum gravis culpæ excommunicationem summo Pontifici reservatam incurrere, juxta tenorem constitutionis *Apostolicæ Sedis*, « nomen dantes sectæ massonicæ, aut carbonariæ, aut aliis ejusdem generis, quæ contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam seu clandestine machinantur, necnon iisdem sectis favorem qualemcumque præstantes earumve occultos coryphæos ac duces non denuntiantes, donec denuntiaverint. »

Qui plura hac de re nosse cupierit, adeat constitutiones Pontificias, et perlegat opus cui titulus : *Les Sociétés secrètes et la Société*, a N. Deschamps et Claudio Janet recens conscriptum, necnon quæ de eodem argumento scripserunt D. D. Dupanloup, de Ségur, Fava, ac recentius D. Benoit in opere cui titulus : *La Franc-Maçonnerie au XIXe siècle*, et D. Paulus Rosen, quondam Masso, in opere : *L'Ennemie sociale*.

PARS II

DE SPE

NOTIONES PRÆVIÆ

601. — 161. Vocis spei variæ acceptiones. Spes apud philosophos est nomen passionis, hominibus et brutis communis; in Scriptura vero accipitur : — 1. pro *rebus speratis* : « Expectantes beatam spem » (*Tit.*, II, 13); — 2. pro *causa* sive *primaria*, sive *secundaria*, cui spes innititur, juxta illud (*Ps.* LX, 4) : « Quia factus es *spes mea*, turris fortitudinis; » — 3. pro *habitu* aut *actu* virtutis, qua expectamus bonum futurum; sic quando Apostolus (*I Cor.*, XIII, 13) scribit : « Marent fides, *spes*, caritas, tria hæc, » habitum spei intelligit, dum quæ leguntur in libro Job (XIX, 27) : « Reposita est hæc » *spes mea* in sinu meo, » actum ipsum designant.

602. — 162. Spei definitio. Spes, considerata prout est passio, definitur a S. Thoma (1. 2, q. 40, a. 2) : *Motus appetitivæ virtutis consequens apprehensionem boni futuri, ardui, possibilis adipisci.*

Hinc in spe quatuor ex parte objecti requiruntur conditiones, quibus ex parte actus respondent quatuor proprietates; — 1. quatenus enim tendit ad *bonum*, spei actus est motus *amoris*; — 2. quatenus est ad bonum futurum seu *absens*, est effectus *desiderii*; — 3. quatenus vero prosequitur bonum *arduum*, erectionem animi seu *conatum voluntatis* implicat; — 4. quatenus demum ab bonum fertur quod *possit adipisci*, conjunctam habet alacritatem animi cum quiete et exclusionem timoris inordinati, seu *fiduciam* dicit (1).

(1) Haud tamen æque explicitæ sunt illæ proprietates; sed amor a

Virtus vero spei, de qua disserunt theologi, est expectatio boni supernaturalis, et definitur : *Virtus theologica, per quam certa cum fiducia ordinate exspectamus beatitudinem supernaturalem, et media illius assequendæ, ex Dei potentia, bonitate et fidelitate.* Illius definitionis sensus et legitimitas ex dicendis patebunt.

Hæc porro spes, perinde ac fides, dividitur — 1. in habitalem et actualem, — 2. in formatam et informem, — 3. in internam et externam, — 4. in explicitam et implicitam; quæ quidem ab omnibus haud ægre intelliguntur, ex dictis in n. 445 hujus Tractatus.

603. — 163. Ordo dicendorum. Eædem fere quæstiones de spe ac de fide institui possunt; quoniam vero breviori sermone exponi solent, totam materiam absolvit triplex caput : *primum* erit de natura spei; *secundum* de ejus necessitate; *tertium* de vitiis ei oppositis.

CAPUT I

DE NATURA SPEI

Quæ ad naturam spei pertinent, ad tria præcipua facile revocantur, nempe ad ipsius objectum, actum et subjectum. Unde triplex articulus.

ARTICULUS I

De objecto spei

Duplex est, scilicet materiale seu res speratæ, et formale seu motivum sperandi; de utroque seorsim agetur.

§ I. — De objecto materiali spei

604. — 164. Duplex distinguendum est objectum materiale

quo omnis appetitivæ virtutis motus incipit, sæpius includitur in desiderio ut genus in specie (Cf. Wirceburg., *de Spe*, t. 4, art. 1.).

spei : unum quidem *primarium*, quod propter se speratur et ad quod cætera ordinantur; alterum *secundarium*, quod complectitur omnia bona quæ ad *primarium* ordinantur, illudve consequuntur. Quo posito, sequentes sint assertiones :

605. — 165. Assertio 1^a : *Objectum materiale spei PRIMARIUM est æterna beatitudo.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Scribit Apostolus (*Rom.*, v, 2) : « Gloriamur in spe gloriæ, » et (*Tit.*, i, 2) : « In spem vitæ » æternæ, quam promisit qui non mentitur Deus; » quæ quidem verba omnino aperta sunt. — Innumera sunt loca in quibus affirmatur Deum possidendum habere rationem mercedis nobis promissæ, ideoque sperandæ (Cf. *Genes.*, xv, 1; *Psal.* LXXII, etc.).

PROB. 2. *Auctoritate SS. Patrum* idem unanimi ore asserentium. S. Augustinus in illa verba citati psalmi (1) : « Pars mea Deus in æternum, » dicit : « Non a Deo petitur aliud præmium... Præmium Dei ipse Deus est; » et (2) : « Erige spem tuam ad bonum bonorum omnium. Ipse erit bonum tuum, a quo... omnia in suo genere facta sunt bona. »

PROB. 3. *Ratione theologica.* Spes viæ et fruitio patriæ idem habent objectum, solumque distinguuntur velut via et terminus; sed fruitio est de ultimo fine et beatitudine tanquam de objecto materiali primario; ergo et spes (3).

606. — 166. Assertio 2^a : *Objectum SECUNDARIUM sunt reliqua bona supernaturalia, et ipsa naturalia quæ ad vitam æternam ordinantur.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Legitur enim (*Ps.* xc, 14) : « Quoniam in me speravit liberabo eum; » et (*Hebr.*, iv, 16) : « Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno; » hæc autem sunt de bonis sive supernaturalibus, sive naturalibus, ab æterna beatitudine distinctis. Ergo.

(1) S. Aug., in *Ps.* LXXII, n. 32; *Patr. lat.*, XXXVIII, 928.

(2) In *Psalm.* cii, n. 8, XXXVII, 1322.

(3) S. Th., 2. 2, q. 17, a. 2.

PROB. 2. *Traditione*. S. Ambrosius (1) dicit : « Nemo potest bene agere poenitentiam, nisi qui speravit indulgentiam. » — Item concilium Trid. (sess. 6) definit unam ex dispositionibus ad justitiam esse spem veniæ; ergo remissio peccatorum continetur intra objectum materiale spei.

PROB. 3. *Ratione*, nempe — tum quia ejusdem virtutis est velle finem et media necessaria; — tum quia quidquid a Deo petimus est objectum spei; petimus autem a Deo spiritualia et temporalia bona; — tum quia quidquid cadit sub merito præcipue de condigno, potest sperari; — tum demum quia materia divinarum promissionum est etiam materia spei.

Dictum fuit : *bona naturalia quæ ad vitam æternam ordinantur*, quia bona naturalia quæ non desiderantur in ordine ad beatitudinem æternam, utpote nullo modo supernaturalia, non sunt objectum materiale secundarium spei, quæ est virtus supernaturalis.

Hinc merito colligitur Deum, ut est beatitudo nostra, posse dici objectum adæquatum materiale spei, quatenus reliqua omnia ad consecutionem hujus boni referuntur (2).

§ II. — De objecto formali seu motivo spei

607. — 167. Theologorum opiniones. Diversæ sunt ea de re theologorum opiniones pro diverso respectu sub quo spem considerant.

Nonnulli, considerantes omnem spei actum includere actum *amoris* et *desiderii*, arbitrati sunt motivum spei esse *bonitatem Dei relativam*, qua nempe Deus nobis bonus est, ita ut actus spei eliciatur intuitu proprii commodi ipsam Dei possessionem consequentis.

Alii magis attendentes ad *animi erectionem* quæ in actu spei continetur, dixerunt ejus motivum reponendum esse in *omnipotentia* et *miserericordia Dei*, media et auxilia nobis præbentis contra difficultates in consecutione boni sperati occurrentes.

(1) S. Ambr., *de Poenit.*, l. 1, c. 1; n. 4; *Patr. lat.*, xvi, 466.

(2) Cf. Suarez, *de Spe*, disp. 1, sect. 1, n. 7.

Alii, merito existimantes omnipotentiam et misericordiam Dei rationem non dare *fiduciæ*, quæ est præcipua in spe, contenderunt objectum ejus formale non aliud esse ac *fidelitatem Dei in promissis*.

Demum non desunt qui animadvertentes actum spei esse formaliter vel æquivalenter triplicem, triplex motivum assignant pro triplici respectu spei : scilicet bonitatem Dei relativam quatenus spes includit objectum materiale spei amorem et desiderium beatitudinis; (fundamenta seu motiva gratuitæ promissionis) omnipotentiam et misericordiam, prout spes erectionem animi includit; et fidelitatem Dei in promissis, prout spes includit fiduciam. — Cum quibus sequentes statuimus assertiones :

608. — 168. Assertio 1^a : *Motivum spei, prout hæc includit amorem et desiderium, est BONITAS DEI RELATIVA, seu qua nobis bonus est.*

PROB. 1. Spes, cum implicet desiderium boni, est virtus ad voluntatem pertinens et amor concupiscentiæ; atqui, dum ut virtus voluntatis pro objecto habet bonum, et prout virtus theologica Deum, debet ut amor concupiscentiæ pro motivo respicere bonitatem Dei relativam; siquidem amor concupiscentiæ per hoc distinguitur ab amore benevolentiae ac amicitiae seu caritate, quod fertur in bonum prout amanti bonum est, non prout bonum est in se et absolute.

PROB. 2. Et vero idem est objectum formale desiderii quod gaudii; sed objectum formale gaudii est divina bonitas relativa, seu Deus ut nobis per sui possessionem bonus. Ergo idem est etiam objectum spei, prout hæc actum desiderii importat. Ita Wirceburgenses (*loc. cit.*, a. 3) (1).

609. — 169. Assertio 2^a : *Motivum spei, prout hæc includit erectionem animi, est OMNIPOTENTIA ET MISERICORDIA Dei.*

(1) Confirmat S. Thomas (2. 2, q. 17, a. 8), ubi distincto duplici amore, perfecto nempe et imperfecto, dicit : « Imperfectus amor est quo quis amat aliquid, non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat, sicut homo amat rem quam concupiscit; » et paulo infra addit : « Spes pertinet ad secundum amorem. »

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, quæ persæpe hoc utitur motivo ad excitandam spei erectionem; sic legitur (*Psal.* xvii, 3): « Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum; » — item (*Gen.*, xv, 1): « Noli timere, ego protector tuus sum, et » merces tua magna nimis; » — et (*Prov.*, xxviii): « Turris » fortissima, nomen Domini, ad ipsum currit justus et exal- » tabitur. »

PROB. 2. *Ratione theologica*. Illud namque merito dicitur objectum formale seu motivum spei, cui spes innititur tanquam medio et rationi sperandi vitam æternam aliaque ad ipsam conducentia; porro illud cui spes beatitudinis tanquam medio et rationi sperandi innititur, est divina omnipotentia ut auxilians, id est, ut præbens et offerens auxilia necessaria ad illam obtinendam. Ergo (1).

610. — 170. Assertio 3^a : *Motivum spei, quatenus est actus fiduciæ, est FIDELITAS DEI IN PROMISSIS.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra*. Apostolus (*Hebr.*, vi, 19) spem vocat *anchoram tutam et firmam*; unde Tridentinum docet *omnes debere in auxilio Dei spem firmissimam reponere*. Atqui non aliud motivum hujus firmitatis assignat Scriptura, nisi fidelitatem in promissis; siquidem legitur (*Hebr.*, x, 23): « Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem; *fidelis* » enim est qui repromisit; » et (*Tit.*, i, 2): « In spem vitæ » æternæ, quam promisit qui non mentitur Deus. »

PROB. 2. *Ratione theologica*. Illud merito dicitur objectum formale seu motivum spei, propter quod cum certa fiducia exspectamus tum vitam æternam, tum media ad eam consequendam necessaria; porro talis est fidelitas Dei in promissis; supposito enim quod Deus nobis promiserit beatitudinem et ejus media, et aliunde quod possit et velit hæc omnia nobis præstare, ex eo præcise fiduciam habemus beatitudinem obtinendi, quod Deus in suis promissis fidelis sit.

(1) Unde S. Thomas (p. *de Spe*, a. 1) ait : « Sicut objectum formale fidei est veritas prima, ...ita etiam objectum formale spei est auxilium divinæ potestatis et pietatis, propter quod tendit motus spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum spei. »

611. — 171. Quæritur 1. Quænam sint motiva secundaria spei?

RESP. Etsi actus spei principaliter innitatur in Deo, neminem tamen fugit spem Christianam ex divino decreto fundari secundo, — tum in meritis Christi, quatenus beatitudo æterna mediaque ad eam consequendam nobis a Deo promissa sunt et conferri debent, ob Christi passionem et mortem tanquam causam meritoriam; — tum in intercessione B. Mariæ Virginis et sanctorum, quatenus causa instrumentali, ut patet ex dictis in Tractat. *de Deo Redemptore* et *de B. Maria*; — tum etiam in propriis meritis, quatenus conditione sine qua non, omnibus adultis imposita, juxta illud S. Aug. : « Qui creavit te sine te, non salvabit te sine te. » (Cf. Tractatus *de Deo creatore* et *de Gratia*).

612. — 172. Quæritur 2. Quomodo instituatur analysis spei?

RESP. Ex dictis facile concluditur quomodo nascatur actus spei, scilicet : — 1. Fide apprehendimus Deum tanquam summum bonum nostrum, illumque possidere desiderantes, amoris concupiscentiæ actum elicimus. — 2. Fide pariter novimus Deum posse ac velle nos salvos facere; et propter hanc Dei omnipotentiam et misericordiam nos erigimus contra difficultates, quæ nos a consecutione æternæ beatitudinis impedire possunt. — 3. Fide tandem novimus Deum omnibus promississe media necessaria ad præfatam beatitudinem obtinendam, ipsumque in promissis suis fidelissimum esse; et ideo cum certa fiducia eandem beatitudinem, intuitu meritorum Christi, exspectamus.

ARTICULUS II

De actu spei

In actu spei duo potissimum considerata sunt, nempe ejus certitudo et honestas. De utraque agendum est.

§ I. — **De certitudine spei****613. — 173. Certitudo spei debet considerari tum ex parte Dei,**

tum ex parte nostri, ad catholicam doctrinam de certitudine spei propugnandam adversus Protestantes, qui volunt spem non minus certam esse ex parte nostri, quam ex parte Dei.

Hoc prænotato, sit sequens

614. — 174. Assertio : *Actus spei theologicæ ex parte Dei est SUMME CERTUS, seu omne dubium et omnem timorem excludit; ex parte vero nostri NON est SUMME CERTUS, seu omnem timorem non excludit.*

PROB. 1^a PARS, quæ attinet ad certitudinem spei *ex parte Dei*;

1. *Scriptura Sacra.* « Qui sustinent te, non confundentur » (*Psal.* xxiv, 3); « Scitote, quia nullus speravit in Domino, et » confusus est » (*Eccli.*, ii, 11). « Scio cui credidi, et certus » sum quia potens est depositum meum servare » (*II Tim.*, i, 12).

2. *Auctoritate Conc. Trid.* dicentis (sess. 6, c. 13) : « In Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. »

3. *Rat. theol.*, nempe, spes est omnino certa ex parte Dei, — 1. quia actus spei theologicæ dirigitur actu fidei divinæ, cui falsum subesse nequit; nam sperans credit Deum absolute sibi collaturum auxilia sufficientia, et conditionate beatitudinem; — 2. quia motivum cui innititur spes, est indefectibile et omnem prorsus timorem excludit.

PROB. 2^a PARS, quæ attinet ad *incertitudinem spei ex parte nostra*;

1. *Scriptura Sacra.* Legitur enim (*Eccles.*, ix, 1) : « Nescit » homo utrum amore an odio dignus sit; » item (*I Cor.*, x, 12) : « Qui se existimat stare, videat ne cadat; » et (*Phil.*, ii, 12) : « Cum metu et tremore vestram salutem operamini; » quæ quidem dici non possent, si ex parte nostra spes æternæ beatitudinis absoluta certitudine polleret. Ergo.

2. *Auctoritate Conc. Trid.*, quod (sess. 6, c. 12) hæc habet : « Nemo, quandiu in hac mortalitate vivitur, de arcano divinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuatur se omnino esse in numero prædestinatorum...

Nam, nisi ex speciali revelatione, sciri non potest, quos Deus sibi elegerit » (Vide etiam can. 16).

3. *Ratione theologica.* Illud non est absolute certum, quod pendet a conditione quæ deficere potest; atqui talis est spes ex parte nostri, siquidem æterna beatitudo nobis a Deo promissa est sub conditione cooperationis nostræ et perseverantiæ finalis, quæ deficere possunt. Ergo.

615. — 175. Corollarium. Hinc discrimen adest inter fidem et spem ratione certitudinis. Fides absoluta certitudine gaudet, quia fieri nequit divinitus revelata vera non esse; spes vero nonnisi conditionatam certitudinem præ se fert, cum divinæ promissiones, etsi certissimæ sint ex parte Dei, ob defectum cooperationis nostræ irritæ fieri possunt.

Advertunt tamen theologi — 1. spem potius certam quam incertam dicendam esse, quia ab eo quod illi proprie convenit, non vero ab eo quod per accidens contingit denominari debet; — 2. non deesse media, quibus homo potest se in spem firmiorem erigere, sibi que moralem certitudinem comparare quod versetur in gratiæ statu ac in eo usque ad finem vitæ perseveraturus sit; quod quidem eo magis spem relate ad nos auget quo major est persuasio.

§ II. — De honestate spei

616. — 176. Errores. Spei honestatem negarunt Novatores xvi et xvii sæculi, dicentes veluti malum habendum esse omnem actum in quo homo intuitu proprii commodi operatur, seu inordinatum esse quidquid ex amore puro non procedit, ideoque abhorrentes ab amore Dei, quatenus nobis boni, qui in actu spei continetur et vocari solet amor *castæ concupiscentiæ*. Contra quos sequens statuitur

617. — 177. Assertio : *Amor concupiscentiæ, qui in actu spei continetur, est HONESTUS.*

De fide est : Concilium enim Tridentinum (sess. 6, can. 31) anathema pronuntiat contra eum qui dixerit « justificatum peccare dum intuitu æternæ mercedis bene operatur. »

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Huc spectant Christi verba (*Matth.*,

VI, 33) : « Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et » hæc omnia adjicientur vobis ; » et (*Luc.*, XVI, 9) : « Facite » vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, » recipiant vos in æterna tabernacula. »

PROB. 2. *Traditione*, S. Augustinus (1) ait : « Noli facere (opus) nisi propter vitam æternam ; ideo fac, et securus facies. » — Neque aliter docet Tridentina Synodus (sess. 6, c. 16) : « Ideo bene operantibus usque in finem et in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda. »

PROB. 3. *Ratione theol.* Actus quo tendimus ad finem ad quem conditi sumus, non potest non esse honestus ; atqui talis est actus amoris concupiscentiæ in spe inclusus, quo avertimur a malo et promovemur in bonum, intuitu beatitudinis a Deo promissæ. Ergo (2).

Et vero ille actus est honestus, qui nihil nisi honesti præ se fert sive ratione objecti, sive ratione motivi, sive ratione modi quo fit ; porro hujusmodi est amor concupiscentiæ. Et quidem *objectum* est summe honestum, cum sit ipse Deus quatenus nobis bonus, seu Dei visio beatifica. — Idem de *motivo* dicendum est ; ratio enim formalis spei est fidelitas Dei in retribuendo bona ab ipso promissa. — Tandem *modus amandi* est quoque ordinatus, siquidem tendit ille amor in Deum, eo modo quo bonus est et amabilis, nec ullam habet circumstantiam malam assignabilem (3).

ARTICULUS III

De subjecto spei

618. — 178. Subjectum spei duplex distinguitur : *proximum*, seu potentia animæ qua elicitur actus spei ; et *remotum*, seu persona quæ eundem actum elicit.

(1) S. Aug., in *Ps.* cxx, n. 10 ; *Patr. lat.*, xxxvii, 1613.

(2) Cf. Perrone, *de Spe*, c. 4, a. 2, prop. 3.

(3) Cf. Wirceburg., *de Spe*, c. 2, a. 2.

§ I. — De subjecto proximo spei

619. — 179. Subjectum *proximum* spei est *voluntas*; aliter enim reponendum esset in intellectu aut in appetitu sensitivo; sed neutrum dici potest: — non *primum*, siquidem ad intellectum non pertinent nisi habitus qui respiciunt verum; habitus vero spei, cujus actus sunt bonum divinum absens desiderare et expectare, bonum respicit, non verum; — nec *secundum*, siquidem appetitus sensitivus tendit tantum ad bonum sensibile; bonum autem circa quod versatur spes theologica, non est bonum sensibile, sed spirituale et supernaturale. Ergo.

§ II. — De subjecto remoto spei

620. — 180. Eadem fere de spe ac de fide, habita ratione materiæ, asseri debent. Unde:

1. Spes non residet in Beatis, qui, Deum possidentes, animæ beatitudinem non sperant, sed illa gaudent (Cfr. *Rom.*, VIII, 24). — Non residet pariter in damnatis, quia sciunt se fore in perpetuum miseros. — Verum superest in animabus in purgatorio detentis, quæ Deo nondum fruuntur, sed illius possessionem fiducialiter expectant.

2. Spes præsupponit fidem tanquam fundamentum cui nititur; non residet igitur in infidelibus et hæreticis omnibus. — Sed remanet in peccatoribus, nisi desperent aut hæreticaliter præsumant; nam nedum spes præsupponat caritatem et justificationem, ad eam acquirendam disponit, juxta conc. Trid. (sess. 14, c. 4) dicens « attritionem cum spe veniæ esse donum Spiritus Sancti nondum inhabitantis. »

Dixi: *Nisi desperent aut hæreticaliter præsumant*, quia, ut infra dicetur (n. 632), desperatio et præsumptio hæreticalis destruunt spem, sive directe, sive indirecte per amissionem fidei, sine qua spes non subsistit.

CAPUT II

DE NECESSITATE SPEI

621. — 181. Status quæstionis. Habitus spei, utpote inseparabiliter connexus gratiæ sanctificanti, est ad salutem necessarius necessitate medii absoluta, ex dictis in Tractatu *de Gratia*. Agemus ergo tantum de necessitate spei actualis. Porro hujusmodi necessitatem negaverunt Quietistæ, sic dicti quia ad statum anhelabant in quo anima quietam ac prorsus indifferentem se haberet in ordine ad salutem. Juxta eos, amor concupiscentiæ, quo Deum in spe prosequimur, vitiosus quidem non est, sed ita imperfectus, ut cum puro Dei amore existere non possit. Quemdam igitur excogitaverunt statum perfectionis in hac vita, qui amorem concupiscentiæ ac proinde spem christianam penitus excluderet, et in quo nulla esset cura nec de sanctificatione, nec de praxi virtutum, nec de ipsa salute.

Hunc errorem primum Romæ docuit Michael Molinos, presbyter Hispanus, in opere cui titulus : *La guide spirituelle*, cujus doctrina tanquam hæretica, suspecta, erronea, scandalosa et blasphemæ, damnata est per bullam *Cælestis Pastor* ab Innocentio XI, qui ipsum auctorem ut hæreticum perpetuis carceribus detineri jussit.

His non obstantibus, eundem errorem, rejectis tamen abominandis Molinosi consecrariis, renovavit Joanna Bouvier de la Motte, vidua Guyon, cujus patrocinium suscipiens Fenelelius librum edidit, cui titulus : *Explication des maximes des Saints*. Sed, instantibus Bossuetio ac Ludovico XIV, Innocentius XII viginti tres propositiones ex illo opere excerptas damnavit, quas piissimus Antistes, qui bono animo erraverat, humillime statim coram populo suo retractavit et reprobavit.

His præmissis, in primo articulo necessitas spei actualis statuenda est; — et in altero determinabitur quandonam elici debeat actus spei.

ARTICULUS I

Statuitur necessitas spei actualis

622. — 182. Assertio 1^a : *Actus spei necessarius est NECESSITATE MEDII absoluta omnibus adultis, præsertim peccatoribus.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Legitur (*Rom.*, VIII, 24) : « Spe » salvi facti sumus ; » jam vero spe salvi non efficeremur, si actus spei non esset medium justificationis ; ergo.

PROB. 2. *Concilio Tridentino.* Illud omne est adultis peccatoribus necessarium necessitate medii, quod est dispositio ad justificationem ; atqui ex Conc. Trid. (sess. 6, cap. 6) actus spei est dispositio ad justificationem ; ergo.

PROB. 3. *Rat. theol.* Est necessarium necessitate medii absoluta credere in Deum remuneratorem ; atqui fides Dei remuneratoris non est utilis ad salutem, nisi incitet ad præmium gloriæ appetendum, ac proinde jungatur cum spe remunerationis ; ergo. — Et vero, adultus in peccato constitutus nequit, etiam cum sacramento, gratiam justificationis consequi sine actu contritionis saltem imperfectæ ; porro actus quilibet contritionis vel caritatis exigit spem veniæ saltem implicitam. Ergo.

Dicitur *adultis præsertim peccatoribus*, quia eis spes actualis peculiari ratione necessaria est, nempe propter justificationem obtinendam. Ipsi tamen justis est necessaria ad perseverandum in accepta justitia, cum saltem præceptum orationis, quæ infra probabitur necessaria necessitate medii, sine fiducia ac spe compleri nequeat. — Cæterum plura ex argumentis adductis æque valent pro justis et peccatoribus.

623. — 183. Assertio 2^a : *Datur præceptum SPECIALE spei actualis.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* In sacris litteris sæpius in Deum sperare jubemur : sic (*Psal.* IV, XXXVI, LXI) legitur : « *Sperate in Domino... Spera in Domino*, et fac bonitatem... *Sperate in eo* omnis congregatio populi. » Item (*I Petr.*, I, 13) : « *Sperate* in eam, quæ offertur vobis, gratiam ; » et (*Hebr.*,

x, 23): « *Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.* » Porro hæc et alia innumera loca argunt de spe actuali dari divinum præceptum (1). Ergo.

PROB. 2. *Traditione.* Conc. Trid. (sess. 6, c. 16) ait: « Justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt hæc Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino... Et: Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem: » porro quæ præcipue proponenda sunt, præ cæteris observanda sunt et ideo cadunt sub præcepto. Ergo spei actualis datur præceptum. — Accedit damnatio sequentis propositionis ab Alexandro VII (n. 1): « Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus fidei, *spei* et caritatis, *ex vi divinarum præceptorum ad eas virtutes pertinentium.* » — Constat denique consensu theologorum unanimi, et praxi fidelium, qui actum spei sicut fidei et caritatis præcipuum habent in vita christiana.

PROB. 3. *Ratione theologica.* Omnes adulti proprio motu tendere tenentur ad finem ultimum supernaturalem, ex lege a Deo statuta: atqui tendere proprio motu ad finem ultimum supernaturalem est sperare seu actum spei elicere; ergo omnes adulti tenentur actus spei elicere.

624. — 184. Assertio 3^a: Non datur in hac vita perfectionis STATUS cui ACTUS SPEI REPUGNET.

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, in qua imperatur omnibus actus spei, absque ulla exceptione. — Imo S. Paulus, perfectionis characteres describens, inter illos constituit *spem*: « Spe gaudentes, » inquit (*Rom.*, xii, 12). Scribit etiam ad Philippenses (iii, 14): « Ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus, » hoc sentiamus. » Tito dicit (ii, 12) illos in partem salutis a Christo acquisitæ admittendos fore qui sobrie, et juste et pie

(1) Unde S. Augustinus (*Tract. in Joan.* 83, n. 3; *Patr. lat.*, xxxv, 1, 846): « De fide igitur nobis quam multa mandata sunt, quam multa de spe. »

vivunt, » *exspectantes beatam spem.* » — S. Joannes aiebat etiam : « Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, » quoniam videbimus eum, sicuti est. Et omnis qui habet » hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est » (I *Joan.*, III, 2). »

PROB. 2. *Auctoritate Ecclesiæ.* Innocentius XII non tantum Molinosi errorem damnavit, sed etiam sequentes Fenelonii propositiones proscripsit : — 1. Existit in præsentī vita status habitualis, non vero actus continuus, puri amoris, in quo exultat salutis æternæ desiderium. — 2. In maximis vitæ interioris probationibus, mens merito credere potest persuasionē reflexa se a Deo justē reprobari, et in hac persuasionē Deo offerre sacrificium absolutum suæ felicitatis æternæ. — 3. In statu puri amoris, mens est indifferens circa suam perfectionem et virtutum praxim.

PROB. 3. *Ratione theologica.* Si daretur status perfectionis actum spei excludens, repugnantia oriretur vel ex imperfectione spei, vel ex eo quod indifferentia circa propriam salutem pertineret ad illius status perfectionem : atqui neutrum dici potest : — 1. Imperfectio spei nulli statui perfectionis in statu viæ opponitur : spes enim est virtus supernaturalis, imo illius actus potest imperari a caritate et ex puro amore procedere, siquidem nullo modo repugnat quod propter Dei amorem ei velimus in æternum conjungi et speremus vitam beatam. — 2. Nedum indifferentia circa propriam salutem in aliquo perfectionis statu requiratur, est perniciosa, utpote salutare virtutum exercitium e medio tollens, vitia fovens et ad præsumptionem ac perditionem ducens. Insuper naturæ et rationi vim faceret, qui conaretur esse indifferens erga propriam salutem ; cum homo semper et ubique ineluctabili beatitudinis desiderio urgeatur, atque strictissima obligatione finem suum ultimum consequendi unquam liberetur.

ARTICULUS II

Determinatur tempus quo elici debet actus spei

625. — 185. Prænotanda. — 1. Præceptum spei, qua negati-

vum, sicut alia præcepta negativa, semper ac pro semper obligat. Nunquam igitur desperare, nunquam præsumere licet.

2. Præceptum spei, qua affirmativum, *per accidens* obligat, quoties exerceri nequeunt sine spei influxu actus aliunde imperati. Hinc eliciendi sunt actus spei, quando urget præceptum orationis aut pœnitentiæ, vel gravis tentatio aliter superari nequit, vel aliud quodcumque officium vitæ christianæ sine motu spei rite non persolveretur.

Sed quæstio præsertim movetur de tempore quo præceptum spei per se obligat. Sit igitur sequens

626. — 186. Assertio : *Præceptum affirmativum spei PER SE obligat in PRIMO INSTANTI vitæ moralis, PLURIES in vita, et in circumstantiis PARTICULARIBUS.*

I. *In primo instanti vitæ moralis*, scilicet in illo instanti, quo quis beatitudinem æternam sibi sufficienter propositam cognoscit propriis actibus promerendam (vide dicta de fide, n. 558 et seq.).

II. *Pluries in vita*, uti jam probatum est de fidei actu, cum spes fere pariter necessaria sit ad alendam vitam supernaturalem, quæ alioquin brevi deficeret ac languesceret. — Illud autem *pluries* intelligendum est saltem *semel in anno*, juxta sententiam communem doctorum, et etiam *aliquoties per annum*, nempe singulis mensibus, juxta plures.

III. *In circumstantiis peculiaribus*, scilicet in articulo mortis, ob necessitatem statim pertingendi ad ultimum finem; quando urget gravis tentatio contra spem, quæ nonnisi per actum spei superari potest, quia virtus quod necessarium est ad suam conservationem per se exigit; et quando quis in desperationem lapsus est, quia tenetur reparare injuriam divinæ bonitati illatam, denuo ad finem ultimum tendendo.

Adnotandum est huic præcepto sicut et præcepto fidei satisfieri per actus implicitos, cum nempe actus cæterarum virtutum exercentur sub influxu spei, etsi reflexe de eo non cogitetur. Unde anxii esse non debent fideles qui orant, peccata mortalia devitant vel de iis dolent; ad beatitudinem enim æternam manifeste tendunt qui sic vivunt.

627. — 187. Corollarium practicum. Cum maximæ sint partes spei in vita christiana instituenda, pastores et præsertim confessarii sedulo adlaborare debent, ut spem in fidelium cordibus excitent et augeant. Hoc autem nostra ætate maxime necessarium est, in qua homines, quidquid utilitatis et commodi ex terrenis rebus percipi potest, novis artibus scientiarum physicarum ope inventis, solerter exquirunt, cupiditatumque illecebris abrepti cœlestia adeo fastidiunt, ut in terra perennem habere patriam haud semel exoptent. Promissa igitur a Deo bona sæpius commemoranda sunt, ut sursum erigantur corda; nec de bonis terrenis aliud nobis fas est dicere nisi hæc S. Joannis (I *Ep.*, II, 17): « Mundus transit et concupiscentia ejus » (1).

CAPUT III

DE VITIIS SPEI OPPOSITIS

Duo, ex dictis, spei opponuntur vita, desperatio scilicet ac præsumptio.

ARTICULUS I

De desperatione

Hujus vitii expendentur — 1. natura, — 2. causæ, — 3. malitia, — 4. remedia.

(1) Cf. Martinet, *Theol. moralis*, l. 2, art. 4, § 3, tome 1, page 405. Sapientissime monet S. Thomas (1. q. 60, a. 2) tantum homini ingentum esse desiderium beatitudinis, ut nulla sit voluntatis motio, quæ ab eo non causetur. Hinc, ad declinandum a fascinatione nugacitatis, necessitas semper intendendi veram beatitudinem et respiciendi in fidei consummatorem Jesum, qui ipse inchoavit prædicationem Evangelii ab octo beatitudinibus, ut viri apostolici insisterent vestigiis suis. « Cum, ait Cl. Martinet, concupiscentiis terrenis, quæ continuo in nobis et extra nos exardescunt, non aliud opponi possit remedium quam ardens desiderium regni cœlestis, ars salvandi animas maxime sita est in arte eas dilatandi in spe, erigendique ad cœlestia desideria. »

628. — 188. I. Desperationis notio. Desperatio est *diffidentia voluntaria assequendi beatitudinem vel media ad illam obtinendam necessaria*.

Dicitur *diffidentia voluntaria*; nam desperatio est peccatum et ideo actus voluntatis. Diligenter itaque a desperatione secernenda est perturbatio involuntaria, quæ in timentibus Deum haud raro exurgit; hujusmodi apprehensio non est verum iudicium, quo mens se reprobam esse pronuntiet, sed mera phantasiæ illusio, inanisque timor, similis persuasioni scrupulosi se in peccato mortali constitutum fingentis. Confessarius veritatem exploret; si perspiciat pœnitentem consueta pietatis opera non intermisisse, iudicabit probabilius illum tentationi non consensisse, nisi forsitan imperfecte; si verro illa neglexerit, inde colliget eum probabiliter adhæsisse tentationi. — A fortiori nimius timor damnationis a desperatione prorsus diversus est; spei quippe non est contrarius, sed est proprie *pusillanimitas*.

629. — 189. II. Desperationis causæ. Duplici ex fonte procedit desperatio : — 1. Bona supernaturalia despiciuntur, quia temporalia anteponuntur spiritualibus, v. g., si quis expresse optet in præsentī vita semper manere, ut hujus vitæ deliciis fruatur. — 2. Bona spiritualia habentur ut nimis ardua, quando scilicet ita terrent difficultates et labor virtutis, ut a salute proseguenda cessetur : quod frequenter contingit iis qui voluptatum ac divitiarum cupiditate detinentur (Cfr. S. Thomas, 2. 2, q. 20, a. 4).

Inter hæc motiva desperationis, alia ab appetitu concupiscibili procedunt, nempe cum bona præsentia bonis futuris anteponuntur, alia ab hæresi vel infidelitate, v. g. quando Caïn iudicavit suam salutem esse impossibilem : « Major est » iniquitas mea, quam ut veniam merear » (*Gen.*, iv, 13); alia ab acedia, ut si quis putet se adeo tentationibus involvi, vel amore terrestrium rerum teneri, ut nequeat ab omnibus difficultatibus se expedire et salutem consequi; alia demum a melancholia et scrupulis quibus mens torquetur et deicitur. — Plerumque, ut notat Cl. Martinet, desperatio succedit præ-

sumptioni, ex notissima arte seductoris, qui homines ad peccandum inducit, eis suadendo levitatem peccati, facilitatem veniæ...; peccatores vero a pœnitentia deterret, objiciendo enormitatem peccati, pravæ consuetudinis ineluctabile pondus, implacabilem Dei justitiam. — Nonnunquam desperationi occasionem præbent ipsi sacerdotes, quasi filii tonitruī severitatem judiciorum Dei ita prædicantes, ut videantur nescire viscera misericordiæ Dei nostri.

630. — 190. III. Desperationis malitia. — 1. Desperatio est peccatum ex *toto genere suo* mortale (1). Ratio est quia desperatio est proprie aversio a Deo, cum spei objectum sit Deus possidendus; quæ aversio non admittit levitatem materiæ. — In tristitia tamen et impatientia, ex defectu perfectæ advertentiæ aut consensus, sæpe peccatum est veniale.

Si diffidentia versetur solum circa non necessaria ad salutem, v. g., si quis desperet se ad perfectionem perventurum, vel aliquod peccatum veniale judicet se non posse vitare, non adest desperatio proprie dicta, sed acedia spiritualis. Ad hoc non attendentes, plures theologi levitatem materiæ in peccato desperationis admiserunt. Controversia ergo non re, sed nomine tenus existit.

2. Ex se, juxta S. Thomam (2. 2, q. 20, a. 3), desperatio est peccatum *minus infidelitate et odio Dei*, sed ipsis periculosius, quia, sublata spe, homines absque fræno labuntur in vitia et a bonis operibus retrahuntur (2).

(1) « Ista duo occidunt animas, inquit S. Aug. (Serm. 87, c. 8, n. 10; *Patr. lat.*, xxxviii, 535), aut *desperatio*, aut perversa spes. »

(2) Ex præmissis colligendum est actum renuntiationis propriæ beatitudini, quem quidam Sancti, in extremis probationibus constituti, elicuisse narrantur, quin excessus illos arguerit Ecclesia, intelligendum esse de renuntiatione conditionata propriæ beatitudini, hoc scilicet modo : Deus meus, libenter sufferrem gloriæ æternæ amissionem et pœnas inferni, si, quod impossibile est, major futura esset gloria tua ex mea damnatione quam ex mea salute. Intelligi potest etiam de abnegatione absoluta voluptatis ex beatitudine proventuræ, non autem de renuntiatione ipsimet beatitudini essentiali seu æternæ possessioni Dei. Ista interpretatio a Fenelonio proposita nunquam ab Ecclesia fuit reprobata.

631. — 191. IV. Desperationis remedia. Desperatio vincitur tum consideratione infinitæ misericordiæ Dei, cujus non est numerus; tum appetitu et studiosa inquisitione cœlestium, atque vera æstimatione et despectione terrenorum (Cfr. II *Cor.*, iv, 18, et *Coloss.*, iii, 1-2).

Si videat confessarius, inquit Scavini (Tract. 8, disp. 2, c. 3, q. 4), pœnitentem in desperationem inclinari ob nimium terrorem, nempe propter gravitatem peccatorum, eundem in spem erigat. Dicat ei — 1. tot et tantos lapsus sibi fieri posse initium magnæ sanctitatis, sicut in multis Beatis contigit; — 2. Deum, pro sua infinita bonitate, vertere lapsum pœnitentis in suam gloriam; — 3. Dei misericordiam non metiendam esse secundum angustiam mentis nostræ, sed esse sine mensura; — 4. Pastorem bonum Jesum sollicitè quærere ovem perditam, et ea inventa gloriari; — 5. In fastis Sanctorum vix reperiri aliquem specialem favorem a Deo concessum innocentibus, quem pariter vere pœnitentibus non concesserit Deus; — 6. Benignitate Dei peccatores ad pœnitentiam adduci (*Rom.*, ii, 4), et considerandas esse, juxta consilium S. Bernardi, « caritatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis » (1); — 7. Plenam fiduciam constituentem esse in Dei piissima Genitrice Maria, quæ merito dicitur *refugium peccatorum* et salus desperantium, et quam nemo fidenter invocans derelictus est.

ARTICULUS II

De præsumptione

Hujus vitii expenduntur — 1. natura, — 2. malitia, — 3. remedia.

632. — 192. I. Præsumptionis natura. Præsumptio qua nimis tribuitur sive virtuti hominis, sive misericordiæ Dei, in negotio salutis, est *temeraria expectatio beatitudinis vel mediorum ad illam ducentium* (2).

(1) S. Bern., *Sermo pro Dom. V post Pentec.*, 3, n. 6; *Patr. lat.*, CLXXXIII, 344.

(2) Cf., S. Th., 2. 2, q. 21, a. 1.

Triplex est præsumptio, scilicet Pelagiana, Calviniana, et simpliciter temeraria; ambæ priores, hæresi conjunctæ, fidem directe destruunt, et indirecte spem; tertia nec fidem nec spem tollit, ut patebit ex dicendis.

Præsumptio *Pelagiana* ea est qua quis sperat consequi beatitudinem, vel remissionem peccatorum, aliamve gratiam, ex propriis naturæ viribus, aut ex naturalium virtutum operibus, non autem ex Dei auxilio. Talis præsumptio dicitur *pelagiana*, quia supponit in mente hæresim Pelagii.

Præsumptio *Calviniana* ea est qua quis ex sola Dei misericordia et meritis Christi, sine propria suâ pœnitentia, sperat remissionem peccatorum, vel gloriam sine propriis meritis, ut volunt Calvinistæ.

Præsumptio *simpliciter temeraria* ea est qua quis sperat ea quæ Deus non promisit, v. g., gloriam æqualem gloriæ Apostolorum aut ipsius B. Mariæ Virginis; vel bona promissa quidem sperat, sed per media quibus certo non junguntur, v. g., si quis vitam beatam certo speret directe ex eo quod quædam numismata, scapularia, aliumve habitum benedictum gestet, vel quasdam preces recitet, de contritione et justitiæ operibus nullatenus curando; vel statuit perseverare in peccatis quamdiu sanus erit, differens pœnitentiam usque ad articulum mortis, ita ut spes ipsa moveat ad peccandum aut sordescendum in peccato (1).

633. — 193. II. Præsumptionis malitia. Præsumptio est peccatum mortale *ex genere suo*, quia ex se, ut patet ex definitione, graviter offendit Deum, cujus ordinationem circa negotium salutis postponit, et consequenter salutis maximum periculum inducit, etsi non destruat spem quam compatitur præsumptio temeraria. — Dicitur peccatum mortale *ex genere suo*, quia dari potest materiæ levitas in præsumptione temeraria.

(1) Si spes non induceret ad peccandum, prædicta temeritas, juxta S. Thomam (2. 2, q. 21, ad 2, ad 3), non esset peccatum contra spei virtutem. Unde non peccant contra spem pii fideles qui nimis confidunt usui scapularis aut sacri numismatis, vel certo actui religionis.

634. — 194. III. Præsumptionis remedia. Præcipuæ præsumptionis causæ sunt, juxta S. Thomam, superbia ac inanis gloria ad innitendum propriæ virtuti inclinans; quibus addendæ sunt ignorantia et superstitio. Unde patet remedia præsumptionis esse humilitatem, justitiæ Dei ejusque judiciorum perpetuam meditationem et timorem, juxta illa Scripturæ oracula : « Timete Dominum, omnes sancti ejus » (*Ps.* xxxiii, 40). — « Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi » (*Ps.* xviii, 40). — « Initium sapientiæ timor Domini » (*Eccl.*, i, 16). Quiescat itaque confessarius, dum viderit poenitentem ad præsumptionem proclivem, hoc salutari metu correptum (1).

(1) Cfr. S. Th., 2. 2, q. 22, a. 2, ad 3.

PARS III

DE CARITATE

NOTIONES PRÆVIÆ

635. — 195. Vocis caritas variæ acceptiones. Vox *caritas* sumitur a scriptoribus profanis pro affectu erga liberos, parentes, amicos, propinquos vel patriam. Apud auctores ecclesiasticos multiplicem sensum habet : accipitur enim — 1. pro affectu et amicitia naturali (II *Mach.*, xiv, 26); — 2. pro amore increato, scilicet Deo ipso, quatenus summe bono et dilectionis fonte, juxta illud (I *Joan.*, iv, 8) : « Deus caritas est; » — 3. pro persona Spiritus Sancti cui specialiter attribuitur caritas, eo quod per actum amoris procedit a Patre et Filio; unde ab Ecclesia cantatur : *Fons vivus, ignis, caritas*; — 4. pro actu dilectionis sive Dei erga hominem, sive hominis erga Deum et proximum propter Deum (*Jerem.*, xxxi, 3; I *Joan.*, iv, 10 et seq.) : necnon pro habitu supernaturali voluntatem elevante et inclinante ad hunc duplicem amorem.

In præsentī tractatu accipitur et consideratur caritas tanquam actus et habitus dilectionis hominis erga Deum et proximum.

636. — 196. Caritatis definitio. Caritas est *virtus theologica, qua Deum diligimus* PROPTER SEIPSUM, nos vero et proximum PROPTER DEUM.

Dicitur 1. — *virtus*; nam habentem facit bonum, imo simpliciter et ex omni parte bonum, siquidem ab eo excludit saltem peccatum grave, aliasque virtutes perficit eas informando; — 2. *theologica*, quia immediate tendit in Deum, ut patebit ex dicendis; — 3. *qua Deum diligimus propter*

seipsum; quibus vocibus exprimitur tum objectum materiale primum caritatis, tum ejusdem objectum formale, et ita caritas discriminatur ab aliis virtutibus theologicis; — 4. *nos vero et proximum propter Deum*; quæ verba significant objectum materiale secundarium caritatis, illudque attingendum esse innuunt ob idem motivum ac objectum primum (4).

637. — 197. Ordo dicendorum. In triplici capite dicitur — 1. de caritate generatim sumpta; — 2. de caritate erga Deum; — 3. de caritate erga proximum. Hujus ordinis ratio tota petitur ex duplici objecto materiali circa quod versatur caritas.

CAPUT I

DE CARITATE GENERATIM SUMPTA

Agendum venit — 1. de objecto, — 2. de actu, — 3. de habitu caritatis.

ARTICULUS I

De objecto caritatis

Cum duplex sit caritatis objectum, materiale scilicet et formale, de utroque seorsim disseretur.

§ I. — De objecto materiali caritatis

638. — 198. Objectum materiale caritatis, seu id quod aman-

(4) Illic adnotare juvat hæc tria, *amorem*, *dilectionem*, *caritatem*, etsi quandoque indiscriminatim sumantur, non omnino idem sonare. *Amor* nempe accipitur in bonam et malam partem, etiam pro amore appetitus sensitivi, communi brutis et homini; *dilectio* plerumque pro amore honesto appetitus rationalis, eoque benevolo; *caritas* demum semper usurpatur in bonam partem, et significat amorem excellentiorem in peculiari æstimatione fundatum.

dum est, sicut fidei et spei objectum, aliud est primum, aliud secundarium. Quale sit utrumque, sequens declarabit

Assertio : *Objectum materiale caritatis PRIMUM est Deus, SECUNDARIUM nos ipsi et proximus.*

PROB. 1^a PARS, nempe *Deum* esse objectum materiale caritatis *primum*.

Illud est primum caritatis objectum, in quod actus caritatis propter se tendit, in quo ultimo terminatur, et propter quod alia diligenda sunt; atqui talis est Deus, qui ita diligendus propter seipsum proponitur, ut cætera nonnisi propter ipsum et in ordine ad ipsum diligenda sint. Ergo.

Præterea illud merito habetur tanquam objectum primum caritatis, quod est a se summe bonum; porro solus Deus est a se summe bonus. Ergo.

PROB. 2^a PARS, nempe *nos et proximum* esse objectum materiale *secundarium* caritatis.

Quod jubemur diligere propter aliud, est objectum materiale secundarium caritatis: porro verbis Christi (*Matth.*, xxii, 39): « Secundum autem (præceptum) simile est huic: » Diliges proximum tuum sicut teipsum, » jubemur amare sive proximum, sive nosmetipsos propter Deum (1).

Alia ratio desumi potest ex eo quod nos et proximus, utpote creati ad imaginem et similitudinem Dei, bonitatis ejus participes sumus; vera autem amicitia diligit etiam ea quæ ad personam amatam spectant. Ergo.

§ II. — De objecto formali caritatis

639. — 199. Objectum formale caritatis est motivum proprium dilectionis Dei et proximi, quo in suo esse constituitur hæc virtus, et specificè differt a cæteris virtutibus theologicis. Quale sit declarabit sequens

Assertio : *Objectum formale caritatis est BONITAS DIVINA, ut*

(1) S. Augustinus (*De Doct. Christ.*, l. 1, c. 26, n. 27; *Patr. lat.*, xxxiv, 29) ait: « Cum dictum est, diliges proximum tuum tanquam teipsum, simul et tui abs te dilectio non prætermissa est. »

est in se et propter se summe amabilis, lumine supernaturali cognita.

PROB. 1. *Traditione.* Ex SS. Patribus audiantur S. Augustinus (1) dicens : « Caritatem voco motum animi ad fruendum Deo *propter ipsum*; » et S. Bernardus (2) hæc habens : « Causa diligendi Deum, Deus est » (3).

PROB. 2. *Ratione theol.* Illud est objectum formale caritatis, quod movet ad amandum Deum super omnia, nosque et proximum propter Deum, et quo insuper caritas ab aliis virtutibus theologicis specificè distinguitur; atqui hujusmodi est bonitas Dei absoluta, seu Deus ut est in se et propter se summe amabilis. — Et quidem — 1. movet ad amandum Deum super omnia, cum summum bonum sit propter se et super omnia amabile; — 2. movet ad diligendum nos et proximum propter Deum, quatenus bonum quod in nobis et proximo diligimus, ordinatur ad Deum, a quo oritur et pendet; — 3. demum caritatem specificè distinguit a cæteris virtutibus theologicis : a *fide*, cujus motivum est Dei auctoritas; a *spe*, quatenus hæc, Deum nos salvantem spectans, non absoluta, sed respectiva Dei bonitate innititur. Ergo.

Dictum fuit in assertionem : *Lumine supernaturali cognita*, quia, si Deus diligeretur propter ejus bonitatem naturali lumine cognitam, esset amor naturalis, non vero supernaturalis, qualis est virtus theologica caritatis, de qua disputamus.

640. — 200. Corollarium. Sequitur ex dictis præter amorem concupiscentiæ, quo Deum ut nobis bonum diligimus per spem, alium dari, qui Deum respicit ut in se et propter se bonum, ideoque vocatur amor *benevolentiae*, *complacentiæ*, *amicitiæ* et *caritatis*. Hanc distinctionem amoris Dei optime declarat Angelicus Doctor (1. 2, q. 28, a. 1) his verbis : « Cum

(1) S. Aug., *De Doct. chr.*, l. 3, c. 10, n. 16; *ibid.*, 72.

(2) S. Bern., *De dilig. Deo*, c. 1, n. 1; *Patr. lat.*, CLXXXII, 974.

(3) In catechismo Rom. (p. 4, *De prim. pet. or. dom.*, n. 2) legitur : « Mouet nos vera caritas, totum ut animum ac studium conferamus in Deum; qui, quoniam solus est *in seipso* summum bonum, jure est præcipuo quodam ac singulari amore diligendus. »

aliquis amat aliquid quasi concupiscens illud, apprehendit illud quasi pertinens ad suum bene esse. Similiter cum aliquis amat aliquem amore *amicitiæ*, vult ei bonum, sicut et sibi vult bonum; unde apprehendit eum ut alterum se...; et inde est quod amicus dicitur *alter ipse*. »

ARTICULUS II

De actu caritatis

641. — 201. Duplex actus caritatis. Ratione actus caritas duplex distinguitur, *imperfecta* scilicet et *perfecta*.

Prior, juxta plures, Deum quidem diligit propter se, *non* vero *super omnia*; juxta alios vero, diligit Deum super omnia, sed *non propter se*, seu quod idem est, propter suam bonitatem relativam tantum.

Hæc secunda notio potiori jure retinenda videtur, quia amor Dei propter se dilecti, si non sit super omnia, recedit a notione caritatis, quæ aliquid Deo præferri non patitur.

Caritas imperfecta est ergo amor concupiscentiæ seu spei, quo Deus diligitur super omnia propter commodum diligentis. Proinde, cum non sit veri nominis caritas, hic prætermittitur.

Posterior, seu caritas perfecta, est actus quo Deus diligitur *propter se super omnia*; recte igitur vocatur amor *complacentiæ*, *benevolentæ* et *amicitiæ*. Propriam vero ejus rationem declarabunt sequentes assertiones :

642. — 202. Assertio 1^a : *Propria ratio caritatis actualis perfectæ in eo reponenda est, quod Deus PROPTER SE ET SUPER OMNIA diligatur.*

Deum vi caritatis propter se diligendum esse constat ex jam dictis. Probandum igitur superest ad rationem caritatis actualis perfectæ pertinere, ut super omnia diligatur, seu omnibus quæ diligi debent aut possunt anteponatur. Quod quidem evincitur

1. *Scriptura Sacra.* Legere est (*Deut.*, VI, 5) : « Diliges Do-
» minum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua,

» et ex tota fortitudine tua; » quæ verba repetit Christus (*Matth.*, xxii, 37), postquam (*Ibid.*, x, 37) dixerat : « Qui amat » patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus; et » qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. » Unde sic : Qui non diligit Deum ex toto corde, vel patrem aut filios plus amat quam Deum, non habet caritatem perfectam, ut patet ex verbis Christi hunc indignum se declarantis; porro qui aliquod anteponeit Deo, non illum diligit ex toto corde et supra quamlibet creaturam; ergo non habet caritatem perfectam, seu ad caritatem perfectam pertinet quod Deus super omnia diligatur.

2. *Concordi doctrina theologorum*, quorum princeps S. Thomas (2. 2, q. 24, a. 12) ait : « Propria ratio caritatis consistit in hoc, quod Deus super omnia diligatur. »

3. *Ratione*. Summum bonum diligi debet super omnia, cum bonitas sit ratio et mensura dilectionis; atqui Deus, præsertim lumine fidei cognitus, est summum bonum; ergo diligi debet super omnia, et abest ratio propria caritatis Dei, quando non sic diligitur. Nam ad essentiam caritatis perfectæ pertinet, ut Deus diligatur eo modo, qui respondet divinæ bonitati, propter quam eum diligimus; atqui bonitas divina, cum infinita sit, dilectionem Dei requirit qua Deus cæteris omnibus præferatur : ergo,

In quonam autem sensu caritas actualis perfecta debeat esse *super omnia*, dicetur infra ubi de caritatis præcepto.

Quidquid sit, facile intelligitur ex dictis actum caritatis perfectæ impossibilem esse cum peccato mortali, atque reconciliare Deo, statim ac elicitur. Quod quidem sumendum non est in eo sensu, quod actus caritatis perfectæ vi propria producat gratiam, vel eam de condigno mereatur, cum meritum illud præexigat sanctitatem in merente; sed in eo sensu quod sit ultima ad gratiam habituales dispositio, et Deum *de congruo* moveat ad eam concedendam. Conferatur Tractatus de *Pœnitentia* (n. 34).

643. — 203. Assertio 2^a : *Ut eliciatur actus caritatis, non necesse est ut excludatur PROPRIA BEATITUDO vel ab ea abstrahatur.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra*, in qua conjunguntur amor benevolentiae et amor concupiscentiae, Christo dicente : « Quærite » primum regnum Dei » (*Matth.*, vi, 33), id est, Deum ipsum, et bona quæ daturus est in cælo; et in oratione dominica verbis : « *sanctificetur nomen tuum* », statim addente : « *Adveniat regnum tuum*; » quæ verba felicitatem æternam designant.

PROB. 2. *Auctoritate Ecclesiae*; doctrina enim proposita ex damnatione Molinosi merito eruitur.

PROB. 3. *Ratione*. Datur verus actus amoris benevolentiae, quando existit proprium caritatis motivum; atqui, etiam posito amore concupiscentiae, datur motivum proprium amoris, scilicet infinita Dei bonitas vel amabilitas; ergo (1).

644. — 204. Scholium. De gradibus caritatis. Tres gradus distingui possunt in actu caritatis super omnia. — 1us, cum Deus diligitur propter se super omnia quæ obtineri aut retineri nequeunt *sine gravi offensa Dei*, et hic gradus, cum penitus excludat affectum ad peccatum mortale, sufficit et necessarius est ad remissionem peccatorum extra sacramentum, et ad salutem æternam. — 2us, cum Deus diligitur propter se super omnia quæ Deum *leviter* offendunt; et hic gradus pertinet ad remissionem peccatorum venialium, ac proinde non cadit sub præcepto graviter nos suo tempore obligante. — 3us, cum Deus propter se diligitur super omnia, non solum graviter aut leviter ipsi disciplicentia, sed etiam *minus grata et accepta*; et hic gradus ad summam pertinet perfectionem, quæ sub consilio tantum cadit.

(1) Quin imo contendebat Bossuetius amorem proprium esse tam homini innatum, ut impossibilis esset actus puri amoris Dei et sine aliqua immixtione amoris concupiscentiae; at affirmabat Fenelonius dari posse amorem Dei purum et sine ullo respectu ad mercedem quam Deus diligentibus se concedit.

Sed valde controvertitur an amor concupiscentiae, seu respectus iste ad propriam beatitudinem, noceat amoris perfectioni. Istam litem aggredi nolumus; unusquisque Deum diligere satagat ex toto corde suo, et tota mente sua, et totis viribus suis.

ARTICULUS III

De habitu caritatis

645. — 205. Ex jam demonstratis, certum est caritatem esse virtutem et quidem specialem. Est quidem — 1. *virtus*, cum sit principium actus boni attingentis regulam non solum naturalem, quæ est recta ratio, sed etiam supernaturalem, quæ est Deus, cui nos unit. — 2. *Virtus specialis*, quia habet obiectum formale speciale, ut supra dictum fuit.

Igitur rejicienda est opinio eorum qui post P. Lombardum dixerunt caritatem esse ipsummet Spiritum Sanctum mentem nostram inhabitantem, eamque ad actum dilectionis, nullo mediante habitu, moventem; sed potius dicendum est caritatem habitualement esse donum creatum, perinde ac gratiam sanctificantem et ob easdem rationes. Vide Tract. *de Gratia*.

His prænotatis, vera propriaque caritatis habitualis indoles sequentibus assertionibus patebit.

646. — 206. Assertio 1^a : *Caritas est VERA AMICITIA hominis cum Deo.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Legitur (*Sap.*, vii, 14) : « Quo » (thesauro sapientiæ) qui usi sunt, participes facti sunt *amicitiæ Dei*; » item (*Judith*, viii, 22) : « Abraham... *Dei amicus* effectus est; » (*Psal.* cxxxviii, 17) : « Mihi autem nimis » honorificati sunt *amici tui*, Deus. » Similiter in novo Testamento, Christus (*Luc.*, xii, 4) ait discipulis suis : « Dico vobis » *amicis* meis; » item (*Joan.*, xv, 15) : « Jam non dicam vos » servos... Vos autem dixi *amicos*. » Ex quibus sic argumentari licet : nonnulli homines in sacra Scriptura *amici Dei* vocantur; nihil autem assignari potest, quo homines sint Dei amici, nisi caritas. Ergo caritas est amicitia cum Deo.

PROB. 2. *Ratione theologica.* Ad veram et proprie dictam amicitiam, quatuor requiruntur conditiones : — *prima* est æqualitas inter amicos, secundum illud Hieronymi (*in Mich.*, vii, 5; *Patr. lat.*, xxv, 1219) : « Amicitia pares aut accipit aut facit; » æqualitas vero non absoluta, sed proportionis; —

secunda, quod amor sit benevolentiae, non concupiscentiae; — *tertia*, ut amor iste sit mutuus, seu non sufficit quod aliquis alterum amet, sed etiam ab eo amari debet; — *quarta*, ut mutuus amor fundetur in aliqua communicatione; qui enim in nullo communicant, non amici censentur, sed ad invicem alieni. Porro hæ quatuor conditiones in more caritatis reperiuntur :

1. Datur inter Deum et homines in caritate constitutos, *æqualitas*, non quidem absoluta, sed *proportionis*, quatenus per gratiam sanctificantem elevantur ad dignitatem filiorum Dei et fiunt divinæ consortes naturæ.

2. Amor caritatis est *benevolentiae*, non concupiscentiae; homo enim, qui Deum ex caritate diligit, vult bonum Dei propter se, ut patet ex supra dictis; Deus autem hominem, a quo diligitur, non propter se, sed propter ipsius utilitatem amat; et sic utrinque est amor benevolus.

3. Amor caritatis est *mutuus*, siquidem per caritatem diligimus eum qui nos diligit, juxta illud (*Prov.*, viii, 17) : « Ego » diligentes me diligo, » et (*Joan.*, xiv, 21) : « Qui diligit me, » diligetur a Patre meo, et ego diligam eum. »

4. Tandem amor caritatis in *aliqua communicatione fundatur*; nam ex parte Dei fit hujusmodi communicatio per dona sive gratiæ, sive gloriæ; ex parte vero hominis, in quantum per caritatem vult Deo bonum, juxta illud orationis dominicæ : « Sanctificetur nomen tuum. » Unde optime verificatur quod habetur in Cantico : « Dilectus meus mihi, et ego » illi. »

647. — 207. Assertio 2^a : Caritas est omnium virtutum PRÆSTANTISSIMA.

PROB. 1. *Scriptura*, dicente Apostolo (*I Cor.*, xiii, 13) : « Nunc manent fides, spes, caritas; tria hæc, major autem » horum est caritas; » et (*Rom.*, xiii, 10) : « Plenitudo ergo » legis est dilectio; » etc. Hinc Christus dilectionem Dei vocat « maximum et primum mandatum » (*Matth.*, xxii, 38).

PROB. 2. *Ratione theologica*, tum quia caritas objectum habet præstantissimum, scilicet ipsum Deum summe bonum,

supernaturaliter apprehensum, cui nos intime et longe perfectius quam fides et spes conjungit; tum quia aliæ virtutes compatiuntur peccatum lethale, non autem caritas; tum quia alias virtutes perficit, tanquam earum forma extrinseca et accidentalis, ex qua dicuntur vivæ et efficaciter operantur in ordine ad vitam æternam (1).

648. — 208. Assertio 3^a : *Caritas quæ est in via, a caritate patriæ non DISTINGUITUR; hæc tamen illa PERFECTIOR est.*

PRIUS, nempe *caritatem viæ non distinguere a caritate patriæ*, sic explanat D. Thomas (1. 2, q. 67, a. 6) : Quando imperfectio alicujus rei non est de ratione speciei ipsius, nihil prohibet idem numero quod prius fuit imperfectum, postea perfectum esse, sicut homo per augmentum perficitur, et albedo per intensionem. Caritas autem est amor, de cujus ratione non est aliqua imperfectio : potest enim esse et habiti et non habiti, et visi et non visi. Unde caritas non evacuatur per gloriæ perfectionem, sed eadem numero manet. » Hinc Apostolus (I Cor., xiii) de caritate scribit : « Caritas nunquam excidit. »

POSTERIUS, nempe *caritatem patriæ perfectiorem esse caritate viæ*, triplici ratione evincitur. — 1. Caritas in patria a nullo potest impediri vel retardari, quominus toto conatu feratur in Deum, sicut sæpius accidit in via. — 2. Caritas in patria omnia actu refert in Deum, quem summe diligit, ita ut omnem excludat defectum, dum in via virtualiter tantum ad Deum referri possunt singula opera, omnesque in aliquo deficiunt. — 3. In patria omnes amicitiae conditiones sunt in altiori gradu, imprimisque summa habetur conjunctio ac eximia bonorum communicatio, dum in via solvi potest amicitia (2).

649. — 209. Assertio 4^a : *UNA EADEMQUE EST SPECIE caritas, qua Deus propter se, et proximus propter Deum diligitur.*

(1) Cfr., Billuart, *loc. cit.*, diss. 1, a. 4.

(2) Perrone, *de Carit.* c. 4, prop. 4. B. Paulus statum viæ *pueritiæ*, et statum patriæ *virili ætati* comparans, dicere potuit (I Cor., xiii, 11) : » Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, » cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ » erant parvuli. »

PROB. 1. *Scriptura Sacra* : Legitur (I Joan., vi, 12) : « Si » diligimus invicem, Deus in nobis manet, et *caritas ejus in* » nobis perfecta est; » et (v, 21) : « Et hoc mandatum habemus » a Deo, ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum. » Ex his verbis apparet virtutem qua diligimus Deum, eo perfectiorem esse quo studiosius nos invicem diligimus; atqui hoc fieri nequit nisi quia una eademque virtute Deum et proximum diligimus. Ergo.

PROB. 2. *Traditione*. S. Augustinus (1) dicit : « Ex una eadem caritate Deum proximumque diligimus; sed Deum propter Deum, nos autem et proximum propter Deum. »

PROB. 3. *Ratione theol.* Ubi unum et idem est objectum formale, una est specie virtus; atqui unum et idem est objectum formale propter quod Deum et proximum diligimus; siquidem proximum caritate diligimus prout habet quemdam ordinem et respectum ad Deum, nempe ut illi tanquam fini ultimo inhæreat, indeque Deus ametur, laudetur et glorificetur. Ratio igitur formalis proximum diligendi est infinita Dei bonitas in se et propter se amabilis. Ergo.

CAPUT II

DE CARITATE ERGA DEUM

Dicetur — 1. de necessitate caritatis erga Deum; — 2. de peccatis et vitiis oppositis.

ARTICULUS I

De necessitate caritatis erga Deum

650. — 210. Prænotanda. — I. Caritas habitualis necessaria est absolute ad salutem, sive parvulis, sive adultis; quia nequit expelli peccatum, nec homo justificari, quin divinitus infun-

(1) S. Aug., de Trinit., l. 3, c. 8.

datur in animam caritas, gratiæ habitualis comes inseparabilis, imo, juxta Scotistas, unum et idem cum ea.

651. — 211. II. Actus formalis caritatis, vel in contritione perfecta virtualiter contentus, *per accidens* cum voto sacramenti necessarius est omnibus adultis in statu peccati mortalis existentibus, qui sacramentis justificari nequeunt, ut in Tractatibus *de Sacramentis in genere*, *de Baptismo* et *de Pœnitentia* probatur. — Dicitur *per accidens*; nam Baptismus, Pœnitentia et, Pœnitentiæ defectu, Extrema Unctio sunt medium ordinarium a Christo institutum ad conferendam justificationem, ita ut vices eorum non gerat actus caritatis aut contritionis perfectæ, nisi cum voto saltem implicito sacramenti.

652. — 212. III. Quod attinet ad præceptum caritatis erga Deum, dupliciter Deus potest diligi super omnia: *appretiative*, dum pluris eum facimus quam quodlibet aliud, ita ut paratissimi omnium jacturam pati potius quam ejus amicitiae; *intensive*, dum majori conatu et ardentiori affectu præ cæteris eum diligimus.

Quibus præmissis, sequentes sint assertiones de præcepto caritatis erga Deum :

653. — 213. Assertio 1^a : *Datur præceptum SPECIALE eliciendi actum amoris erga Deum.*

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Christus (*Matth.*, xxii, 37) ait : « Diliges Dominum Deum tuum ex tote corde tuo, et in tota » anima tua, et in tota mente tua. Hoc est maximum et primum mandatum. » Quæ verba evidenter demonstrant præceptum speciale diligendi Deum.

PROB. 2. *Traditione.* Unanimes ea de re sunt SS. Patres, ex quibus citare satis est S. Augustinum, qui (1) ait : « Quid tibi sum ipse, ut *amari te jubeas a me*, et nisi faciam, irascaris mihi, et mineris ingentes misérias? Parvane ipsa est, si non amem te? » — Accedunt supra relatæ propositiones ideo a S. Sede damnatæ, quod negant hominem aliquando teneri

(1) S. Aug., *Conf.*, l. 1, c. 5, n. 5; *Patr. lat.*, xxxii, 663.

actum caritatis elicere ex vi præcepti divini ad illam virtutem pertinentis.

PROB. 3. *Ratione theologica.* Dilectio Dei est medium necessarium ad salutem quoad adultos; omnia autem talia media cadunt sub præcepto. — Nec obest quod finis non cadat sub præcepto, finis vero præcepti sit caritas, juxta Apostolum : siquidem hoc verum est de fine qui a materia præcepti distinguitur, minime autem de fine qui cum materia præcepti identificatur.

Dicitur *præceptum speciale*; nam præter objectum speciale, videlicet dilectionem Dei, speciale habet motivum, nempe ipsam infinitam et absolutam Dei bonitatem. — Imo ab eo pendent cætera omnia præcepta, dicente Apostolo (*Rom.*, XIII, 10) : « Plenitudo legis est dilectio. » Ergo.

654. — 214. Assertio 2^a : Præcepto caritatis præscribitur amor APPRETIATIVE SUMMUS.

PROB. 1. *Scriptura Sacra.* Christus dixit diligendum esse Deum *ex toto corde, in tota anima, et in tota mente*; et alibi : « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est mihi dignus; » qui autem non diligeret Deum amore appretiative summo, non eum vere diligeret *ex toto corde, in tota anima, in tota mente, plus quam patrem aut matrem*, cum jacturam cujuscumque boni pro eo pati paratus non esset.

PROB. 2. *Traditione.* SS. Patres, theologi et verbi divini præcones hunc amorem Deo tribuendum esse unanimiter docent.

PROB. 3. *Ratione theologica.* Is debetur amor Deo, quem exigit ratio formalis sub qua voluntati exhibetur diligibilis : atqui præ cæteris omnibus diligibilis voluntati exhibetur Deus, quatenus est summum bonum. Ergo debetur amor appretiative summus.

655. — 215. Assertio 3^a : Præcepto caritatis non præscribitur amor INTENSIVE SUMMUS.

Constat assertio ex eo quod gradus amoris nullibi determinatur in Scripturis, cognitu impossibilis est, nec pertinet ad essentiam caritatis, quæ tota existere potest etiam in gradu

remisso et in brevissimo instanti. — Cæterum major aut minor intensitas amoris non est quid caritati essentielle, sed tantum accidentale (1).

656. — 216. Scholium. *De tempore quo obligat præceptum caritatis erga Deum.* Præceptum eliciendi actum amoris Dei super omnia hominem obligat *per se* statim ac sufficienter innotescit Deus et obligatio illum amandi, sæpius in vita et in articulo mortis; — *per accidens* vero, quando peccator non habens copiam confessarii, justificationem statim obtinere tenetur, vel adest periculum incidendi in aliquod grave peccatum, nisi eliciatur actus caritatis. Hæc omnia sufficienter intelliguntur ex iis quæ de fide et spe dicta fuerant.

Præcepto caritatis facile satisfaciunt fideles timorati; sæpe enim actus caritatis eliciunt sive explicite, sive implicite, v. g., pie recitando orationem dominicam, libros spirituales ex devotione legendo, gaudendo de perfectionibus divinis, optando ut Dei honor promoveatur, ut Deus diligatur ab omnibus, ut impii ad fidem convertantur, dolendo de blasphemiiis et de sceleribus. Attamen valde suadendum est omnibus, ut mane et vespere formaliter actum caritatis iterent, utendo formula consueta.

ARTICULUS II

De peccatis et vitiiis caritati erga Deum oppositis

Caritati erga Deum præcipue adversantur — 1. odium Dei; — 2. affectus inordinatus creaturarum; — 3. acedia.

(1) S. Thomas (2, 2, q. 44, a. 5) hæc habet de præcepto amoris Dei: « Præcipitur nobis ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde; et quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente; et quod appetitus noster reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima; et quod exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, aut virtute, aut viribus Deum diligere. » Porro Deus ita diligere potest etiam cum amore non intensive summo, modo sit appetitativo summus. Ergo.

657. — 217. I. Odium Dei. Duplex est odium Dei, odium abominationis et odium inimicitiae.

Odium *abominationis*, amorī concupiscentiae oppositum, est illud quo aliquam rem vel personam aversamur ut nobis noxiam; — odium *inimicitiae*, amorī benevolentiae et amicitiae oppositum, est illud quo aliquam rem vel personam in se detestamur, et licet nobis non sit noxia.

Jam vero manifestum est utrumque odium Dei, sive abominationis, sive inimicitiae, esse horrendum peccatum, quod materiae levitatem non patitur. Unde gravissime peccant qui optant Deum peccata non videre vel non punire, qui gaudent de Dei offensa, de blasphemiiis et similibus.

Attamen odio abominationis, quo quis aversatur Deum secundum aliquem ejus effectum sibi contrarium, evidenter minor inest malitia quam odio inimicitiae, quo quis summum bonum aversatur in se, et ideo ad summam vereque diabolicam malitiam devenit; sed illa differentia non mutat speciem peccati.

Ex odio Dei procedunt blasphemiae, sacrilegia, scandala, persecutiones contra Ecclesiam, peccata malitiae.

658. — 218. II. Inordinatus amor creaturarum. Ille amor qui indirecte opponitur caritati erga Deum, consistit in eo quod creatura praeponatur Deo, sive *formaliter*, nempe illam explicite Deo anteponendo vel adaequando ac positive appetendo velut ultimum finem; sive *interpretative*, ita adhærendo divitiis, voluptatibus, aut alii bono creato, ut earum causa aliquis paratus sit legem Dei transgredi, vel Dei et salutis penitus oblivisci. Ratio autem cur ille amor creaturarum caritati erga Deum opponitur, est quia non amat Deum super omnia *appretiative*, qui Deo aliquid praeferat vel adaequat.

Neque hic fingi potest levitas materiae; quin potius eo gravior injuria fit Deo, summe bono, quo vilior est creatura quæ ipsi praeponitur (1).

(1) Ideo vehementius conqueritur Deus in Scriptura dicens (III Reg., xiv, 9): « Me autem projecisti post corpus tuum; » et iterum (Isa., xlv, 5): « Cui assimilastis me, et adaequastis, et comparastis me, et fecistis similem? »

Equidem peccator communiter Deum amat, sed non super omnia, sicut oportet ad servandum præceptum caritatis. Vellet, si liceret, dilectionem Dei sociare cum dilectione creaturæ et utrique adhærere; deficit autem et peccat, qui antepōnit dilectionem creaturæ dilectioni et voluntati Dei sub gravi prohibentis hanc dilectionem.

Amor inordinatus creaturæ est *speciale* peccatum contra caritatem, quoties quis actuali affectu Deum mortaliter offendere paratus est propter creaturam, quin tamen actu præceptum particulare violare velit; ratio est quia, cum talis affectus sit peccatum, nec ulli alteri virtuti aut præcepto particulari adversetur, non potest esse nisi peccatum contra caritatem. — Aliter dicendum esset, si quis vellet transgredi vel transgrediretur aliquod præceptum particulare, quia tunc læderet virtutem circa quam versatur præceptum, non vero directe caritatem erga Deum, quamvis in omni peccato mortali reperiatur aversio a Deo.

Cæterum amor inordinatus creaturarum, præsertim sui ipsius, est causa occasionalis omnium peccatorum, etiam odii Dei, cum nemo peccet nisi aliquid extra Deum apprehendendo et proseguendo sub ratione boni.

659. — 219. III. Acedia. Caritati erga Deum opponitur, non quidem *acedia universalis*, seu tristitia de bono spirituali communiter sumpto, propter difficultates occurrentes in exercitio cujuslibet virtutis, sed *acedia specialis*, seu tristitia de virtute colenda, quatenus, ob adjunctam difficultatem, apprehenditur ut malum proprium.

Hæc acedia aliquando pertingit ad totalem aversionem a Deo; quandoque vero est tantum venialis negligentia aut diminutio fervoris caritatis. De illa sermo fuit, ubi de peccatis capitalibus. — Cæterum ex ipsa ejus notione patet eam caritati specialiter repugnare, non tamen graviter, nisi inducat ad violandum præceptum sub gravi obligans.

CAPUT III

DE CARITATE ERGA PROXIMUM

660. — 220. Primum dicetur de præcepto diligendi proximum, postea de vitiis seu peccatis huic dilectioni oppositis.

ARTICULUS I

De præcepto diligendi proximum

Agendum est : — 1. de existentia hujus præcepti, — 2. de ordine in caritate servando, — 3. de ejus officiis.

§ I. — **De existentia hujus præcepti**

661. — 221. Assertio : *Datur præceptum SPECIALE diligendi proximum, tum actu INTERNO et formali benevolentiae, tum actibus EXTERNIS.*

PROB. 1^a PARS, nempe dari præceptum speciale diligendi proximum, — 1. *Script. Sacr.* Christus, post enuntiatum præceptum de Deo diligendo, ait : « Secundum autem (præceptum) simile est huic : *Diliges proximum tuum sicut teipsum* » (*Matth.*, xxii, 39). Et alibi : « Hoc est *præceptum meum ut diligatis invicem sicut dilexi vos* » (*Joan.*, xv, 12; cf. I *Joan.*, iv, 21). — 2. *Rat.* Qui aliquem perfecte diligit, eo ipso amat, amore proportionato, illos omnes quos hic diligit : atqui Deus diligit proximum nostrum ; ergo proximum propter Deum diligere debemus.

PROB. 2^a PARS, nempe dari præceptum diligendi proximum *interno et formali benevolentiae actu*,

1. *Scriptura Sacra.* Dilectio proximi dilectioni Dei similis esse debet, dicente Christo : « Secundum autem (præceptum caritatis erga proximum) simile est huic (præcepto dilectionis Deo. » — Imo una enim eademque caritate Deum diligimus

et proximum propter Deum ; porro Deum amore interno diligere debemus ; ergo et proximum.

2. SS. *Patribus*. S. Ambros. (1) hæc habet : « Non satis est bene velle, sed etiam oportet benefacere ; *nec satis est iterum benefacere, nisi id ex bono fonte, hoc est, bona voluntate, proficiscatur.* »

3. *Auctoritate* Innocentii XI qui damnavit sequentes propositiones (n. 10) : « Non tenemur proximum diligere actu interno et formali ; » (n. 11) : « Præcepto diligendi proximum satisfacere possumus per *solos actus externos.* »

PROB. 3^a PARS, nempe nos teneri ad actus externos dilectionis erga proximum.

1. *Scriptura Sacra*. (I Joan., III, 18) : « Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. »

2. SS. *Patribus*. S. Greg. (2) ait : « Probatio dilectionis est exhibitio operis. »

3. *Ratione*. Amor quo proximum diligimus nequit esse verus, internus et sincerus, quin in operibus nostris appareat.

Statuto præcepto diligendi proximum, tria exponere oportet ad plenam ejus explicationem, scilicet : — 1. *objectum* illius præcepti, — 2. *dotes* quibus dilectio proximi debet esse prædita, — 3. *tempus* quo urget præceptum.

662. — 222. I. Objectum hujus præcepti. Cum ratio diligendi proximum sit ipse Deus, illi *omnes et soli* sunt caritatis objectum, qui a Deo diligantur, et ejus divina amicitia fruuntur, aut saltem ad eam vocantur.

Hinc 1. in caritate nostra comprehendere debemus : — 1. omnes Angelos atque Beatos in coelo regnantes, et animas in purgatorio detentas ; — 2. omnes homines in terris adhuc degentes seu viatores, etiam peccatores et infideles ; quamdiu enim sunt viatores, homines a Deo diliguntur, et ab ipso gratias suscipiunt, ut ad beatitudinem æternam perveniant ; et ideo nunquam desinunt esse proximus noster, imo fratres

(1) S. Ambr., de Officiis, l. 1, c. 30, n. 143 ; Patr. lat., xvi, 65.

(2) S. Greg., Hom. 30, in Evang., n. 1 ; Patr. lat., lxxxI, 1220.

nostri dicuntur : « Si peccaverit in te *frater tuus* » (*Matth.*, xviii, 15); — 3. nosmetipsos : nam et nos a Deo diligimur, atque ad ejus divinam amicitiam vocamur; imo regula amoris proximi est amor quo nos ipsos prosequimur, juxta hæc verba : « Diliges proximum tuum *sicut teipsum* » (*Matth.*, xxii, 39).

Hinc 2. a caritate *excluduntur* dæmones et damnati, quippe qui a dilectione Dei ejusque consortio sunt irreparabiliter exclusi.

Hinc 3. creaturæ *irracionales non sunt proprie* objectum caritatis, utpote amicitiae divinæ incapaces; possunt tamen aliquatenus ex caritate diligī, tanquam bona quæ amicis Dei volumus.

663. — 223. II. Dotes dilectionis proximi. S. Thomas (2. 2, q. 44, a. 7) triplicem assignat dotem dilectioni proximi, nempe, ut diligatur proximus *sancte, juste et veraciter*. « Modus dilectionis tangitur, inquit, cum dicitur *sicut teipsum*. Et hoc tripliciter : — Primo quidem ex parte *finis*, ut scilicet aliquis diligat proximum propter Deum, sicut seipsum propter Deum diligere debet, et sic sit dilectio proximi *sancta*. — Secundo ex parte *regulæ dilectionis*, ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, sicut et suæ voluntati satisfacere debet homo solum in bonis, ut sic sit dilectio proximi *justa*. — Tertio, ex parte *rationis dilectionis*, ut scilicet non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ea ratione quod velit proximi bonum sicut vult bonum sibi, ut sic dilectio proximi sit *vera*; nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem vel delectationem, non vere diligit proximum, sed seipsum. »

664. — 224. III. Tempus quo urget præceptum dilectionis proximi. — 1. Obligatio eliciendi *actum internum* dilectionis proximi urget : — *per se et directe*, aliquoties in vita; sed huic obligationi satisfaciunt qui caritatis Dei actum quandoque eliciunt, aut orationem dominicam recitant; — *per accidens*, quoties tentationes odii aliter superari nequeunt, aut adest

præceptum proximi necessitatibus subveniendi, ut infra dicetur.

2. Obligatio eliciendi *actus externos* caritatis urget pro circumstantiis, id est pro necessitate proximi, et nostra illi subveniendi facultate, juxta ea quæ infra exponentur.

§ II. — De ordine in caritate servando

665. — 225. Principium generale. *Aliquis ordo est in caritate servandus*, juxta illud (*Cant.*, II, 14): « Ordinavit in me caritatem. »

Ratio est, quia ad amorem rectum non sufficit objectum bonum, sed necessarium est ut objectum bonum bene ametur; porro illud non fit nisi custodito amoris ordine; nam, ut ait S. Augustinus, « bene amatur quando amatur ordine custodito; male autem, ordine perturbato » (1).

666. — 226. Duplex ordo caritatis distinguitur. Adest in caritate ordo *dilectionis*, et ordo *subventionis* seu *beneficii* (2). Sic pastor evangelicus ordine dilectionis prætulit nonaginta novem oves quas in deserto reliquerat, ovi centesimæ quæ erraverat; sed centesimam illam errantem ordine subventionis prætulit nonaginta novem aliis.

Ordo *dilectionis* petitur *ex dignitate objecti*; ordo vero *subventionis* petitur *ex indigentia personæ* cui subvenitur, habita tamen ratione conjunctionis personæ indigentis nobiscum, ita ut inter indigentes, cæteris paribus, præferendi sint conjunctiores, ad quorum adjutorium magis nati sumus (*Thom. ex Charm., de Carit., art. 2, l. 2*).

Inquirendum est igitur: — 1. Quis ordo *dilectionis* in caritate servandus sit; — 2. Quis ordo *subventionis* servandus sit *inter nos et proximos*; — 3. Quis ordo *subventionis* servandus sit *inter proximos ipsos*.

(1) S. Aug., *De Civit. Dei*, l. 15, c. 22; *Patr. lat.*, xli, 467.

(2) Ad rem S. Augustinus ait: « Caritas, non ordine amandi, sed ordine subveniendi, infirmiores fortioribus anteponit. » S. Aug., *Epist.* 139, n. 3; *Patr. lat.*, xxxiii, 537.

I. *De ordine dilectionis in caritate servando.*

667. — 227 Principium. *In caritate, talis debet esse ordo dilectionis, qualis est ordo dignitatis in proximo.*

Ordo dilectionis, ut dictum est, petitur *ex dignitate objecti* amabilis; ergo talis debet esse ordo dilectionis qualis est ordo bonitatis in proximo; et consequenter meliores magis amari debent.

668. — 228. Corollaria. Hinc 1. Illi sunt *magis diligendi* amore caritatis, qui sunt *Deo magis grati*; nam illi qui sunt Deo gratiores sunt etiam amabiliores et perfectiores; alioquin dicendum foret minus amabile esse magis a Deo dilectum, quod absonum est.

Dicitur *amore caritatis*; nam præter amorem caritatis qui debetur proximo, diligi potest proximus ob motiva a motivo caritatis diversa; tunc vero hujusmodi dilectio mensuratur ex motivis quæ sunt ejus fundamentum. Sic diligimus parentes plus quam cæteros, ex motivo pietatis filialis; diligimus specialius benefactores, ex motivo gratitudinis; diligimus ardentius amicos, ex motivis quibus amicitia nostra innititur.

Hinc 2. *Anima* diligi debet *magis quam corpus*: illa enim est dignior corpore, eo quod ad imaginem Dei creata sit, et Deo possit perfrui, non autem corpus, juxta illud S. Aug. (1) « Corpus per animam vivit, qua fruimur Deo. »

II. *De ordine subventionis servando inter nos et proximos.*

669. — 229. Principium. *Ordine subventionis, unusquisque tenetur seipsum magis diligere quam proximum, in eodem bonorum genere.*

Id sequitur ex præcepto dilectionis: « Diliges proximum » tuum *sicut teipsum* » (*Matth.*, xii, 39); dilectio enim sui proponitur uti regula et exemplar amoris proximi; atqui regula est prior et potior regulato; ergo nos ipsos magis

(1) S. Aug., *de Doctr. christ.*, lib. 1, c. 27, n. 28; *Patr. lat.*, xxxiv, 30.

diligere debemus quam proximum; unde axioma est ab ipsamet natura dictatum : « Caritas bene ordinata incipit a seipso. »

670. — 230. Prænotanda ad quæstiones solvendas. —

1. Dictum est in positione principii : *in eodem genere bonorum*; quare, ut quæstio plene solvatur, prius distinguenda sunt varia genera bonorum : — In *primo* genere sunt bona *spiritualia* animæ seu bona *supernaturalia*, nempe gloria seu beatitudo æterna, gratia, virtutes et merita. — In *secundo* genere ponuntur bona *corporalia*, ut vita, integritas membrorum, et sanitas. — In *tertio* tandem genere sunt bona *externa*, uti honor, fama et divitiæ, e quibus maxime pendet vita corporalis et civilis (Scavini, *De Carit. prox.*, c. 3).

2. Distinguendi sunt varii gradus necessitatis erga bona, sive spiritualia, sive corporalia, sive externa. Triplex esse potest necessitas : — 1. *extrema*, quando proximus, nisi adjuvetur, incurrit periculum imminens sive damnationis æternæ, sive mortis aut alicujus mali ferme æqualis; — 2. *gravis*, quando sine alterius auxilio difficulter effugere potest periculum, sive salutis animæ, sive vitæ corporis, sive gravis jacturæ status aut bonorum; — 3. *communis*, quando sibi providere potest sine magna difficultate, aut bono carere sine gravi damno; in hac necessitate versantur : in ordine spirituali, pii fideles qui sacramenta petunt; in ordine temporali, plerique pauperes ostiatim mendicantes.

3. Ratione ordinis subventionis comparatio instituenda est : — 1. inter bona nostra spiritualia et bona spiritualia proximi; — 2. inter bona nostra corporalia et bona corporalia proximi; — 3. inter bona nostra corporalia et bona spiritualia proximi; — 4. inter bona nostra externa, et bona proximi tum corporalia, tum externa; sed quoad hanc ultimam comparisonem, vide quæ infra dicuntur de eleemosyna; item in Tractatu *de Justitiâ*, ubi de causis excusantibus a restitutione et de furto.

671. — 231. Regulæ. — I. Bona nostra spiritualia bonis proximi spiritualibus semper anteponenda sunt.

Ratio est quia salutem animæ nostræ magis tenemur procurare quam salutem animæ proximi; siquidem dixit Christus (*Matth.*, xvi, 26) : « Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut » quam dabit homo commutationem *pro anima sua*? »

Hinc

1. Nunquam licet, etiam causa salutis animarum, vel minimum peccatum committere.

2. Merito damnata est ab Innocentio XI sequens propositio (n. 103) : « Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi; » nam quærere directe occasionem proximam peccandi est velle peccatum. — Notandum tamen est occasionem, quæ in aliis adjunctis esset occasio proxima et voluntaria peccati, fieri sæpe remotam et involuntariam, ubi proximi salus periclitatur, quia ex una parte sperari possunt speciales gratiæ quæ in aliis temporibus non concederentur, et ex alia malum quod forte continget erit materiale tantum, nec imputabitur ad culpam, juxta regulam voluntarii indirecti.

3. Intelligitur quantum sibi illudant pastores animarum, qui, ut animarum saluti operam dent, propriæ animæ sanctificationem negligunt et exercitia spiritualia cum suo detrimento spirituali omittunt.

672. — 232. II. *Bona nostra corporalia et externa bonis corporalibus proximi regulariter antepondere non tenemur sed possumus.*

Dicitur 1. *non tenemur*, quia, ut ait S. Aug. (1) : « Si quis pro alterius temporali vita suam ipsam temporalem perdit, non est jam illum diligere sicut seipsum, sed plus quam seipsum; quod *sanæ doctrinæ regulam excedit*. »

Dicitur 2. *possumus*; nam ex motivo virtutis christianæ, licitum est etiam vitam propriam exponere pro salute corporali alterius, juxta illud (*Joan.*, xv, 13) : « Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis » suis : » in hoc casu vitæ propriæ præfertur non præcise

(1) S. Aug., lib. *de Mendacio*, c. 6, n. 9; *Patr. lat.*, xL, 490.

vita proximi, sed bonum virtutis, ut bene observat Angelicus (in 3, dist. 29, a. 5).

Dicitur 3. *regulariter*, quia quisque tenetur vitam suam exponere certo periculo pro salute patriæ, v. g., ad servandam vitam personæ ad rempublicam necessariæ; siquidem bonum commune bono privato anteponendum est.

673. — 233. III. Proximo in *necessitate spirituali* constituto subvenire tenemur, — *cum jactura propriæ vitæ corporalis*, si necessitas proximi sit *extrema*, — *cum mediocri incommodo temporali*, si necessitas sit *gravis*, — *cum levissimo incommodo*, si necessitas sit *communis*.

PRIMA PARS, id est, proximo in *extrema* necessitate spirituali constituto, subvenire tenemur *etiam cum jactura vitæ propriæ corporalis*, constat quia — 1. Christus tradidit animam suam pro nobis, et præcepit ut diligamus invicem sicut et ipse dilexit nos (*Joan.*, xv, 12). — 2. S. Aug. (1) ait: « Temporalem plane vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere. » — 3. Salus æterna proximi est bonum altioris ordinis ac vita nostra corporalis, et ideo est anteponenda.

Hinc datur obligatio subveniendi infanti sine baptismo morituro, etiam cum evidenti propriæ vitæ periculo, dummodo — 1. habeatur spes puerum baptizandi et gradus spei proportionetur gravitati periculi; — 2. illa actio majori bono non opponatur; unde permittenda esset mors infantis sine baptismo, si ex ejus baptismo oritura esset persecutio, ex qua multi perirent et plures infantes sine baptismo decederent.

SECUNDA PARS, id est, proximo in *gravi necessitate* spirituali constituto, subvenire tenemur ex caritate *cum mediocri tantum incommodo*, non vero *cum jactura vitæ aut notabili incommodo*, constat, quia proximus in gravi necessitate constitutus sibi absolute providere potest; unde sibi imputare debet detrimentum supernaturale quod patietur. Hoc autem posito, sola caritas non obligat ad ei subveniendum cum notabili detrimento temporali.

(1) S. Aug., lib. *de Mendacio*, c. 6, n. 9; *Patr. lat.*, xl, 494.

Dicitur *ex caritate*, quia vi officii vel contractus dari potest obligatio subveniendi proximo etiam cum notabili incommodo.

TERTIA PARS, id est, proximo *in communi necessitate* spirituali constituto, non tenemur *ex caritate* subvenire, *nisi cum levissimo temporali damno*, constat, quia proximus sibi subvenire potest sine gravi incommodo, et ideo ordo caritatis non postulat incurri notabile detrimentum ad illum liberandum.

III. De ordine subventionis servando inter proximos ipsos.

674. — 234. Principium. *Ratio habenda est primum necessitatis in qua versantur personæ quibus succurrendum est; postea nostræ conjunctionis cum eis.*

Quare, cæteris paribus, hic ordo subventionis servandus est juxta regulas sequentes :

675. — 235. Regulæ. — I. Eos qui sunt *in majori necessitate* aliis præferre debemus.

Cum enim obligatio subventionis non existat nisi ratione necessitatis, patet illam majorem esse, ubi major est necessitas.

676. — 236. II. *In pari necessitate, propinquos debemus extraneis præferre.*

Constat — 1. *Script. Sacra* (I Tim., v, 8) : « Si quis suorum, » et *maxime domesticorum*, curam non habet, *fidem negavit*, et » est infideli deterior. » — 2. *S. Aug.* (1) : « Cum omnibus prodesse non possis, *his potissimum* consulendum est qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus *constrictius tibi* quasi quadam sorte junguntur. » — 3. *Auctoritate* theologorum, duce S. Thoma (2. 2, q. 26, a. 8). — 4. *Rat. theol.* Amor sui est regula amoris proximi, dicente Christo : « Diliges proximum sicut teipsum; » atqui nostri propinqui unum nobiscum efficiunt; ergo bonum propinquorum bono extraneorum præferre tenemur.

(1) S. Aug., *de Doct. christ.*, lib. I, c. 28, n. 29; *Patr. lat.*, xxxiv, 30.

677. — 237. III. Quando *plures propinqui* versantur in *extrema necessitate* : — 1. parentes præferendi sunt aliis omnibus, etiam filiis, tum quia parentes habent rationem principii, quod est bonum eminentius et Deo similis; tum quia unusquisque plura accepit a parentibus quam a filiis; — 2. pater præponi debet matri, utpote caput familiæ; — 3. uxor præferenda est filiis, quia una est caro cum marito ideoque ei conjunctior; — 4. filii præferendi sunt fratribus, utpote generatione propinquiores; — 5. fratres cæteris cognatis præferri debent et consanguinei juxta cognationis gradum; — 6. conjuncti spiritualiter anteponendi sunt iis qui nullo modo sunt conjuncti, vel quoad res materiales tantum; — 7. demum justii peccatoribus præferri debent; nam convenit eos nobis cariores esse.

In *gravi* autem vel *communi necessitate*, uxor debet præferre maritum (et maritus uxorem) parentibus, et pater filios parentibus; nam ex divino præcepto (*Gen.*, III, 21; *Matth.*, XIX, 5), « dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori » suæ, » neque juxta declarationem S. Pauli (*II Cor.*, XII, 14), « debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis, » et ex S. Thoma, filiis magis quam patri debetur cura provisionis (2. 2, q. 26, a. 9).

678. — 238. Scholium. In istis regulis

Dicitur 1. *cæteris paribus*, nam præter conjunctionem attendendæ sunt aliæ circumstantiæ, v. g., mater bona, puerorum curam digne gerens, patri inutili, ebrioso et voraci, sine peccato præferri potest, imo et debet.

Dicitur 2. *præferre debemus* vel *ordo serrandus est*, et quidem sub *levi* tantum, in *communi* et *gravi* necessitate, et etiam, si de *remotioribus* gradibus agatur, in *extrema* necessitate, quia parum nocet ordinis immutatio, vel modica est differentia juris inter personas succurrendas; — *per se vero sub gravi*, si agatur de *proximioribus* in *extrema* necessitate constitutis, quia isti unum nobiscum sunt et ideo jus strictius habent prælationis, atque aliunde ex inversione ordinis oritur maximum detrimentum; sed raro in *praxi* adest peccatum mortale,

tum ob perturbationem animi, ut in incendio vel naufragio, tum ob bonam fidem agentis, tum ob speciales rationes alicui faventes.

§ III. — De officiis caritatis erga proximum

679. — 239. Divisio. Officia caritatis, quæ vulgo vocantur opera misericordiæ, duplicis generis sunt, alia *spiritualia* et alia *corporalia*.

Septem numerantur *misericiordiæ spiritualis* opera, nempe : erudire ignorantes, dubitantibus consilium dare, delinquentes corrigere, mœstos solari, condonare offendentibus, tolerare patienter aliorum defectus, demum pro proximo orare.

Septem pariter numerantur opera *misericiordiæ corporalis*, scilicet : visitare infirmos et in carcere detentos, esurientibus cibum, sitientibus potum dare, captivos redimere, nudos vestire, peregrinos hospitio suscipere et mortuos sepelire.

Dicetur de duobus officiis præcipuis, scilicet, — 1. de correctione fraterna, — 2. de eleemosyna.

I. De correctione fraterna.

680. — 240. Definitio. Correctio generatim idem est ac reprehensio proximi, et triplex est : — *judicialis*, quæ fit auctoritate judicis reos castigantis ad bonum societatis ; — *paterna*, quæ fit a patre vel superiore tanquam auctoritatem habente ; — et *fraterna*, quæ procedit a solo caritatis motivo, et fit directe in delinquentis favorem.

Correctio fraterna definitur : *Conveniens admonitio ex mera caritate procedens, eo fine facta proximo ut a malo revocetur aut avertatur.*

681. — 241. Assertio : *Omnes tenentur, sub peccato ex genere suo mortali, proximum corrigere.*

PROB. 1. *Script. Sacra* (*Matth.*, XVIII, 15) : « Si peccaverit » in te frater tuus, vade et *corripe eum*... Si te audierit, » lucratus eris fratrem tuum. » (*Gal.*, VI, 1) : « Et si præoc- » cupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales » estis, hujusmodi *instruite in spiritu lenitatis.* » (*II Thes.*, III,

15) : « Nolite quasi inimicum existimare (peccatorem), sed » *corripite ut fratrem.* »

PROB. 2. SS. *Patribus.* S. Aug. (1) ait : « Si neglexeris corripere, pejor eo factus es qui peccavit. » Porro negligens corripere non esset pejor peccatore, si non adesset præceptum correctionis.

PROB. 3. *Ratione.* Ex præcepto diligendi proximum tenemur, tum bona necessaria illi præstare, tum mala ab eo avertere; ergo debemus illum fraterne monere ne incidat in peccatum, vel ut ab eo quam citius egrediatur.

Dicitur 1. *omnes tenentur*, scilicet superiores erga inferiores, æquales erga æquales, et ipsi inferiores erga superiores, dummodo adsint conditiones mox recensendæ; strictius tamen tenentur superiores, quia ex officio simul et ex caritate tenentur providere bono subditorum spirituali.

Dicitur 2. *sub peccato mortali ex genere suo*; nam versari potest hoc præceptum circa materiam ex se gravem, scilicet peccatum mortale a proximo vitandum.

Dicendum est de conditionibus hujus præcepti, et de ordine qui in eo servari debet.

682. — 242. I. Conditiones requisitæ ut præceptum correctionis obliget. Tres sunt conditiones requisitæ :

I. Requiritur ut *correctio sit necessaria* ratione tum peccati, tum corripiendi, tum corripientis :

1. *Ratione peccati* : — si agitur de peccatis *futuris præcavendis*, necesse est ut adsit periculum proximum peccati, quia nequit esse præceptum grave sine periculo vere gravi; — si agitur de peccato *jam commisso*, debet esse certo commissum; secus in favorem proximi judicandum est, ne correctio fiat odiosa.

2. *Ratione corripiendi* : requiritur ut non sit jam emendatus, aut non possit aliunde sperari emendatio.

3. *Ratione corripientis*; necesse est ut desit alter æque vel magis idoneus, qui possit et velit correctionem facere.

II. Requiritur ut *adsit spes emendationis*. Etenim finis cor-

(1) S. Aug., serm. 82, c. 4, n. 7; *Patr., lat.*, xxxviii, 508.

rectionis est proximi emendatio; ergo, si desit spes emendationis, cessat correctionis præceptum. — In dubio utrum correctio profutura sit an nocitura, omitti debet; si vero dubie profutura est monitio, sed certo non nocitura, fieri potest, sed nulla adest obligatio. Quare suadet ordinarie prudentia, ut eorum omittatur correctio quorum indoles est ignota.

Aliquando tamen, etiamsi nulla sit spes emendationis, fieri debet correctio, præsertim a superiore ratione officii, ut honor divinus vindicetur, vel ut vitetur grave proximi scandalum.

III. Requiritur *ut non timeatur grave pro corripiente incommodum*. Nam correctionis fraternæ motivum est proximi commodum; sed qui grave timet pro seipso incommodum, potest, cæteris paribus, bonum suum bono proximi antepone; ergo. — Itaque ordinarie nulla existit, etiam levis, obligatio corripiendi proximum leviter delinquentem, ob incommodum quod in hujusmodi monitionibus plerumque reperitur. Dicitur *ordinarie*, nam superiores, ratione officii et boni communis, teneri possunt ad corrigenda peccata venialia inferiorum, præsertim si ducunt ad malum gravius.

Hinc. — 1. *privati* inter se *raro* ad correctionem tenentur, *saltem sub gravi*, nisi sint familiariter conjuncti, quia raro omnes requisitæ conditiones adsunt; *rarius erga superiores*, propter ineptitudinem; eadem ratione, *scrupulosi* ordinarie excusantur erga omnes. — 2. *Leviter* peccat qui ex pusillanimitate aut verecundia se minus aptum ad correctionem putat, et propterea eam omittit; *graviter* vero peccat qui, datis requisitis conditionibus, eam in re gravi ex vano timore omittit (P. Marc, n. 493).

683. — 243. II. Ordo in correctione servandus. Vel peccatum est publicum vel est occultum; si sit occultum, vel est noxium communitati, vel soli peccanti. Hinc triplex hypothesis :

1. Si peccatum est *publicum*, fama peccantis jam amissa est, et ideo admonitio fieri potest publice, in primis ob bonum

audientium, dicente S. Paulo (I *Tim.*, v, 20) : « Peccantes » coram omnibus argue; ut et cæteri timorem habeant. »

2. Si peccatum, *etiam occultum, vergit in detrimentum spirituale vel temporale aliorum aut communitatis*, ut conjuratio, hæresis, juvenum corruptio, etc., res statim superiori deferatur, ut meliori modo quo poterit bono inferiorum provideat, nisi sit spes valde probabilis emendationis ex secreta monitione, quod rarissimum est; remedium enim non est tantum adhibendum ei qui peccavit, sed etiam aliis in quorum damnum crimen vergit. — Hinc (recte ait P. Marc, n. 594), in communitatibus sub regula viventibus, in collegiis, in seminariis, etc., si agatur de re magni momenti, plerumque expedit, ut correctio fiat via denuntiationis ad superiorem ut patrem; nec possunt absolvi sodales denuntiare nolentes, si de damno gravi communitatis agatur. Attamen denuntiaturus prius a confessario suo consilium petat, et in hac re caute ac prudenter procedat, ad vitandas aversiones, discordias, ultiones aliaque mala.

3. Si peccatum est *occultum et soli peccanti noxium*, ordinarie tenendus est ordo in his verbis Christi contentus, scilicet ut correctio fiat — 1. *secreto* : « Si peccaverit in te frater » tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum; si te » audierit, lucratus eris fratrem tuum; » — 2. si non prosit, fiat *coram testibus* : « Si autem te non audierit, adhibe tecum » adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum vel trium testium » stet omne verbum; » — 3. si necessarium sit, res *deferatur ad superiorem* : « Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si » autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus » (*Matth.*, xviii, 15).

Dicitur *ordinarie*, quia si facilius et perfectior speratur emendatio ex admonitione facta a superiore vel ab alio viro pio et prudenti, eligenda est hæc via, aliis neglectis, quamvis aliquale detrimentum fama delinquentis inde patiat.

II. De eleemosyna.

684. — 244. Definitio. Eleemosyna est *opus misericordiæ quo subvenitur, propter Deum, necessitati corporali proximi.*

Assertio : *Datur præceptum ex genere suo grave eleemosynæ faciendæ.*

PROB. 1. *Script. Sacra* (Matth., xxv, 41) : « Discedite a me, » *maledicti*, in ignem æternum;... esurivi enim et *non dedistis mihi manducare.* » (I Joan., III, 17) : « Qui habuerit substantiam hujus mundi, et videbit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, *quomodo caritas Dei manet in eo?* »

PROB. 2. *SS. Patribus*; unum appellabimus S. Ambrosium (*De officiis*, l. 1, c. 30, n. 148; *Patr. lat.*, xvi, 66) : « *Grandis culpa*, si, sciente te, fidelis egeat; si scias eum sine sumptu esse, famem tolerare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat. »

PROB. 3. *Ratione.* — 1. In cordibus insitum est hoc principium : Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter; ergo indigenti facienda est eleemosyna. — 2. Frater fratri succurrere debet in necessitatibus suis : atqui omnes homines sunt inter se fratres et Deum habent Patrem; ergo.

Præceptum eleemosynæ est *ex genere suo grave*, nam multi ob ejus inobservantiam damnabuntur, ut asserit Christus. Quid requiratur autem ut sub gravi obliget, mox dicetur.

685. — 245. I. Determinatio obligationis. Ad determinandam gravitatem obligationis eleemosynæ, ratio habenda est, tum necessitatis in qua versatur proximus, tum facultatis ei subveniendi seu bonorum temporalium ex quibus ei subveniendum est.

Jam supra (n. 670) distinximus et definivimus triplicem necessitatem nempe, *extremam, gravem et communem.*

Bona vero temporalia sunt vel necessaria vitæ aut statui, vel simpliciter superflua. — Bona *necessaria vitæ* illa sunt sine quibus vitam propriam vel nostrorum servare non possumus. — Bona *necessaria statui* ea sunt sine quibus servari non potest status vel conditio. Jam vero hæc bona possunt esse *omnino necessaria*, ita ut sine illis necessario decidendum sit a suo statu; cujus modi sunt bona requisita ad servandum

membra, vel sanitatem, vel famam, quæ omnia ad statum dicuntur pertinere; vel necessaria tantum *ad decentiam status*, ita ut sine illis servaretur quidem conditio, sed in illa convenienter vivere impossibile esset; hæc autem decentia moraliter accipienda est pro circumstantiis personarum vel locorum. — Bona *simpliciter superflua* nec ad substantiam nec ad decentiam status sunt necessaria.

Ut judicetur quænam bona sint necessaria decentiæ status, quænam vero sint vere superflua, non attendatur solum ad tempus præsens, sed habeatur etiam ratio temporis futuri : unde ad decentiam status pertinet id omne quod existimatur necessarium pro morbo fortuito, vel senectute, pro educandis et dotandis liberis, et demum pro congruo augmento status. — Cavendum tamen ne necessitates fingantur aut exaggerentur (1).

His prænotatis, statuuntur regulæ practicæ :

686. — 246. I. Proximo *in necessitate extrema* constituto subvenire tenemur ex bonis *necessariis decentiæ status*, non autem ex necessariis *vitæ* aut *statui*.

Primas pars constat, quia ordo caritatis postulat ut vitam proximi præferamus decentiæ proprii status, bono scilicet longe inferiori.

Constat etiam *secunda pars*, quia nullus tenetur proximum diligere plus quam seipsum : atqui nullum datur præceptum renuntiandi proprio statui ut servetur vita ; ergo nec pro servanda vita alterius.

687. — 247. II. Proximo *in gravi necessitate* constituto subvenire tenemur ex bonis *splendori status aliquo modo necessariis*, a fortiori *ex bonis superfluis*.

Ratio petitur, ut supra, ex ordine caritatis. — Attamen si, ad subveniendum proximi necessitati, mutuum præstare sufficeret, non daretur obligatio eleemosynam ei largiendi.

(1) Damnata est enim ab Innocentio XI sequens propositio (c. 12) : « Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo status. »

688. — 248. III. Pauperibus in communi necessitate positis subvenire tenemur ex *aliquibus bonis superfluis* decentiæ status, ob eamden rationem.

Dicitur 1. *Pauperibus*, generatim sumptis; nam nulla est *per se* obligatio dandi vel uni pauperi in specie, vel omnibus pauperibus.

Dicitur 2. *Ex aliquibus bonis superfluis*, quia, fatentibus omnibus theologis, non tenemur totum superfluum in pia opera impendere, sed partem illius servare licet ad augendas opes, ut dictum est (n. 685). — Quænam autem pars reddituum dari debeat, ut tuta sit conscientia, assignari non potest regula communis (1).

689. — 249. Ex his colliges — 1. dari *præceptum grave* elargiendi eleemosynam in communi pauperum necessitate; illud tenent communius theologii (S. Lig., lib. 2, n. 32); — 2. præcepto non obtemperare, et ideo absolutione indignos esse, eos omnes qui propositum habent eleemosynam in communi necessitate nunquam faciendi, nec pecunias in alios pios usus impendendi, licet habeant amplum superfluum; vel fere omnes pauperes repellunt, aut tam modice tribuunt, ut si, proportionem habita, alii non plus darent, pauperes communes non sufficienter sustentarentur; — 3. absolutionem concedi posse iis qui quandoque, licet rarissime, eleemosynam elargiuntur; at eis multum suadendam esse eleemosynam, imo imponendam in pœnitentiam sacramentalem, si illud prudentia suggesserit.

690. — 250. II. Conditiones eleemosynæ. In eleemosyna eroganda considerare oportet : — 1. illius objectum seu res dandas, — 2. subjectum seu pauperes sublevandos.

(1) S. Lig. (lib. 2, n. 32), vocat communiozem et probare videtur sententiam eorum qui censent satisfacere probabiliter divites, erogando in pauperes communes quinquagesimam partem annuorum proveniuntum; et si redditus sunt pinguiore, minus quiquagesima parte. Sed ista regula mathematica rejicienda videtur; nam obligatio eleemosynæ omnino pendet a necessitate proximi, quæ pro locis et temporibus longe diversa est, et a facultate subvenientis, quæ generatim non proportionatur reddituum quantitati; unde modo major, modo minor pars reddituum superfluatorum erogari debet.

I. Quoad OBJECTUM, eleemosyna dari debet *ex banis propriis*, ac proinde de illis solis bonis quæ donare licet; hæc est regula generalis a qua recedere nefas est. — Expendat igitur eleemosynarius, an bona quæ pauperibus elargitur, possit donare tuta conscientia; si non possit, ista pauperibus non det nisi dominus consentiat explicite, vel saltem implicite, ut fit quando agitur de tenui et solita eleemosyna, aut consentire teneatur, ut in extrema necessitate. — Ex his judicandum est quid possint dare mariti, uxores, filiifamilias, tutores, pupilli et famuli.

691. — 251. II. Quoad PAUPERES sublevandos, eleemosyna debet esse — 1. *Universalis*, in hoc sensu quod nullus vere egenus excludatur ex odio vel ex alio pravo motivo, juxta ista monita (*Tob.*, iv, 7): « Noli avertere faciem tuam ab ullo » paupere. » (*Rom.*, xii, 20): « Si esurierit inimicus tuus, » ciba illum. » Non illicitum est tamen quosdam habere pauperes prædilectos; sed qui a communi eleemosyna solum excluderet inimicum, peccaret contra præceptum dilectionis proximi, ut infra exponetur. — 2. *Ordinata*, id est juxta ordinem in caritate superius statutum. — 3. *Discreta*, seu prudens, ne caritas pigritiæ, ebrietati aut aliis vitiis faveat. Sæpe expedit ut non detur pecunia, sed proponatur pauperibus opus pretio solvendum; hoc enim modo simul otium devitatur et pauperum necessitati subvenitur.

ARTICULUS II

De peccatis contra caritatem proximi

692. — 252. Enumerantur peccata contra caritatem. Sunt : — *odium*, quod opponitur ipsi dilectioni; — *invidia*, quæ opponitur gaudio caritatis; — *discordia*, opposita paci, quæ est fructus caritatis; jam vero discordia potest esse in corde tantum, et est *discordia simplex*, vel in verbis, et dicitur *contentio*, vel in operibus, et est *rixa*, aut *duellum*, aut *bellum*; — demum *scandalum* et *cooperatio ad peccata aliena*, quæ opponuntur correctioni fraternæ. De invidia actum est ubi de

peccatis capitalibus; de duello et bello dicitur in Tractatu *de Justitia*. Superest ergo dicendum : — 1. de odio, — 2. de discordia, — 3. de scandalo, — 4. de cooperatione ad peccatum.

§ I. — De odio proximi

Dicetur : — 1. de peccato odii, cujus occasione dicitur, — 2. de dilectione inimicis debita.

I. De peccato odii.

693. — 253. Definitio et divisio. Odium est actus *voluntatis* quo quis proximum aversatur et ei malum optat.

Odium duplex est, nempe inimicitiae et abominationis : — Odium *inimicitiae*, quo quis proximum in se detestatur, et malum ei optat prout ipsi malum; — odium *abominationis*, quo quis proximum aversatur, non quidem in se et absolute, sed prout ipsi est malus, seu malum ejus procurat.

694. — 254. Assertio. *Odium inimicitiae est peccatum ex genere suo mortale.*

PROB. 1. *Script. Sacr.* (I Joan., II, 9) : « Qui fratrem suum » odit, *in tenebris* est. » Et (IV, 20) : « Si quis dixerit quoniam » diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. » Et (III, 14) : « Qui non diligit manet in morte : omnis qui odit » fratrem suum *homicida* est. » Etenim, ut ait S. Hieronymus, (*epist.* 13; *Patr. lat.*, XXII, 346) : « Cum homicidium ex odio saepe nascatur, quicumque odit, etiamsi necdum gladio percusserit, animo tamen homicida est. »

PROB. 2. *Ratione* : adest praeceptum interne diligendi proximum; porro huic praecepto odium directe adversatur; ergo.

Dicitur 1. *odium inimicitiae*, nam odium abominationis quo, non proximus ipse odio habetur, sed aliqua tantum illius qualitas, quatenus bono nostro adversatur, non est semper peccatum; siquidem suam moralitatem desumit a qualitate odio habita; qualitas autem illa potest esse, vel bona, ut devotio, vel mala, ut ira; unde odium abominationis erit bonum vel malum, prout illa qualitas proximi quae odio habetur, erit

mala aut bona. — Cavendum est tamen ne odio qualitatis odium personæ succedat.

Dicitur 2. *ex genere suo mortale*; nam si odium esset tenue, aut si leve tantum malum proximo exoptaretur, non esset peccatum mortale, deficiente pleno consensu aut gravi materia.

695. — 255. Corollaria. — 1. Licitum est optare malum proximi, *non quidem in se* et quatenus est illius damnum, sed quatenus ex eo eveniet bonum majus sive societati, sive ipsi delinquenti, sive personis quas plus diligere tenemur. — Si autem illud bonum esset minus quam malum proximi, illud exoptare non liceret, quia non servarentur regulæ caritatis superius expositæ.

Sic docemur Deum orare in litanis majoribus, ut inimicos Sanctæ Ecclesiæ humiliare dignetur.

Sic licet exoptare incarcerationem furis, ut cesset deprædari; vel internecionem hostium, ne patriæ amplius noceant; peccatoris infirmitatem ut de peccato doleat; propriam mortem, ut in futurum non peccemus, vel ut a malis imminentibus eruamur. Sic Moyses populi judæici pervicacia contristatus, dicebat (*Num.*, xi, 15): « Obsecro ut interficias me et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis » (Cf. *Tract. de Peccatis*, n. 372).

2. Licitum est gaudere de bono nobis ex malo proximi adveniente, dummodo illud gaudium nullatenus extendatur ad proximi malum, sed in bono nobis proveniente exclusive sistat; illud tamen est valde periculosum (Cf. *Tract. de Peccatis*, n. 375).

II. De dilectione inimicis debita

696. — 256. Assertio. *Ex præcepto caritatis proximi tenemur diligere inimicos dilectione COMMUNI, NON SPECIALI, per se loquendo.*

PROB. 1. *Script. S. (Matth.*, v, 44): « Ego dico vobis: *Diligite inimicos vestros*, benefacite his qui oderunt vos; et orate pro persequentibus et calumniantibus vos; *ut sitis filii Patris vestri* qui in cœlis est. » — Et vero in Oratione Domi-

nica (*Matth.*, vi, 12) docemur petere ut Deus « dimittat nobis » debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; » et subdit Christus : « Si non dimiseritis hominibus, nec Pater » vester dimittet vobis peccata vestra » (*Matth.*, vi, 15). Atqui dimittere offensas inimicis sicut nostras nobis dimittit Deus, est actus dilectionis. Ergo.

PROB. 2. *Ratione.* Illi diligendi sunt in quibus reperitur motivum dilectionis; atqui dilectionis motivum reperitur etiam in inimicis nostris, qui nihilominus ad imaginem Dei creati sunt, et beatitudinis æternæ sunt capaces; ergo.

Dicitur *dilectione communi, non speciali*, ita scilicet, juxta Doctorem Angelicum (2. 2, q. 25, a. 8), « ut aliquis diligens Deum et proximum, a generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat. » — Quoad officia seu actus externos caritatis, dilectio inimicorum *in speciali* « est de necessitate caritatis *secundum præparationem animi*, ut scilicet homo habeat animum paratum ad inimicos in singulari diligendos, et specialia eis beneficia præstanda, si necessitas occurreret. »

Postquam demonstrata est necessitas diligendi inimicos, dicendum est speciatim — 1. de actibus internis dilectionis inimicorum; — 2. de signis externis dilectionis inimicorum; — 3. de reconciliatione cum inimicis; — 4. de condonatione injuriarum.

697. — 257. I. De actibus internis dilectionis inimicorum.

Mensura dilectionis *internæ* quam inimicis debemus *in eo* solo sita est, juxta verba S. Thomæ (2. 2, q. 25, a. 8), ut *a generalitate dilectionis proximi inimicos non excludamus* : proinde

1. Non licet eis malum exoptare actu deliberato voluntatis; — sed non tenemur bonum illis *specialiter* exoptare.

2. Non licet a precibus communibus inimicos excludere, sed pro illis orandum est sicut oramus pro omnibus; — *specialiter* vero exorare pro inimicis non est præcepti, sed consilii ac perfectionis.

3. Non licet voluntarie lætari de malo, vel contristari de bono quod eis contigit.

4. Non licet *voluntarios* concipere et servare affectus odii

et aversionis erga inimicum; imo tenetur quisque offensam ex corde remittere; — sed non datur obligatio *renuntiandi reparationi* famæ, honoris et bonorum.

698. — 258. II. De signis seu actibus externis dilectionis inimicorum. Tenemur, *generatim loquendo*, inimicis nostris *præbere signa communia* dilectionis, non vero *specialia*.

1. Tenemur *dare signa communia*, illa scilicet quæ personis ejusdem ætatis, conditionis, qualitatis, aut fortunæ, dari solent. Si enim hæc signa inimicis non præberemus, merito judicaretur aliquod odium erga illos in corde nostro existere. — Unde tenemur inimicum salutantem resalutare, interroganti vel scribenti respondere, et vendere merces omnibus oblatas, et similia.

Dicitur *generatim loquendo*; etenim excipiuntur quidam casus caritatis, justitiæ et alterius rationabilis causæ: — 1. Casus *caritatis*, si ex denegatione horum signorum communium probabiliter speretur inimici emendatio, si ex iisdem concessis pejor fieri debeat, si illa male sit interpretaturus, si timeatur ne ex alloquio iterentur jurgia, etc. — 2. Casus *justitiæ*, si superior aut pater, in justam punitionem alicujus delicti, nolit filio vel subdito communia amicitiae vel benevolentiae signa exhibere, dummodo absit scandalum et affectus odii, nec pœna excedat delictum, aut in perpetuum duratura sit. — 3. Casus cujuscunque *rationabilis causæ*, v. g., notabilis tristitiæ ex injuria provenientis, ex qua excusatur pater qui stupratori filiæ exhibet austeriorem vultum, vel etiam colloquium aut salutationem per aliquod tempus denegat; inutilis præcedens exhibitio signorum communium, etc.

2. Non tenemur dare *signa specialia* caritatis inimicis nostris; signa enim communia sufficiunt, ut tollatur rationabilis suspicio odii erga illos. — Hinc non tenemur inimicium hospitio aut convivio excipere, mœstum consolari, ægrotum invisere, ad familiare colloquium invisere, obvium salutare, etc.; hæc enim, utpote specialia, sub solo consilio cadunt, nec debentur omnibus.

Dicitur *generatim loquendo*, quia adesse potest peculiaris

ratio præbendi inimico specialia signa caritatis, nempe si alioquin adesset scandalum, vel si versetur inimicus in gravi necessitate spirituali aut corporali, qua liberari nequit, nisi ipsi exhibeantur hujusmodi signa.

Negare inimico signa dilectionis illi debita est peccatum grave vel leve, prout ex circumstantiis contemptus reputatur gravis vel levis.

699. — 259. III. De reconciliatione cum inimicis. Hæc statui possunt :

1. *Qui alium offendit*, ordinarie debet *prior* media ad reconciliationem adhibere, veniam petendo, quia solus fuit causa inimicitiae. — Dicitur *ordinarie*, tum quia tanta possunt esse incommoda in reconciliationis postulatione, ut ab ea eximatur; tum quia si lædens est valde superior, quæcumque benevolentiae signa habentur ut condigna injuriæ reparatio, juxta axioma *Honor in honorante*.

2. Si autem *ex utraque parte* illata fuerit injuria et inter ejusdem conditionis personas, vel injuriæ fuerunt moraliter æquales et simultaneæ, vel non. — *Si prius*, uterque inimicus, data occasione, reconciliationem inchoare debet per salutationem et alia hujusmodi signa; — *si posterius*, qui prior offendit, vel causam rixæ dedit, vel gravius peccavit, ad dandum reconciliationis signa prior tenetur.

Peccant vero qui inimicum *reconciliari volentem* declinant, præsertim eo advertente et graviter sentiente, aut invitati ire cum eo recusant, nisi metu rixarum, aut novi rancoris, vel alia justa causa excusentur.

700. — 260. IV. De condonatione injuriarum. Condonandæ sunt injuriæ inimico, *quoties* ille veniam *debito modo* petit.

Constat verbis Christi (*Luc.*, xvii, 3) : « Si peccaverit in te » frater tuus, increpa illum; et si poenitentiam egerit, dimitte » illi. Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die » conversus fuerit ad te, dicens : Poenitet me, dimitte illi. » Ergo condonanda est injuria inimico veniam petenti.

Hinc peccant — 1. qui satisfactionem majorem debito exigunt, vel qui rem in judicium deferunt ex odio et vindicta;

— 2. qui, quamvis dicant se condonare, recusant tamen inimicum alloqui, nisi id horrore injuriæ tribui possit; — 3. a fortiori, qui asserunt ne verbum quidem se illi unquam dicturos esse (Gury, n. 226).

§ II. — De discordia

701. — 261. Definitio et divisio. Discordia generatim est *separatio cordium*.

Potest discordia subsistere tantum in *corde*, vel exterius prodire *verbis* et *operibus*.

1. Discordia *cordium* vel *voluntatum* nomen discordiæ retinet, et definitur : *dissensio voluntatum in iis quæ omnes admittere tenentur*.

2. Discordia *verborum* est *pugna in verbis* seu *altercatio* et *contentio*, quæ facile contingit etiam inter eos qui propugnant veritatem.

3. Discordia *operum* vel *actionum* multiplex est, et varia nomina sortitur. Vocatur — *Schisma*, quando adest voluntaria separatio ab Ecclesia, seu denegatur legitimis Ecclesiæ pastoribus obedientia debita; — *Rixa*, quando est pugna paucorum contra paucos, qui se invicem ex ira percutere nituntur; — *Duellum*, quando datur pugna duorum vel paucorum inter se ex conducto; — *Seditio*, quando fit tumultuosa aggressio unius partis reipublicæ contra aliam, vel rebellio contra principem; — *Bellum*, quando pugnat gens contra gentem.

702. — 262. Assertio. *Discordia, in iis in quibus datur concordie præceptum, est peccatum mortale ex genere suo.*

PROBATUR *Scriptura Sacra* (Prov., vi, 16-19) : « Sex sunt, » quæ odit Dominus, et septimum *detestatur* anima ejus.... » eum qui seminat *inter fratres discordias*; » — (Gal., v, 19) : « Manifesta sunt opera carnis quæ sunt.... contentiones, » æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ.... quoniam » qui *talia agunt, regnum Dei non consequentur*. »

Dicitur 1. *In iis in quibus datur concordie præceptum*; nam homines vario præditi sunt ingenio; ac proinde ab eis insulse

expostularetur ut in omnibus consentiant. — Attamen, etiamsi non detur præceptum concordiae, aliquando adest culpa in dissentiendi modo.

Dicitur 2. *mortale ex genere suo*; nam inter res in quibus datur concordiae præceptum, aliquæ reperiuntur ita in se graves, ut quælibet in iis dissensio ad peccatum mortale sufficiat, v. g. articuli fidei ab Ecclesia definiti; dum in aliis, v. g. in iis quæ imperant superiores, sæpe adest levitas materiæ.

§ III. — De scandalo

703. — 263. Scandali definitio. Scandali nomen a voce græca venit et significat offendiculum in quod aliquis incaute impingens ruit; unde metaphorice translatus est ad causam peccati seu lapsus moralis.

Scandalum communiter definitur post S. Thomam : *Dictum vel factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ spiritualis.*

Dicitur 1. *Dictum vel factum*; quibus verbis subintelligitur etiam omissio facti vel dicti.

Dicitur 2. *Minus rectum*, sive sit peccatum, sive habeat tantum speciem peccati, ut si quis edat carnem die vetita, dispensatione obtenta, sed adstantes non monendo.

Dicitur 3. *Præbens alteri occasionem*, quia ad scandalum necessaria non est ruina spiritualis proximi; sed requiritur et sufficit ut illi detur probabilis ruinæ exemplum, occasio vel invitatio, sive revera peccet, sive non peccet.

Hinc non censetur dare scandalum qui peccat coram iis qui sunt ita improbi, vel probi, ut verisimiliter nemo moveatur ad peccatum, v. g., si quis fornicetur coram aliis qui sunt parati idem facere, nec ejus exemplo moventur; vel si coram mansuetis quis contendat, rixetur, alium cædat (1).

Dicitur 4. *Ruinæ spiritualis*, quo nomine intelliguntur — tum peccata, sive mortalia sive venialia, sive ejusdem sive alterius speciei ac actus quo scandalum datur, — tum etiam

(1) S. Lig., de *Virt. theol.*, n. 43, 44.

omissio actus non præcepti alicujus virtutis, quæ est detrimentum spirituale et ad peccatum sæpe inducit.

704. — 264. Scandali divisio. Scandalum consideratum in *agente*, dicitur *activum* seu *datum*, et est ipsummet dictum vel factum minus rectum dans proximo occasionem ruinæ spiritualis. — Scandalum consideratum in *suscipiente*, vocatur *passivum* vel *acceptum*, et est ipsa ruina spiritualis, cui occasionem præbuit scandalum activum.

1. Scandalum *activum* seu *datum* est directum vel indirectum : — Est *directum*, quando quis dicto vel facto minus recto peccatum seu spirituales alterius ruinam intendit, sive intendat *primario* et *propter se*, et tunc scandalum vocatur *diabolicum*, ut si ægre patiat quod talis sit in Dei gratia, et ideo eum ad malum sollicitet ut illam amittat; sive *secundario* et *propter aliud*, cum non quærit saltem *primario* nisi delectationem vel utilitatem e peccato ad quod inducit speratam, ut si volens malæ suæ cupidini indulgere alium ad fornicandum inducat. — Est *indirectum*, quando quis, non intendens ruinam proximi, aliquid dicit vel facit quod prævidetur alteri præbiturum occasionem peccati, ut si die vetito carnes comedat coram aliis, non ut eos ad similiter faciendum inducat, sed ut delectetur.

2. Scandalum *passivum* seu *acceptum* pariter duplex distinguitur, nempe : — scandalum *pusillorum* seu *infirmorum*, quod provenit ex ignorantia aut infirmitate seu pusillanimitate suscipientis scandalum; — scandalum *pharisaicum*, quod oritur ex ipsa malitia scandalum accipientis, quale fuit peccatum pharisæorum, qui per invidiam et insignem malitiam ex sanctissimis Christi dictis aut factis peccandi occasionem accipiebant; unde scandalum *pharisaicum* appellatum est.

Dicendum est : — 1. de malitia scandali, — 2. de obligatione illud vitandi, — 3. de ejus reparatione.

I. De malitia scandali.

705. — 265. Assertio 1^a : *Scandalum activum est peccatum mortale ex genere suo.*

PROB. 1. *Script. S.* (*Matth.*, xviii, 6) : « Qui scandalizaverit » unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus et demergatur in profundum maris. Væ mundo a scandalis!... Væ homini illi per quem scandalum venit! » (*I Cor.*, viii, 13) : « Si esca » scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. »

PROB. 2. *Rat.* Præcepto caritatis tenemur fratri in necessitate corporali vel spirituali succurrere; ergo a fortiori vetitum est illum in ruinam spiritualem conjicere, ut fit per scandalum.

Dicitur *scandalum activum*, quia passivum seu peccatum scandalizati non augetur ob circumstantiam scandali, sed minui tantum potest (1).

706. — 266. Assertio 2^a : *Scandalum tum directum, tum indirectum, probabilius duplex saltem est peccatum, nempe contra caritatem, et contra virtutem ad quam lædendam proximus inducitur.*

PROB. Peccatum adest : — 1. contra *caritatem*, quia si ex caritate tenemur, cum possumus, impedire proximi peccatum, multo magis tenemur non præbere proximo occasionem illud patrandi; — 2. et contra *virtutem ad quam lædendam proximus inducitur*, quia præceptum cujuslibet virtutis prohibet ne quis sive directe sive indirecte sit aliis causa aut occasio eam lædendi (2).

Dicitur 1. duplex *saltem* est peccatum, specificè diversum, quia si *plures* virtutes per peccatum scandalizati lædantur, v. g. justitia et castitas in adulterio, eo ipso multiplicantur malitiæ scandali. Peccata vero specie diversa numerice multiplicantur pro numero personarum quæ scandalizantur.

Dicitur 2. *probabilius*, quia præter sententiam quam sequi-

(1) Gravitas scandali commensuratur gravitati peccati ad quod inducitur proximus; hujus enim participat et induit malitiam. Unde peccatum mortale, v. g. furti, potest esse leve scandalum, quatenus ad peccatum veniale trahit; e contra, peccatum ex se leve potest esse grave scandalum, quatenus movet ad peccandum mortaliter.

(2) S. Lig., *Hom. ap.*, n. 26; cf. *Theol. mor.*, n. 45.

mur, duæ sunt aliæ sat probabiles, quarum — una tenet in omni scandalo peccari quidem contra virtutem quæ a scandalum passo læditur, peccari vero contra caritatem solummodo in scandalo directo; — altera vero tenet in scandalo directo peccari tum contra caritatem, tum contra virtutem, in scandalo autem indirecto peccari tantum contra caritatem (1).

707. — 267. Corollaria. — I. *Declaranda sunt in confessione*, — 1. saltem peccatum scandali quo caritas læsa fuit, si scandalum fuit indirectum, et insuper (si scandalum fuerit directum), genus peccati ad quod proximus fuit inductus, imo probabilius utrumque semper; — 2. numerus personarum quibus datum fuit scandalum, etiamsi illæ non peccaverint; — 3. conditio personarum istarum, si addat specialem malitiam, ut alibi dictum fuit. — Non necesse est autem ut dicatur caritatem scandalo fuisse læsam, quia hæc malitia in scandali natura continetur.

II. Probabilius *graviter* peccant simul contra *caritatem* et contra *castitatem*: — 1. illi qui imagines vel statuas inhonestas faciunt vel exponunt, sive ad eas vendendas, ut mercatores; sive ad ornamentum civitatis, ut magistratus; sive ad decorem domus, ut patresfamilias; — 2. illi qui scribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, aut cantilenas turpes, vel agunt comœdias obscœnas aut periculosas; item ii qui illis favent, vel auctoritate sua, ut magistratus qui requisitam licentiam sine sufficienti ratione concedunt, vel præsencia sua, vel pecunia; — 3. mulieres quæ inhoneste vestiuntur, et fiunt libidinis incitamentum.

II. De obligatione vitandi scandalum.

708. — 268. Prænotandum. Si scandalum sit *plene pharisaicum*, *vix unquam sub gravi* tenemur illud vitare; imo, data aliqua causa *rationabili*, *ordinarie ne sub levi quidem* tenemur.

Etenim Christus audiens pharisæos fuisse ex suis verbis

(1) V. S. Lig., *loc. cit.*

scandalizatos, respondit : « Sinite illos : cæci sunt, et duces » cæcorum » (*Matth.*, xv, 14). — Ratio est quia peccatum committendum ex sola malitia peccantis orietur, et proinde illi soli imputabitur. Cæterum nemo tenetur a bono suo abstinere propter malitiam alterius.

Dicitur *data aliqua rationabili causa*, quia si nulla prorsus adesset causa, malum proximi censeretur volitum ; non enim sinit amor illi debitus, ut sine sufficiente motivo ei detur occasio ruinæ.

De scandalo autem infirmorum has statuimus assertiones :

709. — 269. Assertiones. — I. Ad vitandum scandalum nunquam licet *facere* aliquid *juri naturali contrarium*, nec aliquid *omittere necessarium necessitate medii ad salutem*.

Constat — 1^a *pars*, quia nunquam licet, propter quodcumque bonum, facere actionem intrinsece malam, juxta illud Apostoli (*Rom.*, iii, 8) : « Non faciamus mala, ut veniant » bona ; » quod est autem contrarium juri naturali est intrinsece malum ; ergo. — 2^a *pars*, quia, ut ait S. Thomas (2. 2, q. 43, a. 7) « secundum ordinem caritatis, plus debet homo suam salutem spiritualement diligere quam alterius. »

II. Ad vitandum scandalum infirmorum, debet *actio indifferens omitti, modo absque gravi incommodo omitti possit*.

Constat — 1. Ex Apostolo, qui ait (I *Cor.*, viii, 13) : « Si » esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in » æternum, ne fratrem meum scandalizem. » — 2. *Ratione*. Ex caritate tenemur peccatum proximi impedire, quando id possumus absque gravi incommodo ; ergo, a fortiori, tenemur occasionem peccati ei non præbere.

Hinc mulier quæ scit aliquem ex suo aspectu occasionem sumere peccandi, « sub gravi tenetur, si possit commode, ad ejus visum effugiendum, aliam ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere et similia ; hoc tamen non intelligendum est ad longum tempus, sed una vel altera vice » (1), quia diu abstinere a licitis est communiter incommodum grave.

(1) S. Lig., lib. 2, n. 53.

III. Pariter, ad scandalum infirmorum vitandum, opera *spiritualia non praecepta debent generatim omitti, vel differri*, donec tollatur occasio scandalī.

Ratio est quia lex caritatis exigit ut proximo in necessitate spirituali constituto subveniamus, cum sine nostro gravi incommodo possumus; atqui proximus, ex infirmitate vel ignorantia lapsurus, est in necessitate spirituali; illique sine gravi nostro incommodo subvenire possumus, omittendo opera ad salutem non necessaria. Imo, illa differendo vel omittendo ad impediendum peccatum proximi, exercemus actum caritatis magis meritorium, quam forent ipsa opera omissa. Ergo.

Dicitur *generatim*, quia si actus virtutis non praeceptus notabilem publicam utilitatem respiciat, non est omittendus propter scandalum infirmorum; pariter si notabilis sit utilitas privata, et exponatur ratio sic agendi; nam, ut ait S. Thomas (2. 2, q. 43, a. 7), « si post redditam rationem scandalum duret, jam videtur ex malitia esse, » seu pharisaicum.

IV. Idem *probabilius* dicendum etiam si agatur de operibus *lege positiva praeceptis*.

Ratio est quia, in conflictu, lex naturalis praecipiens impedire peccatum proximi praefenda est legi positivae. Insuper omnia praecepta deserviunt caritati, ideoque ei cedere debent. Sic mulier recte aliquoties abstinet a missa audienda, etiam die dominica, si sciat se sui conspectu futuram esse alicui occasionem ruinæ. — Dicitur *aliquoties*, quia nimis durum esset et grave frequenter tanto bono privari, vel libertate exeundi, cum scandalum passivum omnino oriatur ex alterius malitia, etiamsi spes fundata habeatur impediendi peccatum (1).

V. *Ordinarie* non tenemur *bona temporalia dimittere* ad scandalum vitandum.

Ratio est quia caritas erga proximum non obligat cum tanto incommodo. — Hinc (ait Gury, n. 236, q. 2) non tenerisolvere plus æquo operario vel rhedario, licet praevideas illum secus esse blasphematurum; incommodum enim illud, licet

(1) S. Lig., lib. 2, n. 51, 53.

leve in se, sæpius occurrere potest et sic grave evadit; quin imo spes augmenti pretii ad blasphemandum plures incitaret.

710. — 270. Quæritur 1. An probatio famuli sit ratio sufficiens ut detur ei occasio peccandi?

RESP. 1. Si occasio peccandi datur *non auferendo causam jam positam*, communiter dicunt theologi illud licitum esse: quia ratio detegendi reos, puniendi ac corrigendi delinquentes, videtur sufficiens ut non auferatur occasio peccati jam existens (S. Lig., l. 2, n. 58); tunc enim unum permittitur peccatum ut plura vitentur, et insuper non raro proprium bonum procuratur.

RESP. 2. Si occasio peccandi ponitur *de industria, ut probeatur*, v. g., fidelitas famuli, non consentiunt theologi. — Plures negant, quia juxta ipsos adesset inductio positiva et directa ad peccatum, quod est intrinsece malum. — Plures vero alii, et probabilius ut videtur, affirmant; nam, inquiunt, in eo casu, licet præbeatur occasio peccati, ad illud non datur inductio, sed ex causa proportionata ponitur actus ex se bonus et indifferens, juxta regulam voluntarii indirecti (1). Et vero fatentur omnes licitum esse quandoque petere pecuniam ab usurario, sacramenta a malo sacerdote; erga a pari (2).

711. — 271. Quæritur 2. An liceat suadere minus malum ut majus vitetur?

RESP. Nunquam licet aliquem *directe* impellere ad peccatum, sed illum *a majori malo detertere* optimum est.

Expendendum est itaque, an consilium quod datur de minori malo sit *vere impulsivum*, vel tantum *a majori malo retrahens*; si posterius, probabilius est licitum, quia diminutio mali est quid bonum; non vero, si prius. Porro consilium erit impulsivum: — 1. si malum minus in majori non contineatur, puta si non sit in ordine ad eandem personam, quia tunc e consilio sequitur malum quod non intendebat malefactor; v. g., si consulam ut non occidatur Petrus, sed vulneretur Paulus, juste conqueri potest Paulus de tali consilio,

(1) S. Th., 2. 2, q. 78, a. 4.

(2) S. Lig., l. 2, n. 38.

utpote sibi nocivo; — 2. si agens non sit determinatus ad majus malum exsequendum, quia determinatio ad minus tunc e consilio oritur, v. g., si alicui hæsitanti an occisurus sit Paulum detegam thesaurum Pauli, eum hortando ut hac pecunia sit contentus, quam revera subripit, reus sum erga Paulum relative ad hunc excessum determinationis in agente (1).

III. *De reparatione scandali.*

712. — 272. Principia. — I. Datur ex caritate præceptum *grave ex genere suo* reparandi scandalum. — Etenim si tene-mur ex caritate proximum peccantem aut peccatum corri-pere, a fortiori debemus causam peccati non ponere, vel a nobis positam auferre.

II. Quando reparari *nequit* scandalum *sine proprio damno*, diligenter perpendi debent mala, tum proximo ex scandalo oritura, tum nobis imminetia ex scandali reparatione, et minora eliguntur, juxta principia superius posita de obligatione et ordine caritatis, attendendo tamen quod damnum proximi ex nostra culpa oritur et prius debet impediri.

III. Scandalum datum reparari debet eo modo quo, attentis locorum temporum ac circumstantiarum adjunctis, *ruina spiritualis efficaciter præcaveatur vel reparetur*; at determinatio istius modi sæpe sæpius est difficillima aut impossibilis. Ideo expedit proponere regulas in hunc finem sequendas.

713. — 273. Regulæ. Quod attinet ad determinationem *modi* quo scandalum reparari debeat, attendendum est præsertim ad naturam facti vel dicti quo scandalum datum est. Unde duplex genus regularum, prout scandalum oritur ex factis vel dictis *ex sua natura malis*, vel *speciem mali* tantum habentibus.

I. Si scandalum oriatur ex factis vel dictis **EX SUA NATURA MALIS**, dantur regulæ sequentes :

1. Ab hujusmodi factis vel dictis, si adhuc perseverent, oportet *statim et omnino cessare*.

(1) S. Lig., l. 2, n. 56.

2. Insuper, quicumque hujusmodi exemplis aut consiliis pravis proximum in peccatum induxit, tenetur pro viribus suis scandali *influxum destruere*.

Hæc regula in duplici potissimum casu valet : — 1. Quando proximus inductus fuit *in stabilem perversionem*; tunc qui scandalum illi præbuit, tenetur sub gravi ejus conversioni allaborare, sive per se sive per alios magis aut pariter idoneos. — 2. Quando in peccata quidem *transeuntia* inductus fuit, sed per exempla aut consilia *adhuc efficacia*; tunc auctor scandali tenetur sub gravi illa reddere inefficacia per explicitam retractationem, scandalum passo notificandam.

Extra hunc duplicem casum, regulariter scandala satis reparantur illa generali reparatione quæ continetur in cessatione a scandalo, in bono exemplo, in oratione pro scandalizato et similibus.

3. Quando scandalum fuit *publicum*, fieri debet retractatio pariter *publica*, ut tollatur, quantum possibile est, ulterior scandali influxus, et omnes scandalizati moneantur de malo quod passi sunt.

In duobus casibus servari debet hæc regula : — 1. Quando quis doctrinam perversam publice prædicavit, aut typis evulgavit; tenetur enim auctor hujusmodi perversionis disseminationam doctrinam eradicare retractatione publica novisque operibus, atque priorum librorum diffusionem impedire. — 2. Quando quis publicis peccatis, v. g., concubinato, usuris, etc., scandalum dedit; debet nempe talis peccator suam poenitentiam patefacere, saltem cessatione manifesta ab iniquis moribus et ostensione bonorum operum (1).

II. Si scandalum oriatur ex factis vel dictis ex sua natura non malis, sed SPECIEM MALI HABENTIBUS, dantur hæc regulæ :

1. Ille qui est occasio peccati primum tenetur suæ actionis *honestatem declarare*, et sufficienter evulgare; nam, ut ait Suarez (2) « tenemur recte operari, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. »

(1) Berardi, *Prax. Conf.*, n. 249, 250; Konings, n. 304; Marc, n. 513, 514.

(2) Suarez, *de Car.*, disp. 10, sect. 3, n. 4.

2. Si, declaratione non obstante, scandalum perseveret, *ab actione illa*, si commode fieri possit, ex caritate *cessandum est*, nisi scandalum sit mere pharisaicum.

Dicitur — 1. *si commode fieri possit*, quia caritas non obligat cum gravi incommodo; — 2. *nisi scandalum sit mere pharisaicum*; de illo enim, ut dictum est, generatim non est curandum.

Unde in praxi, declaratione facta, obligatio cessandi ab actione vix unquam subsistet (1).

§ IV. — De cooperatione ad peccatum

714. — 274. Definitio et divisio cooperationis. Cooperatio in genere est *concursum cum alio principaliter agente*. — Prout caritati opponitur, est *concursum ad actionem pravam alterius principaliter agentis*.

Cooperatio est *formalis vel materialis*.

1. Cooperatio *formalis* ea est quæ concurrit *ad pravam voluntatem* principaliter agentis.

Hæc sequentibus modis præstari potest: — 1. si quis jussione, consilio, precibus, *alterum inducit* ab peccandum; — 2. si quis actionem pravam scienter *laudat vel approbat*, non tantum verbis, sed etiam actionem ponendo quæ sive ex natura sua, sive ex circumstantiis, illius peccati approbationem in se continet; sic qui in templo hæretico sponte vel lucri causa pulsat organa aut cantum dirigit, cultum falsum generatim censetur approbare, et proinde illi formaliter cooperatur; — 3. si quis *alterum adjuvat ex intentione* ut hic possit actionem malam exsequi, vel ut eam securius aut facilius exsequatur; sic qui alteri pecuniam subministrat ut errores spargat, qui latroni terga servat ut securius furetur, formaliter cooperantur, quia actionem malam *directe* intendunt; — 4. si quis, etiam sine intentione cooperandi peccato, actionem ponit, quæ *ex sua natura* ad peccatum alterius ordinatur; sic qui, etiam sola intentione lucrandi pecuniam, agit partes

(1) Berardi, *op. cit.*, n. 251.

actoris in comœdiis quibus religio deridetur, huic peccato irreligionis formaliter cooperatur.

2. Cooperatio *materialis* ea est quæ concurrit tantum ad *pravam actionem* principaliter agentis.

Præstatur, quando quis ponit actionem indifferentem, qua alter uti potest sine peccato, sed reipsa ob suam malitiam abutitur ad peccandum præter intentionem cooperantis; sic qui tradit scalam qua fur utetur ad domum invadendum, aut ancilla quæ parat cibos quibus herus legem jejunii violabit.

Duo præstanda sunt circa cooperationem : — 1. statuenda sunt principia ex quibus judicatur illius moralitas ; — 2. tradendæ sunt regulæ speciales pro applicatione principiorum.

I. *Principia quibus determinatur moralitas cooperationis.*

715. — 275. I. Cooperatio *formalis* nunquam licita est.

Ratio est, — tum quia hæc in peccatum alterius vere influit, — tum quia consensum in peccatum alterius necessario includit. Unde sine peccato esse nequit, et nulla ex causa, ne mortis quidem periculo, excusari potest.

II. Cooperatio *materialis* licita est, modo *sequentes* adsint *conditiones*, nempe : — 1. *actio cooperantis* sit in se *bona* aut saltem *indifferens*, — 2. *recta* sit *ejus intentio*. — 3. adsit *causa proportionate gravis* permittendi peccatum alterius, cui præstatur cooperatio.

Rationes, sicut conditiones, eædem sunt ac de voluntario indirecto (V. Tract. *de Act. hum.*, n. 126).

Porro difficultas in praxi sæpe occurrit, ad judicandum an *causa sit proportionata*.

Ante omnia, attendendus est sensus doctorum, quia, cum totum hoc ferme pendeat a prudentum æstimatione, sententia communior præsumitur certa aut saltem probabilior (1). Juxta prudentum judicium, eo gravior causa requiritur : — 1. quo gravius est peccatum alterius, tum in se, tum respective ad damnum quod infert sive religioni, sive tertio innocenti ; —

(1) S. Lig. *Hom. ap*, iv, 32.

2. quo magis necessaria est cooperatio, ut peccatum alterius consummari possit, seu quo probabilius est alterum absque cooperante non esse peccatum; — 3. quo propinquius cooperatio peccatum attingit; — 4. quo cooperans minus juris aut obligationis habet ad ponendam actionem qua principaliter agens abutitur ad peccandum (1).

III. *In omni cooperatione illicita, duplex saltem est malitia, una contra caritatem proximi, altera contra virtutem quæ læditur per peccatum principalis agentis.*

Nam — 1. cooperatio adversatur præcepto correctionis fraternæ; ergo est peccatum contra caritatem proximi. — 2. Insuper est participatio ad actionem pravam principalis agentis, juxta definitionem supra datam; ergo induit hujus actionis malitiam contra virtutem quæ specialiter læditur.

II. *Regulæ pro applicatione principiorum.*

Proponentur regulæ pro cooperatione — 1. famulorum, — 2. cauponum, — 3. operariorum et mercatorum — 4. typographorum et bibliopolarum.

716. — 276. I. Regulæ cooperationis famulorum et aliorum inferiorum, v. g., uxorum, filiorum. Vel servitia sunt indifferentia et concurrunt, sive remote, sive proxime, ad peccatum, vel servitia directe ordinantur ad peccatum.

1. Si agatur de servitiis *ex se indifferentibus*, quæ *remote tantum* concurrunt ad actionem pravam domini, solus famulus aut status subjectionis est ratio sufficiens illa præstandi, etsi prævideatur dominus illis hic et nunc abusurus fore ad peccatum. — Ratio est, quia hujusmodi servitia dominus jure exigit, nec ad subditum pertinet de illius intentionibus judicare, quando aliquo modo excusari potest.

Hinc a peccato excusatur famulus qui, more solito, ostium domini aperit concubinæ vel meretrici, vel illi ad concubinam proficiscenti sternit equum, si, ipso non præstante servitium, alius sit qui præstet (2). — Hinc pariter excusatur qui servitio

(1) S. Lig., lib. 2, n. 59.

(2) S. Lig., lib. 2, n. 66; Gury, n. 250, 251.

usurarii addictus, eum adjuvat in numerandis pecuniis, scribendis rationibus, aut deferendo pignore (Marc, n. 521).

In his tamen et similibus casibus, si dominus a subdito hujusmodi servitia manifeste peteret ad pravum finem, deberet subditus domino ostendere se id ægre facere, et deinde posset, si dominus urgeret, servitium materialiter præstare.

2. Si agatur de servitiis quidem *ex se indifferentibus*, sed *proxime* concurrentibus ad domini peccatum, sola ratio famulatus aut subjectionis subditum non excusat, sed alia causa requiritur, eo gravior quo gravius est præceptum a domino violatum, et proximior cooperatio.

Sic, ut famulus licite possit hero præparare vel ministrare cibos vetitos lege abstinentiæ et jejunii, *specialis* causa ad rationem famulatus accedere debet; sed *mediocris* causa ordinarie sufficit et raro deest. In dubio autem, præsumitur herus justa causa excusari (1). — Ut possit vero vinum ministrare hero quem prævidet sese inebriaturum, gravior causa requiritur quam in casu præcedenti, quia præceptum quod peccato heri violatur pertinet ad jus naturale, et ideo gravius est; semper enim e duobus malis minus est eligendum.

Sic, ut possit famulus herum comitari ad domum meretricis aut concubinæ, vel concubinam deducere in domum heri, etc., requiritur metus gravis damni, etiamsi herus sine famuli servitio concubinam nihilominus adiret. — Ut possit vero adjuvare herum, humeros subjiciendo, scalam deferendo aut tenendo, januam vi aperiendo, ut herus ascendere possit ad mulierem stuprandam, requiritur causa *gravissima*, scilicet metus mortis imminantis aut similis damni, quia tunc adest cooperatio proxima ad peccatum quo justitia et castitas gravissime læduntur erga tertium innocentem (2).

3. Si agatur de servitiis quæ *ex se directe* ordinantur ad peccatum committendum, nulla ratio, etiam metus mortis, potest subditum a peccato excusare, quia hujusmodi servitia cooperationem formalem ad peccatum includunt, et proinde sunt intrinsece mala.

(1) S. Lig., lib, 2, n. 68.

(2) S. Lig., lib, 2, n. 66.

Sic, ex nulla unquam causa famulo licet litteras amatorias ad concubinam domini scribere, aut scienter deferre. In dubio an litteræ turpia contineant, pariter non licet, si famulo constet de domini turpi amore, quia tunc præsumendæ sunt turpia continere. Si vero contineant sola verba urbanitatis, licebit eas deferre et etiam scribere, modo adsit causa justa ultra rationem famulatus (1).

2717. — 277. II. Regulæ cooperationis cauponum. Hæc cooperatio potissimum versatur circa violationem legis abstinentiæ, ebrietatem, luxuriam et noxias lectiones.

I. DE COOPERATIONE AD VIOLATIONEM LEGIS ABSTINENTIÆ.

1. *Per se* non licet cauponibus, die prohibito, carnes ministrare *proprio motu*, quia hujusmodi oblatio esset incitatio ad violationem legis.

2. Licet communiter hospitibus *petentibus* carnes ministrare; esset enim odiosum inquirere et judicare causas quibus movetur unusquisque, et sæpe nunc adest motivum sufficiens cooperandi materialiter ad peccatum certo committendum.

3. Imo possunt caupones apud quos divertunt viatores per rhedas publicas aut vias ferreas advenientes, mensam cibis licitis et illicitis struere, ut unusquisque quod sibi placuerit eligat. Ratio est, — tum quia experientia constat plerosque carnes esse petituros, — tum quia in præsentī rerum statu impossibile esset, saltem multis in locis, officium cauponis aliter exercere.

4. Nunquam autem licet carnes ministrare, quando explicite vel ex adjunctis in contemptum religionis petuntur (2).

II. DE COOPERATIONE AD EBRIETATEM.

I. Cauponibus *per se* non licet *proprio motu* ministrare vinum iis qui prævidentur esse inebriaturi, quia talis cooperatio ad eorum peccatum directe ordinatur.

2. Licet tamen vinum *petentibus* sic ministrare *ob causam gravem*, nempe ob metum rixarum aut blasphemiarum, ad

(1) S. Li6., lib. 2, n. 67.

(2) Cf. S. Lig., lib. 2, n. 1030, q. 3; Gury, n. 253, q. 3; Marc, n. 522.

quas homines ebriosi verisimiliter denegatione incitarentur, vel etiam ob metum alicujus gravis damni, puta si alias notabiliter læderentur caupones ex diminutione hospitum. Ratio est quia caritas non obligat cum gravi incommodo ad peccatum proximi impediendum (1).

III. DE COOPERATIONE AD LUXURIAM.

1. Graviter peccant caupones, qui apud se instituunt choreas in quibus, ratione nuditatum, modi saltandi, gestuum, cantuum, aliquid notabiliter inhonestum agitur, quales sunt pleræque saltationes modernæ, gyrantes dictæ (2).

2. Ab aliis etiam choreis instituendis avertendi sunt caupones, in quantum fieri potest, quia choreæ, præsertim in cauponis habitæ, plurumque minus honeste fiunt, et multis peccatis occasionem præbent. Ad dijudicandum utrum cauponibus eas instituentibus deneganda sit absolutio, pensandæ sunt circumstantiæ et modus quo istæ choreæ fieri solent (Gury, n. 256).

IV. DE COOPERATIONE AD NOXIAS LECTIONES.

1. Non licet cauponibus legendas exponere ephemerides quæ ex professo et ordinarie detrahunt religioni, clero vel bonis moribus, etiam ob metum ne hospites ad ipsos confluere propterea desinant.

2. Communiter possunt admittere ephemerides quæ de rebus mere politicis tractant; nec videntur teneri ad rejiciendam ephemeridem, quæ interdum aliquid minus rectum ratione fidei vel morum contineat, modo generatim religioni vel bonis moribus non adversetur (3).

718. — 278. III. Regulæ cooperationis operariorum et mercatorum. Vel res præstanda est indifferens et dubie adhibenda ad peccandum, vel est indifferens et certo adhibenda ad peccandum, vel ex natura sua aut usu destinatur ad peccatum.

1. Si res est *ex se indifferens*, id est, ex natura sua bonum

(1) S. Lig., lib. 2, n. 69.

(2) Lehmkuhl, n. 643; Gury, n. 242.

(3) Gury, n. 256.

et malum usum admittit, ut gladius, aleæ, pigmenta, ornamenta muliebria honesta, et *non constat de prava intentione* petentis, licet operariis et mercatoribus eam cuilibet petenti tradere, quia in dubio nemo præsumitur malus.

2. Si res est *ex se indifferens*, ut supra, sed moraliter *constat* emptorem ea *esse abusurum*, non licet eam tradere, etsi apud alios æque emenda sit, nisi ex denegatione operarius aut mercator notabile damnum passurus sit. — Dicitur *etsi apud alios æque emenda sit*, quia nunquam licet, sine justa et proportionata causa, cooperari ad actionem malam.

3. Si res *ex natura sua* vel *ex usu* sit *destinata ad malum*, nec ullum habeat usum bonum, ut idolum, ornatus muliebris obscœnus, insignia sectæ massonicæ, pharmacum unice destinatum ad abortum procurandum, nunquam licet operariis hujusmodi rem conficere, neque mercatoribus eam vendere; quia sic agendo cooperantur formaliter ad peccatum. — Dicitur *nec ullum habeat usum bonum*, quia si per accidens constaret emptorem esse ea bene usurum, v. g., veneno ad colores vel medicinam, illud licere venderet (1).

719. — 279. IV. Regulæ cooperationis typographorum et bibliopolarum. In cooperatione circa libros pravyos distinguere oportet eorum impressionem et propagationem.

I. DE IMPRESSIONE LIBRORUM PRAVORUM.

Triplicis gradus sunt cooperatores in impressione, nempe : — 1. editor et typographus, — 2. operarii proxime cooperantes ad impressionem, — 3. et operarii remote cooperantes.

1. *Nec editor, nec dominus typographiæ* a peccato gravi cooperationis excusari possunt in imprimendis et divulgandis libris aut foliis quæ fidei vel bonis moribus adversantur, quia formaliter cooperantur ad peccata legentium, vel saltem cooperatio, etsi ex se materialis, nullo bono proportionato honestari potest.

2. *Operarii* qui ad impressionem *proxime* concurrunt, nempe qui characteres collocant, atramento eos tingunt, char-

(1) S. Lig., lib. 2, n. 71 et 47; Gury, n. 254; Marc, n. 523.

tam supponunt, prelum versant, corrigunt impressa, excusari possunt ad tempus, ex causa gravissima, v. g. penuria quotidiani victus, si agitur de libro, pravo quidem, sed non prorsus impio aut obsceno.

Dicitur 1. *ad tempus*, quia si typographia in qua operantur, solet imprimere pravos libros, tenentur eam quamprimum deserere, etiam cum gravi damno; alioquin haberentur ut complices tanti mali.

Dicitur 2. *si non agitur de libro prorsus impio aut obsceno*; in hoc enim casu statim et absolute deneganda est omnis cooperatio proxima.

3. *Operarii* qui ad impressionem *remote tantum* concurrunt, v. g. qui atramentum vel chartam præparant, ignem machinæ typographicæ admovent, libros jam impressos ordinant, etc., ex qualibet gravi causa excusantur in typographia *communi*, ubi omnis generis libri sive boni sive pravi eduntur, quia non censentur nosse quæ imprimuntur, vel excusantur a cooperatione mere materiali et indirecta. — Si vero typographia esset *directe* instituta ad pravos libros imprimendos, deberent abstinere a qualibet cooperatione, nisi extrema necessitas eos cogeret (1).

II. DE PROPAGATIONE PRAVORUM LIBRORUM.

1. Vendere, dare, commodare, procurare libros omnino obscenos aut impios nunquam licet, ex quacunque causa. Si vero agitur de libris hæreticalibus, v. g., de bibliis protestanticis, aut de aliis libris noxiis qui aliquando bonum usum habere possunt, non licet eos vendere aut procurare iis qui certo noscuntur carere licentia aut prudentia requisita ad eos legendos; attamen de hac licentia inquirere non tenetur bibliopola.

2. Annuntiare in ephemeridibus, aut chartis in publico affigendis, ea quæ in fidei aut morum detrimentum natura sua vergunt, v. g. concionem hæreticalem habendam, libros ex professo nocivos, choreas inhonestas, spectacula turpia, etc., nunquam licitum est, quia in hac invitatione adest incita-

(1) Gury, n. 253; Marc, n. 524.

mentum et cooperatio formalis ad peccatum. — Licitum est vero libros nocivos in foliis quæ a prudentibus leguntur annuntiare, ut cognoscantur ab eis quorum interest (1).

720. — 280. Scholium. Præter mox descriptos et resolutos casus cooperationis, plures alii recensentur et solvuntur passim in variis Tractatibus Theologiæ moralis (nempe in Tractatu *de Virt. theol.*, circa communicationem cum infidelibus et hæreticis, et cooperationem eorum ritibus, n. 577-580; in Tractatu *de Præceptis Dei*, circa cooperationem spiritismo, n. 814; in Tractatu *de Justitia*, circa cooperationem damnificationi, n. 206-232, etc.

Quæcumque cooperationis causæ sibi exhibeantur judicandæ, prudens confessarius meminerit : — 1. bonam fidem sæpe in hac materia excusare; — 2. pro variis locis et temporibus, multum attendendum esse ad communem æstimationem; — 3. in dubio, non favendum esse libertati, ubi obstat ratio scandali, periculum perversionis, aut peccati formalis, et recurrendum esse ad superiores, si de re publica agatur (2).

APPENDIX I

DE VIRTUTIBUS MORALIBUS

721. — 281. Definitio et divisio virtutum moralium. Virtutes morales illæ sunt quæ *hominem perficiunt in ordine ad prosecutionem boni honesti.*

1. Inter virtutes morales distinguuntur, ut jam diximus (Tract. *de Virt. in genere*, n. 422), quatuor *principales* seu *cardinales*, scilicet *Prudentia*, *Justitia*, *Fortitudo* et *Temperantia*, juxta hæc verba S. Scripturæ (de Sapientia) : « Labores hujus

(1) Konings, n. 310; Marc, n. 524.

(2) Konings, n. 321; Marc, n. 520.

» magnas habent virtutes : sobrietatem enim (id est Temperantiam), et prudentiam docet, et justitiam, et virtutem (id est fortitudinem), quibus utilius nihil est in vita hominibus » (*Sap.*, VIII, 7). SS. Patres hanc divisionem unanimiter admittunt, ejusque rationem duplicem repetit S. Thomas (1. 2, q. 61, a. 2) ex parte objecti et ex parte subjecti.

1. Ex parte *objecti formalis* circa quod virtus moralis versatur : — Omnis virtus moralis versatur circa bonum honestum, id est circa ordinem qui a ratione procedit. Porro ille ordo spectari potest, vel in suo fonte, id est in ipsa ratione, cui præsidet virtus *prudentiæ*; vel in materia cui imponitur ordo, scilicet in operationibus et passionibus. Si ordo spectatur circa operationes, habetur virtus *justitiæ*; si vero circa passiones, vel agitur de reprimendis illis quæ impellunt ad aliquid rationi contrarium, et habetur virtus *temperantiæ*; vel agitur de contemnendis illis quæ retrahunt ab eo quod dictat ratio, et habetur virtus *fortitudinis*.

2. Ex parte *subjecti*, id est, potentiæ quæ per virtutes perficitur : — Virtutis moralis subjectum est vel ratio, quam perficit *prudentia*; vel voluntas, quam ordinat *justitia*; vel appetitus concupiscibilis, quem moderatur *temperantia*; vel appetitus irascibilis, quem moderatur *fortitudo*.

Sic virtutes naturales medentur quatuor præcipuis vulneribus naturæ lapsæ : prudentia medetur ignorantiae intellectus, justitia malitiæ voluntatis, fortitudo infirmitati appetitus irascibilis, temperantia ardori appetitus concupiscibilis.

II. Cæteræ virtutes morales *ad quatuor cardinales referuntur*, et quidem triplici modo :

1. Aliæ, ut partes *integrales*, seu dotes aut functiones sine quibus exercitium virtutis cardinalis non esset integrum, sicut domus non est integra sine fundamento, parietibus et tecto;

2. Aliæ, ut partes *subjectivæ*, in quas dividitur virtus cardinalis, tanquam genus in suas species;

3. Aliæ, ut partes *potentiales*, seu virtutes adjunctæ, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias, quasi participantes potentiam virtutis principalis.

Quoniam Theologus non agit de virtutibus moralibus mere naturalibus, sed de virtutibus supernaturalibus, accuratissime statuenda est differentia virtutum supernaturalium seu infusarum a naturalibus seu acquisitis.

722. — 282. Differentia specifica inter virtutes morales infusas et acquisitas. Ex dictis in Tractatu *de Virt. in genere* (n. 423), virtutes morales infusæ *eandem* habent *materiam*, et ideo eadem retinent nomina, ac virtutes acquisitæ; ab iis tamen valde differunt, imo *species diversas* constituunt.

1. Virtutes specie distinguuntur, juxta S. Thomam (1. 2, q. 63, a. 4), ex *objecto suo formali*. Porro objectum virtutum acquisitarum et objectum virtutum infusarum sunt formaliter diversa : aliud constituitur secundum regulam rationis humanæ, aliud vero secundum regulam divinæ revelationis; aliud est honestas naturalis quæ hominem decet quatenus est civis societatis humanæ, aliud vero honestas sublimior quæ nos decet quatenus sumus christiani, id est imitatores Christi, cives sanctorum et domestici Dei. Sic temperantia naturalis secundum rationem humanam moderatur sumptionem cibi et potus, ita ut non noceat valetudini corporis, nec rationis actum impediat; temperantia autem supernaturalis eandem moderatur juxta regulas legis evangelicæ, ita ut homo facilius et securius incumbat spiritualibus per abstinentioniam cibi et potus, et sic de aliis. Ergo virtutes infusæ ab acquisitis specificè distinguuntur.

2. Insuper differunt virtutes morales infusæ ab acquisitis *facilitate operandi*. — Etenim virtutes *infusæ* dant quidem potestatem efficiendi actus sibi proprios cum quadam facilitate intrinseca, sed per se non auferunt obices ex concupiscentia aut ex mala consuetudine provenientes, et consequenter non dant facilitatem extrinsecam exercitii; ut patet in hominibus recenter conversis, qui, etsi tanta virtutum copia instructi sint per justificationem, non sine magna difficultate et labore pias honestasque actiones inchoant et absolvunt (1). — Virtutes vero *acquisitæ* obices supra dictos paulatim minuunt et

(1) Cf. Catech. Rom., *de Bapt.*, n. 52.

demum tollunt, quia repetitis actibus comparantur et cum luctamine contra concupiscentias exercentur; ideoque conferunt facilitatem non tantum intrinsecam, sed etiam extrinsecam ponendi actus bonos (1).

ARTICULUS I

De prudentia

Tria exponenda sunt : — 1. natura prudentiæ; — 2. illius partes; — 3. vitia ei opposita.

§ I. — **De natura prudentiæ**

723. — 283. Prudentiæ definitio. Prudentia est *virtus rationem practicam dirigens, ad recte præcipiendum quid agendum sit in quolibet casu occurrente.*

Dicitur 1. *Virtus*, et quidem intellectualis simul et moralis; — *intellectualis*, ratione subjecti in quo residet, quod est intellectus; *moralis*, ratione objecti; quia versatur circa mores recte diligendos.

Dicitur 2. *ad recte præcipiendum*, quia prudentiæ officium est regere juxta rationis dictamen et legum præscripta.

Dicitur 3. *in quolibet casu occurrente*, quia prudentia est virtus essentialiter *practica*, et in hoc discrepat a scientia, quæ est virtus speculativa; atque essentialiter *universalis*, et in hoc differt a virtutibus quæ versantur circa objectum limitatum, v. g., justitia.

Hinc prudentia est mensura seu regula aliarum virtutum moralium, imo ab ea in alias virtutes ratio virtutis descendit; ipsa enim efficit, ut debitis omnibus circumstantiis vestiantur (2).

724. — 284. Prudentiæ actus. Prudentia — primo quærit media necessaria vel opportuna ut opus fiat honeste; — deinde

(1) Mazzella, *de Virt. inf.*, n. 58 et seqq.; Marc, n. 412.

(2) Unde S. Bernardus : « Est ergo discretio non tam virtus, quam quædam moderatrix et auriga virtutum, ordinatrix affectuum, et morum doctrix. Tolle hanc, et virtus vitium erit » (In *Cant. cant.*, Sermon. 49, n. 5).

judicat et concludit hæc media quæsitæ et inventa bona esse et convenientia, v. g., tali loco, tempore et modo esse restituendum; — et tandem illa imperat, movendo potentias internas et externas ad eorum executionem.

Hinc prudentiæ tres sunt actus : — 1. *bene consultare* de rebus agendis; — 2. de iisdem *recte judicare*; — 3. *efficaciter* etiam de illis *præcipere*. Tertius actus est prudentiæ tanquam virtutis moralis maxime proprius; nam duo priores ad scientiam potius quam ad praxim ordinem habent, dum in tertio ad mores vere refertur prudentia; ad ipsius enim imperium operantur potentiæ internæ et externæ hominis.

Hi autem actus fieri debent cum sollicitudine et diligentia quam conditio personæ et negotii requirit; quia prudentiæ est determinare circumstantias et omnia necessaria ut operatio honeste fiat, quod certe diligentiam requirit. — Unde non dicitur prudens ille qui, sive in consultando, sive in iudicando, sive in exequendo, diligentiam debitam pro gravitate rei et conditione personæ non adhibuit; si vero adhibuerit et fecerit quod potuerit, quamvis erret, prudenter tamen agit et non peccat.

§ II. — De partibus prudentiæ

725. — 285. I. Partes integrales. Numerantur octo partes integrales prudentiæ, nempe :

1. *Memoria*, id est, recordatio præteritorum, ut res quæ agendæ sunt experientia melius dignoscantur;

2. *Intellectus* seu *intelligentia*, id est, cognitio status rei agendæ, simul et recta æstimatio principiorum moralium quæ huic rei applicari debent;

3. *Docilitas*, id est, animi dispositio ad discendum ab aliis, præcipue a senibus, qui multa didicerunt;

4. *Solertia* seu sagacitas, quæ est facilis et prompta inventio medii congruentis, maxime ubi aliquid ex repentino occurrit agendum;

5. *Ratio* seu promptitudo ratiocinandi, et unum ex altero colligendi;

6. *Providentia*, quæ sumitur tum pro ordinatione mediorum

ad finem, tum pro consideratione futurorum eventuum qui possunt sequi ex opere;

7. *Circumspectio* seu attenta consideratio circumstantiarum, ne aliquid desit in opere;

8. *Cautio* seu cura vitandi mala et impedimenta quibus ab extrinseco opus virtutis vitiari aut impediri posset (1).

726. — 286. II. Partes subjectivæ. Prudentia dividitur in *personalem* et *gubernativam*; gubernativa vero subdividitur in *regnativam*, *æconomicam*, *militarem*, et *politicam*:

1. *Personalis* prudentia est ea qua quisque in suis actionibus proprium bonum quærit.

2. *Regnativa* regimen societatis perfectæ pro objecto habet.

3. *OEconomica* versatur circa domesticam conversationem.

4. *Militaris* exercitum seu rem militarem dirigit.

5. *Politica*, est ea qua subditi regunt seipsos in ordine ad principem vel bonum commune (2).

727. — 287. III. Partes potentiales. Tres sunt partes potentiales prudentiæ, seu virtutes adjunctæ, quibus prudentia utitur ad actus suos secundarios, scilicet:

1. *Eubulia*, quæ est habitus recte consultandi;

2. *Synesis*, quæ est habitus recte judicandi secundum regulas communes;

3. *Gnome*, quæ est habitus recte judicandi ex principiis quibusdam altioribus contra tenorem verborum legis, sed juxta mentem legislatoris (3).

§ III. — De vitiis oppositis prudentiæ

Cum prudentia sicut cæteræ virtutes mortales stet in medio, contra eam peccari potest per defectum et per excessum.

728. — 288. De vitiis per defectum. Prudentiam per defectum lædit imprudentia; sub imprudentia autem comprehen-

(1) S. Th., 2. 2, q. 49.

(2) S. Th., 2. 2, q. 48, a. 1, et q. 50.

(3) S. Th., 2. 2, q. 48, a. 1.

duntur præcipitatio, inconsideratio, inconstantia et negligentia.

1. *Præcipitatio*, proposito fine, statim de mediis et modo agendi judicat, opusque aggreditur, omissa deliberatione; peccat igitur contra officium *bene consultandi*.

2. *Inconsideratio* judicat, nondum bene consideratis circumstantiis; peccat contra officium *recte judicandi*.

3. *Inconstantia* est recessus a bono proposito, sine sufficienti ratione; peccat contra *firmitatem judicii*, id est, contra regulam prudentiæ, quæ præcipit inhærere deliberatis et recte judicatis.

4. *Negligentia* est defectus sollicitudinis requisitæ in exsequendo bono proposito; peccat contra *rationis vigilantiam* in exsequendo (1).

Imprudencia est speciale peccatum solummodo cum *positive* spernuntur regulæ prudentiæ; estque grave vel leve, prout eas contemnendo agens se exponit periculo mortalis vel venialis peccati. — Secluso contemptu illo positivo, imprudentia est mera conditio generalis cujuslibet peccati, sicut prudentia est conditio generalis actus cujuslibet boni.

729. — 289. II. De vitiis per excessum. Prudentiæ virtutem per excessum lædunt ea quæ ejus speciem seu simulacrum falso usurpant, videlicet, prudentia carnis, astutia, dolus et fraus, et nimia sollicitudo temporalium.

1. *Prudentia carnis* excogitat media ad vivendum secundum carnem, et a S. Jacobo dicitur *terrena, animalis, diabolica*.

2. *Astutia* adest, quando quis ad finem assequendum, sive bonum sive malum, utitur viis simulatis.

3. *Dolus* et *fraus* sunt astutiæ exsecutio, fraus quidem per facta, dolus vero principaliter per verba, et aliquando tantum per facta; unde dolus est genus, cujus fraus est species.

4. *Sollicitudo temporalium et futurorum* consistit in studio immoderato ad temporalia assequenda et conservanda. Jam vero illud studium tripliciter potest esse illicitum: uno modo, si temporalia tanquam finis quærantur, et præponantur spi-

(1) S. Th., 2, 2, q. 54.

ritualibus; secundo, si superfluum studium ad ea acquirenda vel conservanda adhibeatur; tertio, si cum anxietate timeatur, ne facienti quod facere debet necessaria deficient (1).

ARTICULUS II

De justitia

730. — 290. Duplex acceptio justitiæ. Late sumpta, justitia designat *sanctitatem christianam* seu *complexum omnium virtutum*. Illud enim justum dicitur quod est adæquatum suæ regulæ; porro homo non est suæ regulæ adæquatus, nisi in nullo a lege deficiat, seu nisi omnes possideat virtutes; unde unaquæque virtus in hoc sensu est justitiæ pars. Sic dicitur (*Matth.*, v, 6): « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, » et: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et » Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum. »

Stricte sumpta, justitia est illa *virtus* specialis, secunda inter cardinales, qua quis inclinatur ad reddendum aliis jus suum. —

§ I. — De natura justitiæ

731. — 291. Definitio justitiæ. Justitia, quatenus est virtus cardinalis, recte definitur: *Virtus moralis inclinans voluntatem ad reddendum alteri jus suum*.

Dicitur 1. *Inclinans, voluntatem* quia voluntas est subjectum in quo residet justitia.

Dicitur 2. *Ad reddendum alteri jus suum*; quæ verba indicant objectum virtutis justitiæ.

§ II. — De partibus justitiæ

732. — 292. I. De partibus integralibus. Partes integrales, sine quibus virtus justitiæ non esset completa, duæ sunt: — declinare a malo quod nocet proximo — et facere bonum quod ei ex justitia debitum est (2).

733. — 293. II. De partibus subjectivis. Justitia, quatenus

(1) S. Th., 2. 2, q. 55.

(2) S. Th., 2. 2, q. 79, a. 1.

inclinat ad reddendum debitum alicui privato, dicitur *particularis*; quatenus vero inclinat ad reddendum debitum societati, nuncupatur *generalis*.

1. Justitia *generalis* igitur ordinat privatum ad societatem, seu ad bonum commune; et quia iste ordo statuitur per leges, hæc justitia vocatur etiam *legalis*.

2. Justitia *particularis* ordinat hominem immediate ad singularem personam. Duplex est: — justitia *commutativa*, qua aliquis privatus ordinatur ad alium privatum; — justitia *distributiva*, qua princeps ordinatur ad privatos, ut bona et onera societatis distribuat inter varia societatis membra, juxta eorum conditionem, dotes ac facultates. — Ad justitiam distributivam reduci potest justitia *vindicativa*, qua delinquentes puniuntur et pro delictis proportionatas patiuntur poenas.

734. — 294. III. De partibus potentialibus. Partes potentiales alicujus virtutis, ex dictis supra, sunt virtutes quæ in aliquo cum virtute principali conveniunt, et in aliquo a perfecta ejus ratione deficiunt. Porro « dupliciter (ait S. Thomas, 2. 2, q. 80, a. un.), virtus ad alterum existens, a ratione justitiæ deficit: uno quidem modo, in quantum deficit a ratione *æqualitatis*, alio modo, in quantum deficit a ratione *debiti*. »

I. « Sunt enim quædam virtutes, quæ debitum quidem alteri reddunt, sed *non possunt reddere æquale*.

Et *primo*, quidquid ab homine Deo redditur, debitum est; non tamen potest esse æquale, ut scilicet tantum homo ei reddat quantum debet, et secundum hoc adjungitur justitiæ *religio*...

Secundo, parentibus non potest secundum æqualitatem recompensari quod eis debetur; et sic adjungitur justitiæ *Pietas*...

Tertio, non potest secundum æquale præmium recompensari ab homine virtus, et sic adjungitur justitiæ *observantia*, « per quam, ut Tullius dicit, homines aliqua dignitate antecedentes, quodam cultu et honore dignamur. »

II. Sunt aliæ virtutes quæ *non supponunt debitum proprie dictum, sed imperfectum et morale*. Porro

1. « Potest hoc debitum attendi ex parte ipsius debentis; et sic ad hoc debitum pertinet, quod homo talem se exhibeat alteri in verbis et in factis qualis est; et ita adjungitur justitiæ *Veritas*...

2. Potest etiam attendi ex parte ejus cui debetur, prout scilicet aliquis recompensat alicui secundum ea quæ fecit, quandoquidem in bonis, et sic adjungitur justitiæ *Gratia*; quandoquidem in malis, et sic adjungitur justitiæ *Vindictio*...

3. Aliud vero debitum est necessarium, sicut conferens ad majorem honestatem, sine quo tamen honestas conservari potest. Quod quidem debitum attendit *Liberalitas*, *Affabilitas*, sive *Amicitia* et alia hujuscemodi. »

§ III. — De vitiis justitiæ oppositis

735. — 295. Ut dictum est in Tractatu *de Virtutibus in genere* (n. 432), justitia commutativa non admittit medium rationis distinctum a medio rei. Non peccatur contra justitiam per excessum, cum non prohibeat justitia præstare alteri ultra quod ei debitum est, sed per defectum tantum, id est, per injustitiam seu per injuriam.

Injustitia committitur vel in bonis animæ, vel in bonis corporis, vel in honore et fama, vel in bonis temporalibus.

I. In bonis *animæ*, ratione intellectus et voluntatis: — 1. ratione *intellectus*, si falsa doctrina ingeratur, v. g. hæresis, vel si sana non inculcetur, cum v. g., pastor oves suas pabulo doctrinæ non pascit, vel ludimagister pueros sibi commissos bonis artibus non instituit; — 2. ratione *voluntatis*, si pravis consiliis, vi, minis, etc. aliquis ad peccatum inducatur.

II. In *corpore*, injuria triplici modo committi potest: — 1. in *vita*, illam auferendo per homicidium; — 2. in *membris*, per mutilationem, vulnera aut aliquam infirmitatem causatam; — 3. in *integritate carnis*, illam violando per stuprum aut adulterium.

III. In *honore et fama*: — 1. *Honor* læditur per contumeliam, quæ est *positiva*, quando consistit in quibusdam contemptus signis; *negativa* autem, quando non exhibetur reverentia alicui debita; — 2. *Fama* offenditur triplici modo,

nempe: *judicio temerario*, quo sinistre de proximo pronuntia-
tur interius sine sufficienti fundamento; *detractione simplici*,
quo defectus occultus proximi revelatur: porro hæc revelatio
fit vel *positive*, defectum realiter manifestando, vel *negative*,
proximum non extollendo juxta cognita merita, et sic indi-
recte defectus vel minoris meriti suspicionem ingerendo; *ca-*
lumnia, qua falso imputatur proximo crimen vel defectus.

IV. In *bonis fortunæ*, quod dupliciter fit, scilicet *acceptione*
injusta bonorum proximi seu furto, et *injusta damnificatione*,
quæ duplici rursus via fieri potest, nempe bonum proximi
injuste destruendo, v. g., incendio, vel impediendo injuste ne
proximus consequatur aliquod bonum.

Sunt et alia multa vitia partibus potentialibus justitiæ seu
virtutibus justitiæ annexis adversantia, quæ facile quisque
percipit absque expositione theologica.

ARTICULUS III

De fortitudine

736. — 296. Duplex acceptio fortitudinis. Tertia virtus car-
dinalis est *Fortitudo*.

Hæc dupliciter sumi potest, scilicet: — 1. prout absolute
importat *quamdam animi firmitatem*; atque, ita inspecta, est
conditio communis omnium virtutum, cum omnis virtus fir-
met in bono; — 2. prout exprimit duntaxat firmitatem in
sustinendis et repellendis iis in quibus maxime difficile est fir-
mitatem habere, scilicet arduis, et tunc est specialis virtus.

§ I. — De natura fortitudinis

737. — 297. Definitio fortitudinis. Fortitudo definiri potest:
Virtus moralis inclinans ad moderandos animi motus circa ar-
dua, præsertim circa pericula mortis aggredienda vel susti-
nenda.

738. — 298. Actus fortitudinis. Duo numerantur fortitudi-
nis actus, nempe *aggredi* et *sustinere*; quorum prior honora-
bilior quidem et splendidior apparet; sed alter, utpote diffi-

cilior, re ipsa præstantior est. « Fortitudo (inquit S. Th., 2. 2, q. 123, a. 6), est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas. Difficilius est enim timorem reprimere, quam audaciam moderari, eo quod ipsum periculum, quod est objectum audaciæ et timoris, de se confert aliquid ad repressionem audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris. *Aggredi* autem pertinet ad fortitudinem, secundum quod moderatur audaciam ; sed *sustinere* sequitur repressionem timoris. Et ideo principalior actus fortitudinis est sustinere, id est, immobiliter sistere in periculis, quam aggredi. »

Pericula quæ fortitudo vel aggreditur vel sustinet, sunt præ cæteris pericula mortis, utpote graviora ; sed hæc superanda sunt ex honesto fine, ut patet. Etenim « tolerare mortem non est laudabile secundum se, ut ait S. Thomas (q. 124, a. 3), sed secundum quod ordinatur ad aliquod bonum quod consistit in actu virtutis, puta ad fidem et ad dilectionem Dei. » Igitur cum bonum virtutis sit solum vita pretiosius, non licet, nisi propter virtutem, aggredi aut sustinere pericula mortis. — Hinc non est vere fortis qui mortis periculum incurrit, ut cupiditatibus suis indulgeat ; habet ad summum speciem Fortitudinis, sed re caret ac splendore virtutis.

Præcipuus fortitudinis effectus est martyrium, de quo in Tract. *de Baptismo* dictum est.

§ II. — De partibus fortitudinis

739. — 299. Fortitudo, prout est specialis virtus, non habet partes subjectivas seu non dividitur in plures virtutes specie differentes, quia est circa materiam valde specialem (1).

Assignantur autem ei quatuor partes *quasi integrales* et *potentiales*, scilicet : *Fiducia*, *magnificentia*, *patientia* et *perseverantia*, quæ sunt partes tam *integrales* quam *potentiales* fortitudinis sub diversa ratione.

Quomodo autem ad fortitudinem referantur, sic explicat S. Thomas : « Est autem, sicut supra dictum est, duplex fortitudinis actus, scilicet *aggredi* et *sustinere*. »

(1) S. Th., 2. 2, q. 128.

I. « Ad actum autem aggrediendi duo requiruntur; quorum

« *Primum* pertinet ad animi præparationem, ut scilicet aliquis promptum animum habeat ad aggrediendum. Et quantum ad hoc ponit Tullius *fiduciam*; unde dicit quod « fiducia est, per quam, magnis et honestis in rebus, multum ipse animus in se fiduciæ certa cum spe collocavit.

» *Secundum* autem pertinet ad operis executionem, ne scilicet aliquis deficiat in executione illorum quæ fiducialiter inchoavit. Et quantum ad hoc Tullius ponit *magnificentiam*; unde dicit quod « magnificentia est rerum magnarum et excelsarum, cum animi ampla quadam et splendida propositione, cogitatio atque administratio, » id est, executio, ut scilicet amplo proposito administratio non desit.

» Hæc autem duo, si coarctentur ad *propriam materiam* fortitudinis (scilicet ad pericula mortis), erunt quasi partes *integrales* ipsius sine quibus fortitudo esse non potest. — Si autem referantur ad aliquas *alias materias*, in quibus est minus difficultatis, erunt virtutes distinctæ a fortitudine secundum speciem suam; tamem adjungentur ei sicut *secundariæ* principali. »

II. « Ad alium autem actum fortitudinis, qui est *sustinere*, duo requiruntur, quorum

» *Primum* est, ne difficultate imminentium malorum animus frangatur per tristitiam, et decidat a suæ magnitudine. Et quantum ad hoc ponit *patientiam*; unde dicit quod « patientia est honestatis aut utilitatis causa, rerum arduarum aut difficultium voluntaria ac diuturna perpessio. »

» Aliud autem est quod ex diuturna difficultium passione homo non fatigetur usque ad hoc quod desistat : secundum illud ad Hebræos (xii, 3) : « Non fatigemini, animis vestris » deficientes; » et quantum ad hoc ponit *perseverantiam*; unde dicit quod « perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio. »

« Hæc etiam duo, si coarctentur ad *proprium materiam* fortitudinis, erunt partes quasi *integrales* ipsius. — Si autem ad *quascumque materias* difficiles referantur, erunt virtutes a for-

titudine distinctæ, et tamen ei adjunguntur sicut *secundariæ* principali » (S. Thom., 2. 2, q. 128, a. un.).

§ III. — De vitiis fortitudini oppositis

740. — 300. I. Primum vitium quod fortitudini immediate opponitur est *timor*, seu timiditas, qua aliquis timet quod non oportet, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. De hoc timore locutus est Christus cum dixit : « Nolite timere » eos qui occidunt corpus » (*Matth.*, x, 28). Et apostolus Petrus : « Si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem » autem eorum ne timueritis, et non conturbemini » (*I Pet.*, III, 14).

741. — 301. II. Secundum vitium fortitudini oppositum vocatur a S. Thoma *intimiditas*, seu *vacuitas justî timoris*, ex qua aliquis mortis aut aliorum malorum pericula non timet, ubi, quando, et quomodo timere oportet; quod procul dubio est contra rectam rationem. Hujus vitii triplex est causa, nempe :

1. *Superbia*, qua quis talem ac tantam de seipso æstimationem habet, ut non putet alium sibi nocere posse;

2. *Defectus rationis*, seu *debilitas mentis*, ob quam aliquis non percipit pericula et mala quibus obnoxius est; ideo securus manet, quamvis gravia mala ei immineat;

3. *Ignorantia*, quando aliquis curam vitæ et aliorum bonorum negligit, quia eorum pretium nescit.

742. — 302. III. Tertium vitium est *audacia* seu *temeritas*, qua aliquis nimium sibi confidit in periculis evadendis, vel superandis. Cum fortitudinis sit moderari animi impetus immoderatos, apparet audaciam fortitudini adversari.

Sunt insuper plura alia vitia partibus integralibus et potentialibus fortitudinis opposita, v. g. impatientia, dejectio animi, quæ facile quisque percipit absque expositione theologica.

ARTICULUS IV

De temperantia

743. — 303. Duplex acceptio temperantiæ. Temperantia est quarta et postrema virtutum cardinalium.

Nomen *temperantia* aliquam moderationem significat, et dupliciter sumitur : — 1. *communiter et late*, prout importat moderationem rationis in quacumque materia morali; et sic est communis omni virtuti; — 2. *specialiter et stricte*, prout importat moderationem in iis quæ maxime alliciunt appetitum concupiscibilem; hæc per antonomasiam dicitur temperantia, et sola hic consideratur (1).

§ I. — De natura temperantiæ

744. — 304. Definitio temperantiæ. Temperantia definiri potest : *Virtus moralis inclinans ad moderandum appetitum circa delectationes sensibiles.*

Temperantia est virtus *specialis*, quia habet speciale objectum, scilicet delectationes sensibiles moderandas.

Delectationes quæ percipiuntur e rebus *necessariis* ad conservationem *tum individui*, qualis est usus potus et cibi, *tum speciei*, qualis est usus legitimi matrimonii, sunt objectum *primarium* virtutis temperantiæ, quoniam illius virtutis finis primarius in eo consistit ut homo his rebus recte utatur.

Delectationes vero quæ percipiuntur e rebus ad individui aut speciei conservationem minime *necessariis*, sed ad *delectabilem usum* rerum necessariarum conducentibus, ut color et odor delectabilis in cibo, sunt objectum *secundarium* virtutis temperantiæ.

Inde fit ut moderamen visus, auditus et odoratus sit objectum *secundarium* temperantiæ; — dum tactus et gustus moderamen est illius objectum *primarium*, quoniam sine tactus et gustus usu non possunt generis humani servari nec species nec individui (2).

(1) S. Th., 2, 2, q. 141, a. 2.

(2) S. Th., 2, 2, q. 141, a. 5.

§ II. — De partibus temperantiæ

745. — 305. I. Partes integrales. Sunt duæ partes integrales temperantiæ, *verecundia* nempe et *honestas*; integrum enim temperantiæ officium in duobus consistit, in fuga turpitudinis intemperantiæ, et in amore decoris temperantiæ. Ad fugam turpitudinis juvat verecundia, ad amorem decoris honestas.

1. *Verecundia* est timor et horror turpitudinis; non est virtus proprie dicta, sed potius quædam passio, licet virtus quandoque lato sensu dicatur a SS. Patribus (1).

2. *Honestas* est amor seu prosecutio decoris. Est enim honestum idem quod decorum seu pulchrum; quia sicut pulchritudo, seu decor corporalis, consistit in hoc quod homo habeat membra corporis bene proportionata, cum quadam debiti coloris claritate, ita pulchritudo seu decor spiritualis in hoc consistit quod actiones hominis sint bene proportionatæ secundum spiritualem rationis claritatem, scilicet suo tempore, loco et modo fiant (2). « Ad temperantiam specialiter honestas pertinere videtur, inquit S. Doctor (Ibid., a. 4), quæ id quod est homini turpissimum et indecentissimum repellit, sicut brutales voluptates. Unde et in ipso nomine temperantiæ maxime intelligitur bonum rationis cujus est moderari et temperare concupiscentias pravas. Sic ergo honestas, prout speciali quadam ratione temperantiæ attribuitur, ponitur pars integralis ejus, non quidem objectiva, vel sicut virtus adjuncta, sed pars integralis ipsius, sicut quædam ejus conditio. »

746. — 306. II. Partes subjectivæ seu species. « Oportet

(1) Sic S. Ambrosius (*de Offic.* l. 1, c. 18, n. 67-71; *Patr. lat.*, xvi, 43): « Pulchra virtus est verecundia, et suavis gratia, quæ non solum in factis, sed in ipsis spectatur sermonibus; ne modum transgrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus, speculum enim mentis plerumque in verbis refulget..... Est et in oculis verecundia..... Est etiam ab ipso motu, gestu, incessu tenenda verecundia. »

(2) S. Th., 2. 2, q. 145, a. 2.

diversificare species virtutum secundum diversitatem materiæ vel objecti. Est autem temperantia circa delectationes tactus, quæ dividuntur in duo genera : »

1. « Quædam ordinantur ad *nutrimentum*; et in his — quantum ad cibum, est *abstinentia*; — quantum autem ad potum, proprie *sobrietas*. »

2. « Quædam vero ordinantur ad *vim generativam*; et in his — quantum ad delectationem principalem usus matrimonii, est *castitas*; — quantum autem ad delectationes circumstantes, puta, quæ sunt in osculis, tactibus et amplexibus, attenditur *pudicitia* » (Ita S. Th., 2. 2, q. 143, a. un.).

747. — 307. III. Partes potentiales seu virtutes secundariæ. « Pertinet ad temperantiam moderari delectationes tactus, quas difficillimum est moderari. Unde quæcumque virtus moderationem quamdam operatur in aliqua materia, et refrænationem appetitus in aliquid tendentis, poni potest pars temperantiæ, sicut virtus ei adjuncta. Quod quidem contingit tripliciter : uno modo in interioribus animi motibus; alio modo in exterioribus motibus et actibus corporis; tertio modo in exterioribus rebus. »

1. « Præter motum autem concupiscentiæ, quem moderatur et refrænatur temperantia, tres motus reperiuntur *in anima*, in aliquid tendentes ». — « Primus quidem est motus voluntatis commotæ ex impetu passionis; et hunc motum refrænatur *continentia*, ex qua fit, ut, licet homo immoderatas concupiscentias patiat, voluntas tamen non vincatur. » — « Alius autem motus interior est motus spei et audaciæ quæ ipsam consequitur; et hunc motum refrænatur *humilitas*. » — « Tertius autem motus est iræ tendens ad vindictam, quam refrænatur *mansuetudo* sive *clementia*. »

2. « Circa motus autem et actus *corporales*, moderationem et refrænationem facit *modestia*. »

3. « Circa *exteriora* vero dupliciter moderatio est adhibenda : primo quidem ut *superflua* non requirantur, et quantum ad hoc ponitur *parcitas*; secundo vero ut homo non *nimis exquisita* requirat, et quantum ad hoc ponit Macrobius

moderationem, Andronicus vero *simplicitatem* » (S. Th., 2. 2, p. 143, a. un.).

§ III. — De vitiis temperantiæ oppositis

748. — 308. Temperantiæ opponuntur duo vitia : unum per defectum, nempe *insensibilitas* seu stupor; aliud per excessum, nempe *intemperantia*.

1. *Insensibilitas* adest, quando aliquis delectationes gustus et tactus ita refugit et aversatur, ut nolit iis uti, quando, ubi, quomodo, vel quantum iis utendum esse recta ratio præscribit. Adversus quippe naturalem ordinem delinquit, qui renuit eas operationes exsequi quæ ad vitam necessariæ sunt, adeo ut, si quis ad vitandam delectationem quam in sumendo cibo experitur, hunc sumere penitus nollet, peccaret mortaliter, suæque mortis quæ inde sequeretur, reus esset.

2. *Intemperantia* in eo consistit, quod delectationes sensibiles, ac præcipue gustus et tactus, appetuntur aut quæruntur plus quam oportet, ubi, quando vel quomodo non oportet. — De ea præcipue agitur ubi de gula et luxuria.

APPENDIX II

DE DONIS SPIRITUS SANCTI

Dona Spiritus S. considerari possunt generatim, vel speciatim; unde duplex erit articulus.

ARTICULUS I

De donis Spiritus Sancti in communi

Tria consideranda sunt, scilicet — 1. natura, — 2. numerus, — 3. effectus donorum Spiritus Sancti.

749. — 309. I. Donorum Spiritus Sancti natura. Hac appel-

latione designari solent habitus supernaturales quibus homo disponitur ad accipiendas Spiritus S. motiones ad propriam salutem. — Dicitur 1. *Habitus*, quia dona Spiritus S. sunt quid permanens, juxta illud Joan. (xiv, 23) : « Ad eum veniemus, » et *mansionem apud eum faciemus*; » et Isaïæ (xi, 2) : « *Re-* » *quiescet* super eum Spiritus Domini; Spiritus sapientiæ et » intellectus.... » — 2. *Habitus supernaturalis*, tum quia divinitus ac supernaturali modo in anima justi infunduntur, tum quia ad complementum et perfectionem justitiæ pertinent. — 3. *Ad accipiendas Spiritus Sancti motiones*; etenim ut ait S. Thomas (1. 2, q. 68, a. 2), in ordine ad finem ultimum supernaturalem ad quem ratio movet, secundum quod est aliquando et imperfecte informata per virtutes theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adsit instinctus et motio Spiritus Sancti, secundum illud (Rom., viii, 14) : « Quicumque Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. » Et ideo ad illum finem consequendum necessarium est homini habere donum Spiritus Sancti. Nec mirum; nam, inquit iterum Angelicus Doctor (*loc. cit.*, a. 1), « omne quod movetur, necesse est proportionatum esse motori...; quando igitur movens est altior, tanto necesse est quod mobile perfectiori dispositione ei proportionetur. » — 4. *Ad propriam salutem*, ut significetur donum Spiritus S. pertinere ad gratiam gratum facientem, et non ad gratiam gratis datam. Ita intelligunt theologi.

Non defuerunt qui dixerunt dona Spiritus S. a virtutibus non distingui, sed esse virtutum infusarum eximios actus. Ita Scotistæ et alii plurimi. Thomistæ vero et cæteri communiter theologi docent dona Spiritus S. esse habitus a virtutibus diversos, quia dona versantur circa materiam virtutum altiori et eximiori modo quam ipsæ virtutes; sicut liberalitas et magnificentia, quæ versantur circa idem objectum, puta pecuniam erogandam, sunt diversi habitus, quia diversimode largitionem respiciunt, magnificentia ut splendidam quando decet, liberalitas ut mediocrem. Insuper virtus regi debet prudentia, donum vero supra prudentiam inclinatur ad actus heroicos per inspirationem et motionem Spiritus S. Unde

virtus infusa subest prudentiæ infusæ, at donum subjicitur Spiritui S., tanquam proprio motori.

750. — 310. II. Donorum Spiritus Sancti numerus. Jam dictum fuit, in Tractatu *de Gratia* (n. 104) Spiritus Sancti dona cum gratia sanctificante in justificatione infundi. Hæc septem numerari possunt, ut in Isaia legitur (xi, 2) : « Re- » quiescet super eum Spiritus Domini; Spiritus *sapientiæ* et » *intellectus*, Spiritus *consilii* et *fortitudinis*, Spiritus *scientiæ* » et *pietatis*, et replebit eum Spiritus *timoris Domini*. » Insuper septem esse dona Spiritus S. unanimi ore profitentur Patres et theologi. Idem testatur Ecclesia, cum S. Spiritum *septiformem* appellat, et in suis officiis decantat : « Da tuis fidelibus in te confidentibus *sacrum septenarium*. »

Potest demum dari ratio congruentiæ. Dona ad actiones quasdam præcellentes destinantur, quarum aliæ a parte animæ apprehensiva, et alia a parte appetitiva. Quæ eliciuntur a parte apprehensiva, quatuor exigunt, nempe : — 1. res divinas præsertim subtiliter penetrari, et hoc præstat donum *intellectus*; — 2. iudicium rectum proferri, quo statuatur quisque rebus divinis inhærere, et hoc præstat donum *sapientiæ*; — 3. rectam haberi existimationem de creatis rebus in ordine ad salutem, et hoc pertinet ad donum *scientiæ*; — 4. conclusionem denique educi ex sapientiæ et scientiæ dictamine circa agenda in particulari, et hoc munus est doni *consilii*. — Præcellentes actiones eliciendæ a parte appetitiva, modo circa debitum officium alteri impendendum, modo circa bonum proprium versantur. In primo casu, perficiantur necesse est a dono *pietatis*, quo mens suaviter inclinatur ad exhibendum cultum religionis Deo ut primo omnium parenti; in secundo casu, perficienda est voluntas, tum ut peculiari ratione se expediat a cupiditatibus retardantibus a bono, quod præstat donum *timoris*, juxta illud Proverbiorum (xvi, 6) : « In timore Do- » mini declinatur a malo; » tum ut, posthabitis difficultatibus et periculis, bonum prosequatur; quod *fortitudinis* dono obtinetur; et in hoc septenarius donorum completur numerus (Cfr. S. Th., 1. 2, q. 68, a. 4).

751. — 311. III. Donorum effectus. Duplicis generis sunt, juxta Angelicum Doctorem, effectus donorum, *beatitudines* nempe et *fructus* Spiritus Sancti. Videlicet — si bonum quod provenit ex donis sit ingens, dicitur *beatitudo*, sive inchoata sive perfecta, prout animus in hujus possessione in terris imperfecte ac semiplene, aut in cœlo perfecte ac plene quiescit. — Si vero exiguum sit ac mediocre, *fructus* appellatur.

Octo *beatitudines* a Christo (*Matth.*, v, 3-11), recensentur; quarum convenientiam cum septem Spiritus Sancti donis S. Augustinus (1) præclare evolvit. Sed de hoc opportunius infra sermo erit, ubi de donis in specie.

Fructus autem Spiritus Sancti duodecim ab Apostolo (*Galat.*, v, 22) numerantur : — Primus est *caritas*, fructus quidem generosissimus, qui est omnium virtutum vita, sine qua actus eximii virtutum in cœlo nunquam remunerabuntur. — Secundus est *gaudium*, præstans ut homo spiritualis alacriter et jucunde serviat Deo. — Tertius est *pax*, quæ in eo potissimum sita est, ut in omnibus hujus vitæ procellis et anxietatibus animæ tranquillitas servetur. Pax est tranquillitas ordinis. Ordinem servamus ut, Deo in omnibus subditi, ipsum supra omnia diligamus, illi fideliter serviamus; ut in nobis cupiditates rationi, corpus animæ, et ratio Deo subdantur; ut proximum sicut nosmetipsos propter Deum diligamus, non quærentes quæ nostra sunt, sed quæ aliorum; et pacem cum Deo, cum nobismetipsis, cum proximo habeamus. — Quartus est *patientia*, quæ in duris perferendis sita est. Patientia est character hominis christiani; efficit ut in tribulationibus gaudeamus. « Christianorum est pati mala temporalia, inquit S. Augustinus (*Sermo* 296, c. 7, n. 8; *Patr. lat.*, xxxviii, 1356), et bona sperare sempiterna. » Unde Apostolus dicebat (*II Cor.*, vii, 4) : « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » — Quintus est *benignitas*, quæ virtus est lenis, blanda, tranquilla et bonorum omnium apta consortio, invitans ad familiaritatem sui, dulcis colloquio, moribus temperata. — Sextus est *bonitas*, quæ nulli nocet, sed bene vult omnibus. Non mul-

(1) S. Aug., *Serm. Christi in monte*, l. 1. c. 4, n. 11; *Patr. lat.*, xxxiv, 1234.

tum a benignitate differt, sed tristior esse potest. — Septimus est *longanimitas*, quæ magnitudinem animi in futuris bonis expectandis declarat. — Octavus est *mansuetudo*, quæ omnes iræ motus sedat et mitigat; quæ propria Christi Domini fuit virtus. — Nonus est *fides* in proximum, ut fideles ac religiosi pactorum promissorumque observatores simus. — Decimus est *modestia*, quæ fastus et arrogantiae omnem speciem in exteriori habitu cultuque et apparatu excludit. — Undecimus est *continentia*, qua non solum in cibo et potu modum servamus, sed etiam pravas cupiditates coercemus. — Duodecimus est *castitas*, quæ mentem castam in casto corpore servat, ut templum Dei sanctum sit, quod nos sumus: « Hujus templi antistes et æditua est pudicitia, ait Tertullianus, quæ nihil immundum aut profanum inferri sinit (1). »

ARTICULUS II

De donis Spiritus Sancti in specie

752. — 312. I. **De dono sapientiæ.** Donum *sapientiæ* est rectitudo judicii tam in contemplatione divinorum quam in ordinatione rerum humanarum secundum divinas regulas quantum necessarium est ad salutem (S. Th., 2. 2, q. 45, a. 5). Donum sapientiæ positum est in cognitione et delectatione summi boni, id est, Dei. Vere igitur sapiens est tali sapientia, qui uni Deo vacat et studet, in eumque fertur sincero affectu, totam fiduciam ac spem in illo collocans, ipsumque ex toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute diligens, præterea nihil amans nisi Dei causa, omnia ad illius gloriam referens. « Quæ desursum est sapientia, inquit B. Jacobus (III, 17), primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis, non judicans, sine simulatione. »

(1) Tertull., *De cultu fem.*, l. 2, c. 1; *Patr. lat.*, I, 1316. — Vide etiam de his S. Thomam (1. 2, q. 70, a. 3). Juxta Natalem Alexandrum (2. 2, tract. 3, c. 2) Spiritus Sancti et illius donorum sol et ejus radii haud contemnendam imaginem præbent, ut videre est apud D. Xavier (*De l'ordre surnaturel et divin*, 22^e *Entretien*).

Ab hac divina sapientia valde differt sapientia hujus mundi, *terrena, animalis, diabolica* (*Jac.*, III, 15), quam habent pseudophilosophi, qui ad rationis trutinam omnia reducere sategunt. — Isti Spiritus S. dono opponitur hebetudo cordis et stupor circa rerum spiritualium dijudicationem, juxta illud (*I Cor.*, II, 14): « Animalis homo non percipit ea quæ sunt » Spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere. » Illa hebetudo sæpe est poena peccati, præsertim luxuriæ qua anima hominis terrenis immergitur, et delectationibus obscænis ex se vehementissimis absorbetur.

Ad donum sapientiæ refertur septima beatitudo: « Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, » juxta illud S. Augustini (1): « Pacifici in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes et subjicientes rationi, id est, menti et spiritui, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei, in quo ita sunt ordinata omnia, ut id quod in homine præcipuum est et excellens, hoc imperet, cæteris non reluctantibus, quæ sunt nobis bestiisque communia » (2).

753. — 313. II. De dono intellectus. Illud donum est lumen supernaturale, quo mens hominis justus ad divina capienda a Spiritu S. illustratur, seu est illustratio mentis ad æstimationem rectam ultimi finis (3). Intellectus dono recte intelliguntur Scripturæ juxta illud Psaltis regii (*Ps.* cxviii, 34): « Da » mihi *intellectum*, et scrutabor legem tuam, et custodiam » illam in toto corde meo. »

Hoc dono carent hæretici, qui Scripturas depravant ad suam perditionem; hoc dono pariter carent philosophi subtilissimi, facundissimique oratores, quia est merces fidei et vitæ moribus integræ.

Quamobrem huic dono respondet sexta beatitudo: « Beati » mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » « Intellectus, inquit S. Augustinus (*Ibid.*, c. 4, n. 11), congruit mundis corde,

(1) S. Aug., *De Serm. Dei in monte*, l. 1, c. 2, n. 9; *Patr. lat.*, xxxiv, 1233.

(2) S. Th., 2, 2, q. 45, a. 6.

(3) S. Th., 2, 2, q. 8, a. 3.

tanquam purgato oculo, quo cerni possit quod oculus corporeus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit; » et (n. 12) : « Mundis corde data est facultas videndi Deum, tanquam purum oculum ad intelligenda æterna gerentibus. »

754. — 314. III. De dono consilii. Donum *consilii* est illud quo idonei reddimur ad bene deliberandum et judicandum quid in rebus difficilioribus, præsertim inopinatis, ad salutem pertinentibus, aut gloriam Dei promoventibus, optimum sit factu; seu, est habitus supernaturalis, quo ratio a Spiritu S. instruitur de agendis (S. Thomas, 2. 2, q. 52, a, 1). — Hoc donum respondet prudentiæ, ipsam adjuvans et perficiens. Justis omnibus commune est, ut a Deo consilium accipiant, in his quæ necessaria sunt ad salutem; eoque maxime opus est, cum aliquis status est eligendus ex quo tota vitæ nostræ ratio et sors æterna pendet.

Huic dono Spiritus S. opponitur consilium humanum, cujus scopus non est Dei gloria, sed temporale commodum; qui illo reguntur quærunt quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi. Rursus huic dono opponitur præcipitatio, qua quis impetu voluntatis vel cupiditatis fertur ad agendum.

Donum consilii respondet quintæ beatitudini : « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. » Sic enim S. Augustinus (c. 4, n. 11) : « Hoc enim remedium est evadendi de istis malis ut dimittamus, sicut nobis dimitti volumus, et adjuvemus in quo possimus alios sicut et nos cupimus adjuvari. »

755. — 315. IV. De dono fortitudinis. Donum *fortitudinis* est fiducia menti a Spiritu S. impressa, consequendi finem operis ardui propter Deum suscepti, et vincendi quæcumque pericula ex adverso imminencia vel prementia (S. Th., 2. 2, q. 139, a. 1). Hoc dono instructus christianus res perituras forti animo contemnit, nullis blanditiis emollitur, nullis adversis perturbatur, non lucris aut divitiis corrumpitur, non adulatione flectitur, non favore delinitur, nullius potentiae metu frangitur.

Huic dono opponitur præsumptio, qua homo propriis fidit viribus.

Huic dono quarta beatitudo respondet : « Beati qui *esuriunt* » et *sitiunt justitiam*, quoniam ipsi saturabuntur. » « Fortitudo congruit esurientibus et sitientibus; laborant enim desiderantes gaudium de veris bonis, et amorem a corporalibus avertere cupientes. » Ita S. Augustinus (c. 4, n. 11).

756. — 316. V. De dono scientiæ. Donum *scientiæ* est habitus supernaturalis per quem homo ex singulari Spiritus S. illustratione et motione scit quid credere debeat, et recte judicat de rebus humanis, quatenus nos ducunt ad Deum (1). Duo itaque includit illud donum, scilicet *credenda* et *agenda*. Hoc donum habent christiani, quantumlibet rudes, in statu gratiæ constituti; sciunt enim quid credere, quid agere debeant, sui Deique sufficientem cognitionem habentes.

Et contra illud non habent homines etiam eruditissimi, qui, caritate carentes, nequidem norunt modum comparandi scientiam sanctorum. Scientia Spiritus, docens eligere bonum et reprobare malum, pugnat adversus scientiam mali, quam parit curiositas.

Huic dono respondet tertia beatitudo : « Beati qui *lugent*, » quoniam ipsi consolabuntur; » sic enim S. Augustinus (c. 4, n. 12) : « Scientia congruit lugentibus, qui jam cognoverunt in Scripturis quibus malis vincti tenebantur quæ tanquam bona et utilia ignorantes appetiverunt. »

757. — 317. VI. De dono pietatis. Donum *pietatis* est habitus supernaturalis, quo anima christiana fit prompte mobilis a Spiritu S. ad exhibendum cultum Deo debitum ut Patri, et subinde omnibus hominibus, quatenus Deum Patrem exprimunt (2). Differt a religione, qua Deum ut creatorem et Dominum colimus, dum pietate illum ut patrem veneramur. Ad pietatem pertinet honorare Sanctos, non contradicere Scripturæ, sive intellectæ, sive non intellectæ, proximo propter Deum

(1) S. Th., 2. 2, q. 9, a. 1, 2, 3.

(2) S. Th., 2. 2, q. 121.

benefacere, ejusque miseriis ex animo compati et subvenire. Pietas christiana ita in Deum intendit, ut Dei causa patrem et matrem, fratres et sorores, patriam et cognationem relinquere et abdicare parata sit. Hanc ergo non habet mundus, qui Deum non constituit beneficentiæ suæ finem.

Curiositati adversatur pietas donum; quem enim curiositas a corde avocat, pietas revocat.

Secunda beatitudo : « Beati *mites*, quoniam ipsi posside- » bunt terram, » pietati tribuitur : « Namque mites sunt, inquit S. Augustinus (c. 2, n. 4; *Ibid.*, 1232), qui cedunt in improbitatibus et non resistunt malo, sed vincunt in bono malum. Rixentur ergo immites et dimicent pro terrenis et temporalibus rebus. Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. »

758. — 318. VII. De dono timoris Dei. *Timor* Domini est habitus supernaturalis quo anima Deum reveretur, seque ipsi subducere timet. Timor Dei alius est *filialis*, alius *servilis*, alius demum *serviliter servilis*. Timor serviliter servilis non excludit affectum peccati, et ideo nullius est pretii; timor autem, tum filialis, tum simpliciter servilis, multum proficit ad salutem. Qui hoc timore confixi sunt, mandata Dei cum reverentia singulari et ex intimo affectu custodiunt, semperque solliciti sunt ne Deo displiceant et ab ejus gratia excidant.

Timor Dei opponitur mundano timori, qui a Deo damnatur; expellit negligentiam, juxta illud : « Qui timet Deum, » nihil negligit » (*Eccl.*, vii, 19).

Huic dono respondet prima beatitudo : « Beati *pauperes spiritu*. » « Timor Dei, ait S. Augustinus (c. 4, n. 11), congruit humilibus, de quibus dicitur : Beati pauperes spiritu, id est, non inflati, non superbi, quibus Apostolus dicit : Noli altum sapere, sed time, id est, noli extolli. »

759. — 319. Corollaria. Unaquæque igitur beatitudo respondet uni e Spiritus S. donis; in octava autem beatitudine septem dona concurrunt, adeo ut non sit novus perfectionis gradus, sed probatio et declaratio præcedentium. « Septem sunt, inquit S. Augustinus (c. 3, n. 10; *ibid.*, 1234) quæ perficiunt;

nam octava clarificat, et quod perfectum est demonstrat. » Enimvero omnes, tam pauperes et humiles spiritu, quam mites et alii, mala audiunt apud iniquos, linguis eorum pros-cinduntur, persecutionibus exagitantur; sed beati, si in omnibus tribulationibus gloriantur, quia ipsorum est regnum cœlorum, et idcirco octava beatitudo ista est: « Beati qui *per-* » *secutionem patiuntur propter justitiam*, quoniam ipsorum » est regnum cœlorum » (*Matth.*, v, 10).

Hinc etiam haud immerito a nonnullis dicitur septem Spiritus Sancti dona tribus virtutibus theologicis et quatuor cardinalibus respondere, scilicet: *fidei* respondet donum *intellectus*, quo apprehendimus principia rerum, illisque firmiter inhæremus; — *spei*, donum *scientiæ*, quo judicamus quæ spernenda sint, quæ vero appetenda; — *caritati*, donum *sapientiæ*, quo Deum et divina sapimus, eisque summo affectu adhæremus; — *prudentiæ*, donum *consilii*, quo scimus quomodo agendum sit; — *justitiæ*, donum *pietatis*, quo pie erga alios affecti, illis quod debitum est libenter reddimus; — *fortitudini*, donum *fortitudinis*, quo viriliter agimus; — *temperantiæ*, donum *timoris Dei*, quo passiones cohibemus.

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS DEI

ET ECCLESIAE

PROOEMIUM

760. — 1. Objectum et divisio Tractatus. Ex dictis in Tractatu *de Legibus* (n. 201, 233) constat omne praeceptum vel omnem legem a Deo procedere, nullumque dari posse mandatum in conscientia obligans, quin Deum auctorem vel sancientem habeat.

Jam vero Deus duplici modo leges hominibus dat et sancit : — *immediate et per se*, et hoc modo praecepta Decalogi tradidit ; — vel *mediate et indirecte*, scilicet per homines quos aliorum principes et duces constituit. Porro hi homines quibus auctoritatem suam Deus concredidit, constituti sunt vel spirituales superiores, ut S. Pontifex et Episcopi, vel temporales principes, ut reges ac magistratus civiles (*Ibid.*, n. 231-238).

Idecirco in hoc de Præceptis Tractatu dicendum esset : Primo de Præceptis *divinis*, seu de Decalogo ; secundo de Præceptis *ecclesiasticis* ; tertio de Præceptis *civilibus*. Quoniam vero ea quæ civiles leges in particulari spectant, opportunius ad Tractatus *de Justitia et de Contractibus* remitti possunt, duæ tantum erunt hujusce Tractatus partes (1).

(1) Circa *Præcepta Dei et Ecclesiae* utiliter consuli possunt : S. Thomas (2. 2, q. 1 et seq.) ; S. Lig. (*Theol. mor.*, lib. IV) ; *Catech. Rom.* (p. 3) ; Scavini ; Gury ; Marc ; Lehmkühl ; Berardi, etc.

PARS I

DE PRÆCEPTIS DEI SEU DE DECALOGO

NOTIONES PRÆVIÆ

Præcepta Dei, de quibus in præsentī Tractatu agetur, sunt præcepta generalia, in ipsa natura fundata, quæ ad omnes spectant homines, et in Decalogo continentur. Præter illa præcepta naturalia, dantur alia positiva, a libera Dei voluntate provenientia, ut communionis præceptum; sed ista in cæteris Tractatibus, occasione data, expenduntur. De solis itaque præceptis Decalogi sigillatim tractandum superest, prius declaratis notione, obligatione et divisione Decalogi in communi.

761. — 2. Decalogi definitio. Vox *Decalogus* primum usurpata est a Clemente Alexandrino et idem sonat ac decem verba Dei. Decalogus definitur : *Lex naturalis et divinitus revelata, in decem præcepta distributa, digito Dei in tabulis inscripta, et per manus Moysis populo Judaico data.*

Dicitur 1. *Lex naturalis*, quia ista omnia mandata, si tertium partim excipias, ut infra ostendetur, fundantur in ipsarum rerum natura.

Dicitur 2. *Divinitus revelata*, seu supernaturaliter tradita et promulgata in monte Sina, ac proinde supernaturalis quoad modum.

Dicitur 3. *In decem præcepta distributa*; nam decem tantum præcepta formaliter continet Decalogus. Sed ad ea possunt omnia præcepta morum naturalia aliqua ratione reduci, proindeque in eis virtualiter continentur, sive tanquam prima et communia principia, v. g., quod homo nulli debet malefa-

cere, sive tanquam conclusiones ex illis derivatæ, v. g., quod non licet exigere usuram (1).

Dicitur 4. *Digito Dei in tabulis inscripta, et per manus Moy- sis populo Judaico data*; hæc omnia ex Scriptura Sacra (*Exod.*, xxiv) patent.

His autem verbis enuntiantur decem Dei præcepta (*Exod.*, xx): « Ego sum Deus tuus...

I. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem... Non adorabis ea neque coles...

II. Non assumes nomen Dei tui in vanum...

III. Memento ut diem sabbati sanctifices...

IV. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram...

V. Non occides.

VI. Non mœchaberis.

VII. Non furtum facies.

VIII. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

IX. Non desiderabis uxorem ejus (proximi tui).

X. Non concupisces domum proximi tui... non servum, non ancillam, non bovem... »

762. — 3. Obligatio præceptorum Decalogi. Etsi Decalogus fuerit specialiter populo Israelitico datus, ac proinde ad legem veterem pertineat, nihilominus — tum *omnes* generatim *homines*, — tum *specialiter Christianos* etiam nunc *obligat* (excepto tamen mandato de sanctificatione sabbati, quod cum cæremoniarum Judaicarum abrogatione cessavit).

1. *Quatenus est lex naturalis*, Decalogus non modo tabulis lapideis, sed etiam cordi *uniuscujusque hominis* est inscriptus, juxta id quod dicit Apostolus: « Gentes quæ legem non habent, » ipsi sibi sunt lex; qui ostendunt *opus legis scriptum in cordibus suis* » (*Rom.*, II, 14; Cf. *Tract. de Legibus*, n. 203, 205); decalogo igitur tenentur omnes homines.

2. Sed eo *specialiter* ligantur *christiani*, quippe quum ejus

(1) Cf. S. Th., I. 2., q. 100, a. 3.

præcepta, dempto tertio, facta fuerint *formaliter evangelica*, dicente Christo de iisdem (*Matth.*, v, 17-19) : « Nolite putare » quoniam veni solvere legem, non veni solvere sed adimplere ;... qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, » et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum ; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur » in regno cœlorum. » (*Matth.*, xix, 17-19) : « Si vis ad vitam » ingredi, serva mandata,... non adulterabis, non furtum facies, etc. »

Quare Concilium Tridentinum anathemate percellit eos qui dixerint « nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, aut *decem præcepta nihil pertinere ad christianos*, aut hominem justificatum non teneri ad observantiam mandatorum Dei et Ecclesiæ » (Sess. 6, can. 19 et 20).

Hinc 1. Graviter peccant qui Decalogum etiam *quoad substantiam ignorant* ; quisque enim præceptorum sæpius urgentium, qualia sunt Decalogi præcepta, notitiam habere debet, ita ut, in occasione positus, meminisse possit quid sibi præceptum sit aut prohibitum. — Dicitur *quoad substantiam*, quia si quis Decalogi verba et ordinem memoriter non teneat, non est peccati reus, nisi aut hæc ignoret ex contemptu, aut verborum ignorantia periculum inducat ignorantiae ipsorum præceptorum.

Hinc 2. Pastores, quorum est oves sibi creditas in lege Domini erudire, tenentur omnium quæ ad Decalogum pertinent pleniorē notitiā assequi, eaque attentius considerare et meditari, ut dent scientiam salutis populo Dei. Adde cum Catechismo Romano quod « in confessionibus etiam iudicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt ; quare... in divinatorum præceptorum interpretatione quam exercitatissimi (esse debent), ut ad hanc divinam regulam de quacumque et actione et officii prætermissione iudicium facere possint » (*Catech. Rom.*, p. 3, n. 3).

763. — 4. **Distinctio præceptorum Decalogi.** — I. Præcepta Decalogi solent dividi in *affirmativa* et *negativa*.

Præcepta *affirmativa* primario aliquid faciendum præci-

piunt, ut hæc duo : « Sanctifica sabbatum; honora parentes. » — *Negativa* primario aliquid fieri vetant, v. g. : « Non occides, non furtum facies. »

Duplex est præcipue inter ea præcepta discrimen :

1. *Affirmativa* semper obligant, sed *non pro semper*; id est, non pro omni tempore; non enim tenemur singulis instantibus parentes honorare seu iis testimonia honoris præbere; sed tantum in debitis circumstantiis, v. g., quando cum iis tractamus; — *negativa* vero semper obligant et *pro semper*, id est omni tempore; nullo enim instanti licitum est occidere vel furari.

2. Præcepta *affirmativa* violantur peccato omissionis, — *negativa* autem peccato commissionis.

Notandum est : — 1. in præcepto affirmativo includi negativum quo actio opposita prohibetur, v. g., in præcepto honorandi parentes continetur præceptum illos non aspernandi, — 2. pariter in præcepto negativo affirmativum huic oppositum involvitur, v. g., in præcepto non colendi deos alienos, includitur præceptum colendi unum Deum.

II. Præcepta Decalogi dividuntur insuper in præcepta *primæ tabulæ* et præcepta *secundæ tabulæ*.

Præcepta *primæ tabulæ* sunt tria prima, ad divinum cultum spectantia; — Præcepta *secundæ tabulæ* sunt septem alia, quæ ad proximum referuntur (1).

Quare ipse Christus monet (*Matth.*, xxii, 40), *in his duobus mandatis*, videlicet amoris Dei et proximi, universam legem pendere et Prophetas.

764. — 5. Ratio et nexus præceptorum erga Deum. Ex dic-

(1) Recte ait S. Thomas (1, 2, q. 100, a. 5) : « Præcepta legis divinæ ordinant hominem ad quamdam communitatem sub Deo; ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, duo requiruntur : quorum primum est, ut bene se habeat ad eum qui præest communitati; aliud autem est, ut homo bene se habeat ad alios communitatis consocios et participes; oportet igitur quod in lege divina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum, et inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos sicut conviventes sub Deo. »

tis praecepta legis divinae hominem *ordinant ad Deum*, tanquam ad eum qui praest hominum communitati.

« Principi autem communitatis, ait Doctor Angelicus (*loc. cit.*), tria debet homo : primo *fidelitatem*, secundo *reverentiam*, tertio *famulatum*. »

1. « *Fidelitas* quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferat; et quantum ad hoc accipitur *primum praeceptum*, cum dicitur : « Non habebis deos alienos. »

2. « *Reverentia* autem ad dominum requirit, ut nihil injuriosum in eum committatur, et quantum ad hoc accipitur *secundum praeceptum*, quod est : « Non assumes nomen Dei tui in vanum. »

3. « *Famulatus* autem debetur Domino in recompensationem beneficiorum quæ ab ipso percipiunt subditi; et ad hoc pertinet *tertium praeceptum* de sanctificatione sabbati in memoriam creationis rerum. »

765. — 6. Ratio et nexus praeceptorum erga proximum.

Decalogus, ut diximus ex S. Thoma, hominem ordinat ad alios homines tanquam ad proximos, seu communitatis consocios et comparticipes.

« Ad proximos autem, pergit Doctor Angelicus, aliquis bene se habet, et *specialiter* et *generaliter*. »

1. « *Specialiter* quidem quantum ad illos quorum est debitor, ut eis debitum reddat; et quantum ad hoc accipitur praeceptum de *honoratione parentum*. »

2. « *Generaliter* autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur, neque *opere*, neque *ore*, neque *corde*. — *Opere* quidem inferitur nocumentum proximis, quandoque quidem in *propriam personam*, quantum ad consistentiam personæ, et hoc prohibetur per hoc quod dicitur : « Non occides; » quandoque autem in *personam conjunctam*, quantum ad propagationem prolis, et hoc prohibetur cum dicitur : « Non mœchaberis; » quandoque autem in *rem possessam*, quæ ordinatur ad utrumque, et quantum ad hoc dicitur : « Non furtum facies. » — Nocumentum autem *oris* prohibetur

cum dicitur : « Non loqueris contra proximum tuum falsum » testimonium. » — Nocumentum autem *cordis* prohibetur, cum dicitur : « Non concupisces. »

Quoniam vero de his præceptis erga proximum alibi tractabitur, nempe de quarto præcepto Decalogi in Tractatu *de obligationibus statuum*, de quinto, septimo, octavo et decimo in Tractatu *de Justitia*, de sexto et nono in Tractatu *de Luxuria*, remanet ut hic agamus de præceptis erga Deum, quæ sunt tria priora præcepta Decalogi.

CAPUT I

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI

766. — 7. Enuntiatur primum præceptum. Primum Decalogi præceptum his verbis describitur (*Exod.*, xx, 2 et seq.) : « Ego sum Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos » coram me. Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem... Non adorabis ea neque coles. » — A Christo vero (*Matth.*, iv, 10), sic exponitur : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. »

Hinc patet illud simul esse — 1. *affirmativum*, quatenus præcipit ut legitimus cultus Deo exhibeatur; — 2. *negativum*, quatenus prohibet quidquid huic cultui opponitur.

Unde duplex articulus.

ARTICULUS I

De iis quæ primo præcepto præscribuntur

Præcipiuntur actus quibus Deo cultus debitus redditur, id est, actus religionis.

767. — 8. Definitio religionis. Religio est *virtus moralis, qua cultum debitum Deo, tanquam rerum omnium principio et supremo domino, exhibemus.*

Dicitur 1. *virtus moralis qua cultum Deo exhibemus* (1); cultus autem est honor cum animi submissione exhibitus; honor enim, generatim et simpliciter sumptus, nihil aliud est quam testimonium excellentiæ alterius, et submissionem non includit; sic Deus honorat, sed non colit sanctos. Ad cultum igitur constituendum duo concurrunt, nempe *existimatio et testimonium excellentiæ* illius quem colimus, et *dependentia* ab eodem uti a superiore.

Dicitur 2. *Deo debitum*; cultus enim est quoddam tributum, quo ejus excellentiam et beneficentiam nostramque subjectionem testamur.

Dicitur 3. *tanquam rerum omnium principio et supremo domino*, quibus verbis significatur cur Deus cultu sit dignus.

768. — 9. Corollaria. — I. Religio est *virtus moralis*, planeque *distincta a virtutibus theologicis*.

Nam in his Deus non solum est objectum formale ut in religione, sed etiam objectum materiale; id enim quod fides credit, quod spes appetit et exspectat, quod caritas vult et diligit, est ipse Deus, sive ut prima veritas, sive ut beatificans, sive ut bonus in se. — Religionis vero objectum materiale, in quod ipsa immediate tendit, non est ipse Deus seu divina excellentia, sed cultus ejus.

769. — 10. II. Religio, etsi virtus theologica non sit, est tamen *virtutibus theologicis valde affinis, et post eas primum locum obtinet*.

Nam ea virtus est cæteris præstantior, magisque virtutibus theologicis affinis, qua vicinius Deum attingimus; atqui post virtutes theologicas religio vicinius Deum attingit, nempe tanquam objectum cui cultus defertur.

770. — 11. III. Religio *ad virtutem cardinalem justitiæ refe-*

(1) Juxta S. Thomam (2. 2, q. 81, a. 8) « sanctitas non differt a religione *secundum essentiam* » siquidem « sanctitas dicitur per quam mens hominis seipsum et suos actus applicat Deo » sed differt « solum *ratione*, » quatenus nempe religio « exhibet Deo famulatum in his quæ pertinent specialiter ad cultum divinum », dum sanctitas « non solum hæc, sed aliarum virtutum opera refert in Deum. »

(2) S. Th., 2. 2, q. 81, a. 6.

renda est; attamen differt ab ea rigorosa justitiæ specie quæ inter homines exercetur.

Constat *prius* seu religio præstat omnia quæ ad justitiæ notionem pertinent. Etenim ad justitiam requiritur ut actus respectum habeant ad alterum, cui reddatur quod ipsi stricto jure debetur, et ut reddatur ad æqualitatem. Porro religio actus suos refert ad alterum, id est, ad Deum, cujus sane jura sunt ab hominis juribus distincta; insuper per eos reddit quod stricte debet, nempe adorationem, orationem, etc.; tandem reddit, non equidem ad summam æqualitatem, sed ad eam æqualitatem quæ ab homine reddi potest Deo; ergo religio ad virtutem cardinalem justitiæ referenda est.

Constat *posterius*; nam justitia inter homines ex natura sua tendit ad æqualitatem omnimodam; religio autem cum debitum Deo cultum reddit, omnino impotens est ad talem æqualitatem servandam, propter excellentiam debiti, quod ex infinita Dei majestate mensuratur, et conditionem creaturæ quæ respectu Dei nihil habet proprium, ipsique debet id omne quod est; ergo religio a rigorosa justitiæ notione deficit (1).

771. — 12. Actus religionis. — I. Actus religionis sunt alii *imperati*, alii *elicit*.

1. Actus *imperati* religionis sunt quilibet actus aliarum virtutum, qui, ut patet, imperari possunt a religione, id est, dirigi ad Dei gloriam et reverentiam. Hoc sensu dicitur (*Jacob.*, I, 27) : « Religio munda hæc est, visitare pupillos et » viduas, » quia licet tales actus sint elicit a misericordia, a religione ad eos exercendos homo excitari potest, ut scilicet Dei gloria augeatur.

2. Actus *elicit* religionis illi sunt quibus directe creatura rationalis suam reverentiam et subjectionem Deo exhibet.

II. Juxta S. Thomam (2. 2, q. 81, a. 7), distinguuntur actus *interiores*, quasi principales et per se ad religionem perti-

(1) In Christo, ob unionem hypostaticam, quæ actionibus humanis valorem infinitum confert, religio dici debet justitia perfecta, utpote reddens Deo debitum cultum ad perfectam æqualitatem.

nentes; et actus *exteriores*, quasi secundarii et ad interiores ordinati.

Actus *interiores* illi sunt quibus anima omnes suas facultates Deo subicit; hi ad *devotionem* et *orationem* reducuntur.

Actus *exteriores* triplicis sunt generis :

1. *Adoratio*, per quam aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet;

2. Actus quibus bonum externum, — vel Deo offertur per *sacrificia*, *oblaciones*, *primitias* et *decimas*; — vel Deo promittitur per *votum*;

3. Actus quibus aliquid divinum ab hominibus assumitur, scilicet, vel *sacramentum* aliquod, vel *nomen* divinum. De sacramenti sumptione alibi dicitur; assumitur autem nomen divinum tripliciter : — uno modo, per *juramentum*, ad propria verba confirmanda; — alio modo, per *adjurationem*, ad alios inducendos ad aliquid; — tertio modo, per *invocationem*, ad Deum orandum vel laudandum.

Cum vero dictum sit de sacrificio in Tractatu *de SS. Eucharistia*, atque disserendum sit de voto, juramento et adjuratione infra, ubi de secundo Decalogi præcepto, tractandum remanet solummodo — 1. de devotione, — 2. de oratione, — 3. de adoratione, et — 4. de oblationibus, primitiis et decimis.

§ I. — De devotione

772. — 13. Devotionis definitio. Nomen devotionis derivatur a verbo *devoveo*, quod significat offerre vel tradere in servitium, cultum et obsequium alterius; quod si respectu Dei fiat sese obligando, erit votum; si vero per merum propositum aut propositi affectum, est devotio.

Hæc igitur recte definitur a S. Thoma (1) : *Voluntas prompte faciendi quod ad Dei servitium pertinet.*

Dicitur 1. *voluntas*, et quidem firma, constans, generosa; unde qui unum aut alterum duntaxat actum ad cultum Dei refert, devotus appellari non potest.

(1) S. Th., 2. 2, q. 82, a. 1.

Dicitur 2. *prompte faciendi*; devotio enim importat quamdam alacritatem seu promptitudinem ad exsequenda omnia quæ sunt divini cultus; atque ideo, ut ait S. Franciscus Salesius (*Philoth.*, 1 p., c. 1), facit non solum bene operari, sed diligenter, frequenter et prompte.

Dicitur 3. *faciendi quod ad Dei servitium pertinet*, seu se tradendi ad ea quæ pertinent ad divinum cultum; unde patet devotionem esse actum religionis (1).

Hinc 1. vera devotio, etsi caritatem præsupponat, et cum ea strictissime jungatur, ab ipsa tamen in eo differt, quod caritas efficit ut omnia Dei præcepta rite observentur, devotio vero superaddit, ut eadem observentur cum quadam alacritate et agilitate spirituali (2).

Hinc 2. devotio simpliciter dicta secernitur ab iis actibus qui improprie *devotiones* vulgo nuncupantur, v. g., devotio erga SS. Sacramentum, erga Passionem Christi, erga B. V. Mariam, etc., et sunt tantummodo materia in qua versatur devotio, seu obsequia particularia quæ ex imperio devotionis Deo vel Sanctis exhibentur.

773. — 14. Species devotionis explicantur. Devotio alia est *substantialis*, alia *accidentalis*.

1. Devotio *substantialis* est voluntas deliberata et firma devovendi se totum divino obsequio; nititur in consideratione veritatum fidei, et importat firmum propositum Deo super omnia obsequendi in quovis eventu, sive læto, sive tristi.

Hæc autem devotio dicitur *substantialis*, quia requiritur et sufficit ad devote seu prompte operandum. Hujus diminutio et jactura dicuntur languor spiritualis, acedia et tepor.

2. Devotio *accidentalis* adest, quando dictæ promptitudini accedit suavis quædam affectio seu delectatio, quæ efficit ut devotus libentissime se tradat ad divinum obsequium; eam

(1) « Ad religionem pertinet, ait S. Thomas (2. 2, q. 82, a. 2), habere promptam voluntatem ad exsequenda quæ pertinent ad cultum divinum, quod est esse devotum. »

(2) « Quapropter, ait S. Franciscus Salesius, si caritas est quidam ignis, devotio est flamma ignis ejusdem. »

recenset S. Thomas inter effectus devotionis, vocatque spirituales lætitiæ (q. 82, a. 4).

Dicitur autem *accidentalis*, quia ad substantiam virtutis non pertinet, nec semper in nostra est potestate. — Dicitur etiam a quibusdam *integralis*, quia devotio substantialis eam producit quasi sui complementum atque ab ipsa multum adjuvatur. — Dicitur quoque *affectiva*, quia suavi affectu animæ constat. Duplex est : una, *affectiva simpliciter*, cujus suavitas in anima tantum residet ; altera, *affectiva simul et sensibilis*, vulgo vocatur *devotio sensibilis*, et in lacrymas teneritudinis vel alias passiones corporales erumpit. — Privatio devotionis accidentalis vocatur ariditas spiritualis.

Jam vero devotioni *substantiali*, etiam independentem a devotione accidentali, *semper* studendum est, quia per eam, ut notat S. Thomas (1) « caritas nutritur, sicut quælibet amicitia conservatur et augetur per amicabilium operum exercitium et meditationem. »

Devotio *accidentalis*, tum *affectiva simpliciter*, tum *affectiva simul et sensibilis*, *semper* quoque, *quantum fieri potest*, procurari debet, — 1. quia per se et principaliter causatur a devotione substantiali, ut infra (n. 775) ex S. Thoma dicemus ; — 2. quia hanc perficit et ad perfectionem vitæ christianæ adipiscendam adjuvat, juxta illud (*Psalm. cxviii, 32*) : « Viam » mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum » ; — 3. quia est donum Dei et fructus Spiritus sancti ; dicit enim Christus (*Joan., xvi, 24*) : « Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum » ; et Apostolus (*Gal., v, 22*) : « Fructus Spiritus est caritas, gaudium, pax, etc. » ; — 4. tandem quia homo Deum ex totis viribus diligens suam dilectionem sæpe, sponte et convenientissime etiam in corpus redundare experitur (2).

(1) S. Th., 2. 2, q. 82, a. 2, ad 2.

(2) Unde damata est ab Innocentio XI hæc propositio Michaelis de Molinos (n. 27) : « Qui desiderat et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat nec quærit Deum, sed seipsum ; et male agit, cum eam desiderat et eam habere conatur, qui per viam internam incedit. » Et Catech. Rom. de contritione disserens ait (n. 38), lacrymas esse summopere optandas et commendandas.

774. — 15. Devotionis causæ. Devotionis causa *principalis* et *extrinseca* est Deus ipse, qui in nobis operatur hanc bonam voluntatem qua prompte nos tradimus ad illius servitium; nam religio, cujus devotio est actus, est virtus supernaturalis.

Causa devotionis *secundaria* et *intrinseca*, seu ex parte nostri, est meditatio. Hæc autem meditatio consistit: — 1. In consideratione *divinæ bonitatis* et beneficiorum ejus, in contemplatione mysteriorum fidei, præcipue mortis Christi, ex quibus nascitur dilectio, quæ est devotionis causa proxima; — 2. in consideratione *propriæ miseriæ*, ex qua sentit homo necessitatem se totum Deo tradendi et illi soli fidendi (1).

775. — 16. Devotionis effectus. Juxta S. Thomam (2) devotio, *per se* quidem et *principaliter*, spirituales lætitiæ mentis causat; *ex consequenti* autem et *per accidens*, causat tristitiam.

Devotio enim, quatenus causatur meditatione, ut diximus, ex duplici consideratione procedit: — *Principaliter* ex consideratione *divinæ bonitatis*, ex qua *per se* quidem sequitur delectatio, secundum illud (*Ps. LXXVI, 4*): « Memor fui Dei » et delectatus sum; » sed *per accidens* oritur tristitia in his qui nondum plene Deo fruuntur, secundum illud (*Ps. XLI, 3*): « Sitivit anima mea ad Deum vivum.... Fuerunt mihi lacrymæ » meæ panes; » — *secundario* ex consideratione propriorum defectuum, quæ *per se* nata est tristitiam causare, propter defectus; *per accidens* autem lætitiæ, propter spem *divinæ subventionis*.

§ II. — De oratione

776. — 17. Orationis definitio et divisio. Oratio *late* sumpta est *elevatio mentis ad Deum*; sensu autem *stricto* accepta, qualiter hic sumitur, a S. Th. post Damascenum definitur: *Petitio dicentium a Deo* (2. 2, q. 83, a. 1).

Oratio igitur pertinet ad religionis virtutem, et ab ea elicitur, quia per orationem testamur Deum esse auctorem bonorum nostrorum, nosque eo indigere. — Sub aliquo tamen

(1) S. Th., 2. 2, q. 82, a. 3.

(2) S. Th., *ibid.*, a. 4.

respectu refertur ad spem, quia orans aliquid desiderat et exspectat a Deo.

Oratio dividitur in *mentalem* et *vocalem* : — prior fit sola mente; — posterior corporis vocem locutioni mentali superaddit; unde non est oratio vocalis sine mentali.

Oratio vocalis subdividitur in *publicam* seu *communem*, et *privatam* seu *singularem* : publica est ea quæ fit ab *Ecclesiæ ministro*, sive privatim, sive cum populo fidei et pro ejus salute; — privata est ea quæ fit a *persona particulari* ut tali, sive pro se sive pro aliis oret.

Dicendum est : — 1. de orationis necessitate, — 2. de ejus efficacia, — 3. de ejus circumstantiis. — Quod vero specialiter spectat ad orationem publicam remittitur ad tract. *de Obligationibus statuum*, ubi de divino officio agetur.

I. De orationis necessitate.

777. — 18. Errores. Quidam pseudophilosophi, v. g., Deistæ et Fatalistæ, contenderunt orationem esse inutilem, et Deo injuriosam; confutantur in Tract. *de vera Religione*. — Quidam pseudomystici docuerunt orationem esse perfectis inutilem, imo perfectioni fieri obstaculum (1).

778. — 19. Assertio. *Oratio est omnibus adultis necessaria necessitate tum præcepti tum medii.*

PROB. 1^a PARS, *de necessitate præcepti*. Christus dicit (*Matth.*, XXVI, 44) : « Vigilate et orate, ut non intretis in » tentationem. » (*Luc.*, XI, 9) : « Petite et dabitur vobis. » (*Joan.*, XVI, 24) : « Petite et accipietis, » quasi dixisset : si non petieritis, non dabitur vobis, non accipietis. Quibus textibus sufficienter exprimitur præceptum orationis, uti intelligunt unanimiter SS. Doctores.

PROB. 2^a PARS, *de necessitate medii*. Conversio et perseve-

(1) Molinos hanc emisit propositionem, merito ab Innoc. XI damnatam (n. 14) : « Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit ut rem aliquam a Deo petat, quia petere est imperfectio,... et illud Evangelii : *Petite et accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis. »

rantia in bono usque ad finem obtineri nequeunt sine speciali gratia a Deo concessa; porro, juxta SS. Patres, Deus hanc gratiam communiter non vult concedere nisi illis qui eam enixe postulant; ergo necessitate medii adultis necessaria est oratio. — Unde Conc. Tridentinum possibilitatem implendi præcepta divina repetit ab oratione, hancque ideo ut necessariam habet ad salutem (sess. 6, cap. 11): « Deus impossibilia non jubet, sed jubendo admonet et facere quod possis, et *petere quod non possis*, et adjuvat ut possis. »

779. — 20. Quæritur 1. Utrum oratio debeat esse vocalis?

RESP. *affirmative*, ob triplicem rationem, juxta S. Thomam (2. 2, q. 83, a. 12): — « *Primo* quidem *ad excitandam interiorem devotionem*, qua mens orantis elevetur in Deum, quia per exteriora signa.... movetur mens hominis secundum apprehensionem, et per consequens secundum affectionem.... — *Secundo*, adjungitur oratio vocalis quasi *ad redditionem debiti*, ut scilicet homo Deo serviat secundum illud totum quod ex Deo habet, id est, non solum mente, sed etiam corpore.... — *Tertio*, adjungitur oratio vocalis *ex quadam redundantia ab anima* in corpus, ex vehementi affectione. »

780. — 21. Quæritur 2. Quandonam obliget præceptum orationis?

RESP. Quoad tempus quo obligat orationis præceptum, idem videtur dicendum ac de præceptis fidei, spei et caritatis; ac proinde — 1. obligat *per se* et *directe* circa initium usus rationis, in mortis periculo, aliquoties in vita, id est, saltem semel in anno, juxta Salmanticenses, quos non improbat S. Lig.; ita etiam Suarez, qui addit fortasse unius mensis dilationem esse gravem. — 2. obligat *per accidens* et *indirecte* in gravi tentatione, in re magni momenti relative ad salutem, in tempore afflictionis, juxta illud (Ps. XLIX, 15): « Invoca » me in die tribulationis: eruam te » (1).

(1) Ista verba (Luc., XVIII, 1): « Oportet semper orare et non deficere, » intelligi debent, juxta S. Th. (2. 2, q. 83, a. 14) de causa ex qua procedere debet oratio, id est, de desiderio caritatis. Quod quidem in nobis debet esse continuum vel actu vel virtute... et secundum hoc,

781. — 22. Quæritur 3. Utrum adsit obligatio recitandi preces matutinas et serotinas?

RESP. *negative, directe et per se* loquendo, cum nulla lex eas præcipiat; unde illarum omissio non constituit *directe* peccatum, etiam veniale. Ita probabilius, contra quosdam, qui obligationem levem admittunt vi consuetudinis inductam.

Dixi *directe*; nam qui sine ulla justa causa eas omittit, plerumque venialiter peccat *indirecte*, ratione alterius præcepti tunc per accidens obligantis, v. g., exempli dandi, scandali vitandi, tentationis superandæ.

Sed quidquid sit de hac obligatione directa, certum est existere præceptum generale orationis, et eos qui has preces negligunt nullas alias ordinarie facere, nec vitam christianam ducere; ac proinde totis viribus procurent tum parochi, tum confessarii, ut has preces dicant fideles, ut patres vel matres familias mane et vespere, aut vespere saltem, cum filiis et servis has preces simul recitent.

782. — 23. Quæritur 4. An et quale peccatum sit distractio voluntaria in oratione?

RESP. esse *peccatum veniale*, nisi forte justa causa excuset, idque valet etiam pro oratione quæ sine obligatione fit; ratio est, quia sic agens se habet irreverenter erga Deum (Elbel, *de Orat.*, n. 447).

Attamen nullum peccatum est, si quis non tam intendat orare, quam verba precum recitando pie se occupare; quia non formaliter, sed materialiter tantum orat; v. g., si quis, manibus laborans, psalmos aliasve preces recitet, aut cantet, non animo orandi sed cavendi cogitationes vanas, vel se recreandi (S. Lig., *de Pecc.*, n. 84) (1).

oratio debet esse continua; sed ipsa oratio secundum se considerata non potest esse assidua, quia oportet aliis operibus occupari.

(1) S. Thomas (2. 2, q. 83, n. 13) de *necessitate attentionis in oratione*, dicit (ad 3) « quod si quis ex proposito in oratione mente evagetur, hoc peccatum est et impedit orationis fructum;.... evagatio vero mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. »

Ex eodem S. Doctore (*ibid.*, in c.), *Primus* fructus seu effectus orationis est *mereri* (qui est communis omnibus actibus caritate informatis): « ad hunc effectum non ex necessitate requiritur quod attentio adsit

II. De efficacia orationis.

783. — 24. Efficacia orationis exponitur. Oratio est simul : — 1. actus supernaturaliter bonus ; — 2. actus laboriosus et pœnalis ; — 3. alicujus rei petitio.

Hinc triplex distinguitur efficacia in oratione rite peracta :

Est 1. *Meritoria*, quatenus actus bonus et in gratia factus, juxta ea quæ dicta sunt in Tractatu *de Gratia* ;

2. *Satisfactoria*, quia quodlibet opus ex gratia procedens, ac pœnale et laboriosum, qualis est oratio, est vere satisfactorium, uti exponitur in Tractatu *de Pœnitentia* ;

3. *Impetratoria*, et quidem *certo et infallibiliter*, modo in oratione reperiantur *dotes debitæ* ; Christus enim ait (*Luc.*, xi, 9 : « Ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis ; quærite et » invenietis ; pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit ; et qui quærit, invenit ; et pulsanti aperietur. » (*Marc.*, xi, 24) : « Dico vobis : omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis » (Cf. *Joan.*, xiv, 13 ; xvi, 23).

Dicitur *modo adsint dotes debitæ*, quæ sunt, juxta Doctorem Angelicum (1), ut quis petat pro se, conducentia ad salutem, pie et perseveranter.

1. *Pro se* ; dicitur non *dabit sed dabit vobis* ; « contingit enim, ait S. Thomas (2) quandoque quod oratio pro alio facta non impetrat, etiamsi fiat pie et perseveranter, et de perti-

orationi per totum, sed vis primæ intentionis, qua aliquis ad orandum accedit, reddit totam orationem meritoriam. » — *Secundus* effectus est *impetrare* (qui est orationi proprius) ; « ad hunc etiam effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter attendit. » — *Tertius* effectus est quædam *spiritualis refectio mentis* ; « ad hoc de necessitate requiritur in oratione attentio. »

De *gradibus* attentionis hæc subjungit S. Doctor : « Triplex est attentio, quæ orationi vocali potest adhiberi : — una quidem, qua attenditur ad *verba*, ne aliquis in eis erret ; — secunda, qua attenditur ad *sensum* verborum ; — tertia, qua attenditur ad *finem* orationis, scilicet ad Deum, et ad *rem* pro qua oratur ; quæ quidem est maxime necessaria, et hanc etiam habere possunt idiotæ. »

(1) S. Th., 2. 2, q. 83, a. 15, ad. 2.

(2) S. Th., 2. 2, q. 83, a. 7, ad. 2.

nentibus ad salutem, propter impedimentum quod est ex parte ejus pro quo oratur » (1). — Plures tamen, ut Suarez (2), dicunt orationem quæ pro aliis offertur, esse *suo modo* infallibilem, ob aliorum textuum generalitatem.

2. *Conducentia ad salutem*, juxta illud (I Joan., v, 14) : « Quodcumque petierimus *secundum voluntatem ejus*, audit » nos, » et (I Thess., iv, 3) : « Hæc est voluntas Dei, *sanctificatio vestra*. »

3. *Pie*, id est cum fide, pietate et humilitate. — Cum *fide* seu fiducia (Jacob., i, 6) : « Postulet autem *in fide nihil hæsitans* ; qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento » movetur et circumfertur. Non ergo æstimet homo ille quod » accipiat aliquid a Domino. » (Matth., xxi, 22) : « Omnia » quæcumque petieritis in oratione *credentes*, accipietis. » — Cum *pietate*, siquidem in nomine Christi petendum est, id est, cum Christo, per Christum et in Christo. — Cum *humilitate* (Judith, ix, 16) : « Humilium et mansuetorum semper » tibi placuit deprecatio. » (Ps. ci, 18) : « Respexit in orationem » humilium. » (I Pet., x, 5) : « Deus superbis restitit, » humilibus autem dat gratiam. »

4. *Perseveranter*. Illud eruitur ex duplici exemplo quod affert Christus Dominus, scilicet viduæ quæ, ob molestas preces suas, justitiam a judice iniquo obtinuit, et hominis cui ob improbitatem amicus suus panes commodavit.

Cum orationes haud raro una aut pluribus ex his conditionibus careant, inde fit ut, licet infallibiles sint ex parte Dei, ex parte nostra effectui careant.

III. De circumstantiis orationis

Circumstantiæ orationis sunt sequentes : — 1. *quis* orandus sit, — 2. *a quibus et pro quibus* orandum sit, — 3. *quænam* sint in oratione petenda.

(1) Dicit S. Aug. (Tract. 102, n. 1, in Joan.) : « Exaudiuntur omnes Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis ; quia non utcumque dictum est *dabit, sed dabit vobis*. »

(2) Suarez, *de Rel.*, l. 2, lib. 1, c. 27, n. 2.

784. — 25. Quæritur 1. *Quis orandus sit?*

Duplici modo oratio potest alicui porrigi, uno modo quasi per ipsum implenda, altero modo sicut per ipsum impetranda (1). Itaque

RESP. 1. *Solus Deus priori modo* orandus est, id est, tanquam per se præstare valens quæ petimus. Ratio est quia solus Deus est auctor omnium bonorum, quæ proinde proprio jure solus largiri potest.

RESP. 2. *Posteriori modo illos omnes* invocare licet qui *nobis auxilium præstare possunt*, ad bona postulata a Deo impetranda. Hinc

1. Licet, imo, ut ait Conc. Trid. (sess. 25), bonum est atque utile, orare B. Virginem Mariam, omnes Angelos et Sanctos in cœlo coronatos. In orationibus privatis non requiritur certitudo absoluta de salute eorum qui invocantur; sed sufficit certitudo moralis; unde licite invocantur qui cum fama sanctitatis defuncti sunt.

2. Licet orare homines in terris degentes, ut pro nobis apud Deum intercedant. Ita agebat ipse S. Paulus (II *Thess.*, III, 1): « De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat et » clarificetur sicut et apud vos. »

3. Juxta sententiam nunc communiorem, licet invocare privatim animas in purgatorio detentas, quamvis indigeant ut oretur pro eis; nam invocantur utiliter homines in terris viventes, quamvis ipsi precibus indigeant; et a fortiori animæ in purgatorio detentæ, licet pœnas justitiæ divinæ debitas persolvant, quia sunt Deo gratissimæ et in caritate confirmatæ.

785. — 26. Quæritur 2. *A quibus et pro quibus orandum sit?*

Ad 1^m. RESP. *Hi omnes* orare possunt qui *superiorem* habent quem deprecari possint, et a quo aliquid salutare possint consequi. Hinc

1. *Deus* orare non potest, utpote superiorem non habens. « Spiritus Sanctus, ait S. Thomas (2) dicitur postulare, quia postulantes nos facit. »

(1) S. Th., 2. 2, q. 83, a. 4.

(2) S. Th., 2. 2, q. 83, a. 10, ad. 2.

2. *Christus*, ut homo, oravit, dum in terris degeret, et etiam nunc in cœlis, juxta Apostolum, « semper vivit ad in- » terpellandum pro nobis. »

3. *Sancti* et *Angeli* orant pro hominibus viatoribus et pro animabus Purgatorii, quia caritate et communione sanctorum illis sunt conjunctæ. Hinc de Jeremia dicitur (II *Mach.*, xv, 14) : « Hic est qui multum orat pro populo. » Præterea, decrevit Conc. Trid. docendos esse fideles de intercessione et invocatione sanctorum, de quo fusius agitur ad calcem tractatus de *Deo Redemptore*.

4. *Homines viatores* orare debent, ut constat ex iis quæ dicta fuerunt de necessitate orationis. Impie asseruit Quesnellus a peccatoribus Deum orari non posse, et merito damnata fuit illius propositio (n. 59) : « Oratio impiorum est novum peccatum. » Deprecati sunt quippe Deum David, Zachæus, Latro, Magdalena et Publicanus, licet peccatores, et exauditi sunt. Unde Ecclesia omnes, etiam peccatores insignes, ad orationem incitat (1).

5. Videtur multis *animas in purgatorio languentes* orare posse, non solum pro nobis, sed etiam pro seipsis; sunt enim justæ atque Deo gratæ, multisque indigent bonis, quæ ex pio affectu petere possunt.

6. *Dæmones* et *dammati* veræ orationis sunt incapaces, quia non possunt pios habere motus, utpote penitus exclusi ab ordine supernaturali et in malo indurati.

Ad 2^m. RESP. Quæstio moveri potest, tum de viventibus, tum de mortuis.

I. Quod attinet *ad viventes* : orandum est non pro nobis solis, sed ex præcepto divino pro iis omnibus quos diligere debemus (2), ac proinde pro omnibus hominibus viventibus,

(1) Conditiones orationis (Cf. 783) non sunt impossibiles cum statu peccati, sed cum affectu actuali ad peccatum. Imo oratio merito habetur ut aliquod initium conversionis, atque multum speratur salus peccatorum qui habitum orandi retinuerunt, vel ad orandum induci possunt.

(2) S. Chrysostomus ait (*sup. Matth.*, ap. S. Th., 2. 2, q. 83, a. 7) : « Pro se orare, necessitas cogit; pro altero autem, caritas fraternitatis hortatur; dulcior autem ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit, sed quam caritas fraternitatis commendat. »

nullo excepto, sive fideles sint, sive infideles, sive amici sive inimici, sive excommunicati sive non. — Non tamen licet publice (seu nomine Ecclesiæ) orare pro excommunicatis denunciatis, quia censura illos privat suffragiis communibus.

Id constat ex Apostolo (I *Tim.*, II, 1) : « Obsecro primum » *omnium* fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones *pro omnibus* hominibus. » Pro inimicis vero adest speciale Christi mandatum; dixit enim (*Matth.*, V, 44) : « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et » orate pro persequentibus et calumniantibus vos. » — Quod tamen ita intelligendum est, ut teneamur pro recensitis omnibus orare, sicut tenemur eos diligere, id est non specialiter, sed solum *in communi*. Unde inimicos nostros ab orationibus communibus certe non possumus excludere, quia inimici sunt; sed quod pro eis specialiter oremus, perfectionis tantum est et consilii.

II. Quod attinet *ad mortuos* :

1. Non licet orare *pro beatis*, quia nulla re indigent, unde S. Augustinus ait (1) : « Injuriam facit martyri, qui orat pro martyre. » Licet tamen orare ut obtineant gloriam accidentalem majorem, id est, pro extensione eorum cultus in terra; ipsa enim Ecclesia postulat ut Missæ celebratio « illis (Sanctis) proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem. »

2. *Pro damnatis* orare non licet, quia sunt absolute in termino, nec precibus nostris ullo modo juvari possunt.

3. *Pro animabus in purgatorio languentibus* pium est et utile orare. Est de fide, juxta conc. Florentium, et conc. Trident. (sess. 22, can. 3, et sess. 25). Quinimo ille actus pietatis laudabatur sub veteri Testamento, juxta illud (II *Mach.*, XII, 46) : « Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a » peccatis solvantur. »

786. — 27. Quæritur 3. Quænam sint in oratione petenda?

RESP. *Ea omnia* peti possunt quæ Deus vult largiri, scilicet quæ *directe vel indirecte* conducunt *ad gloriam Dei et propriam salutem*, aut saltem saluti non adversantur. Hinc

(1) S. Aug., serm. 159, c. 1, n. 1; *Patr. lat.*, xxxviii, 867.

1. *Bona supernaturalia* necessaria et ordinaria petenda sunt *absolute*, v. g., caritas, gratia, fidelitas Dei donis, perseverantia finalis et alia. Bona vero supernaturalia eximia et extraordinaria, ut visiones, revelationes, ob superbiae periculum et divinæ promissionis defectum, nec communiter nec absolute sunt petenda.

2. *Bona naturalia*, ut scientia, divitiæ, honores et alia, *conditionaliter* tantum petenda sunt, nempe sub conditione quod saluti noxia non sint.

3. *Mala temporalia*, quæ nullum præ se ferunt peccatum, ut infirmitates, paupertas, licite peti possunt ad tentationes præveniendas aut superandas, virtutes colendas et merita acquirenda; at ordinarie, ad præsumptionem vitandam, melius est sese beneplacito divino committere et postulare ut ejus voluntas in nobis adimpleatur (1).

(1) Convenienter exprimuntur *in oratione Dominica* omnia quæ a Deo peti possunt. Id constat ex verbis Christi hanc orationem nos edocentis : « Sic ergo vos orabitis. »

Et sane in hac oratione, juxta S. Thomam (2. 2, q. 83, a. 9), non solum petuntur omnia quæ recte desiderari possunt, sed etiam eo ordine quo desideranda sunt. Manifestum est enim duo cadere in desiderio nostro, *finem* scilicet, et *ea quæ sunt ad hunc finem assequendum*; quæ ut obtineantur, necessaria est illa *fiducia*, quæ facit ut quis « postulet nihil hæsitans. »

Itaque *primo*, quod ad *fiduciam* attinet, hanc excitant verba quæ præambuli locum tenent : *Pater noster qui es in cælis*. Si enim *pater* sit, ergo magna ejus in nos filios suos benevolentia; si sit *in cælis*, ibique ut rex supremus dominetur, ergo magna est et suprema ejus potestas. Porro majus fiduciæ motivum proponi non potest, quam impensa benefaciendi voluntas, et æqualis huic voluntati potentia.

Secundo eadem oratio continet *finem* in quem tendere debet omnis affectus noster. Is enim finis Deus est, in quem dupliciter ferimur : — 1. volendo Deo gloriam ejus, et id petimus per hæc verba : *Sanctificetur nomen tuum*, id est, celebretur ab omnibus; — 2. gloriæ hujus fruitionem nobis exoptando, et id intendimus per subsequencia : *adveniat regnum tuum*, per quæ petimus ut Deus nos aliquando faciat regni sui participes.

Tertio eadem oratio nobis suppeditat *ea quæ nos ordinant* ad assequendum hunc finem. Ad finem autem alia nos ordinant *per se*, media præbendo; alia *per accidens*, removendo impedimenta. Duplicis autem generis sunt media, aliud *principale*, aliud *instrumentale*. Unde oratio dominica triplicem petitionem continet. — 1. Medium per se et *principaliter* necessarium, scilicet *meritum*, quo beatitudinem meremur

§ III. — De adoratione

787. — 28. Definitio et divisio. Adoratio *latissime* sumpta significat *quamlibet* venerationem alicui exhibitam *in signum illius excellentiæ*. Sic Abraham adoravit filios Het (*Gen.*, xxiii, 7), Bethsabee adoravit regem (*III Reg.*, i, 16). Hæc adoratio est mere *civilis* et *politica*, et fundatur in excellentia divina participata in civilibus.

Adoratio *late* sumpta significat venerationem alteri exhibitam propter *supernaturalem* ejus excellentiam. Sic (*Jos.*, v, 15) cecidit Josue pronus in terram et adorans Angelum. Hæc adoratio *religiosa* est, et subdividitur — in *latriam*, quæ redditur *solī Deo* propter *infinitam* ejus excellentiam; — in *duliam*, quæ Sanctis exhibetur propter *creatam* eorum excellentiam *supernaturalem*; — et in *hyperduliam*, quæ B. Mariæ Virgini propter singularem ejus super omnes Sanctos excellentiam præstatur.

Adoratio *stricte et communiter* sumpta definitur : *actus quo testificamur supremum Dei in nos dominium, et nostram erga illum submissionem*. Sic intellecta, adoratio soli Deo exhibenda est, uti constat, tum ex primo Decalogi præcepto supra citato, tum ex his verbis (*Matth.*, iv, 10) : « Dominum Deum tuum » adorabis et illi soli servies; » tum ex eo quod adoratio red-

obediendo Deo, postulamus, cum dicimus : *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.* — 2. Medium *instrumentale*, id est, coadjuvans nos ad merendum, petimus his verbis : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, sive hoc intelligatur de pane sacramentali, cujus quotidianus usus proficit homini (in quo etiam intelliguntur omnia alia sacramenta utpote ad Eucharistiam tanquam ad centrum ordinata), sive etiam intelligatur de pane corporali, quo designatur omnis sufficientia victus. — 3. Demum *remotionem* postulamus eorum quæ nos a beatitudine comparanda *impedire* solent, quæ tria sunt, scilicet : *peccata*, quibus plene non remissis, tum quoad culpam, tum quoad pœnam, nullus regnum Dei possidebit; *tentatio*, quæ a Deo retrahit, dum ad peccatum sollicitat; ac denique *malum*, seu pœnalitas præsens, ut fames, bellum, pestis, et quidquid peccati occasio esse potest. Ab his autem liberari petimus his verbis : *Dimitte nobis debita nostra; ne nos inducas in tentationem; libera nos a malo.*

Additur ut epilogus *Amen*, id est, *fiat*, utinam omnia postulata eveniant nobis, sicut petita sunt.

ditur in testimonium supremi dominii, quod habet solus Deus.

Quælibet adoratio potest esse

1. *Absoluta* vel *relativa*. — Adoratio *absoluta* est illa quæ redditur alicui ob intrinsecam et propriam excellentiam illius; talis est adoratio Dei. — Adoratio *relativa* est illa quæ redditur alicui, non propter ejus excellentiam intrinsecam et propriam, sed propter excellentiam alterius ad quem refertur. Talis est crucis adoratio; crucem quippe videmus, sed Christum in cruce pendentem adoramus, uti fusius exponitur in Tractatu *de Deo Redemptore*.

2. *Interna* vel *externa*, prout solis actibus mentis redditur, vel per exteriorum corporis humiliationem exprimitur. — Utraque autem est *necessaria*, quia homo anima et corpore compositus, eo ipso Deo debet adorationem spiritualem et corporalem. — Sed adoratio corporalis debet a spirituali imperari, et ad eum referri sicut ad principalem; et vicissim adoratio spiritualis per corporalem juvatur, quatenus affectus mentis excitatur et augetur per signa externa humiliationis (1).

§ VI. — De oblationibus, primitiis et decimis

788. — 29. Oblationes (quo nomine late sumpto designantur etiam primitiæ et decimæ) sunt *omnes res externæ quæ Deo offeruntur ut ad illius cultum adhibeantur*.

1. Deus est supremus Dominus omnium rerum quæ in mundo sunt, sive spiritualium, sive corporearum; oportet ergo ut ei offerantur non solum mentis affectus, sed etiam bona temporalia ad testificationem illius dominii et nostræ servitutis. Hinc Abel de gregibus suis, Cain vero de fructibus terræ dona Deo consecrabant — Insuper Deo debetur cultus publicus; porro ad sustentationem sacerdotum, ad sacrificia et templa, omnino requiruntur bona cultui divino mancipata.

2. Nihil jure naturali præfinitum est circa modum et quantitatem oblationum; itaque juri positivo standum est. —

(1) S. Th., 2. 2, q. 84, a. 2,

Lex mosaica Deo reservaverat bonorum decimas ac primitias. — Ecclesia pariter præcepit decimas solvere clero et primitias novalium, et illa lex adhuc in *Corpore juris* existit.

3. Hodie tamen decimarum obligatio, consentiente Ecclesia, sublata est in pluribus regionibus, ut in Galliis, vel non statuta fuit, ut in statibus fœderatis Americæ. Quæ autem ad cultum divinum et ministrorum sustentationem necessaria sunt, vel præstantur a fisco, in compensationem bonorum ecclesiasticorum usurpatorum et condonatorum, vel proveniunt e redditibus bonorum ad Ecclesiam pertinentium, vel a fidelibus sponte offeruntur. Multæ existunt circa hujusmodi materiam leges canonicæ, quæ in *Institutionibus canonicis* opportunius explanantur.

ARTICULUS II

De iis quæ primo præcepto prohibentur, seu de peccatis contra Religionem

Cum Religio sit virtus moralis, et omnis virtus moralis consistat in medio, peccatur contra Religionem — per excessum seu *superstitionem*, — et per defectum seu *irreligiositatem* (S. Th., 2. 2, p. 92, a. 1).

§ I. — De superstitione

789. — 30. Definitio et divisio superstitionis. Superstitio est *vitium quo divinus cultus exhibetur ei cui non debetur, vel eo modo quo non debetur.*

Duplex est superstitio : — 1. una, ex parte *modi*, qua redditur quidem cultus ei cui debetur, sed modo inconvenienti; iste vero cultus veri numinis inconveniens potest esse *falsus*, vel *superfluous*. — 2. altera, ex parte *objecti*, qua redditur cultus ei cui non debetur, et est *cultus falsi numinis.*

790. — 31. I. De cultu veri numinis falso. Ille est qui *in mendacio fundatus est*, ut si quis Deum colere velit circumcisione aliisque cæremoniis judaicis, quæ significant Chris-

tum nondum venisse; item, si quis falsas reliquias venerandas proponat.

Istiusmodi superstitio est *mortalis ex genere suo*, quia gravem injuriam Deo et religioni infert. Ita Suarez, S. Lig. et alii. — Sæpe tamen in materia gravi a mortali excusat ignorantia vel simplicitas.

791. — 32. II. De cultu veri numinis superfluo. Cultus superfluus est ille qui non continet quidem mendacium, sed *vel inanis est, vel indecens*, ex eo quod in cultu divino adhibeatur aliquid Dei aut Ecclesiæ institutioni vel rectæ rationi contradicens. — Hoc modo peccant rustici et idiotæ perplures, quorum devotio tota est in certo numero precum, stationum, candelarum, et ii qui contra Ecclesiæ statutum, in officio vel Missa quædam addunt vel demunt, contra expressam Concilii Trid. prohibitionem.

Superstitio cultus superflui est ordinarie tantum *venialis*, sive quia materia est levis, sive quia bona intentio et simplicitas seu ignoratia excusant a gravi delicto.

792. — 33. III. De cultu falsi numinis. Species ejus sunt : — 1. idololatria; — 2. vana observantia; — 3. magia et maleficium; — 4. divinatio; — 5. magnetismus et somnambulismus; — 6. hypnotismus; — 7. spiritismus.

I. De idololatria.

793. — 34. Definitio et divisio. Idololatria, seu idoli latria, est superstitio qua cultus *divinus creaturæ* seu *falso numini* exhibetur, sive per sacrificium, sive per alium actum religionis.

Duplex distinguitur idololatria, nempe *vera* seu *formalis*, et *simulata* seu *materialis*; idololatria autem vera est *perfecta* vel *imperfecta*.

1. Idololatria *perfecta* est illa qua quis idolo divinum reddit honorem, falso existimans illud esse Deum. — Idololatria ista includit errorem intellectus, quatenus creatura ut Deus habetur, et ideo conjuncta est cum infidelitate vel hæresi.

2. Idololatria *imperfecta* illa est qua aliquis sciens unicum esse Deum, ac proinde in idolo non esse divinitatem, vult tamen ipsi divinum honorem exhibere, ut si quis dæmonis nomen invocet, ipsiusque auxilium imploret. Hæc idololatriæ species non includit errorum intellectus, sed maximam indicat cordis pravitatem.

3. Idololatria *simulata* illa est qua quis exterius idolo divinos exhibet honores ex timore, aut mero obsequio erga imperantem aut suadentem, interne non credens illud esse Deum, nec intendens sese huic submittere. Sic quidam christiani qui dicti sunt *lapsi*, metu tormentorum idolis sacrificabant. — Hæc idololatriæ species non continet intellectus errorem, sed ostendit voluntatis debilitatem.

794. — 35. Malitia. Idololatria est *gravissimum peccatum*.

Constat — 1. Primo Decalogi præcepto (*Exod.*, xx, 3) : « Non habebis deos alienos coram me; » — 2. Gravissimis pœnis quas Deus Judæis inflixit ob eorum idololatriam; — 3. SS. Patribus qui illud peccatum appellant « principale crimen generis humani, summum sæculi reatum, summum delictum, extremum et primum malorum » (1); — 4. Ratione quam affert S. Thomas (2. 2, q. 94, a. 3) : « qui honorem divinum creaturæ ex ratione impendit, quantum est in se, facit alium Deum in mundo. »

Patet autem idololatriam simulatam minus gravem esse quam veram et formalem, formalem vero perfectam minus gravem quam imperfectam.

II. De vana observantia.

795. — 36. Definitio. Vana observantia est *superstitio qua adhibetur medium vanum et impropportionatum ut aliquis obtineatur effectus*.

Porro medium merito judicatur vanum et impropportionatum, quando nec ex natura sua, nec ex institutione divina aut

(1) Cf. Tertull. (*de Idolol.*, c. 1; *Patr. lat.*, I, 663); S. Cyprian. (*epist.* 10, n. 1; *Patr. lat.*, IV, 254); S. Greg. Naz., (*serm.* 38, n. 13; *Patr. gr.*, XXXVI, 326).

ecclesiastica, aptum est ad producendos effectus quos aliquis certo sibi pollicetur. Dignoscitur itaque vana observantia : — 1. *Insufficiencia mediorum* ad effectum producendum, quando nempe nec naturaliter talem vim habent, nec de vi supernaturali constat; — 2. Adjunctione alicujus *circumstantiæ vanæ vel falsæ*, quæ judicatur tamen necessaria v. g., verborum apocryphorum, certæ horæ, certi numeri, etc.; — 3. *Infallibilitate* quæ tribuitur hujusmodi mediis.

796. — 37. Divisio. Quadruplex distinguitur vanæ observantiæ species, juxta S. Thomam (2. 2, q. 96), scilicet : *ars notoria, observantia sanitatum, observantia eventuum* et *suspensio sacrorum verborum ad collum*.

1. *Ars notoria* est vanæ observantiæ species, qua adhibentur media inepta seu imparia ad scientiam acquirendam.

2. *Observantia* seu *ars sanitatum* est vanæ observantiæ species, qua impropria adhibentur media, ad sanitatem sibi vel aliis conservandam, aut obtinendam, quasi ex opere operato.

3. *Observantia eventuum* est vanæ observantiæ species, qua ex fortuito occurso alicujus rei impertinentis, v. g., lupi, leporis,... bona vel mala sibi aut aliis eventura aliquis ominatur.

4. *Suspensio sacrorum verborum ad collum* est vanæ observantiæ species, qua aliquis speratur effectus, v. g., præservatio a vulnere, ex verbis vel rebus sacris modo inepto et impari adhibitis; puta, inquit S. Th. (2. 2, q. 96, a. 4, o.), « si spes habeatur in modo scribendi aut ligandi, aut in quacumque hujusmodi vanitate, quæ ad divinam reverentiam non pertineat; » vel si effectus speretur infallibiliter. — Sed superstitiosæ non sunt devotiones quæ legitimum fundamentum habent, v. g., preces novendiales quæ fiunt ante festum Nativitatis Domini, in honorem novem mensium quibus Christus fuit in utero B. Mariæ Virginis.

797. — 38. Malitia. Vana observantia est peccatum *mortale ex genere suo*.

Nam in illa adest invocatio saltem implicita dæmonis, quæ levitatem materiæ non admittit. — Non potest ergo esse

veniale nisi ex imperfectione actus, ignorantia, irrationabili timiditate aut tremore, vel levi fide (S. Lig., lib. 3, n. 15).

A vana igitur observantia parochus sedulo avertat parochianos, dicendo has observationes esse irrationabiles et Deo injurias; non tamen peccati mortalis eos arguat, ne talis monitio præbeat occasionem multiplicandi peccata formalia.

798. — 39. Quæritur quid sit agendum in dubio de vana observantia ?

RESP. 1. In dubio an effectus sit *naturalis vel superstitiosus*, ut naturalis haberi potest. « Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, inquit S. Thomas (2. 2, q. 60, a. 4), debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium est. »

RESP. 2. Quoties moraliter certum est effectum non esse naturalem, nec ex adjunctis præsumitur divinus, v. g. ex sanctitate operantis, sed dubium est *an sit divinus aut diabolicus*, censendus est diabolicus, cum divina promissio de illo non habeatur (S. Lig., lib. 3, n. 20).

III. De magia et maleficio.

799. — 40. Definitio et divisio. Vox *magia* sapientiam olim designabat; sic dicitur (*Matth.*, II, 1) : « Ecce magi ob orientem te venerunt Jerosolymam. » — Hodie definitur *magia* : *ars operandi mira et insolita per causas occultas*.

Magia est naturalis vel superstitiosa. — *Magia naturalis* est ars operandi mira et stupenda per causas naturales, sed occultas (*Magie blanche*). — *Magia superstitiosa* est ars operandi mira et stupenda ex pacto cum dæmone (*Magie noire*).

Magia superstitiosa est *simplex*, si proximo non noceat, et tunc confunditur cum vana observantia, vel cum divinatione; est *malefica*, si proximo noceat, et illius operatio dicitur *maleficium* seu *sortilegium*. Igitur maleficium est magiæ operatio alteri nociva. — Porro maleficium duplex est : *amatorium* seu *philtrum*, quando, operante diabolo, sed subsistente libertate, excitatur amor carnalis erga aliquam personam, vel aversio inter conjuges; et *veneficum*, quando, ope-

rante dæmone, mala cuidam inferuntur in ipsius corpore, vel familia, vel bonis.

800. — 41. Magiæ superstitiosæ existentia. Negari non potest sine errore in fide, inquit Suarez (1), magos exstitisse, ac proinde existere posse. Illud constat exemplo magorum Pharaonis (*Exod.*, vii et viii); Pythonissæ Samuelem evocantis (*I Reg.*, xxviii, 8); Simonis magi (*Act.*, viii, 9); pseudo-prophetarum qui « dabunt signa magna et prodigia » (*Matth.*, xxiv, 24). Hujus magiæ existentiam in antiquis temporibus testantur Patres, historia et Ecclesiæ decreta; recentioribus vero temporibus, sub nominibus præcipue somnambulismi, mensarum rotantium, spiritismi et hypnotismi iterum efferbuit.

Cum maxima tamen prudentia agatur et caute pronuntietur. Duo quippe sunt scopuli sedulo vitandi, nempe nimia credulitas et nimia incredulitas; etenim, ex una parte, certum est perplures effectus qui miraculosi videntur, a legibus tamen naturalibus procedere; insuper in his materiis sæpe existunt fraudes, machinationes et cætera illiusmodi quæ attente pensari debent; ex altera autem parte, nimia incredulitas pariter videtur; quando nempe constat effectum non esse naturalem, nec a Deo provenire, absque dubio tribui debet spiritui malo.

801. — 42. Malitia. Magiam superstitiosam esse *peccatum ex toto genere suo mortale*, constat eo ipso quod supponit explicitum vel implicitum pactum cum dæmone. — Insuper dicitur (*Exod.*, xxii, 18): « Maleficos non patieris vivere. » (*Deut.*, xviii, 10): « Non inveniatur in te... qui ariolos scisci » tetur... nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones » consulat. » — Ecclesia autem istiusmodi operationes semper reprobavit et damnavit ut graviter malas.

802. — 43. Quæritur 1. *Utrum ad magiam superstitiosam requiratur pactum explicitum cum dæmone?*

RESP. *negative*, sed sufficit *implicitum*, quia modus pacis-

(1) Suarez, *de Rel.*, t. 1, tract. 3, lib. 2, c. 14, n. 7.

cendi non mutat naturam pacti. Ideo peccant graviter — 1. qui scienter adhibent media quibus uti solent magi, etiamsi protestentur se nolle cum diabolo commercium habere, quia eorum dictis contradicit operatio; — 2. qui scienter et serio media effectibus imparia adhibent, quia in ipsis sæpe latet diabolica operatio; quidam tamen excusantur a peccato mortali, ob ignorantiam, vel rusticitatem.

803. — 44. Quæritur 2. Quænam sint remedia contra magiam superstitiosam?

Plura dantur, nempe: — 1. Remedia *medicinæ*, sive quia dæmon operatur quandoque agitando vel corrumpendo humores; sive quia sæpe effectus qui creduntur a dæmone procedere, ab imaginatione vel a quibusdam morbis proveniunt. — 2. Remedia *gratiæ*, quando ad Ecclesiæ preces et exorcismos, Sanctorum invocationem et bona opera recurritur. — 3. Remedia *destructionis signorum*, quando scilicet destruuntur signa, quorum intuitu dæmon effectus nocivos producit. — Hinc licet cogere magum ad tollendum maleficium, dummodo illud tollere præsumatur absque novo maleficio; alioquin darentur incitamentum et cooperatio ad rem intrinsece malam, quod nunquam licet.

IV. *De divinatione.*

804. — 45. Definitio et divisio. Divinatio est *cognitio vel inquisitio rerum occultarum vel futurarum ope dæmonis expresse vel tacite invocati.*

Duplex est igitur genus divinationis, prout fit per expressam vel per tacitam dæmonis invocationem; (utriusque species explicatæ reperiuntur ap. S. Th., 2. 2, q. 95, a. 3).

805. — 46. Malitia. Hæc tenenda sunt :

I. Omnis divinatio, sive invocatio dæmonis *explicita* sit, sive *implicita*, dummodo *serio fiat*, est *peccatum mortale ex toto genere suo.*

Constat, — 1. *Script. S. (Deut., xviii, 10)* : « Nec inveniatur in te..., qui ariolos sciscitetur, et observet somnia » atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui

» Pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem; » — 2. *Bulla Sixti V, Cæli et terræ creator* (5 jan. 1586), id prohibentis; — 3. *Unanimi auctoritate* theologorum; — 4. *Ratione*; gravissimam quippe infert Deo injuriam qui expresse vel implicite societatem init cum diabolo, Dei hoste infensissimo; ergo.

Dicitur *serio*, quia si ars divinatoria exerceretur ex joco et sine ullo scandalo, non adesset peccatum. — Peccatum autem esset solum veniale, si agens laboraret magna simplicitate vel ignorantia nec explicite dæmonem invocaret.

Non excusantur qui protestantur se nullum cum dæmone velle commercium habere; ex eo enim quod adhibeant media effectui improporcionata, et quorum insufficientiæ non occurrat Dei vel Angelorum interventus, necessario supponenda est aliqua dæmonum operatio, ac proinde datur cum illis commercium.

II. In *dubio* an actio sit *naturalis vel diabolica*, applicanda est regula cooperationis, id est, requiritur: — 1. ut actio in se sit indifferens aut saltem non evidenter mala; — 2. ut ratio agendi sit *dubio* proportionata; — 3. ut intendatur bonus effectus et excludatur malus, seu operatio diabolica. — De assistantibus, proportionem servata, eodem modo ac de agentibus pronuntiandum est, quia approbando vel etiam excitando vere cooperantur.

Unde concludendum est peccare eos qui *ex mera curiositate* ponunt actionem, in qua *probabiliter* intervenit diabolus; patet enim curiositatem non esse rationem sufficientem agendi in prædicto casu.

His omnibus generaliter dictis, quædam specialiter exponenda sunt — 1. de somniis, — 2. de sortilegio, — 3. de virga bifurca, — 4. de mortuorum apparitionibus.

806. — 47. Quæritur 1. An et quatenus liceat somnia observare?

Certum est omnino *servanda* esse somnia *divina*, seu quæ Deum habent auctorem, *diabolica* autem esse *spernenda*.

Jam vero somnia cognoscuntur esse divina ex *fine*, qui est

semper bonus et eximius; ex *persuasione*, qua somnium creditur divinum; ex *pace* et tranquillitate somniantis, Deus quippe est auctor pacis; et ex *impulsu* ad virtutem. — Cognoscuntur autem esse diabolica ex *fine*, qui est malus aut saltem indifferens; ex animi *perturbatione et commotione*; et ex *acedia* circa exercitia spiritualia (1).

In praxi, plerumque somnia haberi debent ut naturalia, et ordinarie peccant poenitentes et confessarii fidem somniis præbentes. Attamen Bouvier cum Ferraris et pluribus aliis putat eum peccati saltem mortalis culpandum non esse: — 1. qui ex mera curiositate pergit ad locum, ubi thesaurus sibi exhibitus in somnio fuit absconditus, et terram effodit; — 2. qui observat somnium, non præcise quia credit rem prænuntiata esse veram, sed ex quadam timiditate, cujus rationem reddere non potest; ratio est quia in his casibus, vel nulla, vel saltem imperfecta est superstitio.

807. — 48. Quæritur 2. Utrum et qualis usus sortium sit illicitus?

1. Sors *divisoria*, qua decernitur quid sit cuique tribuendum, excepto casu electionis ecclesiasticæ, legitime adhiberi potest; nam ille modus nihil mali præ se fert, nec alicui infert injuriam, præsertim cum adhibetur consentientibus omnibus. — Dicitur, *excepto electionis ecclesiasticæ casu*, ob prohibitionem juris canonici (cap. *Ecclesia, de sortileg.*, c. *non statim*; c. *non exemplo causa*, 26, q. 2).

2. Sors *consultoria*, qua Deus sorte consulitur in agendis generatim et per se non est licita, quia sic communiter voluntas Dei non manifestatur. — Attamen aliquando per accidens sine peccato adhibetur, nempe quando specialis Dei impulsus movet, vel adest necessitas agendi, et deficit omne medium naturale quo dubium possit superari, v. g., si quis hærens in bivio, aliter viam sequendam determinare non possit; tunc enim oratio prævia et fiducia in solo Deo posita excludunt quamlibet speciem superstitionis et temeritatis (S. Lig., lib. 3, n. 10).

(1) Bened. XIV, *de canoniz.*, lib. 3, c. 51, n. 2 et 6.

3. Sors *divinatoria*, qua res futuræ liberæ inquiruntur, v. g., ex jactu taxillorum, ex numeris per rotam educendis, ex apertione libri, est omnino illicita; nam hæc futurorum liberorum cognitio obtineri nequit a Deo, ut patet; nec a causis naturalibus, cum nulla sit proportio causæ cum effectû; ergo exspectatur a dæmone, cujus proinde fit implicita invocatio. — Igitur qui serio consulunt eos qui futura prædicere præsumunt (*qui disent la bonne aventure*), lethalis peccati rei sunt; si vero id faciant ridendi causa, secluso gravi scandalo, leviter peccant, modo ipsi augures non serio agant, alioquin esset in consulente sine sufficienti motivo cooperatio in re graviter prohibita. Plebei qui consulunt ex rusticitate vel imbecillitate, ob imperfectionem actus a mortali excusari possunt, sed fortiter sunt objurgandi.

808. — 49. Quæritur 3. *Utrum sit licitum adhibere virgam divinatoriam?*

1. Non videtur damnandus usus virgæ divinatoriæ ad detegendas aquas vel metalla; non desunt enim auctores moderni qui affirmant, ex aquis et metallis fieri emanationes quasdam aptas ad movendam virgam, vel ad excitandam aliquam nervorum commotionem, ex qua oritur virgæ motus. — Requiritur tamen ut virga super hæc in omni casu æque moveatur, sive quærantur, sive non; et insuper ut fiat protestatio contra possibilem diabolicam operationem, excludaturque omnis animus superstitiosus (Gury, n. 269).

2. Virgæ usus certe illicitus est, quando nulla est naturalis connexio inter illius motum et rem quæsitam; sic cum illa quæri non possunt agrorum limites; evidens est enim lapidem ad constituendum limitem designatum, nullam inde specialem virtutem accepisse ad movendam virgam; sic cum illa ob eandem rationem detegi non possunt res amissæ, fures, homicidæ, etc.

809. — 50. Quæritur 4. *Quid sentiendum sit de apparitionibus mortuorum vel spirituum, et quomodo sit agendum circa eas?*

RESP. 1. Quoad *apparitiones mortuorum*. — 1. Certum est

eas *esse possibiles*; nihil quippe impedit, quin, Deo permit-
tente, mortui a viventibus videantur. — 2. Mortuorum appa-
ritions sunt *extra consuetum divinæ providentiæ ordinem*;
unde non facile admittendæ sunt. Quæ vero publicantur sunt
ordinarie imaginationis hallucinatæ fetus, vel fraudis aut
astutiæ effectus. — 3. Superstitiosum non est preces fundere
ut obtineatur aliquis effectus ab animabus in purgatorio
detentis, v. g., matutina suscitatio a somno, dummodo hoc
fiat pie et cum plena conformitate divinæ voluntati. — 4. Se-
dulo abstinendum est ab omni pacto quo duæ personæ inter
se conveniunt ut, quæ prior obierit, appareat viventi et statum
suum ei aperiat; est enim timendi locus ne dæmon hoc
cognoscens pactum, eo abutatur ad decipiendum superstitem.

RESP. 2. *Apparitions spirituum* possibiles esse ab omnibus
theologis proclamatur. Etenim boni Angeli pluries apparue-
runt Abraham, Jacob, Moysi et aliis; et diabolus apparuit
protoparentibus in paradiso sub specie serpentis, et Christo
Domino in deserto.

Sed inter spiritus alii sunt boni, alii mali; priores nunquam
decipiunt, bene vero posteriores, quorum proinde appari-
tiones sedula mente secernamus oportet; dignoscuntur autem
pluribus signis, quæ Benedictus XIV fuse exponit (*de Canon.*,
lib. 3, c. 51, n. 3, 4).

V. De magnetismo animali et somnambulismo.

810. — 51. Notio. Nomine *magnetismi animalis* designatur
fluxus quidam magneti similis, qui meare supponitur e cor-
pore magnetizantis in corpus magnetizati, ope variorum ges-
tum et attrectationum alterius in alterum, imo vi solius
præsentiae, vel actu solius voluntatis agentis, modo patiens,
prima vice præsertim, præstiterit consensum, sine quo, saltem
ordinarie, magnetizari nequit (1).

Duplex phasis phænomenorum seu effectuum distinguenda
est, siquidem per magnetismum producitur :

1. *Somnus magneticus.* Magnetismus animalis primum adhi-

(1) Gury, n. 276; Martinet, *Theol. mor.*, t. 3, p. 518.

bitus fuit ut quoddam medium therapeuticum ad sanationem morborum excogitatum, quo excitantur in patiente primo convulsiones, deinde status quidam paralysis et catalepsis, demum somnus magneticus. In eo autem statu nihil audit nihilque sentit patiens, sed in eo sola libera remanet facultas vocem magnetizatoris audiendi, ipsique respondendi; tuncque, si magnetismi fautoribus fides adhibetur, miræ contingunt sanationes morborum (1).

2. *Somnambulismus magneticus*. Status ille (2) est medius inter vigiliam et somnum; in eo magnetizatus nihil intelligit de iis quæ circa ipsum fiunt, neque rem habet nisi cum suo magnetizatore, qui eum movet pro arbitrio, jussa ei patefacit non solum per locutionem et signa, sed etiam sola voluntate, aliosque in eo miros effectus producit tum in parte sensibili tum in parte intellectiva (3).

Non pauci omnia prorsus relata facta magnetica illusioni aut fraudi tribuunt, atque inter fabulas reponunt; — alii e contra omnia tanquam inconcussa admittenda contendunt. — Verior videtur opinio media, quæ concedit haud pauca hujusmodi phænomena præstigiis agentium, aut hallucinationi spectantium, esse adscribenda, simulque tenet plura ex iis revera extitisse, et historice probari (4).

(1) Perrone, *De virt. relig.*, n. 419-421.

(2) Perrone, *Ibid.*, n. 426.

(3) Hujusmodi effectus sunt; — 1. in parte *sensibili*: Magnetizatus, ad nutum magnetizatoris, plura videt, et experitur sensationes rerum absentium vel quæ solum in imaginatione magnetizatoris finguntur; insuper mutatis officiis operari videntur sensus, ita ut visus, v. g., transferatur ad occiputium aut ad epigastrium, auditus ad pedes, etc. — 2. In parte *intellectiva*: *Clara intuitio*, ope cuius somnambuli percipiunt aliorum cogitationes, exsequuntur jussa mentalia, colloquium mentale instituunt; *amplificatio* seu *extensio facultatis intellectivæ*, qua v. g., homines rudes et plane ignari etiam sublimiora principia metaphysica capiunt; *visio medica*, ope cuius cognoscuntur infirmitates etiam absentium atque remedia ad valetitudinem restituendam idonea; *prævisio futurorum liberorum*, tum quoad se, tum quoad alios; *facultas idiomatica* prius penitus ignota adhibendi; *extasis magnetica*, in qua aliquando apparere simulantur animæ defunctorum, Sancti et Angeli, imo B. Virgo Maria et infans Jesus (Perrone, *Ibid.*, n. 432-437).

(4) Hæc probatio constat: — 1. *Factorum publicitate*. Magneticæ ac

Juvat nunc expendere *causam* hujusmodi phænomenorum, et *moralitatem* artis qua producuntur.

811. — 52. Causa phænomenorum magnetismi et somnambulismi. Plures medici contendunt ea omnia phænomena indiscriminatim a causis physicis produci; alii, distinguentes inter phenomena physiologica et psychologica, priora a naturæ legibus, posteriora ab anima immediate agente super objecta, repetunt; — Theologi vero, quibus assentiunt non pauci medici, pleraque repetunt a causa præternaturali prava, nempe a dæmonibus. Dicitur *pleraque*, quia nonnulla physiologica phænomena magnetismi animalis, ut convulsiones et catalepsis, *per se* causis physicis tribui possunt, si res *in abstracto* consideratur, id est, abstrahendo a mediis quibus producuntur; de iisdem vero *in concreto* spectatis, seu cum suis omnibus adjunctis, quid in praxi sit sentiendum, infra (n. 812) dicitur.

Hæc sententia est admittenda, et sic probatur:

Effectus magnetismi et somnambulismi artificialis tribui debent,

somnambulicæ operationes millies atque millies coram multis testibus repetitæ sunt; porro, quamvis ejusmodi facta postea fuerint ubique locorum typis vulgata, afficiantque singulares personas, nemo unquam surrexit ad ea falsitatis aut fraudis arguenda. Imo anno 1826 a facultate medica Parisiensi deputatio virorum conspicuorum instituta est ad formalem inquisitionem faciendam effectuum qui magis ac magis evulgabantur. Ab hac porro deputatione, quæ per quinque integros annos diligentiam in sua inquisitione adhibuit singularem, prodiit tandem anno 1831 legalis relatio, qua pleraque facta approbata sunt ac phænomena confirmata. — 2. *Auctoritate et consensu unanimi* testium, qui multi fuerunt et scientia, veracitate ac honestate conspicui. Inter eos eminent Lacordaire, D. Sibour (arch. Paris.), Card. Gousset, Maupied, alique ecclesiastici viri omni exceptione majores; plures in phÿsicis disciplinis apprime versati, cujusmodi sunt Cuvier, Laplace, etc.; atque medici haud pauci celeberrimi, quales fuere Georget, Rostan, Bertrand, Récamier, etc. — Tanto pluris faciendum est horum testimonium, quod plurimi prius se phænomenis illis incredulos exhibuerunt, nec nisi rei evidentia permoti eorum admiserunt veritatem. Tandem ejusmodi factorum assertores, dum unanimes sunt in iis adstruendis, mirifice inter se dissentiunt in causis assignandis (Perone, n. 440 et seqq.).

I. *Non causæ materiali, nempe fluido quod vocant magneti-
cum, sed principio intelligenti et libero.*

Nam — 1. Causa mere materialis nequit producere effectus intellectuales, v. g., occulta et futura detegere, aliorum cogitationes cognoscere. — 2. Effectus magnetici ordinarie non producuntur influxu physico, sed morali, scilicet imperio magnetizantis et prævio consensu magnetizati; porro effectus qui producuntur influxu morali, agenti morali seu intelligenti et libero tribui debent; ergo.

II. *Non animæ sive magnetizati sive magnetizatoris, sed agenti potentiori.*

Etenim in somnambulismo respondent personæ in lingua ipsis prorsus ignota; res præteritas, quas nunquam didicerunt, manifestant; remedia pro variis morbis præscribunt, sine ulla scientiæ medicinalis notitia; scripta legunt non oculis, sed aliis membris, v. g., occipitio; varios eventus futuros prænuntiant, imo secreta cordis patefaciunt: porro hæc omnia, et similia, naturalem animæ humanæ potentiam certe superant.

III. *Nec animabus in purgatorio detentis, nec angelis bonis, nec Deo.*

Nam — 1. Haud raro hæreticalis doctrina fuit in supradictis apparitionibus vel responsis prolata præsertim circa inferni existentiam et pœnas, sacramenta, B. Mariam, ipsamque Dei providentiam et existentiam; porro neque animæ purgatorii neque angeli boni hæreses profiteri possunt; ergo. — 2. Si attendantur modus et numerus illarum apparitionum, facile agnoscetur illas esse Deo prorsus indignas; dicuntur quippe Sancti celeberrimi quolibet instanti apparere, etiam ad nugas et ad solam recreationem; imo ipsis imputantur motus indecori et obsceni.

IV. *Sed soli dæmoni, uti constat:*

1. *Rituali Romano*, in quo legitur: « Signa obsidentis dæmonis sunt: ignota lingua loqui pluribus verbis, vel loquentem intelligere; distantia et occulta patefacere; vires supra ætatis vel conditionis naturam ostendere; et id genus alia, quæ, cum plurima occurrunt, majora sunt indicia » (*De exorcizandis obsessis a dæmonio*).

2. *Funestis consectoriis* magnetismi et somnambulismi. Eorum quippe usu, ut lugenda experientia compertum est, fides divinis miraculis minuitur, amor rerum divinarum tepescit, veritates Religionis parvipenduntur, multa sanæ doctrinæ et bonis moribus contraria insinuantur, et sic animæ decipiuntur et in mortis æternæ barathrum detruduntur. Insuper ex magnetismo sæpe sequuntur tædium molestissimum vitæ præsentis et propensio ad suicidium; obscena affectio inter agentem patientem, fornicationes, stupra, terrores atque amentia.

3. *Magnetizantium confesso*. Magnetizantes quidam confessi sunt diabolum partes non modicas in operationibus istis habere; citari debet ante alios percelebris Dupotet, omnium antesignanus (1).

Confirmatur insuper sententia S. *Sedis* (2).

812. — 53. Moralitas artis magnetizandi. Hæc duo sunt tenenda :

1. Magnetismus *in se* spectatus et *in abstracto*, quatenus est physicum medium ad effectus mere physicos producendos

(1) Vide de Mirville, Pailloux, P. Perrone, Bizouard, Gougenot des Mousseaux, Nampon, Matignon, Ribet.

(2) Circa *magnetismum animale*m, congregatio S. Officii (die 28 jul. 1847) hoc decretum edidit per modum regulæ : « Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita dæmonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica, aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum, aut quomodolibet pravum. Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, nihil est nisi deceptio omnino illicita, et hæreticalis. » — *Somnambulismum* et alios abusus magnetismi reprobavit eadem Congregatio (die 4 aug. 1856) in Epist. Encycl. ad omnes Episcopos, præsertim quia, « somnambulismi et claræ intuitionis, uti vocant, præstigiis mulierculæ illæ gesticulationibus non semper verecundis abreptæ, se invisibilia quæque conspiciere effutiunt, ac de ipsa Religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota et longinqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere ausu temerario præsumunt. » Et concludit : « In hisce omnibus, quacumque demum utantur arte, vel illusionem, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino illicita et hæreticalis, et scandalum contra honestatem morum. »

adhibitum, secluso omni superstitionis periculo, si nihil præ se ferat, sive in modo operandi sive in adjunctis personarum, quod morum honestatem offendat, non est moraliter velitus.

2. Magnetismus, prout vulgo exercetur *in concreto*, multo vero magis somnambulismus, adhibitus scilicet tanquam medium physicum ad effectus præternaturales obtinendos, est prorsus ille magnetismi abusus, quem S. Inquisitionis Congregatio reprobatur ac damnatur, ideoque est omnino illicitus; imo potest involvere, et sæpissime involvit in sua praxi aliquem errorem hæreticalem. Unde nemini permittendus est; imo qui bona fide illum exercent, omnino sunt monendi et ab ea praxi avertendi (1).

VI. De hypnotismo.

§13. — 54. Notio. Hypnotismus vocatur ars inducendi somnum nervosum (*hypnosim*), intra quem patiens ad nutum solius agentis et suggerentis rigescit, dispescitur convulsionibus, sentit, cogitat, vult, loquitur, operatur, et stupendam mentis subtilitatem demonstrat, et demum e somno excitatur.

Sicut somnambulismus artificialis, cui proxime successit et in omnibus fere similis est, hypnotismus introductus et vulgatus est sub obtentu curandi plurimas infirmitates, sed revera in spe naturaliter explicandi miracula, extases et visiones sanctorum, et sic labefactandi religionem catholicam (2).

Dimissa descriptione periodorum et phaenomenorum hypnosis, quæ testes omni exceptione majores et plurimi scriptores indubie referunt, hic requiritur et sufficit definire *causam* et *moralitatem* hujus somni artificialis, suggestionis et claræ visionis, ad quæ reduci possunt quaecumque insolita observata sunt in hypnosi.

§14. — 55. Causa phaenomenorum hypnosis. Distinguendum est, ut supra de magnetismo, inter varia phaenomena.

(1) Perrone, n. 626-630.

(2) Illius præcipui propagatores fuerunt medici impii, imprimis Charcot et Bernheim.

1. Quædam, *in abstracto* considerata, *viribus naturæ humanæ adscribi possunt*, ipse nempe, tum somnus nervosus, cui generando pares videntur gesticulationes, compressiones, aspectus continuus præsertim violentus rei lucidæ, fascinatio imperantis intuitu, etc.; tum excitatio et moderatio, ad libitum suggerentis, sensuum, motuum corporis, cogitationum et affectuum connaturalium patientis; tum cognitio eorum quæ vigilans audiendo et meditando posset apprehendere, imo major memoriæ tenacitas, intellectus subtilitas et eloquii facilitas.

2. Plura vero alia manifeste excedunt virtutem humanam et *spiritum superioris ordinis sibi vindicant auctorem*, ob improprietatem mediorum adhibitorum cum effectibus consequentibus, v. g., protinus scire ea quæ in statu vigiliæ nemo novit nisi ex prævio studio aut experientia ea didicerit; res et phænomena in dissitis et remotissimis locis intueri, quasi nulla distantia nullumque perceptionis impedimentum intercederet; ad rei alicujus aspectum vel tactum dignoscere cogitationes personæ cujus est hæc res, aut ejus ægritudines latentes earumque opportuniora remedia; sola voluntatis imperantis intentione eos qui suggerenti prius se mancipaverunt, ad libitum sopire, movere et excitare; suggestionem pure mentalem aut a longe expressam percipere, eique adamussim obsequi, sive statim, sive post diuturnum vigiliæ intervallum et hujus recordatione prorsus deficiente, etiamsi suggesta impossibilia sint vigilianti.

Ille spiritus præternaturaliter in hypnosi interveniens *est spiritus nequam*, fallaciter et occulte operationem suam socians et miscens effectibus ex se naturalibus; nam repugnat Deum, Angelos et sanctos hominum curiositati et vesanis desideriis se accommodare.

Dictum est supra, quædam phænomena *in abstracto* considerata naturæ adscribi posse, quia *in concreto* propter nexum existentem inter phænomena manifeste præternaturalia, et phænomena quæ naturaliter produci possunt, hæc etiam sine temeritate adjudicarentur dæmoni, qui melius quam medici novit leges physiologicas, et, Deo permittente,

causis naturalibus uti potest, præsertim erga eos qui suspectis operationibus se libere subjiciendo cum eo pactum implicitum pepigere.

815. — 56. Moralitas hypnotismi. Distinguendum est duplex exercitium hypnotismi, unum completum quod ad omnes effectus etiam præternaturales obtinendos adhibetur, et alterum limitatum ad illos effectus supra expositos qui naturali causæ adscribi possunt.

1. Exercitium *completum* hypnotismi est superstitiosum et dæmoniacum, atque peccatum mortale ex toto genere suo, quod sola ignorantia tollere potest aut minuere; hujusque rei sunt tum agentes, tum patientes. Id patet ex dictis supra.

2. Quoad exercitium *limitatum* ad phænomena hypnosis quæ naturalibus viribus adscribi possunt, duplex est sententia.

Quibusdam videtur *in se licitum*, etsi *valde periculosum*. — Si enim, aiunt, esset in illo aliquod peccatum, vel superstitutionis, vel injuriæ. Sed nec superstitio hypnosi per se inest, si in effectibus naturalibus sistitur et aliunde omnis intentio evocationis diabolicæ excluditur. Nec injuria adest erga patientem, si ille in talem statum nonnisi sciens et volens conjicitur. — Haberi tamen debet hujusmodi exercitium ut valde periculosum, et timendum est ne propter nexum inter phænomena utriusque generis transitus fiat ad operationem superstitiosam et diabolicam, aut ne agens patiente sopito abutatur ad crimina patranda. — Unde in praxi non licebit hypnosi sic limitatæ operam dare, nisi adhibita cautione, et data sufficiente causa, quæ esse potest morbum gravem aliter non curabilem tali remedio sanare (Cf. Lehmkuhl, I, n. 994, not.).

Alii vero tenent hypnotismum etiam limitatum habendum esse ut *graviter illicitum ex genere suo*, tum quia præ se fert abdicationem libertatis humanæ, seu servitutem intellectualem, moralem et corporalem fere irredemibilem, tum quia infandos mores inducit et libidinis explendæ inter viros et mulieres occasionem proximam parat, tum quia ad hebetudinem mentis et corporis ipsamque amentiam sensim perducit;

nec aliunde tam nefaria consecraria compensantur raris curationibus quæ per accidens ex eo processisse perhibentur. — Nec potest hic applicari regula voluntarii indirecti; nam non adest compensatio requisita inter malum et bonum effectum, cum experientia diuturna testetur ex hypnosi nonnisi modicum et incertissimum sperari posse bonum corporis, dum e contra communiter ex illo oriuntur pessimi effectus mox descripti. Unde nemo sine gravi reatu particeps esse potest hypnotismi, sive passive sive active, nec illum approbare aut præsentia cohonestare; nec viro in uxorem, aut parentibus in filios, aut heris in famulos, aut medicis in infirmos illum sub quocumque prætextu exercendi jus competit (Cfr. Marc., 1, n. 566, q. 6; edit. 6, an. 1891) (1).

VII. De spiritismo.

816. — 57. Notio spiritismi. Eo nomine vocatur superstitio qua directe *evocantur spiritus*, seu commercium cum eis instituitur, *mediantibus rebus inanimatis vel certis personis*.

Ut plane enucleetur hæc definitio, tria sunt explicanda : — 1. modus quo evocantur spiritus; — 2. propria indoles communicationis quæ cum iis instituitur; — 3. phænomena quæ hanc comitantur.

I. Modus quo spiritus evocantur duplex est; inde quasi duplex gradus seu phasis supradictæ superstitionis :

1. Primis temporibus spiritus consultabantur ope mensarum, aut alius rei mobilis, quæ dum manus astantium per modum catenæ superponerentur, visæ sunt in gyrum versari; moxque cœperunt se attollere uno aut duobus pedibus, et

(1) Inter auctores qui hypnosim descripserunt et ejus causas et moralitatem indagaverunt, utiliter consulentur : D. Guérmonprez, professor medicinæ in facultate catholica Insulensi; — D. Ferrand, medicus (*Les suggestions dans l'hypnose*); — P. Touroude (*L'hypnotisme, ses phénomènes et ses dangers*); — P. de Bonniot (*Le miracle et ses contrefaçons*); — D. Méric (*Le merveilleux et la science*); — P. Franco (*L'hypnotisme revenu à la mode*); — D. Claverie (*Etude sur l'hypnotisme*); — D. Ribet (*La mystique*); — D. Dolhagaray (*Essai sur l'hypnotisme*); — D. Lelong (*La vérité sur l'hypnotisme*). Præ cæteris, P. Franco, P. Touroude, D. Ribet et D. Dolhagaray videntur veram hypnotismi exposuisse indolem.

nonnullis ictibus præfixis responsa interrogantibus præbere, vel etiam scribere ope graphidis appositæ.

2. Deinde ad perfectiorem cum spiritus communicationem perventum est, in qua scilicet, invitante vel annuente certa persona quæ *medium* vocatur, spiritus se præsentis sistunt, et astantium quæstionibus satisfaciunt.

II. PROPRIA INDOLES istius communicationis consideranda est ex parte spirituum et revelationum seu responsionum eorum.

1. Spiritus evocati se exhibent modo ut simplices spiritus, quin ullam peculiarem sibi vindicent prærogativam, modo ut angelos et archangelos, modo ut sanctos, ipsamque B. Mariam et Christum ipsum, modo ut animas defunctorum; demum aliquando uti malignos spiritus aperte se sistunt.

2. Revelationes spirituum spectant sive res remotas quæ naturali medio cognosci hic et nunc nequeunt, sive res omnino occultas quæ afficiunt personam interrogantem, sive futura contingentia.

III. PHÆNOMENA quæ evocationem spirituum comitantur, alia sunt *physica*, alia vero *significativa*.

1. Phænomena *physica* sunt, sive *mechanica*, quibus scilicet suspenditur aut immutatur naturalis gravitas corporum; sive *luminosa*, id est, coruscationes fulgoresve, in locis ubi nulla reperitur substantia idonea ad lucem ejusmodi producendam; sive *acustica*, nempe, percussiones ac ictus arcani, sibilus ventorum violenti fragore, uti tonitruï, aut etiam soni harmonici imitantes humanas voces, absque causa visibili; sive *physiologica*, quibus suspenduntur functiones vitales hominis, nempe intercipiuntur sensationes, rigescunt membra, respiratio impeditur per integras horas ac dies, et alia similia.

2. Phænomena *significativa*, seu ad aliquid significandum directa, per illos quos *medium* vocant produci solent; scilicet, spiritus aliquando tot ictus percutit quot litteræ efformandæ sunt, nunc ducit figitque manum *medii* super qualibet littera, interdum impellit manum ejusdem *medii* et per ipsum scribit aut etiam per se solum scribit, movens hæmatitam in aere pendulam (Perrone, *passim*).

Patet causam horum factorum soli dæmoni adscribendam

esse; eadem afferenda essent argumenta, quæ supra de magnetismo et somnambulismo exposita sunt.

817. — 58. Moralitas spiritismi. « Hæc superstitio, recte ait Gury, prioribus multo pejor, hæresim et impietatem magis adhuc redolet; evertit enim dogmata fidei nostræ inconcussa, præsertim pœnarum gehennæ æternitatem, » uti constat ex pluribus responsis spirituum qui eo modo evocantur. Insuper ex omnibus quæ de natura spiritismi dicta sunt, « satis patet, spirituum consultationem diabolicam esse, et proprie dictam divinationem sacris Litteris tam severe prohibitam » (Gury, n. 282).

Unde hæc ad praxim tenenda sunt, quoad *media*, cooperatores et testes.

1. Qui se habent ut *media* inter spiritus consulentes sunt familiares domestici dæmonis, ejusque organa; ergo eorum munus est scelestissimum, magiæ et maleficio omnino assimilandum.

2. Qui *experimentis spiritismi dant operam*, gravis peccati rei sunt, utpote operationis diabolicæ participes. — Excusari tamen possunt a peccato mortali qui ex ignorantia, vel ut certius sciant quomodo res se habeat, evocationi spirituum mere passive participant, ut facile contingit, si semel tantum aut iterum cooperatio data fuit; minime vero excusantur qui frequenter huic dant operam, ex quacumque causa. Unde omnes, sive in mala, sive in bona fide sint, sedulo monendi sunt et instruendi, atque a tali praxi prorsus avertendi, etiam sub denegatione absolutionis, tum ob peccatum formale superstitutionis aut illius proximum periculum, tum ob scandalum aliis datum.

3. Qui spiritismi experimenta *sua præsentia cohonestant*, a gravi culpa non vacant; siquidem ex Apostolo non solum rei sunt qui opera mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. In eis tamen ignorantia invincibilis facilius contingere potest; et, si reperiatur, per prudentem monitionem depellenda est, ut supra dictum est de cooperantibus (1).

(1) Perrone, n. 748 et seqq.

§ II. — De irreligiositate

818. — 59. Irreligiositas seu impietas, quæ Religionis virtuti opponitur per defectum, — vel tendit directe ad irreverentiam Dei, per *tentationem Dei*, *perjurium* et *blasphemiam*; — vel tendit directe ad irreverentiam personarum aut rerum sacrarum, per *sacrilegium* et *simoniam*.

De perjurio et blasphemia agetur ubi de secundo Decalogi præcepto; ideo disserendum superest: — 1. de tentatione Dei, — 2. de sacrilegio, — 3. de simonia.

I. De tentatione Dei.

819. — 60. **Definitio et divisio.** Tentatio Dei est *petitio et expectatio a Deo, sine justa causa, alicujus effectus præter rerum ordinem positi* (1).

Ex parte *motivi*, tentatio Dei est *formalis* vel *interpretativa*: — *formalis*, quando petitur effectus insolitus ob dubium circa aliquam Dei perfectionem, vel revelatam veritatem, v. g., ad experiendam Dei providentiam, vel probandam realem Christi præsentiam in Eucharistia; — *interpretativa*, quando expostulatur a Deo effectus insolitus, absque ulla dubitatione circa illius perfectiones vel veritates ab eo revelatas.

Ex parte *modi*, utraque est — 1. *explicita* vel *implicita*, prout verbis vel factis petitur effectus insolitus; — 2. *positiva* vel *negativa*; *positiva*, quando aliquis sese projicit in grave periculum, v. g., in ignem, expectando miraculum in sui conservationem; *negativa*, quando negliguntur media necessaria, ut si quis vellet vivere nullum cibum sumendo.

820. — 61. **Signa tentationis Dei.** I. — *Non datur Dei tentatio* in his et similibus casibus: — 1. si in re gravi, adhibitis gratiæ et naturæ mediis ad cognoscendam Dei voluntatem, et re in dubio manente suspensa, expostuletur humiliter aliquod signum quo innotescat Dei voluntas; — 2. si gravi de causa petatur a Deo miraculum sub conditione quod ei placeat; —

(1) S. Th., 2. 2, q. 97, a. 1.

3. si quis, intuitu magni boni spiritualis aut corporalis sibi aut proximo obtinendi, se exponat gravi animæ vel corporis periculo, sperans Deum sibi propitium fore, modo servet regulam voluntarii indirecti.

II. *Datur tentatio Dei* in sequentibus circumstantiis : —

1. si quis sine justa causa periculo mortis vel mutilationis se objiciat, ut obtineat martyris vel confessoris coronam; — 2. si respuat omnes omnino medicinas, etiam in periculo mortis; — 3. si gravi animæ vel corporis damno se exponat sine legitimo motivo, v. g. funambuli, exhibitores ferarum; — 4. si absque necessaria præparatione oret, vel conciones habeat, sperans sibi a Deo suggerendos esse conceptus... (1); — 5. si veritatem aliquam, vel innocentiam suam probare intendat aliquibus effectibus insolitis et præter rerum ordinem positis, puta incedendo nudis pedibus supra carbones.

821. — 62. Malitia. — 1. *Tentatio Dei formalis*, sive *explicita* sive *implicita* est peccatum mortale ex toto genere suo; — tum ob voluntarium dubium circa aliquam Dei perfectionem vel veritatem credendam; — tum ob gravem Dei contemptum, cum absque sufficienti motivo intendatur aliquod Dei experimentum.

2. *Tentatio Dei interpretativa*, sive *explicita*, sive *implicita*, est peccatum *per se grave*; nam petere a Deo effectus insolitos absque rationabili motivo videtur per se gravis injuria. — Dicitur *per se*, quia per accidens fieri potest ut sit leve peccatum, nempe ob ignorantiam et simplicitatem, ob præsentiam alicujus motivi, licet insufficientis, etiam ob materiæ levitatem, puta si infirmus speret se sine remediis naturaliter, Deo adjuvante, a tali levi morbo esse liberandum, quia sæpe in hujusmodi morbis natura ipsa salutem operatur (2).

822. — 63. Quæritur quid sentiendum sit de probationibus olim usitatis, quæ vocabantur judicia Dei. — 1. Illæ probationes erant per se illicitæ, et ideo pluries fuerunt damnatæ a

(1) S. Lig., lib. 3, n. 31-32.

(2) S. Lig., l. 3, n. 30.

Conciliis vel a SS. Pontificibus (1). — 2. Quandoque tamen illæ probationes in talibus factæ fuerunt circumstantiis, ut merito judicetur illas nonnisi instinctu divino adhibitas fuisse. Tale est factum monachi Petri, cognomento *ignei*, Florentiæ in prunis incedentis illæsi (2).

II. De sacrilegio.

823. — 64. Definitio. Sacrilegium est *violatio objecti sacri quatenus sacri*.

Dicitur — 1. *violatio objecti sacri*, id est, Deo dedicati; objectum autem potest esse vel persona, vel res materialis, vel locus; unde triplex sacrilegium : personale, reale et locale; — 2. *objecti sacri quatenus sacri*; ideo sacerdos qui se inebriat, vel de aliquo detrahit, non committit sacrilegii peccatum, quia est Deo consecratus ratione castitatis, non ratione caritatis vel sobrietatis; pariter qui de sacerdote detrahit non est reus sacrilegii.

824. — 65. I. De sacrilegio personali. Sacrilegium *personale* est *violatio personæ sacræ*. Porro persona potest esse sacra ratione status clericalis aut religiosi, et ratione voti castitatis. Unde illius violatio fit quatuor modis :

1. Contra *privilegium canonis* : « *si quis, suadente diabolo,* » etc., clericos vel religiosos injuste percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injuste exercendo;

3. Contra *privilegium fori*, eosdem subjiendo tribunali sæculari, in locis in quibus illud privilegium non fuit sublatum, concessione saltem tacita Ecclesiæ;

3. Contra *immunitatem ecclesiasticam*, iisdem imponendo tributa vel onera publica, v. g., militiæ, tributi, sine legitima auctoritate;

4. Peccando contra *castitatem* quam Deo voverunt, sive illi

(1) Sic legitur in Decreto (causa 2, q. 5, can. 20) : Ferri candentis vel aquæ ferventis examinatione confessionem extorqueri a quolibet, sacri non censent canones. »

(2) Rohrbacher, *Histoire de l'Eglise*, t. 14, p. 98, 2e édit.

actus fiant ab ipsis personis Deo dicatis, sive ab aliis erga illos, etiam solis tactibus aut desiderio; ad hoc sacrilegium probabilius sufficit votum castitatis privatim extra religiosum ordinem emissum.

825. — 66. II. De sacrilegio locali. *Sacrilegium locale* est violatio *loci* sacri, id est auctoritate episcopali destinati ad sacrificium Missæ vel ad sacramenta, divina officia, aut fidelium sepulturam; uti sunt ecclesiæ, cœmeteria, et oratoria publica, etiam non consecrata, non vero oratoria privata.

Committitur illud peccatum: — 1. quando loca Deo dicata *injuste* evertuntur, concremantur, suis bonis spoliantur, aut polluuntur sive homicidio, sive notabili et culpabili sanguinis humani effusione, sive luxuria consummata, sive sepultura viri non baptizati, hæretici vel excommunicati denunciati; — 2. quando in loco sacro fiunt actus mere civiles, et ad Dei cultum nullatenus attinentes, ut sunt mercatus, sententia judicis sæcularis, ludi, confabulationes, convivium et similia, nisi necessitas excuset; — 3. quando in loco sacro fit (ex probabiliore sententia) rei etiam profanæ furtum, juxta illa verba juris (causa 17, q. 4, can. 21): « Similiter sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro; » — 4. quando violatur jus asyli, ubi adhuc viget.

Cætera peccata commissa in loco sacro, quæ illius sanctitati non adversantur ex natura sua, nec ex Ecclesiæ legibus, ut detractio, perjuria, mendacia, non sunt sacrilegia, quamvis aliquam indecentiam ex circumstantia loci sacri secum importent.

826. — 67. III. De sacrilegio reali. *Sacrilegium reale* est violatio *objecti* sacri a *personis* et *locis* distincti.

Porro res potest esse sacra quadruplici modo, scilicet, ex natura sua, ex benedictione, ex repræsentatione et ex destinatione.

1. Ex *natura sua* sacra sunt SS. Eucharistia et sacramenta omnia, quæ absque sacrilegii reatu nequeunt in statu peccati confici, ministrari, recipi aut aliter indigne tractari; — Scrip-

tura sacra, erga quam sacrilegii reus est, tum ille qui verba Scripturæ detorquet ad res scurriles, fabulosas, ridiculas, tum ille qui Scripturæ sacræ paginas ad viles usus adhibet; — et reliquiæ Sanctorum, quæ possunt comburi, ludibrio haberi et aliis modis sacrilege tractari.

2. Ex *consecratione* vel *benedictione* Ecclesiæ, sacra sunt aqua baptismalis, chrisma et olea sancta, calices et cætera vasa sacra, altaria, corporales, pallæ, vestes liturgicæ quæ adhibentur in sacris functionibus. Sacrilegium proinde committit qui ista ad usus profanos adhibet, vel cum debita reverentia ac requisito honore non habet.

3. Ex *repræsentatione* rerum vel personarum sacrarum, imagines Christi, B. Mariæ et aliorum Sanctorum, cruces, et similia sacra sunt, etiamsi non fuerint benedicta.

4. Ex *destinatione*, sacra sunt bona ecclesiastica; unde vere sacrilegi dicendi sunt eorum usurpatores et invasores, qui pia legata jam possessa supprimunt aut usurpant, et qui Ecclesiæ jura defraudant.

827. — 68. Sacrilegii malitia. — 1. Manifestum est ex definitione sacrilegium *esse peccatum*; violatio enim objecti sacri quatenus sacri fieri nequit sine irreverentia seu profanatione, et proinde sine peccato.

2. Sacrilegium est peccatum *mortale ex genere suo*; nam in eo reperitur materia gravis; talis est violatio sacramenti, vel calicis.

3. Sacrilegium *non est* peccatum mortale *ex toto* genere suo; nam, ex omnium confesso, potest dari violatio rei sacræ tam modica, ut non sit peccatum mortale; sic brevis distractio in administratione sacramenti, tactus calicis a laico.

Ut judicetur an peccatum sit mortale, vel veniale, tria sedulo pensentur, scilicet: — 1. sanctitas personæ, loci vel rei, utrum sit SS. Eucharistia, vas sacrum, vestis sacra, vel res cultui divino remote inserviens; — 2. actio sacrilega in se spectata, utrum v. g. calix ex odio Dei frangatur, an tantum in loco minus decenti reponatur; — 3. demum intentio agentis, qui violationem rei sacræ directe intendit, vel

indirecte tantum vult, dum scienter rem sacram indigne tractat.

III. De simonia.

828. — 69. Simonia definitio. Simon magus voluit ab Apostolis pecunia sibi comparare facultatem conferendi Spiritum S.; unde peccatum istud dictum fuit *simonia*. — Simonia communiter definitur: *Studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum* (1).

Dicitur 1. *studiosa voluntas*, id est, voluntas deliberata et sufficiens ad peccatum, sive manifestata, sive mere interna.

Dicitur 2. *emendi vel vendendi*; quibus verbis indicatur omne pactum seu *contractus onerosus*, quo commutatur spirituale pro temporali, etiam non stricte ex iustitia, sed tantum ex fidelitate aut gratitudine; tota enim simoniae malitia sita est in irreverentia quæ committitur, dum res spirituales instar temporalium æstimantur; unde haberi potest ut species sacri-legii realis.

Igitur erit simonia, si quis Episcopo inserviat animo eum obligandi, etiam ex sola gratitudine, ad retribuendum beneficium; a fortiori, si quis deduceret in pactum talem obligationem (2). — Dicitur *animo obligandi ad retribuendum*, id est intendendo rem spiritualem ut justam retributionem, non vero ut effectum benevolentia superioris (Gury, n. 290).

Dicitur 3. *pretio temporali*; quæ verba significant quodcumque temporale pretio æstimabile. — Unde non adest simonia, si detur spirituale pro spirituali, v. g., dices coronam B. Mariæ pro me et ego septem psalmos pœnitentiales recitabo pro te; sed simoniacum esset tradere reliquias pro calice vel quodam numero Missarum, quia valor calicis et stipendia Missarum pretio temporali æstimantur.

Juxta S. Thomam pretii temporalis triplex est genus, scilicet: munus a *manu*, munus a *lingua*, munus ab *obsequio*. — 1. *Munus a manu* est non tantum pecunia, sed etiam omnis res mobilis vel immobilis pretio æstimabilis et indebita. —

(1) S. Th., 2, 2, q. 100, a. 1.

(2) S. Lig., lib. 3, n. 51, 53.

2. *Munus a lingua* designat patrocinium, id est, laudes, favores, intercessionem, preces et alia similia, v. g., iudex ab episcopo obtinet beneficium pro cognato, illi promittendo suffragium suum in causa temporali. — 3. *Munus ab obsequio*, inquit S. Lig. (lib. 3, n. 61), est omne quod ad servitutem pertinet, ut est famulari, docere... ad obtinendum aliquid spirituale. Hinc certe est simonia conferre beneficium famulo ut gratis inserviat, vel famulari ad beneficium consequendum loco salarii.

Dicitur 4. *spirituale*, hoc est pertinens ad ordinem supernaturalem. Porro triplici modo res possunt esse spirituales, scilicet : — 1. *in seipsis et formaliter*, ut sunt dona Spiritus sancti, gratia sanctificans, jurisdictio ecclesiastica : — 2. *causaliter*, quatenus sunt causa donorum spiritualium, ut sacramenta et sacramentalia ; — 3. *effective*, quatenus sunt effectus rei spiritualis, ut sanitas collata per gratiam miraculorum, dispensatio votorum, consecratio, benedictio, collatio beneficii, etc.

Dicitur 5. *vel spirituali annexum*, id est, res ad aliquid spirituale ordinata, vel ab eo pendens, vel ei intime connexa, sive ex natura sua, sive ex institutione Ecclesiae.

Res autem potest spirituali esse annexa triplici modo : — 1. *antecedenter*, quando res temporalis existit ante spirituale ut calix, altaria, quæ consecrationi præexistunt ; — 2. *concomitanter*, quando res temporalis ita conjuncta est cum re spirituali, ut simul existat ; porro illud evenire potest duplici modo, scilicet : *intrinsece*, quando res temporalis a spirituali sejungi nequit, v. g., labor omnino requisitus ad confectionem et administrationem sacramentorum ; *extrinsece*, quando res spiritualis a temporali sejungi potest, v. g., iter necessarium ut Missa dicatur in sacello duobus milliaribus distante ; — 3. *consequenter*, quando temporale censetur posterius spirituali ita ut ab eo pendeat ; hujusmodi sunt proventus beneficii, qui non conceduntur nisi propter officium ecclesiasticum persolutum.

Jam vero, — 1. temporale spirituali annexum *antecedenter* vendi potest, nisi Ecclesia prohibeat, quia suum semper servat

valorem intrinsecum; attamen, ob reverentiam rei sacræ debitam, hujusmodi res vendi nequeunt ad usus profanos, quin prius amiserint consecrationem vel benedictionem, servatis regulis ab Ecclesia traditis; — 2. temporale annexum spirituali *concomitanter intrinsece* vendi non potest, quia ab eo sejungi nullatenus potest, ac proinde vendi nequit, quin simul vendatur spirituale, quod simoniacum est; secus, si *extrinsece* esset connexum, uti infra dicetur ubi de causis excusantibus a simonia; — 3. temporale annexum spirituali *consequenter* vendi non potest; cum enim supponatur consecrarium et accessorium spiritualis, si venderetur, ipsum spirituale vendi censeretur.

829. — 70. Simonia divisio. Distinguitur simonia ratione juris quo prohibetur et ratione pacti quo exercetur.

I. RATIONE JURIS quo prohibetur simonia, alia est juris *divini* alia juris *ecclesiastici*.

1. Simonia *juris divini* est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali *intrinsece* annexum; hæc igitur habet malitiam intrinsecam simoniæ, v. g., venditio sacramenti.

2. Simonia *juris ecclesiastici* est quæcumque pactio, quæ, licet in se et jure divino simoniaca non sit, prohibetur ab Ecclesia ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris debitæ, quia simoniacam speciem habet, vel simoniæ periculum inducit, v. g., venditio oleorum sacrorum, rosarii indulgentiis ditati, simonia confidentialis circa beneficia, etc. (1).

II. RATIONE PACTI quo exercetur, simonia dividitur in *mentalem*, *conventionalem*, *realem* et *confidentialem*.

1. Simonia *mentalis* consistit in actu voluntatis, sine ullo pacto. — Duplex est, nempe: *pure mentalis* quæ sita est in

(1) Venditio rosariorum, crucium, numismatum, etc., quibus ex benedictione accepta annexæ sunt indulgentiæ, prohibetur, etiamsi nihil pro benedictione postuletur, hæc vero prohibitio est mere pœnalis, ita ut venditione amittantur quidem indulgentiæ, nullum vero committatur peccatum simoniæ.

mero propositio simoniæ, sine ullo actu externo : et *non pure mentalis*, quæ consistit in actione facta animo simoniaci, sed sine ullo pacto, qualis esset actio episcopi gratis conferentis Petro beneficium, sed intendentis illum inducere ad gerenda sua negotia.

2. Simonia *conventionalis* est pactum dandi rem spiritualem pro temporali, sed nondum executioni mandatum, saltem ex utraque parte. Est *pure conventionalis*, quando ex neutra parte fuit executioni mandata; *semi-realis* vero, quando ex una tantum parte fuit opere completa.

3. Simonia *realis* est pactum simoniacum ex utraque parte completum saltem inchoate, v. g., post venditionem beneficii mille aureis, traditur beneficium ex una parte, et ex altera dantur quingenti aurei. Ad realem simoniam sufficit sola traditio chirographi seu obligationis solvendi scriptis factæ, quia hujusmodi chirographum ex usu recepto pro pecunia datur et accipitur.

4. Simonia *confidentialis* est collatio vel cessio beneficii, facta cum pacto expresso vel tacito circa illius substantiam vel fructus; hæc, ut patet, est casus particularis simoniæ conventionalis. — Dicitur *confidentialis*, quia collator vel cedens confidit fidelitati secum pactizantis, sive quoad *accessum* alterius, sive quoad *ingressum* aut *regressum* ipsius cedentis, sive quoad *pensionem* aut *fructus integros*; hi sunt enim quatuor modi seu conditiones sub quibus fit beneficii cessio confidentialis.

830. — 71. Malitia simoniæ. — 1. Simonia est *peccatum mortale ex genere suo*.

Constat — 1. ex S. Petro dicente Simoni mago : « Pecunia » tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existi-
» masti pecunia possideri » (*Act.*, VIII, 20); quæ verba manifeste indicant infandum delictum; — 2. ex pœnis gravissimis quibus Ecclesia simoniacos punit. — 3. denique ex ipsamet rei natura, siquidem donis supernaturalibus Dei injuria irrogatur, quando illis æquiparantur bona temporalia.

2. Simonia *juris divini* est peccatum mortale ex *toto genere*

suo, quia, quantulacumque sit materia, æquiparare aliquid spirituale pretio temporali est gravissima injuria erga Deum.

3. *Simonia juris ecclesiastici admittit levitatem materiæ.* Ita S. Lig. (lib. 3, n. 50), contra non paucos contradicentes. Ratio est, quia in simonia juris ecclesiastici emptio vel venditio non versatur circa rem spiritualem in se, sed prohibetur tantum ad præcavendam simoniæ labem; unde injuria non fit directe rei sacræ, sed sola violatur lex ecclesiastica quæ admittit levitatem materiæ.

Nec dicatur prohibitionem istam factam fuisse intuitu reverentiæ debitæ rebus sacris, et proinde illius violationem sacrilegii malitiam induere; res enim, licet sacra, retinet suum valorem intrinsecum, nec fit venditio rei sacræ qua talis, sine qua non adest simonia juris divini.

Simonia variis pœnis ecclesiasticis plectitur, quas videre est in *Bulla Apostolicæ Sedis*.

831. — 72. Obligatio restituendi simoniace acceptum. Ante completam simoniam, quidquid acceptum fuit reddi debet, quia contractus de re illicita est nullus nec ullam obligationem parere potest. — Contractu autem completo, distinguendum est, prout agitur de simonia juris divini, vel de simonia juris ecclesiastici.

I. Si agatur de simonia *juris divini*, obligatio restituendi considerari potest tum ex parte habentis rem spiritualem, tum ex parte habentis rem temporalem.

1. Ex parte *habentis rem spiritualem* : — 1. Beneficium simoniace acceptum legitimo collatori restituendum est. — 2. Fructus beneficii simoniace accepti restituendos esse Ecclesiæ, docet S. Th. (1), modo inde commodum non recipiant qui simoniam commiserunt. Sed probabile est, inquit S. Lig. (lib. 3, n. 116), eos etiam restitui posse sive pauperibus, sive successori in beneficio: imo retineri possunt, si condonentur a S. Pontifice. — 3. Reliquiæ Sanctorum per simoniam acquisitæ servari possunt ab emptore; nam ad eas reddendas

(1) S. Th., 2. 2, q. 100, a. 6, ad 4.

non tenetur jure naturali, cum dominus libere jus suum cesserit, neque jure ecclesiastico, quo talis restitutio in pœnam criminis non præscribitur.

2. Ex parte *habentis rem temporalem* : — 1. Pretium acceptum pro beneficio, pro collatione ordinum, etiam pro administratione sacramentorum et sacramentalium, si excedat quod titulo sustentationis exigere poterat, utpote injuste perceptum, jure naturali restituendum est ante omnem judicis sententiam. Acceptum vero pro religiosa professione non est restituendum nisi post latam sententiam, si admissus in monasterium maneat, quia plerumque ratione alimentorum retineri potest, modo in communem usum convertatur (1). — 2. In aliis rebus, silente jure ecclesiastico, standum est juri naturali et attendendum ad ea quæ dicuntur circa contractus de re turpi in Tract. *de Contractibus*, scilicet, restitutio fieri debet tantum cum læsa est justitia commutativa, et ei qui læsus est seu pretium dedit.

II. Si agatur de simonia *juris ecclesiastici* : — 1. *Res sacræ* sic acceptæ, v. g., coronæ precatoriæ, servari possunt, quia non violata est justitia, nec datur præceptum ecclesiasticum illas reddendi. — 2. Qui *accepit pretium* pro illis rebus, juxta quosdam, tenetur illud tradere Ecclesiæ, Ecclesia sic præcipiente in pœnam simoniæ : verum multi alii melius tenent pretium istud servari posse, quia, attento jure naturali, juste acceptum est, cum res vere pretio æstimabilis tradita fuerit; attento vero jure ecclesiastico, datur quidem simoniæ peccatum, sed non liquet ab Ecclesia præscriptum fuisse in simoniæ pœnam, ut pretium sic perceptum detur ecclesiæ vel pauperibus. Porro lex dubia non obligat.

832. — 73. Causæ seu tituli a simonia excusantes. Quamvis simonia juris divini sit intrinsece mala, fieri possunt hypotheses in quibus pro spirituali aliquid temporale obtinetur, non quidem tanquam illius pretium, sed vel illius occasione, vel propter extrinsecas rationes.

(1) S. Lig., lib. 3, n. 114.

Porro sex proferuntur causæ seu tituli, ex quibus licet aliquid temporale accipere, scilicet, mera liberalitas, sustentatio, labor extrinsecus, consuetudo, redemptio ab injusta vexatione et auctoritas S. Pontificis.

I. MERA LIBERALITAS. — Quidquid ex mera liberalitate donatur servari potest, quia non habetur tanquam pretium rei sacræ; at requiritur vera et proprie dicta donatio, et abesse debet Ecclesiæ prohibitio. Unde nullum donum accipi potest pro examine parochorum, illud stricte vetante Ecclesia.

II. SUSTENTATIO. — Juxta B. Paulum (I *Cor.*, ix, 14): « Do- » minus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evan- » gelio vivere; » et ipse Christus dixit (*Matth.*, x, 10): « Dignus est operarius cibo suo. » Proinde juxta omnes ministros Ecclesiæ inest jus ad honestam sustentationem a fidelibus sibi commissis accipiendam.

Hinc 1. quod datur a fidelibus occasione functionum sacrarum non habendum est ut mera eleemosyna, concilio Constantiensi (sess. 7) proscribente art. 18 Wiclefi dicentis: « Decimas esse puras eleemosynas, et parochianos posse, ob peccata suorum prælatorum, eas ad libitum subtrahere. » Conc. Trid. (sess. 25, c. 4, *de Ref.*) stipendia Missarum et pias foundationes cum onere missarum vocat quidem eleemosynas, lato sensu, quatenus a fundatoribus non debentur et sponte ex misericordia donantur; sed sacerdotibus celebrantibus missas vi quasi contractus stricte debentur.

Hinc 2. nisi prohibeat Ecclesia, licite fit conventio circa stipendia præstanda occasione ministerii sacri; sed hujusmodi tractatus facile simoniam redolere et scandalum generare potest.

Hinc 3. tuta conscientia accipi potest stipendium in statutis synodalibus approbatum; imo illud ordinarie accipere debet parochus, ne gravamen inferat suo exemplo vicinis parochis et suis successoribus, qui jus suum non repeterent sine molestia. — At inconsulto episcopo nihil potest requiri ultra taxam ab eo ut sufficientem approbatam; quod enim ultra exigeretur, absque legitimo titulo et injuste possideretur. Insuper fideles taxatum stipendium solventes, eo ipso jus

strictum habent ut sibi præbeantur ministeria sacra, juxta Ecclesiae institutionem et probatas consuetudines (1).

Hinc 4. apparet quid sentiendum sit de eo qui ministeria sacra *principaliter* exercet intuitu stipendii. Si stipendium intendant tanquam rei sacrae pretium, reus est simoniae mentalis; si autem illud habeat non ut pretium, rei sacrae, sed ut debitum occasione rei sacrae, et *conditionem sine qua non* ministraret, probabilius excusatur a labe simoniaca. Ita S. Lig. (lib. 3, n. 55), qui notat sæpe sæpius adesse peccatum veniale in his qui ita principaliter agunt intuitu stipendii, ob irreverentiam quæ in tali intentione reperitur.

III. LABOR EXTRINSECUS ET INDEBITUS. — Labor extrinsecus et indebitus est ille qui ministerii sacri exercitio extraneus est, seu sine quo ministerium sacrum perfici potest. Sic celebratio Missæ hora undecima, vel in capella duabus leucis distante, habetur ut labor extrinsecus et indebitus; non idem autem est dicendum de visitatione infirmi, vel de viatico illi deferendo, quia sine his officium pastoris adimpleri nequit. Porro pro labore extrinseco et indebito speciale stipendium recte exigi potest, quia est pretio æstimabile; quantitas vero illius stipendii statutis synodalibus vel usu communi ordinarie determinatur.

IV. CONSUETUDO LEGITIMA. — Ut legitima sit consuetudo, requiritur quod non sit prohibita, nec ex motivo simoniam sapiente introducta, sed ex pietate et liberalitate fidelium orta sit, et a superioribus saltem tacite approbetur. Hinc, quando in aliqua parœcia reperitur consuetudo aliquid recipiendi præter taxam diœcesanam occasione ministerii sacri, expendenda est hujus consuetudinis legitimitas, et, si suspecta videatur, consulendus episcopus; si vero episcopus illam approbet, approbationis testimonium sedulo servetur in libro vel archivio parochiali, pro successoribus.

V. REDEMPTIO AB INJUSTA VEXATIONE. — 1. Si jus spirituale jam *in re* habeatur, et vexatio versetur circa illius exercitium, licet se ab ea redimere pretio temporali; tunc enim datur

(1) Cf. Conc. Trid., sess. 22, decret. *de Observandis*.

temporale pro temporali, scilicet cessatione injustæ vexationis. Proinde non liceret pro tali liberatione aliquid spirituale conferre. Hinc potest parochus, a parochia sua magistratum injustitia remotus, illis aliquid temporale præstare, ut sinant illum in parochiam suam redire. — 2. Si jus spirituale habeatur *tantum ad rem*, aut *nonnisi dubie* habeatur *in re*, et si vexatio injusta non veniat ab iis qui illud jus conferre possunt, sed ab aliis, puta ab homine pravo, qui calumniam editurus est nisi pecuniæ summa tradatur, licitum est hanc pecuniam illi præbere. Si vero illa injusta vexatio proveniat ab iis quorum est conferre jus spirituale, non licet illis aliquid dare ad se liberandum ab hac injusta vexatione (S. Lig., *Hom. ap.*, tit. 4, n. 49) (1). — 3. Si injusta vexatio consisteret *in denegatione alicujus sacramenti*, v. g., baptismi aut viatici, nisi daretur pecunia, quidam dicunt illicitum esse præbere quod petatum est, quia esset participatio in re criminosa. At probabilius affirmatur illud nulla ratione prohiberi: non ratione *simoniæ*, siquidem non datur pecunia ut pretium rei sacræ, sed ut removeatur impedimentum injuste positum; non ratione *cooperationis*, cum supponatur sufficiens cooperandi ratio (2).

VI. AUCTORITAS S. PONTIFICIS. — 1. Quando agitur de simonia *juris ecclesiastici*, haberi potest *dispensatio* S. Pontificis; tunc enim simonia existit solum vi legis Ecclesiæ aliquid vetantis propter reverentiam rei sacræ debitam; sublata igitur ista lege per dispensationem, abest simonia. — 2. Quando de simonia *juris divini* agitur, accedente aliqua Pontificis dispositione haberi potest titulus extrinsecus, ex quo quod antea erat simonia, mutatis circumstantiis, ab hac labe immune fiat; sic in dispensationibus super impedimentis matrimonii *componenda* exigitur titulo sustentationis onerum S. Pontificatus.

(1) Hinc sacerdos ad beneficium ecclesiasticum nominatus et a gubernio approbandus, pecuniam dare non posset ut consensum Præfecti aut Ministri obtineret, quia tunc daretur temporale pro spirituali.

(2) S. Lig., lib. 3, n. 104.

CAPUT II

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO

833. — 74. Enuntiatur secundum præceptum. Secundum Decalogi præceptum in his verbis continetur (*Exod.*, xx, 7) : « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum; nec enim » habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen » Domini Dei sui frustra. »

Hoc præceptum, — 1. quatenus *affirmativum*, jubet ut debita reverentia Deo exhibeatur, tum recte faciendo ea quæ sub nominis ejus attestatione promissa sunt, tum vota ei facta exsolvendo; — 2. quatenus *negativum*, prohibet omnem nominis Dei inhonationem, præsertim blasphemiam. Unde duplex articulus.

ARTICULUS I

De præscriptis a secundo Decalogi præcepto

Secundum Decalogi præceptum præscribit juramenti ac voti adimpletionem.

§ I. — De juramento

Dicetur de juramenti natura et honestate, necnon de obligatione ex juramento promissorio orta.

I. De juramenti natura.

834. — 75. Juramenti definitio. Juramentum est *advocatio Dei in testem eorum quæ asseruntur vel promittuntur*. Unde jurare est Deum assumere in testem et invocare ut infallibili suo testimonio veritatem latentem confirmet, non quidem hic et nunc, hoc enim esset tentatio Dei, sed quando ei placuerit, sive in hac vita, sive in altera.

Ad juramentum itaque duo requiruntur :

1. *Dei advocatio*. Unde — 1. Juramentum *per creaturas* non est verum juramentum, nisi quatenus creaturæ aliquod Dei attributum specialiter exhibent vel specialem ad Deum relationem habent, sicuti B. Maria, Angeli, Sancti, cælum, Dei templa, Evangelium, crux, sacramenta. — 2. Vox *juro* per se non sufficit ad verum juramentum constituendum, nisi ex adjunctis sic intelligatur, vel expressa interrogatio de juramento præcesserit; deest enim in ea Dei advocatio (1).

2. *Advocatio Dei tanquam testis infallibilis veritatis*. Proinde ut judicetur an factum fuerit juramentum, attendendum est, tum ad naturalem verborum sensum, tum ad modum quo communiter accipiuntur, tum demum et principaliter ad jurantis intentionem. Cæterum signo effici possunt juramenta, v. g., manum elevando.

Hinc 1. Hæ locutiones : *tam verum est quam verum est Deum existere, est verum sicut Evangelium*, non sunt juramenta ex natura sua, quia non fit in eis advocatio Dei, sed mera assertio; sed illa comparatio cum veritatibus fidei, si ad mendacium confirmandum fit, a blasphemia non excusatur (S. Lig., n. 137).

Hinc 2. Hi loquendi modi : *in fide hominis, in fide sacerdotis, in fide mea*, non sunt juramenta, quia advocatur tantum conscientia, seu veracitas hominis aut sacerdotis. Adesset vero juramentum, si diceretur : *per fidem christianam*, quia invocaretur Christus.

Hinc 3. Formulæ istæ : *moriar, peste afficiar, diabolus me rapiat, si hoc non est verum*, per se non sunt juramenta, sed meræ imprecationes, quia in his nulla fit advocatio Dei; si vero dicatur : *Deus me puniat, me perdat, si mentiar*, fit advocatio Dei, et adest juramentum.

Hinc 4. Horrendæ voces illæ : *Abnego Deum, per ventrem*,

(1) In Galliæ tribunalibus, partes et testes requisiti præstare juramentum, levant manum dexteram dicendo : *Je le jure*. Cum ista formula vacua sit advocacy Dei, et pronuntietur ad mentem legis civilis, quæ prorsus silet de Deo, dubitari potest an sit verum juramentum; sed ex circumstantiis, consuetudine et communi jurantium intentione affirmandum est.

per mortem, per caput Dei, sunt potius blasphemiae quam iuramenta, nisi quis per tres posteriores locutiones intendat Christum adducere in testem. Sed plerumque adhibentur deformatae et absque ulla significatione (*Jarnidié, Mordié, Ventridié*), et accenseri debent vocibus inurbanis, quas vulgus improprie appellat iuramenta (*Pardi, Parbleu, Sacredie...*).

835. — 76. Divisio iuramenti. Multiplici modo dividitur iuramentum.

I. Ratione MATERIÆ, iuramentum est — *assertorium*, si aliquid tantum asseritur, v. g. Deum attestor me heri vidisse Paulum; — *promissorium*, si aliquid promittitur, v. g., testis est Deus quod tibi dabo decem nummos.

II. Ratione FORMÆ, iuramentum est :

1. *Contestatorium* seu *invocatorium*, si Deus simpliciter ut testis invocatur; — *exsecratorium* seu *comminatorium*, si Deus invocatur simul ut testis veritatis et vindex mendacii seu perjurii.

2. *Verbale*, si solis vocibus fit; — *reale*, si solis actionibus fit, v. g., elevando manum, tangendo vel osculando Evangelium; — *mixtum*, si verbis et actionibus simul fit.

3. *Simplex*, quando fit sine ullo apparatu : — *solemne*, quando fit cum specialibus cæremoniis, v. g., in ecclesia manu tangendo Evangelium coram omnibus honorificenter positum.

II. *De honestate iuramenti.*

836. — 77. Iuramenti honestatem negaverunt Albigenses, Wiclefistæ, Anabaptistæ et Protestantes dicti *Quakers*; iuramenti autem necessitatem nimis restrinxerunt Jansenistæ.

Assertio : *Iuramentum, debitis conditionibus vestitum, est honestum.*

PROB. 1. *Script. Sacra.* — (*Deut.*, VI, 13) : « Dominum Deum » tuum timebis et illi soli servies, ac per nomen illius iurabis. » — (*Ps.* XIV, 1, 4) : « Domine, quis habitabit in tabernaculo » tuo?... Qui iurat proximo suo et non decipit. » — (*Ps.* XLII,

12) : « Laudabuntur omnes qui jurant in eo ; » quibus verbis probatur juramentum.

PROB. 2. *Exemplo Sanctorum*, et in primis B. Pauli dicentis (*Rom.*, I, 9) : « Testis mihi est Deus,... quod sine intermissione memoriam vestri facio. » (*II Cor.*, I, 23) : « Testem » Deum invoco. » (*Gal.*, I, 20) : « Ecce coram Deo quia non » mentior. » Quinimo ipse Deus juravit (*Ps.* cix, 4) : « Jura- » vit Dominus et non poenitebit eum. »

PROB. 3. *Praxi Ecclesiæ* juramentum permittentis, imo illud aliquando præcipientis, v. g., in consecratione episcopi.

PROB. 4. *Ratione*. Juramentum in eo situm est, ut Deus adhibeatur tanquam veritatis testis, et eo fine ut litibus finis imponatur, juxta hæc Apostoli verba (*Heb.*, vi, 16) : « Omnis » controversiæ eorum finis, ad confirmationem, est juramen- » tum ; » porro in his omnibus nihil est nisi honestum et Deo dignum : ergo.

Dicitur *debitis conditionibus vestitum*, quæ enuntiantur his verbis Jeremiæ (iv, 2) : « Jurabis : Vivit Dominus, in *veritate*, » et in *judicio*, et in *justitia*. » Requiritur — 1. *Veritas*, videlicet ut moraliter certa sit propositio quæ cum juramento asseritur ; — 2. *Judicium*, ut cum prudentia, discretione et reverentia, et ob grave motivum juretur ; — 3. *Justitia*, ut juramentum sit de re honesta. Sed hæc tria ampliori explicatione indigent.

837. — 78. Prima conditio : Veritas. Veritas est conformitas assertionis cum cognitione et intentione jurantis. — Veritas igitur excludit omne *mendacium*, non vero errorem, et ideo *subjective* consideratur, non *objective*.

In juramento *assertorio* jurans testatur existentiam *facti*, — in *promissorio* existentiam *intentionis*. — Defectus veritatis juramentum mutat in perjurium seu falsum juramentum.

I. DE JURAMENTO ASSERTORIO.

1. Falsum juramentum assertorium est peccatum *mortale ex toto genere suo*, id est, non admittit materiæ levitatem, quia

Deus adhibetur ut falsitatis testis, quasi nesciat veritatem, aut velit decipere (1).

2. Non requiritur ad licite jurandum certitudo absoluta, sed *sufficit certitudo moralis*, sive maxima probabilitas, contra quam proinde non militat probabilitas contraria. Quare iuramentum præstitum *sine sufficienti examine* erit peccatum mortale aut leve, prout, attentis omnibus, negligentia iudicabitur gravis aut levis. Hoc tamen non currit in iudicio, ubi plena certitudo necessaria est ad jurandum.

3. Iuramentum præstitum *cum æquivocatione* vel *restrictione mentali* iudicandum est ex eis quæ dicuntur in Tractatu de *Justitia* de æquivocationibus et restrictionibus mentalibus, attendendo quod ob sanctitatem, aut etiam solemnitatem iuramenti, gravior requiritur ratio ut licitæ evadant huiusmodi æquivocationes et restrictiones.

Monet S. Lig. (lib. 3, n. 150) quod communiter rustici non apprehendunt gravitatem perjurii. Itaque confessariis consulit potius abstinere ab iis instruendis de gravitate perjurii, ne peccata eorum materialia evadant formalia. Docet tamen illos esse fortiter monendos ut deinceps desinant falsum jurare.

II. DE JURAMENTO PROMISSORIO.

1. Qui iuramento aliquid promittit *sine intentione jurandi*, aut *esse obligandi*, sed *cum intentione implendi*, peccat, siquidem damnata est hæc prop. (n. 25) ab Innocentio XI : « Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive sit gravis. » — Jam vero si iuramentum fiat *coram iudice* vel *in contractibus*, adest peccatum *mortale*, quia tunc, licet non sit perjurium, est tamen gravis deceptio contra justitiam, cum alter jus habeat ut jurans vinculo religionis teneatur. Secus, ille qui fecte jurat, juxta S. Lig. et plerosque theologos, peccat *venialiter* tantum, siquidem reus est tantum vanæ usurpationis nominis Dei.

2. Qui jurat *cum animo jurandi* et *se obligandi*, sed *sine intentione implendi*, peccat *mortaliter*; nam in isto casu deest in

(1) Unde damnata est ab Innocentio XI hæc propositio (n. 24) : « Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem. »

juramento veritas, atque gravis fit injuria Deo, qui inducitur ut fidejussor fictæ promissionis.

838. — 79. Secunda conditio : Judicium. Judicium hic non sumitur pro executione justitiæ (1), sed pro judicio *discretionis*, id est, pro reverentia ac consideratione cum qua haberi debet res sanctissima, quale est juramentum. — Ideo expendi debet an juramentum sit necessarium aut utile, an res juramento promissa possit suo tempore adimpleri.

Juramentum sine judicio factum non excedit *ordinarie* peccatum *veniale*, quia merus defectus discretionis per se non lædit honestatem et sanctitatem juramenti.

Dicitur *ordinarie*; nam juramentum sine judicio factum potest quandoque grave generare scandalum, vel exponere notabili perjurii periculo, præsertim eos qui consuetudinem jurandi contraxerunt. Unde ait Scriptura : « Jurationi non » assuescat os tuum; multi enim casus in illa » (*Eccl.*, xxiii, 9).

839. — 80. Tertia conditio : Justitia. Justitia adest — in juramento *assertorio*, quando jurans habet jus rem asserendi; — et in juramento *promissorio*, quando res promissa justa est, seu honesta.

I. JURAMENTUM ASSERTORIUM cui justitia deest, est *per se* peccatum *veniale tantum*; nam hic defectus, ut ait Suarez, non evacuat directe finem juramenti, nec facit Deum testem mendacii, sed ad summum invocat uti testem rei pravæ, ut revera est, quod per se non est gravis injuria.

Hinc qui cum juramento se jactat de peccato a se commisso, nonnisi venialiter peccat, quia tale juramentum tantum pronuntiatur ad alios certiores reddendos de peccato commisso, quod non est nisi levis irreverentia (S. Lig., n. 146).

Dicitur *per se*; nam qui utitur juramento *tanquam instrumento ad peccatum suum*, sive mortale, sive veniale, v. g., ut furetur, ut firmet detractionem, peccat mortaliter; siquidem, quantum in ipso est, facit Deum peccati sui complicem.

II. JURAMENTUM PROMISSORIUM de peccato *mortali* commit-

(1) S. Th., 2. 2, q. 89, a. 3, ad. 1.

tendo, est peccatum mortale; gravem enim injuriam Deo irrogat qui eum testem et fidejussorem facit tantæ iniquitatis.

Controvertitur autem utrum qui promittit cum juramento rem *leviter malam*, graviter peccet. — Affirmant multi cum S. Lig. (lib. 3, n. 146), quia Deum invocare tanquam testem peccati etiam levis videtur fieri non posse sine gravi injuria erga illius infinitam sanctitatem. — Negant multi alii, ut Suarez et Billuart, quia, cum non agatur nisi de peccato veniali, injuria Deo irrogata non censenda est gravis.

Si juramentum esset de *re vana*, v. g., tot sumendi haustus vini, non adesset nisi peccatum veniale, siquidem non justitia, sed judicium tantum deesset.

Si juramentum fieret de re *non quidem mala*, sed *minus perfecta* et opposita v. g., consilio Evangelico circa paupertatem, esset tantum peccatum leve, pariter ob defectum judicii, secluis tamen contemptu et scandalo; ista quippe agendi ratio non videtur graviter Deo injuriosa (1).

III. De obligatione ex juramento promissorio orta.

840. — 81. Status quæstionis. Juramentum assertorium nullam in posterum generat obligationem; nam sistit in mera affirmatione alicujus rei. — Proinde de juramento promissorio tantum moveri potest quæstio.

Jam vero duplex species obligationis ex juramento promissorio oritur: — 1. obligatio *justitiæ* aut saltem *fidelitatis*, quam inducit promissio in tali juramento inclusa; — 2. obligatio *religionis*, quam inducit ipsum juramentum promissioni annexum. — De priori dicitur in Tractatu *de Contractibus*; de posteriori tantum hic agendum est.

841. — 82. Assertio: Juramentum promissorium obligationem RELIGIONIS EX GENERE SUO GRAVEM inducit pro jurante.

Ratio est, quia per juramentum Deus invocatur non solum

(1) Inter juramenta ex defectu justitiæ pessima eminet quod præstat in societatibus clandestinis, quia saltem implicite spectat omne flagitii genus. Unde districte prohibetur a SS. Pontificibus.

ut testis promissionis, sed etiam ut fidejussor pro ejus fideli executione. Ergo juramentum vere inducit obligationem promissum exsequendi, ob divini nominis reverentiam, seu ob religionem (1).

Dicitur 1. *ex genere suo gravem*, quia, posita levitate materiæ, peccatum omissionis est tantum veniale, juxta opinionem communiozem; etenim, tempore quo fit juramentum, jurans sinceram habet voluntatem adimplendi promissum, ac proinde Deus non est testis falsitatis; si autem postea jurans, mutata voluntate, suis non stet promissis, illius peccatum ex gravitate vel levitate rei omissæ judicandum est. — Hinc peccatum erit leve, si levis tantum pars rei promissæ omittatur, v. g., si quis, obstrictus juramento ad dandum centum nummos alicui ecclesiæ, non det nisi nonaginta novem.

Dicitur 2. *pro jurante*; nam solus jurans tenetur suo juramento, nec obligantur illius hæredes (nisi juramentum sit reale, uti infra dicetur de votis, n. 853, II, 4, Hinc 3); etenim juramento nullum traditur proximo jus, sed Deus assumitur ut testis voluntatis qua intendit jurans bonum aliquod proximo facere; proinde illa obligatio est juranti omnino personalis, nec ad illius hæredes transit.

842. — 83. Conditiones obligationis. Unica est conditio, nempe, quod juramentum sit validum, seu quod nulla causa ejus validitati adversetur, — sive ex parte *jurantis*, — sive ex parte *rei* quæ cum juramento promittitur, — sive ex parte *circumstantiarum* in quibus fit juramentum.

I. EX PARTE JURANTIS, triplex fieri potest hypothesis validitati juramenti nocens :

1. Qui jurat *sine intentione jurandi* (sive ex *inadvertentia*, quia nescit aut non advertit verba esse juratoria, sive ex *deliberatione*, quia positive excludit intentionem invocandi Deum ut testem), evidenter non perficit juramentum, ad quod omnino requiritur intentio jurandi.

2. Qui jurat *sine intentione se obligandi*, vere non jurat, quia

(1) Marc, *Inst. Alph.*, n. 614.

Deus juramentum non ratum habet nisi juxta dispositiones jurantis.

3. Qui jurat cum intentione jurandi ac se obligandi, sed *cum proposito non adimplendi juramentum*, ligatur suo juramento utpote valide émisso, sed committit perjurium, ex supra dictis.

II. EX PARTE REI PROMISSÆ, triplex pariter fit hypothesis; videlicet, objectum juramenti, seu res juramento promissa, potest esse *malum*, vel *futile*, vel *honestum*.

1. Juramentum de objecto *etiam leviter malo*, v. g., de mendacio jocosio faciendo, nullam parit obligationem; nam juramentum non potest esse vinculum iniquitatis, et Deus nequit probare auctoritate sua promissionem peragendi rem etiam leviter malam.

2. Juramentum de objecto *futili*, v. g., tot bibendi haustus vini, non obligat; Deus quippe infinite sapiens istiusmodi juramenta nec approbat nec sancit.

3. Juramentum de objecto *honesto* obligat in conscientia; nam in hujusmodi materia Deus recte invocari potest tanquam testis, et sua auctoritate jurantis promissiones firmare. — Hinc a fortiori juramentum *in favorem tertii* emissum semper obligat, quoties impleri potest sine peccato. Imo valet, etiamsi sit contra consilia evangelica, aut etiamsi promissio facta sit irrita jure positivo in odium iniqui creditoris, velut promissio solvendi usuras, quia est de re licita. Aliter tamen dicendum, si promissio irrita sit ob bonum commune, quia tunc juramenti impletio illicita est (1).

III. EX PARTE CIRCUMSTANTIARUM, juramentum invalidum esse potest, — sive ex errore aut dolo, — sive ex metu aut vi, — sive ex oppositione cum alio juramento prius elicito.

1. De juramento facto *ex errore* vel *ex dolo*. — 1. Si dolus et error sint circa *substantiam* rei, vel circa *circumstantias accidentales* quibus cognitis juramentum non fuisset emissum, juramentum non obligat, quia deest verus consensus. Hinc, si jures te daturum vas quod æneum putas, cum sit aureum,

(1) S. Lig., lib. 3, n. 477.

non teneris juramento. — 2. Error et dolus circa circumstantias *accidentales* quibus cognitis juramentum nihilominus emissum fuisset, irritum non faciunt juramentum sicut non irritant contractum. Vide Tract. *de Contract.*, ubi de contractu ex errore inito.

2. De juramento promissorio *ex metu aut vi injuste illata extorto*. Non pauci illius juramenti nullitatem asserunt; etenim, inquiunt, accessorium sequitur principale; porro principale, scilicet promissio, est nullum; ergo et accessorium seu juramentum. — Alii communius et probabilius, etsi agnoscant promissionem esse nullam, contendunt tamen valere juramentum erga Deum, seu adesse respectu Dei obligationem illud servandi, quia, ob reverentiam divini nominis, semper standum est juramento de re licita, quod factum est cum sufficienti cognitione et cum intentione sese obligandi. Huic sententiæ favet regula juris canonici, ex qua servari debet juramentum, quoties servari potest sine peccato. — Notandum tamen quod metum passus potest juramenti relaxationem petere ab episcopo, vel ab altero facultatem habente, et quod solvit in judicio repetere, vel occulte se compensare (1).

3. De juramento *alteri juramento contradicente*. — 1. Si posterioris juramenti materia sit illicita ob prius juramentum, invalidum est secundum juramentum, utpote de re illicita. Sic emissio juramento de calice tali ecclesiæ tradendo, non valet secundum juramentum illum dandi alteri ecclesiæ. — 2. Si autem priore juramento secundum juramentum reddatur illicitum, illius materia manente licita, non irritatur posterius et adimpleri debet, quia est de re licita. Sic qui juravit se non amplius juraturum esse sine consensu superioris, et jurat sine illius consensu se jejunaturum esse tali die, peccat quidem jurando, sed juramentum suum adimplere debet.

843. — 84. Regulæ de obligationis extensione. REGULA GENERALIS ET FUNDAMENTALIS hæc est : *juramenti promissorii*

(1) S. Lig., lib. 3, n. 174,

obligatio extenditur sicut ipsa promissio quæ per ipsum confirmatur, nisi aliud licite intenderit jurans.

Etenim accessorium sequitur principale; porro juramentum, quatenus confirmatorium alicujus actus, est illius accessorium; ergo illius validitas pendet a validitate promissionis.

Dicitur *nisi jurans aliud licite intenderit*; nam sunt contractus qui irritantur *ex motivo boni publici*, v. g. contractus militiæ apud hostes patriæ; porro juramenta illorum contractuum confirmatoria nequeunt esse valida, etiam volentibus jurantibus, quia essent de re illicita ac mala. — At si jurans *voluerit* et *potuerit* efficere istud juramentum, tenetur illud executioni mandare. Hinc nulla est promissio centum nummorum facta alicui malefactori illam vi exigenti; at, si accedat juramentum, ex religione ligabitur jurans, juxta opinionem communioem, quia, licet contractus promissionis sit nullus, potuit et voluit illud juramentum facere.

Ad dijudicandum quousque extendatur obligatio promissionis cui annexum est juramentum, duplex datur regula specialis.

REGULA 1^a. Non extendenda est prædicta obligatio *ultra sensum verborum stricte acceptum*. Etenim ultra expressum consensum nemo censetur voluisse suam restringere libertatem, et ideo in dubio in favorem libertatis judicandum est. Insuper juramenta censentur elicitæ juxta sensum communem; porro, ex sensu communi et doctorum sententia, in dubio stricte accipi debent juramenta; ergo.

REGULA 2^a. Admittendæ sunt restrictiones quæ subintelliguntur, vel *ex natura rei*, vel *ex principiis juris*, vel *ex communi hominum sensu*. Etenim jurans, nisi aliter expresse intenderit, jurasse censetur juxta rerum naturam, juris principia, et communem sensum.

Porro sequentes restrictiones censentur appositæ juramento: — 1. *Si possim*; nam nemo sanus intendit se obligare ad rem physice vel etiam moraliter impossibilem; — 2. *salvo jure superiorum*; sic expresse dicitur (*de jurejurando*, c. 19), et postulat æquitas; — 3. *Si is cui promissio a me fit, eam acceptet vel non remittat*; cum enim promissio et juramentum

in favorem alicujus fiant, et quisque renunciare possit beneficio sibi oblato, congruum est ut illius voluntati subjiciantur; — 4. *Si res in eodem statu permanserint*; nam si daretur notabilis rerum mutatio, jam jurans se obligasse non censeretur (*De jurejurando*, c. 16, 20, 25 et 31); hæc autem rerum mutatio non ex proprio sensu, sed ex communi hominum existimatione judicanda est; — 5. *Si alia pars fidem servaverit*, in promissione reciproca; « frangenti enim fidem non debetur fides, » juxta regulam 75 juris (in *Sexto*); — 6. *Si non adsit ratio gravis propositum mutandi*; quia, si in adimplendo juramento adesset periculum non prævisum mortis, mutilationis, carceris aut alterius notabilis damni, jurans non censeretur voluisse se obligare.

Quoad cessationem obligationis juramenti, eadem dicenda sunt ac de cessatione voti, de qua infra (n. 855).

844. — 85. Corollaria. Hinc solvuntur casus particulares :

1. Juramentum servandi *statuta alicujus collegii, congregationis*, etc., interpretandum est juxta quatuor regulas sequentes : — 1. intelligi debet de statutis editis, non de edendis; — 2. obligat sub gravi, aut sub levi, vel tantum ad pœnam, vel nullo modo, sicut ipsum statutum; — 3. non extenditur ad statuta quæ non obligant ob impossibilitatem, vel ob desuetudinem, vel ob usum receptum; — 4. non obligat quoad statutum quod a majori parte communitatis non observatur (*S. Lig.*, lib. 3, n. 181).

2. Qui juravit se *servaturum secretum*, non peccat contra juramentum, illud detegendo, quando non potest illud celare absque gravi suo vel alterius damno; quia ipsa promissio secreti non intelligitur obligare, nisi sub conditione quod non noceat (*Ibid.*, n. 183).

3. Qui *juravit judici* se dicturum quæ novit, non tenetur revelare occulta, quia judex non habet jus ista inquirendi (*Ibid.*). Excipe tamen casus qui non admittunt nisi testes singulares, v. g. casum sollicitationis ad turpia (*Marc*, n. 616, 3).

4. Qui promissit *prodigam pecuniæ largitionem* cum juramento, probabilius non obligatur, quia talis promissio est

saltem leviter mala, et ideo juramentum, cum non sit vinculum iniquitatis, non obligat (S. Lig., *Ibid.*, n. 185).

5. Utrum qui promisit cum juramento se *rediturum ad carcerem*, teneatur redire cum probabili timore mortis, vel gravissimi damni injusti, controvertitur. — Alii negant, quia est actio mala sponte mori se offerre; — alii multo probabilius affirmant, quia, posita promissione, redire est opus virtutis, cui vita postponi debet (*Ibid.*, n. 186).

6. Parentes aut domini jurantes se *punituros filios vel famulos*, raro peccant, si juramentum non adimpleant, sive quia delinquentes jam sunt emendati aut emendationem promiserunt, sive quia juramentum fuit de re inutili, aut potius de vindicta inordinata, sive quia plerumque talia juramenta fiunt sine intentione jurandi, sed tantum ad terrendum (*Ibid.*).

7. *Mercatores* plerumque non videntur ligari juramento non vendendi minoris, aut pluris non emendi, sive quia hujusmodi juramenta ut plurimum sunt de re inutili, sive quia isti non habent animum jurandi, aut certe quia juramento inest tacita conditio : *nisi aliter res melius cedere videantur* (Gury, n. 315).

8. Juramentum *fidelitatis* et *obedientiæ* respicit tantum ea quæ in officio jurantis comprehenduntur; unde vi talis juramenti jurans neque ad illicita tenetur, neque ad impossibilia, neque ad nimis gravia, neque ad extrinseca suo officio (Scavini, tom. iv, App. 34).

845. — 86. Scholium de adjuratione. Adjuratio est *interpositio divini nominis, Sancti aut rei sacræ, cujus reverentia, timore aut amore, is qui adjuratur movetur ad aliquid faciendum vel omittendum*. — In juramento Deus invocatur tanquam testis veritatis, aut quasi fidejussor promissionis; in adjuratione vero tanquam objectum amoris vel timoris erga personam adjuratam.

Duplex distinguitur adjuratio : — una *deprecativa*, quæ fit per preces, v. g., *obsecro vos per misericordiam Dei* (Rom., xii, 1). Hæc adhiberi potest respectu superiorum, æqualium

et ipsorum inferiorum. Quinimo sæpe rogatur Deus per modum adjurationis, ut fit in litanis, v. g., *per crucem tuam, per piissimam misericordiam tuam*. — Altera adjuratio est *præceptiva*, et fit cogendo, v. g., *Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei* (Matth., xxvi, 63). Ista adhibetur respectu inferiorum et præsertim dæmonum, cum quibus non licet uti adjuratione deprecativa, quia omne obsequium erga illos prohibetur. Hæc autem adjuratio dæmonum est *solemnis*, si fiat nomine Ecclesiæ, scilicet in exorcismis; *privata* vero, si nomine privato adhibeatur.

Creaturæ irrationales *propter se* et *directe* adjurari nequeunt, cum voluntatis et libertatis expertes sint; sed adjurantur *indirecte* et *relative ad agens* quo moventur. — Si iste creaturarum motor sit Deus, exoratur ut usum earum benedicat, vel ut malum imminens avertere velit, et misericorditer, non vero judicialiter, nobiscum agere. — Si vero iste motor supponatur diabolus, nomine Dei adjuratur ut nocere desinat, ut fit in exorcismis aquæ, salis, grandinis, nubium, locustarum, etc.

Adjuratio iisdem dotibus ornari debet ac juramentum; et proinde fieri debet: — cum *veritate*, id est, adjurans verum dicere debet petendo; at illius conditionis defectus utpote merum mendacium, per se est peccatum veniale, nec fit mortale nisi ex aliqua gravi circumstantia; sic pauper fingens suam penuriam majorem quam est, et petens eleemosynam propter Deum et B. Virginem, raro mortaliter peccat; — cum *judicio*, id est cum causa sufficiente, seu propter rationabile motivum, non ex vanitate aut curiositate, præsertim erga dæmonem, — cum *justitia*, id est, pro re licita.

§ II. — De voto

Dicetur de voti natura, honestate, obligatione, et cessatione.

I. De voti natura.

846. — 87. Voti definitio. Votum a theologis definitur: *Promissio deliberata Deo facta de meliori bono*.

Dicitur 1. *promissio*, id est, actus voluntatis quo vere suscipitur obligatio aliquid faciendi vel omittendi, cujus violatio est peccatum. — Hinc differt votum a mero proposito, elicitum sine intentione se obligandi. — Qui vero dubitat, utrum votum fecerit an merum propositum, nec potest ex adjunctis dubium excutere, non obligatur; idem enim dicendum de voto dubio quod de lege dubia dictum est in Tractatu *de Conscientia*.

Dicitur 2. *deliberata*, id est, procedens ex cognitione tam rei promissæ quam obligationis susceptæ, et ex libero consensu. — Unde causæ quæ tollunt voluntarium liberum, simul obstant quominus valeat votum, uti fusius infra exponetur (1):

Dicitur 3. *Deo facta*; votum enim est actus religionis et pertinet ad cultum patriæ, ac proinde soli Deo fieri debet (2). — Unde promissiones factæ Sanctis et B. Mariæ Virgini non sunt proprie vota, nisi intentio sit votendi Deo coram Sanctis qui promissionis factæ ut testes adducuntur, vel in honorem Sanctorum, sicuti templa dicantur Deo, sed in honorem, v. g., B. Mariæ Virginis. Si autem promissio Sanctis unice fieret, non esset proprie votum, sed promissio religiosa ad cultum dulciæ pertinens.

Dicitur 4. *de meliori bono*, id est, de re, actione, vel omissione quæ sit saltem relative melior opposito, seu majus bonum non impediat. Ratio est, quia votum, cum sit actus quo Deus colitur, debet esse Deo gratum et ab eo acceptari. At non potest esse grata Deo, neque ab illo acceptari, voluntas se obligandi ad minus bonum, relicto meliori. Imo talis promissio est illicita, utpote Deo injuriosa, v. g., votum audiendi missam privatam tantum et in solis dominicis.

847. — 88. **Voti divisio.** Multipliciter dividitur votum :

I. Ratione OBJECTI, votum est :

1. *Reale*, si voti objectum sit pretio æstimabile, v. g., calix ;
— *personale*, si voti objectum sit actio ponenda aut omittenda,

(1) Cf. Tract. *de Act. hum.*, n. 20 et seqq.

(2) S. Th., 2. 3, q. 88, n. 5, ad. 3.

v. g., jejunium faciendum, ludus aleatorius vitandus; — *mixtum*, si voti objectum sit res simul et actio, v. g., calix a me emendus et Lauretum deferendus.

2. *Reservatum* S. Pontifici, vel *non reservatum*, prout solus S. Pontifex potest ab eo dispensare, vel etiam episcopus.

II. Ratione DURATIONIS, votum est: — *temporale*, quando fit ad tempus; — *perpetuum*, quando usque ad mortem duraturum est.

III. Ratione MODI, votum est:

1. *Absolutum* vel *conditionatum*: — *absolutum*, quando a nulla pendet conditione; — *conditionatum*, quando ab aliqua pendet conditione.

2. *Pœnale* vel *non pœnale*, prout aliquid promittitur per modum pœnæ, v. g., eleemosyna ob relapsum in tale peccatum, vel non.

IV. Ratione FORMÆ, votum est:

1. *Explicitum* vel *implicitum*, prout explicitè fit, vel implicitè in alio actu, ut votum castitatis subdiaconorum.

2. *Solemne* vel *simplex*: — *solemne*, quando ab Ecclesia habetur ut solemne, et aliquos speciales producit effectus; — *simplex*, quando ab Ecclesia non habetur ut solemne (1).

II. De honestate voti.

848. — 89. Errores. Docuerunt Lutherus et Calvinus vota de rebus non præceptis, ex motivo colendi Deum, esse illicita et impia; licita vero, si fiant ex alio motivo, scilicet ad vitandum peccatum vel ad commodum temporale. Ex quo inferunt vota religiosorum esse impia et irrita, sanctosque Dominicum, Franciscum et alios, damnatos esse, nisi vota sua emisissent causa peccati devitandi vel commodi temporalis obtinendi, puta libertatis ab uxore vel filiis.

849. — 90. Assertio 1^a: *Votum est in se bonum.*

PROB. 1. *Auctoritate*, videlicet — 1. *Script. S.* (I Tim., v, 12):

(1) Expenditur in *Institutionibus canonicis*, in quo consistat hæc voti solemnitas et a quibus emittantur vota solemnia.

« Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt ». Unde sic : In illo textu damnantur viduæ quæ irritum faciunt votum servandi castitatem; porro non haberent damnationem, si votum ipsum esset impium; — 2. SS. *Patrum et doctorum*, qui unanimi ore docuerunt licitum esse votum; — 3. *Ecclesiæ*, quæ innumeris modis vota probavit, sive simplicia, sive solemnia in ordinibus religiosis et subdiaconis.

PROB. 2. *Ratione*. Illud est in se bonum, quod tendit ad passionum refrænationem et Dei honorem; atqui votum, seu actus quo promittitur Deo melius bonum, tendit ad passionum refrænationem et Dei honorem; ergo est in se bonum.

Si obijciatur voto amitti libertatem a Christo concessam, respondetur libertatem quam nobis obtinuit Christus, esse libertatem a passionibus, libertatem a peccato, non vero libertatem a meliori bono, quæ potius vocari debet servitus.

850. — 91. Assertio 2^a : *Opus ex voto factum est melius ac magis meritorium quam sine voto factum.*

PROB. 1. Ille actus est melior ac magis meritorius qui fit ob virtutem præstantiorem; atqui actus ex voto promissus profluit ex virtute præstantiori, siquidem fit ex virtute religionis, quæ est inter virtutes morales præstantior; sic jejunium sine voto factum procedit a sola virtute abstinentiæ, dum ad religionem refertur, si ex voto fiat. Ergo.

2. Insuper ille actus magis Deo placet, quo, cæteris paribus, plus ei datur; atqui per votum plus ei datur quam sine voto; nam per votum Deo non tantum datur aliquis actus, v. g., jejunium, sed etiam ipsa facultas aliter faciendi; et, ut ait S. Franciscus Salesius, Deo offeruntur non solum arboris fructus, sed adhuc ipsamet arbor.

3. Et vero, actus est eo melior, quo firmior est voluntas in bono, sicut eo gravius est peccatum, quo voluntas in malo magis est obfirmata; porro per votum immobiliter voluntas firmatur in bonum; ergo (1).

(1) S. Th., 2. 2, q. 88, a 6.

III. De obligatione voti.

851. — 92. Assertio 1^a : *Votum in materia gravi ex se obligat sub gravi.*

Etenim dicitur (*Deut.*, xxiii, 21) : « Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere... quia, si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. » (*Eccles.*, v, 3) : « Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere; displicet enim ei infidelis et stulta promissio; sed quodcumque voveris, redde. » — Et vero homo ligatur in conscientia promissionibus suis erga alios; ergo pariter promissionem Deo factam tenetur exsequi.

Dicitur *ex se obligat sub gravi*, quia obligatio esset levis, si sub levi tantum se ligare voluisset vovens; votum enim est quasi lex privata quam vovens sibi statuit; unde sicut legislator, ut in *Tractatu de Legibus* dictum est, potest rem gravem sub levi præcipere, ita etiam vovens potest ad rem gravem sub veniali tantum se obligare. Excipe tamen votum subdiaconatus et vota religionis, quæ emitti debent ad mentem Ecclesiæ, cum intentione se graviter obligandi. — Si vero vovens de obligationis gradu nihil expresse statuerit, censetur voluisse se obligare juxta quantitatem materiæ, id est, sub gravi in materia gravi.

852. — 93. Assertio 2^a : *Quando materia est levis in se et in circumstantiis obligatio votum implendi nequit esse gravis, etiamsi illud intenderit vovens.*

Etenim non datur obligatio, nisi quatenus est rationabilis et a Deo acceptatur ac firmatur; porro intentio sese obligandi sub gravi in materia levi, nec est rationabilis, nec a Deo probatur; ergo. — Et vero, quantumvis id intendat legislator, lex cujus materia est ex omni parte levis, parere nequit obligationem gravem et reatum æternæ damnationis: hoc enim repugnat infinitæ bonitati, nec Deus talem dedit hominibus potestatem; ergo a pari in voto.

At materiæ leves quæ *simul coalescunt*, et sunt *in ordine ad idem votum*, possunt sufficere ad peccatum grave. — Generatim autem censentur materiæ coalescere in votis *realibus*; se-

cus vero, in votis *personalibus*. Dixi *generatim*, quia contrarium expressa voluntate voventis statui potest, ad quam ideo sedulo attendendum est.

853. — 94. Conditiones ad voti validitatem et obligationem. Desumuntur ex parte voventis, materiæ et circumstantiarum.

I. EX PARTE VOVENTIS, requiritur — 1. *capacitas* votendi, — 2. *cognitio* et advertentia, — 3. *intentio* se obligandi.

1. De *intentionis* necessitate, eadem dicenda sunt ac supra (n. 842) de intentione in juramento; sufficit igitur dicere de cæteris.

2. De *capacitate* votendi. Omnes qui *sufficientem* habent *usum rationis*, possunt valide vota emittere, dummodo legitime non impediuntur; cum enim votum a voluntate voventis totum proveniat, expendendum est tantum an vovens sit capax talis voluntatis. Porro ante septennium non præsumitur sufficienter libera voluntas, bene vero postea. — Dicitur *dummodo legitime non impediuntur*, sive directe, sive indirecte. Impediuntur *directe*, quando Ecclesia sub pœna nullitatis vetat ne fiant aliqua vota, nisi ponantur quædam conditiones. Sic a Conc. Trid. irrita declaratur professio religiosa ante annum ætatis decimum sextum completum. *Indirecte* autem impeditur votum ratione materiæ, quatenus hæc est sub voluntate alterius qui non vult voto consentire, v. g. conjugis, parentum, aut superioris.

3. De *advertentia necessaria*. Si vovens non attendat ad voti obligationem, hæc dicenda sunt: — 1. Si *nullo modo* ad illam attendat ne quidem in confuso, nulla adest voti obligatio, ut patet. — 2. Si attendat *ad verba*, ita ut sit conscius alicujus obligationis; vel si velit vovere *sicuti vovere solent* alii, sufficienter agnoscit voti obligationem, et voto suo adstrictus est.

Hinc qui dicit: si cognovissem voti difficultatem, v. g., jejunii per mensem, certe non vovissem, ordinarie tali voto tenetur, quia illa difficultas prævisa fuit saltem in confuso, ac proinde per votum acceptata. Dixi *ordinarie*; nam si difficul-

tas talis sit, ut vovens eam ne in confuso quidem præviderit, nullum est votum ob defectum consensus.

II. EX PARTE MATERIÆ SEU OBJECTI, requiritur ut sit possibilis, bona, de meliori bono et propria.

1. *Possibilis*. Materia voti debet esse possibilis *physice* et *moraliter*; nam nemo potest se obligare ad aliquid impossibile. — Hinc non valet votum vitandi *omnia* peccata venialia *collective toto vitæ tempore*, quia moraliter impossibile est devitare omnia venialia sine speciali auxilio, quod Deus denegare potest. Secus dicendum esset, si de *omnibus mortalibus*, vel de omnibus venialibus *in certa materia*, v. g., de mendacio, vel de omnibus venialibus perfecte *deliberatis* ageretur.

Si voti materia fiat *partim possibilis* et *partim impossibilis*: — 1. Expendatur voventis voluntas, quia ex ea pendet omnis voti obligatio. — 2. Si detegi nequeat voventis voluntas, et voti materia sit ita *divisibilis*, ut tota materia videatur rebus integris quasi ex partibus coalescere, adimplenda est pars possibilis; sic qui vovit viginti jejunia et non potest facere nisi decem, tenetur ad hæc decem. — 3. Si materia sit quidem divisibilis absolute, sed promissa *per modum totius*, attendatur quid sit principale, quid vero accessorium, sive in se, sive ex communi sensu, quia accessorium sequi debet sortem principalis, dum principale potest subsistere sine accessorio. Sic qui promisit se Lauretum peregrinaturum cilicio indutum, si non possit cilicio uti, ad peregrinationem utpote principale tenetur; non vero adstringitur ad utendum cilicio, si peregrinationem adimplere nequeat.

2. *Bona*. Materia voti debet esse moraliter bona; alioquin a Deo non acceptaretur, nec ei grata esse posset.

Hinc 1. actus *in se indifferentes*, qui nec ex se, nec ratione circumstantiarum, tendunt in finem bonum, non possunt esse materia voti. Unde non valet votum decidentis ex equo et voventis se amplius non esse equum ascensurum, ne cadat; secus, si mortificationis causa id voveat.

Hinc 2. actus *mali in se* vel *ratione circumstantiarum*, non sunt materia voti. Unde non valent vota occidendi inimicum, vel orandi in ecclesia capite cooperto.

Hinc 3. actus boni in se, quibus *adjungitur finis malus* se tenens *ex parte rei promissæ*, nempe si res promissa dirigitur ad pravam finem, non sunt materia voti, quia finis pravus obtinetur ipsa voti adimptione, v. g., voveo ecclesiam edificandam ad vanam gloriam apud homines consequendam. — Si vero finis pravus se teneret *ex parte voventis*, et esset *tantum concomitans*, valeret votum, quia tunc finis pravus non obtinetur ipsa voti adimptione; sic qui ex animo voveret jejunium, sed elata voce, ut laudaretur ab aliis, voto tenebatur (1).

3. *De meliori bono*. Etenim Deus acceptare nequit ut sibi gratam, promissionem faciendi quod impedit majus bonum. — Judicanda est autem bonitas rei promissæ non tantum *ex natura sua*, sed etiam, imo et potius, *ex conditione voventis*.

Hinc 1. votum nubendi non est de meliori bono, si res in se spectetur; at in quibusdam personis esset de meliori bono, ratione dispositionum aut circumstantiarum.

Hinc 2. votum audiendi Missam quotidie est in se de meliori bono; at erit de inferiori bono, si agatur de uxore multis negotiis domesticis onerata, vel cujus maritus occasionem blasphemandi exinde sumet.

4. *De re propria, vel opere proprio*; quia de alienis disponere non licet.

Hinc 1. filii proprie non ligantur votis parentum suorum illos devoventium tali Religioni vel peregrinationi.

Hinc 2. votum quo monasterium, civitas, vel alia quælibet societas, se obligat ad aliquid faciendum, posteros non ligat, nisi ratione pacti, vel statuti, vel consuetudinis vim legis habentis (S. Cong. Rituum, an. 1643).

Hinc 3. vota *personalia* auctoris, v. g., jejunandi, hæredes non obligant, nec vota *mixta* quatenus personalia, quia votum personale personam sequitur. Vota vero *realia* illis veram obligationem imponunt, dummodo partem hæreditatis disponibilem non excedant; haberi quippe debent tanquam promissio ante mortem facta, vel tanquam pium legatum.

(1) S. Lig., lib. 3, n. 206.

Materia *aliunde præcepta* potest esse objectum voti; est quidem bona, cum præcepta supponatur, et de meliori bono, cum novum vinculum possit incitare ad maiorem fidelitatem et devotionem in adimplenda lege. Cæterum non repugnat quod debitor pluribus titulis teneatur aliquod debitum solvere.

III. EX PARTE CIRCUMSTANTIARUM, votum fieri potest ex errore aut metu, vel contradicere priori voto.

1. Votum *ex errore vel ignorantia*. Error esse potest: —

1. Circa *substantiam voti*, v. g., aliquis intendit vovere castitatem et vovit paupertatem; nullum est votum, quia unum non vovit, et aliud noluit vovere. — 2. Circa *causam finalem voti*, v. g., aliquis vovet eleemosynam dare Petro, ut illius indigentiam sublevet, et Petrus non est pauper, sed dives; ex defectu objecti nullum est votum. — 3. Circa *circumstantias substantiales*, seu quæ ad substantiam voti pertinent, v. g., voveo peregrinationem ad limina Apostolorum, putans ea tantum distare centum leucis, cum mille distant; ex defectu intentionis nullum est votum. — 4. Circa *circumstantias accidentales*. Si hæ sunt *magni momenti*, atque si *ipsis cognitis votum non fuisset emissum*, v. g., si viator qui vovit abstinentiam difficillime inveniat cibos quadragesimales, probabilius est votum esse nullum; quia votum ex plena spontaneitate provenire debet. Excipienda sunt tamen vota emissa in professione religiosa et susceptione ordinis sacri, ob innumera incommoda ex eorum nullitate subsequencia. Si error sit circa circumstantias accidentales *minimi momenti*, generatim valet votum, quia præsumitur quod, iis cognitis, nihilo minus fuisset emissum; sed si reipsa constet quod vovens, si eas cognovisset, a voto abstinuisset, probabiliter non valet votum (1).

2. Votum *ex metu* valet, dummodo vovens remaneat sui compos, si metus proveniat a causa *intrinseca*, puta morbo; vel a causa *extrinseca*, sed *necessaria*, ut naufragio; vel a causa *extrinseca libera*, sed *justa*; in his enim omnibus casibus, adest promissio vere deliberata, nec ulla voventi infertur injuria.

(1) S. Lig., l. 3, n. 198.

— Valeret etiam probabilius votum emissum *ex metu injuste incusso*, sed *ad alium finem* quam ad votum obtinendum, quia liberum esset (1). — Si demum injustus metus incussus fuerit directe *ad votum obtinendum*, votum est invalidum, si sit solemne, saltem ex lege Ecclesiæ illud irritante. Si vero sit simplex, controvertitur; sed probabilius est esse invalidum, quia Deus non censetur promissionem coactam acceptare. Exinde patet discrimen inter votum et juramentum. In juramento, Deus ut testis assumitur, et reverentia Deo debita requirit ut fiat id quod ejus nomine invocato promissum est; dum in voto fit promissio ipsi Deo, a quo igitur acceptari debet; non videtur vero acceptari, quando ex metu facta fuit.

3. Votum *priori voto oppositum* non debet servari, nisi in quantum cum eo conciliari potest, quia est de re illicita; unde prius anteponi debet, nisi posterius sit priore præstantius, et illud eminenter contineat; nam tunc commutatio licite facta est ab ipso vovente. Cæterum quæ superius dicta fuerunt de voto cujus materia est impossibilis, vel partim tantum possibilis, hic applicanda sunt.

854. — 95. Regulæ de extensione obligationis voti. Exponendæ sunt regulæ, tum de voto generatim spectato, tum de quibusdam votis in specie.

I. DE VOTO GENERATIM SPECTATO, principium fundamentale hoc est: *In dijudicanda voti obligatione, attendendum est super omnia ad intentionem vorentis*. Ratio est, quia tota voti obligatio venit a vorentis intentione.

Hinc, si explicita fuerit vorentis intentio, nulla est difficultas. Si autem nihil determinaverit, præsumi debet illius voluntas et determinari his regulis: — 1. Votum censetur factum *juxta loci communem usum*; sic in Galliis, qui vovet calicem, censetur vovisse calicem ex argento confectum cum cuppa et patena deauratis, et puella vovens religionem, non intendit ordinem stricte regularem. — 2. Voti obligatio accipi

(1) S. Lig., l. 3, n. 197.

debet *juxta rerum naturam*; sic qui vovet recitationem rosarii, illud devote recitare tenetur. — 3. Votum intelligendum est *juxta illud quod in Ecclesia fieri solet*, si aliquid ejusdem generis in Ecclesia præscribatur et fiat; sic qui vovet jejunium, jejunare tenetur juxta morem Ecclesiæ. — 4. Si, omnibus pensatis, remaneat dubium, intelligendum est votum *in sensu benigniori*, ita tamen ut ridiculum non evadat, sed Deo dignum semper subsistat; sic qui vovet religionem, potest inter religiones benigniorem amplecti, quia non abdicavit facultatem eligendi eam.

II. DE VOTO DISJUNCTIVO, v. g., de voto dandi tali ecclesiæ unum e tribus calicibus. — 1. Electio *ad voventem pertinet*, nisi alii eam tribuerit. — 2. Electione *nondum facta*, si una pars pereat et altera subsistat, hanc tradere tenetur vovens, si sit in mora culpabili; si autem nullo modo sit in culpa, ad nihil tenetur, quia non remanet facultas eligendi, sub qua tantum se voto adstrinxit. — 3. Electione *facta*, si pars electa pereat aut fiat impossibilis, ad nihil tenetur vovens; si vero altera pars pereat aut fiat impossibilis, tenetur ad partem electam. — 4. Post electionem tamen, semper in libertate voventis manet partem quam mavult eligere, nisi electionem novo voto firmaverit, vel semel fieri posse declaraverit.

III. DE VOTO ALIQUO TANTUM TEMPORE ADIMPLENDO. — Tempus adimpletionis est præfixum, vel non :

1. Quando *tempus est præfixum*, certe hoc tempore adimpleri debet votum. Tempore vero elapso, considerandum est an temporis determinatio facta sit ad *finiendam*, vel ad *urgendam* obligationem : — si prius, v. g., in vigilia S. Martini jejunabo, elapso tempore cessat obligatio; et proinde gravis est quælibet voti graviter obligantis dilatio ultra tempus sic determinatum; — si *posterius*, v. g., a superiore meo quem læsi veniam postulabo ante diem dominicam, elapso tempore non cessat obligatio; et proinde in hoc casu sola dilatio notabilis (ut infra dicetur) in voto sub gravi obliganti potest esse gravis.

2. Quando *tempus non fuit præfixum*, — sit votum si in

perpetuum obsequium Dei, puta votum ingrediendi Religionem, multi cum S. Lig., censent dilationem ultra sex menses esse gravem; alii vero concedunt duos vel tres annos, præsertim in juvenibus, quia talis dilatio modica est relative ad totam vitam; sed id non videtur admittendum, nisi adsit justa causa dilationis. — Si vero votum sit *in obsequium temporaneum Dei*, v. g., votum jejunandi bis, vel peregrinationem faciendi, dilatio non est gravis, nisi excedat duos annos (1), quia non adest rei promissæ imminutio, nec periculum notabile omissionis.

IV. DE VOTO CONDITIONATO.

1. Votum sub conditione de *præsenti* vel de *præterito cognito* non habendum est ut votum conditionatum, sed tanquam absolutum, quia tunc conditio non est serio apposita.

2. Votum sub conditione de *præsenti* vel *præterito occulto* non obligat, nisi postquam res occulta innotuit, utpote ab ea pendens.

3. Si conditio esset de *futuro necessario*, votum statim validum esset, sed ejus executio suspenderetur usque ad conditionis eventum, quia tunc tantum ligari voluit vovens.

4. Votum de *futuro contingenti* non obligat, nisi posita conditione; conditio autem stricte sumenda est, nec sufficit quod æquivalenter adimpleatur. — Vovens qui precibus, suasionem, vel aliis viis licitis, impediret ne conditio poneretur, a voto suo liberaretur, quia absque illius culpa deficeret quod requiritur ad voti validitatem; imo, idem probabilius dici debet, etiamsi minis, vi, fraude aut aliis viis illicitis, conditionis adimpletionem impediret, quia nihilominus tunc non impletur conditio, quamvis culpa voventis. Attamen notandum quod si dolo, vi, minis, aliisve viis injustis utatur, etiam contra votum peccat (S. Lig., l. 3, n. 218).

5. Votum *pænale* non obligat, nisi adsit culpa, siquidem pœna supponit culpam. Quacumque itaque ex parte absit culpa, non incurritur pœna. — Si vero pœna sit gravis, ad eam incurrendam requiritur culpa gravis.

(1) S. Lig., lib. 3, n. 221.

IV. De cessatione voti.

Votum (idem dicendum de juramento) cessare potest quoad obligationem multiplici modo, scilicet : — vel *intrinsece*, circumstantiarum mutatione et causæ finalis cessatione, — vel *extrinsece*, irritatione, dispensatione et commutatione.

855. — 96. I. De circumstantiarum mutatione. Si res, quæ est voti objectum, fiat ex bona *illicita*, vel *majoris boni impeditiva*, v. g. si sacerdos regularis, qui vovit nunquam exire e monasterio, vocatur ad absolvendum moribundum ; — pariter, si detur *probabilis* ratio, ob circumstantias speciales, non servandi votum, cessat obligatio voti, v. g. si quis vovisset ædificare ecclesiam, et postea notabilem jacturam fortunæ pateretur, ita ut non posset, sine gravi detrimento, voto satisfacere.

Controvertitur autem, an mutatio circumstantiæ non valde notabilis, qua tamen cognita non factum fuisset votum, tollat voti obligationem. — Plures negant; nam, inquirunt, votum fuit simpliciter emissum, et circumstantia non est valde notabilis. — Plures alii affirmant, quia, si supponatur voventem non emissurum fuisse votum, cognita hac mutatione circumstantiæ, non habuit intentionem se obligandi (1). In praxi, vovens excitetur, non cogatur ad servandum votum.

856. — 97. II. De cessatione causæ finalis. Sublato fine, non est adhibendum medium, ut patet. — Hinc qui vovit eleemosynam dare alicui pauperi, voto non tenetur, si hic pauper factus est dives. — Cessatio autem causæ *impulsivæ* non aufert voti obligationem, si subsistat causa finalis; sic non cessat obligatio educandi pium juvenem in clericum, quando electus est ob præclaram vocem et fit raucus.

857. — 98. III. De irritatione. Duplici modo fieri potest irritatio : *directe*, scilicet voluntate superioris legitimi votum ipsum irritantis; et *indirecte*, actu superioris vel alterius po-

(1) S. Lig., lib. 3, n. 187 et 226.

testatem habentis in materiam voti. — Irritatio *directa* ipsam voventis voluntatem attingit, votumque ita rescindit, ut voti obligatio nunquam reviviscat; irritatio vero *indirecta* cadit tantum in rem promissam, impeditque voti executionem, ita tamen ut, remoto impedimento, obligatio reviviscat.

Pater et tutor omnia impuberum vota irritare possunt *directe* et vi propria, quia impuber non censetur capax talis obligationis contrahendæ sine paterno consensu, vel saltem in jure reputatur vovere cum hac clausula: *si pater vel tutor consenserit*. — *Indirecte* autem irritatur votum uxoris quæ vovit peregrinationem, si maritus nolit huic consentire; nam vir est caput mulieris, et illi debetur obedientia in omnibus quæ pertinent ad regimen familiæ et vitam conjugalem.

858. — 99. IV. De dispensatione. Voti dispensatio est *voti remissio nomine Dei facta, justis de causis, ab eo qui habet spirituales potestatem in foro externo*.

Dicitur 1. *Voti remissio*, seu condonatio vel relaxatio.

Dicitur 2. *Nomine Dei facta*; cum enim voto aliquid Deo promittatur, necesse est ut voti remissio fiat pariter nomine Dei.

Dicitur 3. *Justis de causis*; nam dispensans non est voti dominus, sed Dei mandatarius; mandatarius autem nequit jus mandantis relaxare sine justa causa.

Dicitur 4. *Ab eo qui habet spirituales potestatem in foro externo*; etenim potestas dispensandi in votis refertur ad jurisdictionem externam, sicut potestas ferendi leges et censuras, quia votum est erga voventem velut lex privata qua ligatur erga Deum.

Jam vero de dispensatione voti hæc tenenda sunt :

I. *Ecclesiæ competit potestas dispensandi in votis*.

Etenim Christus, dicendo (*Matth.*, xviii, 18) : « Quæcumque » solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo, » nihil excipit. — Insuper, potestas dispensandi est moraliter necessaria; fieri enim potest ut bonum, tum privatum, tum publicum, exigit alicujus voti relaxationem. — Demum, hac po-

testate sēper usa est Ecclesiæ, quæ in rebus fidei et morum errare nequit (1).

Habent externam jurisdictionem ad dispensandum in votis : — S. Pontifex pro tota Ecclesia ; — Episcopi pro sua diœcesi, et sede vacante vicarius capitularis ; — Prælati regularium pro suis subditis etiam novitiis, licet vota emissa fuerint in sæculo. Qui caret jurisdictione externa, dispensare nequit absque legitima superioris delegatione.

II. *Ad dispensationem voti causæ legitimæ sunt necessariae*, quæ sunt : Imperfecta in vovente deliberatio, magna difficultas in voti executione, præsertim non prævisa, damnum spirituale vel etiam temporale voventis, bonum commune Ecclesiæ, vel reipublicæ, vel etiam familiæ. — Quando dispensatio fuit concessa, vovens qui dispensationis postulatae motiva simpliciter exposuit, in nulla animi anxietate esse debet circa sufficientiam causarum dispensationis ; nam in dubio præsumptio stat pro superiore, præsertim pro S. Pontifice, ob potestatis plenitudinem qua pollet.

III. *S. Pontifex, qui habet in Ecclesia supremam jurisdictionem, potest quorundam votorum dispensationem sibi reservare.*

Præter omnia vota solemnia, et simplicia in pluribus institutis religiosis emissa, sunt S. Sedi reservata : votum castitatis perpetuæ, votum ingressus in Religionem approbatam, et triplex votum peregrinationis Jerosolymitanæ ad sanctum Sepulchrum, Romanæ ad limina Apostolorum, et Compostellanæ ad S. Jacobum.

Cum reservatio sit odiosa, *strictè* sumenda est, juxta omnes. Hinc non sunt reservata : — 1. vota *improprie dicta*, quæ scilicet non facta fuerunt Deo, sed S. Mariæ, vel Sanctis ; — 2. vota *imperfecta* ratione *objecti*, v. g., votum non nubendi, debitum non petendi, castitatem conjugalem non violandi,

(1) Objicitur obligationem voti esse ex jure naturali, ac proinde ab ea dari non posse dispensationem. — RESP. Obligatio voti est implenda ex jure naturali, quando is in cujus favorem emissum fuit votum, illud non relaxat, *conc.* ; secus, *nego*. Sic restitutio est ex jure naturali, et nihilominus cessat ejus obligatio si is cui facienda est sciens et volens hanc condonat. Porro in voti dispensatione Deus per prælatos Ecclesiæ condonat jus suum.

quatenus deficiunt a perfecta seu omnimoda castitate; ratione *subjecti*, ut vota emissa ex dolo, ex metu, aut cum advertentia vel deliberatione imperfecta; ratione *obligationis*, ut votum dubium vel factum cum intentione se obligandi sub veniali tantum; ratione *formæ*, ut vota pœnalia et alia conditionata, etiam probabilius conditione impleta (1); sed attendendum est an votum sit absolutum in re, quamvis conditionatum in forma; — 3. vota *alternativa*, quorum una pars non est reservata, v. g., votum vel ingrediendi Religionem, vel jejunandi bis in hebdomada, etiam probabilius si jam electa fuerit pars reservata; — 4. *circumstantiæ voti* reservati, v. g., in voto peregrinationis Romanæ pedibus faciendæ, circumstantia peregrinationis pedibus faciendæ.

In votis reservatis, episcopi et alii quasi episcopalem jurisdictionem habentes possunt dispensare *in urgenti necessitate*, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni vel spiritualis, v. g., violationis voti, scandali, rixarum aut alterius peccati; vel temporalis, sive proprii sive alieni, nimirum gravis infamiæ mulieris et similia (2).

In votis quæ in favorem tertii sunt emissa, si promissio fuit ab eo rite acceptata, dispensatio non datur, nisi hic voti beneficio possit et velit renuntiare, quia nemo de jure alterius potest eo invito disponere.

859. — 100. V. De commutatione. Voti commutatio est *substitutio novæ rei loco illius quæ fuit promissa, manente eadem obligatione illam præstandi*.

Triplici modo fit voti commutatio: in melius, in æquale, in minus.

1. Mutatio voti *in melius* fieri potest ab ipso vovente; nam certe Deus gratum habet perfectius minus perfecto substitui. Ut secernatur quod est melius, res non sunt solum in se absolute considerandæ, sed in agente et in præsentibus circumstantiis potius sunt spectandæ. — Excipiuntur tamen vota in

(1) S. Lig., lib. 3, n. 261.

(2) S. Lig., lib. 3, n. 258.

favorem tertii et ab eo acceptata, et vota reservata, nisi mutatio fiat in statum religiosum, quia cæteris sunt aut saltem præsumuntur meliora.

2. Commutatio *in æquale* fieri non potest probabilius ab ipso vovente, sed fieri debet ab habente facultatem commutandi, quia licet utriusque voti objectum supponatur æqualiter bonum, prius objectum ratione voti maiorem bonitatem obtinuit (1); unde commutatio præ se fert diminutionem boni, quæ, seclusa dispensatione, est partialis voti violatio.

3. Commutatio *in minus* bonum fieri non potest a vovente; est enim aliqua dispensationis species, quæ proinde requiritur auctoritatem, tum sufficientes rationes in dispensante. Sed qui habet potestatem dispensandi a voto, a fortiori gaudet facultate commutandi.

Quando votum reservatum in alterum non reservatum fuit commutatum, nulla superest reservatio, et secundum votum ut non reservatum habendum est. — Quando immutatum est in minus vel in æquale, licet voventi ad prius votum redire; imo idem licet, quando votum immutatum fuit in melius, dummodo vovens, secundum opus accipiendo, nihil voluerit primæ obligationi addere. In dubio nihil addere voluisse præsumendus est (2).

Facta commutatione ex legitima superioris auctoritate, si materia secundi voti fiat impossibilis, vovens non tenetur ad prius votum redire, quia per auctoritatem commutantis prior obligatio extincta fuit. Secus dicendum foret, si mutatio in melius facta fuisset propria voventis voluntate; tunc enim, materia secundi voti reddita impossibili, ad prioris voti executionem tenetur vovens, quia illius obligatio non fuit extincta.

Demum qui habet facultatem commutandi vota pro aliis, habet etiam pro se, sicut dispensans alios semetipsum dispensare valet (3).

(1) S. Lig., lib. 3, n. 244.

(2) S. Lig., lib. 3, n. 248.

(3) S. Lig., lib. 3, n. 249.

ARTICULUS II

De prohibitis secundo Decalogi præcepto

Secundo Decalogi præcepto prohibetur omnis erga Deum irreverentia, et quidquid summam illius majestatem dedecet. Porro duo sunt quæ reverentiam Deo debitam lædunt, scilicet, — 1. vana illius sanctissimi nominis usurpatio, — 2. blasphemia.

§ I. — **De vana usurpatione nominis Dei et Sanctorum**

860. — 101. Sedulo considerandum est, quo animo et ex quo motivo fiat usurpatio nominis Dei.

1. Nomina Dei et sanctorum sæpe sæpius usurpantur *ex interno reverentiæ motivo*, et *ex cordis devotione*, et tunc fit actus bonus et meritorius. Sic in Scripturis deprehendimus prophetas sæpius dixisse: *Vivit Dominus*; sic Sancti nomina Jesu et Mariæ appellare amant; sic multis in locis servatur usus sese pie salutandi his verbis: *Laudetur Jesus Christus*.

2. Nomina Dei et Sanctorum sæpe usurpantur sine ulla causa et sine ullo mentis affectu, sed *ex levitate et consuetudine*. Sic dicitur: *Magne Deus! Deus meus! Bone Jesu! Jesus, Maria!* — Hæc usurpatio divini nominis ac Sanctorum est generatim peccatum; nam a Spiritu S. reprobatur (*Eccli.*, xxiii, 10): « Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, et non » minibus Sanctorum non admiscearis; quoniam non eris » immunis ab eis. » — At illud peccatum est *tantum leve*; imo *ab omni peccato excusatur*, si nomen Dei ita adhibeatur, ut nunquam pronuntietur modo contumelioso, vel ad risum movente.

3. Nomina Dei et Sanctorum adhibentur adhuc *ex ira et subita animi commotione*; sic dicitur: *nom de Dieu, mille noms de Dieu*. — Ista usurpatio nominis Dei in se spectata non videtur excedere peccatum veniale, quia ex ignorantia aut indeliberatione, ut plurimum, provenit; at facile dari potest peccatum mortale, sive propter iram, sive propter scandalum. — Unde SS. Pontifices graviter objurgaverunt eos

qui isti pravæ consuetudini sunt dediti (Bened. XIV, breve *Ad execrabile*).

§ II. — De Blasphemia

861. — 102. Definitio. Blasphemia communiter definitur : *Locutio in Deum contumeliosa*. — Vocabulo *locutionis* intelliguntur non solum verba proprie dicta, sed etiam cogitationes et quælibet signa verbis æquipollentia; unde datur blasphemia cordis, oris et operis. — Dicitur *in Deum contumeliosa*, sive Deus consideretur in se, sive in Sanctis suis, sive in aliis creaturis, quatenus in illis relucet aliqua Dei perfectio.

Controvertitur an sit blasphematorium dicere S..... *nom de Dieu*.

Quidam negant, — 1. quia hujusmodi locutio ex se significat benedictionem, non maledictionem; — 2. quia maledictionis sensus, posito quod ipsi insit, ab omnibus ignoratur; — 3. quia, quando pronuntiatur ex ira, ira non est contra Deum, sed contra creaturas. Ad summum hæc locutio vocanda esset vana usurpatio nominis Dei, non vero blasphemia (V. Gousset, n. 640, et Bouvier).

Plures e contra hunc et similes loquendi modos judicant blasphematorios, — 1. quia juxta Academiae lexicon vox *sacra* ut maledictio adhibetur et pro blasphemia in usu vulgari habetur; qui enim hac voce utuntur, injuria afficiunt sanctum Dei nomen, eodem modo ac si dicerent : execrabile ac maledictum sit illud nomen; — 2. quia piis est valde odiosa et impiis familiaris; unde merito habetur ut Deo injuriosa et proinde blasphematoria.

Cum interpretatio localis et actualis sit criterium practicum significationis verborum, atque diversa sæpe sit pro locis et temporibus, huic standum est, ut tuto dignoscatur quænam locutiones sint vel non sint blasphemariæ.

862. — 103. Divisio blasphemiae. Distinguitur blasphemia ratione intentionis — modi, — sensus verborum — et objecti.

I. Ratione INTENTIONIS, blasphemia est *directa* vel *indirecta*; — *directa*, quando profertur formaliter contra Deum cum intentione explicita injuriam ei irrogandi, ex qua vocatur etiam *diabolica*; — *indirecta*, quando fit quidem cum sufficienti advertentia, v. g., in motu iræ, sed sine explicito proposito Deum inhonorandi.

II. Ratione MODI, blasphemia est *interna* vel *externa*: — *interna*, quando in corde sistit; — *externa*, quando exterius manifestatur, ore seu verbis, vel opere seu signis, ut in cœlum conspuendo, dentibus stridendo in Deum et ei pugnum ostendendo; et ideo datur blasphemia cordis, oris et operis.

III. Ratione SENSUS VERBORUM, blasphemia est: — 1. *hæreticalis*, si malitiam hæresis includat; — 2. *imprecativa*, si Deo exoptetur malum, v. g., ut non existat; — 3. *dehonestativa* seu *simplex*, si aliquid de Deo pronuntietur irrisorie et contumeliose, quamvis sit in se verum, ut hæc verba quæ Juliano apostatæ morituro tribuuntur: *Vicisti, Galilæe*.

IV. Ratione OBJECTI, blasphemia est *immediata* et *mediata*: — *immediata*, quæ ipsummet Deum immediate attingit, v. g., pereat Deus! — *mediata*, quæ in Deum incidit mediantibus creaturis, v. g., qui maledicit Sanctis, vel pluviae, ut supra dictum est.

Inquiritur utrum omnes istæ blasphemiae *inter se differant specie, ita ut sint distinguendæ in confessione*? — Ad solvendam quæstionem, expendi debent variæ blasphemiae ut dignoscatur an præter malitiam communem omni blasphemiae, aliam specialem malitiam includant.

Porro — 1. ratione *intentionis*, blasphemia *directa* seu *diabolica* specialem malitiam habet contra caritatem, quia procedit ex formali odio Deo.

2. Ratione *modi*, blasphemia *interna* et *externa* non differunt quidem inter se specie *malitiæ*, sed differunt specie *actus*, quatenus actus internus differt ab externo ejusdem speciei, et ideo distinguendæ sunt; insuper in blasphemia externa facile adessè potest grave scandalum, quod in confessione declarandum est.

3. Ratione *sensus verborum*, reperitur specialis malitia con-

tra fidem in blasphemia *hæreticali*, ob hæresim admissam aut enuntiata; et contra caritatem, in blasphemia *imprecativa*, ob malum Deo exoptatum. In blasphemia *dehonestativa*, nulla est specialis malitia.

4. Ratione *objecti*, controvertitur, an specialis sit malitia in blasphemiiis contra Deum, B. Mariam Virginem et Sanctos. Multi affirmant, sed alii probabilius negant, ex eo quod, cum omnes blasphemiae referendæ sint ad Deum, necessario sunt contra latram, et ideo sunt ejusdem speciei. Si autem blasphemia profertur in Sanctos ob propriam eorum excellentiam, absque relatione ad Deum, quod quidem raro evenit, non adest blasphemia proprie dicta, sed peccatum contra duliam, quod certe explicandum est (S. Lig., l. 3, n. 132).

863. — 104. Blasphemiae malitia. — 1. Blasphemia proprie dicta est peccatum *mortale ex toto genere suo*.

Etenim legitur (*Lev.*, xxiv, 16): « Qui blasphemaverit nomen Domini morte morietur. » — S. Hier. (*in Is.*, l. 7, c. 18, v, 1; *Patr. lat.*, xxiv, 247) ait: « Nihil horribilius blasphemia, quæ ponit in excelsum os suum. » — Præterea manifestum est qualibet blasphemia deprimi infinitam Dei majestatem, ideoque ei irrogari gravem injuriam.

2. Blasphemia *proprie dicta* ideo dicitur peccatum mortale *ex toto* genere suo, quia juxta omnes non admittit levitatem materiæ; unde quoties datur blasphemia, existit peccatum mortale, saltem materialiter.

Dicitur *proprie dicta*, quia blasphemia improprie dicta, seu contra duliam sanctis debitam (de qua supra n. 862, in fine), « si nimirum contra illos, ut homines quidam in terris fuerunt, dicatur, » admittit levitatem materiæ; sic veniale est, si quis ex joco Sanctos Crispinum et Crispinianum vocet sutores; « grave vero erit, si contemptum, vel ex odio, aut indignatione contra Sanctos, hæc dicat » (1).

3. Blasphemia *potest esse venialis*, sicut omnia alia peccata, ex defectu *perfectæ advertentiæ*, v. g., si pronuntietur in ira, vel in indignatione; item si ex inveterata consuetudine serio

(1) S. Lig., lib. 3, n. 125.

ac vere retractata. Raro tamen a peccato veniali excusatur, quia difficile est quod verba blasphematoria proferens ad ea saltem in confuso non attendat. — Ob scandalum, admitti non debent ad frequentem communionem hujusmodi poenitentes; at nihil impedit, quin sacra synaxis eis in paschate et aliquoties in anno permittatur (1).

864. — 105. Scholium. *De maledictionibus.* Ex dictis de blasphemia, intelligitur quid sit sentiendum de maledictionibus, sive super se, sive super alios, sive super creaturas irrationabiles.

1. Maledictiones factæ *super creaturas*, non in seipsis consideratas, sed — vel quatenus *a Deo veniunt*, ut super pluvias, grandines, ventos, — vel quatenus *ad eum specialiter referuntur*, — vel quatenus *in illis specialiter relucet* bonitas, sapientia aut potentia divina, v. g., maledicere animæ suæ, fidei catholicæ, cœlo, soli et similibus, ad blasphemiam reducuntur; quia merito dicuntur injuriosæ Deo locutiones, et ideo malitiam peccati blasphemiae contrahunt.

2. Maledictiones vero quæ ad creaturas *in seipsis consideratas* referuntur, non sunt blasphemiae, quia nullo modo sunt Deo contumeliosæ. — Maledictiones hujus generis malæ sunt et aliquid deordinatum continent, utpote caritati contrariæ; sed ut dijudicetur earum gravitas, attendatur, tum ad naturam mali deoptati, an sit grave vel leve; tum ad intentionem loquentis, an scilicet agat ex voluntate deliberata malum deoptandi, an vero ex indeliberato motu, vel ex ludo, aut ex improvviso, aut sine vera intentione.

Ex his omnibus concludes : — 1. *Maledicere toti mundo*, id est, toti collectioni entium, est peccatum mortale, ob attributa

(1) Hinc saltem a tanto excusantur plurimi rudes et rusticani, qui ex ira, prava educatione aut timore humano erumpunt in verba blasphematoria, quorum significationem imperfecte percipiunt aut vix attendunt; et horribilis et diabolica est malitia scribarum, magistrorum et concionatorum, qui in diurnis foliis, lectionibus aut concionibus, publice, quieto animo et quasi ex professo erumpunt in blasphemias hæreticales et impressiones, quas audent proponere ut excultioris ingenii fœtum,

divina quæ in mundo specialiter relucet. — 2. *Maledicere mortuis* non est ordinarie peccatum mortale, quia communiter hæc injuria non est gravis in se, nec in intentione maledicentium, qui nequaquam intendunt maledicere mortuis, sed exprobrare vivis, ad quos maledictionem illam instar injuriæ dirigunt. — 3. *Maledicere diabolo* non est communiter peccatum; nam diabolus maledicatur prout est auctor malorum nostrorum et inimicus Dei, non vero quatenus est Dei creatura. In ira usurpare dæmonis nomen sine imprecatione, non est per se peccatum, sed propter iram; assidua tamen dæmonis nominatio non decet christianum, et ratione scandalii potest esse gravis (1).

Hinc sedulo interrogandi sunt pœnitentes quid dixerint; sæpe enim confundunt locutiones liberiores, increpationes, maledicta, juramenta et blasphemias. Si pœnitens se accusat dicens: blasphemavi, interroget eum confessarius: quid dixisti? — Dixi: *B. F. M. diabolus te auferat!* Instet confessarius: Adversus quem dixisti: *Diabolus te auferat?* — Respondebit forsitan pœnitens: Cuneavi in ligno, et cuneo vulneratus sum; tunc adversus cuneum blasphemavi et juravi: *Diabolus te auferat.* — Jam vero in hoc et in aliis similibus casibus pœnitens nec blasphemavit, nec juravit.

CAPUT III

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO

865. — 106. Enuntiatur tertium præceptum. Tertium Decalogi præceptum his verbis exprimitur: « Memento ut diem » Sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia » opera tua. Septima autem die Sabbatum Domini Dei tui est. » Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena qui est

(1) S. Th., 2. 2, q. 76, a. 1, ad 4; S. Lig., lib. 3, n. 129-131.

» intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et
 » terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in
 » die septima; idcirco benedixit Dominus diei Sabbati et sanc-
 » ticavit eum » (*Exod.*, xx, 8 et seq.).

De tertio Decalogi præcepto tria quæruntur, scilicet —
 1. illius præcepti natura, — 2. ab eo præscripta, et — 3. prohi-
 bita.

ARTICULUS I

De natura hujus præcepti

866. — 107. Assertio. *Tertium Decalogi præceptum est partim naturale, partim positivum.*

1. Est *naturale*, ait S. Thomas (2. 2, q. 122, a. 4, ad 1),
 « quantum ad hoc, quod homo deputet aliquod tempus vitæ
 suæ ad vacandum divinis. » Etenim lex naturalis omnino
 requirit ut Deo persolvatur cultus non tantum internus, sed
 etiam externus et publicus, uti probatum fuit in Tractatu *de*
Vera Religione (n. 39); jam vero iste cultus tum externus tum
 publicus Deo persolvi nequit, quin ad illum aliquod temporis
 spatium adhibeatur.

2. Sed lex naturalis nihil præscribit *circa tempus et modum*
 colendi Deum; possunt quippe singulis diebus aliqua mo-
 menta Dei cultui consecrari, vel unus dies in hebdomada, vel
 pluries dies continui in eodem mense vel anno. Unde ad jus
positivum recurrendum est, ut unius diei singulis hebdo-
 madis sanctificatio præcipiatur.

867. — 108. Institutio sanctificationis Sabbati. Sanctificatio
 Sabbati non fuit ministerio Moysis a Deo instituta; longe
 antea sancitum fuerat illud præceptum; siquidem — 1. legi-
 tur (*Gen.*, ii, 3): « Benedixit (Deus) diei septimo et sanctifi-
 » cavit illum; » qua sanctificatione intelligunt theologi desi-
 gnationem illius diei ad cultum divinum. — 2. In libro Exodi
 (xvi, 22) dicitur, ante promulgationem legis, quod manna
 non inveniebatur die Sabbati et duplicatum jacebat super ter-
 ram die sexta; ergo jam vigeat lex de Sabbato colendo. Et
 revera legitur (*Exod.*, xx, 8): « *Memento* ut diem Sabbati

» sanctifices. » Vox « *Memento* » supponit antea sanctificatum fuisse Sabbatum. — Insuper apud omnes populos tempus dividitur in hebdomadas, et in unaquaque hebdomada una dies seligitur ad cultum divinum. Porro ista traditio omnium populorum ab ipso Deo provenire judicanda est; si enim humana foret, vix conciperetur illius universalitas et perpetuitas.

868. — 109. Cessatio sanctificationis Sabbati et diei dominicæ institutio. — 1. Manifestum est præceptum divinum de sanctificando Sabbato *a morte Christi cessasse*. Etenim præceptum illud, ut aiebat S. Thomas, erat cæremoniale, quatenus dies aliqua designabatur ad cultum divinum, et quatenus dies illa erat dies Sabbati. Porro omnis lex vetus, sive primæva, sive mosaica, quatenus cæremonialis abrogata fuit tempore Christi, ut ostensum fuit in *Tract. de vera Religione*; ergo cessavit lex Sabbati.

2. *Jure tantum ecclesiastico* Sabbato suffecta fuit dies dominica. Id pro certo tenent communiter theologi post S. Thom., qui ait (1): « Observantia diei dominicæ succedit observantiæ Sabbati, non ex vi legis, sed ex institutione Ecclesiæ. » — Idem docet Catechismus Rom. (p. 3, c. 4, n. 25): « Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei Sabbati cultus et celebritas in dominicam transferretur diem. »

Ab Apostolis conditum fuit præceptum sanctificandi diem dominicam, juxta hanc S. Aug. regulam (2): « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur » (3). Hujus institutionis apostolicæ perspicua habentur

(1) S. Th., 2. 2, q. 122, a. 4, ad 4.

(2) S. Aug., lib. 4, *contra Donat.*, c. 24, n. 31; *Patr. lat.*, XLIII, 174.

(3) SS. Patres nos edocent motiva ob quæ dies dominica sabbato suffecta est. S. Aug. (serm. 280, in app., n. 2; *Patr. lat.*, XXXIX, 2274) hæc habet: Dominicum diem Apostoli et apostolici viri religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit. » « Hæc dies (dies dominica), inquit S. Leo Magnus (epist. 9, c. 1; *Patr. lat.*, LIV, 626), tantis divinarum dispositionum mysteriis est consecrata, ut quidquid est a Deo insignius constitutum, in hujus diei dignitate sit gestum. In hac mundus sumpsit exordium, in hac per resurrectionem Christi, et mors interitum, et vita sumpsit initium; in

indicia in Apocalypsi, I, 10, et in Actibus Ap., xx, 7.

Quamvis lex sanctificationis diei dominicæ ab Ecclesiæ fundatoribus proveniat, attamen ad jus divinum aliquatenus referenda est, tum quia Apostoli institutionem Dei in veteri lege imitari voluerint, tum principaliter quia determinat obligationem naturalem colendi Deum interne, externe et publice; et ideo de diei dominicæ sanctificatione agimus, ubi de præceptis divinis.

ARTICULUS II

De his quæ præcipiuntur die dominica

Tria quærenda sunt : — 1. An præceptum sit audire Missam; — 2. Quomodo Missa sit audienda; — 3. Quænam causæ excusent ab illius auditione.

§ I. — An præceptum sit audire Missam?

869. — 110. Assertio : *Omnes christiani sub gravi tenentur audire Missam integram singulis diebus dominicis.*

PROB. — 1. *Jure canonico* (C. Missas, 64, dist. 1 de consecrat.): « Missas die dominico sæcularibus totas audire speciali ordine præcipimus; ita ut ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Quod si fecerunt, ab episcopo publice confundantur. » — 2. Damnatione sequentis propositionis ab Innoc. XI (n. 53): « Satisfacit præcepto de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor, simul a diversis celebrantibus audit. » — 3. Consensu et doctrina omnium pastorum et doctorum. — 4. Sensu omnium fidelium, quem fovet explicita declaratio omnium catechismorum.

Dicitur *sub gravi*, nam materia est gravis; porro obligatio legis est materiæ proportionata, nisi aliter a legislatore statuatur. Juxta omnes, per se sufficit audire missam privatam

hac mandatum accipiunt Apostoli prædicandi Evangelium in universo mundo; in hac potestatem dimittendi peccata; in hac promissus a Domino Spiritus Sanctus advenit, et Evangelica lex in die Pentecostes promulgata est. »

seu lectam; nam nullibi præcipitur assistere missæ solemni aut cantatæ.

Fundamenta hujus præcepti sunt: — 1. institutio divina sacrificii Missæ in locum veterum sacrificiorum ubique vigentium, cujus propterea omnes christiani debent esse participes; — 2. necessitas ex ipso jure naturali religionis seu cultus publici, cujus Missa est summa.

870. — 111. Quæritur 1. QUALIS omissio sit GRAVIS in auditione Missæ?

Varias sententias a S. Ligorio expositas sic contrahit P. Gury (n. 342):

1. Grave est omittere omnia usque ad offertorium *inclusive*, juxta omnes. Leve autem certo est omittere omnia usque ad epistolam *exclusive*, et *probabilius* etiam *inclusive*, a fortiori, aliquid minus; imo probabiliter, juxta S. Lig. (lib. 3, n. 310), usque ad evangelium *inclusive*, licet S. Doctor oppositam sententiam ut *probabiliorem* habeat. Ratio horum est, quia quæ præcedunt offertorium proprie ad sacrificium non pertinent, licet sint præparatio ad illud.

2. Grave est, juxta omnes, omittere omnia ante evangelium, et simul omnia post communionem; non vero omittere tantum illa quæ communionem sequuntur; imo non est grave omittere omnia ante epistolam et omnia post communionem.

3. Gravis habenda est omissio canonis a consecratione usque ad *Pater exclusive*, quia est pars notabilis, dignitate magis quam diuturnitate. Levis autem reputatur omissio *symboli, offertorii*, aut *præfationis*, etiamsi decantentur, quia hæc ad essentiam Missæ non pertinent et sunt modica pars liturgiæ.

4. Grave est omittere consecrationem et communionem; imo solam consecrationem, quia est pars dignissima Missæ, in qua, saltem præcipue, consistit sacrificii ratio. Quinimo *probabilius* grave est uni tantum consecrationi non adesse, quia essentia sacrificii *probabilius* in utraque consecratione consistit. Utrum vero leve sit an grave solam communionem præterire, controvertitur; probabilius grave est, quia licet, juxta

communio rem sententiam, non sit de sacrificii essentia, ad ejus tamen integritatem pertinet.

5. Qui veniret ante consecrationem, nec posset aliam Missam audire, teneretur saltem huic parti interesse, siquidem remanent ea in quibus consistit Missæ essentia. Si autem aliquis adveniret post consecrationem, juxta quosdam non teneretur remanere, quia deficit essentia sacrificii Missæ, ac proinde impleri nequit obligatio huic assistendi. Juxta alios vero remanere teneretur, et quidem sub gravi, quia particeps esse potest partis notabilis cæremoniæ ab Ecclesia præceptæ. Hæc ultima sententia videtur S. Lig. (lib. 3, n. 103) valde probabilis et in praxi tenenda. Ordinarie urget etiam ratio scandali orituri, si quis recederet in prædicta hypothesi.

871. — 112. Quæritur 2. *An præceptum impleat, qui DUAS DIMIDIAS partes Missæ audit sive simultanee, sive successive?*

RESP. 1. Non satisfacit præcepto audiendi sacrum qui duas ejus partes, a fortiori quatuor, *simul* a diversis celebrantibus audit, ut asserebatur in propositione damnata ab Innocentio XI (n. 53).

RESP. 2. Qui duas dimidias missas a diversis sacerdotibus *successive* audit, juxta communem sententiam non satisfacit, si consecratio et communio *non reperiuntur in eadem dimidia missa*; nam communio est pars saltem integrans Missæ, et ideo Missam audire nullus censetur, si communio non consequatur et compleat consecrationem. — Si vero consecratio et communio *sint in eadem parte*, multi tenent satisfieri præcepto, duas illas dimidias partes audiendo, etiam naturali inverso ordine et mora interposita, dummodo non intersit nimium intervallum, quia quod ad Missæ substantiam pertinet sine divisione integrum habetur, et cæremoniis accessoriis sufficienter assistitur; hanc sententiam judicat probabilem S. Lig. (lib. 2, n. 311).

872. — 113. Quæritur 3. *An præceptum sit audire Missam PAROCHIALEM?*

Missa parochialis illa est in qua parochus, aut alius ejus

loco, parochianis suis monita salutis præbet, doctrinam evangelicam exponit, et varias admonitiones facit.

1. In primis Ecclesiæ sæculis, *exstitit obligatio directa* Missæ parochiali assistendi, ut pluribus decretis ostendit Bened. XIV. In Germania, sæculo xv, agitata est controversia inter parochos et fratres mendicantes, num fideles teneantur festis diebus parochiali Missæ interesse. Res delata fuit ad S. Pontificem, et Sixtus IV, edidit constitutionem (an. 1478), ex qua liquido constat jure communi cautum esse ut singuli fideles diebus adsint Missæ parochiali.

2. Verum huic constitutioni *derogatum est consuetudine contraria et constitutionibus* Leonis X, S. Pii V et Clementis VIII. Illæ quidem constitutiones vel decreta declarant licitum esse præcepto Missæ audiendæ satisfacere in solis ecclesiis regularium; sed hodie, Missa die dominica audiri potest in quacunque Ecclesia, et nulla datur obligatio directa Missæ parochiali interesse. Et ideo a Sacra Congr. reformatum est decretum episcopi Midensis quo præcipiebatur auditio Missæ parochialis (1).

3. Usque ad sæculum xix^m viguit in Gallia jus commune antiquum, vel *particulare diæcesanum*, quo tenebantur fideles ad assistendum Missæ parochiali; sed concilia provincialia recentiora, ac pleraque saltem statuta diæcesana, hanc obligationem abrogatam declarant aut supponunt.

4. Hodie igitur solæ excipiuntur Missæ in oratorio stricte domestico celebratæ, in quo nemo præcepto Missæ audiendæ satisfacere potest, præter eos qui in ipsa privilegii concessione indicantur, et juxta tenorem indulti, quod varias continet clausulas pro circumstantiis. — Oratoria domuum religiosarum, quamvis privata, non habentur ut domestica quoad auditionem Missæ, in iisque satisfit præcepto a quacunque persona.

5. At omnes fatentur parochianos esse summopere hortandos, ac per viscera misericordiæ obsecrandos et obtestandos, ut loquitur S. Carolus in concilio Med. VI, ad assistendum Missæ parochiali; illud quippe expostulant tum utilitas singu-

(1) Cf. Conc. Trid., sess. 22, decret., *De observandis*.

lorum fidelium, tum ædificatio publica, tum mutua parochum inter et parochianos relatio. — Imo adest obligatio indirecta, non solum quando unica est missa parochialis, sed etiam quando in ea traduntur documenta necessaria, vel illius omissio alicui foret scandalum.

873. — 114. Quæritur 4. An præter Missæ auditionem aliquid amplius præcipiatur?

Valde quidem hortandi sunt fideles ad assistendum tum concioni, tum vesperis, tum officiis quæ fiunt sero et in quibus sæpe datur benedictio SS. Sacramenti, sed nullum existit de hoc præceptum directum; nullibi enim reperitur in jure ecclesiastico, quod nihil aliud præcipit quam Missæ auditionem et abstinentionem ab operibus servilibus. Benedictus XIV (1) ait: « Quin etiam exhortamur in Domino, ut in precibus quoque, divinisque laudibus persolvendis, audiendoque verbo Dei frequentes sint (fideles), et per totum festum diem, quoad fieri potest, se exerceant in iis officiis quæ christianorum pietatem continent et comitantur. » Porro hic loquendi modus evidenter demonstrat nullum pium opus præscribi præter auditionem Missæ.

Dicitur *directum* præceptum; nam *indirectum* præceptum multoties adesse potest, præsertim conciones audiendi, puta si fideles non sat calleant religionis documenta et nequeant aliter ea ediscere.

Modo ergo audiatur quæcumque missa, non violatur directum Ecclesiæ præceptum; sed alia præstanda sunt saltem aliquando, ad finem præcepti assequendum et salutem in tuto ponendam.

§ II. — **Quomodo Missa sit audienda?**

Ut præcepto Missam audiendi satisfiat, requiruntur tum *præsentia corporalis*, tum *attentio*.

874. — 115. I. De præsentia corporali. Missam nullus audire potest, nisi *corpore aliquo modo præsens* sit. — Hæc autem

(1) Bened. XIV, Const. *Paternæ caritatis*, 104, § 3, anno 1744.

præsentia corporalis talis esse debet, ut, omnibus circumstantiis perpensis, aliquis dici possit particeps liturgicæ actionis.

Hinc — 1. Missam audit qui in ecclesia stat post altare, aut columnam, aut parietem, etsi non videat sacerdotem, modo ex motu assistentium, sonitu campanæ, etc., advertere possit quid a celebrante agatur. — 2. Missam non audiret qui in ecclesia quidem existens, vel in campanarum turri, de Missa celebrata nihil adverteret. — 3. E contra, Missæ assisteret qui extra ecclesiam et in via publica existens, ob multitudinem fidelium Missam audientium, sacerdotem nec audiret, nec videret, sed præcipuas Missæ partes ex motu audientium quibuscum moraliter est unitus et totum morale efficit, paululum distingueret. Ista omnia non a priori, e regulis generalibus, sed ex temporis, locorum ac personarum adjunctis judicantur.

875. — 116. II. De attentione. Duplex distinguitur attentio : — est *externa*, quando non ponitur actio repugnans applicationi mentis ad Missam ; — est *interna*, quando fit applicatio mentis ad id quod agitur.

1. *De attentione EXTERNA.* Ecclesia præcipiendo Missæ auditionem, præscribere intendit actum externum religionis ; jam vero Missæ auditio nequit esse actus externus religionis quin adsit præsentia *saltem externe religiosa* ; ergo requiritur, ut satisfiat præcepto Missæ audiendæ, *saltem externa attentio*. — Hinc Missæ præceptum non adimplet qui dormit, confabulatur, pingit, aut aliquid simile facit.

2. *De attentione INTERNA.* Juxta communioem et probabilioem sententiam, hæc est necessaria ad implendum præceptum audiendi Missam ; etenim Ecclesia præcipit actum quo Deus colatur ; porro Deus non coleretur assistentia Missæ mere externa et sine ulla attentione interna.

Ista autem attentio interna consistit in aliqua *intentione generali* colendi Deum, cum tali attentione ad Missam, ut assistens *saltem confuse* apprehendat præcipuas illius partes. — At non necessario requiritur, licet sit multum suadenda,

attentio *directa* ad verba et actiones sacerdotis, nec ad sensum verborum et mysteriorum, neque applicatio mentis ad Deum per preces, v. g., rosarium, vel per pias lectiones aut cogitationes.

Inde patet ab hac sententia non tantum recedere, quantum primo aspectu apparet, qui contendunt (v. g. Lugo, Gousset) non requiri attentionem internam; nam illi volunt ut attentioni externæ adjungantur tum pius animæ motus, seu vera intentio honorandi Deum, tum attentio talis, ut assistens Missæ sibi rationem reddere possit quod reipsa sacro assistit; et consequenter, ut saltem in confuso præcipuas Missæ partes advertat. — Quare post factum nemo anxius esse debet ob scrupulum attentionis non præstitæ (1); quicumque enim attendit ad Missam et per assistentiam suam Deum vult colere, censetur moraliter præsens et præceptum implet.

876. — 117. Corollaria. — I. *Satisfaciunt præcepto* audiendi Missam : — 1. ministrantes Missæ, licet ob suas functiones in multis sint distracti; — 2. sacristæ, pulsantes organa, et alii quorum opera ad Missæ celebrationem concurrunt, quia attentionem requisitam sufficienter præstare possunt; — 3. qui panem benedictum distribuunt vel eleemosynas colligunt, dummodo notabili tempore non sint absolute distracti et sine ulla prorsus attentione ad Missam; — 4. qui conscientiam suam discutunt, meditationi incumbunt, rosarium dicunt, horas recitant, et cætera hujusmodi faciunt; quia interea Deo vacant et ad Missam attendunt; — 5. qui confitentur peccata, si confessio brevis sit, et ad partes principales Missæ attendatur; secus, si toto tempore aut per majorem Missæ partem confessio protrahatur, quia pœnitens totus esse debet sacramento pœnitentiæ rite suscipiendo.

II. *Præceptum Missam audiendi non adimplent* : — 1. dormientes; at dormitantes satisfaciunt, si somnus sit levissimus, ita ut adsint conditiones supra requisitæ (Ita S. Lig., lib. 3, n. 316); — 2. unice considerantes imagines vel inscriptiones, vel templi apparatus; — 3. omnino distracti toto tempore

(1) S. Lig., n. 313; Gury, n. 345.

Missæ, ita ut nullo modo ad præcipuas partes Missæ attendant, etiam *involuntarie* distracti, qui videntur æquiparandi involuntarie dormientibus (Ita Gury, n. 347).

§ III. — Quænam causæ excusent ab auditione Missæ?

Quinque causæ excusare possunt ab auditione Missæ, scilicet : dispensatio, impotentia, caritas, utilitas, et consuetudo.

877. — 118. I. Legitima dispensatio. Cum præceptum audiendi Missam sit ecclesiasticum, dispensationem ab auditione Missæ concedere possunt Papa pro universa Ecclesia, Episcopus et ipsemet Parochus in quibusdam casibus, sicut exponitur in Tract. *de Legibus*; eam autem non solent concedere, nisi approbando aliquam causam vere excusantem.

878. — 119. II. Impotentia. Duplex distinguitur, scilicet physica et moralis.

1. *Impotentia physica* excusat; nemo enim ad impossibile tenetur. — Hinc excusantur detenti in carcere, navigantes in mari, infirmi in lecto decumbentes, cæci simul et surdi, amentes, et quicumque existunt in regione ubi nulla celebratur Missa.

2. *Impotentia moralis* seu magna difficultas excusat, quia Ecclesia, pia mater, filios suos obligare non vult, quando leges suas observare nequeunt sine gravi incommodo.

Hinc excusantur : — 1. infirmi qui Missam audire nequeunt, quin se exponant gravi incommodo; in dubio, eos dispensare potest parochus; — 2. matres et nutrices, quæ neminem habent cui parvulorum curam demandent, nec eos secum deferre possunt sine notabili gravamine; — 3. milites ob servitium militiæ, vel ob graves objurgationes quibus sese exponerent; — 4. gregum vel domuum custodes, si non possent aliter gregibus vel domibus commode providere; in his et similibus casibus, non iidem semper, si fieri potest, Missam omittere debent, sed alternis tantum vicibus; — 5. nimis ab Ecclesia distantes, ratione habita ætatis, conditionis, tempestatis, et similibus, quæ sedulo considerata sunt; — 6. via-

tores qui iter legitime inceptum interrumpere non possent sine gravi incommodo; — 7. uxores, filii et famuli, qui tempore Missæ coguntur alicui operi vacare, vel indignationem patrisfamilias aliudve grave incommodum incurrerent.

879. — 120. III. Caritas. Si agatur de proximo in infirmitate gravi sublevando, vel de incendio aut inundatione moderandis, vel de rixa, litibus aut peccatis impediendis, adest causa excusans a Missa audienda.

880. — 121. IV. Magna utilitas. Hinc excusantur famuli qui manent apud dominos eis denegantes facultatem Missæ audiendæ, dummodo magna apud eos reperiant commoda, præsertim ratione morum, qui sæpe sæpius periclitantur; dummodo etiam hæc omissio Missæ non fiat singulis dominicis; hæc enim habitualis Missæ omissio tolerari nequit nisi ad tempus, aut gravissimis de causis; alioquin brevi evanescerent tum reverentia Ecclesiæ mandatis debita, tum pietas christiana. Unde si illis non liceret Missam audire, nisi ter aut quater in anno, talem famulatum deserere deberent. — Demum omitti potest semel aut bis Missæ auditio ob aliquod extraordinarium lucrum.

881. — 122. V. Consuetudo. Sic excusantur in quibusdam regionibus puerperæ, quæ non solent egredi, nec ideo possunt adire ecclesiam, nisi uno mense post partum; pariter viduæ et etiam filia et sorores defuncti, tempore majoris luctus, modo tamen e domo non egrediantur ad alia; sponsæ quorum banna denuntianda sunt, nisi alia celebretur Missa cui possint assistere; mulieres non habentes vestes decentes juxta suum statum; prægnantes ex occulta fornicatione (S. Lig., lib. 3, n. 330).

Qui ob legitimam causam ab auditione Missæ excusatur, per se non tenetur ad eam compensandam per alios actus religionis.

ARTICULUS III

De his quæ prohibentur die dominica

882. — 123. Plurima opera in veteri lege vetita nunc sunt licita : sic olim non licebat sabbato cibum parare (*Exod.*, xvi, 23), nec ignem accendere (*Exod.*, xxxv, 3). Plura tamen Ecclesia prohibuit, ad instar legis mosaicæ morte Christi abrogatæ. Agetur — 1. de operibus vetitis in die dominica; — 2. de causis a prohibitione legis excusantibus.

§ I. — **Quænam opera prohibeantur die dominica?**

883. — 124. **Variæ species operum distinguuntur.** Opera sunt liberalia, vel servilia, vel communia, vel demum forensia :

1. Opera *liberalia* sunt illa quæ *a mente potius quam a corpore* perficiuntur, ut legere, scribere, docere, canere, organa pulsare; dicuntur *liberalia*, quia olim a personis liberis, non vero a servis, exerceri solebant.

2. Opera *servilia* illa sunt quæ *a corpore potius quam a mente* perficiuntur, ut suere, fodere, agros colere et exercere artes mechanicas; dicuntur *servilia*, quia olim a servis exerceri solebant.

Ut distinguantur opera servilia, attendendum est principaliter *ad operum naturam*; unde nihil refert, — utrum hæc opera fiant ex lucro, an recreationis causa; — utrum pro se, an pro alio ex caritate; — utrum cum corporis defatigatione, an vero cum ejusdem levamine; non enim possunt hæc circumstantiæ immutare eorundem operum naturam, quamvis possint esse quandoque causæ excusantes, ut modo dicetur (1).

3. Opera *communia* illa sunt quæ pertinent *fere æqualiter ad corpus et ad animam*, et quæ olim tam a liberis quam a servis perficiebantur, ut iter facere, venari, etc.

4. Opera *forensia* illa sunt quæ spectant, *sive ad forum judi-*

(1) Bened. XIV, *Notificatione* 65.

ciale, sive ad mercatum; forum quippe dicitur locus publicis negotiis deputatus, præsertim judiciis et nundinis.

884. — 125. Principium. *Lege universali Ecclesiæ omnibus fidelibus usum rationis habentibus prohibentur diebus dominicis et festivis a media nocte ad mediam noctem, omnia et sola opera servilia et forensia, sub peccato ex genere suo mortali.*

Dicitur 1. *Omnibus fidelibus habentibus usum rationis; etenim Ecclesia legibus obligat tantum subditos suos ratione præditos.*

Dicitur 2. *Omnia et sola opera servilia et forensia, ut constat tum ex jure canonico (cap. 3, de feriis), tum ex praxi communi Ecclesiæ. — Unde neque opera liberalia, neque opera communia prohibentur.*

Dicitur 3. *Sub peccato ex genere suo mortali; siquidem juxta omnes in hoc præcepto datur materia gravis.*

At non concordant theologi in determinatione illius materiæ gravis, seu temporis requisiti ad constituendum peccatum mortale. Juxta communem sententiam, peccatum non est mortale, nisi laboretur ultra duas horas, puta duas horas cum dimidia. — Disputant casuistæ an graviter peccaret herus, sex servos suos inducens ad laborandum una hora. Probabilius negatur, ob defectum unionis requisitæ ad efficiendum totum morale; fatentur enim communiter theologi eum leviter tantum peccare qui, die jejunii, viginti personas ad aliquid modicum manducandum induceret; porro illæ parvæ materiæ non magis videntur conjunctæ in priori quam in posteriori hypothesi (S. Lig., n. 306).

Si vero agatur de operibus forensibus, gravitas materiæ, non *ex quantitate, sed ex qualitate* operis desumenda est. Sic, nisi consuetudo vel necessitas excuset, grave peccatum esset vendere rem magni momenti cum magna solemnitate, licet id brevi tempore fieret (S. Lig., n. 307).

885. — 126. Corollaria. — I. Hinc certo et semper, nisi aliqua causa excuset, interdiciuntur :

1. Ut opera *servilia* : — exercitia opificum, nempe fabri ferrarii, lignarii, cæmentarii, sutoris, sartoris, et aliorum

operariorum; — et opera ruralia, nempe arare, seminare, messem colligere, etc.

2. Ut opera *forensia* : — actus judiciales, qui apparatus judicalem et strepitum requirunt, nempe citare reum, audire testes, causam discutere, sententiam proferre, etc.; — et mercatus ac venditiones quæ fiunt cum strepitu, aut in officinis publicis.

886. — 127. II. Hinc non interdicuntur :

1. Ut opera *liberalia* : — quidquid ad lectionem et studium pertinet; — canere et instrumenta musica pulsare; — scribere, et transcribere, etiam, saltem probabilius, pro aliis et ad lucrandam pecuniam, quia transcriptio ex se ordinatur ad mentis institutionem; — delineationes artificum, v. g., architectorum, sculptorum, acupictorum et aliorum, in charta exarare (gallice *dessiner*); — ea quæ ad artem photographicam pertinent, nisi magnus apparatus requiratur; — in arte typographica, characteres collocare, ut plures probabiliter admittunt.

2. Ut opera *communia* : iter facere pedibus, equo vel curru : sententia illud prohibens, inquit S. Lig. (lib. 3, n. 275), nunc relinquenda est ut antiquata; — piscari, venari, etiam lucri causa, quia ista probabilius non sunt opera serviliâ, vel saltem quia excusantur consuetudine, modo tamen fiant sine magno labore; alias frustra videretur S. Pontifex dispensasse in piscatione halecum (S. Lig., lib. 3, n. 283).

887. — 128. III. Hinc pro circumstantiis nunc permittuntur, nunc interdicuntur, pictura, molendinorum et aliarum machinarum opera, transvectiones et venditiones.

1. *De pictura.* Vel agitur de actibus picturæ qui nullam aut modicam industriam requirunt, et sunt potius materiales quam intellectuales, ut colores terere et miscere, telam parare, parietes dealbare vel communibus coloribus pingere, et hi prohibentur; — vel agitur de actibus qui magnam requirunt industriam et haud leve ingenium, et illi permittuntur.

Idem a fortiori videtur dicendum de *sculptura*, quæ inter artes mechanicas potioris ratione recensetur, et communis-

sime a theologis asseritur interdicta, nisi agatur de ultima perfectione eximii operis.

2. De *molitoribus* et iis omnibus quorum machinæ aqua vel vento moventur. Nulla est prohibitio relative ad machinas, excluso scandalo; ideo unice attendatur ad laborem hominis necessarium ut machinæ moveantur.

3. De iis qui *onera transvehunt equis, curribus vel navibus*, item nulla est prohibitio; idcirco solus consideretur labor requisitus ut transvectio fiat. Porro iste labor est quidem in se prohibitus, sed excusari potest, sive ad vitandum grave damnum, sive ob publicam utilitatem, sive ob consuetudinem; unde concludit S. Lig. (lib. 3, n. 276), probabilius esse licitum non solum iter inceptum continuare, sed etiam iter inchoare. — In pluribus tamen Galliarum regionibus, hæc consuetudo non viget, et hujusmodi transvectio habetur ut illicita.

4. De *venditionibus*. Statui possunt sequentes regulæ : — 1. Permittitur vendere poculenta et esculenta; item vendere calceos, candelas et similia, quorum pretium præfixum est. Item licet vendere domum, equum, merces etiam præsentis, et quamvis in hoc multum tempus impendatur, tum quia sic fert timoratorum usus, tum quia Ecclesia solam venditionem in publicis officinis prohibuit ratione scandali (1). Inde inferitur non esse damnandos mercatores qui, absque publica mercium exhibitione, vendunt die dominica, præsertim rusticis, qui cæteris diebus incumbunt ruris laboribus. Caveant tamen prædicti mercatores ne, in ostendendo vel reponendo merces suas, laborem servilem peragant, quo dies dominica violetur absque legitima ratione. — 2. Tolerantur illi parvi mercatores (*petits-merciers*), qui ex loco in locum merces suas deferunt et illas extra officiorum tempus vendunt. — 3. Tolerantur adhuc ex consuetudine publicæ venditiones sub hasta, ob concursum populi, dummodo non fiant tempore officiorum divinorum.

(1) S. Lig., lib. 3, n. 286.

§ II. — **Quænam sint causæ, ob quas opera servilia fiunt licita die dominica?**

Quinque vulgo numerantur, scilicet, dispensatio, consuetudo, pietas, caritas, necessitas et utilitas.

888. — 129. I. Dispensatio. In præcepto abstinendi ab opere servili dispensare possunt : — 1. S. Pontifex in omnibus dominicis et festis et pro tota Ecclesia. — 2. Episcopus in sua diœcesi, et vicarius capitularis, sede vacante; necnon Prælati regulares erga suos religiosos subditos, et eorum domesticos. Sed sive Episcopi, sive Prælati regulares dispensare non possunt nisi in casibus singularibus et ad tempus. — 3. Parochus in sua parochia, sed tantum ad tempus, et pro aliquo particulari casu. Hoc autem etiam præsentē episcopo facere potest ex consuetudine, in minutis et frequentibus necessitatibus (S. Lig., lib. 3, n. 288).

Parochus sit facilis in concedenda hujusmodi dispensatione, potissimum in messis aut vindemiæ temporibus, et ubi adest timendi locus ne postulans dispensationem, si illam non obtineat, nihilominus laboret; hæc enim agendi ratio est securior et conformior menti piæ matris Ecclesiæ, quæ novit infirmitatibus filiorum suorum compati. — Nec requiritur evidens causa, alioquin non obligaret lex; sed sufficit rationabilis causa. — Hanc praxim postulandi dispensationem sedulo foveat parochus, tum ut efficacius promoveat obedientiam Ecclesiæ debitam, tum ut parochianos a labore servili magis avertat, tum etiam ne imperiti in sua causa judicent.

889. — 130. II. Consuetudo. — 1. Ex consuetudine excusantur qui in area vertunt aut separant segetes; hortulani rigantes olera; barbitonsores; coqui seu culinarii conficientes cibos etiam ad delectationem; pistorēs, laniones et similes, in oppidis populosis et concursu festorum.

2. Permittitur adhuc ex consuetudine, colligere fructus etiam non necessarios ad usum diei, ut integriores serventur, v. g., olivas, castaneas et alios fructus, præsertim si periculum sit ut subripiantur, vel pluvia contaminentur.

3. Item permittitur præstare opera necessaria ad usum quotidianum, vel ad decentem personæ compositionem, ut sternere lectos, domum verrere, vestes purgare, utensilia culinaria lavare, et similia (1).

890. — 131. III. Pietas. — 1. Licita sunt quæ *proxime* spectant ad cultum divinum, ut pulsare campanas, circumferre imagines vel cruces in processionibus, verrere templum, ornare altaria aut ecclesiam tapetibus, erigere tabulata necessaria ad festivitatem vel sepulcrum, et similia. Convenit tamen ut posteriora fiant pridie, in quantum possibile est.

2. At non licitæ sunt actiones quæ *remote* tantum spectant ad cultum divinum, ut ecclesiam ædificare, paramenta conficere, linteamina vel ecclesiam lavare... — Quidam tenent licitum esse die dominica componere flores artificiales pro altaribus, vel opera acupicta pro ecclesiis facere et similia; sed communius et probabilius hæc habentur ut prohibita, quia prædicta opera sunt ex se vere servilia, et quia præceptum colendi Deum abstinendo a servilibus operibus prævalet his pietatis operibus (2).

891. — 132. IV. Caritas. Licet laborare pro infirmo sublevando, vel etiam pro paupere determinato cui ratione gravis necessitatis labor liceret, quia lex naturalis caritatis præstat legi ecclesiasticæ; at vetitum est laborare pro pauperibus in genere (3), quia præceptum caritatis erga eos non ita urget.

Nonnulli theologi permittunt, die dominica, post divina officia, piis feminis, cum licentia parochi, opera conficere pro pauperibus vel indigenti ecclesia. — Quidquid sit, hæc opinio, forsân speculative minus probata, in praxi nonnisi rarissime videtur admittenda; nam brevi evanesceret reverentia diei Domini debita, et mox non pro pauperibus tantum, sed etiam pro semelipso variis rebus opera daretur.

892. — 133. V. Necessitas et utilitas. — 1. Licet laborare ad

(1) S. Lig., lib. 3, n. 289, 298, 299.

(2) S. Lig., lib. 3, n. 291 et seqq.

(3) S. Lig., l. 3, n. 293.

præcavendum et tollendum inundationem, incendium vel alia istiusmodi damna, v. g., ut servantur fructus terræ a tempestate; et, ut diximus, in his casibus benigne ac facile parochi licentiam postulatam tribuere debent, imo aliquando laudabiliter offerrent.

2. Excusantur famuli ob timorem gravis indignationis domini, aut gravis incommodi, nisi laborare cogantur in contemptum diei festæ vel dominicæ. — Si isti famuli, et a fortiori famulæ, sint in domibus in quibus nihil habeant timendum ratione pudoris, et officiis divinis vacare possint, non sunt inquietandi, ob periculum deterioris conditionis. — Si autem divinis officiis fere nunquam interesse possint, ab his domibus, data mora necessaria, egredi omnino debent; alioquin brevi amitterent omnem religionis sensum. — Quod de famulis dicitur, proportionem servata dici debet de filiis et uxoribus quæ coguntur ad laborandum, quando nequeunt renuere sine timore gravis damni aut gravis indignationis (S. Lig., n. 296).

3. Ratione paupertatis, excusantur qui aliter se suosque sustentare nequeunt, modo scandalum, quoad fieri possit, vitetur; — item famulæ reficientes vestes suas, cum id aliis diebus non possunt.

4. Ratione damni, licet laborare quando labor incœptus interrumpi nequit sine gravi incommodo, ut fit in conflatura ferri, vitri, in coctione laterum vel calcis. — Licitum est pariter calceare equos itinerantium, et eorum qui summo mane iter sunt acturi, aut in agrum egressuri ad laborandum; nam alias grave damnum paterentur. Idcirco pariter possunt refici vomeres eorum qui aliter die sequenti laborare non valerent. — Similiter in casu necessitatis licet reficere vias, pontes (S. Lig., n. 300). — Probabilius est etiam occasionem magni lucri faciendi esse motivum excusans a legis dominicæ obligatione, quia omissio lucri extraordinarii idem est ac magnum detrimentum (S. Lig., n. 301).

5. Sartoribus licet vestes perficere die dominica, urgente necessitate, v. g., funerum, nuptiarum et similium quæ moram non patiuntur; vel etiam extra necessitatem, si quidam

expectent ad usum vestes promissas, et sartores, nisi eas perficiant, grave damnum sint passuri (S. Lig., n. 303). — At id vetitum est pro casibus ordinariis, v. g., ut postulantibus satisfaciant; nam possunt sartores vel tantum laborem recusare, vel plures operarios secum assumere. — Dicta de sartoribus applicanda sunt sutoribus et aliis opificibus.

6. Excusantur, ratione otii vitandi, omnes qui aliter versarentur in periculo proximo peccandi graviter; extra vero illud periculum grave, quod rarissime occurrit vel alio medio superari potest, non licet laborare die dominica, ut vitetur otium (S. Lig., l. 3, n. 302).

7. Tandem licet laborare, si agatur de celebranda victoria, de principis adventu, de ortu filii regis, vel de alia exultatione publica et legitima. Ratio est, quia talia signa lætitiæ sunt reipublicæ moraliter necessaria; et ideo permittuntur ex consuetudine labores ad hoc necessarii, dummodo non potuerint anticipari die præcedenti (S. Lig., lib. 3, n. 304).

PARS II

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE

893. — 134. Enumerantur præcipua Ecclesiæ præcepta.

Ecclesiam posse fidelibus præcepta imponere, illæsa fide negari nequit, et probatum fuit in Tractatu *de Ecclesia*. Hæc autem potestas legislativa in Papa, conciliis et episcopis residet.

Jam vero multa existunt Ecclesiæ præcepta quorum complexus constituit jus canonicum; inter ea quæ spectant ad universos fideles, sex eminent et in theologia morali post divina præcepta exponi solent, quia ex eorum observantia magnopere pendent mores christianorum. Ista sunt :

I. Præceptum celebrandi quædam festa auctoritate Ecclesiæ instituta.

II. Præceptum audiendi Missam diebus dominicis et quibusdam festivis.

III. Præceptum confitendi semel in anno peccata sua proprio sacerdoti.

IV. Præceptum suscipiendi in Paschate SS. Eucharistiam.

V. Præceptum abstinendi a carnibus certis diebus.

VI. Præceptum jejunandi in quibusdam anni temporibus.

In tribus capitibus bina et bina exponentur hæc præcepta, propter nexum primi cum secundo, tertii cum quarto, et quinti cum sexto.

CAPUT I

DE PRIMO ET SECUNDO ECCLESIAE PRÆCEPTIS, SEU DE
OBSERVATIONE FESTORUM ET DIEI DOMINICÆ

894. — 135. I. De institutione festorum. — 1. Fatentur omnes catholici Ecclesiam, Papam scilicet et concilium generale, posse instituere festa, quæ celebrare tenentur omnes fideles in toto orbe degentes. — Illud manifeste eruitur ex iis quæ in Tractatu *de Ecclesia* dicta fuerunt, probatur praxi Ecclesiæ perpetua, et firmatur sensu tum doctorum, tum omnium fidelium (1).

2. Unusquisque episcopus leges condere potest pro sua diocesi ideoque præscribere ut festum aliquod celebretur. — Attamen ne ultra modum multiplicentur dies festivi, statutum fuit (Cap. *Conquestus, de Feriis*), ut episcopi nullum festum instituerent, inconsultis clero et fidelibus, quorum Gubernium civile hodie, in Galliis et alibi, locum in hoc tenere videtur. Cum autem Pius VII, rogante Gubernio Gallico, ex motivo boni publici festa reduxerit, eo ipso episcopos censetur monuisse ne novas festivitates instituant. Similiter processerat Urbanus VIII (Const. *Universa*, § III), quando plura festa suppressit pro universa Ecclesia.

3. Principes civiles possunt quidem præscribere ut dies aliquis civiliter celebretur, v. g., in memoriam alicujus victoriæ; sed festum religiosum propria auctoritate et sine Ecclesiæ interventu instituere nequeunt.

895. — 136. II. De reductione festorum. — 1. S. Pontifex suprema auctoritate in Ecclesia gaudet, et potest, si illud Ecclesiæ utile judicaverit, festorum de præcepto numerum minuere. Id a nemine negatur et multoties factum fuit.

(1) S. Th. (1. 2, q. 103, a. 3, ad 4), declarat quomodo Ecclesia instituens festa imitata sit synagogam.

2. Episcopus potest reducere in propria diœcesi festa quæ ipse instituit vel prædecessores sui. — Quod spectat festa omnes fideles obligantia, non potest episcopus jure proprio illorum numerum in sua diœcesi minuere, quia inferior nihil valet in lege superioris. — An vero illud possit ex delegatione saltem tacita Ecclesiæ, plures affirmant; sed Bened. XIV (1), supponens hanc potestatem episcopis olim concessam fuisse, declarat illam eis jure communi amplius non competere, saltem post constitutionem Urbani VIII.

896. — 137. III. De numero festorum. — 1. Præter diem dominicam, *jure communi* ab omnibus fidelibus servanda sunt sequentia festa : Nativitas Domini, Circumcisio, Epiphania, Purificatio B. Virginis, Annuntiatio, Ascensio Domini, festum SS. Apostolorum Petri et Pauli, festum Corporis Christi, Assumptio B. Virginis, ejusdem Nativitas, nec non et Immaculata Conceptio, festum omnium Sanctorum, Nativitas S. Joannis Baptistæ et festum Patroni loci.

2. *In Gallia*, post Concordatum anni 1801, card. Caprara, ex speciali Pii VII indulto, statuit hæc tantum festa celebranda esse de præcepto a fidelibus, nempe : festum Nativitatis Domini, Ascensionis ejusdem, Assumptionis B. Mariæ Virginis, et omnium Sanctorum. Ex eodem decreto, ad dominicam proxime occurrentem transferri debet solemnitas Epiphaniæ Domini, sacratissimi Corporis Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli et Patroni loci. Nihilominus ipsa festa et cætera olim obligatoria, et adhuc de præcepto in aliis Ecclesiæ partibus, celebrari deberent iisdem diebus ac antea, sed sine ulla obligatione ex parte fidelium. Cum autem celebratio festorum impossibilis communiter evaserit, eo quod fideles non conveniebant in ecclesias, passim desierunt extra dominicam solemniter celebrari.

De modo quo ex præcepto Ecclesiæ festa et dies dominicæ celebrari debent, dictum est supra, ubi de tertio Decalogi præcepto.

(1) Bened. XIV, *de Canon.*, l. 4, p. 2, c. 16, n. 11 et 12.

CAPUT II

DE TERTIO ET QUARTO ECCLESIE PRÆCEPTIS, SEU DE ANNUA
CONFESSIONE ET DE COMMUNIONE PASCHALI

897. — 138. I. De præcepto annuæ confessionis. Continetur illud præceptum in hoc decreto concilii Lateranensi IV (an. 1215) « Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur, fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdoti, et injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere;... alioquin et vivens ab ingressu ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura.... Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet, et obtineat a proprio sacerdote. »

Omnia quæ ad illius præcepti extensionem et explicationem attinent, in Tractatu *de Pœnitentia* opportunius exponuntur.

898. — 139. II. De communione paschali. Concilium Lateranense IV, in canone 21 supra citato, post decretum de annua confessione præscribit *communione paschalem* his verbis : « Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter., suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ Sacramentum, nisi forte de consilio proprii sacerdotis, ob aliquam rationabilem causam, ad tempus ab ejus participatione duxerit abstinendum; alioquin vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, et moriens christiana careat sepultura. » Hoc decretum renovavit concilium Trid. in can. 9, sess. XIII.

Pariter hic abstinemus ab expositione illius præcepti, utpote jam fuse explanati in Tractatu *de SS. Eucharistia*.

CAPUT III

DE QUINTO ET SEXTO ECCLESIAE PRÆCEPTIS, SEU DE
PRÆCEPTIS ABSTINENTIAE ET JEJUNII

ARTICULUS I

De præcepto abstinentiæ extra jejunium

899. — 140. Principium. *Existit præceptum grave abstinendi a carnibus certis diebus anni.*

Id constat praxi perpetua Ecclesiae, mandatis episcoporum, omniumque theologorum scriptis, et fidelium sensu.

Olim abstinentia a carnibus servabatur feria IV cujusque hebdomadæ, et pluribus aliis diebus. Hodie servanda est — 1. Omnibus diebus jejunii, tum a jejunantibus, tum ab iis qui a jejunio legitime excusantur, nisi a S. Pontifice concedatur carnis usus; — 2. Feria VI cujuslibet hebdomadis, nisi in ea occurrat festum Nativitatis Domini; — 3. Die Sabbati, saltem in plerisque locis Ecclesiae latinæ; excipiuntur enim regna Hispaniarum, item ex veteri consuetudine in pluribus Galliarum et Belgii diocesis, Sabbata a Nativitate Domini usque ad Purificationem B. Mariæ Virginis. Imo jam a pluribus annis Episcopi Galliae et alii indultum ad tempus a S. Sede obtinent, ut sui diocesanii a lege abstinentiæ dispensentur pro omnibus annis sabbatis, exceptis iis in quibus jejunium servari debet; — 4. Diebus Rogationum ante Ascensionem; sed ordinarie Episcopi ab hac abstinentia vi indulti dispensant; — 5. Diebus dominicis quadragesimæ.

Hoc præcepto abstinentiæ tenentur ii omnes et soli qui legibus ecclesiasticis subjiciuntur. Licet itaque præbere carnes infidelibus, item perpetuis amentibus et pueris usum rationis non habentibus. Attamen, quo sunt propinquiore infantes ætati qua habetur rationis usus, eo magis abstinendum est a

carnibus illis offerendis, ut legibus Ecclesiæ servandis assuescant et majorem erga illas reverentiam concipiant.

900. — 141. Quæritur 1. Quid prohibeatur nomine CARNIUM?

Nomine carniū intelligendæ sunt, juxta S. Thom. (2. 2, q. 147, a. 8), carnes animalium in terra quiescentium et respirantium. — Proinde ad discernendas escas nomine carnis intellectas expendendum est, utrum animalia ex quibus depromuntur, nascantur et vivant in terra aut in aere, an vero nascantur et vivant in aquis. Si prius, prædictæ carnes sunt vetitæ, non vero si posterius. — Cæterum, in memoriam revocandum est consuetudinem in his materiis multum valere; et inde quædam existere possunt animalia quorum carnes ex se quidem vetitæ, ex usu tamen licite comeduntur. — Hinc communiter non censentur prohibitæ limaces, testudines, ranæ, locustæ, canchri (écrevisses), ostreæ, conchæ; dum aves quæ nutriuntur in aquis, uti fulicæ, corvi marini et similes, alicubi habentur ut carnes prohibitæ, alibi vero ut licitæ. — Vetita autem carne, prohibentur etiam sanguis, pinguedo, sagimen, laridum et jusculum ex carne expressum (1).

901. — 142. Quæritur 2. Quænam MATERIA in hoc præcepto sit GRAVIS?

Consentiunt omnes materiam illam esse gravem quæ notabiliter nutrit; quandonam autem notabiliter nutriat, mathematicè determinari nequit. — Si edantur esculenta confecta ex carne vel sanguine, et simul ex aliis rebus, eo major requiritur quantitas quo minores habent partes caro, vel sanguis, vel jusculum. — Excusantur a gravi, imo a levi peccato, pauperes qui, cum butyro vel oleo carent, exigua sagiminis quantitate ad præparandas escas utuntur.

(1) Concessa per Apostolicum Indultum licentia utendi *condimento adipis* (vulgo *de la graisse*), licet solum uti condimento suino, non vero adipe cujuscumque animalis, nec permittitur carniū jusculum. Atque hoc valet tum pro diebus jejunii, tum pro diebus veneris et sabbati per annum, ut constat ex pluribus decisionibus S. Pœnitentiariæ, editis die 15 aprilis 1836, 19 febr. 1841, 20 mart. 1847, 24 apr. 1855 (Cf. Marc, n. 1242).

902. — 143. Quæritur 3. Quinam excusentur ab observatione hujus præcepti?

Excusantur :

1. Pauperes qui carnes tantum accipiunt in eleemosynam, quia lex naturalis se nutriendi prævalet legi Ecclesiæ; — et omnes qui, cum butyrum aut oleum non habent, frustulo laridi vel sagiminis licite utuntur ad condienda legumina.

2. Infirmi et ægrotantes qui judicio medici carnibus vere indigent; debiles stomacho, qui cibos esuriales nequeunt digerere; mulieres prægnantes vel lactantes, si sint valde debiles, aut si proles ægrotet, juxta consilium medici prudentis et Deum timentis; et quicumque nequeunt sine carne sufficienter nutriri, ob arduos labores quibus incumbunt.

3. Filiifamilias et famuli qui nullum alium cibum habent ac carnes. At hortandi sunt filii ut aliquoties saltem servant abstinentiam; famuli autem alium famulatum quærere debent, ne illis in contemptum veniant leges Ecclesiæ; insuper debent interim contradicere, in quantum prudentia id permittit (1).

4. Milites in castris vel contuberniis a gubernio nutriti. Quoad officarios, major est difficultas; alii illos simpliciter excusant, dum alii e contra eos huic legi adstringunt, non

(1) A. S. Pœnitentiaria quæsitum est : « 1. An patresfamilias, cum in familia reperitur aliqua persona dispensata super usu carnum, possint indiscriminatim extendere dispensationem ad omnes ejusdem familiæ personas? — S. Pœnitentiaria (19 jan. 1834) respondendum censuit : Infirmitatem et aliud quodvis impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a præcepto abstinentiæ, in diebus esurialibus. »

2. An in quadragesima, cum patrifamilias facultas sit edendi carnes, et idem non possit vel nolit duo parare prandia, alterum carnum, et alterum ciborum esurialium, filiifamilias cæterique ejusdem servitio addicti possint carnes edere? — S. Pœnitentiaria respondit (19 jan. 1834) : « Posse personis, quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrisfamilias indultis; adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die pro iis qui jejuna tenentur. » — Iis vocibus *posse permitti*, intelligitur permissio a confessario data, idque ubique terrarum » (Respons. 27 maii 1863). — « Ratio hujus permissionis non est indultum patrifamilias concessum, sed impotentia in qua versantur filiifamilias, observandi præceptum. » (Ex ead. respons.).

agnoscentes ut legitimam consuetudinem contrariam. In praxi, standum est receptæ consuetudini, quæ videtur distinguere inter officarios communiter viventes et eos qui domi seorsum comedunt.

5. Viatores qui nequent obtinere in diversoriis escas licitas; tenentur tamen serio et instanter cibos esuriales petere; neque unquam excusantur ob timorem aliis displicendi aut leves irrisiones provocandi (1).

6. Invitati ad prandium, si præter expectationem prandium vetitis epulis paratum inveniant; intellige — 1. nisi in odium religionis id factum fuerit; — 2. nisi invitatus sit sacerdos vel talis qui manducando carnem grave scandalum ingerat; — 3. nisi aliæ epulæ facile peti possent. Nam discedere, aut toti prandio assistere, nihil aut solum panem manducando, ex una parte virtutem pene heroicam exigeret, et ex alia magnam turbationem, imo ut plurimum inimicitiam provocaret (2).

Præter has causas excusantes ab abstinentia habentur dispensationes, sive generales, sive personales, a S. Pontifice, vel ab episcopo, vel a paroco respectivo concessæ.

ARTICULUS II

De præcepto jejunandi certis diebus

Duo inquirenda sunt : — 1. obligatio et forma jejunii, — 2. causæ excusantes a jejunio.

§ I. — De obligatione et forma jejunii ecclesiastici

903. — 144. Principium. *Omnes christiani viginti unum annos nati sub gravi tenentur certis diebus jejunare.*

Id constat perpetua praxi Ecclesiæ, doctrina theologorum, ritualibus et mandatis episcoporum.

Dicitur — 1. *certis diebus*, qui sunt : — 1. *Quadragesima*, quæ in honorem jejunii Christi in deserto ab Apostolis insti-

(1) Marc, *Inst. Alph.*, n. 1246.

(2) Bernardi, *Prax. Conf.*, n. 525, 13°.

tuta est. Jejunium quadragesimale jure communi incipit die cinerum, feria IV post quinquagesimæ dominicam, et perdurat usque ad Sabbatum Sanctum inclusive, exceptis dominicis, in quibus præcipitur sola abstinencia. — 2. *Quatuor anni tempora*, quæ instituta fuerunt ad expianda peccata per totum annum commissa, ad postulandos terræ fructus, et ad supplicandum pro sacris ordinationibus. Celebrantur feria IV, feria VI et Sabbato post dominicam primam Quadragesimæ, post Pentecosten, post festum Exaltationis S. Crucis, et post dominicam tertiam Adventus. — 3. *Quædam vigilie festorum*, scilicet Nativitatis Domini, Pentecostes, SS. Apostolorum Petri et Pauli (1), Assumptionis B. V. Mariæ, et omnium Sanctorum; instituta fuerunt hæc jejunia, quo dignius celebrentur illa festa principaliora.

Dicitur — 2. *sub gravi*; nam fatentur omnes gravem esse ex natura sua obligationem jejunii, quia illius materia ex se est gravis, et multum confert ad salutem animarum. Unde damnata est sequens propositio ab Alexandro VII (n. 23): « Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat. » Qui igitur scienter et sine ratione sufficiente legem jejunii non servat, peccat mortaliter. — Quid autem requiratur ad gravem legis jejunii infractionem statim dicetur, ubi de requisitis ad jejunium.

Ad jejunium tria requiruntur, nempe — 1. unica refectio cum collatione serotina, — 2. abstinencia a quibusdam cibis, et — 3. hora congrua refectionis.

I. De unica refectione cum collatione serotina.

904. — 145. I. UNICA REFECTIO in die est conditio omnino essentialis jejunii.

(1) Ex pluribus S. Cong. Rit. responsis, jejunium vigilie SS. Apostolorum Petri et Pauli, etiam in iis regionibus in quibus festum SS. Petri et Pauli in sequentem diem dominicam transfertur, servandum est, nisi contraria consuetudo sit præscripta, ut revera est in plerisque diocesis Galliæ; fieri autem debet non ipso pervilegio festi, sed sabbato immediate præcedente hanc dominicam, nisi festum SS. Apostolorum in sabbatum incidat.

Nemo quippe dicitur jejunium ecclesiasticum observasse, licet duas aut plures sumpserit refectiones; dum abstinencia a quibusdam cibis et mutatio horæ refectionis, ad jejunii quidem integritatem pertinent, non vero ad essentiam.

De *duratione* autem et *continuitate* refectionis, hæc tenenda sunt :

I. Quoad **DURATIONEM** refectionis.

Unica refectio non potest in indefinitum protrahi in die jejunii, sed, juxta omnes, intra aliquod temporis spatium coarctari debet. — Quale autem sit illud spatium difficile definitur, et ad regionis mores attendendum est; communiter dicitur refectionem posse produci usque ad duas horas. Protrahere autem refectionem ad plures horas, si non fit in fraudem jejunii, non est mortale (1).

II. Quoad **CONTINUITATEM** refectionis.

Ut unica dicatur refectio, requiritur ut sit continua ac proinde non interrupta moraliter. — Jam vero refectio interruptitur moraliter per moram notabilem; illud fatentur omnes, licet non concordent in indicatione illius moræ notabilis. Hæc tenenda videntur :

1. *Sola intentio interruptionis non sufficit*, etiamsi externe manifestetur, sed requiritur adhuc aliquis lapsus temporis, quia refectio est res materialis ac physica, quæ ideo non sola intentione etiam manifestata, sed externe et aliqua mora interrumpi debet. Sic qui surrexit a mensa animo non amplius comedendi, potest redire, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa novum apponatur ferculum; nam eadem refectio moraliter perseverat.

2. *Suspensio facta sine causa et sine animo revertendi*, si per unum quadrantem cum dimidio duret, non censetur interruptio proprie dicta, juxta communem hominum existimationem; quidam id concedunt per dimidiam horam; si vero per horam, certo interruptitur refectio.

3. Quando *intercedit gravis quædam ratio*, juxta multos, prandium non interruptunt una et altera hora. Si vero in-

(1) S. Lig., lib. 3, n. 1020, q. 5.

interruptio duas horas excederet, tunc si refectio esse fere absoluta, nihil amplius manducare liceret, nisi necessaria ut vitaretur nimia defatigatio. Si non completa fuisset refectio, nec jejunium posset perfici sine gravi incommodo, liceret ad prandium redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione (1).

905. — 146. II. *Præter refectionem permittitur COENULA seu COLLATIO.*

« Nulli dubium, ait S. Lig. (*Hom. apost.*, n. 16), quod antiquitus jejunium rigorosius observabatur; sed, juxta modernam disciplinam, ab omnibus admittitur serotina refectiuncula. — In hoc debet attendi quid consuetudo permittat, tum circa *quantitatem*, tum circa *qualitatem* ciborum, » eo quod consuetudine introducta fuit illa refectiuncula.

1. Quoad cœnulæ *quantitatem*.

Inter doctores recentiores, quibus standum est, utpote testibus et interpretibus disciplinæ hodiernæ, alii dicunt licitum esse sumere quartam partem cœnæ ordinariæ, habita ratione personæ, conditionis, ætatis, regionis et functionum. Alii, ut S. Lig. (n. 1025), ut removeant scrupulos et tradant certam regulam, permittunt in collatiuncula octo uncias seu circiter mediam libram cibi; idque pro omnibus indistincte, etiam pro illis qui cum illa ad satietatem reficiuntur. At omnes fatentur sumi posse cibi quantitatem quæ necessaria est ut aliquis munia sua recte obire possit. — Duæ unciae ultra quantitatem permissam non reputantur excessus gravis in refectiuncula, et permittuntur iis qui majori nutrimento opus habent; quatuor unciae seu dimidia cœnula supra quantitatem licitam sufficiunt juxta multos ad peccatum grave. — Si agatur de pane in aqua et oleo (aut alicubi butyro) decocto, sive pane jurulento (*potage*), alii severi nolunt excedi octo uncias; alii laxi permittunt octo uncias, aqua vel liquoribus præcis; media videtur tenenda via, et ideo permitti possunt quatuor aut quinque unciae panis vel fructuum vel leguminum, præcis aqua et oleo (Gury, n. 501).

(1) S. Lig., lib. 3, n. 1020.

2. Quoad cœnulae *qualitatem*.

Debet esse cœnula, ait Gury (n. 496), ex levioribus cibis; sed, cum cœnula fuerit usu introducta, de illa tradi nequit certa regula, sed multum attendendum est ad praxim piorum fidelium, et sine scrupulo sumi possunt cibi quos ipsi sumunt. Generatim, præter panem, fructus, herbas crudas, et pisciculos (vel etiam in pluribus locis duas vel tres uncias piscis majoris), permittuntur caseus (et in quibusdam locis butyrum), legumina cocta, saltem frigida cum oleo et aceto (aut etiam ex concessione S. Sedis legumina calida cocta cum butyro, excepto triduo ante Pascha). Alicubi permittitur panis cum aqua et oleo coctus aut etiam cum butyro. Standum est igitur consuetudini cujusque regionis, et præsertim statutis Episcopi.

906. — 147. Quæritur 1. An et quatenus peccet contra legem jejunii qui semel aut pluries comedit extra prandium et collationem?

RESP. Quilibet cibus, si extra refectionem et cœnulam sumitur, jejunio *regulariter opponitur*, illudque solvit *graviter aut leviter*, prout in magna vel in modica quantitate sumitur. — Dixi *regulariter*, quia ex consuetudine exceptiones admittuntur, uti infra dicetur de frustulo panis.

I. *Quænam* autem QUANTITAS CIBI censi debet *gravis*, sic determinari potest :

1. Si *una vice* sumatur cibus extra refectionem et cœnulam, certum est gravem esse eam quantitatem, quæ cœnulæ addita alteram efficeret refectionem. Certum est contra duas uncias cibi esse materiam levem. Probabile est quantitatem dimidiæ cœnulæ æquivalentem, seu quatuor uncias, esse materiam gravem.

2. Si *pluries* cibus sumatur, certum est materias coalescere, ita ut ex pluribus materiis intra eundem diem sumptis gravis materia efformetur; nam Alexander VII, anno 1666, sequentem damnavit propositionem (n. 29) : « In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, non frangit jejunium. » Sed sicut levia furta coadunata majorem requirunt summam ut

peccatum mortale constituent, quam si unicum fieret furtum; ita major requiritur quantitas in his levibus comestionibus ad peccatum mortale, quam si unica existeret comestio.

II. QUOT VERO PECCATA *committat*, qui sic frangit jejunium *pluries in die* cibum sumendo?

Ex communi et probabiliori sententia unum tantum peccatum grave committit, tum quia omnes illæ refectiones coalescunt ad unam materiam gravem peccati efformandam, tum quia una numerice obligatio violatur.

907. — 148. Quæritur 2. *An et quatenus permittantur die jejunii ea quæ PER MODUM POTUS aut MEDICINÆ sumuntur extra prandium et collationem?*

Certum est ex doctorum scriptis et sensu communi, potum hodie in diebus jejunii non prohiberi lege ecclesiastica; unde adagium apud theologos receptum: *liquidum non frangit jejunium*. Nomine autem *liquidi* intelligendum est quidquid ex natura sua tendit directe ad sitim sedandam, licet famem temperet.

Hinc 1. *Vinum, sicera, aqua immixta saccharo* non prohibentur. Imo, ne potus noceat, licet frustulum panis, v. g. unciam, sumere; id tamen non est faciendum toties quoties placet, sed semel aut iterum tantum; alioquin brevi evanesceret jejunium. — E contra non licet die jejunii sumere lac, jusculum et similia, quæ hæc non habent rationem potus, sed directe sorbentur ad nutriendum, licet indirecte possint sitim sedare (1).

Hinc 2. *Cafæum*, si lactis magnæ copiæ misceatur; uti fit ordinarie extra jejunium, non est licitum in die jejunii, quia isto modo paratum non adhibetur ad sitim temperandam, bene vero ad nutritionem. — Si vero cafæum sumatur cum aqua et saccharo, aut etiam cum modico lacte, licitum est.

Hinc 3. *Electuaria (sirops)* per se licita sunt diebus jejunii, nam non adhibentur directe ad moderandam famem, sed per modum potus, vel etiam per modum medicinæ, quatenus

(1) S. Lig., l. 3, n. 1021-1022.

ciborum digestionem favent. Demum afferri potest consuetudo hac de re sat recepta. — Dicitur *per se*, nam si talis adhiberetur sacchari vel alterius substantiæ quantitas, ut potio ista rationem cibi obtineret, eo ipso fieret illicita.

Hinc 4. *Potio chocolati*, si ita sumatur, ut pinguem, uti mos est extra jejunium, præbeat nutritionem, frangit jejunium. — Sed ex consuetudine licite sumitur una vice per modum potus una uncia cum dimidia (46 gram.) chocolati, cui adjici potest frustulum panis, ita ut totalis quantitas chocolati et panis duarum unciarum (61 gram.) pondus, præcisa aqua, non excedat (S. Lig., n. 1023; Gury, 402) (1).

II. De abstinentia in diebus jejunii.

908. — 149. 1. Certum est abstinentiam a *carnibus* pertinere ad integritatem jejunii ac proinde, quando aliquod jejunium præcipitur, eo ipso prohibetur usus carniū.

2. *In quadragesima*, etiam diebus dominicis, ob majorem jejunii solemnitatem, jure communi prohibentur *etiam ova et lactinia*, id est, quidquid provenit ab animalibus prohibitis; damnata est enim sequens propositio ab Alexandro VII (n. 32): « Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova et lactinia in quadragesima obliget. » — Peccat igitur graviter qui in quadragesima sine causa excusante ova et lactinia comedit in notabili quantitate; sed facilius admittitur in istis levitas materiæ, quam in carnibus. Probabilius, inquit S. Lig. (lib. 3, n. 1009), qui edunt panes bis coctos cum ovis et lacte confectos, in diebus quibus lactinia prohibentur, peccant venialiter, nisi saltem aliqualis causa accedat. — *In aliis diebus jejunii* per annum, non prohibentur ova et lactinia, nisi alicubi vigeat alius usus.

(1) Hæc consuetudo confirmatur responso sequenti S. Pœnitentiariæ (ad Canadenses directo, 21 nov. 1843): « Utrum permitti possit, ut mane diebus jejunii, in parva quantitate, sumatur cafæum aut chokolatum cum frustulo panis? S. Pœnitentiaria, mature perpensis expositis, respondendum censuit eos qui talem usum sequuntur, non esse inquitandos. »

III. *De hora refectionis.*

909. — 150. 1. In primis Ecclesiæ sæculis, tempore quadragesimali, cœnam sumere non licebat nisi sole occidente et post vespervas, sed paulatim refectionis hora anticipata est, semper vespervis antea dictis; et inde fit quod hodie in quadragesima vespere dicuntur ante meridiem. — Juxta hodiernam itaque praxim, relectio *circa meridiem* sumi potest. At omnibus licitum est, ait S. Lig. (n. 1016), anticipare *infra horam* etiam sine causa.

2. An *notabilis horæ anticipatio sit mortalis*, controvertitur; sed sententia, quæ sola, juxta S. Lig. (*Hom. ap. 21*; *quæst. reform.*; n. 13) probabilis est, affirmat, et probatur tum ex jure canonico (can. *Solent*, 50, dist. 1) ubi anticipantes « nullatenus jejunare credendi sunt, » tum ex S. Thoma (in 4, dist. 15, q. 3, a. 4, ad 3), qui ait: « Qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit; » tum ex ratione, cum refectionis dilatio multum pertineat ad corporis mortificationem, quam Ecclesia intendit. — Hinc qui notabiliter, scilicet *una integra hora*, refectionem sine causa anticipat, jejunium solvit et mortaliter peccat. — Excusat tamen causa levis levem, causa gravis notabilem anticipationem (Ita P. Marc, n. 1231).

3. Regulariter loquendo, *relectio fieri debet circa meridiem et collatio circa vespervam*. At interrogata S. Cong. « utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam relectiunculam intra horam decimam et undecimam matutinam, prandium vero differendo ad quartam vel quintam horam vespertinam, » respondit (19 janv. 1834): « inversionis supradictæ rationibilis aliqua exstat causa, pœnitentes qui hoc more utuntur non esse inquietandos. » — Pro rationabili causa haberi possunt debilitas, negotia, studia vel etiam usus familiæ. — Si id fieret absque rationabili causa, non committeretur nisi leve peccatum.

§ II. — *De causis excusantibus a jejunio*

Quinque numerantur causæ excusantes a jejunio, nempe, ætas, impotentia, labor, pietas et dispensatio.

910. — 151. I. Ætas. — 1. *De juvenibus.* Fatentibus omnibus, nullus, etiam robustus, tenetur lege ecclesiastica jejunii, ante annum vigesimum primum completum, quia pia mater Ecclesia noluit ligare eos qui communiter adhuc crescunt et sine notabili incommodo non jejunarent. — 2. *De senibus.* Quidam contendunt nullam esse ætatem determinatam pro senibus, ideoque illos nunquam sola ætate excusari a jejunio. Longe communius alii, inter quos S. Lig. (l. 3, n. 1036), docent senes ex consuetudine non teneri, quando sexagenarii sunt. Quidam dicunt mulieres quinquagenarias pariter excusari, et hanc sententiam nec improbare, nec probabilem dicere audet S. Lig. (n. 1037); unde facile excusantur, si debilitas quædam aut infirmitas concurrat.

911. — 152. II. Impotentia. — 1. *Physica* impotentia excusantur infirmi quibus jejunium potest notabiliter nocere; convalescentes et debiles qui in unica refectioe non possunt alimentum sufficiens sumere; mulieres prægnantes aut lactantes quibus ne quidem licet jejunare (nisi semel aut bis, si robustæ sint); pauperes qui non habent necessaria ad refectioem qua vere sustententur, v. g., qui nihil aliud habent quam panem et herbas aut legumina (S. Lig., n. 1033).

2. *Morali* impotentia liberantur a jejunio ii omnes qui posent absolute jejunare, sed nonnisi cum gravi incommodo. Hinc non tenentur ad jejunandum — 1. ii quibus jejunium affert gravem capitis vel stomachi dolorem; — 2. qui cæteroquin dormire nequeunt; — 3. milites, sive sint in castris, sive in stationibus; — 4. uxores, et filii familias, qui jejunando magnam paterentur indignationem a viris aut parentibus, modo jejunium his non prohibeatur in contemptum religionis vel præcepti Ecclesiæ (Ita S. Lig., l. 3, n. 1034).

912. — 153. III. Labor. Sequens propositio ab Alexandro VII fuit damnata (n. 30): « Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare an labor sit compatibilis cum jejunio. » Ex qua damnatione sequitur considerandum esse attente an

labor sit compatibilis cum jejunio, vel non; si prius, jejunandum est; non vero, si posterius,

Nulla igitur ars *per se* liberat a jejunio, sed tantum *ratione fatigationis*. Porro

I. Attenta rerum natura,

1. Artem impossibilem cum jejunio dicuntur exercere, et proinde excusantur, licet sint robustiores, et possint, sine gravi incommodo, jejunare : fossores, agricolæ, lapidicidæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ remigantes, fabri lignarii aut ferrarii aut murarii, sutores qui calceos conficiunt, fornarii, pistores, coqui, si plures dapes et multis personis præparant, typographi prelum versantes, famuli qui tota die incumbunt magnis laboribus, venantes aut laboriose piscantes ex conditione sua, et alii non pauci; sed hi omnes non excusantur a jejunio, nisi laborent saltem per majorem diei partem, non vero si per duas vel tres horas tantum.

2. E contra, non excusantur pictores, sartores, sutores qui coria tantum desecant, coqui parantes pauca fercula, ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domus exhibentes, barbitonsores, notarii, scribæ, typographi componentes, advocati et alii quorum status videtur cum jejunio compossibilis.

II. Juxta communem theologorum doctrinam,

1. Artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, cum jejunio impossibiles, excusantur a jejunio.

2. Exercentes artes laboriosas, et a labore cessantes uno vel altero die, excusantur pariter a jejunio; tenerentur vero si perseveraret cessatio aut non esset grave incommodum in jejunio.

3. Qui laborem suscipiunt ut eximantur a jejunio, peccant apponendo impedimentum jejunii; sed eximuntur a jejunio postquam valde sunt fatigati.

4. De iter facientibus idem dicendum est ac de laborantibus; excusantur si habeant rationabilem causam iter agendi, et si illud peragere nequeant sine gravi incommodo. — Quatuor aut quinquæ leucæ (16 vel 20 kilometra) pedibus agendæ,

fatigationem a jejunio excusantem communiter generant; si via esset ardua, aut tempus asperum, aut iter agens esset debilis, vel itineri non assuetus, posset eum excusare iter duarum leucarum vel etiam minus. — Si iter agatur equo, vel rheda, vel via ferrea, non excusat *per se*, sed tantum *per accidens*, quando nempe quis non potest sine magno incommodo jejunare, sic iter agendo (S. Lig., n. 1041 et seq.) (1).

913. — 154. IV. Pietas. Jejunium præcipitur ut opus pium ac bonum; ergo cedere debet pio operi excellentiori et cum illo incompatibili. Pietas itaque non dispensat per se a jejunio, sed tantum propter fatigationem.

Ratione fatigationis ex opere pio provenientis excusari possunt : — 1. *Servientes infirmis* in xenodochiis, si multum defatigentur; — 2. *Concionatores* qui prædicant quotidie vel frequenter, v. g., quinquies in hebdomada, præsertim si cum vehementi agitatione concionentur, ut missionarii; — 3. *Cantores ecclesiæ*, qui jejunium observando vocem amitterent, vel non possent nisi difficillime suum officium exercere; — 4. *Confessarii*, si laborem extraordinarium subeant, nempe si confessiones audiant per septem vel octo horas, et sint ita debiles, ut cum jejunio non possint satisfacere frequentia pœnitentium; — 5. *Lectores scientiarum*, qui magno studio et labore indigerent, non vero qui dictant lectiones jam prius ordinatas et sæpius repetitas; dubitatur quidem utrum excusentur magistri grammaticæ, si doceant per quatuor aut quinque horas in die; sed probabiliter non tenentur jejunare, nisi ad summum tribus diebus in hebdomada; — 6. *Scholastici*, probabiliter juxta plures, si per quinque horas studiis necessariis vacent; — 7. *Advocati*, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus; item *judices*, qui egent studio ad sententias ferendas; item *medici* et alii, quorum labor est utilis proximo, si jejunando suis officiis satisfacere non possunt (S. Lig., n. 1049).

(1) Alexander VII hanc damnavit propositionem (n. 31) « Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant. »

De his omnibus duo notanda sunt : — 1. *Non per se*, sed per accidens tantum excusantur a jejunio, nimirum si ratione alicujus circumstantiæ non possunt jejunare sine gravi incommodo (S. Lig., n. 1049); — 2. Si quis non haberet causam sufficientem qua excusari possit a jejunio quadragesimali, sed contra ipse in bona fide putaret se præcepto satisfacere ter aut quater tantum in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejuset, cum adsit periculum ne postea quotidie omittat jejunium (1). Hanc ultimam regulam ad alias causas excusantes a jejunio recte extendet confessarius.

914. — 155. V. Dispensatio legitima. Dispensationem a jejunio concedere possunt *S. Pontifex* in tota Ecclesia, *Episcopi* in sua diocesi, eorumque vicarii generales, *Parochi* in sua parochia. — Sed juxta principia in Tractatu *de Legibus* exposita (n. 297), Episcopi et Parochi dispensare non possunt nisi in casu particulari, et ex juxta causa; secus dispensatio esset irrita. S. Pontifex solus dispensare potest ad universalitatem casuum, sive per se, sive per Indulta Episcopis concessa, ejusque dispensatio, etiam concessa sine causa, semper est valida. — *Confessarii*, nisi expressam facultatem obtinuerint, non possunt dispensare, sed tantum ex epiikia declarare obligationem legis jejunii aut abstinentiæ pro tali persona in tali casu cessare.

Ex Constitutione Benedicti XIV *Non ambigimus* (an. 1741), et ex pluribus responsis S. Pœnitentiariæ, dispensati ex Indulto Pontificio ad carnes edendas, non possunt, diebus jejunii (2) sive per quadragesimam sive per annum (3), et

(1) S. Lig., *Hom. ap.*, n. 34; *Th. mor.*, n. 1049.

(2) Non vero diebus abstinentiæ *extra jejunium*. Nam ad QUÆSITUM : « Utrum fideles dispensati a lege abstinentiæ *diebus Veneris et Sabbati*, decurrente anno, quando non urget obligatio jejunii, vesci possint piscibus simul et carnibus? S. Pœnitentia (die 15 febr. 1834), propositio dubio diligenter perpenso, factaque relatione Sanctissimo Domino Gregorio XVI, de ipsius Sanctitatis Suae mandato, respondit : *Permitti*. »

(3) Ad QUÆSITUM : « Utrum diebus jejunii *tempore Adventus*, a Pio VI præscripti, permissis tamen lacticiniis, ei, cui propter infirmitatem licitus est usus carniū, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium? »

etiam diebus Dominicis per quadragesimam (1), pisces et carnes (2) manducare in eadem refectione; hæc prohibitio obligat sub gravi (3) et valet etiam pro non jejunantibus (4).

Insuper constat ex decisionibus S. Pœnitentiariæ, eos qui

S. Pœnitentia (die 8 jan. 1834) respondit : *Affirmative, nempe non licere ejusmodi promiscuitatem.* » — Cæterum prohibitiones Benedicti XIV expresse complectuntur omnia jejunia etiam extra quadragesimam (Const. *Libentissime*, § 10).

(1) Id expresse declaratur a Benedicto XIV (Litt. *Si fraternitas*, ad arch. Compost. 8 jul. 1744) : « An præceptum de utroque epularum genere non miscendo *dies quoque Dominicas quadragesimales* complectatur? *Affirmatur complecti.* »

(2) Intellige, ipsas carnes, non vero pulmentum carnis jure coctum; nam ad QUÆSITUM : « An dispensatus ad edendas carnes in diebus jejunii possit in eadem comestione vesci, ad consulendum suæ valetudini, *pulmento carnis jure cocto*, et de cætero vesci piscibus, ut, quantum potest, observantiam jejunii servet? S. Pœnitentia (die 28 febr. 1826) respondit : *Affirmative.* » — Nomine autem *piscium* intelliguntur etiam pisciculi sale siccati, testacea marina, aliaque his similia, ut constat ex responsis S. Pœnitentiariæ, nempe : Ad QUÆSITUM : « Utrum lege vetitæ permixtionis cum carnibus, comprehenduntur pisciculi sale siccati seu encrasicholi (*gallice anchois*), harengi, aliaque his similia; an misceri possint ad instar condimenti alterius ferculi? S. Pœnitentia (die 10 jan. 1834) respondit : *Pisces sale siccatos... vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita est.* » Ad QUÆSITUM : « Utrum tempore jejunii, si cui licitus est esus carnum, liceat miscere testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces censentur, id est ostreae (*gallice huîtres*), caneros (*gallice écrevisses*)? S. Pœnitentia (die 16 jan. 1834) respondit : *Testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces, vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio est prohibita.* »

(3) Nam Benedictus XIV (Litt. jam cit. *Si fraternitas*) declarat : « Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito *sub gravi* teneri easdem facultates non aliter dare quam geminis hisce adjectis conditionibus, videlicet unicæ in die comestionis, et non permiscendarum epularum. Eos vero qui hujusmodi facultatibus utuntur, *sub gravi* ad binas ipsas condiciones implendas obligari. »

(4) Ad QUÆSITUM : « An pueri qui non tenentur observare jejunium, possint diebus jejunii edere carnes cum piscibus, aut potius obligentur ad observandam ciborum qualitatem? S. Pœnitentia (die 15 martii 1737) respondit : *Pueros post septennium teneri observare qualitatem ciborum ab Ecclesia præscriptum.* » — Ad QUÆSITUM : « Utrum obligatio de non miscendis piscibus cum carne, diebus quadragesimæ, attingat omnes qui vi indulti carnibus vesci possunt, vel solummodo eos qui jejunant; S. Officium (23 jun. 1875) respondit : *Affirmative*, quoad primam partem; *negative*, quoad secundam. »

quacumque ex causa a jejunio excusantur, diebus jejunii quibus usus carnum et lacticiniorum permittitur, licite posse vesci carnibus et lacticiniis, quoties per diem edunt (1), nisi Episcopus, vi indulti Apostolici dispensans, hanc facultatem ad unam comestionem etiam pro non jejunantibus restrinxerit (2).

(1) Ad QUÆSITUM : « Utrum fideles exempti a lege jejunii *ob artes laboriosas*, tempore quadragesimæ, cum esus carnis et lacticiniorum omnibus ad unam refectionem permittitur, possint carnibus et lacticiniis vesci pluries in die, haud secus ac in Dominicis ejusdem quadragesimæ, in quibus non urget obligatio jejunii? S. Pœnitentiaria (die 16 jan. 1834) respondit : Fideles qui *ratione ætatis vel laboris* jejunare non tenentur, licite posse in Quadragesima, cum Indultum concessum est, omnibus diebus Indulto comprehensis, vesci carnibus aut lacticiniis per idem Indultum permissis, *quoties per diem edunt*. » — S. Pœnitentiaria, ad quæst. Episcopi Salfordiensis, declaravit insuper (die 16 martii 1882) : « Fideles, qui *ratione affectæ valetudinis* a lege jejunii seu unicæ comestionis eximuntur, licite posse in Quadragesimæ diebus, quibus esus carnum per Indultum permissus est, toties carnibus vesci, *quoties per diem edunt*. »

(2) S. Pœnitentiaria (die 27 maii 1863) declaravit præfatam decisionem non valere in diœcesi, cujus Episcopus auctoritate apostolica concedit fidelibus, ut feria 2^a, 3^a, 5^a temporis Quadragesimæ possint *semel in die vesci carnibus et ovis*; iis vero qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, permittit ut *ovis sæpius in die utantur* (Gury, n. 514).

INDEX ANALYTICUS

PROŒMIUM GENERALE THEOLOGIÆ MORALIS

I. — DE THEOLOGIÆ MORALIS OBJECTO ET FONTIBUS

Num.		Pag.
1.	Objectum Theologiæ moralis declaratur	1
2.	Ejus discrimen ab Ethica naturali	2
	Duæ assertiones :	
3.	1. Statuitur revelationem divinam esse fontem primum Theologiæ moralis	2
4.	2. Statuitur rationem humanam habendam esse tanquam fontem secundarium	3
5.	Tria corollaria deducuntur	4

II. — DE AUCTORITATE ET USU CASUISTARUM.

8.	Quid sint casuistæ?	5
9.	Duo principia de eorum auctoritate, respective ad utrumque fontem doctrinæ moralis.	5
10.	Tres regulæ de usu casuistarum.	6

III. — DE AUCTORITATE S. LIGORII IN THEOLOGIA MORALI

14.	S. Ligorii auctoritas in rebus morum demonstratur.	7
	Tria corollaria deducuntur :	
15.	1. Doctrinæ S. Ligorii in rebus moralibus attribuitur Ecclesiæ approbatio saltem negativa et permissiva.	9
16.	2. Eidem adscribitur approbatio etiam positiva et electiva	9
17.	3. Non est ei tribuenda approbatio dogmatica et definitiva	10
	Duæ regulæ circa usum doctrinæ moralis S. Ligorii :	
18.	1. Circa licentiam et modum ejus sententias amplectendi.	11
19.	2. Circa licentiam et modum impugnandi et reprobandi ejus opiniones	12

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS

NOTIONES PRÆVIÆ.

20.	Objectum et utilitas Tractatus declarantur	14
21.	Actuum humanorum notio datur	15

Num.		Pag.
22.	Eorumdem divisio.	15
23.	Ordo et partitio hujus Tractatus	17

PARS I. — De principio constitutivo actuum humanorum.

24.	Quodnam sit principium constitutivum actuum humanorum?	18
-----	--	----

CAPUT I. — DE NATURA VOLUNTARII LIBERI.

ART. I. — De notione voluntarii liberi.

25.	Notio voluntarii datur et explicatur	19
26.	Notio liberi et ejus species.	20
27.	Definitio et divisio libertatis arbitrii	21
	Duæ statuuntur assertiones :	
28.	1. Essentiam libertatis non consistere in sola immunitate a coactione, sed in immunitate a necessitate seu libertate indifferentiæ. — <i>Assertio 1^a</i>	21
29.	2. Ad essentiam libertatis non requiri indifferentiam contrarietatis ad bonum vel malum, sed solam indifferentiam contradictionis et exercitii. — <i>Assertio 2^a</i>	22

ART. II. — De divisionibus voluntarii liberi.

Dantur divisiones voluntarii liberi :

30.	1. Ex parte intellectus	24
31.	2. Ex parte voluntatis, ratione nempe ejus, tum inclinationis, tum intentionis, tum influxus in actum externum.	25
34.	3. Ex parte signi, quo voluntarium exterius exprimitur	27

CAPUT II. — DE EXISTENTIA ET NECESSITATE VOLUNTARII LIBERI IN ACTIBUS HUMANIS.

35.	Errores circa libertatem actuum humanorum	27
	Tria statuuntur :	
36.	1. Hominem lapsum esse liberum non tantum a coactione, sed etiam a necessitate. — <i>Assertio 1^a</i>	28
37.	2. Ad merendum vel demerendum in præsentī statu naturæ lapsæ non sufficere libertatem a coactione, sed requiri libertatem a necessitate. — <i>Assertio 2^a</i>	29
38.	3. Libertatem contrarietatis pertinere quidem ad statum hominis viatoris, sed ad merendum non esse necessariam. — <i>Assertio 3^a</i>	30

CAPUT III. — DE CAUSIS QUÆ VOLUNTARIUM LIBERUM
TOLLUNT, VEL MINUUNT.

Num.	Pag.
39. Exponitur status quæstionis	31

ART. I. — *De violentia seu coactione.*

40. Quid et quotuplex sit violentia?	31
Tria determinantur :	
41. 1. Actus voluntatis qui cogi possunt	32
42. 2. Effectus violentiæ in voluntarium liberum	32
43. 3. Obligatio resistendi violentiæ	33

ART. II. — *De metu.*

44. Quid et quotuplex sit metus?	34
Duo determinantur :	
45. 1. Influxus metus in voluntarium	35
46. 2. Vis metus ad excusandum a culpa	36

ART. III. — *De concupiscentia.*

47. Quid sit concupiscentia?	37
48. Quotuplex distinguatur?	38
Duæ statuuntur assertiones :	
49. 1. Concupiscentiam antecedentem quæ usum rationis omnino aufert, eo ipso voluntarium liberum tollere; eam autem quæ relinquit usum rationis, voluntarium liberum non tollere, sed potius augere ratione inclinationis voluntatis, minuere vero ratione deliberationis et libertatis. — <i>Assertio 1^a</i>	38
50. 2. Concupiscentiam consequentem voluntarium liberum per se nec augere, nec minuere, sed esse signum intensi voluntarii. — <i>Assertio 2^a</i>	39
51. Eadem principia applicantur habitibus sive bonis sive malis.	40

ART. IV. — *De ignorantia.*

52. Quod sit ignorantia?	41
53. Quotuplex sit?	41
Tres statuuntur assertiones :	
54. 1. Ignorantiam invincibilem antecedentem voluntarium liberum omnino tollere. — <i>Assertio 1^a</i>	43
55. 2. Ignorantiam concomitantem invincibilem nec voluntarium facere, nec involuntarium positive, sed involuntarium negative tantum. — <i>Assertio 2^a</i>	43
56. 3. Ignorantiam consequentem seu vincibilem voluntarium liberum non tollere, imo vero, si sit affectata, illud augere; si autem non sit affectata, sed indirecte tantum voluntaria, illud minuere. — <i>Assertio 3^a</i>	44

Num.		Pag.
57.	Tria corollaria deducuntur ad explicandum quomodo excuset a peccato ignorantia, sive antecedens, sive concomitans, sive consequens	45
58.	Quæ de ignorantia dicta sunt, applicantur sive inadvertentiæ, sive inconsiderationi, sive oblivioni.	46

PARS II. — De moralitate actuum humanorum.

CAPUT I. — DE ESSENTIA MORALITATIS ACTUUM HUMANORUM.

59.	Datur notio moralitatis et dividitur quæstio	47
-----	--	----

ART. I. — De fine ordinis moralis.

§. I. — Utrum et quo sensu Deus sit finis ultimus hominis?

60.	Quid sit finis?	48
61.	Quotuplici modo dividatur finis?	49
62.	Statuitur Deum solum esse finem nostrum ultimum. — <i>Assertio</i>	50
63.	Corollarium de duplici ordine, naturali et supernaturali	52

§ II. — Utrum et quatenus teneamur omnes actus deliberatos referre in Deum ut finem naturalem?

64.	Varii modi quibus referri possunt actus in finem.	53
65.	Status quæstionis et opiniones theologorum	54
	Duæ statuuntur assertiones :	
66.	1. Hominem teneri omnes actus suos deliberatos aliquo modo ordinare in Deum ut ultimum finem naturalem. — <i>Assertio 1^a</i>	55
67.	2. Relationem virtutalem explicitam non esse necessariam, sed sufficere relationem virtutalem implicitam. — <i>Assertio 2^a</i>	55
68.	Quæritur qualis honestas operis ab agente intendi debeat, ut adsit relatio virtualis implicita?	56

§ III. — An et quatenus teneamur actus nostros referre in Deum ut finem supernaturalem?

69.	Exponuntur errores et opiniones	57
	Duæ statuuntur assertiones :	
70.	1. Teneri hominem se suamque vitam per generalem quamdam relationem ordinare in Deum ut finem supernaturalem.	57
71.	2. Hominem non teneri actus suos sigillatim referre supernaturaliter ad Deum sed collective tantum, quoties urget præceptum caritatis, a quo præceptum relationis supernaturalis non distinguitur	58
	Duo corollaria deducuntur :	
72.	1. Quid in praxi sit imponendum, quid consulendum, circa relationem actuum in Deum?	59

Num.		Pag.
73.	2. Quomodo sive justi, sive peccatores, sive etiam infideles præceptum relationis operum in Deum adimpleant? . . .	60

ART. II. — *De regula suprema moralitatis.*

74.	Sensus et divisio quæstionis	61
-----	--	----

§ I. — *An et quo sensu voluntas Dei sit suprema regula moralitatis?*

75.	Statuitur primam seu supremam regulam moralitatis esse summam rationem et voluntatem Dei, proximam vero et secundam dictamen conscientie hominis. — <i>Assertio</i> . .	61
76.	Corollarium circa quosdam-errores nostri temporis	63

§ II. — *Utrum et quatenus voluntatem nostram voluntati divinæ, quasi supremæ regulæ moralitatis, conformare debeamus?*

77.	Solutio quæstionis quoad voluntatem divinam, sive præcipientem, sive consulentem, sive permittentem.	63
-----	--	----

ART. III. — *De ratione formali moralitatis.*

80.	Opiniones exponuntur	64
	Duo statuuntur :	
81.	1. Libertatem indifferentiæ esse quidem conditionem essentialem seu fundamentum moralitatis actuum humanorum, non tamen per se solam sufficere ad ejus essentiam constituendam. — <i>Assertio 1^a</i>	65
82.	2. Moralitatem actus humani formaliter constitui per relationem realem et intrinsecam ad regulas morum. — <i>Assertio 2^a</i>	66
83.	Per modum corollarii deducitur :	
	1. Bonitatem moralem constitui per relationem conformitatis ad regulas morum	66
	2. Malitiam moralem constitui per dissonantiam regulis morum.	67

CAPUT II. — DE FONTIBUS MORALITATIS.

84.	Quid sint fontes moralitatis?	67
-----	---	----

ART. I. — *De fontibus moralitatis seorsim sumptis.*

§ I. — *De moralitate objecti.*

85.	Præfinitur acceptio objecti in hac quæstione	67
86.	Statuitur primam et specificam bonitatem vel malitiam actus humani desumi ab objecto moraliter spectato. — <i>Assertio.</i>	68
	Duo quærantur ;	

Num.		Pag.
87. 1.	Quomodo debeat intendi objecti bonitas, ut actus sit bonus?	69
88. 2.	Quomodo debeat intendi malitia objecti, ut actus sit malus?	69

§ II. — *De moralitate circumstantiarum.*

89.	Notio circumstantiæ datur	70
90.	Enumerantur circumstantiæ	70
91.	Statuitur actum humanum desumere aliquam bonitatem vel malitiam a circumstantiis. — <i>Assertio</i>	71
92.	Exponuntur modi quibus actus moralitatem desumit a circumstantiis	71
93.	Quæritur utrum actus externus sit circumstantia augens bonitatem vel malitiam actus interni?	72

§ III. — *De moralitate finis.*

94.	Sensus quæstionis determinatur.	73
95.	Statuitur actum humanum desumere etiam bonitatem vel malitiam a fine. — <i>Assertio</i>	74
	Duo quærentur :	
96. 1.	Quantum actus bonus, relatus ad finem bonum, inde contrahat bonitatem?	74
97. 2.	Quantum actus malus contrahat malitiam ex malo fine intento	75

ART. II. — *De concursu plurium fontium moralitatis in eodem actu.*

98.	Certa quædam præmittuntur	75
99.	Sensus quæstionis determinatur.	76
	Expenditur moralitas :	
100. 1.	Actus objective boni, relati ad finem malum	76
101. 2.	Actus objective mali, relati ad finem bonum	77
102. 3.	Actus boni ex objecto et fine, cui advenit circumstantia mala	78

ART. III. — *De defectu moralitatis ex tribus simul fontibus, seu de actibus indifferentibus.*

103.	Sensus quæstionis determinatur	79
104.	Statuitur nullum actum humanum esse indifferentem in individuo.	79
	Duo corollaria deducuntur :	
105. 1.	Peccare eum qui delectationem sensibilem propter se solam appetit	81
106. 2.	Licite et honeste agere, eum qui delectationem sensibilem etiam propter se quærit, dummodo finem ulteriorem implicite intendat	81
107.	Scholium de sententiis Thomistarum et Scotistarum	82

CAPUT III. — DE CONDITIONIBUS REQUISITIS UT MORALITAS
AGENTI IMPUTETUR.

Num.	Pag.
108. Objectum hujus capituli	83

ART. I. — *De requisitis in voluntario communiter sumpto.*

§ I. — *De requisitis ex parte intellectus.*

109. Multiplex species seu gradus cognitionis distinguitur	83
Duo statuuntur :	
110. 1. Ut moralitas alicujus actus agentis imputetur, — requiri cognitionem, non tantum physicam, sed moralem, — requiri cognitionem saltem confusam, nec sufficere cognitionem mere interpretativam, — sufficere cognitionem virtuales, nec requiri cognitionem actualem, — sufficere cognitionem confusam, nec requiri cognitionem distinctam. — <i>Assertio</i> 1 ^a	84
111. 2. Ut malitia actus secundum materiæ gravitatem imputetur, requiri insuper cognitionem perfectam, saltem confusam, — <i>Assertio</i> 2 ^a	86
Exponuntur :	
112. 1. Signa cognitionis seu advertentiæ imperfectæ	86
113. 2. Signa advertentiæ confusæ et simul perfectæ	87
114. Corollarium circa motus sensualitatis	88
115. Regula pro praxi confessarii	88

§ II. — *De requisitis ex parte voluntatis.*

116. Quænam ex jam probatis constant?	89
Exponuntur :	
117. 1. Modus se habendi erga motus inordinatos concupiscentiæ	90
118. 2. Signa consensus imperfecti	91

ART. II. — *De requisitis in voluntario indirecto.*

119. Quæstio statuitur et dividitur	91
---	----

§ I. — *De requisitis ut effectus malus alicujus actionis aut omissionis agentis moraliter imputetur.*

120. Conditiones requisitæ exponuntur et explicantur	92
123. 1. Utrum voluntarium indirectum imputetur tempore quo ponitur causa?	93
124. 2. Utrum voluntarium indirectum imputandum sit tempore quo effectus pravus sequitur?	94

§ II. — *De requisitis ut agenti liceat pravam effectum permittere
ejusque causam ponere.*

Num.		Pag.
125.	Causa multiplex mali distinguitur	95
126.	Statuitur quod liceat ponere causam ex qua sequitur duplex effectus, unus bonus, alter vero malus, modo actio sit in se honestam aut saltem indifferens, effectus bonus æque imme- diatè ex causa sequatur, malus effectus non intendatur, sed mere permittatur, adsit ratio proportionate gravis sic per- mittendi effectum malum? — <i>Assertio.</i>	96
	Exponuntur :	
127.	1. Modus dignoscendi actionem intrinsece malam	98
128.	2. Modus dignoscendi rationem proportionatam permittendi pravam effectum	99

TRACTATUS DE CONSCIENTIA

PROOEMIUM.

129.	Objectum et utilitas Tractatus	101
130.	Notio conscientiae datur et explicatur.	101
131.	Differentia inter conscientiam et synderesim	102
132.	Species conscientiae distinguuntur	103

PARS I. — De conscientia certa.

CAPUT I. — DE VALORE CONSCIENTIÆ CERTÆ.

133.	Probatur conscientiam certam, et quidem solam, esse mo- rum regulam. — <i>Principium</i>	105
	Tria exponuntur :	
134.	1. Gradus certitudinis in conscientia requisitæ	106
135.	2. Objectum certitudinis conscientiae	107
136.	3. Modus obtinendi certitudinem conscientiae	107
137.	Corollaria deducuntur	108

CAPUT II. — DE USU CONSCIENTIÆ CERTÆ SIVE VERÆ SIVE ERRONEÆ

Tria statuuntur :

139.	1. Nunquam licere agere contra conscientiam veram præci- pientem aut prohibentem; eandem vero permittentem sequi licere, modo sit etiam recta, — <i>Regula 1^a</i>	109
------	--	-----

Num.	Pag.
140. 2. Nunquam licere agere contra conscientiam invincibiliter erroneam præcipientem aut prohibentem; eandem permittentem sequi licere. — <i>Regula 2^a</i>	109
141. 3. Neque contra, neque juxta conscientiam vincibiliter erroneam agere licere; sed eam ante actionem deponendam esse. — <i>Regula 3^a</i>	109
Tria exponuntur :	
142. 1. Quale sit peccatum agere contra conscientiam sive veram sive erroneam?	111
143. 2. Quibus signis dignoscat confessarius utrum conscientia sui poenitentis sit invincibiliter aut vincibiliter erronea? . .	112
144. 3. Quomodo deponi debeat conscientia vincibiliter erronea? .	112
145. Scholium de conscientia perplexa	113

PARS II. — De conscientia dubia.

146. Ejus notio generalis datur.	114
147. Multiplex species dubii distinguitur	114

CAPUT I. — DE CONSCIENTIA PRACTICE DUBIA.

Tres regulæ dantur :

148. 1. Dubium negativum conscientiæ pro nihilo practice habendum esse	115
149. 2. Stante dubio positivo et practico conscientiæ de honestate alicujus actionis, non licere eam ponere	115
150. 3. Peccatum agentis cum dubio practico conscientiæ ejusdem est speciei et naturæ ac peccatum de quo dubium movetur. .	116

CAPUT II. — DE CONSCIENTIA SPECULATIVE DUBIA ET PRACTICE CERTA.

151. Stante dubio speculativo conscientiæ de honestate actionis obtineri potest certitudo moralis per principia reflexa . .	117
152. Principia reflexa quibus conscientia redditur practice certa .	117
153. Applicatio principiorum reflexorum pro vario dubio. . . .	118

PARS III. — De conscientia probabili et improbabili.

CAPUT I. — DE CONSCIENTIA PROBABILI.

NOTIONES PRÆVIÆ DE NATURA CONSCIENTIÆ PROBABILIS.

154. Definitio conscientiæ probabilis	122
155. Definitio et divisio opinionis probabilis	122
156. Distinctio opinionis in tutiorem et minus tutam	123
Tria quærentur :	
157. 1. Utrum ad opinionem vere et solide probabilem sufficiat probabilitas extrinseca?	124

Num.		Pag.
158.	2. Utrum ad opinionem vere et solide probabilem sufficere possit auctoritas unius doctoris?	124
159.	3. Quomodo quisque pro sua conditione possit in praxi judicare de probabilitate sive intrinseca sive extrinseca alicujus opinionis?	125

ART. I. — *De usu illegitimo probabilitatis ad conscientiam efformandam.*

161.	Probatur non licere sequi opinionem probabilem minus tutam, quoties agitur de effectu necessario, qui idonea tantum actione obtineri potest. — <i>Assertio</i>	126
162.	Corollaria deducuntur	126

ART. II. — *De usu legitimo probabilitatis ad conscientiam efformandam.*

§ I. — *Exponuntur et discutiuntur systemata theologorum.*

163.	Distinguuntur gradus probabilitatis comparativæ.	128
164.	Enumerantur systemata theologorum	129
165.	1. De Rigorismo.	129
166.	2. De Tutorismo mitigato	130
167.	3. De Probabiliorismo	130
168.	4. De Æquiprobabilismo.	131
169.	5. De Probabilismo	131
170.	6. De Laxismo	132
171.	7. De systemate compensationis.	133

§ II. — *Statuitur et explicatur verum systema.*

172.	Statuitur, in concursu duarum opinionum de honestate alicujus actionis, licitum esse sequi opinionem minus tutam, dummodo sit vere et solide probabilis. — <i>Assertio</i>	134
173.	Vindicatur assertio contra Probabilioristas	138
174.	Explicatur assertio in sententia Æquiprobabilistarum	139
175.	Explicatur assertio in sententia Probabilistarum	142
	Duo quærentur :	
176.	1. An licitum sit uti probabilitate, non tantum in materia juris positivi, sed etiam juris divini et naturalis?	145
177.	2. Utrum subditus dubitans, aut etiam probabilius judicans præceptum superioris esse de re illicita, teneatur illi obedire?	146
178.	Regulæ de agendi ratione confessarii circa usum opinionum probabilium	146

CAPUT II. — DE CONSCIENTIA IMPROBILI.

180.	Quæstio ponitur et dividitur	148
------	--	-----

ART. I. — *De conscientia laxa.*

Num.	Pag.
181. Conscientiæ laxæ notio et species	148
182. Statuuntur assertiones de conscientia laxa	149
183. Causæ conscientiæ laxæ.	149
184. Effectus conscientiæ laxæ	150
185. Remedia conscientiæ laxæ	150

ART. II. — *De conscientia scrupulosa.*§ I. — *De natura conscientiæ scrupulosæ.*

186. Notio conscientiæ scrupulosæ.	151
187. Signa quibus dignoscitur scrupulosus.	151
188. Causæ scrupulorum	153
189. Effectus scrupulorum.	154

§ II. — *De ratione agendi erga scrupulos.*

190. Statuitur licitum esse contra scrupulos agere, imo quandoque adesse obligationem eos deponendi	155
191. Remedia scrupulorum	156

TRACTATUS DE LEGIBUS

PROOEMIUM.

192. Tractatus objectum, ratio et utilitas declaratur.	158
195. Definitio legis	159
196. Divisio tractatus	159

PARS I. — *De lege divina.*

197. Distinguitur duplex lex divina	161
---	-----

CAPUT I. — *DE LEGE DIVINA NECESSARIA.*ART. I. — *De lege æterna.*

198. Definitio legis æternæ datur et explicatur	161
Probatur :	
199. 1. Dari in Deo legem æternam. — <i>Assertio 1^a</i>	162
200. 2. Omnia creata legi æternæ subjici, sed diverso modo. — <i>Assertio 2^a</i>	163
201. 3. Omnes leges a lege æterna derivari sed modo diverso. — <i>Assertio 3^a</i>	164

ART. II. — *De lege naturali.*§ I. — *De existentia legis naturalis.*

Num.		Pag.
202.	Definitio legis naturalis	165
	Tria statuuntur :	
203.	1. Dari in homine legem naturalem. — <i>Assertio 1^a</i>	165
204.	2. Legem naturalem nihil aliud esse quam lumen rationis naturalis a ratione Dei æterna participatum et in nobis impressum, quo discernimus quid sit intrinsece bonum et malum. — <i>Assertio 2^a</i>	166
205.	3. Legem naturalem, etsi formaliter sit lumen naturale rectæ rationis, Deum tamen ipsum uti legislatorem habere, ideoque esse vere legem divinam. — <i>Assertio 3^a</i>	167
206.	Scholium de necessitate divinæ revelationis ad legem naturalem	169

§ II. — *De objecto legis naturalis.*

207.	Definitur objectum legis naturalis	169
208.	Dividuntur præcepta legis naturalis	170

§ III. — *De promulgatione et cognitione legis naturalis.*

Duo statuuntur :

209.	1. Legem naturalem promulgari et vim obligandi acquirere, statim ac homo lumine rationis utitur. — <i>Assertio 1^a</i>	171
210.	2. Hominem rationis usu gaudentem, neque prima principia legis naturalis, neque generatim conclusiones proximas, invincibiliter ignorare posse, bene vero conclusiones remotas. — <i>Assertio 2^a</i>	172

§ IV. — *De immutabilitate legis naturalis.*

211.	Status quæstionis determinatur	173
	Tria statuuntur :	
212.	1. Legem naturalem pati non posse mutationem proprie dictam, bene vero mutationem improprie dictam, sed in præceptis secundariis tantum. — <i>Assertio 1^a</i>	173
213.	2. Legem naturalem nullam posse admittere dispensationem proprie dictam, bene vero dispensationem improprie dictam, sed in præceptis secundariis tantum. — <i>Assertio 2^a</i>	174
214.	3. Legem naturalem admittere interpretationem non autem epikiam. — <i>Assertio 3^a</i>	175
215.	Scholium de jure gentium	176

CAPUT II. — DE LEGE DIVINA POSITIVA.

216.	Notio et species legis divinæ positivæ exponuntur	176
------	---	-----

ART. I. — *De lege mosaica vel veteri.*

217.	Definitio datur et explicatur	177
------	---	-----

Num.	Pag.
218. Exponitur finis legis Mosaicæ	177
219. Quandonam lex Mosaica fuerit abrogata?	178

ART. II. — *De lege evangelica.*

220. Ejus definitio datur et explicatur	179
Duo statuuntur :	
221. 1. Legem Evangelicam obligare omnes homines	179
222. 2. Legem Evangelicam non admittere dispensationem, nec unquam abrogandam aut perficiendam fore.	180
223. Corollarium de convenientia et discrepantia legis veteris et legis novæ ad invicem	180

PARS II. — *De lege humana.*

224. Necessitas legum humanarum demonstratur	182
225. Notio legis humanæ explicatur	182
226. Variæ divisiones legum humanarum	183
227. Materia et ordo dicendorum	185

CAPUT I. — *DE CAUSIS LEGIS HUMANÆ.*

228. Enumerantur causæ legis humanæ.	185
--	-----

ART. I. — *De fine legis humanæ.*

229. Probatur de ratione legis esse ut totam communitatem respi- ciat, et ex se tendat ad bonum ejus commune. — <i>Assertio.</i>	186
230. Corollarium de stabilitate et perpetuitate legis humanæ . . .	186

ART. II. — *De auctore legis humanæ, seu de potestate legislativa.*

231. Quæstio dividitur	187
----------------------------------	-----

§ I. — *Utrum et qualis potestas ad legem condendam requiratur?*

Duo statuuntur :

232. 1. De ratione legis esse ut ab habente potestatem publicam condatur. — <i>Assertio 1^a.</i>	187
233. 2. Eam potestatem publicam, qua leges feruntur, a Deo esse ut a primò principali auctore. — <i>Assertio 2^a.</i>	188

§ II. — *An sit in Ecclesia potestas ferendi leges canonicas et quibusnam hominibus competat?*

234. Referuntur ea quæ in Tractatu de Ecclesia statuta sunt . . .	189
---	-----

§ III. — *An sit in societate civili potestas ferendi leges, et in quibusnam hominibus resideat?*

235. Opiniones exponuntur	190
-------------------------------------	-----

Num.		Pag.
	<i>Tria statuuntur :</i>	
236.	1. Supremam potestatem politicam oriri a Deo auctore naturæ. — <i>Assertio 1^a</i>	191
237.	2. Principem, seu qui supremam potestatem politicam exercet, non esse merum mandatarium populi. — <i>Assertio 2^a</i>	192
238.	3. Potestatem supremam non ita pendere a populi voluntate, ut singulis civibus liceat rebellare adversus principem, etiam potestate sua abutentem. — <i>Assertio 3^a</i>	193

ART. III. — *De justitia requisita in lege humana.*

Duo statuuntur :

239.	1. De essentia legis èssè ut præcipiat justa. — <i>Assertio 1^a</i>	195
240.	2. De essentia legis esse ut juste feratur. — <i>Assertio 2^a</i>	195
241.	Scholium de usu utriusque assertionis	196

ART. IV. — *De forma qua lex humana statui debet.*

242.	Duplex distinguitur forma legis humanæ.	196
------	---	-----

Tria statuuntur :

243.	1. Ad legis proprie dictæ constitutionem requiri, tanquam formam ejus intrinsecam, intensionem legislatoris. — <i>Assertio 1^a</i>	196
244.	2. Aliquam promulgationem requiri tanquam complementum, seu formam externam legis. — <i>Assertio 2^a</i>	197
245.	3. Ad constitutionem legis per se non requiri consensum seu acceptationem majoris partis communitatis. — <i>Assertio 3^a</i>	198

ART. V. — *De legis interpretatione.*

246.	Notio et species interpretationis.	199
247.	Regulæ interpretationis doctrinalis.	200
248.	Extensio interpretationis doctrinalis	201
249.	Scholium de Epiikia	201

CAPUT II. — DE EFFECTIBUS LEGIS HUMANÆ.

ART. I. — *De objecto seu materia obligationis legis humanæ.*

250.	<i>Tria principia statuuntur</i>	202
	<i>Duo quæruntur :</i>	
253.	1. Utrum lex humana possit præcipere actus internos?	203
254.	2. Utrum actus heroici aut valde ardui præcipi possint per legem humanam?	204

ART. II. — *De variis modis quibus leges humanæ obligationem producant.*

255.	Sensus quæstionis exponitur et dividitur	205
------	--	-----

§ I. — *De effectu legis moralis, seu de obligatione morali.*I. — *De existentia et gravitate obligationis.*

Num.		Pag.
256.	Status quæstionis et errores	206
	Duo statuuntur :	
257.	1. Leges humanas, tam civiles quam ecclesiasticas, obligare posse in conscientia, et sub peccato etiam mortali. — <i>Assertio 1^a</i>	206
258.	2. Ut lex directe sub gravi obliget, requiri materiam gravem, et in legislatore voluntatem sub gravi obligandi. — <i>Assertio 2^a</i>	207
	Duo quærentur :	
259.	1. Quomodo dignoscatur utrum legislator intenderit veram et strictam, et in re gravi gravem, obligationem imponere?	208
260.	2. An et quatenus adsit obligatio gravis non contemnendi sive legem, sive legislatorem?	209

II. — *De extensione obligationis legis.*

262.	1. De obligatione legis affirmativæ et legis negativæ	210
263.	2. De obligatione legis in præsumptione fundatæ	210
264.	3. De obligatione legum in conflictu	211

III. — *De modo implendi obligationem.*

265.	Statuitur quod requiritur et sufficit positio vel omissio actus quem lex præcipit vel prohibet. — <i>Principium</i>	212
	Tria quærentur :	
266.	1. An eodem tempore diversis præceptis satisfieri possit per diversos actus?	214
267.	2. An unico actu impleri possint diversa præcepta?	214
268.	3. An obligatio cui tempore determinato non fuit satisfactum, adhuc perseveret?	215

IV. — *De causis ab obligatione excusantibus.*

269.	1. De incommodo quod ex legis observantia sequeretur	215
270.	2. De impedimento quod executioni legis obstat?	216

§ II. — *De effectu legis pœnalis.*

271.	Status quæstionis determinatur	218
272.	Probatur dari posse leges humanas mere pœnales. — <i>Assertio</i>	218
	Tria quærentur :	
273.	1. Quomodo ab invicem dignoscantur leges mixtæ et leges mere pœnales?	219
274.	2. Utrum leges pœnales obligent ad pœnam subeundam, ante iudicis sententiam?	219
275.	3. An et quatenus ignorantia excuset a pœna?	221

§ III. — *De effectu legis irritantis.*

Num.		Pag.
276.	Notio et species legis irritantis	221
277.	Probatur legislatorem posse inducere nullitates quæ valent in conscientia, saltem post judicis sententiam. — <i>Assertio</i>	221
	Duo quæruntur :	
278. 1.	Quibus signis dignoscantur leges irritantes ?	222
280. 2.	An ignorantia invicibilis et grave incommodum legis irritantis impediant irritationem ?	223

§ IV. — *De effectu legis favorabilis seu de privilegio.*

281.	Definitio privilegii	223
282.	Ejus divisio	224
283.	Ejus effectus	224
284.	Ejus cessatio	225

ART. III. — *De subjecto legis humanæ.*

285.	Statuitur quod nullus dicendus est legis subjectum nisi usum rationis sit adeptus, et legislatoris jurisdictioni subjiatur. — <i>Principium</i>	225
286. 1.	De pueris et amentibus	226
287. 2.	De legislatore ipso.	227
288. 3.	De peregrinis	228
289. 4.	De infidelibus et hæreticis erga leges Ecclesiæ	230
290. 5.	De clericis erga leges civiles	231

CAPUT III. — DE CESSATIONE LEGIS HUMANÆ.

ART. I. — *De mutatione materiæ et cessatione finis.*

291. 1.	De mutatione materiæ	232
292. 2.	De cessatione finis	233

ART. II. — *De dispensatione.*

293.	Definitio dispensationis	233
------	------------------------------------	-----

§ I. — *De potestate dispensandi.*

294.	Species potestatis dispensandi	234
295.	Quatuor principia statuuntur	234

§ II. — *De requisitis ad legitimam dispensationem.*

299. 1.	De causis justis dispensandi	236
300. 2.	De absentia subreptionis et obreptionis	237
301. 3.	De forma ad dispensationem requisita.	239

§ III. — *De cessatione dispensationum.*

Num.		Pag.
302.	1. Per cessationem causæ dispensationis	239
303.	2. Per mortem concedentis.	240
304.	3. Per revocationem concedentis.	241
305.	4. Per renuntiationem a postulante factam	241

ART. III. — *De abrogatione et derogatione legis.*

306.	Quid sint abrogatio et derogatio et quotuplici modo fieri possint?	241
------	--	-----

ART. IV. — *De consuetudine.*

308.	Dantur definitio et divisio consuetudinis	242
309.	Exponuntur conditiones ad consuetudinem requisitæ	243

TRACTATUS DE PECCATIS

312.	Objectum et utilitas Tractatus	246
------	--	-----

PARS I. — *De peccatis in genere.*CAPUT I. — *DE NATURA PECCATI.*ART. I. — *De ratione propria et formali peccati.*

313.	Variæ acceptiones peccati	247
314.	Definitio peccati.	248
315.	Distinguuntur materiale et formale peccati	248
316.	Statuitur omne peccatum esse essentialiter offensam Dei. — Assertio	249
	Quo quærentur :	
317.	1. Utrum formalis malitia peccati consistat in aliquo positivo, an in sola privatione?	250
318.	2. In quo differant ab invicem peccatum et vitium?	251

ART. II. — *De causis peccati.*

319.	Sensus quæstionis determinatur.	251
------	---	-----

§ I. — *De causis internis peccatorum.*

320.	Distinguuntur variæ causæ internæ peccatorum	252
------	--	-----

Num.		Pag.
321.	1. De peccatis ignorantiae	252
322.	2. De peccatis infirmitatis	253
323.	3. De peccatis malitiæ	253

§ II. — *De causis externis peccatorum.*

324.	Statuitur Deum nec esse, nec esse posse per se et directe causam peccati. — <i>Assertio.</i>	254
	Duo quæruntur :	
325.	1. Utrum et quomodo mundus sit causa peccati ?	255
326.	2. Utrum et quatenus diabolus sit omnium peccatorum causa ?	255

ART. III. — *De effectibus peccati.*

327.	Distinguuntur varii effectus peccati	256
------	--	-----

§ I. — *Utrum ex peccato actuali sequatur macula, et quid sit?*

328.	Errores et opiniones exponuntur	257
	Duo statuuntur :	
329.	1. Per peccatum in anima produci maculam quæ post actum in ea remanet. — <i>Assertio 1^a</i>	257
330.	2. Maculam peccati mortalis nec esse reatum pænæ, nec denominationem mere extrinsecam, nec dispositionem inclinantem ad bonum commutabile, sed privationem nitoris gratiæ sanctificantis cum respectu ad peccatum actuale præcedens a quo producit. — <i>Assertio 2^a</i>	258

§ II. — *An sit et quid sit realis pænæ?*

Duo statuuntur :

331.	1. Omne peccatum inducere reatum pænæ. — <i>Assertio 1^a</i>	260
332.	2. De ratione pænæ esse, quod sit afflictiva, contraria voluntati, et in vindictam peccati proprii. — <i>Assertio 2^a</i>	260

CAPUT II. — *DE INÆQUALITATE PECCATORUM ET DIFFERENTIA INTER MORTALE ET VENIALE.*

Tria principia :

333.	1. Non omnia peccata esse æqualiter gravia	261
334.	2. Inæqualem gravitatem per se desumi ex objecto.	261
335.	3. Per accidens desumi etiam ex circumstantiis	262

ART. I. — *De discrimine inter peccatum mortale et peccatum veniale.*

336.	Notio utriusque peccati datur.	263
------	--	-----

§ I. — *De existentia discriminis inter peccatum mortale et peccatum veniale.*

337.	Errores exponuntur	263
------	------------------------------	-----

Num.		Pag.
338.	Probatur dari peccata mortalia et peccata venialia, ab invicem ex natura sua distincta. — <i>Assertio</i>	263

§ II. — *De natura discriminis inter peccatum mortale et peccatum veniale.*

339.	1. Quænam sint essentialia inter peccatum mortale et peccatum veniale discrimina?	265
340.	2. Utrum peccatum mortale, in ratione offensæ, contineat malitiam et gravitatem simpliciter infinitam?	266
341.	3. Utrum peccatum veniale sit offensa Dei?	266

ART. II. — *De modo distinguendi peccatum mortale et veniale ab invicem.*

342.	Principium distinctionis inter peccatum mortale et veniale	267
343.	Diversi modi quibus peccatum potest esse mortale aut veniale	267
344.	Regulæ ad discernenda peccata mortalia et venialia ab invicem	268
345.	Scholium practicum pro confessariis	270

CAPUT III. — DE PECCATORUM DISTINCTIONE.

346.	Cur præsens quæstio expendatur?	271
------	---	-----

ART. I. — *De distinctione specifica peccatorum.*

347.	Natura et origo distinctionis specificæ peccatorum	271
348.	Regula distinctionis specificæ peccatorum	272
349.	Applicatio regulæ singulis circumstantiarum generibus.	273

ART. II. — *De distinctione numerica peccatorum.*

350.	Status quæstionis determinatur	276
351.	Principium solutionis statuitur	276

§ I. — *De multiplicitate actuum moraliter interruptorum.*

352.	Varj modi quibus actus interruptuntur.	277
353.	Tria principia — circa actus mere internos, — circa actus exterius consummandos, — circa actus externos	277
356.	Duo corollaria ad praxim	279

§ II. — *De diversitate objectorum totalium.*

358.	Definitur objectum totale	279
359.	Principium statuitur	280
360.	Corollaria deducuntur ad solutionem casuum	280
362.	Scholium practicum pro confessariis	281

PARS II. — De Peccatis in specie.

Num.	Pag.
363. Distinguuntur species peccatorum	282

CAPUT I. — DE PECCATIS OMISSIONIS.

364. Natura peccati omissionis	284
365. Influxus peccatorum omissionis in actus ei adjunctos	285
366. Quo tempore imputetur peccatum omissionis?	285

CAPUT II. — DE PECCATIS INTERNIS.

ART. I. — *De peccatis internis in communi.*

368. Natura peccatorum interiorum	286
---	-----

ART. II. — *De peccatis internis in specie.*

369. Divisio peccatorum interiorum	288
--	-----

§ I. — *De desiderio rei malæ.*

370. Principium statuitur	289
Duo quæruntur :	
371. 1. An peccet, qui objectum malum optat sub conditione?	289
372. 2. Utrum liceat malum temporale proximo optare, ob bonum effectum inde secuturum?	290

§. II. — *De gaudio circa rem malam.*

373. Principium statuitur	291
Tria quæruntur :	
374. 1. Utrum liceat gaudere de bono effectui qui ex peccato secutus est?	291
375. 2. Utrum liceat gaudere de ipso opere malo, ob bonum effectum inde secutum?	292
376. 3. Utrum liceat gaudere, non quidem de re ipsa mala, sed de modo ingenioso in se non malo, quo res mala peracta fuit?	292
Duo scholia :	
377. 1. Circa trinitatem de bono.	293
378. 2. Circa jactantiam de peccato commisso.	293

§. III. — *De delectatione morosa.*

379. Principium statuitur	293
Duo quæruntur :	
380. 1. An delectatio de cogitatione rei malæ sit peccatum?	294
381. 2. Utrum delectatio morosa induat specificam malitiam omnium circumstantiarum objecti externi, an earum tantum in quibus mens sibi complacet?	295

CAPUT III. — DE PECCATIS CAPITALIBUS.

Num.	Pag.
382. Definiuntur et numerantur peccata capitalia	206

ART. I. — *De superbia.*

384. Dantur definitio et divisio superbiæ	297
Duo statuuntur :	
386. 1. Superbiam perfectam seu consummatam esse peccatum mortale ex genere suo. — <i>Assertio 1^a</i>	298
387. 2. Superbiam esse omnium peccatorum primum, ex se gravissimum. — <i>Assertio 2^a</i>	298
388. Filiæ superbiæ	299
389. Remedia adversus superbiam.	300

ART. II. — *De avaritia.*

390. Datur avaritiæ definitio.	300
391. Statuitur avaritiam esse peccatum veniale ex genere suo. — <i>Assertio</i>	301
392. Filiæ avaritiæ	301
393. Remedia adversus avaritiam	301

ART. III. — *De luxuria.*

394. Definitio luxuriæ	302
395. Ejus filiæ	302
396. Ejus remedia.	303

ART. IV. — *De gula.*

397. Dantur definitio et divisio gulæ	304
Duo statuuntur :	
399. 1. Gulam, quatenus ab ebrietate secernitur, esse peccatum veniale ex genere suo. — <i>Assertio 1^a</i>	305
400. 2. Ebrietatem perfectam et voluntariam esse peccatum mortale. — <i>Assertio 2^a</i>	306
401. Corollarium	306
Tria quæruntur :	
402. 1. An haberi aliquando possit causa sufficiens sumendi tantam copiam potus inebriantis, ut privatio usus rationis inde sequatur?	307
403. 2. Utrum et quatenus aliquando liceat, aut alterum ad ebrietatem inducere, aut ei ebrietatis occasionem ponere?	308
404. 3. An et quatenus peccata in ebrietate commissa ebrio impuntentur?	308
405. Filiæ gulæ.	309
406. Remedia adversus gulam	309

ART. V. — *De invidia.*

Num.		Pag.
407.	Datur definitio invidiæ	310
408.	Statuitur invidiam esse peccatum mortale ex genere suo. — <i>Assertio</i>	310
409.	Filiæ invidiæ.	311
410.	Remedia adversus invidiam	311

ART. VI. — *De ira.*

411.	Datur definitio iræ.	312
412.	Statuitur iram esse peccatum mortale ex genere suo. — <i>Assertio</i>	312
413.	Filiæ iræ	313
414.	Remedia adversus iram.	313

ART. VII. — *De acedia.*

415.	Datur acediæ definitio	314
416.	Statuitur acediam esse peccatum mortale ex genere suo. — <i>Assertio</i>	314
417.	Filiæ acediæ	315
418.	Remedia adversus acediam	315

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS IN GENERE

CAPUT I. — DE NATURA VIRTUTIS.

ART. I. — *De definitione virtutis.*

419.	Exponuntur variæ acceptiones virtutis	316
420.	Definitio virtutis explicatur	317

ART. II. — *De divisione virtutum.*

421.	Distinguuntur virtutes in naturales et supernaturales . . .	318
422.	Dividuntur virtutes naturales.	318
423.	Dividuntur virtutes supernaturales.	319

CAPUT II. — DE VIRTUTUM PRODUCTIONE ET AMISSIONE.

ART. I. — *De productione virtutum.*

Quæstio expenditur :

425.	1. Quoad virtutes naturales	321
426.	2. Quoad virtutes supernaturales	322

ART. II. — *De gmissione virtutum.*

Num.		Pag.
	Quæstio expenditur :	
427.	1. Quoad virtutes naturales	324
428.	2. Quoad virtutes supernaturales	324

CAPUT III. — DE PROPRIETATIBUS VIRTUTUM.

ART. I. — *De medio in quo stant virtutes.*

429.	Definitio medii virtutum.	326
	Tria statuuntur :	
430.	1. Virtutes theologicas in se sumptas, medium non habere, nec excessum timere. — <i>Assertio 1^a</i>	326
431.	2. Virtutes morales consistere in medio rationis. — <i>Assertio 2^a</i>	326
432.	3. Justitiam commutativam solam, non vero alias virtutes morales, in medio rei consistere. — <i>Assertio 3^a</i>	327

ART. II. — *De connexione virtutum.*

Quatuor statuuntur :

433.	1. Virtutes theologicas aliquo modo ad invicem esse connexas. — <i>Assertio 1^a</i>	327
434.	2. Virtutes morales supernaturales, et dona Spiritus Sancti inter se et cum caritate esse connexas. — <i>Assertio 2^a</i>	328
435.	3. Virtutes morales acquisitas non esse inter se necessario connexas, si sint imperfectæ, secus, si sint perfectæ. — <i>Assertio 3^a</i>	328
436.	4. Virtutes morales acquisitas non esse necessario connexas cum caritate et virtutibus infusis; attamen, quando sunt a caritate separatæ, easdem non esse virtutes perfectas. — <i>Assertio 4^a</i>	329

ART. III. — *De inæqualitate virtutum.*

437.	1. De virtutibus theologicis.	330
438.	2. De virtutibus intellectualibus	330
439.	3. De virtutibus moralibus	330
440.	Scholium de duratione virtutum post hanc vitam.	331

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS

PROŒMIUM.

441.	Datur notio virtutis theologicæ	332
442.	Enumerantur et distinguuntur virtutes theologicæ	333

PARS I. — De fide theologica.

Num.		Pag.
443.	Variae nominis fidei acceptiones	335
444.	Datur definitio fidei	336
445.	Exponuntur divisiones fidei	336
446.	Ordo dicendorum	337

SECTIO I. — De fide speculative considerata.

447.	Dividitur materia	338
------	-----------------------------	-----

CAPUT I. — DE OBJECTO FIDEI.

ART. I. — De objecto materiali fidei.

448.	Duae questiones distinguuntur	338
------	---	-----

§ I. — De extensione objecti materialis fidei.

Duo prænotantur :

449.	1. Objectum materiale fidei esse omnem ac solam veritatem a Deo revelatam,	338
450.	2. Veritatem posse dici objectum fidei quoad se, non quoad nos	339
451.	Quæstio præfinitur	339

I. — De veritatibus formaliter contentis in aliis veritatibus revelatis.

452.	Statuitur veritatem formaliter contentam in alia veritate ex- plicitè revelata, esse quoad se objectum materiale fidei theologicæ. — <i>Principium</i>	340
453.	Fit applicatio principii	340
454.	Corollarium deducitur	342

II. — De veritatibus virtualiter contentis in aliis veritatibus revelatis.

455.	Sensus quæstionis determinatur.	343
456.	Statuitur veritatem, quæ nonnisi virtualiter revelata est, ad objectum fidei materiale non pertinere. — <i>Assertio</i>	443

§ II. — De incremento objecti materialis fidei.

457.	Variae distinctiones præmittuntur	345
	Tria statuuntur :	
458.	1. Objectum materiale fidei non crevisse quod veritates principales. — <i>Assertio 1^a</i>	345
459.	2. Ab Adamo usque ad Christum et Apostolos inclusive ob- jectum fidei simpliciter crevisse quoad veritates minus principales. — <i>Assertio 2^a</i>	346
460.	3. Fidei objectum a Christi temporibus non crevisse simpli- citer, sed tantum secundum quid. — <i>Assertio 3^a</i>	347

ART. II. — *De objecto formali seu motivo fidei.*

Num.		Pag.
461.	Definitur objectum formale fidei	348

§ I. — *In quo consistat objectum formale fidei.*

462.	Questio statuitur	348
463.	Statuitur auctoritatem Dei revelantis esse objectum formale fidei. — <i>Assertio.</i>	349
Tria quæruntur :		
464.	1. Utrum ipsa revelatio ingrediatur objectum formale fidei?	350
465.	2. Utrum ad credendum fide theologica requiratur revelatio singulis hominibus immediate a Deo facta, an sufficiat revelatio mediata?	351
466.	3. Utrum revelationes privatæ credi possint et debeant fide divina?	352

§ II. — *Quomodo cognosci debeat objectum formale fidei.*

467.	Exponitur utraque sententia	353
------	---------------------------------------	-----

CAPUT II. — DE ACTU FIDEI.

ART. I. — *De præparatione actus fidei.*§ I. — *De munere Ecclesiæ.*

Tria prænotantur :

470.	1. De notione et divisione regulæ fidei	356
471.	2. De dotibus regulæ fidei	356
472.	3. De sentiis novatorum et catholicorum circa regulam fidei	357

I. — Assignatur regula proxima fidei.

Duo statuuntur :

473.	1. Proximam regulam fidei non esse reponendam in Scriptura sacra privato examine vel immediata inspiratione interpretata. — <i>Assertio 1^a</i>	358
474.	2. Proximam fidei regulam esse infallibile magisterium Ecclesiæ. — <i>Assertio 2^a</i>	359

II. — Determinatur necessitas propositionis veritatum fidei ab Ecclesia.

475.	Duplex distinguitur propositio revelationis.	361
Tria statuuntur :		
476.	1. Ad actum fidei catholicæ requiri definitionem Ecclesiæ seu propositionem publicam per Ecclesiam, saltem implicite, veritatis tanquam fide divina credendæ	361
477.	2. Deficiente Ecclesiæ propositione, ordinarie non dari obligationem veritatis fidei divinæ credendæ	362
478.	3. Dari posse actum fidei divinæ absque ulla Ecclesiæ propositione	362

III. Explanantur modi propositionis adhiberi soliti.

Num.		Pag.
480.	1. De articulis fidei	363
481.	2. De symbolis fidei	364
482.	3. De professionibus fidei	366
483.	4. De decretis dogmaticis SS. Pontificum et conciliorum	366
486.	5. De censuris theologicis	367

§ II. — *De munere rationis.*

489.	Status questionis	371
------	-----------------------------	-----

I. — *De necessitate motivorum credibilitatis.*

490.	An et quatenus ad actum fidei requirantur motiva credibilitatis? — <i>Assertio</i>	372
------	--	-----

II. — *De certitudine motivorum credibilitatis.*

491.	Duplex distinguitur certitudo motivorum credibilitatis.	374
492.	Exponuntur duæ sententiæ	374

III. — *De judiciis actum fidei præcedentibus.*

494.	1. An et quotuplici intellectus judicio actus fidei præcedatur?	376
495.	2. An et quatenus prædicta judicia intellectus actum fidei præcedentia supernaturalia sint?	376
496.	Scholium de discrimine inter Catholicos et protestantes ratione fidei suscipiendæ aut retinendæ	377

ART. II. — *De productione actus fidei.*

497.	Opiniones theologorum	378
498.	Statuitur quod, dato utroque credibilitatis judicio, voluntas, auxiliante gratia, imperat assensum fidei, qui statim ab intellectu supernaturaliter adjuto elicitur. — <i>Assertio</i>	378
499.	Corollarium de modo resistendi tentationibus contra fidem	380

ART. III. — *De proprietatibus actus fidei.*§ I. — *De veritate fidei.*

500.	Quæstio ponitur et determinatur	380
501.	Statuitur non dari actum fidei circa propositionem, quæ falso judicatur revelata. — <i>Assertio</i>	380
502.	Corollaria deducuntur	381

§ II. — *De certitudine fidei.*

503.	De quam certitudine agatur?	382
504.	Quædam certa et ab omnibus concessa præmittuntur	382
505.	Statuitur fidei assensum, ratione adhæSIONIS, quolibet naturali assensu certiores esse dicendum. — <i>Assertio</i>	383
506.	Corollarium de certitudine theologiæ	384

§ III. — *De obscuritate fidei.*

Num.		Pag.
507.	Statuitur in actu fidei aliquam obscuritatem semper reperiri. — <i>Assertio</i>	385
508.	An dari possit actus fidei circa veritatem aliunde evidentem?	

§ IV. — *De libertate actus fidei.*

511.	Statuitur actum fidei esse vere liberum. — <i>Assertio</i>	387
512.	Corollaria deducuntur de peccato impiorum et hæreticorum qui fidem non habent, et de inæqualitate fidei in credentibus	388
513.	Scholium de analysi actus fidei	389

CAPUT III. — DE HABITU FIDEI.

514.	Discrimen habitus fidei ab actu	390
------	---	-----

ART. I. — *De propria indole habitus fidei.*

Tria statuuntur :

515.	1. Fidei habitum, etiam prout est informis, esse veram virtutem. — <i>Assertio</i> 1 ^a	391
516.	2. Fidei virtutem ordine generationis esse primam virtutem; ordine vero dignitatis esse quidem caritate inferiorem, sed perfectiorem spe et virtutibus moralibus infusis. — <i>Assertio</i> 2 ^a	392
517.	3. Eundem esse habitum fidei informatæ et informis. — <i>Assertio</i> 3 ^a	392

ART. II. — *De subjecto habitus fidei.*§ I. — *De his qui sunt in termino.*

Tria statuuntur :

519.	1. Angelos et beatos habitum fidei non habere. — <i>Assertio</i> 1 ^a	393
520.	2. Animas iustorum in purgatorio detentas fidei habitum retinere. — <i>Assertio</i> 2 ^a	394
521.	3. Fidei habitum in dæmonibus ac damnatis non residere. — <i>Assertio</i> 3 ^a	394

§ II. — *De hominibus viatoribus.*

522.	De quibusnam hominibus quæstio moveatur?	394
------	--	-----

I. — *De peccatoribus.*

523.	Statuitur fidei habitum in peccatoribus manere. — <i>Assertio</i>	395
524.	Corollarium eruitur de sensu quo fides caritate destituta dicitur mortua	395

Num.	II. — De hæreticis.	Pag.
525.	Statuitur fidem supernaturalem peccato hæreseos formalis destrui. — <i>Assertio</i> .	396
526.	Corollaria deducuntur de iis qui amittunt fidem	397

SECTIO II. — De fide practice spectata.

CAPUT I. — DE NECESSITATE FIDEI.

527.	Duplex distinguitur necessitas	398
------	--	-----

ART. I. — De fide necessaria necessitate medii.

Duo probantur ;

528.	1. Fidem habitualement absolutam necessariam esse omnibus ad salutem.	399
529.	2. Adultis justificandis fidem actualem necessariam esse necessitate medii in re et absolute	399
530.	Quæstio expendenda dividitur	400

§ I. — De fide in Deum existentem.

I. — An et quatenus fides in Deum existentem sit necessaria?

531.	Statuitur fidem explicitam in Deum existentem necessariam esse necessitate medii absoluta ad salutem. — <i>Assertio</i>	401
------	---	-----

II. — Sub quo respectu Deus existens credi debeat?

532.	Exponuntur sententiæ	401
------	--------------------------------	-----

III. — Quænam attributa de Deo credere teneamur?

534.	Enumerantur attributa credenda	402
535.	Exponitur modus ea cognoscendi	402

§ II. — De fide in Deum remuneratorem.

I. — An et quatenus fides in Deum remuneratorem sit necessaria?

536.	Statuitur necessariam esse necessitate medii absoluta fidem explicitam in Deum remuneratorem, et quidem supernaturalem. — <i>Assertio</i>	403
------	---	-----

II. — Quænam complectatur fides in Deum remuneratorem?

537.	Enumerantur credenda circa Deum remuneratorem.	405
538.	Declaratur fides requisita	405

III. — Undenam repetenda sit necessitas fidei explicitæ in Deum remuneratorem?

539.	Exponuntur sententiæ theologorum	406
540.	Datur solutio quæstionis	406

§ III. — *De fide in mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis.*

Num.		Pag.
541.	Exponitur quæstio.	407
542.	Statuitur fidem explicitam mysteriorum Incarnationis et SS. Trinitatis necessariam esse necessitate medii post sufficientem Evangelii promulgationem. — <i>Assertio 1^a</i> . . .	408
543.	Non esse necessariam necessitate medii fidem explicitam horum mysteriorum, sed sufficere fidem implicitam seu in voto. — <i>Assertio 2^a</i>	411
544.	Indicatur agendi ratio in praxi tenenda	413

ART. II. — *De fide necessaria necessitate præcepti.*

545.	Divisio quæstionis.	415
------	-----------------------------	-----

§ I. — *De actu interno fidei.*I. — *De existentia hujus præcepti.*

546.	Quædam prænotantur ut certa	415
550.	Statuitur speciale esse præceptum interius et explicite credendi præcipuas a Deo revelatas veritates. — <i>Assertio</i> . .	416
551.	Corollarium de obligatione has veritates memoriter retinendi.	418

II. — *De veritatibus explicite credendis et ideo cognoscendis.*

552.	Veritates credendæ ad duplicem ordinem referuntur . . .	418
553.	Quænam sint veritates explicite credendæ ad rectam informationem tum intellectus tum voluntatis?	419
556.	Scholium de cognitione explicite credendorum requisita in rudibus	421

III. — *De tempore quo obligat præceptum interioris fidei.*

557.	Status quæstionis	422
558.	Quandonam præceptum interioris fidei obliget per se? . .	422
561.	Scholium de modo implendi illud præceptum	424

§ II. — *De professione externa fidei.*I. — *De præcepto negativo fidem constendi.*

562.	Errores exponuntur	425
563.	Statuitur negationem externam fidei vel simulationem falsæ religionis nunquam licitam esse; sed tamen persecutionis fugam quandoque licitam esse, imo et præceptam. — <i>Assertiones</i>	426
566.	Quæritur quandonam adsit vera fidei negatio aut æquivalens simulatio	428

II. — *De præcepto affirmativo fidem publice profitendi.*

568.	Statuitur dari præceptum fidem quandoque publice profitendi.	430
------	--	-----

Num.		Pag.
569.	Determinatur tempus quo obligat præceptum fidem publice confitendi	431
572.	Exponuntur conditiones quibus licet aliquando fidem occul- tare; principium catholicorum erga fidei professionem . . .	434
575.	Definiuntur officia.	436

CAPUT II. — DE VITIIS ET PECCATIS FIDEI OPPOSITIS.

ART. I. — *De infidelitate.*

577.	De infidelitatis notione	438
578.	De ejus malitia	439
580.	De communione cum infidelibus	439
582.	De cooperatione ritibus infidelium	440

ART. II. — *De hæresi.*

584.	De notione hæresis	442
585.	De divisione hæresis	444
586.	De malitia hæresis.	444
588.	De communione cum hæreticis	445
591.	De lectione librorum hæreticorum	446
593.	De disputatione cum catholicis	447

ART. III. — *De apostasia.*

595.	Apostasiæ notio et divisio	449
597.	Ejus malitia	450
598.	Varii malitiæ gradus in apostasia	451
599.	De massonismo	452

PARS II. — *De spe.*

601.	Vocis spei variæ acceptiones	455
602.	Spei definitio.	455
603.	Ordo dicendorum	456

CAPUT I. — DE NATURA SPEI.

ART. I. — *De objecto spei.*

§ I. — *De objecto materiali spei.*

604.	Duplex distinguitur objectum materiale spei	456
605.	Statuitur objectum materiale spei esse primario æternam bea- titudinem, et secundario tum reliqua bona supernaturalia, tum etiam temporalia, si in ordine ad vitam æternam spec- tentur. — <i>Assertiones.</i>	457

§ II. — *De objecto formali seu motivo spei.*

Num.		Pag.
607.	Theologorum opiniones	458
	Tria statuuntur :	
608.	1. Motivum spei, prout hæc includit amorem et desiderium, esse bonitatem Dei respectivam. — <i>Assertio 1^a</i>	459
609.	2. Motivum spei, prout hæc includit erectionem animi, esse omnipotentiam et misericordiam Dei. — <i>Assertio 2^a</i>	459
610.	3. Motivum spei, prout hæc est actus fiduciæ, esse fidelitatem Dei in promissis. — <i>Assertio 3^a</i>	460
	Duo quærantur :	
611.	1. Quænam sint motiva secundaria spei?	461
612.	2. Quænam sit analysis spei?	461

ART. II. — *De actu spei.*§ I. — *De certitudine spei.*

613.	Sensus quæstionis determinatur	461
614.	Statuitur actum spei ex parte Dei esse summe certum, ex parte vero nostri, nec esse summe certum, nec omnem timorem excludere. — <i>Assertio</i>	462
615.	Corollarium de discrimine inter certitudinem spei et fidei	463

§ II. — *De honestate spei.*

616.	Exponuntur errores	463
617.	Statuitur amorem concupiscentiæ spe theologica elicatum, esse licitum et honestum. — <i>Assertio</i>	463

ART. III. — *De subjecto spei.*

618.	Duplex distinguitur subjectum	464
619.	De spei subjecto proximo	465
620.	De spei subjecto remoto.	465

CAPUT II. — DE NECESSITATE SPEI.

621.	Status quæstionis	466
------	-----------------------------	-----

ART. I. — *Statuitur necessitas spei actualis.*

Tria statuuntur :

622.	1. Actum spei necessarium esse necessitate medii quoad adultos præsertim qui in statu peccati mortalis versantur. — <i>Assertio 1^a</i>	467
623.	2. Dari præceptum speciale spei actualis. — <i>Assertio 2^a</i>	467
624.	3. Non dari in hac vita statum perfectionis cui spei actus repugnet. — <i>Assertio 3^a</i>	468

ART. II. — *Determinatur tempus quo elici debet
actus spei.*

Num.	Pag.
625. Status quæstionis	469
626. Statuitur quibusnam temporibus præceptum spei per se obliget	470
627. Corollarium practicum	471

CAPUT III. — DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

ART. I. — *De desperatione.*

628. Desperationis notio	472
629. Ejus causæ	472
630. Ejus malitia	473
631. Ejus remedia	474

ART. II. — *De præsumptione.*

632. Præsumptionis natura	474
633. Ejus malitia	475
634. Ejus remedia.	476

PARS III. — *De caritate.*

635. Vocis caritatis variæ acceptiones	477
636. Caritatis definitio	477
637. Ordo dicendorum	478

CAPUT I. — DE CARITATE GENERATIM SUMPTA.

ART. I. — *De objecto caritatis.*

§ I. — *De objecto materiali caritatis.*

638. Statuitur objectum materiale caritatis primum esse Deum, secundarium nos ipsos et proximum. — <i>Assertio</i>	478
---	-----

§ II. — *De objecto formali caritatis.*

639. Statuitur formale caritatis objectum esse bonitatem divinam, ut est in se et propter se amabilis, lumine supernaturali cognitam. — <i>Assertio</i>	479
640. Corollarium de duplici amore, concupiscentiæ scilicet et cari- tatis	480

ART. II. — *De actu caritatis.*

641. Distinctio ponitur caritatem perfectam inter et imperfectam.	481
642. Statuitur propriam rationem caritatis actualis perfectæ in eo esse reponendam, quod Deus propter se super omnia dili- gatur. — <i>Assertio</i> 1a	481

Num.		Pag.
643.	Statuitur non necesse esse ad actum caritatis ut propria beatitudo excludatur, vel ab ea abstrahatur. — <i>Assertio</i> 2 ^a	482
644.	Scholium de gradibus caritatis	483

ART. III. — *De habitu caritatis.*

645.	Prænotatur caritatem esse virtutem et quidem specialem. .	484
	Quatuor statuuntur :	
646.	1. Caritatem esse veram amicitiam hominis cum Deo. — <i>Assertio</i> 1 ^a	485
647.	2. Caritatem esse omnium virtutum præstantissimam. — <i>Assertio</i> 2 ^a	486
648.	3. Caritatem quæ est in via a caritate patriæ non distingui, sed hanc esse illa perfectiorem. — <i>Assertio</i> 3 ^a	486
649.	4. Unam, eandemque specie esse caritatem qua Deus propter se, et proximus propter Deum diligitur. — <i>Assertio</i> 4 ^a	486

CAPUT II. — DE CARITATE ERGA DEUM.

ART. I. — *De necessitate caritatis erga Deum.*

Tria prænotantur :

650.	1. Caritatem habitualement esse absolute necessariam ad salutem	487
651.	2. Caritatem actualement esse necessariam, extra sacramentum, ad remissionem peccati originalis aut mortalis	488
652.	3. Duplici modo Deum posse diligi caritate super omnia . .	488
653.	Statuitur dari præceptum quandoque eliciendi actum amoris erga Deum, et quidem speciale, quo tamen non præscribitur amor intensive, sed appetitive et objective summus. — <i>Assertiones.</i>	488
656.	De tempore quo obligat præceptum caritatis erga Deum? .	490

ART. II. — *De peccatis et vitiis caritati erga Deum oppositis.*

Tria sunt peccata contra caritatem erga Deum :

657.	1. Odium Dei.	491
658.	2. Amor inordinatus, qua creatura Deo præponitur, sive formaliter, sive interpretative	491
659.	3. Acedia specialis, qua quis tristatur de bono supernaturali exercendo aut obtinendo.	492

CAPUT III. — DE CARITATE ERGA PROXIMUM.

ART. I. — *De præcepto diligendi proximum.*

§ I. — *De existentia hujus præcepti.*

661.	Statuitur dari præceptum speciale diligendi proximum, et
------	--

Num.		Pag.
	quidem tum actu interno et formali benevolentiae, tum actibus externis. — <i>Assertio</i>	493
662.	1. Objectum hujus praecepti	494
663.	2. Dotes dilectionis proximi	495
664.	3. Tempus quo urget praeceptum dilectionis proximi	495
	§ II. — <i>De ordine in caritate servando</i> .	
665.	Principium statuitur	496
666.	Duplex ordo caritatis distinguitur	496
	I. — <i>De ordine dilectionis in caritate servando</i> .	
667.	Statuitur principium	497
668.	Consecraria deducuntur	497
	II. — <i>De ordine subventionis servando inter nos et proximos</i> .	
669.	Statuitur principium	497
670.	Status et divisio quaestionis	498
	Tres regulæ exponuntur :	
671.	1. Bona nostra spiritualia bonis proximi spiritualibus semper antepondere tenemur :	
672.	2. Bona nostra corporalia bonis proximi corporalibus regulariter antepondere tenemur.	499
673.	3. Proximo in necessitate spirituali subvenire tenemur cum jactura proportionata honorum nostrorum temporalium .	500
	III. — <i>De ordine subventionis servando inter proximos ipsos</i> .	
674.	Statuitur principium	501
675.	Tres regulæ dantur	501
676.	Scholium	591
	§ III. — <i>De officiis caritatis erga proximum</i> .	
679.	Divisio officiorum caritatis.	503
	I. — <i>De correctione fraterna</i> .	
680.	Ejus definitio.	503
681.	Statuitur dari praeceptum correctionis fraternæ	503
682.	1. Conditiones requisitæ ut praeceptum correctionis obliget .	504
683.	2. Ordo in correctione servandus.	505
	II. — <i>De eleemosyna</i> .	
684.	Definitur eleemosyna, et probatur dari praeceptum eleemosynæ faciendæ	506
685.	Distinctiones præmittuntur.	507
	Tres dantur regulæ :	
686.	1. Pro necessitate extrema.	508
687.	2. Pro necessitate gravi	508
688.	3. Pro necessitate communi	509
689.	Corollarium deducitur	509

Num.		Pag.
	Exponuntur conditiones eleemosynæ :	
690.	1. Quoad objectum seu res dandas	509
691.	2. Quoad subjectum seu pauperes sublevandos	510

ART. II. — *De peccatis contra caritatem proximi.*

692.	Dividuntur peccata caritati proximi adversa	510
------	---	-----

§ I. — *De odio proximi.*

I. — *De peccato odii inimicitiae.*

693.	Ejus definitio et divisio	511
694.	Statuitur principium	511
695.	Corollaria deducuntur	512

II. — *De dilectione inimicis debita.*

696.	Principium ponitur	512
	Quatuor regulæ exponuntur :	
697.	1. Circa mensuram dilectionis internæ inimicis debitæ	513
698.	2. Circa signa externa dilectionis inimicis debita	514
699.	3. Circa reconciliationem cum inimicis	515
700.	4. Circa condonationem injuriarum	515

§ II. — *De discordia.*

701.	Ejus definitio et divisio	516
702.	Probatur discordiam in iis in quibus datur concordiae præceptum, esse peccatum mortale ex genere suo	516

§ III. — *De scandalo.*

703.	Scandali definitio	517
704.	Ejus divisio	528

I. — *De malitia scandali.*

705.	Statuuntur assertiones de malitia scandali activi	518
707.	Corollaria deducuntur	520

II. — *De obligatione vitandi scandalum.*

708.	Prænotandum de scandalo pharisaico	520
709.	Statuuntur assertiones de scandalo infirmorum	521
	Duo quæruntur :	
710.	1. An probatio famuli sit ratio sufficiens ut detur ei occasio peccandi?	523
711.	2. An liceat suadere minus malum ut majus vitetur	523

III. — *De reparatione scandali.*

712.	Principia exponuntur	524
713.	Regulæ dantur	524

§ IV. — *De cooperatione.*

Num.		Pag.
714.	Ejus definitio et divisio	526
715.	Principia exponuntur.	527
716.	1. Quoad famulos	528
717.	2. Quoad caupones	530
718.	3. Quoad operarios et mercatores	531
719.	4. Quoad typographos et bibliopolas	532
720.	Scholium de agendi ratione confessarii	534

APPENDIX I. — DE VIRTUTIBUS MORALIBUS.

721.	Definitio et divisio virtutum moralium	534
722.	Differentia specifica inter virtutes infusas et acquisitas	536

ART. I. — *De prudentia.*§ I. — *De natura prudentiæ.*

723.	Prudentiæ definitio	537
724.	Prudentiæ functiones.	537

§ II. — *De partibus prudentiæ.*

725.	Ejus partes integrales	538
726.	Ejus partes subjectivæ	539
727.	Ejus partes potentiales	539

§ III. — *De vitiis oppositis prudentiæ.*

728.	De vitiis oppositis per defectum	539
729.	De vitiis oppositis per excessum.	540

ART. II. — *De justitia.*

730.	Duplex acceptio vocis justitiæ.	541
------	---	-----

§ I. — *De natura justitiæ.*

731.	Datur definitio justitiæ	541
------	------------------------------------	-----

§ II. — *De partibus justitiæ.*

732.	Ejus partes integrales	541
733.	Ejus partes subjectivæ	541
734.	Ejus partes potentiales	542

§ III. — *De vitiis justitiæ oppositis.*

735.	Exponuntur variæ injustitiæ erga proximum in anima, in corpore, in honore et fama, et in bonis fortunæ	543
------	--	-----

ART. III. — *De fortitudine.*

Num.		Page.
736.	Duplex acceptio fortitudinis	544

§ I. *De natura fortitudinis.*

737.	Datur definitio fortitudinis.	544
738.	Exponuntur ejus functiones	544

§ II. — *De partibus fortitudinis.*

739.	Assignantur præcipuæ partes quasi integrales et potentiales	545
------	---	-----

§ III. — *De vitiis fortitudini oppositis.*

740.	Exponitur primum vitium seu timor	547
741.	Exponitur secundum vitium seu intimiditas	547
742.	Exponitur tertium vitium seu audacia.	547

ART. IV. — *De temperantia.*

743.	Duplex acceptio temperantiæ	548
------	---------------------------------------	-----

§ I. — *De natura temperantiæ.*

744.	Datur definitio temperantiæ	548
------	---------------------------------------	-----

§ II. — *De partibus temperantiæ.*

745.	Ejus partes integrales	549
746.	Ejus partes subjectivæ	549
747.	Ejus partes potentiales	550

§ III. — *De vitiis temperantiæ oppositis.*

748.	Duo sunt vitia, unum per defectum, alterum per excessum	551
------	---	-----

APPENDIX II. — DE DONIS SPIRITUS SANCTI.

ART. I. — *De donis Spiritus sancti in communi.*

749.	Donorum Spiritus Sancti natura.	551
750.	Eorum numerus	553
751.	Eorum effectus	554

ART. II. — *De donis Spiritus Sancti in specie.*

752.	1. De dono sapientiæ	555
753.	2. De dono intellectus	556
754.	3. De dono consilii.	557
755.	4. De dono fortitudinis	557
756.	5. De dono scientiæ	558

Num.		Pag.
757.	6. De dono pietatis	558
758.	7. De dono timoris Dei	559
759.	Corollaria	559

TRACTATUS DE PRÆCEPTIS DEI ET ECCLESIAE

760.	Objectum et divisio Tractatus.	561
------	--	-----

PARS I. — De præceptis Dei seu de Decalogo.

761.	Datur Decalogi definitio	562
762.	Adstruitur obligatio præceptorum Decalogi	563
763.	Dividuntur præcepta Decalogi.	564
764.	Dividuntur præcepta erga Deum.	565
765.	Dividuntur præcepta erga proximum	566

CAPUT I. — DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

766.	Enuntiatur primum præceptum	567
------	---------------------------------------	-----

ART. I. — De iis quæ primo præcepto præscribuntur.

767.	Definitur virtus religionis	567
	Tria corollaria :	
768.	1. De distinctione religionis a virtutibus theologicis.	568
769.	2. De ejus gradu inter virtutes morales	568
770.	3. De ejus relatione ad virtutem justitiæ.	568
771.	Actus religionis enumerantur.	569

§ I. — De devotione.

772.	Definitur devotio	570
773.	Species devotionis explicantur	571
774.	Causæ devotionis exponuntur.	573
775.	Ejus effectus	573

§ II. — De oratione.

776.	Orationis definitio et divisio afferuntur	573
------	---	-----

I. — Utrum et quatenus oratio sit necessaria?

777.	Errores exponuntur	574
778.	Assertio statuitur de necessitate orationis	574

Num.	Pag.
Quatuor quærentur :	
779. 1. Utrum oratio debeat esse vocalis?	575
780. 2. Quandonam obliget præceptum orationis?	575
781. 3. Utrum adsit obligatio recitandi preces matutinas et sero- tinas?	576
782. 4. An et quale peccatum sit distractio voluntaria in oratione?	576
II. — Utrum et quatenus oratio sit semper efficax?	
783. Efficacia orationis exponitur	577
III. — Quænam sint circumstantiæ in oratione requisitæ.	
Tria inquiruntur :	
784. 1. Utrum Deus et quidem solus orandus sit?	579
785. 2. A quibus et pro quibus orandum sit?	579
786. 3. Quænam sint in oratione petenda?	581
§ III. — <i>De adoratione.</i>	
788. Ejus notio et species	583
§ IV. — <i>De oblationibus, primitiis et decimis.</i>	
788. Quid sint, et quid circa eas præcipiatur?	584
ART. II. — <i>De iis quæ primo præcepto prohibentur, seu de peccatis contra Religionem.</i>	
§ I. — <i>De superstitione.</i>	
789. Definitio et divisio superstitionis.	585
Dantur principia :	
790. 1. De cultu veri numinis falso.	585
791. 2. De cultu veri numinis superfluo	586
792. 3. De cultu falsi numinis	586
I. — <i>De idololatria.</i>	
793. Definitio et divisio idololatriæ	586
794. Ejus malitia exponitur	587
II. — <i>De vana observantia.</i>	
795. Ejus definitio datur	587
796. Ejus species explicantur	588
797. Ejus malitia exponitur	588
798. Quid sit agendum in dubio vanæ observantiæ?	589
III. — <i>De magia et maleficio.</i>	
799. Definitio et divisio magiæ et maleficii.	589
800. Existentia magiæ probatur.	590
801. Ejus malitia exponitur	590

Num.		Pag.
	Duo quæruntur :	
802.	1. Utrum ad magiam superstitiosam requiratur pactum explicitum cum dæmone?	590
803.	2. Quænam sint remedia contra magiam superstitiosam?	591
	IV. — De divinatione.	
804.	Definitio divinationis ejusque divisio explicantur.	591
805.	Ejus malitia exponitur	591
	Inquiritur de ejus præcipuis speciebus :	
806.	1. An et quatenus liceat somnia observare?	592
807.	2. Utrum et qualis usus sortium sit illicitus?	593
808.	3. Utrum sit licitum adhibere virgam divinatoriam?	594
809.	4. Quid sentiendum sit de apparitionibus mortuorum vel spirituum, et quomodo sit agendum circa eas?	594
	V. — De magnetismo animali et somnambulismo.	
810.	Ejus natura et effectus exponuntur.	595
811.	Phænomenorum magneticorum causa determinatur.	597
812.	Expenditur moralitas magnetismi et somnambulismi	599
	VI. — De hypnotismo.	
813.	Ejus notio.	600
814.	Causa hypnosis determinatur.	600
815.	Expenditur moralitas hypnotismi	602
	VII. — De spiritismo.	
816.	Exponitur natura spiritismi	603
817.	Expenditur moralitas spiritismi :	605
	§ II. — De irreligiositate.	
818.	Ejus genera distinguuntur.	606
	I. — De tentatione Dei.	
819.	Definitur et dividitur tentatio Dei	606
820.	Signa tentationis Dei	606
821.	Ejus malitia exponitur	607
822.	Scholium de judiciis Dei.	607
	II. — De sacrilegio.	
823.	Definitur sacrilegium	608
824.	Ejus species distinguuntur et explicantur	608
827.	Ejus malitia exponitur	610
	III. — De simonia.	
828.	Definitur simonia	611
829.	Ejus species explicantur.	613
830.	Ejus malitia exponitur	614
831.	Obligatio restituendi ea quæ fuerunt simoniace accepta	615
832.	Causæ seu tituli a simonia excusantes?	616

CAPUT II. — DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Num.		Pag.
833.	Enuntiatur hoc præceptum	620

ART. I. — *De præscriptis a secundo decalogi præcepto.*§ I. — *De juramento.*I. — *De juramenti natura.*

834.	Definitur juramentum	620
835.	Ejus species distinguuntur.	622

II. — *De honestate juramenti.*

836.	Probatur juramentum debitis conditionibus vestitum bonum esse et laudabile.	622
	Conditiones ad juramentum requisitæ :	
837.	Prima conditio : veritas.	623
838.	Secunda conditio : judicium	625
839.	Tertia conditio : justitia	625

III. — *De obligatione ex juramento promissorio orta.*

840.	Exponitur status quæstionis et principium ponitur	626
842.	Conditiones requisitæ, ut obligatio religionis ex juramento promissorio inducatur	627
843.	Regulæ de hujus obligationis extensione.	629
844.	Corollaria practica.	631
845.	Scholium de adjuratione	632

§ II. — *De voto.*I. — *De voti natura.*

846.	Votum definitur.	633
847.	Ejus species distinguuntur.	634

II. — *De honestate voti.*

848.	Errores circa voti honestatem	635
	Duo probantur :	
849.	1. Votum esse in se bonum et honestum. — <i>Assertio 1^a</i> . . .	635
850.	2. Opus ex voto factum melius esse ac magis meritorium quam idem opus sine voto factum. — <i>Assertio 2^a</i> . . .	636

III. — *De obligatione voti.*

851.	Duo principia statuuntur de obligatione voti	637
853.	Conditiones requisitæ, ut votum sit validum et inducat obliga- tionem	638
854.	Regulæ de hujus obligationis extensione.	642

IV. — De cessatione voti.

Num.		Pag.
	Quinque modis cessare potest votum :	
855.	1. Mutatione circumstantiarum	645
856.	2. Mutationæ causæ finalis	645
857.	3. Irritatione.	645
858.	4. Dispensatione	646
859.	5. Commutatione	648

ART. II. — *De prohibitis secundo decalogi præcepto.*§ I. — *De vana usurpatione nominis Dei et sanctorum.*

860.	Utrum et quandonam usurpatio nominum sit illicita? . . .	650
------	--	-----

§ II. — *De blasphemia.*

861.	Definitur blasphemia	651
862.	Species blasphemiae distinguuntur	651
863.	Ejus malitia exponitur	653
864.	Scholium de increpationibus et maledictionibus	654

CAPUT III. — DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

865.	Enuntiatur hoc præceptum	655
------	------------------------------------	-----

ART. I. — *De natura hujus præcepti.*

866.	Statuitur hoc præceptum esse partim naturale, partim positivum	650
	Duo quærentur :	
867.	1. Quandonam fuerit a Deo instituta sanctificatio sabbati? . . .	656
868.	2. Quandonam cessaverit sanctificatio sabbati, et quonam jure sabbato suffecta fuerit dies dominica?	657

ART. II. — *De iis quæ præcipiuntur die dominica.*§ I. — *An præceptum sit audire Missam.*

869.	Probatur existere præceptum grave Missam integre et modo continuo audiendi diebus dominicis.	658
	Quatuor quærentur :	
870.	1. Qualis omissio sit gravis in auditione Missæ?	659
871.	2. An præceptum impleat, qui duas dimidias partes Missæ audit sive simultanee sive successive?	660
872.	3. An sit præceptum audiendi Missam parochialem? . . .	660
873.	4. An præter auditionem Missæ aliquid amplius requiratur? . . .	662

§ II. — *Quomodo Missa sit audienda?*

874.	1. De præsentia corporali requisita.	662
------	--	-----

Num.		Pag.
875.	2. De necessitate attentionis sive externæ sive internæ. . .	663
876.	Corollaria.	664

§ III. — *Quænam causæ excusent ab auditione Missæ?*

Quinque sunt causæ :

877.	1. Legitima dispensatio	665
878.	2. Impotentia physica et moralis	665
879.	3. Caritas	666
880.	4. Magna utilitas	666
881.	5. Consuetudo	666

ART. III. — *De iis quæ prohibentur die dominica.*

§ I. — *De operibus prohibitis die dominica.*

883.	Variæ species operum distinguuntur	667
884.	Principium statuitur	668
	Tria corollaria :	
885.	1. De operibus quæ semper interdiciuntur	668
886.	2. De operibus quæ semper permittuntur	669
887.	3. De operibus quæ nunc interdiciuntur, nunc permittuntur.	669

§ II. — *De causis ob quas opera servilia fiunt licita die dominica.*

Quinque sunt causæ :

888.	1. Dispensatio legitima	671
889.	2. Consuetudo	671
890.	3. Pietas	672
891.	4. Caritas	672
892.	5. Necessitas	672

PARS II. — *De præceptis Ecclesiæ.*

893.	Enuntiantur præcepta Ecclesiæ	675
------	---	-----

CAPUT I. — *DE PRIMO ET SECUNDO ECCLESIAE PRÆCEPTIS.*

894.	De institutione festorum	676
895.	De reductione festorum	676
896.	De numero festorum	677

CAPUT II. — *DE TERTIO ET QUARTO ECCLESIAE PRÆCEPTIS.*

897.	Datur decretum Lateranense de annua confessione	678
898.	Datur decretum Lateranense de communione paschali	678

CAPUT III. — *DE QUINTO ET SEXTO ECCLESIAE PRÆCEPTIS.*

ART. I. — *De præcepto abstinentiæ extra jejunium.*

899.	Principium de hujus præcepti existentia	679
------	---	-----

Num.		Pag.
	Tria quæruntur :	
900.	1. Quid eo præcepto nomine carniū prohibeatur	680
901.	2. Quænam materia sit gravis?	680
902.	3. Quinam ab observatione hujus præcepti excusentur? . .	681

ART. II. — *De præcepto jejunandi certis diebus.*

§ I. — *De obligatione et forma jejunii ecclesiastici.*

903.	Principium de obligatione jejunii	682
------	---	-----

I. — *De unica refectione.*

904.	Statuuntur principia circa unicam refectionem et cœnulam .	683
	Duo quæruntur :	
906.	1. An et quatenus peccet contra legem jejunii, qui semel aut pluries comedit extra prandium et collationem?	686
907.	2. An et quatenus diebus jejunii permittantur quæ per mo- dum potus sumuntur extra prandium et collationem? . .	687

II. — *De abstinencia in diebus jejunii.*

908.	Quibusnam alimentis abstinendum sit in diebus jejunii? . .	688
------	--	-----

III. — *De hora refectionis.*

909.	Quid sit præceptum circa horam refectionis?	689
------	---	-----

§ II. — *De causis excusantibus a jejunio.*

Quinque numerantur causæ :

910.	1. Ætas.	690
911.	2. Impotentia	690
912.	3. Labor	690
913.	4. Pietas	692
914.	5. Dispensatio legitima	693

FINIS INDICIS.

DATE DUE

[illegible]

DEMCO 38-297

3 9641 00000 6631

BT Claromontensis

184

C6 Theologia dogmatica et
v.5 moralis...

DATE DUE	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER

BT Claromontensis

184

C6 Theologia dogmatica et
v.5 moralis...